G. Korbut

LITERATURA POLSKA

I

13761

1500 B
891
K 66

GABRJEL KORBUT

LITERATURA POLSKA

OD POCZĄTKÓW DO POWSTANIA STYCZNIOWEGO

KSIĄŻKA PODRĘCZNA INFORMACYJNA
DLA STUDJUJĄCYCH NAUKOWO DZIEJE
ROZWOJU PIŚMIENNICTWA POLSKIEGO

10607
BIBLIOGRAFIA

TOM I.

OD WIEKU X DO KOŃCA XVII

Z zapomogi
Kasy Pomocy dla osób, pracujących na polu naukowym,
im. D-ra Józefa Mianowskiego

WARSZAWA — LUBLIN — ŁÓDŹ
SKŁAD GŁÓWNY U GEBETHNERA I WOLFFA
KRAKÓW, G. GEBETHNER I SPÓŁKA
POZNAŃ, KSIĘGARNIA M. NIEMIERKIEWICZA
1917

J/3/66

016 : 884(091)

Geprüft und auch für die Ausfuhr freigeg. Die Kais. Deuts. Pressever.
Warschau, den 1|X 1917. T. № 7458. Dr. № 662.

CZYTELNIA Lo. 13761/I.

TŁOCZNIA WŁ. ŁAZARSKIEGO, MARSZAŁKOWSKA 114.

PIŚMIENNICTWO
POLSKIE ŚREDNIOWIECZNE
w okr. X—XV w.

Piśmiennictwo uprawiano w Polsce w tym okresie w dwu językach: łacińskim i polskim; zrazu wyłącznie w języku łacińskim; w w. XIV zaczyna kiełkować piśmiennictwo w języku narodowym. W okresie tym przeważa jednak piśmiennictwo łacińskie. Ma ono już charakter literacki, t. j. wyrobiony pod względem formy (języka i stylu), gdy tymczasem początkujące dopiero w tym okresie piśmiennictwo w języku polskim jest jeszcze nieudolne pod względem formy i uboższe pod względem treści. Najdawniejszymi zabytkami piśmiennictwa polskiego są roczniki, kroniki i żywoty świętych, spisane w języku łacińskim.

Literatura do dziejów oświaty i szkolnictwa w Polsce średniowiecznej.

1. Szujski. Dzieje oświaty w Polsce przed Kazimierzem Wielkim („Dzieła", Ser. II, t. VIII).
2. Małecki: Klasztory w Polsce w obrębie wieków średnich. (W jego „Z dziejów i literatury". Lwów 1896).
3. Karbowiak: Szkoły parafialne w Polsce w XIII i XIV w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XXV (1896).
4. Karbowiak: Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich. 2 t. Petersburg 1898—1904 (doprowadzone do r. 1432). (Ocena t. II-go przez Brücknera w *Pam. Liter.* 1904 i w *Przegl. Pol.* 1905).
5. Windakiewicz: Znaczenie szkół i uniwersytetów dla oświaty i literatury łacińskiej w Polsce. *Pamiętnik II zjazdu historyków polskich we Lwowie.* I, Lwów 1890.

A. Piśmiennictwo łacińskie.

Literatura do dziejów piśmiennictwa łacińskiego.

1. Zeisberg: Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873. Toż po polsku: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. 2 t. Warszawa 1877.
2. Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. I. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVI (1892). Cz. II. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XXII (1893). Cz. III. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XXIII (1894).
3. Mecherzyński: Historja języka łacińskiego w Polsce (Kraków 1833).
4. Mecherzyński: Historja wymowy w Polsce. Tom I (Kraków 1856).
5. T. Wojciechowski: O rocznikach polskich X do XV w. *Pamiętnik wydz. filol. i histor. filoz. Akad. Um.* t. IV. (Kraków 1880)
6. Brückner: Kazania średniowieczne. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XXIV i XXV (1895—6).

Roczniki (Annales).

Najdawniejszy, t. zw. „Rocznik wielkopolski“, z końca X w., napisany być może przez Radyma (Gaudentego), arcyb. gnieźn., brata św. Wojciecha. Dochował się tylko w odpisie z XV w.

Najdawniejszy rocznik, dochowany w rękop. oryginalnym, jest to „Rocznik świętokrzyski“, napis. w latach 1122—1136, w Gnieźnie, prawdop. przez Jakuba ze Żnina, arcyb. gnieźn.

Wyd. w *Mon. Pol. histor.* II i III.

Z roczników XIII w. najważniejszy „Rocznik kapituły krakowskiej“. (Rękop. w bibl. kapitulnej w Krakowie).

Literatura o rocznikach.

1. Wojciechowski: O rocznikach polskich X do XV w. *Pam. wydz. filol. i histor. filoz. Akad. Um.* IV, 1880.
2. W. Kętrzyński: O rocznikach polskich. Kraków 1896.
3. M. Gumplowicz: O zaginionych rocznikach polskich z XI w. Kraków 1901.

Żywoty Świętych.

1. ŻYWOTY Św. WOJCIECHA.

a) „Vita et passio Sancti Adalberti martyris“, z końca X lub początku XI w. Napisany przypuszczalnie przez Radyma, brata św. Wojciecha (według Kętrzyńskiego). Zwykle autorstwo przypisywane Janowi Kanaparjuszowi, mnichowi rzymskiemu.

b) „Vita S. Adalberti“, z pocz. XI w. Autorstwo tego żywota przypisywane jest zwykle św. Brunonowi z Kwerfurtu.

Żywoty a) i b) wyd. w *Mon. Pol. hist.* I i w *Mon. Germ. hist.* IV.

c) „Passio S. Adalberti martyris“, z pocz. XI w., napis., jak się zdaje, w Polsce, przez jakiegoś benedyktyna. Zabytek ten uważany był dawniej za najdawniejszy pomnik dziejopisarstwa polskiego (Zeissberg) i za pomnik najdawniejszy literatury polskiej w języku łacińskim (Świeżawski, w „Złotej Przędzy“, IV).

Wyd. Bielowski, z rękop. monachij. w *Mon. Pol. histor.* I. (Tu podobizny rękop.).

d) Legienda „De S. Adalberto episcopo“, z w. XII. Napisana w Polsce.

Wyd. W. Kętrzyński z rękop. bibl. kapitulnej krakowskiej w *Mon. Pol. histor.* IV.

e) „Miracula S. Adalberti“ z w. XIII.

Wyd. w *Mon. Pol. histor.* IV.

Literatura o żywotach św. Wojciecha.

1. A. Batowski we wstępie do „Vita“ w *Mon. Pol. histor.* I.
2. W. Kętrzyński we wstępie do „Legiendy“ i „Miracula“ w *Mon. Pol. histor.* IV.
3. W. Kętrzyński: Najdawniejsze żywoty św. Wojciecha i ich autorowie. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.* XXXVII, 1899. (Kraków 1898).
4. A. Kolberg: Historische Bedeutung der „Passio S. Adalberti“. *Zeitschr. f. d. Gesch. u. Altertumskunde Ermlands.* Bd. XII, 1898.
5. H. G. Voigt: Adalbert von Prag. 1898.
6. Perlbach: Przyczynki do krytyki najdawniejszych żywotów św. Wojciecha. *Kwart. histor.* 1900.
7. St. Kętrzyński: O zaginionym żywocie św. Wojciecha. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Ak. Um.* XLIII, 1902.

2. *ŻYWOTY Św. STANISŁAWA.*

a) „Legienda o św. Stanisławie“, nazwana „Vita minor“, napisana przez nieznanego z imienia dominikanina krakowskiego około r. 1230.

Wyd. ks. Polkowski p. t. „Legenda minor de S. Stanislao...“ w r. 1882 (homogr.) i Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV.

Rękopis pergaminowy z XIV w. w bibl. kapituły krakowskiej.

b) „Vita S. Stanislai“, czyli t. zw. „Vita major“, napisany w poł. w. XIII (w l. 1260—1261) przez dominikanina Wincentego (zm. prawdop. w r. 1261) (ale nie przez Wincentego z Kielc, jak mylnie, wedł. Kętrzyńskiego, sądzą Zeissberg, Wojciechowski i inni).

Wyd. kryt. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV.

Wyd. przez Bandtkiego „Vita S. Stanislai“ (przy kronice Galla, w r. 1824) jest późniejszą przeróbką.

Literatura o żywotach św. Stanisława.

1. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 115—121.
2. Wojciechowski: O życiu i pismach Wincentego z Kielc. *Pamiętn. wydz. filol. Akad. Um.* V, 1885.
3. W. Kętrzyński: o Vita S. Stanislai w *Mon. Pol. histor.* IV.

3. *ŻYWOTY Św. JADWIGI.*

Napis. przy końcu XIII w. przez niewiadomego autora, jak się zdaje Niemca, (wedł. Semkowicza, Polaka, prawdop. franciszkanina). Najznakomitszy utwór w tym rodzaju.

„Legienda mniejsza o życiu bł. Jadwigi“, w przekładzie Stronczyńskiego. Kraków, 1884.

„Vita Sanctae Hedwigis“ wyd. krytycznie Semkowicz w *Mon. Pol. histor.* IV. Poraz pierwszy, Stenzel w *Scriptores rerum Silesiac.* II, (1839).

(Przekład niemiecki legiendy wyszedł we Wrocławiu w r. 1504).

Literatura o żywotach św. Jadwigi.

1. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. śred. I, 162—165.
2. Stronczyński: Legienda obrazowa o św. Jadwidze. Kraków, 1880.
3. Semkowicz: o „Vita S. Hedwigis“. *Mon. Pol. histor.* IV, 501—510.

4. *ŻYWOTY Św. SALOMEI, Św. KINGI i Św. JACKA.*

a) Żywot św. Salomei, napis. w końcu XIII st. przez franciszkanina Stanisława. Wyd. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV.

b) Żywot św. Kingi, napis. na pocz. XIV w. przez nieznanego autora. Wyd. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV.

c) Żywot św. Jacka, napis. przez dominikanina Stanisława z Krakowa, prawdop. ok. 1360 r. Koleje jego życia nie są pewne, wobec tego, że było kilku współczesnych Stanisławów z Krakowa, dominikanów.

„De vita et miraculis S. Jacchonis“ wyd. L. Ćwikliński w *Mon. Pol. histor.* IV.

Literatura o żywotach św. Salomei, św. Kingi i św. Jacka.

1. Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków średn. I, 121—127.
2. Kętrzyński: w *Mon. Pol. histor.* IV.
3. Ćwikliński: w *Mon. Pol. histor.* IV.
4. Ćwikliński: Stanisław z Krakowa, autor XIV w. i jego traktat o życiu i cudach św. Jacka. *Przew. nauk. i liter.* 1884.

Kroniki.

1. *T. zw.* GALLUS *(„Gallus Anonymus“, Gall-Anonim).*

Z imienia i nazwiska i kolei życia kronikarz nieznany. Przez pierwszego wydawcę bezpodstawnie Marcinem Gallem nazwany. Późniejsi badacze o jego nazwisku, pochodzeniu i stanowisku, mniej lub więcej prawdopodobne domniemania wypowiadali; m. in., że był kapelanem Krzywoustego. To tylko pewna, że był cudzoziemcem, przybyszem w Polsce, prawdopod. z Prowancji, był, jak się zdaje, zakonnikiem i przebywał prawdopod. na dworze Bolesława Krzywoustego.

Wyniki ostatnich badań co do osoby kronikarza: M. Gumplowicz postawił w r. 1895 hipotezę, że się nazywał

Baldwinem Gallusem, był benedyktynem, na pocz. XII w. sprowadzonym, wraz z innymi, z Flandryi, do klasztoru w Lubieniu, w dyjecezji Kruszwickiej, został opatem i nadwornym kapelanem Bolesł. Krzywoustego. Po napisaniu w r. 1113 kroniki został mianowany biskupem Kruszwickim w r. 1114. (Istotę hipotezy Gumpl. tworzy zdanie, że autor kroniki „Gallusa", który w r. 1113 kronikę swą napisał ku chwale Krzywoustego, z tendencją wyraźną otrzymania od księcia nagrody (biskupstwa), jest tym Baldwinem Gallusem, który w następnym roku, t. j. 1114 przez Krzywoustego zamianowany został biskupem kruszwickim).

St. Kętrzyński z wywodami Gumplowicza nie zgadza się; Gall był, wedł. niego, przybyszem z południowej Francji (Gallus = Francuz), z Prowancji; przybył do Polski ok. r. 1109; nie był nigdy kapelanem książęcym.

Wojciechowski upatruje w Gallusie mnicha lubińskiego, potym pisarza w kancelarji książęcej, wreszcie kanclerza.

Kronika Galla składa się z 3 ksiąg, z których 2-ga i 3-cia poświęcone są opisowi panowania Bolesława Krzywoustego, do r. 1113; 1-wsza opowiada dzieje jego poprzedników, poczynając od Piasta. Do prozy, często rymowanej, swego opowiadania, wtrącił G. 6 wierszy łacińskich, napisanych leoninami, m. i. tren na śmierć Bolesława Chrobrego („De morte Boleslai carmina)" i hymn na cześć Bolesława Krzywoustego („Cantilena Allemanorum in laudem Boleslavi").

W sposobie opowiadania Gallus naśladuje Sallustjusza.

Słynny jest ustęp (I, 27) o zatargu Bolesł. Śmiałego z bisk. Stanisławem, w którym G. biskupa nazywa zdrajcą (traditor).

Wydania. Po raz pierwszy wyd. Kronikę Galla z rękop. (heilsber.) Lengnich, w Gdańsku w 1749; przedruk to wyd. Mitzler de Kolof, w Warszawie w 1769; 3 wyd. J. W. Bandtkiego, Warszawa 1824; 4 wyd. w *Monum. Germaniae histor.* XI, 1851; 5-te wyd. w *Monum. Poloniae histor.* I, 1864, (A. Bielowskiego); 6-te wydanie w *Fontes rerum polonic. in usum schol.* Tomus I. „Galli Anonymi Chronicon". Leopoli 1899, (L. Finkla i St. Kętrzyńskiego).

Rękopisy: a) z w. XIV pergamin. w bibl. Zamoj. w Warszawie; b) w archiwum Czartoryskich w Krakowie,

z XV w.; c) rękop. heilsberski lub Szamotulskiego, z XV w., zaginiony.

Przekłady polskie całkowite: a) H. Kownackiego: „Historja Bolesława III... (Warszawa 1821); b) Z. Komarnickiego: „Kronika Marcina Galla... (Warszawa 1873).

Podobizna pocz. 1 karty rękop. Zamojsk. w 2 wyd. Chmielowskiego Hist. liter.

Literatura o Kronice Galla (opracowania nowsze).

1. Tyszyński: Kronika Galla. („Pisma kryt." II).
2. Szujski: Dzieje oświaty w Polsce przed Kazimierzem Wielkim. („Dzieła", S. II, t. VIII).
3. M. Gumplowicz: Bischof Balduin Gallus von Kruszwica. Wien. 1895.
4. St. Kętrzyński: Gall-Anonim i jego kronika. *Rozpr. wydz. hist. fil. Ak. Um.* t. 37, 1898.
5. K. Krotoski: Gall, scholastyk poznański i jego kronika. *Kwart. Histor.* 1899.
6. Finkel we wstępie do wyd. kroniki z r. 1899.
7. M. Gumplowicz: Zwei kritische Untersuchungen über die Chronik Balduin Gallus. Innsbruck, 1898.
8. L. Gumplowicz: Hipotezy w dziejopisarstwie. *Prawda.* 1900, nr. 32 — 34.
9. M. Gumplowicz: Żywot Baldwina Gallusa. *Ateneum.* 1901, I.
10. M. Gumplowicz: Die Quellen des Balduin Gallus. *Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung.* XXIII B (Innsbruck, 1902).
11. Krotoski: Św. Stanisław w świetle historjografji nowożytnej. Toruń, 1902.
12. Wojciechowski: Szkice historyczne XI w. Kraków, 1904.
13. L. Gumplowicz: Z okazji „Szkiców" Tad. Wojciechowskiego. *Przegl. Histor.* II, 1906.
14. „W sprawie Św. Stanisława". Dyskusja. (Praca zbiorowa). *Przegl. Powsz.* 1910.
15. Wojciechowski: Plemię Kadłubka. *Kwart. Histor.*, 1910.
16. St. Krzyżanowski: Na marginesie Galla. *Kwart. Histor.* 1910, (podaje podobizny dwu ustępów kroniki).
17. Bujakowski: Gallus i Kadłubek. *Bibl. Warsz.* 1912, IV.

Bibliogr. zupełna do r. 1899 literat. krytycznej o kron. Galla podana we wstępie do wyd. kroniki z r. 1899.

2. MISTRZ WINCENTY *t. zw.* KADŁUBEK.

Był synem, wedł. Długosza, Bogusława herbu Róża i Benigny. (Przezwisko Kadłubek powstało, wedł. Bielowskiego,

ze zmienionego imienia ojca, Gottlob = Bogusław, stąd: Vincentius Kadlubkonis = syn Gottloba). Ur. się w Karwowie, pod Opatowem, w wojew. sandomierskiem, ok. r. 1160. Kształcił się, jak się zdaje, w Paryżu, gdzie prawdop. otrzymał stopień magistra. W r. 1207 proboszczem w Sandomierzu. W r. 1208 biskupem krakowskim. W r. 1218 złożył biskupstwo i wstąpił do zakonu cystersów w Jędrzejowie. Zm. w r. 1223, w Jędrzejowie. (Data dnia i miesiąca niepewna; zob. Zeissberg, Dziejopis. t. I, 69).

W w. XVIII Kadłubek został policzony w poczet błogosławionych.

Najznakomitszy, wedł. Zeissberga, kronikarz polski wieków średnich.

Kronika, napisana przez Kadłubka z polecenia Kazimierza Sprawiedliwego, na schyłku żywota, obejmuje dzieje Polski od początku do r. 1206. Składa się z ksiąg 4-ch. Pierwsze trzy księgi, napisane w formie dyjalogu między Janem, arcybiskupem gnieźnieńskim, a Mateuszem Cholewą, biskupem krakowskim, przypisywali dawniejsi badacze, z Lelewelem na czele, mylnie Mateuszowi Cholewie. Księgę 4-tą, obejmującą dzieje panowania współczesnych sobie książąt, Mieszka Starego i Kazimierza Sprawiedliwego, skreślił Kadł. w formie opowiadania od siebie.

Dzieło Kadłubka napisane było dla szkół. Jako książka szkolna, posiada kronika Kadłubka charakter encyklopedyczny, ogólnokształcący. Opowiadanie dziejowe poczytywał Kadłubek tylko za środek do nauczania moralności. W szkołach średniowiecznych w Polsce była używana jako podręcznik retoryki i wymowy; najoryginalniejszą bowiem cechą kroniki Kadł. jest jej styl retoryczny, kwiecisty; czytywana była i komentowana w szkołach, jako wzór stylu retorycznego. Do tekstu wtrącił K. szereg wierszy, z których na szczególną uwagę zasługuje dyjalog allegoryczny między Wesołością a Smutkiem z powodu śmierci Kazimierza Sprawiedliwego.

Kadłubek pierwszy przytoczył w kronice swojej t. zw. podania małopolskie, o Krakusie, Wandzie, Leszkach i Popielu.

Wydania. Poraz pierwszy wyd. kronikę Kadłubka F. Herburt p. t. „Historia Polonica Vincentii Kadlubkonis, ep. crac.“ Dobromil 1612. (Wraz z komentarzem Jana

Dombrówki z XV wieku). 2 wyd. przy historji Długosza (Lipsk 1712) jest przedrukiem 1-go. — 3 wyd. H. Kownackiego, (Warszawa 1824). 4 wyd. Al. Przeździeckiego, z najstarszego rękopisu (z XIII w.) z bibl. nadwornej w Wiedniu, wraz z przekł. polskim A. Józefczyka i M. Studzińskiego, wyszło p. t. „Magistri Vincentii, ep. crac., Chronica Polonorum...“ (Kraków 1862). 5 wyd. A. Mułkowskiego (Kraków 1864)). 6 wyd. Bielowskiego w *Monum. Pol. hist.* II, 1872.

Skrócony przekład polski Fr. Czajkowskiego, p. t. „Wincentego Kadłubka, bisk. krak., historja skrócona“. (Łowicz 1803).

Rękopisy. Odpisów kroniki z w. XIII—XV dochowało się około 40-tu, w bibliotekach w Krakowie (Jagiel., Czartor., Kapituln.), Petersburgu (po kilka), Warszawie (u Zamoj.), Kórniku, Dzikowie, Wrocławiu, Wiedniu.

Podobizny z kilku rękop. podał Bielowski w II t. *Mon. Pol. histor.*

Literatura o Kadłubku.

Najważniejsze prace:

1. Zeissberg. Vincentius Kadłubek, Bischof von Krakau, und seine Chronik Polens. Wien. 1869.
2. Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków średn. I. Warsz. 1877.
3. Bielowski: Wyniki badań najnowszych o Mistrzu Wincentym i jego kronice. („Na dziś“, Kraków 1872, oraz we wstępie do wyd. w *Mon. Pol. histor.* II).
4. Tyszyński: W. K. („Wizerunki polskie“. Warsz. 1875).
5. Łaguna: Dwie elekcje. *Ateneum* 1878, III i w „Pismach“. Warsz. 1916.
6. K. Szymkiewicz: Miejsce wiecznego spoczynku błog. Winc. Kadłubka. Warsz. 1898 (brosz. popularna).
7. Wojciechowski: O rocznikach polskich X—XV w. *Pam. Ak. Um. wydz. fil. i hist. fil.* IV.
8. Wojciechowski: Studja historyczne XI w. Kraków 1904.
9. Małecki: W kwestji fałszerstwa dokumentów. *Kwart. histor.* 1904.
10. St. Kętrzyński: Ze studjów nad Gerwazym z Tilbury. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.* t. XLVI, 1903.
11. St. Kętrzyński: K. W. *W. Enc. powsz. ilustr.*
12. Urbanowski: Kadłubek. *Enc. wych.* VI.
13. Szujski: Dzieje oświaty w Polsce przed Kazimierzem Wielkim. („Dzieła“. S. II, T. VIII.

14. Krotoski: Św. Stanisław w świetle historjografji nowożytnej. Toruń, 1902.
15. Krotoski: O łacińskim panegiryku na cześć Bolesława Śmiałego z pierwsz. poł. XII w. („Pamiątk. księga“ dla Tarnowskiego).
16. Małecki: Lechici w świetle historycznej krytyki. Lwów, 1907, 2 wyd.
17. Chrzanowski: Charakter encyklopedyczny kroniki Kadłubka. *Spraw. Tow. Nauk.* Warszawa 1910, stycz. (streszcz).
18. Bujakowski: Gallus i Kadłubek. *Bibl. Warsz.* 1912, IV.
19. Świeżawski: Dyjalog pogrzebowy w t. zw. Kadłubku na cześć Kazimierza Sprawiedliwego. *Lud* 1903.

Zob. też omówienie liter. kryt. dawniejszej u Zeissberga.

3. MATEUSZ CHOLEWA.

Biskup krakowski, zm. w r. 1165. Rzekomy autor pierwszych trzech ksiąg kroniki Kadłubka (wedł. Lelewela).

Jest autorem Listu do św. Bernarda z Clairvaux o podjęciu apostolstwa wśród Rusinów (o nawracaniu Rusi). „Matthaei cracoviensis episcopi epistola ad S. Bernardum abbatem Clarevallensem. De suscipienda Ruthenorum conversione“. Druk. w Pez'a „Thesaurus anecdotorum t. V. 1721—29, w Bielowskiego „Wstępie krytycznym do dziejów Polski“ i w *Monum. Pol. histor.* II, str. 15—16. W przekł. pol. podał Świeżawski w „Złotej Przędzy“ IV.

Literatura o Cholewie.

Zob. wstęp Bielowskiego do kroniki Kadłubka w *Mon. Pol. hist.* II.

4. DZIERZWA.

Przezywany też błędnie Mierzwą i Miorszem. Mylnie uważany przez Bielowskiego za pierwszego naszego kronikarza, z w. XI. Żył w 2-ej poł. XIII w. Jest autorem kroniki, którą rozpoczyna od Noego, wyprowadzając Polaków od Jafeta; jest ona w znacznej części przeróbką kroniki Kadłubka.

Po raz pierwszy wyd. Lengnich, wraz z kroniką Kadłubka, w r. 1749. Przedr. Mitzler w r. 1769; 3 wyd. Kownacki wraz z Kadłubkiem. Warsz. 1824. Przekł. pol.: „Kronika polska przez Dzierzwę w końcu w. XII napisana... z rękop. bibl. Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk wy-

tłumaczona“. (Warsz. 1823). 4 wyd. w *Mon. Pol. hist.* II, str. 163—190, p. t. „Miersuae Chronicon“.

Literatura o Dzierzwie.

1. Bielowski: Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Lwów, 1850.
2. Szajnocha: Miorsz czyli Dzierzwa jest li pisarzem XI albo przynajmniej XIII stulecia? *Dziennik Liter.* 1854.
3. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 100—105. (Tu o rękop.)
4. (Bielowski): Wiadomość o kron. Mierzwy. *Mon.* II, 145—162.

5. *KRONIKA WIELKOPOLSKA.*

Obejmuje okres dziejów Polski od czasów bajecznych do r. 1271. Powstała, wedł. Kętrzyńskiego, w 2-ej połowie w. XIV, nie w w. XIII, jak dawniej sądzono. (Ponieważ podanie o Lechu, Czechu i Rusu wprowadził kronikarz do swej kroniki z kroniki Dalimila, napisanej po r. 1314). Po raz pierwszy przytoczono w niej podania, odnoszące się do Gniezna (o Lechu); zawiera polski warjant słynnej powieści średniowiecznej o Walterze z Akwitanji (o Walcerzu Udałym i Helgundzie).

Autorstwo niepewne. Dawniej uważano kronikę za dzieło wspólne Bogufała, biskupa poznańskiego (zm. w r. 1253) i kontynuatora jego Baszka (Godysława Paska), kustosza poznańskiego; później za dzieło samego Baszka. Według Małeckiego jest dziełem Gotszalka a. Godysława Baszka (zdrobn. od Bartłomieja), kustosza pozn., potym dziekana archikatedry gnieźnieńskiej, zm. w r. 1297 lub 1298; z wtrętami z w. XIV lub XV.

Wydania. Po raz pierwszy wyd. „Kronikę Wielkopolską“ Sommersberg, p. n. „Boguphali II, episcopi poznanensis, chronicon Poloniae, cum continuatione Paschonis, custodis poznaniensis“, w *Script. rerum Siles.* II. (Lipsk 1730). 2 wyd. J. Załuskiego (ks. J. A. Jabłonowskiego). (Warszawa 1752), jest przedrukiem poprzedniego. 3 wyd. Mitzlera. (Warsz. 1769), przedruk 1-go. 4 wyd. Bielowskiego w *Mon. Pol. hist.* II, 1872, str. 467—598.

Rękopisy. Odpisy (znanych 9) z w. XIV i XV przechowują się w bibl. publ. w Petersburgu, w bibl. Jagiell. i Czartor. w Krakowie, w archiwum tajnym w Królewcu, w Rzymie (Ottobon.), w bibl. miejskiej w Wrocławiu, w Wilanowie.

Przekład polski kroniki przez H. Kownackiego, p. t. „Kronika Lechitów i Polaków, napisana przez Godzisława Baszka...“ (Warszawa 1822).

Podobizny z kilku rękop. podał Bielowski w *Mon. Pol. hist.* II; pierwszej karty rękop. petersb. podana w 2 wyd. Chmielowskiego Hist. liter.

Literatura o Kronice Wielkopolskiej.

1. Mosbach: Godysław Paweł, dwóch imion dziejopisarz łacińsko-polski w. XIII. Lwów 1867. Toż po niem.: „Ueber Godysław Paul, einen polnischen Chronisten des 13 Jhrh. Jena 1872.
2. Bielowski: Wiadomość o Kron. Wielkop. w *Mon. Pol. hist.* II, 454—466.
3. W. Kętrzyński: Godysław Pasek. *Przew. nauk. i liter.* 1878 i 1880.
4. Warmski: Die grosspolnische Chronik. Kraków 1879.
5. Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków średn. I.
6. Przyborowski: Mniemany przywilej na założenie kościoła w Górze i nazwisko kronikarza Baszka. *Bibl. Warsz.* 1887, I.
7. Perlbach: Preussisch-polnische Studien zur Geschichte des Mittelalters. Halle, 1886.
8. Małecki: Kronika Baszka czyli t. zw. Wielkopolska Kronika. *Bibl. Warsz.* 1894, I. *Kwart. histor.* 1894. (Toż w jego „Z przeszłości dziejowej“, 1896).
9. Małecki: Lechici w świetle historycznej krytyki. Wyd. 2. Lwów, 1907, str. 86—95.
10. W. Kętrzyński: O Kronice Wielkopolskiej. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.* XXXIII, 1896.

Literatura o ustępie, zawierającym podanie o Walcerzu Udałym:

11. Szajnocha: Walgierz Wdały, hrabia na Tyńcu. „Nowe szkice“, 1857. („Dzieła“, I).
12. Liebrecht: Zur slavischen Walthariussage. (w Pfeiffera Germania, XI).
13. Karłowicz: Podanie o Walterze z Tyńca. *Ateneum.* 1881.
14. Nehring: Powieść kronikarza polskiego o Walterze i Helgundzie. *Ateneum.* 1883.
15. Heinzel: Ueber die Walthersage. *Sitzungsber. d. Akad. d. Wissensch. phil. histor. Cl. B. 117.* Wien. 1888.
16. Rischka: Verhältniss der polnischen Sage von Walgierz Wdały z. d. deutschen Sagen von Walther von Aquitanien. Brody, 1880.
17. Knoop: Die deutsche Walthersage u. die polnische Sage von Walther und Helgunde. Posen. 1887.
18. Szepielewicz: Niemieckaja powiest' na sławianskoj poczwie. 1885 (po rosyj.).

6. MARCIN POLAK *(Martinus Polonus).*

Marcin z Opawy, zwany opacznie Strzepskim i Strzębskim, herbu Boduła, urodził się w Opawie, na Szląsku (Troppau, skąd może Strepa). Dominikanin. Przebywał czas długi w Pradze czeskiej, następnie większą część życia spędził w Rzymie. Był penitencjarzem papieży Jana XXI i Mikołaja III. W r. 1278 mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim. Zmarł w r. 1279 w Bononji.

Marcin z Opawy a. Opawczyk, zwany Polakiem, był, wedł. Brücknera, Czechem.

Główne jego dzieło, to Kronika powszechna: „Chronicon de Summis pontificibus et imperatoribus“. Bazylea. 1559. Ostatnie wyd. w *Mon. Germ. histor.* XXII. Wyd. praskie, z rękop. w r. 1859. 1-sze wyd. wyszło, wedł. Wiszn., w Turynie w r. 1477.

b) „Sermones de tempore“. Strasburg, 1484.

c) „Margarita decreti“. Strasburg, 1486.

W rękop. „De quattuor majoribus regnis“ ?

Literatura o Marcinie Polaku.

1. Ossoliński: Wiadomości histor.-kryt. I, 1819.
2. Wiszniewski: Histor. liter. pol. II, 98—108, i indziej (Krak. 1840).
3. Sobieszczański: M. P. *Enc. Orgelbr.*

(4. Zob. Brückner: „Kazania średniowieczne“. *Bibl. Warsz.* 1891, I.)

7. JANKO Z CZARNKOWA *(„Archidiaconus Gnesnensis“).*

Wielkopolanin. Był synem Bogumiła, wójta miejskiego w Czarnkowie (w Wielkopolsce). W r. 1356 kanonikiem poznańskim. W r. 1365 posłował, jako kanonik włocławski, do Awinjonu. (W r. 1360 był kantorem w Gnieźnie, potym do r. 1367 kantorem we Włocławku; w r. 1368 dziekanem wrocławskim); 1367 archidjakonem gnieźnieńskim. W r. 1365 został podkanclerzym Kazimierza Wielkiego. W r. 1372, podkanclerstwa przez królową Elżbietę pozbawiony, udaje się do Wrocławia, stąd do Pragi. W r. 1374 wraca do Poznania. W r. 1382 spóładministratorem archidyjecezji gnieźn. Zm. prawdop. na pocz. r. 1387.

Kronika jego obejmuje okres od r. 1333—1384, t. j. od śmierci Wład. Łokietka do zjazdu szlachty w Sączu w r. 1384; głównie jednak opisuje czasy panowania Ludwika węgierskiego, t. j. rządy Elżbiety w Polsce (1370—1384). Kronika ma charakter pamiętników.

Wyd. po raz pierwszy Sommersberg w *Script. rerum Silesiac.* t. II. 1730. Przedruk. Mitzler w Warszawie, 1769. Krytycznie wyd. J. Szlachtowski w *Mon. Pol. hist.* II, str. 619—756. 1872. Przekł. polski J. Żerbiłły (J. Łabuńskiego) p. t. „Kronika Jana z Czarnkowa". Warsz. 1905.

Rękop. Odpisów z XIV i XV w. znanych jest 9; przechowują się w Krakowie, Rzymie, Petersburgu, Wrocławiu, Wilanowie, Królewcu.

Podobizny z kilku rękop. w II t. *Mon. Pol. hist.*

Literatura o Janku z Czarnkowa.

1. Kubala: Jan Czarnkowski i jego kronika. *Bibl. Warsz.* 1871, III i IV.
2. Szlachtowski: Wiadomość o Kron. we wstępie do wyd. w *Mon. Pol. hist.* II, 601—618.
3. Zubrycki: Anonim Gnieznienskij i Joann Długosz. Lwów, 1855 (po rus.).
4. Semkowicz w *Rozpr. wydz. histor. fil. Ak. Um.* II, 1874, str. 375—379.
5. Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. w. średn. I.
6. Korytkowski: Prałaci i kanonicy gnieźn. Gniezno, 1882—3
7. Świeżawski: Janko z Czarnkowa („Złota Przędza" IV).
8. Smoleński: J. z Cz. *W. Enc. powsz. ilustr.* XIV, 1895.
9. St. Krzyżanowski: Poselstwo Kazimierza W. do Awinionu. *Rocznik Krak.* IV, 1900.
10. Łabuński we wstępie do przekł. pol. (1905).

Podróżopisarstwo, przyrodoznawstwo, filozofja.

1. BENEDYKT POLAK *(Benedictus Polonus).*

Franciszkanin wrocławski. Odbył w r. 1246, z rozkazu Innocentego IV, z legatem papieskim franciszkaninem Janem de Plano Carpini, wysłanym w poselstwie do chana, podróż do Mongolji, do rezydencji chana Gajuka, w Azji środkowej, za Bajkałem.

Opis tej podróży, w przekładzie polskim, ogł. Wiszniewski w „Historji liter. pol." t. II, str. 208—223. („Podróż brata Jana de Plano Carpino i Benedykta Polaków do Tartarji").

Wiszniewski uważa obu franciszkanów za Polaków. Carpini'ego t. zw. „Liber Tartarorum" ogł. w Hakluyt's: „Collection of the early voyages..." 3 ed. Londyn, 1809. T. I.

Literatura o Benedykcie Polaku.

Wiszniewski: Hist. liter. pol. II, str. 195—233.

2. WITELO *(czyli t. zw. dawniej* VITELLIO a. WITELLO).

Mylnie u nas dawniej „Ciołkiem" przezywany. (Wedł. Cuntze'go „Witelo" jest imieniem zdrobniałym od Wito lub Wido; według Żebrawskiego, zepsutym imieniem zam. Witek a. Witko, jak się właściwie, wedł. niego, nazywał.) Pochodził prawdop. z rodziny niemieckiej, osiadłej w Polsce, z ojca Niemca, z matki, jak się zdaje, Polki („filius Turingorum et Polonorum"). (Wedł. Rubczyńskiego (1891), „krążyła w nim po ojcu lub po matce krew niemiecka; prawdopodobnie należał do stanu kolonistów. To prawdopodobieństwo jednak nie wyklucza innej możebności, że był potomkiem jakiejś rodziny rycerskiej, przybyłej z Turyngji i skoligaconej z jednym z rodzimych rodów szlacheckich ówczesnej Polski".) Urodził się w Polsce, na Śląsku, gdzieś, jak się zdaje, pod Wrocławiem. Kształcił się i przebywał we Włoszech, w Padwie i w Rzymie. (Pobyt na dworze Innocentego V). Norbertanin. Żył w drugiej poł. XIII w. Przyrodnik i filozof.

Z dzieł jego najważniejsze:

a) „Perspectiva", t. j. optyka, wyd. po raz pierwszy p. t. „Vitellionis Mathematici doctissimi Perioptikes libri X". Norymberga, 1535. 2 wyd. r. 1551. 3 wyd. p. t. „Vitellionis Thuringo-Poloni Opticae libri X". Bazylea, 1572. Wyjątki u Bäumkera.

b) „De inteligentiis", właśc. tyt. „De ordine entium" (=O porządku istnień). Dzieło to przypisują Witelonowi Rubczyński i Bäumker. Rękop. w bibl. Laurencjańskiej

we Florencji i w kilku innych bibl. Podobiznę początku podał Rubczyński. (Traktat scholastyczny (metafizyczny), przypisywany mylnie Alanusowi). Wyd. krytyczne, na podstawie 6 rękopisów, ogł. K. Baeumker w *Beiträge zur Gesch. d. Philosophie des Mittelalters*, t. III (1908).

Rękopisy 4-ch innych dzieł jego, które wymienia Baeumker, jeszcze nie odszukane.

Literatura o Witellonie.

1. Bystrzycki: O wzroście nauk fizycznych w Polsce. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk Warsz.* XII, 1818.
2. Wituski: O życiu i dziele optycznym Vitelliona Polaka. Poznań, 1870.
3. Szokalski: Stanowisko naukowe Ciołka w średniowiecznej optyce. *Ateneum.* 1877, IV.
4. M. Cuntze: Sur l'orthographie du nom et la patrie de Witelo (Vitellion). Rome, 1871.
5. Żebrawski: Uwagi nad rozprawą prof. Maks. Cuntze w przedmiocie pisowni imienia i narodowości Witka, autora optyki z XIII w. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* VI, 1878.
6. Windakiewicz: Bolonia i Polska. *Przegl. Pol.* 1888.
7. Rubczyński: Traktat o porządku istnień i umysłów i jego domniemany autor Vitellion. Przyczynek do historji pojęć średniowiecznych. *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor. filoz.* t. XXVII. 1891.
8. Baeumker: „Vitelo. Ein Philosoph und Naturforscher des XIII Jahrhunderts". Münster, 1908.

(Rubczyńskiego ocena dzieła Baeumkera *Kwart. histor.* 1909).

Prawodawstwo.

STATUT WIŚLICKI.

T. zw. Statut Wiślicki, pierwszy kodeks prawa zwyczajowego polskiego, ułożyli głównie Jarosław Bogorja ze Skotnik, arcyb. gnieźn., i Janusz Suchywilk (Strzelecki), dr. praw i kanclerz krakowski. Ogłoszony w r. 1347 na sejmie w Wiślicy. Jest to właściwie statut małopolski. Statut wielkopolski uchwalony w tym samym roku w Piotrkowie. Statut powszechny, dla obu części Polski, ogłosił Kazimierz W., wedł. Helcla, dopiero w r. 1368.

Według innych badaczy nie jest rzeczą pewną, czy istniał za Kazimierza W. statut powszechny, wspólny dla Małej i Wielkiej Polski.

Statut Wiślicki w oryginale łacińskim wydrukowano po raz pierwszy p. t. „Syntagmata", ok. r. 1490 w Lipsku. Z późniejszych wydań, z rękopisu w. XIV dokonanych, najważniejsze są: a) J. W. Bandtkiego w „Jus polonicum" (Warszawa, 1831) i b) Helcla w *Starodawn. prawa polsk. pomn.* I, 1857.

O przekł. polskich zob. niżej.

Literatura o Statucie Wiślickim.

1. Helcel: Starodawne prawa polskiego pomniki, I.
2. Hube: Prawo polskie w XIV w. Warsz. 1881—1886.

AKADEMJA KRAKOWSKA (Uniwersytet Kazimierzowski i Uniwersytet Jagielloński).

W r. 1364 Kazimierz Wielki, za przykładem Karola IV (założyciela uniwersytetu praskiego w r. 1347), założył w Krakowie uniwersytet (czyli akademję), pod nazwą *Studium generale* (Szkoła Główna), o 3-ch wydziałach: prawnym, fizycznym (t. j. medycznym) i sztuk wyzwolonych (artium liberalium) (t. j. filozoficznym); dokument erekcyjny potwierdził papież Urban V, nie pozwalając na otworzenie najważniejszego (głównego) w wiekach średnich wydziału — teologicznego. Górował wydział prawny; Kazimierzowi W. bowiem chodziło głównie o wykształcenie biegłych prawników. Kanclerzem czyli zwierzchnikiem akademji został biskup krakowski. Ustrój akademji Kazimierzowskiej był wzorowany na ustroju uniwersytetu bonońskiego (a więc miał charakter republikański) i otrzymał samorząd: rektora i profesorów wybierali sami studenci („scholarze").

W r. 1400 otworzył Jagiełło (za staraniem Jadwigi, ale już po jej śmierci), za zezwoleniem pap. Bonifacego IX, uniwersytet zupełny, 4 wydziałowy, z wydz. teologicznym na czele. Zreformowana została akademja na wzór uniwersytetu paryskiego (Sorbony), a więc ustrój miał charakter klasztorny;

10607
Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Białymstoku
Biblioteka w Białymstoku Publiczna Miejska
Библиотека ... Белосток

rektor wybierany był przez profesorów; profesorami byli przeważnie duchowni; musieli mieszkać razem w t. zw. kolegjach, a scholarze w t. zw. bursach. Wydział t. zw. artystyczny (facultas artium liberalium) czyli sztuk wyzwolonych był rodzajem gimnazjum wyższego; wstępowali do niego chłopcy 14—16 letni; przejść przezeń musiał każdy, kto w innym wydziale, czy to prawnym, czy medycznym, czy teologicznym, studja specjalne prowadzić zamierzał; wykładano na nim: filozofję scholastyczną (głównie Arystotelesa), łacinę i autorów starorzymskich, arytmetykę, gieometrję, fizykę, perspektywę (t. j. optykę), astronomję, astrologję i muzykę. Językiem wykładowym był język łaciński. Stopni naukowych udzielała akademja 4-ch: bakałarza, magistra (mistrza), licencjata i doktora. Scholastycyzm panował w akademji krakowskiej do w. XVIII. Kwitła w w. XV i początkach w. XVI (do r. 1530); szczególnie wydział artium liberalium; głównie filozofja scholastyczna, matematyka i astronomja. W r. 1441 przedłożyła akademja soborowi bazylejskiemu memorjał (traktat) o wyższości soboru nad papieżem. Miała nadzór nad szkołami (t. zw. kolonjami akademickiemi) i zakładała nowe. (W r. 1588 założyła w Krakowie gimnazjum t. zw. Nowodworskiego, do dziś istniejące pod nazwą gimn. św. Anny).

Humanizm krzewił się w Krakowie przeważnie poza uniwersytetem.

W w. XVII (w l. 1624—34) walczyła akademja krak. z jezuitami o przywilej zwierzchnictwa nad szkołami.

Podobizny dyplomów erekcyjnych—z r. 1364 (Kazimierza W:) i z r. 1400 (Wład. Jagiełły) podał Stan. Krzyżanowski w rozpr. „Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinionu i pierwsze uniwersyteckie przywileje“ (*Rocznik Krakowski* t. IV).

Literatura do dziejów Akademji Krakowskiej (od założ. do poł. XVII w.).

a) Monografje źródłowo opracowane:

K. Morawski: Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie. 2 tomy. Kraków, 1900. Doprowadzona do r. mniej więcej 1530, który autor uważa, jak widać ze szkicu jego: „Kilka słów z okazji jubileuszu Jagiellońskiej wszechnicy“ (w „Almanachu Jubileuszowym Uniwers. Jagiellońskiego“. Kraków, 1900), za okresowy w dziejach akademji krak. Dalszych dziejów akademji krakowskiej, od r. 1530 do czasów ostatnich, monograficznie opracowanych jeszcze nie mamy.

b) Źródła surowe:

1. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego i wiadomości o historjografach szkoły Jagiellońskiej. Kraków, 1840.
2. Muczkowski: Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum jagellonica. Kraków 1849.
3. Szujski: Statuta antiqua Collegii majoris i inne statuty uniwers. krak. *Archiwum do dziej. ośw. i liter.* I, 1878 i II.
4. „Codex diplomaticus universitatis cracoviensis“. Wyd. Ż. Pauli. 4 t. 1870—1884; t. 5 (l. 1549—1603) wyd. F. Piekosiński w r. 1900.
5. Wisłocki: Liber diligentiarum facultatis artisticae Univers. Crac. (1487—1563). *Archiwum do dziej. ośw. i liter.* IV.
6. Wisłocki: Acta Rectoralia Almae Univers. Cracov. (1469—1537). 2 t. Kraków, 1893—97.
7. „Album studiosorum Univers. Cracov.“ 3 t., 1883—1900. Wyd. Ż. Pauli, T. Ulanowski i A. Chmiel.
8. Karbowiak: Studja statystyczne z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1433/34—1509/10. *Arch. do dziej. ośw i liter.* XII, 1910.

c) Częściowe, mniej lub więcej źródłowe, opracowania dziejów Uniw. Jagiell., przyczynki:

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. III (1840) i IV (1842).
2. Muczkowski: Mieszkania i postępowanie uczniów krakowskich w wiekach dawniejszych. Kraków, 1842
3. Muczkowski: Wiadomość o założeniu Uniwers. Krakow. Kraków, 1849.
4. Łukaszewicz: Historja szkół ... (do r. 1794). 4 t. Poznań, 1849—51.
5. Majer: Stan wydziału lekarskiego w Uniw. Jagiell. od jego początku do ostatnich czasów. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* V, 1851.
6. „Zakłady uniwersyteckie w Krakowie“. (Praca zbiorowa). Kraków, 1864.
7. A. Brandowski: Założenie uniwersytetu krakowskiego w r. 1364. Kraków, 1874.
8. Oettinger: Rys dawnych dziejów wydziału lekarskiego Uniwersytetu Jagiell., od założenia tegoż, aż do reformy 1780 r. *Rozpr. i spraw. wydz. filol. Akad. Um.* VI, 1878.
9. Leniek: Uniwersytet Kazimierzowski na tle stosunków uniwersyteckich w wiekach średnich. *Przegl. Akademicki,* 1881.
10. Leniek: Szymona Maryckiego „De scholis“. *Spraw. gimn. w Przemyślu,* 1885.

11. Karbowiak: O rektorach uniwersytetu Kazimierzowskiego i Jagiellońskiego wraz z spisem wszystkich rektorów od r. 1400. Kraków, 1887.
12. Karbowiak: Ilustracje polskie z życia uniwersyteckiego XVII i XVIII w. Kraków, 1887.
13. Karbowiak: Mieszkania żaków krakowskich w XIV—XVI w. Lwów, 1887.
14. Ks. Polkowski: Szkoły w Polsce i ubodzy uczniowie krakowscy w czasach najdawniejszych. W Krakowie, 1878. (Odczyt).
15. Karbowiak: Ustawy bursy krakowskiej „Jeruzalem". *Archiw. do dziejów ośw. i liter.*, 1888.
16. Wisłocki: O wydawnictwie „Liber diligentiarum" krak. fakultetu filozoficznego z l. 1487—1563. *Pamiętnik wydz. filol. Ak. Um.* VI, 1887.
17. Wisłocki: Z przeszłości uniwersytetu krakowskiego. *Przegl. Powsz.*, 1889.
18. Karbowiak: Ubiory profesorów i uczniów w uniwersytecie Jagiellońskim. *Przegl. Powsz.*, 1889—90 i osobno 1890.
19. Franke: Jan Brożek. Kraków, 1884.
20. Szujski: Z dziejów uniwersytetu krakowskiego. („Dzieła", S. II, t. VI).
21. Leniek: Kandydaci stanu akademickiego. Tarnopol, 1891.
22. Małecki: Karta z dziejów uniwersytetu krakowskiego. *Rozpr. i sprawozd. wydz. histor. filoz. Akad. Um.*, t. II, 1874. — (Toż w jego: „Z przeszłości dziejowej". 2 t. Kraków, 1897.
23. Birkenmajer: Marcin Bylica z Olkusza... Kraków, 1892.
24. K. Miaskowski: Beiträge zur Krakauer Theologengeschichte des XV Jhrh. Paderborn, 1899.
25. Ks. Fijałek: Studja do dziejów Uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XXIX, 1899.
26. Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża i uniwersytet krakowski w okresie Soboru bazylejskiego. 2. t. Kraków, 1900.
27. Brückner: Mateusz z Krakowa. Kartka jubileuszowa, w pięćsetną rocznicę uniw. krak. *Ateneum*, 1900, II.
28. Brückner: Język narodowy w uniwersytecie krakowskim. *Kwart. histor.*, 1900.
29. Karbowiak: Obiady profesorów Uniwers. Jagiell. w XVI i XVII w. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.).*
30. Karbowiak: Rozproszenie młodzieży szkolnej krakowskiej w r. 1549. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.).*
31. J. Ptaśnik: Obrazki z życia żaków krakowskich w XV i XVI w. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.).*
32. Fijałek: O początkach i znaczeniu uniwersytetu krakowskiego w XIV—XV w. („Księga pamiątk. uniw. lwow.", 1900).
33. St. Krzyżanowski: Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinionu i pierwsze uniwersyteckie przywileje. *Rocznik Krakowski*, IV, 1900. (Z 7 podobiznami dyplomów erekcyjnych).
34. Bauch: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance. Breslau, 1901.
35. Fijałek: Niemcy w uniwersytecie krakowskim w w. XV i XVI. *Pam. Liter.* 1902.
36. „Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego. 1400—1900". Kraków, 1901.
37. Karbowiak: Dzieje wychowania i szkół w Polsce. T. II. Petersburg, 1904. (Okres od 1364 do 1432 r.).

d) Zarysy historji Akademji Krakowskiej (Uniwersytetu Jagiell.) do ostatnich czasów:

(1. Sołtykowicz: O stanie Akademji Krakowskiej. Kraków. 1810.)
2. Chmielowski: Akad. Krak. *W. Enc. powsz. illustr.*
3. Czermak: Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach. *Przegl. Pol.* 1900, czerw. (Por. Tyg Illustr. 1900).
4. Bąkowski: Dzieje wszechnicy krakowskiej. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.* 16).
5. K. Wojciechowski: Uniwersytet Jagiellonski i jego dzieje. Lwów, 1900. *(Bibl. Macierzy pol.).*
6. St. Zaleski: Z dziejów Uniw. Jagiell. Kraków, 1900.

Zob. nadto bibliografję przedmiotu przy dziełku Bąkowskiego „Dzieje wszechnicy krakowskiej" (1900) i Hahna: „Bibliografja jubileuszowa Uniw. Jagiell." Lwów, 1901. (Odb. z *Muzeum).*

Scholastycy.

1. STANISŁAW ZE SKARBIMIERZA *(Skalmierza).*

Kształcił się najprzód w uniwers. w Pradze. W r. 1382 bakałarzem wydz. artium; w r. 1385 magistrem; poczym przeszedł na wydz. prawny i został bakałarzem prawa w r. 1391, a w 1396 dr. prawa. Teologję studjował podobno w Paryżu. Dr. dekretów. Kanonik przemyski i skalmierski. Był pierwszym zreorganizowanej w r. 1400 akademji krakowskiej rektorem; po raz drugi rektorem w r. 1413.

Zm. w r. 1431.

Kazania jego, mowy i rozprawy teolog. przechowują się w rękopisach w bibl. Jagiell., Ossoliń. i uniw. wrocław. Kazania polityczno-moralne Stan. ze Skarb. są

pierwszym u nas pomnikiem tej gałęzi literatury kaznodziejskiej. Postylla na ewangielje niedzielne całego roku w Ossolin. Mowę jego przy otwarciu akademji w r. 1400, (wedł. Morawskiego nie jest rzeczą pewną, że wówczas ją wygłosił), przytoczył w przekł. pol. Wiszniewski w Hist. liter. IV, 244—252; oraz kazanie na pogrzebie królowej Jadwigi w r. 1399 w przekł. pol. w t. V, 47—52.

Rękopisy Stan. ze Skarb., znajdujące się w bibl. Jagiell., wylicza Wiszniewski w Hist. liter. V, 44—46. (Między inn. jest tu traktat przeciwko Husytom: „Determinatio... contra sectatores Wiklef et Joh. Hus...).

Literatura o Stanisławie ze Skarbimierza.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. IV, 244—252 i V, 43—52 i indziej.
2. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XXIX, 1899, str. 118—120 i 134.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 83—85, 278 i indziej.

2. MATEUSZ Z KRAKOWA *(Matthaeus de Cracovia).*

Słynny teolog-reformator (koncyljarysta). Pochodził z mieszczan, z rodziny Stadtschreiberów (wedł. Brücknera), (właśc. „dictus Notarii“ = zwany synem Stadtschreibera, t. j. pisarza miejskiego). Ur. się w Krakowie, ok. r. 1330. Nauki początkowe pobierał prawdop. w szkole marjackiej; poczym na dalsze studja udał się do Pragi. W r. 1347 zapisał się na wydz. artium w uniw. praskim; w 1355 bakałarzem „in artibus“; w 1367 magistrem i rozpoczyna studja teologiczne; w 1381 magistrem teologji; w 1387 dr. teolog. i prof. teologji; był jednocześnie kaznodzieją miejskim w Pradze; (następnie był kanonikiem św. Idziego we Wrocławiu). Ok. r. 1390 opuścił Pragę i uniwersytet; w 1391 przebywa w Krakowie. W r. 1395 prof. teolog. w uniwers. w Heidelbergu; w 1396 rektorem; zostaje spowiednikiem i doradcą Ruprechta III, króla rzymskiego. W r. 1397 udaje się do Krakowa i pomaga Jadwidze i Jagielle w organizowaniu nowego uniwersytetu. W r. 1405 biskupem Wormacji, pozostając nadal profesorem teol. w Heidelbergu. W r. 1408 mianowany przez Grzegorza XII kardynałem, godności tej nie przyjmuje. W r. 1409 legatem papieskim na Niemcy.

Zm. 5 marca 1410 r. w Heidelbergu. (Pochowany w Wormacji).

Wedł. Wisłockiego (*Przew. bibliogr.* 1891, str. 166) Mateusza z Krakowa nazwiskiem rodowym było właśc. Najman; przeczy temu Brückner, dowodząc, że tak się nazywał inny Mateusz z K., teolog XV w. Dawniej odróżniano mylnie dwóch Mateuszów z Krakowa, teologów w XIV w.

Pierwszym traktatem teolog. Mateusza z Krakowa jest t. zw. „Dialogus rationis et conscientiae“, traktat o przyjmowaniu sakramentu ołtarza, w formie rozmowy rozumu z sumieniem, drukowany kilkakrotnie w XV w. zagranicą, po raz pierwszy podobno przez Gutenberga w r. 1459; tłumaczony na jęz. czeski i niemiecki, jeszcze w końcu XIV w.

Głównym jednak dziełem jego jest traktat: „De squaloribus curiae romanae“ (= O brudach kurji rzymskiej), (inne tytuły tego dzieła w rękopisach: „Speculum aureum“ albo „Moyses sanctus...“), który złożył Innocentemu VII w r. 1404. Druk. w r. 1551. (Druk. kilkakrotnie, ostatnio wydruk. Walch w Mon. medii aevi, I). Rękop. m. in. w bibl. Jag. Występuje w niem głównie przeciw symonji i głosi zasadę wyższości soboru nad papieżem.

Mylnie przypisują (m. in. Celichowski) Mateuszowi z Krakowa autorstwo popularnego w wiekach średnich dziełka „o sztuce umierania“ — „Ars moriendi“, ksylografowanego ok. r. 1450 (unikat w Muz. Bryt.) (egz. innego odbicia ksylogr. w bibl. Kórnickiej), drukowanego kilkakrotnie w w. XV i XVI, m. inn. w Krakowie 1533. Wedł. Brücknera nie jest to utwór Mateusza z Krakowa, lecz jakiegoś żaka, który przerobił dziełko podobnej treści kardynała Dominika Kapraniki (zm. w r. 1458). Tekst Ars moriendi, rzekomo Mat. z Krak., wyd. ksylograf. przedruk. Celichowski w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVII, str. 154—167.

Liczne dzieła (są pomiędzy niemi i kazania) Mateusza z Krak. przechowują się w wielu odpisach w bibliotekach Jagiellońskiej, wrocławskiej, berlińskiej i innych. Jego teodyceę p. t. „Rationale operum divinorum sive Quod Deus omnia bene fecit“, ma wydać Rubczyński.

List przeciw Janowi Falkenbergowi, z powodu zarzutu herezji sobie uczynionemu, z r. 1405, w odpisach w bibl. Jagiell.; urywek wydruk. (niedokł.) Wiszniewski w Hist. liter. III, 134.

Literatura o Mateuszu z Krakowa.

1. K. Ullmann: Reformatoren vor der Reformation. 2 t. 2 wyd Hamburg, 1866.
2. Celichowski: Ars moriendi, druk ksylograf. Opis egzemplarza bibl. Kórnickiej. Toruń, 1874.
3. Th. Sommerlad: Matthäus aus Krakau. Frankfurt a/M. 1891. (Inaug. Diss.).
4. Rembowski art. w *Niwie* 1892, № 1.
5. Celichowski: Ars moriendi. Rozprawa bibliograficzna. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XVII, 1893.
6. K. Burdach: Vom Mittelalter zur Reformation. Halle, 1893.
7. Schmitz: Zu Matthäus von Krakau. *Römische Quartschrift für christl. Altertumskunde u. für Kirchengeschichte.* Rom. 1894.
8. Brückner: Mateusz z Krakowa. *Ateneum,* 1900, II.
9. Fijałek: Kazanie Mateusza z Krakowa z r. 1408 lub 1409. *Przegl. Pol.,* 1900, czerw.
10. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 60 i n.
11. Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża. (Wstęp i indziej).
12. Sommerfeldt: Zu Matthäus de Cracovia kanzelrednerischen Schriften. *Zeitschr. f. Kirchengesch.,* 1901, zesz. 3.

3. PAWEŁ WŁODKOWIC *(Paulus Vladimiri).*

Paweł, syn Włodzimierza z Brudzewa (czy też z Brudzenia). Kształcił się w uniw. w Pradze; w r. 1389 bakałarzem; w 1397 dr. prawa kanon. W r. 1411 kustoszem katedralnym krakowskim. Jako poseł („ambassiator") królewski broni spraw Polski przeciw Krzyżakom: w r. 1413 i 1414 w Budzie, w 1415—1418 na soborze w Konstancji (w poselstwie Mik. Trąby), w r. 1420 we Wrocławiu i w Rzymie. W r. 1414—1415 rektorem uniwers. krakow. Pod koniec życia wstąpił do zakonu Kanoników Lateraneńskich w Kłodawie.

Zm. 11 marca 1435 r. w Kłodawie.

Gł. dzieła: a) „Tractatus de potestate papae et imperatoris, respectu infidelium", przedłożony, wraz z „Conclusiones" do niego, soborowi konstancjeńskiemu w r. 1415.

b) „Tractatus de ordine Cruciferorum et de bello Polonorum contra dictos fratres", przedłożony soborowi konstacjeńskiemu w r. 1418. Jest to odpowiedź na pamflet dominikanina Jana Falkenberga.

Rozprawy te i dwie pomniejsze: traktat o annatach („Tractatus de annatis") i rzecz o reformacji stolicy apostolskiej przez sobór konstancjeński oraz pamflet Falkenberga, wydał z rękop. Ossol. Bobrzyński w *Starod. prawa pol. pomn.* V, 1878.

Trzy inne memorjały Włodkowica w sprawie procesu z Krzyżakami wydruk. w „Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum". (Poznań, 1856, III).

List Włodk. do Zbign. Oleśnickiego z r. 1431 w rękop. Ossol.

Literatura o Włodkowicu.

1. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 226 i n.
2. Bobrzyński w przedm. do wyd. rozpraw Włodk. w *Starod. pr. pol. pomn.,* V.
3. Chyliński: Pamflet Falkenberga. *Ateneum,* 1878, III.
4. Hoeffler: Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Constanzer Concil. *Sitzungsberichte d. philos. histor. Classe d. K. Akad. a. Wissensch.* Wien, 1880. T. XCV.
5. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., t. I.
6. Bess: Johannes Falkenberg O. P. und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil. *Zeitschr. f. Kirchengesch.* XVI B. Gotha, 1896.
7. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 125 i n., 186 i n., 196—197.
8. Fijałek: Ostatnie słowo Pawła Włodkowica o zakonie Krzyżackim. *Przegl. Kośc.,* 1902, stycz.

4. BENEDYKT HESSE.

Ur. się w Krakowie, z ojca Jana. W r. 1407 zapisał się do uniw. krak.; w r. 1411 bakałarzem; w 1415 mistrzem; w r. 1425 bakałarzem teolog. W 1427 kanonik św. Florjana. W tymże roku rektorem uniw.; był nim do r. 1456 sześciokrotnie. W r. 1431 prof. (mistrzem) teologji. Kanonik krak. w r. 1449.

Zm. w r. 1456.

Rękopisy dzieł H. przechowują się w bibl. Jagiell.; są to przeważnie wykłady jego treści filozoficznej i teologicznej z l. 1403—1449; są tu traktaty teologiczne oraz wykład dzieł Arystotelesa, w szczeg. o duszy, i inne. Jest autorem traktatu o soborze bazylejskim.

Fijałek m. in. przypuszcza, że może Hesse jest autorem traktatu o nauce prawa kanonicznego, znajdującego się w rękop. w bibl. Jagiell., z którego ważniejsze ustępy podaje w „Studjach...“ na str. 136—143.

(Jego uczniami byli: Jan Dąbrówka, A. Gałka z Dobczyna i Jakób z Paradyża.)

Literatura o Hessem.

1. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 134—151.
2. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża... I, 310—331, 413—414, i indziej.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell., I, 357—8, 415—6.

5. JAKUB Z PARADYŻA *(Jacobus de Paradiso)*.

Pochodzenia niemieckiego; z rodziny chłopskiej. Urodził się ok. r. 1380, w Wielkopolsce, prawdop. w Paradyżu. Ok. r. 1402 wstąpił do zakonu cystersów w Paradyżu. W r. 1420 zapisał się na wydz. artium w uniw. krakowskim; w 1421 bakałarzem; w 1423 mistrzem in artibus; poczym odbył studja na wydz. teologicznym 1423—1431; w r. 1432 dr. teologji. W tym czasie przeszedł do klasztoru cystersów w Mogile pod Krakowem. Od r. 1432—1441 prof. teologji w uniw. w Krakowie. (W r. 1440 wygłasza mowę, z żądaniem reformy kościoła, do poselstwa soboru bazylejskiego w Krakowie; w r. 1441 jest współtwórcą słynnego traktatu uniwersytetu krakowskiego z obedjencją dla soboru bazylejskiego). W r. 1442 opuszcza (niewłasnowolnie) zakon cystersów w Mogile i Kraków i wstępuje do zakonu kartuzów w Erfurcie. (W r. 1442 pobyt Jakuba z Paradyża w Bazylei na soborze). W Erfurcie przebywał aż do zgonu. Zm. 30 kwietnia 1464 r. w Erfurcie.

Napisał, oprócz kazań, ok. 80-ciu traktatów: o reformie Kościoła, teologiczno-moralne (tych najwięcej), o śmierci, i inne.

Do najwcześniejszych prac jego, z l. 1432—1441, należą kazania i następ. traktaty:

a) „Dialogus religiosorum“, napis. ok. r. 1432, w rękop. lipsk. i wrocł.; wstęp i zakończenie wydruk. Fijałek w swej monogr. o Jak. z Par. I, 85—90.

b) „De temptatione et consolatione religiosorum“. Wyj. z rękop. wydruk. Fijałek, I, 93—105.

c) „Dialogus de temptatione et consolatione“. Wyj. u Fij. I, 106—109.

d) „Compendium de tribus substancialibus religiosorum“.

e) „Tractatus super esum carnium“. Wyj. Fijałek, I, 116– 134.

f) „Sermo in actu visitationis habitus“. Wyj. Fijałek, I, 136.

Traktat o władzy Kościoła i Soboru powszechnego („Determinatio...“), ogł. z rękop. Jag. Fijałek, I, 349—380.

Pierwsze druki (inkunabuły) dzieł Jakuba z Parad.:

a) „Sermones dominicales...“ B. m. i r. (ok. 1470). (Kilka wydań w XV w.).

b) „De apparitionibus animarum...“ Burgdorf 1475. (Ok. 20 wydań w w. XV).

c) „De arte bene vivendi et bene moriendi“. 1 wyd. Lipsk, b. r.; 2 wyd. Lipsk 1495.

Dokładną bibliografję pism Jakuba z Paradyża i ważniejsze z nich wyjątki podał Fijałek w swej monografji, w t. II, 167—334.

Badacze niemieccy pomieszali Jakuba z Paradyża z Jakubem z Jüterbock'u (z Interboku) (a za nimi i Brückner (zob. „Kazania średniowieczne“, I, 53—54 (16—17) i rozpr. „Mateusz z Krakowa“ w *Ateneum* 1900, czerw., str. 483—484); zwany był też (mylnie) przez bibliografów: „Jacobus de Clusa“.

Literatura o Jakubie z Paradyża.

a) Monografja:

Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża i uniwersytet krakowski w okresie soboru bazylejskiego. 2 tomy. Kraków, 1900.

---

b) 1. Brückner: Kazania średniowieczne. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXIV, 53—54.
2. Morawski: Historja Uniw. Jagiell., I, 416—419.
3. Wisłocki o Jakubie z Paradyża w *Przewodniku bibliograf.* 1893, stycz.

Zob. też ocenę literatury krytycznej o Jak. z Par., polskiej i niemieckiej, u Fijałka w t. II, 134—163

6. JAN ELGOT *(właść. Jan Wieniawa ze Lgoty).*

Syn Dobka. Pochodził ze Lgoty pod Oleśnicą na Śląsku. W r. 1416 wstąpił do akad. krak. W 1417 bakałarzem; w 1420 mistrzem. W 1427 dr. dekr. i rektorem. W l. 1430—41 prof. prawa kanon. w akad.; w 1437—8 powtórnie rektorem. Od r. 1430 kanonik krakowski. Od r. 1441 wikarjusz gieneralny Zbigniewa Oleśnickiego. W 1441—2 w Bazylei. W 1450 odbył z Długoszem pielgrzymkę do Rzymu i do Ziemi Św.

Zm. 24 sierp. 1452 r.

Jest autorem traktatu o soborze bazylejskim; rozebrał go Fijałek.

3 mowy kościelno-polityczne, wygłoszone w Bazylei w 1442, w *Codex epistol. saec.* XV.

Kazanie, wypowiedziane w Bazylei w 1442, przytacza w wyj. Fijałek („Mistrz Jakub z Paradyża, II, 41—43).

Kilkanaście listów Elg. do Długosza, Zb. Oleśnickiego i inn. w *Codex epistol. saec.* XV. List do Zb. Oleśnickiego z r. 1449 podaje z rękop. Fijałek l. c. II, 377—381.

O inn. jego pracach w rękop. zob. Fijałek.

Literatura o Elgocie.

1. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża I, 274—281, i indziej.
2. Morawski: Hist. Uniw. Jag. I, 245—7, 367—8, 409.

7. TOMASZ ZE STRZEMPINA *(Strzempiński).*

Ur. 10 sierp. 1398. W r. 1419 wstąpił do akad. krak. W 1421 bakałarz; w 1427 magister; w 1431 dr. prawa kanon. i rozpoczyna wykłady w akad. W 1432 rektorem. W 1433 kanonikiem gnieźn. W l. 1433—36 w Bazylei. W r. 1436 kanonikiem poznańskim. W 1436—37 w poselstwie do pap. Eugienjusza IV. W 1440 kanonikiem krakowskim. W 1443 mistrzem teol. W 1443 rektorem. Zm. 22 września 1460 r.

Był redaktorem słynnego traktatu akademji krakowskiej dla soboru bazylejskiego, o wyższości soboru nad papieżem. Ułożył go na podstawie traktatów Jana Elgota i Jakuba z Paradyża, z uwzględnieniem traktatów Benedykta Hessego i Wawrzyńca z Raciborza. Traktat Strzempińskiego rozebrał Fijałek.

Mowy S.: a) do papieża Eugienjusza IV z 9/I 1437, podana w *Codex epistol. saec.* XV, t. II, 353; b) do pap. Mikołaja V z r. 1450 w *Cod. ep.* III.

Listy 4 (3 do Długosza) w *Codex epist. s.* XV, t. I.

Literatura o Strzempińskim.

1. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak... *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XXIX (1899), str. 160—164.
2. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. I, 290—429 i indziej.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 362, 409, i indziej.

8. WAWRZYNIEC Z RACIBORZA.

Poch. z mieszczan raciborskich, prawdop. z rodu Kaczerów. Ur. w r. 1381. W r. 1411 wstąpił do akad. krak.; w 1414 bakałarzem; w 1416 mistrzem; poczym studjował teologję.

Zm. między 1446 a 1450.

Jest autorem traktatu o soborze bazylejskim. Wstęp i zakończenie traktatu podał z rękop. (Jag.) Fijałek („Mistrz Jak. z Parad." I, 405—8, 414—416.

Kilka kazań w rękop.

Literatura o Wawrz. z Racib.

1. Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża, I, 260—264, 295—300.
2. Morawski: Hist. Uniw. Jag.

9. HENRYK Z GÓRY *(Henryk Bąk).*

Nazwisko rodowe Bąk, herbu Zadora. Syn Zbigniewa, kasztelana rospierskiego. W r. 1454 był studentem akademji krakowskiej. (Inne szczegóły życia nieznane).

Jest autorem pierwszej broszury politycznej w Polsce, napisanej w 2-ej połowie r. 1455 lub na pocz. r. 1456, p. t. „Tractatulus contra Cruciferos, Regni Poloniae invasores" (= Traktacik przeciwko Krzyżakom, najeźdzcom państwa polskiego). Wyd. z rękop... Balzer w *Monum. Pol. histor.* IV, 1884.

Literatura o Henryku z Góry.

1. Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. w. średn. I, 227.
2. Balzer w przedm. do wyd. traktatu w *Mon. Pol. histor.* IV.
3. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., I.

4. Balzer: Henryk z Góry i jego traktat przeciw Krzyżakom. (W „Studjach nad prawem Polskiem“. Poznań, 1889).
5. Balzer: Nieznany rękopis traktatu Henryka z Góry. *Kwart. histor.* VII, 1893.

Trzej najwybitniejsi przedstawiciele scholastycyzmu w akademji krakowskiej: Jan z Głogowa, Michał z Wrocławia i Michał z Bystrzykowa.

10. JAN Z GŁOGOWA *(Głogowczyk, Glogoviensis).*

Ślązak, niemieckiego pochodzenia. Urodził się na Śląsku (w Głogowie?); data urodz. nieznana. Kształcił się prawdop. w akad. krakowskiej; może też w Pradze i Lipsku. W 1470 magistrem akad. krak. Od r. 1468 do 1507 był profesorem w akad. krak.: wykładał jęz. łaciński, Arystotelesa i astronomję. W 1499 kanonikiem przy kościele św. Florjana.

Zm. 11 lutego 1507 r. w Krakowie.

Słynął w końcu XV w. głównie jako astronom i filozof (scholastyk tomista); był właściwie jednak eklektykiem i kompilatorem, nie badaczem samodzielnym. Najznakomitszy przedstawiciel scholastycyzmu w akademji krakowskiej.

Z licznych dzieł jego (z zakresu dyjalektyki, w których objaśniał głównie Arystotelesa, astrologji, filologji klasycznej i innych dziedzin), najważniejsze:

a) „Liber posteriorum analeticorum“. Lipsk, 1499.

b) „Exercitium novae logicae...“ Kraków, 1499; 2 wyd. 1504; 3. 1511.

c) „Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani“. Lipsiae, 1500. 2 wyd. Kraków, 1504; 3. Argentoratum (Strasburg) 1517.

d) „Exercitium veteris artis...“ Kraków, 1504; (kilka wydań) 2 wyd. t. 1516; 3. t. 1519; 4. Strasburg, 1517.

e) „Questiones librorum de anima...“ Metz, 1501. 2 wyd. Kraków, 1513.

f) „Phisionomia...“ Kraków, 1518.

Niektóre dzieła G. spoczywają w rękop. w bibl. Jag.

(Mylnie był dawniej uważany za twórcę kranjologji (na podstawie „Questiones...“) i fizjognomiki (na podstawie „Phisionomia...“).

Wyj. z „Questiones“ podał Wiszniewski w „Hist. liter.“, t. III, 268—271.

Literatura o Janie z Głogowa.

Monografji brak.
1. Wiszniewski: Hist. liter. III, 189—198, 263—271, i indziej.
2. Kopernicki: O dziełach Jana z Głogowa, mających styczność z antropologją. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* 1870.
3. J. Majer: Obraz postępu nauki lekarskiej. Kraków, 1843, str. 399—403.
4. Prantl: Geschichte der Logik im Abendland. Leipzig, 1855—1870. 4 t. (w t. IV).
5 Peszke art. w *W. Enc. powsz. ilustr.* t. XXV.
6. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 155—159, 316, i indziej (Kraków, 1900).
7. Hahn: Jan z Głogowa. *Enc. Wych.* V.
8. Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. Warsz. 1911.

11. MICHAŁ Z WROCŁAWIA.

Ślązak. Ur. się w połowie w. XV. Bakałarzem w Krakowie r. 1481; magistrem 1488. Następnie wykłada Arystotelesa i Alberta W., gramatykę, retorykę, astronomję i matematykę. Dziekanem w fakultecie artystów był w l. 1499 i 1505. W r. 1512 profesorem teologji.

Zm. w r. 1534.

Okkamista. Odznaczał się równie prawie wszechstronną działalnością naukową, jak Jan z Głogowa. Filolog, djalektyk, teolog, astronom (astrolog), matematyk.

W gł. swym dziele: „Introductorium dialecticae, quod congestum logicum appellatur“, Kraków, 1504 (6 wydań)— jest scholastykiem, wyznawcą nauki Okkama.

Literatura o Michale z Wrocławia.

1. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. t. II, 159—160, 317.
2. Prantl: Geschichte der Logik, (1870) t. IV.
3. Struve: Hist. logiki jako teoryi poznania w Polsce, 1911.

12. MICHAŁ Z BYSTRZYKOWA *(Parisiensis).*

Ur. w połowie XV w. Kształcił się w uniw. paryskim, gdzie uzyskał stopień magistra; poczym wrócił do kraju i wykładał w akademji krakowskiej, od r. 1485, filozofję Arystote-

lesa, logikę Piotra Hiszpana i Cycerona, w duchu filozofji Dunsa Skota. Po r. 1504 udaje się ponownie do Paryża, gdzie uzyskuje doktorat teologji. W l. 1495 i 1501 był dziekanem wydziału filozoficznego. Pod koniec swej działalności profesorskiej wykładał na wydziale teologicznym. W l. 1513 i 1514 piastował rektorat w akademji.

Zm. w r. 1520.

Skotysta. Pierwszy krzewił naukę Dunsa Skota w akademji krakowskiej. „Jest to najczynniejszy scholastyk uniwersytetu; przynajmniej najgorętszy tej filozofji średniowiecznej krzewiciel i wyznawca“ (Moraw.). Najwybitniejszy skotysta krakowski.

Wyd. „Quaestiones in tractatus parvorum logicalium Petri Hispani...“ (Crac. 1507) (2 wyd. 1512). Inne jego dzieła wyd. uczeń jego Jan ze Stobnicy.

Literatura o Michale z Bystrzykowa.

1. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 85—88, i indziej.
2. Prantl: Gesch. der Logik, t. IV.
3. Struve: Hist. logiki...

13. JAN ZE STOBNICY.

Pochodził z Sandomierskiego. Kształcił się w akademji krakowskiej; był uczniem Michała z Bystrzykowa. W r. 1494 bakałarzem; w r. 1498 magistrem. Po śmierci Jana z Głogowa został profesorem filozofji w akad. krak. Potym został rektorem szkoły Lubrańskiego w Poznaniu. W końcu wstąpił do zakonu bernardynów w Krakowie. Skotysta.

Zm. ok. r. 1530.

1) „De predicationibus abstractorum...“ (7 stronicowe pisemko).

2) „Generalis doctrina de modis significandi grammaticalibus...“ Kraków, 1515.

3) „Leonardi Aretini in moralem disciplinam introductio...“ Kraków, 1511; 2 wyd. 1515; 3-cie, Krak. 1517.

4) „Parvulus Philosophiae naturalis...“ Kraków, 1507. 2 wyd. t. 1513; 3-cie, Bazylea 1516; 4-te, Kraków 1517.

5) „Introductio in Ptolomaei cosmographiam...“ Kraków 1512; 2 wyd. t. 1519; 3 wyd. Wiedeń ok. 1519; 4 wyd. Kraków 1531.

Wyd. nadto żywoty Chrystusa i św. Anny.

Literatura o Janie ze Stobnicy.

1. Wiszniewski: Hist. liter. III, 200—205, IV, 104—106, 125, i indziej.
2. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 88—89, i indziej.

14. WOJCIECH Z BRUDZEWA.

(Domniemany przydomek Wojciecha—Blar jest tylko skróceniem wyrazu baccalaureus).

Kształcił się w uniw. krak. na wydz. artyst. w l. 1468—1474, poczym wykładał na uniw. od r. 1476 matematykę, astronomję i objaśniał pisma Arystotelesa. W r. 1490 bakałarzem teologji. W r. 1494 sekretarzem w. ks. litew. Aleksandra.

Zm. w kwietniu r. 1495, w Wilnie.

(Data śmierci, podana przez Zeissberga, 4 maja 1493 r., podobno mylna).

Znakomity astronom.

„Commentaria utilissima in theoricis planetarum“. Medjolan, 1495.

Nowe wyd. p. t. „Commentariolum super theoricas novas planetarum...“ Kraków, 1900. (Wyd. Birkenmajera.)

List do Celtesa z r. 1492 w *Eos.* 1911, str. 203.

Literatura o Wojciechu z Brudzewa.

1. Birkenmajer: we wstępie do „Commentarii in theor.“ (Kraków, 1900).
2. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 311—313, i indziej.
3. Art. bezim.: Brudzewski Wojciech. *Enc. Wych.* II.
4. Zeissberg: Dziejopisarstwo polsk. wiek. średn. II, 271—275.
5. Fritz: List Brudzewskiego do Celtisa. *Eos.* 1911.

15. MARCIN Z ŻÓRAWICY *(Marcin Król z Przemyśla, Martinus Rex).*

Ur. się ok. r. 1422 w Żórawicy pod Przemyślem. W l. 1438—1444 kształcił się w akademji krakowskiej; w 1445 magistrem artium. Następnie studjował w uniwers. w Pradze,

Lipsku, Padwie i Bolonji. W l. 1448—1449 wykładał w Bononji astronomję; tu został w r. 1449 dr. med. Potym przebywał na Węgrzech, na dworze biskupa Jana Viteza w Waraždynie, razem z Grzegorzem z Sanoka. Z końcem r. 1449 lub na początku r. 1450 wraca do Krakowa; tu zostaje profesorem akademji. Zm. ok. r. 1460. Był nawpół humanistą.

Dzieła jego nie wydane: a) „Algorismus minutiorum“ (Arytmetyka liczb ułamkowych), napis. w r. 1445.

b) „Summa super Tabulas Alfonsi“.

c) „Opus de geometria“.

d) „Canones super Calendarium“ w 1456 (reforma kalendarza).

Wydawał „Judicia“ (t. j. kalendarze) astrologiczne.

Jego „Geometrja praktyczna czyli traktat sztuki mierniczej“ (Geometriae practicae seu Artis mensurationum tractatus). Warsz., 1895. Wydał Birkenmajer (tekst łac. z przekł. pol.).

Literatura o Marcinie z Żórawicy.

1. Birkenmajer: W rozdz. III pracy o Marcinie Bylicy z Olkusza. 1893.
2. Birkenmajer: Marcina Króla z Przemyśla „Geometrja praktyczna“. Warsz. 1895.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell., I, 399—407 i II, 297—298.

16. MARCIN BYLICA Z OLKUSZA *(Marcin z Olkusza, Starszy).*

Ur. się prawdop. w r. 1434 w Olkuszu, z o. Jana, rurmistrza (dozorcy wodociągów) pochodzenia mieszczańskiego. Uczył się pierwotnie prawdop. w szkole parafjalnej w Olkuszu. W l. 1452—1456 kształcił się w akademji krakowskiej; w r. 1456 bakałarzem; w r. 1459 (czy 1460) magistrem. (Był uczniem Marcina z Żórawicy.) Jako bakałarz, później jako magister, wykładał na wydziale artium. Z Krakowa udał się do Włoch. W Padwie zaprzyjaźnił się z Regiomontanem (1463). W r. 1463—1464 był profesorem astrologji w Bolonji. W r. 1464 w Rzymie był konklawistą kardynała Pietro Barbo, biorącego udział w wyborze nowego papieża, po śmierci Piusa II, i obranego papieżem pod imieniem Pawła II. W r. 1467 został profesorem nowozałożonej przez Macieja Korwina w Preszburgu akademji węgierskiej (Academia Istropolitana); po jej upadku, prof. akademji w Budzie (po 1476). Był jednocześnie nadwornym astrologiem i doktorem króla Macieja Korwina. (Był dr. med. i teol.) W r. 1479 proboszczem w Budzie. Pod koniec życia protonotarjuszem Stolicy Apostolskiej.

Zm. prawdop. w r. 1493.

Dzieł jego nie odszukano.

List jego do brata Stanisława (w jęz. łaciń.) podaje Wiszniewski w „Hist. liter.“ IV, 162—4.

Literatura o Marcinie z Olkusza Starszym.

1. Birkenmajer: Marcin Bylica z Olkusza. *Rozpr. wydz. matem.-przyrodn. Akad. Um.* t. XXV (1893).
2. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell., II, 304—311.
3. Karliński: Rys dziejów obserwatorjum astronomicznego uniw. krakowskiego. Kraków, 1864.

17. MARCIN BIEM Z OLKUSZA *(Marcin z Olkusza, „Młodszy“).*

Syn Marcina, mieszczanina olkuskiego. Zapisał się na uniw. krak. w r. 1486; w r. 1491 magistrem. Dr. teolog, prof. teol. od 1517 r., 9-krotny rektor w l. 1522—36 i wicekanclerz uniwersytetu w l. 1538—1540. Krewny Marcina Bylicy z Olkusza „Starszego“. Zm. w r. 1540.

Autor projektu reformy kalendarza juljańskiego, wypracowanego przezeń z polecenia Akademji na koncyljum Lateraneńskie w r. 1515: „Nova Calendarii Romani reformatio“. (Rękop. w bibl. Jagiell. i w bibl. Watyk.).

Literatura o Marcinie z Olkusza Młodszym.

Zob. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 315 (notatka).
1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 512—513.
2. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak. (str. 18) (notatka).

18. ANDRZEJ Z KOKORZYNA.

Syn Wisława z Kokorzyna (pod Kościanem, w dyjecezji poznań.). Kształcił się w uniw. praskim (1399 bakałarz), nast.

w uniw. krakowskim. Był trzykrotnie rektorem w l. 1408, 1426 i 1429. W r. 1417 posłował z misją od Wład. Jagiełły na sobór konstancjeński. Od r. 1426 prof. teologji. W r. 1428 archidjakonem krakowskim. W 1424 kanclerzem królowej Zofji, żony Jagiełły. Zm. ok. r. 1435.

Fijałek wydruk. z rękop. Ossol. wstęp z niedokończonego dzieła „Speculum sacerdotum“ (pokrewnego „Sacramentale“ Mikołaja z Błonia); przed nim ogł. wstęp Ulanowski w *Script. rerum Polon.* XIII, 218; a przed nim Wiszniewski, część wstępu w Hist. liter. V, 14 n., ale niedokładnie; (obaj z rękop. Jagiell.).

Traktat o Komunji pod dwiema postaciami, przeciwko husytom, w rękop. bibl. Jagiell. i Watyk. Ottob.

Dzieło „Historia ecclesiastica sui temporis“, o którym wspomina Janocki (Janociana III, 182) zaginęło. Wedł. Fijałka dziejopisem nie był.

Był scholastykiem-dyjalektykiem tomistą.

Literatura o Andrzeju z Kokorzyna.

1. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 121—130.
2. Morawski: Hist. uniw. Jagiell. I, str. 280—282, i indziej.

19. MIKOŁAJ Z BŁONIA *(Pszczółka).*

Kanonista i kaznodzieja z pierw. poł. XV w. Ur. się prawdop. w Błoniu, na Mazowszu, z ojca Falisława (kiedy, niewiadomo). W r. 1414 zapisał się na uniw. krakowski; był uczniem Stanisława ze Skarbimierza i Pawła Włodkowica. W 1415 bakałarzem in artibus; w 1421 mistrzem; kiedy został „doctor decretorum“ niewiadomo. Był czas jakiś prawdop. profesorem w akademji krak. Ok. 1422—1427 był kapelanem królewskim; w tym też czasie został proboszczem w Charłupji mniejszej (w archidyjec. gnieźn.). Po konsekracji podkanclerzego Stanisława Ciołka (w którego kancelarji pracował niegdyś) na biskupa poznańskiego w r. 1428, został kapelanem biskupa. Prawdop. towarzyszył mu na sobór bazylejski. Na pocz. r. 1429 przeniósł się do Poznania. Pod koniec życia został proboszczem w Czersku, gdzie prawdop. spędził ostatnie lata życia. Był członkiem kapituły płockiej i kanonikiem kolegjaty warsz.

Data śmierci nie jest znana.

Gł. dz.: a) „Tractatus sacerdotalis de sacramentis, deque divinis officiis et eorum administrationibus“. Strasburg, 1476 (napis. w r. 1430). W w. XV i XVI wyszło kilkadziesiąt wydań w Strasburgu, Krakowie, Paryżu, Wenecji i Lugdunie. (Rękop., różniące się od druku, m. in. w bibl. Jag. i indziej; (tyt. w rękop. „Sacramentale“).

b) „Sermones de tempore et de sanctis...“ Strasburg, 1484. 2 wyd. t. 1491; 3. 1494—5; 4. 1498 (następne zob. u Estr. t. XIII).

Fragment polskiego kazania ogł. Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.“, str. 102—106.

Literatura o Mikołaju z Błonia.

1. Maciejowski: Piśm. pol. I, 344—5 i Dod. 102—106.
2. Mecherzyński: Hist. wym. I, 185—188.
3. Ulanowski: Mikołaj z Błonia, kanonista polski z pierwszej połowy XV w. *Rozpr. wydz. hist. filoz. Akad. Um.* t. XXIII. Kraków, 1888.
4. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 247—250, i indziej.

20. HIERONIM Z PRAGI *(Johannes Silvanus).*

Zwany „Mniszkiem“. Czech z rodu. Syn Wojciecha. Kształcił się w uniw. praskim, gdzie otrzymał stop. dr. dekretów; był tu czas jakiś prof. teolog. Jednocześnie wstąpił do zakonu premonstratensów (norbertanów). Ok. r. 1394 przybył do Polski. Został spowiednikiem i kaznodzieją Wład. Jagiełły i misjonarzem na Litwie i Żmudzi. Był, jak przypuszcza Fijałek, przelotnie prof. teol. w akad. krak. W r. 1410 opatem norbertanów w Nowym Sączu. W r. 1413 opuścił Polskę i udał się do Włoch, gdzie wstąpił do kamedułów. W r. 1433 był w Polsce jako legat soboru bazylejskiego.

Zm. 17 lipca 1440 r. w Wenecji.

(Nie należy go mieszać ze współczesnym Hieronimem z Pragi, husytą, który również w Polsce czas jakiś przebywał, a później (1416) zginął na stosie. Zob. Morawski, Hist. Uniw. Jag. I, 264).

Kazania jego i traktaty antyhusyckie wyd. w „Annales Camaldulenses“ t. IX. (Wenecja 1763).

Trzy zbiory jego kazań, napisanych przeważnie w Polsce, przechowują się w odpisach w kilku bibliotekach: kapituln. krak., publ. petersb., uniw. wrocł. i inn. Są to:

a) „Linea salutis“ (z r. 1405).
b) „Exemplar salutis“ (z r. 1409).
c) „Quadragena salutis“ (z r. 1436).

Literatura o Hieronimie z Pragi.

1. Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892, I.
2. Brückner: Kaz. średniowieczne, II, 39 i n. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXIV, 355 i n.
3. J. Bidlo: Čeští emigranti v Polsku v dobu husitské. *Časopis Mus. Kral. Česk.* t. LXIX. 1895.
4. Fijałek: Mistrz Jakub z Parad. I, 145—6, i indziej.
5. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 58—59.
6. Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. I, 23—37.

21. PIOTR Z MIŁOSŁAWIA.

Zakonnik, jak się zdaje franciszkanin. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem kazań niedzielnych i świętalnych, spisanych ok. połowy w. XV-go, przechowanych w kilku odpisach w bibl. publ. petersburskiej i w bibl. częstochowskiej.

Autorstwo ich przypisywano dawniej mylnie Janowi ze Słupcy, który był tylko ich kopistą.

Literatura o Piotrze z Miłosławia.

Brückner: Kazania średniow. III, 19 (133) i n. i 82 (196) i n.

22. MACIEJ Z RACIĄŻA.

Syn Andrzeja. Uczył się prawdop. w szkole katedr. kujawskiej (we Włocławku). W r. 1420 wstąpił do akad. krak. W 1423 bakałarzem, w 1432 magistrem, poczym studjuje prawo kanon. Dr. dekretów. W r. 1441 kanonikiem kujawskim. W r. 1461 posłuje od Kazimierza Jagiell. do Rzymu, do papieża Piusa II.

Zm. ok. r. 1484 (wedł. Brücknera, w r. 1483).

Jego Kazania niedzielne w rękop. bibl. publ. petersburskiej. Być może Maciej z Raciąża jest tym „mistrzem Maciejem“, (jak przypuszcza Brückner), który ułożył pieśń „Mocne Boskie tajemności“ (zob. niżej).

Literatura o Macieju z Raciąża.

1. Brückner: Kaz. Świeczne III, str. 10 (124)—16 (130).
2. Karbowiak: Szkoła katedralna kujawska w wiekach średnich. Kwart. histor. 1898.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jag., II, str. 50—51.

23. JAN DĄBRÓWKA.

Właśc. Jan z Dąbrówki, syn Jakuba. Kształcił się w akad. krakowskiej; bakałarzem 1421; magistrem 1427. W l. 1430—1440 odbył studja prawnicze i został dr. dekretów; nast. studjował teologję i został dr. teol. 1447 i prof. Od r. 1446—72 kilkakrotnie rektorem akad. krak. Kanonik św. Florjana. Wicekanclerz uniw. krak. w l. 1458—1465. Mistrz Grzegorza z Sanoka. Kanonik krakowski.

Zm. 11 stycznia r. 1472, w Krakowie.

Komentator Kadłubka.

Zachowały się po nim komentarze scholastyczne do różnych autorów.

Komentarze Dąbrówki do kroniki Kadłubka w dobromilskiem wyd. kroniki i w lipskiem wyd. Długosza.

Literatura o Dąbrówce.

1. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 231—2, i indziej.
2. Morawski: Hist. Uniw. Jag. I, 424—428.
3. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 13.

24. JAN Z DOBCZYC.

Pochodził z Dobczyc (w obwodzie bocheńskim). Był magistrem artium paryskim. Ok. r. 1476 wykładał na wydz. prawnym uniw. krak. sztukę pamięciową. Później został bernardynem.

Zm. w pocz. r. 1507 (wedł. Janockiego).

Morawski zwie go Antonim z Radomska.

Ogł. „Opusculum de arte memorativa“. Krak., 1504. (Mnemonika).

Literatura o Janie z Dobczyc.

1. Janociana II.
2. Wiszniewski: Hist. liter. pol. III, 211—212.
3. J. Przyborowski: Dobczycki Jan. *Enc. Wych.* III.
4. Monum. Pol. Hist. V, 256.
5. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 69 i 162.

25. JAKUB SYN PARKOSZA *(Parkosz).*

Pochodził z Żórawicy (wojew. sandom.). Kształcił się w akad. krakowskiej; w 1422 bakałarzem; w 1427 magistrem artium, dr. dekretów; trzykrotnie, w l. 1439, 1440 i 1441 rektorem akademji. Kanonik krakowski, rektor kościoła na Skałce. Data śmierci nieznana.

Najdawniejszy gramatyk polski. Jest autorem traktatu w jęz. łac., napis. ok. r. 1445, w którym, idąc za wzorem Husa (1411), podał projekt reformy grafiki polskiej; reforma Parkosza nie przyjęła się. Parkosz świadczy, że za jego czasów istniał jeszcze iloczas w języku polskim; czemu przeczy Brückner, wbrew twierdzeniu Łosia.

Traktat Parkosza wyd. z rękop. po raz pierwszy Bandtke, p. t. „Jacobi Parcossii de Żórawice antiquissimus de ortographia polonica libellus". Poznań, 1830. Wydanie niedokładne.

Krytycznie wyd. Łoś w *Materjałach i pracach Komisji językowej Akad. Um.* t. II i w odb. (Krak., 1907) p. t. „Jakuba syna Parkoszowego traktat o ortografji polskiej". Podobiznę „obiecada", czyli abecadła wierszem polskim ułożonego, podaje Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.", str. 95—98; w transkrypcji Łoś w *Języku polskim* z r. 1913. Ciekawy wstęp do traktatu, napisany przez bezimiennego autora, podał w przekł. polskim Łoś w *Jęz. pol.* z r. 1913.

Literatura o Parkoszu.

1. Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów, 1868. (Odb. z *Sprawozd. gimn. Franc. Józefa we Lwowie.)*
2. Kałużniacki: Historische Uebersicht der Graphik u. der Ortographie der Polen. Wien, 1882. (Odb. z *Sitzungsberichte* Wiedeń. Akad. Um. 1881.)
3. Łoś: we wstępie do krytycznego wydania traktatu.
4. Brückner: Traktat Parkoszów ortograficzny. *Prace Filol.* VI, 1908.
5. Łoś: Najdawniejszy traktat o ortografji polskiej. *Język polski,* 1913.
6. Łoś: Dawne głosy o języku polskim. *Język polski,* 1913.
7. Łoś: Przegląd język. zabytków staropol. Kraków, 1915, str. 124—128.

26. ANZELM POLAK.

Bernardyn. Opisał podróż swoją do Ziemi Św. i Jerozolimę, gdzie bawił w l. 1507 i 1508, jako penitencjarjusz przy kościele Grobu Świętego. Opis ten wydruk. Jan ze Stobnicy przy dziele „Introductio in Ptolomei Cosmographiam" (Krak., 1512).

Przekład polski, p. t. Chorografja albo topografja... Ziemi Świętej, Andrzeja Rymszy, wyszedł w Wilnie w r. 1595. Następne dwa wyd. p. t. „Peregrynacja prawdziwego opisania Ziemi Świętej..." w Warszawie, w 1696 i 1698. (5 wyd. w Supraślu, 1725.)

Literatura o Anzelmie Polaku.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IV, 100—102.
2. Chmielowski w *W. Enc. ilustr.*
3. Bujak: Najstarszy opis Ziemi Świętej polskiego pochodzenia. *Wiadom. numizm.-arch.* 1900.

Poezja łacińska średniow. (niehumanistyczna).

Wiersze łacińskie średniowieczne pisane są zwykle leoninami, czyli są rymowane.

1. Gallus, kronikarz, XII w., ułożył 6 wierszy leoninami, które wplótł do swojej kroniki. (p. wyżej pod Gallus).

2. Wiersze rymowane wplata również w swej kronice Kadłubek.

3. Pieśni o św. Stanisławie. Z XIII w. Kilkanaście pieśni, napisanych leoninami, zachowanych, wraz z nutami, w dwu rękopisach pergaminowych w bibl. nadwornej w Wiedniu, niektóre w bibl. Jagiell. i Ossol.

Wyd. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* t. IV, str. 355—362.

4. Pieśń o Albercie, wójcie krakowskim. („De quodam advocato Cracoviensi Alberto"). Ułożona w w. XIV przez jakiegoś Czecha, przeciwko Albertowi, wójtowi krak., który podniósł przeciw Łokietkowi bunt w r. 1311. Napisana leoninami.

Wyd. po raz pierwszy z rękop. wrocławskiego w *Miscellanea Cracoviensia* z r. 1815. Przekład polski ścisły podał Bobrzyński w studjum: „Bunt wójta krakowskiego Alberta". *Bibl. Warsz.* 1877, III. Przekład poetycki dał Syrokomla w swoich „Dziejach literatury w Polsce".

5. Wiersz o Świętopietrzu.

Mon. Pol. histor. III, 288—9.

6. „Antigameratus". Poemat z pocz. XIV w., składający się z 430 leoninów, napisany w l. 1320—1330 przez FROWINUSA (Frohwein), kanonika krakowskiego. Utwór zawiera nauki moralne połączone z przepisami gramatycznemi.

Liczne rękopisy w bibl. niemieckich: wrocławskiej, erfurckiej, monachijskiej i innych; jeden w bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie.

Wyd. wzorowo przez W. Schum'a w jego „Beschreibendes Verzeichniss der Amplonianischen Handschriftensammlung zu Erfurt". Berlin, 1887. Pierwodruk wyszedł na pocz. XVI w.

Brückner: „Średniowieczna poezja łacińska w Polsce". *Rozpr. wydz. filoz. Akad. Um.* t. XVI, str. 308—312 i 364.

7. MÁREK Z OPATOWCA. Jest autorem wierszowanego traktatu o wierszowaniu (prozodji i metryce), p. t. „Metrificale", w 79 dystychach (158 w.), który jest naśladowaniem cz. III prozodji z „Doctrinale" Aleksandra de Villa Dei.

Wyd. z rękop. bibl. publ. w Petersburgu A. Brückner w „Średniow. poezji łaciń. w Polsce".

Brückner: „Średniowieczna poezja łacińska w Polsce". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XVI, 1892, str. 314—319.
(Por. Brückner: Dzieje liter. I, 39).

8. MISTRZ MIKOŁAJ Z POZNANIA. Jest autorem dwu poematów, napisanych w w. XIV lub na pocz. XV w., w leoninach: a) „Tractatus de his malis, quae aguntur in hoc mundo" (O złościach tego świata) w ok. 250 wierszach; b) „De vita s. moribus curiotarum" (O życiu dworskim); utwór ten był podobno tłumaczony na język polski w w. XVI.

Wyjątki z obu ogłosił z rękopisu bibl. Jagiell. Brückner w „Średniow. poezji łac. w Polsce" III.

Brückner: „Średniowieczna poezja łacińska w Polsce". Cz. III. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII (1894), str. 284—289).
(Por. Brückner: Dzieje liter. I, 39).

9. Wiersz o bitwie pod Grunwaldem, nieznanego autora, w leoninach. Ogł. z rękop. tajnego archiwum w Królewcu wraz z przekładem polskim, T. Narbut w Athenaeum z r. 1845, II. Przedtym wydruk. ten wiersz z rękop. bibl. Jagiell., w niezupełnym tekście, Wiszniewski w Histor. liter. III, 365—366. Przekł. polsk. przedruk. w t. IV „Złotej Przędzy".

10. Dwa wiersze (poematy) o klęsce Warneńskiej, napisane przez nieznanego autora po r. 1444; pierwszy w 71 dystychach, drugi w 92 leoninach. Ogł. z rękop. bibl. Jagiell. Zeissberg w *Zeitschrift für österreichische Gymnasien.* 1871.

Zeissberg: Erinnerungen an die Schlacht bei Warna. *Zeitschr. f. die österr. Gimn.* 1871.
Zeissberg: Dziejopisarstwo wiek. średn. I, 245.
Brückner: Średniow. poezja łaciń. w Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, 363.

11. Wiersz miłosny, pisany w formie listu, leoninami, jak się zdaje w w. XV, przytoczył w wyj. z rękop. bibl. berliń. Brückner w „Średniow. poezja łac." II. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXII, 59. Pisał go, jak przypuszcza Brückner, jakiś żak krakowski, wtrącając do łacińskiego tekstu kilka zwrotów polskich.

12. Przypisywano dawniej św. Kazimierzowi (ur. 1458, zm. 1484) autorstwo hymnu łaciń. *„Omni die, dic Mariae"*. Wedł. Al. Przeździeckiego autorem tego hymnu nie jest św. Kazimierz, lecz św. Bernard Klarawalleński; wedł. innych — św. Anzelm Kanterburyjski. Przełożyli hymn na jęz. polski, m. in. Stanisław Grochowski (1607), Bohdan Zaleski i Wł. Syrokomla. Przekład w 8 językach wyd. D. Mettenleiter: „Hymnus S. Casimiri ad Beatam Mariam Virginem Dei param multiplici lingua nunc primo impressus, ... (Ratysbona 1836).

Przeździecki: Modlitwa św. Kazimierza Jagiellończyka do Najśw. Panny. Z rękopisów XII, XIV i XV w. i ze źródeł archiwalnych krytycznie wyjaśniona. Kraków, 1867.

Humaniści.

1. ZBIGNIEW OLEŚNICKI.

Ur. się w r. 1389 w Siennie (w Oleśnicy?) z o. Jana, sędziego ziemi krakowskiej, i Dobrochny z Rożnowa. Kształcił się najprzód w szkole w Sandomierzu, następ. w akademji krakowskiej (od r. 1406). W r. 1410 został sekretarzem króla Władysława Jagiełły; wziął udział w bitwie pod Grunwaldem. W r. 1423 biskupem krakowskim. W l. 1423—1444 rządził Polską. W r. 1448 kardynałem.

Zm. 1 kwietn. 1455 r. w Sandomierzu.

Listy. Kilkadziesiąt listów, do Kazimierza Jagiellończyka, do Eneasza Sylwjusza, do Długosza i innych, wydruk. w *Codex epistol. saec. XV;* 2 listy w *Codex epist. Vitoldi* (jeden do pap. Marcina V z 1423). (Część ich ogłosili przedtym: Wiszniewski w Hist. liter. III, 398—423 i IV, 4 i w Pomn. hist. t. IV (list do Kazim. Jag. w przekł. pol.); L. Vadding w „Annalium trium ordinum", XII; M. Dzieduszycki w monogr. o Ol.; Zeissberg w „Analekten" II).

Mowy. Jedną mowę, do Wład. Jagiełły, przytacza Długosz; mowa sejmowa z r. 1434, podana w *Bibl. Warsz.* 1843, III, 364—369 (po pol.).

Literatura o Oleśnickim.

1. M. Dzieduszycki: Zbign. Oleśnicki. 2 t. Kraków, 1853—4.
2. Zeissberg: Das älteste Matrikelbuch der Universität Krakau Innsbruck. 1872.
3. Zeissberg: Dziejopis. pol. I, 235—239.
4. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 299—467.

2. STANISŁAW CIOŁEK.

Poch. z Mazowsza. Ur. się, jak się zdaje w r. 1382, z ojca Stanisława, wojew. mazowieckiego. (Wiadomość, że się urodził w Żelechowie, w Sandomierskim, wedł. Baden. bezpodstawna). Kształcił się od r. 1392 na wydz. prawnym uniwers. w Pradze, gdzie kolegował z Stanisławem ze Skarbimierza i Pawłem Włodkowicem. Ok. r. 1400 został sekretarzem (notarjuszem) Wład. Jagiełły, który go używał do różnych misji dyplomatycznych.

(W r. 1410 posłował z Zb. Oleśnickim do Zygmunta węgier.). W r. 1411 kanonikiem sandomierskim. (W r. 1419 musi opuścić dwór zpowodu paszkwilu na królową Elżbietę). W r. 1420 studjuje w akad. krakowskiej. W r. 1428 biskupem poznańskim. W r. 1434 posłuje wraz z Mikołajem Lasockim na sobór bazylejski.

Zm. 10 listop. 1437 r. w Poznaniu. (Wedł. Długosza 18 listop.).

a) Satyra prozą, pamflet, a raczej paszkwil na królowę Elżbietę (Granowską), napis. może w czasie 1417—1420, wyd. w *Codex epist. saec.* XV, t. I, cz. I, str. 47—52. (Pt. Epistola taxans matrimonium Vladislai Regis cum Elisabeth Granowska contractum). Przedtym wydruk. ją niedokł. Wiszniewski w Hist. liter. V, 341—349.

b) „De Rosa" i „De Mayo" (listy róży i maja) na cześć królowej Zofji (Sonki), wydruk. w zbiorze dokumentów, głównie z l. 1422—28, wyd. przez J. Caro pt. „Liber cancellariae Stanislai Ciołek." (Wien. 1871).

c) „Laus Cracoviae", wiersz wyd. A. Prochaska z rękop. uniw. praskiego w *Codex epistol. Vitoldi,* str. 1057.

Listy: a) list do Zb. Oleśnickiego z r. 1428 i b) list do sekretarzy Witolda z r. 1426 w *Codex epist. Vitoldi;* c) list do króla Władysława III z r. 1437 w *Codex epist. saec.* XV, t. I.

Morawski przypisuje Ciołkowi autorstwo listu królowej Zofji, pis. r. 1427 do Jagiełły (*Cod. ep, Vitoldi,* str. 783); wedł. niego, jeden z najlepszych utworów Ciołka, „list prawdziwie klasyczny" w swoim rodzaju; „wiek XVIII na nic lepszego się nie zdobył".

Poezje Ciołka rozproszone; nie wszystko ogłosz. drukiem (np. Hymn do Matki Boskiej w rękop. praskim); należałoby je zebrać (Morawski, I, 309). J. Bartoszewicz bezpodstawnie przypuszczał (w Hist. liter. i w Enc. Orgelbr.) że C. pisał wiersze po polsku, nie po łacinie, opierając się zapewne na bałamutnym świadectwie Leutschowiusa (w „Antiquitates Poloniae").

Literatura o Stanisławie Ciołku.

1. S. H. Baden i: Stanisław Ciołek. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.,* t. XXXIX, 1900.

2. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 234—5.
3. Caro: Liber Cancellariae Stanislai Ciołek. Wien. 1871.
4. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell., I, 308—311.
5. Brückner: Średniow. poezja łac. w Polsce, III, 50 (317).

3. MIKOŁAJ LASOCKI.

Kanonik krakowski, poseł Wład. Jagiełły do Rzymu w 1426 i 1427; jeden z posłów na sobór bazylejski.

Zm. w r. 1450.

Jego mowę (oratio) do papieża Mikołaja V, mianą w r. 1448, wzywającą do walki z Turkami, wydruk. poprawnie w *Codex epist. saec.* XV (cz. 2, str. 51—54); przedtym Wiszniewski wydruk. ją z błędami i mylną datą w Hist. liter., t. III, 390—396. W przekł. pol. podana w *Athenaeum,* 1845. (Przedruk. w t. IV „Złotej Przędzy").

List do Zbig. Oleśnickiego z r. 1448 w *Codex epist. saec.* XV.

Literatura o Mikołaju Lasockim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. III, str. 388—397.
2. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 229—230.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jag. I, 305—308, i indziej.

4. JAN Z LUDZISKA.

Ur. się na Kujawach. Kształcił się w akad. krak.; tu 1422 magistrem. Później udał się do Włoch na studja medyczne; tu w Padwie w r. 1433 dr. med. Zajmował się także astronomją. W 1440 prof. retoryki w uniw. krak. Wróciwszy do Polski zajaśniał tu swoją wymową przy występach uroczystych uniwersytetu w l. 1440—1447: witał zapewne mową humanistyczną w r. 1440 poselstwo soboru bazylejskiego; przemawiał w r. 1447 do Kazimierza Jagiellończyka w imieniu uniwersytetu.

Obok Grzegorza z Sanoka był on jednym z „prekursorów" humanizmu w Polsce. Janowi z Ludziska, wedł. Fijałka, a nie Grzegorzowi z San., należy przyznać wiekopomną chwałę i zasługę, że zakwitła w 1440 (przed poselstw. soboru bazyl.) w uniw. Jagiell. wymowa według wzorów klasycznych Cycerona. „Od niego wyszło to hasło nowe, bynajmniej zaś nie od Grzegorza Sanoczanina". On pierwszy przeniósł z Włoch do Krakowa humanizm.

Jego mowy zachowały się; jedna: Mowa na zgromadzeniu uniwersytetu przez Jana z Ludziska jakoby na przyjęcie Kazimierza elekta... [miana w Krakowie w r. 1447] ogł. w *Codex epistol. saec.* XV, t. III, 13—16.

Fijałek w „Polonia apud Italos scholastica" miał ogłosić dwie mowy Jana z L.; wyjątki z innych i jedną w całości (s. 240—249) przytoczył Fijałek w „Jak. z Paradyża", I.

Literatura o Janie z Ludziska.

1. Ks. Fijałek: Jakób z Paradyża, I, str. 229 i n.
2. Morawski: Hist. Uniw. Jag., I, 398, 432 i indziej.

5. GRZEGORZ Z SANOKA.

Poch. z mieszczan. Ur. się na początku XV w. nad Sanem. Uczył się w Krakowie; potym przez lat kilka podróżował po Niemczech. W r. 1428 zapisuje się na uniwers. krakowski; w r. 1433 bakałarzem; wykłada i objaśnia Bukoliki Wirgiljusza na sposób humanistyczny. Ok. r. 1437 udaje się do Włoch, aby się u papieża Eugienjusza IV wystarać o probostwo w Wieliczce. W pocz. r. 1439 jest w Krakowie z powrotem; w tymże r. 1439 magistrem nauk wyzwol. Ok. r. 1440 proboszczem wielickim. W r. 1440 towarzyszy królowi Władysławowi jako kapelan do Węgier. Po klęsce Warneńskiej pozostaje na Węgrzech, jako wychowawca synów Jana Hunyada (Władysława i późniejszego Macieja Korwina). Później przebywa na dworze biskupa humanisty Jana Vitez'a w Wielkim Waradynie. Ok. r. 1450 wrócił G. z S. do kraju. W r. 1451 został arcybiskupem lwowskim. Zm. 29 stycznia 1477 r. w Rohatynie.

Nie był Grzegorz z Sanoka pierwszym humanistą w Polsce (i filozofem pogromcą scholastycyzmu) jakim go, za Kallimachem idąc, zrobił Wiszniewski, ale był (wedł. Sinki) jednym z pierwszych Polaków, którzy przynieśli z zagranicy, po r. 1450, humanistyczny pogląd na świat, a przedewszystkim humanistyczny sposób życia. W Dunajowie pod Lwowem urządził G. z S. pierwszy w Polsce dwór humanistyczny, na którym gościł uczonych i literatów humanistów. Ok. r. 1470 znalazł tu schronienie uciekający z Włoch Kallimach.

Humanizm na uniwersytecie krakowskim był tylko przemijającym objawem i wykłady Grzegorza, krótkie zresztą, trwalszego znaczenia i wpływu nie miały.

Ostatnie badania obniżyły znaczenie Grzegorza z Sanoka jako humanisty w dziejach humanizmu w Polsce i obaliły twierdzenie Wiszniewskiego, jakoby był gienjuszem, który prześcignął swój wiek, i filozofem, który wyprzedzil Bakona. To co wiemy o G. z S. jako humaniście, zawdzięczamy Kallimachowi, ale Kallimach w swym dziele biograficznym skreślił właściwie ideał humanisty (przesadzając niewątpliwie w swej charakterystyce), nie zaś rzetelny wizerunek Grzegorza z Sanoka.

Z utworów Grzegorza z Sanoka przechowały się tylko: dwie elegje: a) na cześć Władysława Jagiełły, i b) na zgon królowej Zofji, które przytoczył Długosz, c) parę epigramów, i d) urywek z poematu polemicznego przeciw biskupowi Gabrjelowi z Erławy, który ogłosił Zeissberg w *Zeitschrift des Vereins für Geschichte u. Altertum Schlesiens, X,* we Wrocławiu 1870.— Dzieło G. historyczne „O wezwaniu króla Władysława na tron węgierski i o wyprawach jego przeciwko Turkom“ zaginęło. Swoje dzieło o klęsce Warneńskiej Kallimach napisał z opowiadań Grzeg. z S.

Elegję na zgon Wład. Jagiełły („Epitaphium“), składającą się z 114 wierszy, wyd. z rękop. bibl. publ. petersb. w tekście poprawniejszym, niż u Długosza (XIII, 530—532) Brückner w „Średniow. poezji łaciń. w Polsce“, cz. I (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, 1892, str. 335—338).

Listy. Listów Grzegorza z Sanoka odszukano 4. List do papieża Pawła II, z r. 1465, ogł. z rękop. bibl. uniw. praskiego A. Prochaska w „Dodatkach“ do rozpr. „Konfederacja lwowska 1464 r.“ *Kwart. histor.* 1892.

Literatura o Grzegorzu z Sanoka.

1. Kallimach: De vita et moribus Gregorii Sanocensis.
2. Wiszniewski: O Grzegorzu z Sanoka. *Roczniki Tow. Nauk. Krak.,* t. XVI, 1841.
3. Wiszniewski: Hist. liter. III, 236—261.
4. Wiszniewski we wstępie do „De vita...“ Kallimacha w 4 t. „Pomników histor. i liter. pol.“ Krak. 1836.

5. Borowski w art. o Kallimachu. *Wizer. i roztrząs. nauk.* 1841 (przeciw sądowi Wiszn.).
6. Seredyński: Grzegorz z Sanoka, *Przegl. Pol.* 1867.
7. Zeissberg: Dziejopis. pol. wieków średn. II, 194—200. 1877.
8. Tyszyński: Pisma krytyczne, II, 609—610.
9. Finkel we wstępie do wyd. Kallimacha „Vita et mores...“ (1891).
10. Prochaska: Konfederacja lwowska 1464 r. *Kwart. histor.* 1892.
11. Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. („Dzieła“. Ser. II, t. VIII, str. 13—15 i 118—119).
12. Chmielowski: G. z S. *Enc. Wych.* V.
13. Bem. Grzegorz z Sanoka i zagadkowe jego stanowisko w historji literatury. („Prawda“. Książka zbior. dla A. Świętochowskiego. Warsz. 1899). (Toż w „Studjach i szkicach“. Warsz. 1904).
14. Sinko: De Gregorii Sanocei studiis humanioribus. *Eos.* VI. 1900.
15. Fijałek: Jakób z Paradyża, I, 232—235, 238.
16. Morawski: Historja Uniw. Jagiell. I, 311—317.
17. Sinko: Spór o Grzegorza z Sanoka. Wstęp do Kallimacha „Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka“. Lwów, 1909.
18. Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warsz. 1911. Str. 158—160.

Przeciwko przecenieniu znaczenia Grzegorza z San. w dziejach humanizmu polskiego przez Wiszniewskiego wystąpił pierwszy Borowski, a po nim Tyszyński, a w nowszych czasach — Bem, Sinko i Fijałek. Sinko i Struve zajęli stanowisko pośrednie, krytyczne, występując zarówno przeciwko tym, którzy przecenili, jak i tym, kt. nie docenili znaczenia Grzegorza.

6. FILIP BUONACCORSI *(Kallimach).*

Włoch, Toskańczyk. Ur. się 2 maja 1437 r. (wedł. Zeissberga; wedł. Morawskiego 11 maja 1438 r.). w San Gemignano (w obwodzie florenckim). Wychowywał się w Wenecji. Kształcił się w Rzymie, w szkole Pomponjusza Laetusa. Zamieszany, wraz z Platiną i Pomponjuszem Laetusem, w spisek przeciw pap. Pawłowi II, uciekł w r. 1468 z Rzymu i tułał się czas jakiś po wyspach Archipelagu i w Konstantynopolu (1469). Udał się następnie do Polski i znalazł schronienie na dworze biskupa lwowskiego, Grzegorza z Sanoka, w Dunajowie, pod Lwowem (1470). W r. 1472 zapisał się na wydział sztuk wyzw. w Akademji krak. i wykładał czas jakiś jako extraneus, a Kazimierz Jagiellończyk mianował go nauczycielem jęz. łaciń. synów swych

J. Olbrachta i Aleksandra. Król Kazimierz, na którego politykę wschodnią wywierał wpływ przeważny, powierzał mu misje dyplomatyczne w sprawie tureckiej, w r. 1478 posłował do Rzptej Weneckiej i do papieża Sykstusa IV, w r. 1486 do ces. Fryderyka III i do Wenecji; w 1487 do Konstantynopola; w 1490 do papieża Innocentego VIII. W r. 1489 (do 1491) założył wraz z Celtesem towarzystwo humanistyczne p. n. *Sodalitas Vistulana*. Za Jana Olbrachta wywierał znaczny wpływ na jego rządy, był głównym doradcą króla w polityce wschodniej.

Zm. 1 listop. 1496 r., w Krakowie.

Znakomity humanista; poeta i prozaik.

1. Epigramaty z l. 1465—7 (rzymskie); elegje miłosne (do Fanji) z r. 1470—1 (pis. w Polsce) p. n. „Fannietum“, i inne wiersze niewydane (rękop. w bibl. włoskich). Część ich ogł. Miodoński p. t. „Philippi Callimachi et Gregorii Sanocei carminum ineditorum corollarium“ w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. XXXVI (Krak. 1904).

„Carmen sapphicum in vitam gloriosissimi martyris, Sancti Stanislai, episcopi Cracoviensis, Polonorum gentis patroni. Kraków B. r. (Wyd. krakowskie Hallera z r. ?).

Wiersz na cześć Długosza ogł. Wierzbowski w *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* VIII (1880).

Wiersz „In hortum Bessarionis“ przytacza Fijałek.

2. „De vita et moribus Gregorii Sanocensis, Archiepiscopi Leopoliensis“, wyd. Wiszniewski w „Pomnikach histor. i liter. pol.“ (Krak. 1835). (Przekł. pol. Ign. Jagiełły w *Wizerunkach i roztrząs. nauk.* 1841). (Wilno). — Przekł. pol. L. E. Januszowskiego w *Gazecie Krakowskiej.* 1802. Wyj. w przekł. ks. J. K. Bogusławskiego podał Chmielowski w t. IV „Złotej Przędzy“ (Warsz. 1887).

Wyd. krytyczne: a) L. Finkla p. t. „Vita et mores Gregorii Sanocei“, w *Mon. Pol. histor.*, t. VI (1893). b) Ad. S. Miodońskiego p. t. „Philippi Buonaccorsi Callimachi Vita et mores Gregorii Sanocei recensuit A. S. Miodoński (Kraków, 1900). (Wyd. dokładniejsze od poprzedniego). Przekł. polski zbiorowy, wedł. tego wydania, wyszedł p. t. „Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka, arcyb. lwowskiego“. (We Lwowie, 1909). (Poprawki niedokładności przekładu podaje Dembitzer w *Eos*, 1909).

3. „Vita et mores Sbignei Cardinalis“, wydał poraz pierwszy L. Finkel w t. VI *Mon. Pol. histor.*

4. „Historia de rege Vladislao seu clade Varnensi“. (Augustae Vindelicorum) (Augsburg) 1519; 2 wyd. Frankfurt 1573; 3 wyd. Kraków 1582, p. t. „De rebus gestis a Vladislao... libri tres“; inne wyd. zob. u Zeissberga (str. 250). Przekł. pol. Gliszczyńskiego w *Bibl. Warsz.* 1851—52 i osobno p. t. „F. Kalimacha Geminiańczyka O królu Władysławie czyli o klęsce Warneńskiej“. (Warszawa 1854).

Wyd. kryt. S. Kwiatkowskiego p. t. „Historia rerum gestarum in Hungaria et contra Turcos per Vladislaum, Poloniae et Hungariae regem“ w t. VI, *Monum. Pol. histor.* (1893).

5. „Historia de rebus gestis Attilae Hungarorum regis“. Hagenoae 1513. (Pierwsze wyd. p. t. „Attila seu de gestis Attilae“. B. m. i r. (Tarvisii ok. 1489). Kilka wydań. Przekł. pol. Cypr. Bazylika p. t. „Historja spraw Atyle, króla węgierskiego“. Kraków 1574.

6. „Ad Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio“. (Hagenoae 1519). 2 wyd. Kraków 1523. 3 wyd. Hagenoae 1533. Kilka wydań.

7. „Libellus de his, quae a Venetis tentata sunt, Persis ac Tartaris contra Turcos movendis“. Hagenoae 1533. Przy 3 wydaniu „De bello Turcis inferendo oratio...“ (1533). (Napis. w 1490—91).

8. „Rady Kallimachowe“ (Consilia Callimachi) ogł. w przekł. polsk. Wiszniewski w Histor. liter. pol. III. (1847). Autentyczność niepewna. Są upstrzone dodatkami w w. XVI, za Zygmunta I. Tekst krytyczny, łaciński i przekł. polski, wyd. Wšetečka na podstawie kilkunastu tekstów rękopiśm. w *Pamiętniku słuchaczy Uniw. Jagiell.* (Kraków 1887). Wszeteczka dowodzi, że są falsyfikatem, pamfletem powstałym w r. 1537, z pobudki Piotra Kmity, na politykę Zygmunta I oraz gospodarkę Bony. Wiszniewski również uważał je za falsyfikat; Bobrzyński za pamflet na Zygm. I i Bonę. Natomiast Bostel, idąc za Zeissbergiem, Szujskim, Papée i Lukasem, uważa je za wczęści autentyczne, tylko pomnożone za Zygm. I różnymi dodatkami i używane później

jako pamflet na stosunki za Zygm. I i Zygm. III. Prochaska podziela zdanie Bostla.

Listy i memorjały Kallim. w rękop. — niektóre tylko ogłosz. w *Acta Tomiciana* I (np. memorjał z r. 1479...). Kilka listów ogł. Zeissberg w „Kleinere Geschichtsquellen Polens".

Niektóre pisma mylnie przypisywano Kallimachowi, np. Żywot Długosza, wyd. w t. I „Opera" D. (1887). (Zob. też Zeissberg, II, 240).

Rękopisy pism K. wylicza Zeissberg („Dziejopis. pol. II) i Windakiewicz.

„Ph. Callim. in Synodo episcoporum de contributione cleri oratio" (Krak. 1584) uważa Prochaska, wbrew Zeissbergowi, za utwór Kallimacha.

Literatura o Kallimachu.

1. Wiszniewski: Pomniki histor. i liter. pol. Krak. 1835.
2. Borowski: O Filipie Kallimachu Buonaccorsim. *Wizerunki i roztrząs. nauk.* 1841. (Wilno).
3. Gliszczyński przy przekł. Hist. o kr. Wład. Warsz. 1854.
4. Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. II. Warsz. 1877, str. 200—270. (Po niem. „Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Wien. 1873).
5. Wšetečka: Rady Kallimachowe. *Pamiętnik słuchaczy Uniw. Jagiell.* Kraków. 1887.
6. Bostel: rec. rozpr. Wszeteczki. *Kwart. histor.* 1888.
7. Windakiewicz: O rękopisach poezji Kallimacha. *Kwart. histor.* 1891.
8. Finkel we wstępach do Vita Gregorii i Vita Sbignei w *Monum. Pol. hist.* VI.
9. Kwiatkowski we wstępie do Hist. rerum gestarum... per Vladisl. *Mon. Pol. histor.* VI.
10. Zeissberg: Kleinere Geschichtsquellen Polens. Wien. 1877.
11. Hofman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk 1867.
12. Wierzbowski: Filipa Kallimacha i nieznanego poety wiersze na cześć Jana Długosza. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VIII. (1880).
13. Ks. Fijałek: Kallimach i Bessarjon. *Eos.* 1897.
14. Magiera: „Fannietum" Kallimacha. *Księga pamiąt. uczniów Uniw Jag.* Kraków 1900.
15. Bujak: Kallimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce ok. pocz. XVI w. *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor. filoz.* t. 40. (1900).
16. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 133—148. (Krak. 1900).

17. Dembitzer: Ad Callimachi libellum de vita et moribus Gregorii Sanocei adnotatiunculae. *Księga pam.... Ćwiklińskiego.* Lwów 1902.
18. L. Piotrowicz: Phil. Callimachi carminum ineditorum particula. *Stromata in honor.... C. Morawski.* K 1908.
19. Miodoński: Inedita carm. Ph. Callim. (tamże).
20. Prochaska: Rady Kallimachowe. *Przew. nauk. i liter.* 1907, (Proch. rozpr. o polityce wschodniej (tureckiej) Kazimierza Jagiell. i Olbrachta i o wpływie na nią Kallimacha).
21. Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. („Dzieła", Ser. II. t. VIII, str. 15—18 i 119—122).
22. Miodoński: Ad Philippum Callimachum. *Eos.* 1912.
23. Dembitzer: Ad Callimachi libellum de vita et moribus Gregorii Sanocei notulae criticae. *Eos.* 1912.
24. T. Sinko: Spór o Grzegorza z Sanoka. (Wstęp do „Kallimacha, Życie i obyczaje Grzeg. z San. Lwów 1909).
25. Santa dalla Giuseppe: Di Callimaco Esperiente in Polonia e di una sua proposta alla Republica di Venezia nel 1495. (Venezia 1913).

Zob. nadto liter. u Zeissberga II, 201.

7. JAN DŁUGOSZ *(Johannes Longinus).*

Ur. w r. 1415 w Brzeźnicy, w ziemi Sieradzkiej, z ojca Jana „z Niedzielska", i Beaty, c. Marcisza z Borowna. Pochodził z rodu szlacheckiego h. Wieniawa. Nauki początkowe pobierał (od r. 1420 lub 1421) w Nowym Korczynie, następnie w Akademji krakowskiej w l. 1428—1431. W r. 1431 został notarjuszem (pisarzem) w kancelarji Zbigniewa Oleśnickiego, a później jego sekretarzem. W 1434 proboszczem kłobuckim. Ok. 1435 jeździł do Florencji i do Bazylei, do papieża Eugienjusza IV. W r. 1436 kanonikiem krakowskim; w 1440 przyjmuje święcenia kapłańskie. W 1448—1449 odbywa misję do Rzymu po kapelusz kardynalski dla Zb. Oleśnickiego. Od r. 1449 używany przez Kazimierza Jagiellończyka do różnych misji dyplomatycznych. W roku 1450 udaje się do Rzymu, a stąd odbywa pielgrzymkę do Ziemi Świętej (1451). Z podróży swych do Włoch przywozi do kraju odpisy historyków rzymskich i wchodzi w stosunki z humanistami. 1460—63 zatarg z Kazimierzem Jagiell. zpowodu sprawy obioru biskupa krakowskiego. W r. 1463 powrócony do łask królewskich, zostaje w 1467 wychowawcą synów Kazimierza Jag. W r. 1467 odbywa poselstwo do Jerzego,

króla czeskiego. (W l. 1464—66, w charakterze komisarza królewskiego prowadził w Prusiech układy pokojowe z Krzyżakami). W r. 1471 odwozi królewicza Władysława do Czech i asystuje przy jego koronacji; arcybiskupstwa praskiego nie przyjmuje.

Zm. 19 maja 1480 r. w Krakowie, jako nominat arcybiskup lwowski.

Dzieła Długosza:

Najwcześniejsze: a) „Banderia Prutenorum", napis. w r. 1448, wyd. Vossberg w Berlinie 1849 p. t. „Banderia Prutenorum oder die Fahnen des deutschen Ordens u. seiner Verbündeten, welche in Schlachten u. Gefechten des 15 Jhr. eine Beute der Polen wurden". Poraz drugi wyd. Muczkowski w „Wiadomość o rękopisach historji Długosza, jego Banderia Prutenorum, tudzież Insignia seu clenodia Regni Poloniae", z 17 tablicami. Kraków 1851 (odb. z jego „Rozmaitości histor. i bibliogr.").

i b) „Insignia seu clenodia Regni Poloniae" napis. ok. r. 1448, wyd. Muczkowski w „Wiadomość o rękop. Dług..." (1851).

c) „Annales seu cronice inclyti Regni Poloniae", pis. w l. 1455– 80. Wyd. pierwsze, S. Herburta p. t. „Historia Polonica Joannis Dlugossii seu Longini, canonici Cracoviensis..." (Dobromil 1614). Zawiera 4 księgi; 2-gie t. w 1615 — 6 ksiąg; zostało przerwane z powodu zakazu Zygmunta III.

Pierwsze wyd. całkowite sporządził H. ab Huyssen p. t. „Joannis Dlugossii seu Longini... Historiae Polonicae libri XII..." (Lipsiae 1711—1712). Przedruk. Mitzler de Koloff w „Historiarum Poloniae... scriptorum collectio". (Varsaviae 1769).

Przekł. polski, częściowy, G. Bornemana p. t. „Dzieje polskie". (W Lesznie i Gnieznie, 1840—41) (do r. 1096); przekł. całkowity K. Mecherzyńskiego w wyd. zbior. dzieł Długosza. (Op. omnia II—VI). Krak. 1867—1870.

Dzieje Długosza w XII księgach doprowadzone do r. 1480. Dzieje poprzedza „Chorographia" (pierwsza gieografja Polski).

d) „Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis". Pis. w l. 1470—1480; wyd. w Krakowie 1863—64, w 3 tomach.

e) „Vita S. Stanislai..." Napis. w r. 1465, pierwsza praca D. pis. z natchnienia Oleśnickiego. Wyd. pierwsze p. t. „Vita beatissimi Stanislai". Kraków. Haller. 1511. 2 wyd. 1666.

Przekł. polski, ks. Mikołaja z Wilkowiecka, p. t. „Historja o św. Stanisławie, bisk. krakowskim, patronie polskim". Kraków 1578 i 1585.

Nowy przekł., ks. L. F. Karczewskiego, p. t. „Żywot św. Stanisława..." (Kraków 1865).

Przekł. niem. wyszedł w Grätz 1595.

f) „Vita B. Kingae". Napis. przed r. 1474. Wyd. poraz pierwszy w t. I. Op. omnia.

Przekł. pol. ks. P. Mojeckiego, p. t. „Żywot św. Kunegundy". Kraków 1617.

g) Katalogi biskupów polskich.

1. Vitae episcoporum ecclesiae... Vratislaviensis, wyd. Sommersberg w „*Script. rerum Siles*". 1730. 2 wyd. p. t. „Chronicon episc. Vratislav." Wrocław 1847.

2. Vitae episcoporum Posnaniensium. Wyd. Tom. Treter. (Brunsberga 1604).

3. Vitae episcoporum Vladislaviensium
4. Vitae archiepiscoporum Gnesnensium
5. Vitae episcoporum Cracoviensium

} Wyd. w t. I Op. omnia.

6. Vitae episcoporum Plocensium abbreviatae. Wyd. W. Kętrzyński w t. VI *Mon. Pol. histor.* (1893).

h) „Articuli de incorporatione Masoviae". Wyd. W. Kętrzyński w t. VI *Monum. Pol. histor.*

i) „Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum". Poznań 1855—56. 3 t. (Wyd. T. Działyński).

„Żywot Zbigniewa Oleśnickiego", wyd. w t. I „Opera omnia" (1887), wedł. Semkowicza nie jest utworem Długosza. Nie jest również jego utworem „Dyjalog o Zbign. Oleśnickim". Zob. niżej.

Wyd. zbior.: „Opera omnia". 14 tomów. Kraków 1863—87 (nie zawiera wszystkiego).

Listy: 28 listów D. wyd. Szujski w *Codex epistolaris saeculi* XV, (t. I, 1876); przedruk. w t. I Opera omnia. Niektóre ogłosił Wiszniewski w Hist. liter. IV.

Mowa z r. 1449 w *Cod. ep. s. XV*, t. I.

O rękopisach D.: Muczkowski, Białecki i Zeissberg.

Literatura o Janie Długoszu.

Monografja:

Bobrzyński i Smolka: Jan Długosz, jego życie i stanowisko w piśmiennictwie. W Krakowie. 1893.

---

1. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis... Coloniae 1723.
2. Gołębiowski: O dziejopisach polskich. Warszawa 1826.
3. Roeppel: Geschichte Polens. Hamburg 1840.
4. Helcel: Starodawne prawa pol. pomniki, I, § 73.
5. Białecki: Rękopisma Długosza w petersbur. bibl. Petersburg 1860.
6. Muczkowski: Wiadomość o rękopisach Długosza... („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne". Zesz. II—III. Kraków 1851.
7. Caro: Johannes Longinus. Jena 1863.
8. Łepkowski: Wiadomości tyczące się rodziny Długosza i jego samego. *Bibl. Warsz.* 1865, II.
9. Herda: Quaestiones de fontibus. Vladislaviae 1865.
10. Tyszyński: Najdawniejszy zabytek prozy oryginalnej polskiej w „Liber beneficiorum" Długosza. *Bibl. Warsz.* 1868, I.
11. Girgensohn: Kritische Untersuchung über das VII Buch der Historia Poloniae des Dlugosch. Göttingen 1872.
12. F. Zieliński: Liber beneficiorum Długosza. *Bibl. War.* 1872.
13. Brückner o mitologji Długosza.
14. Świeżawski: Jan Długosz jako zbieracz podań ludowych. *Rocznik* na r. 1873. Piotrków.
15. Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. II, 1—193. Warszawa 1877. (Po niem. Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Leipzig. 1873).
16. Semkowicz: Rozbiór IX księgi Długosza. Kraków 1874.
17. Szujski: Stanowisko Długosza w historjografji europejskiej. *Przew. nauk. i liter.* 1880. Toż w Roczniku Akademji Um. za 1879 i osobno. Krak. 1880; toż w „Opowiad. i roztrząs histor." II i w „Dzieła", ser. II, t. VIII. Krak. 1888.
18. Smolka: Długosz. („Szkice historyczne". I. Warszawa 1882).
19. Prochaska: Długosz. („Gwiazda". Kal. petersb. na r. 1881).
20. Prochaska: List Andrzeja de Palatio o klęsce warneńskiej. *Przew. nauk. i liter.* 1882
21. Dubiecki: Jan Długosz, pierwszy dziejopis polski. (w „Obrazy i studja histor." Warsz. 1884; przedtym w *Tyg. Powsz.* 1880).
22. Semkowicz: Krytyczny rozbiór dziejów polskich Jana Długosza (od r. 1386). Kraków 1887.
23. Perlbach: rec. pracy Semkowicza. *Kwart. histor.* 1888.
24. Semkowicz: rec. tomu I „Opera" Długosza. *Kwart. histor.* 1888.
25. Semkowicz: Długosz jako badacz przeszłości. *Muzeum.* 1885.

26. Ptaszycki: Długosz, polskij istorik XV st. Bibliograficzeskaja zamietka. Petersb. 1888 (Po rosyj.). (Art. sprawozdawczy z powodu rozpr. Semkowicza i t. I „Opera").
27. Smoleński: Długosz J. *W. Enc. ilustr.* t. XVI.
28. Ks. J. P.: Długosz J. *Enc. Wychow.* III.
29. Prochaska: Do krytyki opowiadania Długosza o Elżbiecie Granowskiej. *Kwart. histor.* 1896.
30. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. Krak. 1900.
31. Prochaska: Długosz a Cronica conflictus o grunwaldzkiej bitwie. *Kwart. histor.* 1910.

8. JAN OSTRORÓG.

Ur. się ok. r. 1436 w Wielkopolsce, z o. Stanisława, podstolego kaliskiego, i m. z domu Czyżowskiej. W l. 1453—1455 uczęszczał na uniwersytet w Erfurcie, następnie na uniw. w Bononji; tu (prawdop.) uzyskał stopień dr. obojga praw. Wróciwszy do kraju ok. r. 1462, ożenił się z Heleną księżniczką Raciborską; w tym samym czasie wstąpił do kancelarji królewskiej. (Brał udział w wojnie pruskiej). W r. 1465 (prawdop.) został kasztelanem międzyrzeckim (był nim do r. 1472). Po dwakroć posłował do Rzymu: w r. 1464 do pap. Piusa II, w 1466 (1467) do Pawła II. W 1473 podskarbim w. kor. (vicethesaurarius Regni Poloniae). W 1474 kasztelanem poznańskim. W 1476—77 więziony z rozkazu króla Macieja Hunjadego, na Łużycach. W r. 1501 został wojewodą poznańskim. Był ożeniony poraz drugi z Dorotą Wrzesińską.

Zm. w r. 1501.

Jest autorem: 1) Pamiętnika („Upomnienia" czy „Napomnienia", „Uwag") o naprawie Rzeczypospolitej w jęz. łać. napis. p. t. „Monumentum... pro Reipublicae ordinatione". Napisał swój „pamiętnik" Ostroróg prawdop. w r. 1475 (wedł. ostatniego badacza, J. S. Ptaszyckiego, „niewątpliwie"). Przypuszczalna data powstania „Monumentum", przez długi czas była sporna (nieustalona)—podawano ją różnie: Wegner, idąc za Bandtkem i Wiszniewskim, twierdził, że O. przedstawił swój projekt na sejmie r. 1459, Kownacki, że w r. 1460; Caro, że w r. 1455; Pawiński, że na sejm r. 1456; Małecki, że napis. w r. 1464 na sejm Nowokorczyński (1465); Liske sądził, że został napisany w l. 1463—67; Bobrzyński i Wierzbowski, że w r. 1477; Prochaska określił

datę powstania czasem między końcem r. 1473 a przed połową 1476 (prawdop. w r. 1473); ostatecznie przyjmuje Prochaska datę J. S. Ptaszyckiego.

„Monumentum“ przechowało się w odpisie (w kilku odpisach) z 1-ej poł. XVI w., wciągniętym do Aktów Tomicjanów. Ogłosił go poraz pierwszy H. Kownacki, ale tylko w przekł. pol. i z opuszczeniami, w Pamiętniku Warszawskim 1818—19. W całości, w tekście łacińskim z przekładem polskim, wydał go J. W. Bandtkie p. t. „Pamiętnik dla naprawy Rzptej“ (b. m. i r. w Warszawie 1831). Poraz drugi wydał „Monum.“ L. Wegner w *Rocznik. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* t. I (1860). Poraz trzeci Bobrzyński w *Starodawnych praw. pol. pomnik.* t. V (1878). Poraz 4-ty wydał go prof. Caro przy niemieckiej swojej rozprawie o Ostr. (1882); poraz 5-ty Pawiński, tekst łaciński wraz z przekł. polskim, przy rozpr. swojej p. t. „Jana Ostroroga żywot i pismo O naprawie Rzeczypospolitej“ (Warsz. 1884).

Inny, odmienny tekst, p. t. „Monumentum pro Reipublicae utilitate congestum“, wydał, z rękopisu bibl. Romanowskiej (na Wołyniu, Steckich) T. Wierzbowski p. t. „Jana Ostroroga Pamiętnik ku pożytkowi Rzeczypospolitej zebrany“. (Warszawa 1891). W rozprawie, poprzedzającej tekst, Wierzb. dowodzi, że tekst w rękopisie Romanowskim jest autentyczny, prawdziwy, tekst natomiast dotychczas ogłaszany (ostatnio przez Pawińskiego w r. 1884) został sfałszowany między 1528 a 1532 r. (być może przez Piotra Masłowskiego, sędziego wieluńskiego). Przed Wierzbowskim, ks. M. N. (Nowodworski) dowodził w rozpr. „Czy Jan Ostroróg jest autorem pisma O naprawie Rzeczypospolitej?“ (*Przegl. Katol.* 1889 i 1890), że „Monum.“ nie jest utworem Ostroroga, lecz falsyfikatem z pierwszej ćwierci w. XVI-go. Przeciwko temu twierdzeniu występowali Pawiński i Rembowski, ale argumentów ks. M. N. obalić nie potrafili. Przeciwko twierdzeniu Wierzbowskiego wystąpił Prochaska (*Kw. histor.* 1899), uważając dowody jego za nieprzekonywające. Odmiany w tekstach nie dowodzą jeszcze fałszerstwa, lecz świadczą, wskazują tylko na dwie odmienne redakcje jednego pomnika, wedł. Proch., także o odmiennej redakcji, dokonanej przez autora. Biorąc pod

uwagę, że układ w tekście z Tomicjanów jest lepszy, aniżeli w tekście, ogł. przez Wierzbowskiago, możnaby przyjąć, że powstał on na podstawie późniejszej redakcji „Monumentum“. Obadwa teksty uzupełniają się, tak dalece, że na ich podstawie można zbudować tekst oryginalny. Tekst lepszy został, wedł. Proch., do druku przygotowany i w przedmowę („Ad lectorem“) zaopatrzony przez Caligulę (Trepkę?). Różnicy zasadniczej pomiędzy obiema redakcjami niema. J. S. Ptaszycki przyznaje słuszność Prochasce, iż bez względu na różnice w obu tekstach, nie może być mowy o sfałszowaniu „Monumentum“, lecz tylko o dwóch jego redakcjach, według których możemy nawet zrekonstruować tekst autentyczny „Mon.“ Przypuszcza również, że autorem wstępu a może i sprawcą odpisu był Caligula, chociaż mógł nim być i Piotr Masłowski. Tekst wcielony przez St. Górskiego do Tomicj. („tekst Pawiń.“) był wedł. Ptasz., bezwątpienia owiele bliższy oryginału, napisanego przez Ostroroga, niż tekst Romanowski („tekst Wierzb.“).

2) „Peroratio domini Ostrorog coram domino Apostolico“. Mowa Ostr. miana w r. 1467 do pap. Pawła II, do którego, wraz z Winc. Kiełbasą, nominatem chełmińskim, posłował od Kaz. Jag. Ogł. ją poraz pierwszy Pawiński, w tekście łać. i przekł. pol., przy „Monum.“ wyd. 1884 r. Co dotychczas uchodziło za mowę Ostroroga (podał ją w przekł. Wegner) (np. u Caro) jest przemówieniem Wincentego Kiełbasy.

Literatura o Janie Ostrorogu.

1. Kownacki: O rękopiśmie Jana Ostroroga. *Pam. Warsz.* 1818—19.
2. Wiszniewski: Hist. liter. V, 137—139.
3. Wegner: Jan Ostroróg i jego pamiętnik. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* I, 1860.
4. Otto: J. O. *Zwiastun Ewang.* 1863.
5. Hoffman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk 1867.
6. Zeissberg: Die poln. Geschichtschreibung des Mittelalters. Leipzig 1873. Toż po pol.: „Dziejopisarstwo polskie wieków średnich“. Warsz. 1877, II, 280—284.
7. Bobrzyński: J. O. *Przew. nauk. i liter.* 1877.
8. J. Caro: Ueber eine Reformationsschrift des XV Jhrh. w *Zeitschr. d. westpreuss. Geschichtsvereins.* IX. Gdańsk 1882. Toż po pol. w *Pam. wydz. histor. Ak. Um.* V.

9. Jarochowski: J. O. *Niwa.* 1883.
10. Pawiński: Jana Ostroroga żywot i pismo O naprawie Rzeczypospolitej. Warsz. 1884. (Przedtym w *Bibl. Um. Prawn.* 1883).
11. Rembowski: J. O. i jego memorjał wobec historji prawa i nauki politycznej. *Niwa.* 1884.
12. Świeżawski: J. O. i klasy niższe społeczeństwa pol. w XV w. *Ateneum,* 1884, II.
13. Bobrzyński: J. O. *Pam. wydz. histor. fil. Ak. Um.* V. 1885.
14. Liske w Sybel's Histor. Zeitschr. 1886.
15. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w., t. I.
16. Małecki: Kiedy powstał memorjał Ostroroga. *Kwart. histor.* 1887 i w „Z przeszłości dziejowej". 1896.
17. Ks. M. N. (Nowodworski): Czy J. O. jest autorem pisma o naprawie Rzptej? *Przegl. Katol.* 1889.
18. Pawiński: Zamach na Ostroroga. *Aten.* 1890. II.
19. Rembowski: Czy reformy polit. zawarte w Mon. J. O. noszą piętno XV czy XVI st. („Pamiętnik 2-go zjazdu historyków pol. we Lwowie". I. Lwów 1890) (toż w „Pismach". I. Krak.-Warsz. 1901).
20. Ks. M. N.: Czy J. O. jest autorem pisma... *Przegl. Katol.* 1890.
21. Rembowski: Jeszcze słowo w kwestji oryginalności... *Niwa.* 1890.
22. Wierzbowski: Jana Ostroroga Pamiętnik. Warsz. 1891.
23. Illenidus: Pseudo-Ostroróg. *Aten.* 1891. III.
24. Lewicki: Dwa przyczynki do życiorysu J. O. *Kw. histor.* 1891.
25. Ulanowski: J. O. i jego stanowisko w liter. polit. XV st. (*Sprawozd. z pos. Ak. Um. w Krakowie* z r. 1891).
26. H. Galle: Jeszcze o Ostrorogu. *Aten.* 1898, kwiec.
27. A. Prochaska: O naprawie Rzptej Ostroroga. *Kw. histor.* 1899.
28. J. S. Ptaszycki: Ze studjów nad „Memorjałem" Ostroroga. *Przegl. histor.* 1908—1912 i osobno. Warszawa 1913.
29. Prochaska: Ocena rozpr. J. S. Ptaszyckiego o Ostrorogu. *Kw. histor.* 1914.

9. *DE INSTITUTIONE REGII PUERI. (List o wychowaniu królewicza).*

Traktat pedagogiczny (pierwszy w literaturze polskiej), w formie listu królowej Elżbiety do syna Władysława, króla czeskiego i węgierskiego, p. t. „Helisabeta Poloniae regina, Wladislao Pannoniae Bohemiaeque regi, filio carissimo S. P. D. de institutione regii pueri". Napisany w r. 1502, przez jednego z sekretarzy królowej — Macieja Drzewickiego, Erazma Ciołka lub Włocha Jana Sylwjusza Siculus'a (Amatusa). (Szujski skłonny

jest uznać za autora Jana Sylwjusza Siculusa, K. Morawski — Macieja Drzewickiego). Rękopis przechowuje się w bibliotece dworskiej (cesar.) w Wiedniu.

Wyd. Zeissberg w *Archiv für oesterreichische Geschichte* r. 1877. Przekład polski podał Danysz w Spraw. gim. Fr. Józ. we Lwowie 1902.

Podobizna 1-ej i 2-ej strony rękopisu podana w *Bibl. Warsz.* 1852, I i w 2 wyd. Chmielowskiego Hist. liter.

Literatura o Liście królowej Elżbiety.

1. Przeździecki: O królowej Elżbiecie, żonie Kazimierza Jagiellończyka, i rękopisie pod jej imieniem: O wychowaniu królewskiego dziecka. *Bibl. Warsz.* 1852, I. (Z podobizną).
2. Szajnocha: Matka Jagiellonów. „Szkice historyczne". 1857 i „Dzieła" II.
3. Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków śred. II, 276—280.
4. Zeissberg: Kleinere Geschichtsquellen Polens. Wien. 1877.
5. Chmielowski: Pierwsza w Polsce książka o wychowaniu. *Bluszcz.* 1879.
6. Szujski: Odrodzenie i reformacja w Polsce. Krak. 1881 (i „Dzieła". S. II, t. 8, str. 30—32).
7. Chmielowski: Elżbieta. *Enc. Wych.* III.
8. Morawski: Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Polen. Wien. 1889.
9. Danysz: Elżbiety królowej polskiej, małżonki Kazimierza Jagiellonczyka, traktat pedagogiczny o wychowaniu królewicza. Lwów 1902. (Odb. z *Spraw. gimn. Franc. Józ.* we Lwowie).

10. JAN SOMMERFELD MŁODSZY *(Aesticampianus).*

Jan Rhagius S. ur. w Sommerfeld (w Łużycach) w r. 1457. Przybył do Krakowa w tym samym czasie co Celtes. W r. 1499 opuścił Kraków i udał się do Włoch; stąd w r. 1501 do Niemiec; przebywał w Bazylei, Frankfurcie nad Odrą do 1507, w Lipsku (do r. 1511). W r. 1517 osiadł w Wittemberdze; tu w uniwersytecie zawiązał przyjazne stosunki z Melanchtonem Lutrem.

Zm. w r. 1520 w Wittemberdze.

Typ wędrownego humanisty.

„Epigramaty" (Lipsk 1507).

11. JAN SOMMERFELD STARSZY *(Aesticampianus).*

Działalność jego mniej wybitna, niż młodszego, ale w Krakowie doniosła. W akad. krak. wykładał od r. 1487 aż do r. 1501.

Zm. 22 paźdz. r. 1501 w Krakowie.

1. Grammatica Petri Heliae utilissima veri Prisciani imitatoris. Kraków. 1499.

2. Modus epistolandi. Wiedeń. 1515. (I kilka wydań krakowskich).

Literatura o Sommerfeldach.

1. Wiszniewski: Hist. liter. III, 304, 317—318, 323.
2. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. II, 272—276.
3. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 25—29, 42.
4. Bauch w *Archiv für Litteraturgeschichte* XII.
5. Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 203—211.

12. JAN Z OŚWIĘCIMIA *(Johannes Sacranus).*

Ur. ok. 1444 r. W 1459 zapisał się do uniw. krak.; 1465 bakałarzem; na pocz. 1469 mistrzem nauk wyzw. Następ. udaje się do Włoch na dalsze studja; w którym z uniw. włoskich je odbywał niewiadomo; wiadomo tylko, że był uczniem Franciszka Filelfa, jak przypuszcza Fijałek, w Rzymie. Od r. 1475 był profesorem na wydz. filozof. (wykładał Cycerona, Arystotelesa i Prudencjusza) w l. 1475—1491; w tym czasie został kapłanem i rozpoczął studja teolog. ok. 1487; prof. teologji w r. 1491 (w l. 1491—1521). W 1492 dr. teol. i kustoszem św. Florjana. Od r. 1493 do 1521 piastował kilkakrotnie godność rektora. W r. 1496 kanonikiem katedr. krak. Był kaznodzieją i spowiednikiem królewskim Olbrachta, Aleksandra i Zygmunta.

Zm. w 83 r. życia w końcu r. 1527 (w listopad. lub pocz. grud.).

Nie należy go mieszać z dwoma innymi Janami z Oświęcimia.

Dzieła: 1) Elucidarius errorum ritus Ruthenici. B. m. i r. wyd. ok. r. 1501. Przedruk. kilkakrotnie.

2) Modus epistolandi. Kraków 1507? 2 wyd. 1512 i 3 wyd. 1520.

3) Mowy (8 z r. 1493) ogł. z rękop. petersb. Fijałek.

4) Wiersze łacińskie rozproszone po różnych współcz. mu dziełach. W rękop. wiersz na cześć króla Olbrachta.

Literatura o Janie z Oświęcimia (Sakranie).

1. Wiszniewski: Hist. liter. III, 314—317 i indziej.
2. Szujski: Odrodzenie i Reform. „Dzieła". S. II, t. VIII (21 i 123).
3. Brückner: Spory o Unję. *Kw. histor.* 1897.
4. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak... *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIX. 1899. Str. 31—52 i 180.
5. Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II, 74—82 i indziej.
6. Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji brzeskiej. Kraków. 1912. Str. 22—26.

13. JAN URSINUS *(Ber).*

(Mylnie dawniej *Niedzwieckim* nazywany). Krakowianin. Ur. w Krakowie, tu odbył nauki w akademji. W r. 1483 udał się na dalsze studja do Włoch, do Padwy (tu dr. med. i licencjat prawa), Rzymu i Wenecji. W 1486 wykłada Sallustjusza w akad. krak. (Że w akad. krak. został w r. 1477 bakałarzem, a w 1478 magistrem sztuk wyzw. nie jest rzeczą pewną).

Żył za Jana Olbrachta i Aleksandra. Humanista, medyk i prawnik.

Gł. dzieło: „Modus epistolandi". B. m. i r. (1496). 2 wyd. Kraków 1522.

Najdawniejszy to zbiór listów przez polaka pisanych. Do listów dodał 5 mów. Wiszn. przytacza jego list miłosny do pięknej krakowianki i jej odpowiedź i wyjątki z „Oratio de laudibus eloquentiae".

Listy. 6 listów Ursyna wyd. Jezienicki w *Eos.* 1902.

Literatura o Janie Ursynie.

1. Wiszniewski: Hist. liter. III, 307—314 i indziej.
2. Morawski: Hist. uniw. Jag. II.
3. Jezienicki: Joannis Ursini epistulae. *Eos.* 1902.
4. St. Kossowski: rec. rozpr. Jezienickiego w *Pam. liter.* 1904.
5. Ks. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak. Str. 27—29 i indziej.

14. Jan Elgot, jako epistolograf był humanistą. Zob. o nim wyżej, str. 28.

Poezja łacińska humanistyczna.

1. ADAM ŚWINKA, kanonik katedralny krakowski i sekretarz Władysława Jagiełły. Jest autorem dwu elegji w dystychach hegzametrycznych i pentametrycznych: a) Na zgon (w r. 1431) królewny Jadwigi, córki Wład. Jagiełły; b) O Zawiszy Czarnym; obie przytoczył Długosz, a przedrukował Wiszniewski w „Hist. liter.“, t. III, str. 367—369. Wiersz o Zawiszy Czarnym w rękop. w bibl. Raczyńskich w Poznaniu. Na jęz. polski przełożył Syrokomla pierwszy w całości, drugi w urywku i podał w swych „Dziejach liter. pol.“ Poemat jego „De rebus gestis Casimiri II“ zaginął.

Zeissberg: „Dziejopisarstwo pol. w. średn.“, II, 196.
Sinko: De duobus Adami Porcarii carminibus, *Eos.* 1902

2. STANISŁAW CIOŁEK, p. wyżej, str. 45.

3. GRZEGORZ Z SANOKA, p. wyżej, str. 48.

4. KALLIMACH *(Filip Buonaccorsi),* p. wyżej, str. 50.

5. KONRAD CELTES (a. *Celtis*). Właśc. nazw. Pickel. Słynny humanista niemiecki. Ur. się 1 lutego 1459 r. w Wipfeld, we Frankonji. Kształcił się (od 1477) w Kolonji, (od 1484) w Heidelbergu. Następnie wykładał w uniwers. w Erfurcie, Rostoku i Lipsku. Potym kształcił się we Włoszech w 1486; (czas jakiś w Rzymie, w Akad. Platońskiej Pomponjusza Leta). W r. 1487 uwieńczony przez ces. Fryderyka III w Norymberdze. W l. 1489—1491 przebywał w Krakowie; słuchał w uniw. wykładów matematyki i astronomji; założył *Sodalitas litteraria Vistulana;* wykładał prywatnie, krótko tylko w r. 1490 w uniwers. Arystotelesa. Opuściwszy Kraków, wykładał w latach 1492—1497 w Ingolsztadzie, wreszcie od r. 1497 w Wiedniu.

Zmarł 4 lutego 1508 r. w Wiedniu.

Dzieła: poetyckie i prozaiczne:

1. „Ars versificandi...“ Lipsk. 1486.
2. „Epitome in utramque Ciceronis rhetoricam cum arte memorativa et modo epistolandi utilissimo“. B. m.

i r. (1492) (tu m. i. traktat „de condendis epistolis“, wielokrotnie w XVI w. przedrukowywany.

3. „Quattuor libri amorum...“ Norymberga. 1502.
4. „Libri odarum quattuor...“ (jedno z wydań). Strasburg. 1513.
5. „5 Bücher Epigramme“. Berlin. 1881 (wyd. Hartfelder).

Celtes pierwszy wydał dzieła Hroswithy (w Norymberdze. 1501). Kilka jego wierszy, tyczących się Polski, przytoczył Jocher w „Obrazie bibliogr.“ I, 456—467. Niektóre wiersze Celtesa przełożył na jęz. polski L. Kondratowicz.

Literatura o Konradzie Celtesie.

a) *Polska:*

1. Siarczyński: O Konradzie Celtis. *Czasopismo naukowe księgozbioru Ossolińskich.* Lwów. 1830.
2. St. Koźmian: Konrad Celtes. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poznań.* V. 1869. (Toż w jego „Pismach wierszem i prozą“. 2 t. Poznań. 1870—72).
3. Mecherzyński: O pobycie Konrada Celtesa w Polsce. *Rozpr. i spraw. wydz. filol. Ak. Um.* IV. 1876.
4. Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie w. średn. II, 270—4.
5. Geiger: Odrodzenie i Humanizm. Przekł. pol. St. Mieczyńskiego. Warsz. 1896. Rozdz. VII.
6. Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. „Dzieła“. S. II, t. VIII, str. 23—27 i 124—127.
7. Fijałek: Studja do dziejów uniwersytetu krakowskiego. *Rozpr. wydz. filol.Akad. Um.* t. 29. Krak. 1899. Str. 23—30.
8. Morawski: Historja uniw. Jagiell., II, 175—191, i indziej.
9. Chmielowski: C. K. *W. Enc. powsz. ilustr.*
10. Fijałek: Niemcy w uniwersytecie krakowskim... *Pam. liter.* 1902. (O Sodalicji Nadwiślańskiej).
11. Jezienicki: O rękop. bibl. uniwers. we Wrocławiu. *Archiwum do dziejów ośw. i liter.* IX. 1897.
12. Fritz: List Brudzewskiego do Celtisa. *Eos.* 1911.

b) *Niemiecka:*

1. Klüpfel: De vita et scriptis Conradi Celtis. 2 t. Freiburg. 1827.
2. Ruith: Leben und Wirken des K. C. Würzburg. 1852.
3. Aschbach: Geschichte der Wiener Universität. 3 t. Wien. 1865—1889.
4. Aschbach: Roswitha u. C. Celtis. Wien. 2 Aufl. 1868.
5. Aschbach: Die früheren Wanderjahre des C. Celtis. Wien. 1869. *Sitzungsber. d. Akad. Wien.* LX.

6. Hartfelder: K. C. w *Sybel's Histor. Zeitschr.* 1881.
7. Hartfelder: Der Humanist Celtes als Lehrer. *Neue Jahrbücher für Phil. u. Pädagogik.* B. 128. 1883.
8. Hartmann: K. C. in Nürnberg. Nürnberg. 1889.
9. Bauch: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance 1460 bis 1520. 78 *Jahresbericht d. Schles. Geselsch. für vaterländische Cultur.* III Abth. Wrocław. 1901.

6. WAWRZYNIEC KORWIN Z NOWEGO TARGU *(Laurentius Corvinus Novoforensis).* Właśc. nazw. RABE. Był Niemcem, Szlązakiem, rodem z N. Targu (Neumarkt). Mylnie uważano go dawniej za Polaka i przypuszczano, że właściwym jego nazwiskiem było *Kruk.* Kształcił się w akad. krakowskiej w l. 1484—1488. W r. 1489 został mistrzem nauk wyzwol. i profesorem akademji krak. W r. 1494 przeniósł się do Wrocławia i nauczał znowu w szkołach. W l. 1507—1509 sekretarzem magistratu w Toruniu. W 1509 pisarzem miejskim w Wrocławiu, gdzie zamieszkał stale. Później przyjął naukę Lutra i wmieszał się do polemiki religijnej.

Zm. w pierwszej poł. w. XVI-go.

Z utw. jego poetyckich główniejsze:

a) „De Polonia et ejus metropoli Cracovia“ (1496) (przy „Cosmographia“). Oda saficka. Opisuje w niej m. i. saliny Wielickie.

b) „In nuptiis S. Reg. Maj. Poloniae et Reginae Bonae“. Kraków. 1518. Epitalamjum na uroczystość zaślubin Zygmunta I z Boną.

c) „Dialogus de mentis saluberrima persuasione...“ Lipsk. 1516. (Prozą przekładaną wierszem).

d) „Carmen de Silesia et Noviforo“. (1612 w „Germanorum poetarum deliciae“ Grutera).

Nadto ogł:

e) „De Apolline et novem Musis“. Norymb. 1503.

f) „Epicedium“. Kraków. 1506. Elegja na zgon króla Aleksandra.

Jezienicki wyd. z rękop. „Laurentii Corvini, poetae silesiaci, carmina de Joannis Alberti, regis Poloniae, electione et coronatione...“ (w „Księdze pamiątkowej ku uczczeniu... L. Ćwiklińskiego“. Lwów. 1902). Tenże wyd. też „Laurentii Corvini epistola ad C. Celtem“ w *Eos.* 1896.

Tenże wyd. wiersze z rękop. w *Archiwum do dz. liter. i ośw.,* t. IX.

Prozą: (kilka elementarnych dziełek dla młodzieży).

a) „Cosmographia“. Bazylea. 1496. (Opis ziemi).

b) „Compendiosa et facilis carminum structura“. Kraków. 1496. (Nauka składania wierszy).

c) „Hortulus elegantiarum“. Kraków. 1502. (Zbiór przykładów poprawnego pisania). (16 wydań).

d) „Latinum idioma“. Spirae. 1496.

Literatura o Wawrzyńcu Korwinie z Nowego Targu.

1. Mecherzyński: Wawrzyniec Korwin z Nowego Targu, poeta szląski z końca XV w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VI. 1878.
2. G. Bauch: Laurentius Corvinus. *Zeitschr. des Vereins für Gesch. u. Altertums... Schlesiens.* XVII. B. 1883.
3. Morawski: A. P. Nidecki. (Wstęp).
4. Morawski: Hist Uniw. Jagiell. II, 170—1, i indziej.
5. Bujak: Gieografja na uniwersytecie Jagiell. do poł. XVI w. *Księga pamiątk. uczniów uniwersytetu Jag.* 1900. (Rozdz. V o „Cosmographii“).
6. Jezienicki: O rękopisie bibl. uniw. w Wrocławiu“. *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce.* IX. 1897.

7. MARCIN ZE SŁUPCY *(powiat koniński w Poznańskiem).* Syn Olbrachta (Wojciecha), może Niemca. W 1437 bakałarz akad. krakowskiej; w 1441 magister, w końcu dr. dekretów; profesor akademji krakowskiej.

Jest autorem dwu wierszy nagrobkowych (epitafjów): a) „Epitaphium Lascarii, archiepiscopi Gnesnensis“, składające się z 55 hegzametrów, dla Andrzeja Łaskarza, biskupa poznańskiego (nie arcyb. gnieźn., co mylne); b) „Epitaphium Domini Vincencii, heredis Szamotuliensis...“, składaj. się z 45 dystychów (=90 wierszy), dla Wincentego Szamotulskiego, kasztelana międzyrzeckiego.

Ogł. z rękop. bibl. publ. w Petersburgu Brückner w „Średn. poezji łac. w Polsce“.

Brückner: „Średniow. poezja łac. w Polsce“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XVI, 324—331, 365.

8. „Dyjalog o Zbigniewie Oleśnickim“. Napisany m. 1460—1466, wedł. ks. Piotrowicza i Brücknera, prawdop. przez Długosza, o czym wątpią Bobrzyński i Smolka. Składa się z 375 hegzametrów. Tekst z rękop. pergaminowego bibl. seminaryjnej w Sandomierzu ogłosił ks. L. Piotrowicz w *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* II.

Podobizna 1-wszej strony „Dyjalogu“ podana w 2 wyd. Hist. liter. pol. Chmielowskiego.

Ks. L. Piotrowicz: „Dyjalog o Zbign. Oleśnickim. *Arch. do dz. liter. i ośw.* II. 1882.

Brückner: „Średniowieczna poezja łac. w Polsce“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, str. 363. (Por. Brücknera, Dzieje liter. I, 40).

9. MIKOŁAJ KOTWIC, kanonik gnieźnieński, domniemany autor niedokończonego, czy też dochowanego tylko w urywku, składającym się z 72 hegzametrów, poemaciku: „O zatargach Zbigniewa Oleśnickiego (młodszego), arcyb. gnieźn. (1480—1493) z Kośmidrem (Mikołajem Gruszczyńskim)“. Wierszowi brak końca (wedł. Brücknera), nie zaś i początku, jak się zdawało wydawcy. Ogłosił utwór poraz pierwszy W. Kętrzyński, z rękop. bibl. Raczyńskich w Poznaniu. Nadto przechował jeszcze Starowolski w „Monumenta Sarmatorum“ wiersz nagrobkowy Kotwica dla Zb. Oleśnickiego (zm. 1493). Wiersze Kotwica „trącą już nieco humanizmem“, jak się wyraża Brückner, zarzucił już bowiem leoniny.

W. Kętrzyński: „O nieznanej epopei z XV wieku. Lwów. 1887.

O. B. (Balzer): „Z powodu nieznanege poematu w. XV“. *Ateneum.* 1888.

Brückner: „Średniow. poezja łac. w Polsce“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Un.* XVI. 1892. Str. 306.

(Por. Brückner, „Dzieje liter.“ I, 40).

10. Dochowało się nadto jeszcze kilka wierszy nieznanych autorów: a) „Epitaphium Andrzeja Odrowąża“ z r. 1465, składające się z 79 hegzametrów; wydruk. A. Prochaska z rękop. bibl. praskiej w Dodatkach do rozpr. „Konfederacja lwowska z r. 1464“ (*Kwart. histor.* 1892). Zob. o tym wierszu: Brückner w „Średniow. poezja łac.“ III. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII, 317; b) Wiersz „na spustoszenie Sambora w r. 1498“, w 33 hegzametrach; wydruk. w *Monum.*

Pol. histor. III, 253; c) Wiersz „na cześć Spytka z Melsztyna“, w 19 hegzametrach; wydruk. tamże; o nich Brückner w „Średniow. poezja łać.“ I. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, 363; i inne.

B. Piśmiennictwo w języku narodowym.

Literatura o zabytkach językowych i piśmienniczych polskich w. XIV i XV.

Monografje:

1. Nehring: Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin 1887. (Tegoż: Beiträge zum Studium altpolnischer Sprachdenkmäler. *Archiv f. slav. Phil.* XV. 1893 (uzupełnienie dzieła poprzedniego).
2. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów aż do końca XVI w. W Krakowie. 1893. (Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XIX).
3. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. 3 tomy. Warsz. 1902—1904. *(Bibl. dzieł chrześcij.).* (Oceny: ks. Fijałka w *Pam. liter.* 1903, str. 130—145 i 1904, str. 657—680, oraz St. Ptaszyckiego *Pam. liter.* 1904, str. 680—6.
4. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kraków. 1915.

Rozprawy pomniejsze:

1. Kałużniacki: Kleinere altpolnische Texte. Stzb. d. Akad. d. Wiss. Wien. 1882.
2. Bobowski: Die polnische Dichtung des XV Jhrh. I. Mariengedichte. Breslau. 1883.
3. Bobowski: Polska poezja kościelna od najdawniejszych czasów aż do w. XVI. Warszawa. 1885.
4. Bruchnalski: O źródłach niektórych utworów poetycznych polskich XV i XVI w. *Przegl. Powsz.* 1884.
5. Brückner: Ueber die ältesten Texte des Polnischen. *Archiv f. slav. Phil.* X. 1887.
6. Bruchnalski: O rymie w poezji polskiej do Jana Kochanowskiego. *Muzeum.* 1885.
7. Bruchnalski: O budowie zwrotek w poezji polskiej do Jana Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XIII. 1889.
8. Brückner: Neue Quellen zur Geschichte der polnischen Sprache und Litteratur. *Archiv f. slav. Phil.* XIV. 1892.

9. Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1891, I i 1892, I.
10. Brückner: Kazania husyty polskiego. *Prace Filol.* IV.
11. Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I.
12. Surzyński: Polskie pieśni kościoła katolickiego. Poznań 1891.
13. Kawczyński: O początkach poezji polskiej. *Kwart. histor.* 1889.
14. Lubicz (Łopaciński): Kilka zabytków języka staropolskiego. *Prace filol.* IV i V.
15. Lubicz (Łopaciński): Reguła i drobniejsze zabytki. *Prace filol.* IV.
16. Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. I—III. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXIV, 1895 i XXV, 1896.
17. Brückner: Drobne zabytki języka polskiego XV w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXV i Cz. II w t. XXXIII. 1901.
18. Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. I. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVIII. 1900; Cz. II, t. XL, 1904.
19. Dobrzycki: Z dziejów średniowiecznego piśmiennictwa polskiego. *Prace filol.* V.
20. Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna. *Przegl. Powsz.* 1900, i odb. (toż w jego „Z dziejów literatury pol.“ 1907.
21. Dobrzycki: Studja nad średniowiecznem piśmiennictwem polskiem. I. O źródłach kilku polskich wierszy średniowiecznych. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXIII. 1901.
22. Dobrzycki: Najdawniejsze kolędy polskie. *Przegl. Powsz.* 1903 i 1904. (Toż w jego „Z dziejów liter. pol.“ Kraków. 1907.
23. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXXIV. 1902.
24. Krček: Okruchy hymnologiczne. *Pam. liter.* 1905 i 1906.
25. Fr. Pułaski: Pieśni religijne XV w. Z rękopisów bibl. ord. Krasińskich. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1912.
26. Machniewicz: Z dziejów polskiej literatury apokryficznej. *Pam. liter.* 1914.
27. Łoś: Źródła do historji języka polskiego. *Encykl. pol.* wyd. Akad. Um. II.

Najdawniejsze zabytki jęz. i piśmiennictwa pol. (z w. XIII—XIV).

Kolebką polskiego języka literackiego (piśmiennego) była Wielkopolska (wedł. Nitscha), Małopolska (wedł. Brücknera); początki piśmiennictwa polskiego sięgają w. XIII-go, ale literatura polska w ścisłym tego słowa znaczeniu powstanie dopiero w w. XVI-ym w Krakowie. Przed w. XIV, oprócz formuł przysiąg sądowych i chrztu, musiały istnieć w języku polskim modlitwy, spowiedź powszechna (Confessio generalis), psalmy, ale nic się nie dochowało na piśmie w rękopisach z przed XIV-go w. Doszły nas tylko z tych czasów pojedyńcze wyrazy polskie w tekstach łacińskich, najczęściej nazwy osób i miejscowości, rzadziej wyrazy techniczne. Najstarszym tego rodzaju zabytkiem języka polskiego jest spis nazw kilkudziesięciu miejscowości i kilkuset ludzi z początku XII w., znajdujący się w bulli z r. 1136, którą arcybiskup gnieźnieński u papieża Inocentego II dla potwierdzenia swych posiadłości wyjednał. Jeszcze starszy wprawdzie spis szeregu nazw miejscowości, posiadłości klasztoru Tynieckiego, sporządzony jeszcze w r. 1105, a zawarty w akcie Idziego, legata papieskiego, z r. 1124, (druk. poraz pierwszy przez Stan. Szczygielskiego w „Tinecia“ w r. 1668; później z rękopisu z w. XIII-go przez Maciejowskiego w *Bibl. Warsz.* z r. 1847, t. IV i przez Kętrzyńskiego i Smolkę w „Codex diplomaticus Tyneciensis“ (1105—1506). Lwów 1875, a krytycznie przez Papée'go), nie ma tego znaczenia dla językoznawców, historyków rozwoju języka polskiego, co spis z r. 1136, nie przedstawia bowiem tak obfitego materjału językowego. Podobizna bulli z r. 1136 podana w Krzyżanowskiego „Monumenta Poloniae palaeographica“. Kraków. 1908—1900.

Wydania zbiorowe zabytków. Wyd. zbiorowego tekstów ogółu zabytków XIII—XV w. brak.

Wyd. zbior. częściowe: 1) „Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów aż do końca XVI w.“ wydał M. Bobowski w t. XIX. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* w Krakowie (1893).

2) „Zabytki języka staropolskiego“ wyd. A. A. Kryński i M. Kryński (Warsz. 1911). Wydawnictwo nieukończone; zawierać będzie wybór tekstów najważniejszych zabytków piśmiennictwa staropolskiego z przed XVI w. w wypisach. Wydawn. przeznaczone dla seminarjów uniwersyteckich.

3) Wybór tekstów zabytków podał Wł. Nehring w dodatku do swojej książki „Altpolnische Sprachdenkmäler“. (Berlin. 1886).

4) „Wyjątki z pomników języka polskiego w. XIV—XVI. Ułożył i objaśnił R. Zawiliński. (Kraków 1892). Zawiera wyj. z 8-iu tylko zabytków; wydawn. przeznaczone dla szkół.

Literatura o zabytkach językowych z przed XIII w.

1. Baudouin de Courtenay: O drewniepolskom jazykie do XIV stol. Lipsk. 1870 (po rosyjsku).
2. Wojciechowski: Chrobacja. Rozbiór starożytności słowiańskich. Kraków. 1873.
3. Papée: Najstarszy dokument polski. Studjum dyplomatyczne o akcie Idziego dla klasztoru Benedyktynów w Tyńcu. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.*, t. XXIII, 1888.
4. Rozwadowski: Bulla z r. 1136 jako najstarszy zabytek języka polskiego. *Materj. i prace Kom. jęz. Ak. Um.*, t. IV. 1909.
5. Brückner: Jak brzmiał język polski w r. 1136. W jego „Przyczynkach do dziejów języka polskiego. I". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLVII. 1910.
6. Brückner: Dzieje języka polskiego. Lwów. 1906. Wyd. drugie, zmienione i powiększone. Lwów. 1913.
   (Oceny: H. Ułaszyna i J. Baudouina'a de Courtenay w *Roczniku Slawistycznym*, I. 1908. Polemika: Brückner: Filologja i lingwistyka. Lwów. 1909 i Ułaszyn; Filologja i lingwistyka prof. A. Brücknera. Kraków. 1910).

A. Zabytki prozaiczne z w. XIII—XIV.

1. MODLITWY CODZIENNE.

Najdawniejsze znane teksty modlitw codzien. czyli *pacierza* (Modl. Pańska, Pozdrowienie Anielskie i Skład Apostolski czyli Credo, oraz Spowiedź powsz. (Confessio) przechowały się w odpisie z pocz. w. XV; tekst bowiem tych modlitw i spowiedzi powszechnej („Confessio") („Ja grzeszny człowiek kaję się") rzekomo z r. 1375, w rękop. bibl. Jagiell., z tego roku zawierającym traktat teolog. Tomasza z Akwinu, jest odpisem, wedł. Brücknera (Liter. relig. II, 79) (wbrew mniemaniu Nehringa, Kryńskiego, Bystronia i innych), w czasie ok. r. 1415; ale teksty te powstały wedł. Brücknera najpóźniej w XIII w. i wyprzedzają „Bogurodzicę"; w XIV i XV w. brzmienie ich pierwotne niewiele się zmieniło. [Łoś przeciwnie, twierdzi, że język tych modlitw nieustannie modernizował się. „Przegl. zabytk." 211].

Że teksty te najpóźniej powstały w XIII w., świadczy synodyk Jakuba Świnki, arcyb. gnieźn. z r. 1285, nakazujący, aby księża w czasie mszy co niedziela odmawiali po polsku: Wierzę, Zdrowaś i Ojcze Nasz i aby lud odmawiał „Kayesse Bogu".

Najdawniejsze teksty modlitw codziennych i spowiedzi, odpisane w początk. w. XV-go, wydruk. Wisłocki w „Katalogu rękopisów Biblioteki Uniw. Jagiell." (Kraków. 1877—81); teksty modlitw z rzekomo r. 1375 przedruk. Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* IV, 1880 i Bystroń w *Pracach filol.* I, 352—3; Spowiedź powszechną (Confessio) z r. „1375" przedruk. Nehring w „Altpoln. Sprachd." str. 243 i Kryński w „Zabytk." str. 33 (inny tekst podał z rękopisu Brückner w „Liter. relig." III, 93). Ojczenasz, Zdrowaś i Wierzę wydrukowano poraz pierwszy w „Statuta synodalia episcopi Conradi" (Wrocław 1475) (najdawniejszy druk polski); tekst ten przedruk. Kryński w *Prac. filol.* I. 61 i Bystroń *Pr. filol.* I, 389. Inne teksty z XV w. podaje Bandtkie w „Oycze nasz. Modlitwa z rozmaitych rękopismów i druków starożytnych w języku polskim i innych dyalektach słowiańskich". (Wrocław. 1826). [Zob. też Łoś: Przegl. zabyt., str. 211—214].

Podobizny tekstów: a) podobiznę tekstu modlitw z rękop. „z r. 1375" podał Biegeleisen w „Ilustr. dziej. liter. pol.", I, 208 (w zmniejszeniu w wyd. 2 Hist. liter. Chmielowskiego); b) podobiznę pierwodruku z r. 1475 podał Maciejowski w Dodatku do „Piśm. pol.", str. 44—48.

Literatura do „Modlitw codziennych".

1. Kalina: Anecdota palaeopolonica. II. *Archiv f. slav. Phil.* III. 1879.
2. Nehring: Das älteste bis jetzt bekannte datirte polnische Sprachdenkmal. *Archiv f. slav. Phil.* IV. 1880.
3. Hanusz: Wykaz form przypadkowych w modlitwach kodeksu krakowskiego z r. 1375. *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* I. 1880.
4. Hanusz: Wykaz form przypadkowych w kilku mniejszych zabytkach języka polskiego z w. XV. *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* III. 1884.
5. Bystroń: Rozbiór porównawczy znanych dotąd najdawniejszych (z w. XIV i XV) tekstów modlitwy Pańskiej, Pozdrowienia Anielskiego, Składu Apostolskiego i Dziesięciorga przykazania. *Prace filol.* I.

6. L. Malinowski: O sposobach oznaczania samogłosek nosowych w druku modlitw z r. 1475. *Rozpr. wydz. filol. Akaa. Um.* VII.
7. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
8. Brückner: Literatura relig. w Polsce średniowiecznej. III, 89—95.

2. *KAZANIA ŚWIĘTOKRZYSKIE.*

Najstarszy zabytek prozy polskiej, zarazem najdawniejszy pomnik kaznodziejstwa polskiego. Jest to szczątek większego zbioru kazań na święta całego roku, ułożonych (jak sądzi Brückner) przez franciszkanów krakowskich. Przechował się w 18 paskach pergaminowych, wyciętych z 4-ch kart, w oprawie rękopisu łacińskiego, należącego niegdyś do klasztoru benedyktynów św. Krzyża na Łysej Górze w Sandomierskiem; przechowywanego następnie w bibliotece uniwersytetu warszawskiego, wreszcie, po r. 1831, wcielonego do biblioteki publicznej w Petersburgu. Zawiera 5 kazań w ułamkach i jedno (o św. Katarzynie) w całości. Jest odpisem z połowy XIV w. pierwowzoru sięgającego czasów Łokietkowych, a więc początku w. XIV-go, a jak dziś twierdzi Brückner, pochodzącego z końca XIII-go st. Brückner przypuszcza, że są to raczej schematy kazań, nie całkowite kazania, czego dowodzi ich lakoniczność i liczne skrócenia słów. Pisane są nie gotykiem, lecz pismem łacińskim (minuskułą).

Wyd. Kaz. Świętokrz. Brückner w *Pracach filolog.*, t. III, 1891; podobiznę podał w „Dziejach jęz. polskiego". Tekst w całości przedruk. Kryński w „Zabytkach jęz. staropol."

Literatura o Kazaniach Świętokrzyskich.

1. Brückner: Świeżo odkryty zabytek starego języka polskiego. Kazania Świętokrzyskie. *Ateneum.* 1890, II.
2. Brückner: Kazania Świętokrzyskie. *Prace filol.* III. 1891.
3. Brückner: Literatura relig. w Polsce średniowiecznej. I.
4. Paulisch: O pisowni i języku Kazań Świętokrzyskich. *Spraw. Kom. jęz. Akad. Umiej.*, t. V. 1893.

3. *PSAŁTERZ FLORJAŃSKI.*

Najobszerniejszy zabytek języka i piśmiennictwa polskiego z w. XIV. Jest odpisem z 2-ej połowy w. XIV-go tekstu starszego, psałterza Kingi, a więc z 2-ej połowy w. XIII (wedł. Brücknera). (Ks. Fijałek wątpi o istnieniu Psałterza Kingi, *Pam. lit.*, 1904, str. 662 i n.). Brückner nazywa go Psałterzem królowej Jadwigi, do której jakoby należał. Dawniej nazywany był mylnie „Psałterzem królowej Małgorzaty" (pierwszej żony Ludwika, króla pol. i węgier.); Kopitar nazywał go Psałterzem Marji, córki Ludwika węgier. Rękopis pergaminowy zawiera całkowity tekst psałterza w trzech językach: łacińskim, polskim i niemieckim (każdy werset z kolei podany jest w trzech przekładach—łac., pol., niem.); jest bogato iluminowany; oprócz przekładu psałterza zawiera przekład kilku kantyków, symbolu wiary św. Atanazego i prologów Ludolfa Saksończyka. Przechowuje się w klasztorze św. Florjana pod Lincem w Austrji.

Wyd. Stan. hr. Borkowski (przy udziale B. Kopitara) p. n. „Psałterz królowej Małgorzaty". Wiedeń. 1834.

Wyd. krytyczne Nehringa p. n. „Psalterii Florianensis partem polonicam ad fidem codicis recensuit... (Poznań 1883).

Podobizna jednej karty dodana do „Zabytku dawnej mowy polskiej" (=Kazań Gnieźn.) (Poznań 1857), do „Dziejów jęz. pol." Brücknera i do „Historji titer. pol." Chmielowskiego (wyd. 2).

Literatura o Psałterzu Florjańskim (najważn.).

1. Nehring: Iter florianense. Poznań. 1871.
2. Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Sprache u. Litteratur auf die altpolnische. II. Der St. Florianer Psalter. *Archiv f. slav. Phil.* II.
3. Nehring: Altpolnische Sprachdenkm.
4. Hanusz: Materjały do historji form deklin. *Spraw. Kom. język. Ak. Um.* II. 1881.
5 Hanusz: Zur Statistik der Declinationsformen im Altpolnischen. *Archiv f. slav. Phil.* VI.
6. Leciejewski: Die Sprache des polnischen Theils des Florianer Psalter. *Archiv f. slav. Phil.* VI, VIII.
7. Koppens: O sposobach oznaczania spółgłosek miękkich w Psałterzu Florjańskim. *Spraw. Kom. język. Ak. Um.* V. 1893.
8. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXXIV.
9. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. Warsz. 1903.

10. Ramberg: Beiträge zur altpolnischen Syntax aus dem Florianer Psalter. *Archiv f. slav. Phil.* 1913.
11. Słoński: Przyczynki do słownika Psałterza Florjańskiego. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* I i II. 1913.

Zob. też bibliografję w Appela i Kryńskiego „Przeglądzie bibliograf. prac nauk. o jęz. pol." (*Prace filol.* I, 614—619)...

4. *KAZANIA GNIEŹNIEŃSKIE.* (Poprawnie: „Gnieździeńskie", wedł. Brücknera, „Gniezieńskie", wedł. Nehringa i Kryńskiego).

Pochodzą z końca w. XIV. Przechowały się w odpisie z początku w. XV-go w bibliotece kapitulnej w Gnieźnie. Rękopis zawiera zbiór 103 kazań łacińskich, z glosami polskiemi, i 10 kazań polskich; ułożony prawdop. przez jakiegoś dominikanina wielkopolskiego. Są w znacznej części przekładem lub przeróbką kazań ze zbioru „Legenda aurea" Jakuba de Voragine z XIII w.

Wydał je poraz pierwszy T. Działyński p. t. „Zabytek dawnej mowy polskiej". Poznań 1857.

Krytyczne wyd. sporządził Nehring: „Kazania Gnieznieńskie". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XXV. Kraków 1896.

Podobizny w wyd. Działyńskiego i Nehringa.

Literatura o Kazaniach Gnieźnieńskich.

1. Hanusz: Wykaz form przypadkowych w Kazaniach Gnieźnieńskich. *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* I. Krak. 1880.
2. Hanusz. Ślady niektórych odcieni dyjalektologicznych w Kazaniach Gnieźn. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* VIII. 1880.
3. Semenovič: Kritische Bemerkungen zu altpoln. Texten. *Archiv f. slav. Phil.* VII. 1884.
4. Erzepki: Der Text der Gnesener Predigten kritisch beleuchtet. Poznań. 1885. (Inaug-Dissert).
5. Bruchnalski: Legenda aurea w literaturze polskiej XV w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XI. 1886.
6. Nehring w Altpoln. Sprachdenkm., str. 76—89 i 251—253.
7. Nehring: Beiträge zum Studium altpoln. Sprachdenkm. *Archiv f. slav. Phil.* XV. 1893.
8. Nehring we wstępie do wyd. Kazań Gnieźn. (1896).
9. Brückner: Ein angebliches dialectologisches Merkmal der sog. Gnesner Predigten. *Archiv f. slav. Phil.* XX. 1898.
10. Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. I.

5. *PSALM 50-ty.*

T. zw. „Karta Świdzińskiego". Jest to przekład ps. 50-go, napisany na karcie pergaminowej, wyjętej przez Konst. Świdzińskiego z oprawy. Zabytek ten w. XIV-go wyd. w podobiznie Maciejowski w „Dodatkach" do „Piśm. pol."; sama karta zaginęła. T. zw. „Karta Medycka", przechowywana w bibliotece Pawlikowskich w Medyce, pod Przemyślem, jest dokładną jej kopją, sporządzoną na początku XIX w.; wydał ją również w podobiznie Maciejowski w Dod.

Literatura o Psalmie 50-ym.

1. Nehring: Iter Florianense, str. 37—41.
2. Nehring: Altpoln. Sprachd., str. 97—100.

6. *UŁAMEK SCYNTYLARJUSZA.*

Zwany „Ułamkiem Glogera". Wydał go Z. Gloger z karty pergaminowej, wyjętej z oprawy, p. t. „Ułamek starożytnego kazania o małżeństwie" (*Bibl. Warsz.* 1873, III). Wedł. Brücknera, to nie kazanie, lecz urywek jakiegoś „scyntyllarjusza polskiego". (Zob. „Apokryfy średniowieczne". I. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVIII, 269); czas napisania odnosi B. do początku w. XV.

Tekst zabytku przedruk. w całości: Brückner w „Liter. relig. w Polsce śrw." III, 165—166 i Kryński w „Zabytk. jęz. staropol."

Podobiznę podał Gloger.

Literatura o ułamku scyntylarjusza.

1. L. Malinowski: w *Niwie,* 1873, IV.
2. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm."
3. Brückner w „Liter. relig.", III, 164—167.

7. *REWELACJE ŚW. BRYGIDY.*

Ułamek zachowany na karcie pergaminowej, wyjętej z oprawy; karta ta zaginęła; dochowała się tylko fotograficzna jej kopja. Zabytek pochodzi, być może, jak przypuszcza Łoś, z końca w. XIV-go i jest szczątkiem księgi należącej do biblioteki kró-

lowej Jadwigi, o której wspomina Długosz. Według Brücknera natomiast zabytek pochodzi z połowy w. XV-go.

Wyd. Łoś, p. t. Objawienie św. Brygidy, w *Materj. i pracach Kom. język.*, t. V. 1912.

Literatura o Rewelacjach św. Brygidy.

Łoś w *Materj. i pr. Kom. jęz.* V.

8. *SALVE REGINA.*

Hymn-modlitwa (antyfona) łacińska „Salve Regina", ułożona w XI w., dochowała się w przekładzie polskim prozą w 20-tu kilku odpisach z w. XV-go. Najdawniejszy tekst, z końca XIV w. („Zdrowa Krolewno..."), ogłosił Wisłocki w „Katalogu rękop. bibl. Jagiell.", oraz poprawnie L. Malinowski w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XIII, 308.

Literatura o Salve Regina.

1. Malinowski: Tekst polski hymnu „Salve Regina..." *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XIII.
2. Bobowski: Die polnische Dichtung des XV Jhrh. I. Mariengedichte. Breslau. 1883.
3. Bobowski: Polskie pieśni katolickie...
4. Lubicz (Łopaciński): Pieśń „Zdrowa bądź królewno". *Prace filol.* IV, 618—620.
5. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
6. Brückner: Liter. relig. III, 120—121.

Bibliografję wszystkich tekstów podaje Łoś: „Przegl. zab.", str. 221—224 (i jeden tekst nieznany).

9. *ŻYWOT ŚW. BŁAŻEJA.*

Zabytek ten dochował się na karcie pergaminowej, w dwu skrawkach, wyjętych z oprawy, i przechowuje się w bibliotece Ossolińskich we Lwowie. Zawiera urywki z żywota św. Błażeja, który był prawdop. częścią pasjonału polskiego, być może, jak sądzi Brückner, pasjonału królowej Jadwigi, o którym wspomina Długosz, przełożonego z „Legenda aurea" Jakuba de Voragine; tekst ocalały jest miejscami dosłownym tłumaczeniem Złotej legendy. „Żywot św. Błażeja" to najdawniejsza legienda polska; pochodzi z końca XIV-go w.; dochowany w odpisie z początku w. XV-go.

Zabytek wyd. poraz pierwszy Bielowski wraz z Małeckim i J. Wagilewiczem w *Bibl. Ossolin.*, t. IV, 1864, p. t. „Nowoodszukany zabytek polszczyzny z początku XV st." Wyd. to przedruk. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm." Tekst krytycznie (dokładnie) wyd. L. Malinowski w *Pracach filol.*, t. V, 1896; przedruk. Kryński w „Zabytk. jęz. stpol." i Brückner (w transkrypcji zmodernizowanej) w „Liter. relig. w Polsce śrwiecz", t. III.

Podobiznę podał Malinowski.

Literatura o „Żywocie św. Błażeja".

1. Małecki i Wagilewicz: przy wyd. w *Bibl. Ossol.* 1864.
2. Bruchnalski: Legenda aurea w literaturze polskiej XV w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XI. 1886.
3. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
4. Malinowski: Żywot św. Błażeja. Zabytek języka polskiego z początku w. XV-go. *Prace filol.* V.
5. Brückner: Liter. relig. w Polsce śrw. III.

B. Zabytki wierszowane z w. XIV.

a) Pieśń *„BOGURODZICA"* (Bogarodzica). Najdawniejszy (wedł. Brücknera) pomnik języka polskiego, później hymn narodowy (pierwszy), najstarsza pieśń polska. Tradycja XVI w. (Łaski w 1506) przypisywała mylnie autorstwo jej św. Wojciechowi, a więc czas jej powstania przenosiła na w. X; ale język najdawniejszych odpisów, pochodzących z w. XV, wskazuje w. XIV (wedł. Brücknera w. XIII). Brückner przypuszcza, że powstała w 2 poł. w. XIII-go i że ją ułożył dla błog. Kingi (Kunegundy), wdowy po Bolesławie Wstydliwym, klaryski klasztoru w Sączu, ok. r. 1280, jej spowiednik franciszkan Boguchwał. Wedł. Hecka „Bogurodzica" powstała w połowie w. XIV, nie w Małopolsce, lecz w Gnieźnie. Wedł. Bruchnalskiego powstała w połowie w. XIV, ale w Krakowie, a ułożył ją jakiś franciszkanin polski. Wierzbowski natomiast sądzi, że pierwszą najstarszą zwrotkę „Bogurodzicy" ułożył ok. 1230 prawdop. św. Jacek Odrowąż. Zdaniem Brücknera, „Bogur." jest pieśnią oryginalną polską, nie znaleziono bowiem jej pierwowzoru, ani czeskiego, ani łacińskiego. Pieśń przechowała się w 4 odpisach

z w. XV-go i w kilkunastu tekstach rękop. i druk. z w. XVI. Pierwotny, najstarszy tekst pieśni, składający się z dwu pierwszych zwrotek czyli t. zw. lais (t. j. pieśni z odśpiewem Kyrje elejson) dochował się w rękop. krakowskim, (bibl. Jagiell.), z pocz. XV st. (na okładce kazań łaciń. ks. Macieja z Grochowa) wraz z nutami (melodją). Tekst w rękop. późniejszym, ale jeszcze z XV w. (również bibl. Jag.) składa się z 14-tu zwrotek, do dwuzwrotkowej bowiem pieśni Bogurodzicy doczepiono mechanicznie 12-zwrotkową pieśń wielkanocną (czy dwie p. wielkanocne), której autorem, wedł. Brücknera, mógł być (wspomniany przez Juszyńskiego) opat witowski, Jan, towarzysz wypraw Władysł. Łokietka. Zdaniem Bobowskiego i Łosia wrotki 3– 14 obejmują dwie pieśni: pieśń wielkanocną i pieśń pasyjną; wrotki te powstały prawdop. w w. XIV (jak sądzi Brückner i Łoś). Później (w w. XV i XVI) dodawano jeszcze do 14-wrotkowej pieśni wrotki z pieśni o wszystkich świętych, i okolicznościowe modlitewne za króla...

Poliński twierdzi, że wiersz „Bogurodzicy“ dorobiony został do melodji łacińskiego hymnu z XIII w. „Ave praeclara maris stella“; zdaniem Chybińskiego melodja nie mogła powstać wcześniej, niż w 1-ej połowie w. XIV-go.

Wedł. Brücknera „Bogur.“ nie jest pieśnią Maryjną; wedł. ks. Fijałka, była pieśnią kościelną ludu.

Dokładną fotograficzną podobiznę najdawniejszego tekstu (z nutami) w rękop. bibl. Jagiell. podał Chmiel w „Uwagach archiwalno-paleograf. nad pieśnią Bogurodzica w rękop. bibl. Jag. nr. 1619. Podobiznę 14-wrotkowego tekstu „z r. 1408“ w rękop. bibl. Jag. podał Maciejowski w Dod. do Piśm. pol.; (wydruk. tekst ten poraz pierwszy z rękopisu Rzesiński w krak. *Kwartalniku naukowym,* 1836). Podobiznę tekstu (wraz z nutami) w rękop. częstochowskim z końca w. XV-go podał A. Przeździecki z *Bibl. Warsz.* 1866, I (oraz podobiznę odpisu krakowskiego z r. 1408). Podobizny tekstów rękop. z nutami: a) najdawn. z pocz. XV krak.; b) częstochowskiego z końca XV; c) krak. z r. 1570 Herburta; d) warszawskiego św. jańskiego z XVII w. i e) warszaw. Zamojskich z XVII w. podał Poliński. Melodję Bogur. zachowaną w najdawniejszym rękop. z pocz. XV w. (bibl. Jagiell.) podał, w transkrypcji na dzisiejsze

nuty ks. J. Surzyńskiego, Wisłocki w *Przewodniku bibliograficznym* z r. 1884 (str. 58) oraz Poliński; (transkrypcję Polińskiego przedruk. Heck).

W druku ukazała się „Bogurodzica“ poraz pierwszy na czele Statutu Łaskiego z r. 1506 (w 15 wrotkach).

Literatura o Bogarodzicy.

1. Przeździecki: Pieśń Bogarodzica, wraz z nótą z rękopismu częstochowskiego z końca w. XV. (Z podobizną). Warszawa. 1866. (Odb. z *Bibl. Warsz.* 1866, I).
2. Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Litteratur auf die altpolnische. *Archiv für slav. Philol.* 1876.
3. Rymarkiewicz: Pieśń Bogarodzica. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* X, 1878.
4. Pilat: Pieśń Bogarodzica. Restytucja tekstu. *Pamiętnik Akad. Um.* IV, 1880.
5. Kalina: Rozbiór krytyczny pieśni Bogarodzica. Lwów. 1880.
6. Bobowski: Die polnische Dichtung des XV Jhrh. I. Mariengedichte. Breslau. 1883.
7. Bobowski: Polska poezja kościelna od najdawniejszych czasów aż do XVI w. Warszawa. 1885.
8. Nehring: Pieśń Bogarodzica. („Studja literackie“. Poznań. 1884).
9. Nehring: Altpolnische Sprachdenkm.
10. Kalina: Pieśń Bogarodzica. *Przegl. powsz.* 1887.
11. Bobowski: Polskie pieśni katolickie. Kraków. 1893.
12. Kryński: Bogarodzica. *W. Enc. powsz. ilustr.,* t. IX.
13. Hipler: Boga rodzica. Untersuchungen über das dem hl. Adalbert zugeschriebene älteste polnische Marienlied. Braunsberg. 1897.
14. Łopaciński: *Prace filol.* IV, str. 624—627.
15. Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna. Kraków. 1900.
16. Dobrzycki: Studja nad średniowiecznem piśmiennictwem polskiem. Kraków. 1901 (odb. z *Rozpraw. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XXXIII).
17. Brückner: Bogurodzica. Rozwiązanie zagadki. *Bibl. Warsz.* 1901, IV. (Ocena Chmielowskiego w *Gazecie Polskiej,* 1901, № 289).
18. Franko: Zu Bogarodzica Str. 2, V. 1. *Archiv f. slav. Philol.* 1902.
19. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. I. Warszawa. 1902.
20. Poliński: Pieśń Bogarodzica pod względem muzycznym. Warszawa. 1903. (Ocena Brücknera w *Kur. Warsz.* 1903, № 107).
21. Fijałek: Bogarodzica. *Pam. liter.* 1903.

22. Heck: Uwagi krytyczne nad najstarszymi tekstami i kompozycją pieśni Bogurodzica. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XL. 1904.
23. Chmiel: Uwagi archiwalno-paleograficzne nad pieśnią Bogurodzica w rękopisie jagiellońskim (tamże).
24. Brückner: Spór o „Bogurodzicę". *Pam. liter.* 1904.
25. Heck: Do sporu o „Bogurodzicę". Kraków. 1905.
26. Bruchnalski: Znaczenie pieśni t. zw. Bogarodzicy w hymnologji polskiej. (*Księga pamiątkowa Marjańska.* I. Lwów. 1905).
27. Ks. J. Surzyński: Matka Boska w muzyce polskiej (tamże).
28. Szczurat: Grundwaldskaja pisnia, zapadnoruskij pamiatnik XIV wieka. Żołkiew. 1906. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1906).
29. Brückner: Bogurodzica. *Archiv f. slav. Phil.* 1907. (Głównie z powodu rozprawki Szczurata).
30. Chybiński: Bogurodzica pod względem historyczno-muzycznym. Kraków. 1907. Odb. z *Przegl. powsz.*
31. Poliński: Dzieje muzyki polskiej. Lwów 1907.
32. Brückner: Literatura najnowsza o Bogurodzicy. *Prace filol.* VI. 1908.
33. Jagić: Korollarien zum Bogarodzica-Lied. *Archiv f. slav. Phil.* 1908.
34. Wierzbowski: Bogarodzica. Wykład wstępny w uniwersytecie Warszawskim. Warszawa. 1909.
35. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kraków. 1915. Str. 338—381.

b) *PIEŚŃ WIELKANOCNA,* dodana do „Bogurodzicy", czy raczej dwie pieśni: wielkanocne („Nas dla wstał zmartwych...) i pasyjna („Ciebie dla, człowiecze...)

c) Pieśń wielkanocna, czterowierszowa („Chrystus z martwych wstał je..."), zapisana w r. 1365 przez Świętosława z Wilkowa w Graduale katedry płockiej. Tekst ogł. Bersohn („Księgozbiór katedry płockiej". Warszawa. 1899, str. 22). Jest to najdawniejszy odpis pieśni polskiej, wcześniejszy od odpisów „Bogarodzicy", Późniejsze odpisy tej pieśni pochodzą z w. XV. Jest przekładem trzeciej zwrotki łacińskiej pieści wielkanocnej „Deus omnipotens", czy jej przekładu czeskiego.

Fijałek: Najdawniejsza po Bogurodzicy polska pieśń kościelna z w. XIV. *Pam. liter.* 1903, str. 358—369.

d) Pieśń wielkanocna, sześciowierszowa („Przez twe święte zmartwychwstanie..."), z wieku XIV. Najdawniejszy tekst w odpisie z 2-ej poł. w. XV przechowuje się w rękop. biblioteki

kapitulnej w Pradze. Tekst ten ogłosił Patera w *Časopis česk. Mus.* 1878, str. 431; za nim Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.", str. 186, Bobowski w „Pol. pieśni katol." Rozpr. XIX, 90, Brückner w Liter. relig. I, 180 i Fijałek w *Pam. liter.* 1903, str. 370. Jest, jak się zdaje, oryginalną; powstała wcześniej, niż pieśń wielkanocna w Bogurodzicy; do dziś przetrwała w ustach ludu.

Nehring: Altp. Sprachdenkm. 186.
Fijałek: *Pam. liter.* 1903, str. 369—371.

e) Pieśń wielkanocna, 9-wierszowa, do dziś śpiewana, „Wesoły nam dzień nastał", prawdop. z końca w. XIV-go; ogłosił ją Juszyński w przedmowie do „Dykcjonarza", w połączeniu z pieśnią poprzedzającą („Przez Twe święte zmartwychwstanie"), ale jest odrębnym utworem; przedrukował ją Bobowski w „Pol. pieśni katol.", str. 91. Powstała (wedł. Fijałka) z tropu „O quam felix haec dies", podobnie jak niem. „Also heilig ist der Tag". Dzisiejsza pieśń „Wesoły nam dzień dziś nastał" ma tekst w w. XVII zmieniony i rozszerzony.

Fijałek w *Pam. liter.* 1903, str. 369.

f) Pieśń *„POZDROWIENIE MARJI"*, zaczynająca się od słów „Maryja czysta dziewica..." wedł. Brücknera z w. XIV; dochowała się w rękop. z w. XV w bibliotece publ. w Petersburgu, należącym przedtym do Benedyktynów w Sieciechowie. Składa się z 9-ciu trzywierszowych zwrotek. Tekst ogł. pierwszy Maciejowski w „Pamiętn. o dziejach, piśm. i prawod. Słowian" II, 352; poprawnie Brückner w „Drobne zabytki jęz. pol." (*Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXV, str. 218).

Brückner: Drobne zabytki jęz. pol. *Rozpr. wydz. filol. Akd. Um.* XXV, str. 218—219.

g) Pieśń *„POSŁAŁ PRZEZ ANIOŁY"*, dochowała się w rękop. z połowy XV w. w bibl. publ. w Petersburgu, niegdyś z bibl. Załuskich; jest przekładem łac. „prozy" Piotra Abelarda „Mittit ad virginem", którą „w adwent na roraciech śpiewają". Pieśń składającą się z 11-tu wrotek ogł. Brückner w „Drobne zabytki jęz. pol." (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXV, str. 209—210).

Brückner: Drobne zabytki... Str. 214—215.

h) *„GODZINKI O MĘCE PAŃSKIEJ“*, („Jezus Chrystus, Bógczłowiek, mądrość oćca swego...“), której autorem może był, jak przypuszcza Brückner, Jan, opat witowski, towarzysz wypraw Łokietka, domniemany autor drugiej części „Bogarodzicy“. Najstarsza polska pieśń pasyjna; jest przekładem słynnego hymnu łacińskiego „Horae canonicae Salvatoris“ (zaczyna się: „Patris sapientia...“); składa się z 9-ciu 4-wiersz. zwrotek; najdawniejszy okaz polskiego trzynastozgłoskowca. Najstarszy tekst w odpisie z pocz. XV w. ogłosił Brückner z rękop. bibl. publ. petersburskiej (dawniej w bibl. uniwers. warszaw.) w „Drobne zabytki jęz. pol.“, str. 229; dwa późniejsze teksty z XV w. ogł. Brückner tamże str. 208 i w *Archiv f. sl. Phil.* X, oraz trzeci Łoś w dod. do „Przegl. zab.

Brückner: Drobne zab... Str. 228—231.
Brückner: *Bibl. Warsz.* 1901, IV.
Brückner: Liter. relig. I, 174.

Zabytki piśmiennicze z w. XV.

Pominąwszy glosy polskie w tekstach łacińskich, słowniczki (wokabularze, glosarjusze) łacińsko-polskie nazw roślin lekarskich, wyrazów prawnych lub trudniejszych wyrazów Pisma Św. (t. zw. mammotrektów), roty przysięg i t. p. zabytki języka polskiego, które właściwie do literatury nie należą — z wieku XV-go zachowało się sporo zabytków piśmienniczych polskich, po części mających już wartość literacką. Są to jeszcze przeważnie przekłady, z jęz. łacińskiego lub czeskiego. Posiadamy z tego wieku przekłady biblji, psałterza, modlitw; dekalogi wierszowane (kilkadziesiąt tekstów); modlitewniki, książki nabożne i obrzędowe; przekłady statutów i ortyli, apokryfy i legiendy prozą i wierszem, kazania, (traktaty teologiczne), reguły zakonne, powieści, pieśni kościelne i nabożne, wiersze dydaktyczne i historyczne, satyry, listy miłosne i inne. Z pomiędzy utworów wierszowanych kilka posiada wartość artystyczną i poetycką. Najbujniej rozwinęła się liryka religijna; są to zabytki z tego wieku pod względem literackim najdoskonalsze. Z kazań, w języku polskim spisa-

nych, z w. XV-go przechowało się tylko jedno; spisywano je bowiem zwykle po łacinie, choć wygłaszano po polsku. Posiadamy kilka zbiorów takich kazań z glosami polskiemi (jak np. Macieja z Grochowa, Anonima husyty, Hieronima z Pragi kameduły i kaznodziei Władysława Jagiełły (zm. 1440) i inne). Kaznodzieje odgrywają ważną rolę w historji wędrówek powieści (anegdot, bajek, legiend i t. p.); oni rozpowszechniają je pomiędzy społeczeństwem. Misterje, grane u nas niewątpliwie w wiekach średnich, których przeżytkami są dzisiejsze jasełka i szopki, nie dochowały się do naszych czasów w tekstach z przed w. XVI-go, z wyjątkiem tekstu z XV w. „Żalów Matki Boskiej pod krzyżem“, który jest prawdopodobnie szczątkiem misterjum wielkanocnego. O charakterze tych widowisk średniowiecznych i rodzaju dramatycznym dostateczne pojęcie może dać misterjum wielkanocne, drukowane ok. r. 1550 p. t. „Historja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim“, przerobione prawdopodobnie z tekstu wcześniejszego, może z w. XV-go. (Zob. niżej pod Mikołaj z Wilkowiecka).

Wyd. zbior. zabytków XV w. p. wyżej, str. 71.

A. Zabytki prozaiczne.

1. BIBLJA KRÓLOWEJ ZOFJI (Biblja Szaroszpatacka).

Najobszerniejszy zabytek języka pol. z w. XV-go; pochodzi z połowy wieku. Przekładu z oryginału prawdop. czeskiego dokonał ks. Jędrzej z Jaszowic, kapelan królowej Zofji, czwartej żony Władysława Jagiełły. Nie zachował się w całości; część rękopisu pergaminowego, zdefektowanego, składająca się z 185 kart i zawierająca część tłumaczenia Starego Testamentu, przechowuje się w bibliotece miejskiej w Szaroszpataku na Węgrzech; znaleziono nadto w innych miejscach, we Wrocławiu, Królewcu i Szaroszpataku, jeszcze kilka kart wydartych z rękopisu z fragmentami tłumaczenia Starego Testamentu. Tekst rękopisu szaroszpatackiego, wraz z dwoma ułamkami z rękopisów wrocławskiego i królewieckiego (ogłoszonymi przedtym przez Hankę w r. 1834 w *Slavinie* Dobrowskiego i przez Maciejowskiego w „Dodatkach“ do „Piśm. pol.“, str. 14—21) wydał A. Małecki, p. t. „Biblja królowej Zofji...“ Lwów. 1871.

Z fragmentów później odnalezionych, ogłosił jeden Wierzbowski w *Pracach filol.*, t. IV, drugi Harsányi w *Magyar Könyvszemle,* t. XVII (Budapeszt 1909) oraz Nitsch w *Roczniku slawistycznym,* t III (1910). Poprawki tekstu, niedokładnie odpisanego i drukowanego w wyd. Małeckiego, ogłosili Hanisch w *Archiv f. slav. Phil.*, t. XXXV, 1913 i Paulisch w *Materjałach i pracach Kom. język.*, t. VI. 1913.

Pierwszą wiadomość w w. XIX o Biblji królowej Zofji oraz wyjątki podał Niemcewicz w „Pamiętnikach o dawnej Polsce", t. II. 1822.

(Brückner Jędrzeja z Jaszowic nazywa księdzem Gaszowcem, przypuszczając, że tak się nazywał).

Podobizny podał Małecki w swoim wydaniu.

Literatura o Biblji królowej Zofji.

Najważniejsza:

1. Małecki we wstępie do wyd. z r. 1871.
2. Sobieszczański: Przyczynek mogący posłużyć do objaśnienia sprawy tyczącej się wydania biblji królowej Zofji. *Bibl. Warsz.* 1872, I i III.
3. Jireček: Bibli staropolská. *Časopis Mus. Kràl. Česk.* Praga. 1872.
4. Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Litteratur auf die altpolnische. IV. Die Sophienbibel. *Archiv f. slav. Phil.* VI. 1882.
5. Ogonowski: Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel. *Archiv f. slav. Phil.* IV. 1880.
6. Nehring: Ein Nachtrag zur vorhergehenden Abhandlung (tamże).
7. L. Malinowski: Mucha genitalia. *Prace filol.* I.
8. L. Malinowski: Szłopień czy stopień. *Prace filol.* I.
9. Semenovič: Kritische Bemerkungen zu altpolnischen Texten. X. *Archiv f. slav. Phil.* IX. 1886.
10. Malinowski: Porównanie kilku ustępów Biblji Szaroszpatackiej z tekstem staroczeskim Zabłockiego. *Prace filol.* IV. 1893.
11. Wierzbowski: Nieznany fragment Biblji król. Zofji. *Prace filol.* IV.
12. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
13. Brückner: Ueber die ältesten Texte des Polnischen. *Archiv f. slav. Phil.* X.
14. Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. II.
15. Babiaczyk: Lexicon zur Altpolnischen Bibel 1455 (Sophienbibel) bearbeitet sowie mit einer textkritischen Einleitung versehen... Wrocław. 1906.
16. Semenovič: Uwagi krytyczne do tekstu Biblji Szaroszpatackiej. *Prace filol.* 1907 i VII. 1909.
17. Hanisch: Zur Geschichte des Sarospataker Bibelhandschrift (Sonderabdruck aus d. Festschrift für A. Hillebrant. Halle a/S. 1913.
18. Hanisch: Zum Verständnis einiger Lesarten der Sárospataker altpolnischen Bibelhandschrift. *Archiv f. slav. Phil.* XXXIV. 1913 i XXXV.

2. Ułamki innych przekładów biblji.

Oprócz Bibl. kr. Zofji, dochował się jeszcze obszerniejszy urywek innego przekładu Starego Testam. z 2 poł. XV w. z Exodus i Leviticus, („Jura quae solus Deus dedit populo Israhelieo per Moysen") w rękop. Ossoliń., który ogł. Kałużniacki w „Kleinere altpoln. Texte..." (1882), przedruk. Kryński w „Zabytk."

Z ułamków przekładów tekstu Nowego Testamentu z w. XV, jakie się dochowały (najdawniejszy z pocz. XV w. przekł. rozdz. 18 ewang. Mateusza, ogł. Brückner w Kaz. śrw. I), najważniejsze jest tłumaczenie konkordancji (harmonji) ewangielicznej z końca XV w., w rękop. bibl. Zamoj. w Warsz. Wyj. z zachowanego dłuższego urywku podaje Brückner w „Kaz. śrwieczn." I (*Rozpr. Akad. Um.*, t. 24, str. 58—59) i w „Liter. relig." II. Zabytek ten ważny z tego względu, że jest on szczątkiem tłumaczenia, które zachowało się w całości w druku Szarfenbergera, z r. 1556, p. t. „Nowy Testament polskim językiem wyłożony" (kilka wydań 1564, 1566, 1568). Tekst nieco tylko zmodernizowany.

Brückner: Liter. relig. II.

3. PSAŁTERZ PUŁAWSKI.

Jest odpisem z drugiej połowy w. XV-go, jak i Psałterz Florjański, Psałterza Kingi (wedł. Brücknera), z kopji dokonanej w w. XIV-ym. Zwany był dawniej „Psałterzem królowej Jadwigi". Rękopis pergaminowy formatu 16-ki, przechowuje się obecnie w Muzeum ks. Czartoryskich w Krakowie (dawniej w Puławach).

Wydanie homograficzne (w podobiznie) wyszło nakładem J. Działyńskiego p. t. „Psałterz Puławski...“ Paryż. 1880.

Błędy tego wydania poprawił St. Słoński w art. „Rękopis psałterza Pułaskiego i jego homograficzny przedruk Pilińskich“. (*Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* z r. 1911).

Tekst krytycznie wyd. St. Słoński. (Warsz. 1916).

Literatura do Psałterza Puławskiego.

1. Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Sprache u. Litteratur auf die altpolnische. III. Der Psalter von Puławy. *Archiv f. slav. Phil.* V. 1881.
2. Hanusz: Materjały do historji form deklinacyjnych w języku staropolskim. II. Wykaz porównawczy form przypadkowych w psałterzach Florjańskim, Puławskim... *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* II. 1881.
3. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
4. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXIV. 1902.
5. Brückner. Liter. relig. w Polsce średniow. II, 8—18.

Zob. też liter. w Kryńskiego „Zab.“ i u Słońskiego, we wstępie do wyd. kryt.

4. *KAZANIE NA DZIEŃ WSZECH ŚWIĘTYCH.*

Zabytek z połowy XV-go w. Tekst znajduje się w rękopisie łacińskim treści teologicznej, przechowującym się w bibliotece kapitulnej na Hradczanach w Pradze; poprzedza go przekład urywka z V rozdz. Ewangielji św. Mateusza. „Perła średniowiecznej naszej literatury homiletycznej“ (ks. Fijałek).

Wyd. L. Malinowski w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXII. Krak. 1895 (z podobiznami).

Literatura do Kazania na dzień Wszech Świętych.

1. Malinowski: Ewangelja św. Mateusza. R. V, 1—12. Kazanie na dzień Wszech Świętych. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXII.
2. Brückner: Liter. relig... I, 127—129.

5. *REGUŁA III-go ZAKONU ŚW. FRANCISZKA.*

Reguła III-go zakonu św. Franciszka t. j. bractwa tercjarzy, w przekładzie polskim z końca w. XV-go, przechowała się w rękopisie bibl. seminarjum we Włocławku; jest przekładem

tekstu łacińskiego lub czeskiego i należy do obszerniejszych zabytków prozaicznych z drugiej połowy w. XV-go; składa się z 25 dłuższych i krótszych rozdziałów.

Wyd. Łopaciński (z podobiznami) w *Pracach filol.*, t. IV.

Inne teksty rękopiśmienne, częściowo ogłoszone (przez Maciejowskiego w „Dod.“), pochodzą już z w. XVI-go.

Literatura o Regule III-go zakonu św. Franciszka.

1. Łopaciński w *Pracach filol.* IV.
2. Nehring w Altpoln. Sprachdenkm.
3. Brückner w Liter. relig... III, 108—116.

6. *MODLITEWNIK NAWOJKI.*

Zwany też „Książeczką do nabożeństwa Jadwigi“ (córki Władysł. Jagiełły, zm. w r. 1431). Mylne już całkiem jest podanie, jakoby na niej modliła się św. Jadwiga szląska, żona Henryka Brodatego, zm. w r. 1243, niemka, książeczka bowiem powstała w końcu w. XV. Napisana została dla jakiejś Nawojki (t. j. Natalji); być może, jak przypuszcza Brückner, dla Natalji z Koniecpolskich Bnińskiej, wojewodziny poznańskiej. Rękopis obecnie zaginął. Modlitewnik Nawojki jest najstarszym naszym modlitewnikiem i zawiera modlitwy prozą i wierszem.

Wyd. poraz pierwszy Jan Motty, p. t. „Książeczka do nabożeństwa, na której się modliła św. Jadwiga“. Poznań. 1823. Poraz drugi — Stanisław Motty p. t. „Książeczka do nabożeństwa Jadwigi, księżniczki polskiej“. Poznań. 1875. Przedruki: krakowski z r. 1849 i wileński z r. 1856, bez wartości).

Literatura o Modlitewniku Nawojki.

1. Rymarkiewicz: Książeczka Jadwigi albo Nawojki z XV w. *Ateneum.* 1876, I.
2. Danysz: Das Gebetbuch der heiligen Hedwig. *Archiv f. slav. Phil.* V. 1881.
3. Hanusz: Wykaz form przypadkowych w Książeczce Nawojki. *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* III. 1884.
4. Mańkowski: Zu der Frage nach den Quellen des Hedvigsbüchleins. *Archiv f. slav. Phil.* X. 1887.
5. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
6. Erzepki: W sprawie rękopisu książeczki Nawojki. Poznań. 1890.

7. Krček: Modlitewnik Nawojki. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII. 1894.
8. Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. III, 125—137.

7. *MODLITWY WACŁAWA.*

Są to właściwie godzinki, poczęści z brewjarza tłumaczone; godzinki o św. Annie ułożył Ładysław z Gielniowa. Kopista, nie tłumacz, Wacław „Ubogi“ pochodził z Brodni nad Wartą, uczył się w szkole płockiej i w akademji krakowskiej, gdzie w r. 1445 bakałarzem, a w r. 1452 mistrzem został; był później altarystą, pisarzem kapitulnym i profesorem akademji. Godzinki odpisał ok. r. 1482. Są to najstarsze godzinki polskie. Rękopis zabytku przechowuje się w bibliotece uniwersyteckiej w Peszcie.

Wyd. je L. Malinowski, poraz pierwszy w *Pamiętniku filol. histor. Akad. Um.*, t. II. 1875, poraz drugi, poprawniej, osobno p. t. „Modlitwy Wacława...“ Kraków. 1887.

Błędy obu wydań poprawili: Ptaszycki w ocenie „Literatury religijnej“, III, Brücknera w *Pam. liter.* 1904, s. 684, i Prochaska.

Literatura o Modlitwach Wacława.

1. Suchecki: Modlitwy Wacława. Zabytek mowy staropolskiej odkryty przez Aleksandra hr. Przeździeckiego. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk. Krak.* Ser. IV, t. 20. Kraków. 1871.
2. Malinowski we wstępie do pierwszego wyd. z r. 1875.
3. Malinowski we wstępie do drugiego wyd. z r. 1887.
4. Hanusz: Materjały do historji form deklin. II.
5. Semenović: Kritische Bemerkungen zu altpoln. Texten. *Archiv f. slav. Phil.* VII. 1884.
6. Wisłocki: Wacław de Brodnia Ubogi i jego rękopisy. *Rozpr. i Sprawozd. wydz. filol. Akad. Um.* X. 1884.
7. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.
8. Brückner: Psałterze polskie do poł. XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV, 293—299.
9. Brückner: Liter. relig. w Polsce średn. III, 99—103.
10. A. Prochaska: Modlitewnik czy godzinki staropolskie? (Wacława). *Pam. liter.* 1914.

8. *PRZEKŁADY STATUTÓW.*

Statuty polskie, spisywane w wiekach średnich po łacinie, zaczęto przekładać na język polski w w. XV-ym; przetłumaczono

wtedy statuty Kazimierza Wielkiego, Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta oraz statuty książąt Mazowieckich; dochowało się do naszych czasów kilka odrębnych przekładów tych statutów w różnych bibliotekach.

Wszystkie te przekłady z w. XV wraz z przekładami z w. XVI, z 7 rękopisów, wydał krytycznie Piekosiński, p. t. „Tłumaczenia polskie statutów ziemskich“ w *Archiwum Komisji prawniczej*, t. III (1895) i t. VIII.

Z przekładów tych najważniejsze:

a) Przekład Statutu Wiślickiego i statutów Władysława Jagiełły, dokonany przez Świętosława Wocieszyna (dr. dekr., kustosza kapituły św. Jana w Warszawie) w. r. 1449 (1446—47) z polecenia Bolesława IV, księcia mazowieckiego, oraz Przekład Statutu Mazowieckiego, t. j. praw książąt mazow. Ziemowita III (z r. 1377), Ziemowita IV i następców, dokonany w r. 1450, również z rozkazu Bolesława IV mazowieckiego, przez Macieja z Rożana (kanonika warszawskiego i plebana czerskiego). Przekłady te w odpisie Mikołaja Suledy (pisarza i burmistrza wareckiego), dokonanym w poł. w. XV, przechowują się w rękopisie czyli t. zw. „Kodeksie Świętosławowym“ (lub „kodeksie puławskim“) w bibliotece ks. Czartoryskich w Krakowie.

Przekłady te poraz pierwszy wydał Lelewel, p. t. „Księgi ustaw polskich i mazowieckich...“ Wilno. 1824. Poraz drugi — Helcel w *Starodawne prawa polskiego pomniki*, I (1856). Poraz trzeci Celichowski (J. Działyński), homograficznie (w podobiznie) p. t. „Prawa polskie Kazimierza W. i Władysława Jagiełły“. Poznań. 1877 i „Prawa książąt mazowieckich“. Poznań. 1877. Poraz czwarty Piekosiński.

b) Drugi przekład Statutu Wiślickiego, niewiadomego tłumacza, dokonany ok. r. 1460 na Rusi Czerwonej, z polecenia M. Gołogórskiego, przechowuje się w t. zw. „Kodeksie Działyńskich“ w bibliotece Kórnickiej.

Wyd. homograficzne (w podobiznie) Celichowski (J. Działyński) p. t. „Statut Wiślicki w polskim przekładzie r. 1460“. Poznań. 1876. Poraz drugi Piekosiński.

c) Trzeci przekład Statutu Wiślickiego, oraz przekład statutów Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka i Jana Olbrachta, nieznanego tłumacza, odpisany w r. 1501, przechowuje się w t. zw. „Kodeksie Dzikowskim“ w bibliotece Tarnowskich w Dzikowie.

Wyd. poraz pierwszy Piekosiński.

d) Czwarty przekład Statutu Wiślickiego, oraz przekład statutów Władysława Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka, dokonany przez Aleksego Stradomskiego w r. 1503, w odpisie ks. Macieja Lipnickiego, plebana gierałtowskiego, z r. 1518, przechowuje się w t. zw. „Kodeksie Stradomskiego“ w bibliotece Jagielloń. w Krakowie.

Wyd. poraz pierwszy Piekosiński.

Przekład Statutu Wiślickiego, przechowujący się w rękopisie t. zw. „Wiślicja“ w Archiwum Głównym Król. Pol. w Warszawie, wyd. poraz pierwszy przez Lelewela w „Księgach ustaw...“ (1824), następnie w podobiźnie przez Stronczyńskiego p, t. „Statuta polskie króla Kazimierza w Wiślicy złożone“ (ok. r. 1844 w Warszawie), wreszcie przedruk. pod tym samym tytułem przez Wójcickiego (Warszawa. 1847), jest tylko późniejszą (z w. XVI) kopją przekładu Stradomskiego.

(Statut Wiślicki w oryginale łacińskim wydrukowano poraz pierwszy p. t. „Syntagmata“, ok. r. 1490 w Lipsku; z późniejszych wydań, z rękopisu w. XIV dokonanych, najważniejsze są: J. W. Bandtkiego w „Jus polonicum“ (Warszawa. 1831) i Helcla w *Starodawne prawa polskiego pomniki*, I. 1857. Statut Mazowiecki w oryginale łacińskim wyd. poraz pierwszy Piotr Goryński, wojewoda maz. p. t. „Statuta Ducatus Masoviae...“ (Kraków. 1541).

Literatura o Przekładach Statutów.

1. Lelewel we wstępie do „Księgi ustaw pol. i mazow.
2. Helcel w przedm. do *Starodawn. prawa pol. pomn.* I.
3. Bobrzyński: Wiadomość o świeżo odkrytym kodeksie Aleksego Stradomskiego. *Przew. nauk. i liter.* 1873.
4. Hube: Prawo polskie XIV w. Warszawa. 1881.
5. Kętrzyński: Króla Aleksandra zbiór statutów przełożonych na język polski w r. 1501. *Przew. nauk. i liter.* 1883.
6. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm.

7. Balzer: Słowo o przekładach polskich statutów średniowiecznych. Lwów. 1888.
8. Mańkowski: Kritische Bemerkungen zu dem Texte der sogenannten zweiten Uebersetzung des Statuts von Wiślica. Breslau. 1889.
9. Piekosiński we wstępach do wyd. przekładów Statutów w III t. *Archiwum Kom. język.*
10. Bystroń: O pisowni i języku ksiąg ustaw polskich, na podstawie kodeksów Świętosławowego, Działyńskich, Dzikowskiego i Stradomskiego. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXVIII. Kraków. 1900.
11. Dunin: Dawne Mazowieckie prawo. Warszawa. 1880.
12. Lelewel: Polska w. śred. III, 219—222.

9. *ORTYLE MAGDEBURSKIE.*

Ortyle czyli wyroki sądowe miejskie prawa magdeburskiego (t. j. orzeczenia sądu ławniczego Magdeburskiego) czyli niemieckiego, którym się rządziły miasta polskie, osadzane od w. XIII-go, po najazdach tatarskich, kolonistami niemieckiemi, spisane w języku niemieckim w końcu XIV w., przełożone zostały na jęz. pol. pomiędzy l. 1440—1460 we Lwowie, na żądanie Mikołaja Gołogórskiego, podczaszego lwowskiego. Przekład ten dochował się w kilku (8) rękopisach; najstarszy, z końca XV w., przechowuje się w bibliotece Ossolińskich we Lwowie.

Wydania: a) Maciejowskiego z rękop. z r. 1500 (Stronczyńskiego, dziś bibl. Baworowskich) p. t. „Wyroki sądów miejskich czyli ortyle“ w „Historji prawodawstw słowiańskich“, t. VI.

b) Wiszniewskiego z rękop. z r. 1501 (bibl. kapitulnej w Krakowie) w „Historji literat. pol.“, t. V, 190—322.

„Artykuły prawa Majdeburskiego“, wyd. z rękopisu petersburskiego (niegdyś Załuskich) z pocz. XVI w. przez Kalinę w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* VII. 1880, nie są przekładem ortyli, lecz praw z Zwierciadła Saskiego i innych źródeł niemieckich. „Artykuły prawa majdeburskiego“ Bartłomieja Grodzickiego, wydawane kilkakrotnie od r. 1558, są również przekładem Speculum Saxonum: Przekład łaciński „ortyli“ z rękop. Kórnickiego z w. XV wyd. homograficznie Bobrzyński, p. t. „Ortyle Magdeburskie“. Poznań. 1876.

Literatura o Ortylach magdeburskich.

1. Bobrzyński: art. w *Przew. nauk. i liter.* 1873.
2. Bobrzyński: wstęp do wyd. łaciń. tekstu Ortylów (1876).
3. Brückner: Die „Magdeburger Urteile". Ein Denkmal deutsches Rechtes in polnischer Sprache aus d. Mitte des XV Jhrh. *Archiv f. slav. Phil.* VI. 1883 i VII. 1884.
4. Kałużniacki: Die polnische Recension der Magdeburger Urteile... *Sitzungsber. d. Wiener Akad.* CXI. 1885.
5. Celichowski: Słowniczek łacińsko-polski wyrazów prawa magdeburskiego z w. XV. Poznań. 1875 (homograf.).
6. Bischoff: Ueber eine Sammlung deutscher Schöffensprüche in einer Krakauer Handschrift. *Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquelle.* XXXVIII. Wien. 1867.
7. Wisłocki: Kodeks pilznieński ortylów magdeburskich. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* II. 1874.

10. *APOKRYFY.*

1. Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. I. Kraków. 1902. Cz. II. 1904.
2. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. Warsz. 1902—4.
3. Radliński: Apokryfy judaistyczno-chrześcjańskie w polskich przeróbkach. Warsz. 1911.
4. Dobrzycki: Z literatury apokryficznej w Polsce. *Prace filol.* VII.
5. Dobrzycki: Historja o św. Józefie. *Prace filol.* VII.
6. Brückner: Rozmyślania... Krak. 1907.
7. St. Machniewicz: Z dziejów polskiej literatury apokryficznej. *Pam. liter.* 1914.

a) „Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa". Najobszerniejszy i najważniejszy zabytek apokryficzny polski. Powstał w końcu XV lub na samym pocz. XVI w. Jest samodzielną kompilacją polską z kilku pism kanonicznych i apokryficznych. Rękopis zdefekt. przechowuje się w bibl. kapituły grecko-katolickiej w Przemyślu.

Wyd. Brückner p. t. „Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa". Kraków. 1907 (*Bibl. pis. pol.* nr. 54).

Tekst pergaminowej karty (t. zw. k. Rogawskiego, wyjętej z oprawy) będący dalszym ciągiem tekstu urwanego „Rozmyślania", jest szczątkiem odpisu starszego od przemyskiego; wydał go Bernacki w *Pam. liter.* 1911, z rękop. bibl. Czartor. w Krakowie.

Podobizna w 2 wyd. Hist. liter. Chmielowskiego.

Literatura o Rozmyślaniu o żywocie Pana Jezusa.

1. Brückner: Apokryfy średniowieczne. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. XXVIII i XL.
2. Bernacki: Karta z „Rozmyślania o życiu Pana Jezusa". *Pam. liter.* 1911.
3. Brückner: wstęp do wydania „Rozmyśl."

b) „Sprawa chędoga o męce Pana Chrystusowej". Kazanie pasyjne na Wielki Piątek. Rękopis (przepis. Wawrzyniec z Łaska) przechowuje się w Bibl. publ. w Petersburgu (przedtym w bibl. Załuskich). Ustępy przytacza Brückner w *Pracach filol.* V i w „Liter. relig." III.

Literatura o „Sprawie chędogiej o męce Pana Chrystusowej".

1. Brückner: Powieści polskie z w. XV—XVI. *Prace filol.* V 380—386.
2. Brückner: Apokryfy średniowieczne. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XL.
3. Brückner: Liter. relig. III, 5—11.

c) „Ewangielja Nikodema", przekład apokryfu, znajduje się w tym samym rękopisie (Wawrzyńca z Łaska) bibl. publ. petersb., w którym jest „Sprawa chędoga". Ustępy przytacza Brückner w *Pracach filol.* V i w „Liter. relig." III.

Literatura o „Ewangielji Nikodema".

1. Brückner: Pow. pol. z w. XV—XVI. *Prace filol.* V, 386—389.
2. Brückner: Apokryfy średniowieczne. *Rozpr. Ak. Um.* XL.
3. Brückner: Liter. relig. III, 11—15.

11. *HISTORJA TRZECH KRÓLI.*

Rękopis w bibl. publ. w Petersburgu (niegdyś bibl. Załusk.) (przepis. Wawrzyniec z Łaska). Przekł. mechaniczny z łać. z XV w. (z końca XV w.) Brückner zalicza do legiend (i do powieści) (Łoś do apokryfów). Oryginału łacińskiego autorem jest karmelita Jan z Hildesheimu († 1375).

Kilka ustępów (rozdziałów) przytacza Brückner w *Pr. filol.* V i w „Liter. relig." III. Całość nie wydana.

Literatura o Historji Trzech Króli.

Brückner: Powieści polskie z w. XV—XVI. *Pr. filol.* V, 368—380.
Brückner: Liter. relig. III, 52—64.

12. *HISTORJA ALEKSANDRA WIELKIEGO* (Aleksandreida).

Rękopis w bibl. Zamoyskich w Warszawie, z końca XV w. w odpisie z r. 1510. Jest przekładem mechanicznym z tekstu śrwieczn. łaciń. „Alexander de proeliis", tłumacz. z greckiego Pseudokalistenesa. Tytuł: „Historja Aleksandra Wielkiego króla Macedońskiego o walkach". Wymieniony w końcu rękopisu Leonard z Buńczy (z Bończy) nie był, wedł. Brücknera tłumaczem, lecz tylko kopistą dzieła. Natomiast M. Z. Przegonia-Kryński sądzi, że był tłumaczem, nie kopistą, i nazywa go Bonieckim (?). Imię kopisty Brückner mylnie odczytawszy „Laurentius" zam. Leonardus nazwał go „Wawrzyńcem", a za nim, nie sprawdziwszy, Łoś („Przegl. zabytk."). Kilka wyjątków z tekstu rękop. przytacza Brückner w *Prac. filol.* V, 361—363. Całość nie wydana.

Literatura o Historji Aleksandra Wielkiego.

1. Maciejowski: Dodatki do Piśm. Pol. Str. 148—149.
2. Brückner: Powieści polskie z w. XV—XVI. *Pr. filol.* V, 355—368.
3. M. Z. Przegonia-Kryński: Leonard Boniecki. *Pam. liter.* 1913.

13. *PAMIĘTNIKI JANCZARA CZYLI „KRONIKA TURECKA".*

Autorem jest Konstanty Michałowicz (=syn Michała Konstantynowicza), Rac t. j. Serb z Ostrowicy. Ur. się ok. r. 1435 w Ostrowicy w Starej Serbji. W 1455 wzięty przez Turków do niewoli, został janczarem; jako taki brał udział w walkach w Europie i w Azji. Po zdobyciu Bośni, mianowany przez Turków dowódcą zameczku Zweczaj, który w r. 1463 zdobył Maciej Korwin, król węgierski. Przez lat kilka przebywał w Węgrzech, poczym po r. 1468 udał się do Polski, gdzie osiadł. „Kronikę" swą napisał za Olbrachta, między r. 1496 a 1501, po polsku. W przekładzie czeskim wyszła w druku w r. 1565; w oryginale polskim dopiero w r. 1828.

Całe życie propagował ideję krucjaty państw chrześcjańskich przeciwko Turkom — w Węgrzech, w Polsce, i na Zachodzie — w Niemczech i we Francji, dokąd jeździł umyślnie w tym celu między r. 1493 a 1498.

„Znaczenie literackie „Kroniki" jest bezporównania większe, niż historjograficzne. Wartość jej większa, niż współczesnego jej „Rozmyślania o żywocie Pana Jezusa". Jako źródło historyczne ma wartość niewielką. Jest to natomiast pierwsze w języku polskim większych rozmiarów dzieło, rozpoczynające razem z łać. traktatem Ostroroga świetny okres literatury politycznej w Polsce". (Łoś). Jest to memorjał polityczny.

Wedł. Brücknera, tekst polski „Kroniki tureckiej" jest przekładem zaginionego serbskiego oryginału. Przekładu dokonano ok. 1520 r. Nie jest zabytkiem językowym, lecz wyłącznie historycznym. (*Pam. liter.* 1913).

Drukiem wyszła poraz pierwszy w r. 1828. Krytyczne wydanie sporządził Jan Łoś: p. t. „Pamiętniki Janczara czyli Kronika Turecka Konstantego z Ostrowicy". Kraków. 1912. (Bibl. pis. pol.).

Oceny wyd. Łosia: Brücknera w *Pam. liter.* 1913. Jagića w *Archiv f. slav. Phil.* 1913. Brücknera w *Kwart. histor.* 1913.

Literatura o Pamiętnikach Janczara.

1. Łoś: „Pamiętniki Janczara" (Kronika turecka Konstantego z Ostrowicy). *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 51.
2. Bujak: Kallimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce około początku XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor. filoz.*, t. XL. 1901.

13. *LISTY MIŁOSNE.*

1. List z początku XV w. ogłosił w pisowni rękopisu L. Malinowski w *Pracach filol.* I, str. 480—481 i Ulanowski w *Starod. praw. pol. pomn.* X, 60 (przedruk. w pis. dzisiej. Bruchnalski w „Polskie listy miłosne". We Lwowie 1907. Odb. z *Przew. nauk. i liter.*) (Rękop. bibl. Jagiell).

2. List z w. XV ogł. Brückner w *Prace filol.* V, 37 i w *Pam. liter.* 1907, str. 61, w pisowni rękop. (bibl. Baworow. we Lwowie). Przedtym ogł. go już Maciejowski w „Dodatkach", 98, ale jako „modlitwę do Najśw. Panny".

3. List z XVI w. (wedł. Brücknera), wedł. Bruchnalskiego „conajmniej z drugiej połowy XV w.", ogł. Bruchnalski z rękop. bibl. Ossolińs., w „Polskie listy miłosne" (Lwów. 1907).

4. List do Kachniczki, z rękop. bibl. berliń. ogł. Brückner w *Pam. liter.* 1907, przedtym w „Średniow. poezja łać. w Polsce“, II (*Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* XXII, 60).

5. List miłosny panny do miłego, ogł. Łoś w „Przegl. zabytk.“ str. 544—5.

6. Wiersz miłosny, z końca w. XV wydruk. Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* XV, 544—5 a za nim Bruchnalski w „Polskie listy miłosne“. Tekst podał też Łoś w „Przegl. zabytk.“ str. 444.

Literatura o Listach miłosnych.

1. Bruchnalski: Polskie listy miłosne. I. Listy miłosne średniowiecza polskiego. We Lwowie. 1907 Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1907.
2. Brückner: Polskie listy miłosne. *Pam. liter.* 1907, str. 61—63.
3. Pogodin: Z literatury polskiej średniowiecznej. *Bibl. Warsz.* 1912.

B. Zabytki wierszowane z w. XV.

1. PIEŚNI RELIGIJNE.

Pieśni religijnych (przeważnie kościelnych) z XV w. dochowało się w rękopisach kilkadziesiąt; są pomiędzy niemi: pieśni na cześć Matki Boskiej (Maryjne), pieśni kolendowe czyli kolendy (t. j. na Boże Narodz.), wielkopostne czyli pasyjne (o Męce Pańskiej), wielkanocne czyli rezurekcyjne, zielonoświątkowe (czyli o Duchu Św.), pieśni na Boże Ciało, pieśni o świętych, legiendy; oraz, nie mające charakteru poetyckiego, dekalogi (Dziesięcioro) rymowane. Istniał przed stu jeszcze laty jedyny z XV w. ocalały zbiór pieśni, t. zw. „Kancjonał Przeworszczyka“ (zob. Juszyński w przedmowie do „Dykcjonarza poetów pol.“), ale zaginął; odpisano z niego tylko 4 pieśni. Najstarszą z pieśni z XV w. jest 7-wierszowa pasyjna („Wszego świata wszytek lud...“) napisana czy odpisana w r. 1407 przez Tomasza z Krajkowa, a więc sięgająca jeszcze prawdop. końca w. XIV-go (tekst z rękop. Ossoliń. ogł. Brückner w *Archiv f. sl. Phil.* X i Nehring tamże, t. XV). Najliczniejsze są pieśni Maryjne czyli na cześć Matki Boskiej.

Celniejsze pieśni religijne z w. XV-go, pod względem poetyckim, czy kunsztowności formy:

Z pieśni Maryjnych wyróżniają się szczególnie cztery t. zw. pieśni łysogórskie (świętokrzyskie), przechowywane niegdyś w klasztorze benedyktyńskim św. Krzyża na Łysej Górze, a obecnie w bibliotece publicznej w Petersburgu, przypisywane dawniej mylnie (przez pierwszego ich odkrywcę Łuk. Gołębiowskiego) Andrzejowi ze Słupia i jakiemuś Słopuchowskiemu; ogłosił je poraz pierwszy Maciejowski w „Dodatkach“ do „Piśmiennictwa pol.“

a) „Żale Matki Boskiej pod krzyżem“, czyli t. zw. „Planctus“ (Płacz) zwany też „Lamentem świętokrzyskim“; zaczyna się od słów: „Posłuchajcie bracia miła...“; ułożona wierszem t. zw. wolnym (t. j. krótszym lub dłuższym, odpowiednio do nastroju), pierwszy w tej formie utwór poezji naszej. Jest (według Łosia) jedynym ocalałym z XV w. szczątkiem misterjów, odprawianych u grobu Pańskiego w Wielki Piątek.

b) „Pieśń o Zwiastowaniu“, zaczynająca się od słów: „Radości wam powiedam...“ Napisana wierszem 7-zgłoskowym i składa się z 24 strof 4-wierszowych. Inny tekst, starszy, z 1-wszej ćwierci XV w. (wedł. Brücknera), ogłosił, wraz z nutą i podobizną, R. Lubicz (Łopaciński) w *Prac. filol.* IV.

c) „Pieśń o Nawiedzeniu (Poczęciu) i Zwiastowaniu“, zaczynająca się: „Mocne Boskie tajemności...“, napisana wierszem 8-zgłoskowym i 6-zgłoskowym, strofą trójdzielną, zapożyczoną z hymnów łacińskich, przez jakiegoś „mistrza Macieja“, być może Macieja z Raciąża (jak się domyśla Brückner, którego kazania omówił w „Kaz. średniow.“ III). Tekst pieśni starszy i poprawniejszy ogłosił z rękop. bibl. publ. w Petersburgu (niegdyś Załusk.) Brückner w „Drobne zabytki jęz. pol.“ (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXV).

d) „Salve Regina“ wierszem. Parafraza wierszowana antyfony łacińskiej, wierszem 8-zgłoskowym, w 11-tu zwrotkach 5-wierszowych. Autorstwo pieśni przypisywał Brückner Ładysławowi z Gielniowa, później „mistrzowi Maciejowi“.

e) „Maryja Panno szlachetna...“ Pieśń składająca się z trzech trójdzielnych 16-wierszowych zwrotek, z końca,

jak się zdaje, w. XV-go; ułamek jej z defektowego rękop. ogł. Maciejowski w „Pamiętn. o dziejach... słow.“ II, 369; całość wyd. Krček z rękop. Ossoliń. z 1 poł. XVI w. w *Pam. liter.* 1906.

Krček: Okruchy hymnologiczne II. Tekst pełny pieśni „Maryja panno szlachetna“. *Pam. liter.* 1906, str. 187—218. (Poprawki podał Brückner w *Pam. liter.* 1906, str. 311).

f) Pieśń „O Maryja, Kwiatku Panieński...“, składająca się z 15-tu 4-wierszowych zwrotek, ogł. z rękopisu bibl. Krasińskich w Warszawie Bobowski w „Pol. pieśni katol.“, str. 69—71 odbitki. Łoś zalicza ją do utworów z 1-ej połowy w. XVI-go.

g) „Pieśń o Bożym umęczeniu“, napisana przez błog. Ładysława z Gielniowa w r. 1488, zaczynająca się od słów: „Jezusa Judasz przedał za pieniądze nędzne...“, składa się w pierwotnym tekście z 17-tu strof 4-wierszowych i napisana wierszem 13-zgłoskowym, na wzór najdawniejszej pieśni pasyjnej „Jezus Chrystus Bóg człowiek“; w w. XVI dorobiono do niej jeszcze strof 10. Tytuł tekstu pierwotnego: „Zołtarz Jezusów czyli piętnaście rozmyślań o Bożym umęczeniu“; w pierwodruku z w. XVI-go zatytułowana: „Pieśń o Bożym umęczeniu...“ (Kraków. 1558). Najstarszy odpis z rękop. bibl. Krasińskich w Warszawie (ze zbior. Świdziń.) z w. XV ogł. Chomętowski w *Sprawozd. Kom. język. Ak. Um.* I; późniejszy odpis, z pocz. XVI w. wyd. Nehring, z rękop. bibl. Tarnowskich w Dzikowie, w *Archiv f. slav. Phil.* XV. Według Dobrzyckiego pieśń nie jest utworem oryginalnym, lecz przekładem z czeskiego.

Literatura o „Pieśni o Bożym umęczeniu“.

1. Brückner: Drobne zabytki... str. 231.
2. Dobrzycki: Z dziejów średniow. piśm. pol. *Prace filol.* V.
3. Dobrzycki: Studja nad średniow. piśm. pol. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXIII.

ŁADYSŁAW Z GIELNIOWA. Jan, syn Piotra, ur. ok. 1440 w Gielniowie (w Opoczyń.). Uczył się w akademji krak. W r. 1462 wstąpił do zakonu bernardynów pod imieniem Ładysława. W r. 1487 prowincjałem bernardyńskim. W tym charakterze jeździł do Włoch na kapituły jeneralne. W końcu gwardjanem warszawskim. Zm. 4 maja

1505 r. w Warszawie. W r. 1753 uznany przez Stolicę Apostolską za błogosławionego. Patron Warszawy. Tworzył, jak i błog. Szymon z Lipnicy, bernardyn (zm. w r. 1482) pieśni religijne łacińskie i polskie. Jest, oprócz pieśni o Bożym umęczeniu, autorem godzinek o św. Annie (w „Modl. Wacława“) i pieśni napisanej w r. 1498 zpowodu najazdu Turków na Podole („O Jezu Nazareński, o królu Żydowski...“). Brückner przypisuje mu nadto autorstwo pieśni: „Zdrowaś królewno wyborna“, „O ciało Boga żywego“ i „Ku piętnastu świętym pomocnikom“.

Literatura o Ładysławie z Gielniowa.

1. Jan z Komorowa: Memoriale ordinis fratrum minorum. *Mon. Pol. histor.* V.
2. W. Korotyński: Błogosławiony Ładysław z Gielniowa. *Kur. Warsz.* 1905, № 125.

(Zob. też Brückner: Dziej. liter. I, 44—45 i Liter. relig. I, 186).

h) Hymn o Duchu Świętym, zaczynający się: „Pomóż mi Święty Dusze twoją chwałę mnożyć...“, napis. wierszem 13-zgłoskowym; najcelniejszy utwór poetycki w. XV-go. Ogł. Maciejowski w „Pamiętn... II, 371. Autor nieznany.

2. *LEGIENDA O ŚW. ALEKSYM.*

Legienda wierszowana o św. Aleksym dochowała się w urywku 240-wierszowym, bez końca, w rękopisie biblioteki Jagiell. w Krakowie. Tekst pochodzi z połowy XV w. (z 1-ej poł. wedł. Brücknera) i jest prawdop. przekładem tekstu łacińskiego, czy średniogórnoniemieckiego, przez pośrednictwo tekstu staroczeskiego, dziś nieznanego; napisana wierszem 8-zgłoskowym, trochaicznym, takim samym jak tekst niemiecki. Ma charakter pieśni dziadowskiej. Brückner przypuszcza, że napisał ją może Słota, autor wiersza „O zachowaniu się przy stole“. Legienda o św. Aleksym była bardzo rozpowszechniona w literaturach europejskich. Przekład jej polski prozaiczny wydrukowano p. t. „Żywot św. Aleksego“ w Krakowie w r. 1529.

Tekst rękopiśm. wyd. poraz pierwszy Wisłocki w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* IV. 1876. Przedruk. Nehring w „Altpoln. Sprachd.“ i Bobowski w „Pol. pieśni katol.“

Literatura o Legiendzie o św. Aleksym.

1. Wisłocki: Legenda o św. Aleksym. Wiersz polski z r. 1454. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* IV.
2. Nehring: w *Archiv f. slav. Phil.* II. 1877.
3. Bruchnalski: O źródłach niektórych utworów poetycznych polskich XV i XVI w. *Przegl. powsz.* 1884, grud.
4. Bruchnalski: Legenda aurea w polskiej literaturze. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XI. 1886.
5. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm."
6. Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I.
7. Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna (w „Z dziejów literatury polskiej". Kraków. 1907).

. *SKARGA UMIERAJĄCEGO (Żale konającego).*

Pieśń, zaczynająca się: „Ach, mój smętku, ma żałości", składa się z 22 4-wierszowych zwrotek, wierszem 8-zgłosk. napisanych, i z 10-wierszowego epilogu; jest zabytkiem z pocz. w. XV-go. Pieśń ta żyje do dziś w ustach ludu jako pieśń dziadowska. Tekst z rękop. bibl. kapitulnej w Płocku wyd. poraz pierwszy Nehring w „Altpoln. Sprachd.", ale niedokładnie. Inny tekst, późniejszy, z końca XV w., ogł. z rękopisu wrocławskiego (kapituły wrocł.) Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* XV. 1893; tekst ten zrekonstruował Brückner w „Drobne zab. jęz. pol. XV w." (Krak. 1896), gdzie (i w „Liter. relig." I) też podał teksty nowoczesne (dzisiejsze). Tekst płocki wydał dokładnie, w pisowni oryginału, Rozwadowski w *Materj. i pracach Kom. język. Akad. Um.* I (1903). Dobrzycki podał rzekomy pierwowzór czeski w „Studjach nad średniow. piśm. pol." (1901).

Literatura o Skardze umierającego.

1. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm."
2. Nehring: Beiträge zum Studium altpoln. Spachdenkmäler. *Archiv f. slav. Phil.* XV. 1893.
3. Brückner: Drobne zabytki jęz. pol. XV w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXV, 245—254.
4. Dobrzycki: Studja nad średniow. piśm. pol. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXIII.
5. Rozwadowski: De morte prologus i Żale konającego. *Mater. i prace Kom. jęz. Akad. Um.* I. 1903.
6. Brückner: Liter. relig. w Polsce śrw. I. 223—234

4. WIERSZ O WIKLEFIE.

Wiersz, zaczynający się: „Lachowie, Niemcowie, wszyscy językowie...", składa się z 14-tu 5-wierszowych wrotek, 6-zgłoskowym wierszem napisanych. Autorem jego jest Jędrzej Gałka z Dobczyna. „Pieśń o Wiklefie", z rękopisu znajdującego się niegdyś w bibliotece Gietyngskiej (dziś zaginionego?) ogł. z odpisu Dobrowskiego J. S. Bandtkie w *Pamiętniku Warszawskim,* r. 1816 i Rakowiecki w „Prawdzie Ruskiej", II; przedruk. Wiszniewski w „Hist. liter. pol." III, 425—427; wydruk. go też w *Codex diplom. univ. Crac.* II, 116—117.

JĘDRZEJ GAŁKA Z DOBCZYNA kształcił się w akademji krakowskiej. W r. 1422 został bakałarzem; w 1425 mistrzem nauk wyzw. Być może czas pewien przebywał potym w Pradze. W 1439 kanonikiem u św. Florjana. W l. 1436 i 1441 był dziekanem fakultetu artium. Zwolennik nauki Wiklefa (profesora oksfordzkiego i reformatora angielskiego z w. XIV) głosił ją podobno z katedry, za co ok. r. 1449 został usunięty z akademji przez Zbign. Oleśnickiego, bisk. krak. Prześladowany, schronił się pod opiekę ks. Opolskiego Bolesława, na Śląsk. Rok jego śmierci niewiadomy. Gałka wystosował dwa pisma w. r. 1449: jedno do biskupa krakowskiego, drugie do akademji, w których protestował przeciw karom, na niego wymierzonym, i zarzutowi kacerstwa.

„Pieśń o Wiklefie" jest najdawniejszym pomnikiem reformacyjnym polskim.

Literatura o Wierszu o Wiklefie.

1. A. Sokołowski: Andrzej Gałka z Dobczyna, poeta polski XV w. *Przew. nauk. i liter.* 1874.
2. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. Str. 224—229.
3. Brückner: Drobne zab... Str. 51 (256).
4. Morawski: Histor. uniw. Jagiellońskiego. Kraków. 1900. I, 458—465.

5. PIEŚNI SANDOMIERZANINA.

Zapisane na dwu kartach papierowych, wyjętych z okładki jakiejś starej książki. Zabytek 2-ej połowy w. XV-go; zawiera dwie pieśni, jak wykazał Brückner, (nie 5, ani 4, jak sądzili

Maciejowski i Nehring) i jest prawdopodobnie szczątkiem jakiegoś obszerniejszego zbioru pieśni. Pieśni dochowane są napoły religijne, napoły historyczne, i osnute są na opowiadaniu kronikarskim o napadzie Tatarów na Sandomierz w r. 1259; pierwsza pieśń składa się z 21 strof 4-wierszowych, 8-zgłoskowym wierszem napisanych; druga z 20-tu strof 5-wierszowych.

Ogłosił je z rękopisu, niewiadomo gdzie się znajdującego, Maciejowski w „Dodatkach“ do „Piśm. pol.“, str. 134—141.

Literatura o „Pieśni Sandomierzanina”.

1. Maciejowski: Piśm. pol. I, 369.
2. Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. Str. 229—236.
3. Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I.
4. Brückner: Liter. relig. I, 213—214.
5. Bobowski: Pol. pieśni katol. Str. 88—90.
6. A. Pogodin. Z literatury polskiej średniowiecznej. *Bibl. War.* 1912, II.

6. PIEŚŃ O ZABICIU TĘCZYŃSKIEGO.

Wiersz, składający się z 6-ciu zwrotek, napisany pod wrażeniem zamordowania Andrzeja Tęczyńskiego, kasztelana wojnickiego, przez mieszczan krakowskich, w zakrystji kościoła Franciszkańskiego, w r. 1461, za znieważenie przez niego płatnerza, za co kilku mieszczan ścięto.

Wiersz z rękop. znajdującego się na oprawie manuskryptu pergaminowego z XIV w., zawierającego najstarszy tekst kroniki Gallusa i przechowywanego w bibliotece Zamojskich w Warszawie, ogłosił poraz pierwszy Wójcicki w „Album. literackiem“ (Warszawa. 1848), i Bandtkie w wyd. Gallusa. Poprawnie wyd. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.“

Nehring: Altp. Sprachd. Str. 229 i 265—8.

7. ŻALE SZLACHCICA NA CHŁOPA. (Satyra na leniwych chłopów).

Wiersz satyryczny z drugiej połowy w. XV-go. Składa się z 26 wierszy 8-zgłoskowych. Brückner przypuszcza, że autorem jest Ścibor Poniecki, pan wielkopolski. Satyra ta jest wyrazem niechęci stanowej, jak „Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego“.

Ogłosił ją, z rękopisu kapituły krakowskiej, Szujski w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874 i Polkowski w „Katalogu rękop. kapit. krak.“ (*Archiw. do dziej. liter. i ośw.* III, 162).

Literatura o Żalach szlachcica na chłopa.

1. Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I.
2. Brückner: w *Archiv f. slav. Philol.* XII, 152—3.

8. DYJALOG MISTRZA POLIKARPA ZE ŚMIERCIĄ (Rozmowa śmierci z magistrem).

Poemat z 2-ej połowy w. XV-go, dochowany w odpisie niedokończonym, z końca wieku XV; składa się z 497 wierszy i ma tytuł „De morte prologus“. Jest przeróbką, jak wykazał Brückner, współczesnego traktatu łacińskiego „De morte omnium hominum“, w formie dyjalogu między śmiercią a mistrzem Polikarpem z Irlandji. „Dyjalog“ jest najobszerniejszym zabytkiem wierszowanym polskim średniowiecznym, „szczytem polskiej poezji średniowiecznej“ (Brückner). Domniemanym autorem „Dyjalogu“ jest MIKOŁAJ Z MIERZYŃCA (czy Mirzyński, jak go Brückner w rozpr. o „Ezopach polskich“ nazywa — *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV, 190).

Wyd. go z rękopisu, odnalezionego w bibliotece kapitulnej w Płocku przez W. Kętrzyńskiego, poraz pierwszy Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.“ Dokładniej — Rozwadowski w *Materj. i prac. Kom. język. Ak. Um.* I.

Literatura o Djalogu mistrza Polikarpa.

1. Nehring w „Altpoln. Sprachd.“ 1887.
2. Brückner w *Archiv f. slav. Phil.* XI.
3. Brückner: Źródła do dziejów oświaty i literatury polskiej. V. Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I.
4. Brückner: Liter. relig. w Pol. śrw. I. 214—222.
5. Rozwadowski: De morte prologus i Żale konającego. *Mater. i prace Kom. jęz. Ak. Um.* I. Krak. 1903. (Rec. Brücknera w *Pam. liter.* 1903, str. 286—7).
6. Croiset van der Kop: Altrussische Uebersetzungen aus dem Polnischen. I. De morte prologus. Berlin. 1907.

7. Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna. („Z dziejów liter. pol.“ Krak. 1907).

9. *WIERSZ „O ZACHOWANIU SIĘ PRZY STOLE“. („Pieśń o chlebowym stole“).*

Najdawniejszy wiersz polski świecki i zarazem najdawniejszy dydaktyczny; powstał na początku w. XV-go, ok. r. 1400; przechował się w odpisie z lat 1410—1420 w rękopisie w bibl. publ. w Petersburgu. Składa się ze 114 wierszy, 8-zgłoskowych, przeplatanych 7-zgłoskowymi i 9 zgł. Autorem jest jakiś SŁOTA (czy Złota), jak przypuszcza Brückner, żak krakowski; ks. Fijałek natomiast sądzi, że to mistrz Stanisław Pleszowita z pod Krakowa, plebejusz, ZŁOTYM po ojcu Janie zwany, astrolog i medyk, lekarz nadworny Lutka z Brzezia, biskupa krakowskiego (zm. 1473). (Zob. *Pam. liter.* 1904, str. 668); Brückner domyśla się, że Słota jest też autorem legiendy wierszowanej o św. Aleksym. Wiersz Słoty jest naśladowaniem „Fagifacetus“ Rajnera, łacińskiego poematu z XIV w., i przypomina niemieckie średniowieczne „Tischzucht“ i utwory poety czeskiego z XIV w., Smila.

Wyd. Brückner dwukrotnie: w transkrypcji zmodernizowanej w *Ateneum,* 1891, I i w pisowni rękopisu w *Archiv f. slav. Phil.* XIV, 1892.

Literatura o wierszu „O zachowaniu się przy stole”.

1. Brückner: Pierwszy wiersz polski. *Ateneum.* 1891, I.
2. Brückner: Neue Quellen zur Geschichte der polnischen Sprache und Litteratur. II. Die Tischzucht des Slota. *Archiv f. slav. Phil.* XIV.

10. „Obiecado“ wierszowane Parkosza. Zob. wyżej pod Parkosz.

11. Wiersz miłosny. Zob. wyżej, str. 98.

Początki drukarstwa w Polsce.

Że początki drukarstwa w Polsce przypadają już na r. 1465 nie jest rzeczą pewną. Najdawniejszym znanym drukiem, w Polsce, mianowicie w Krakowie, wykonanym, jest „*Calendarium*

anni Domini 1474 currentis“ (Unikat w bibl. Jagiell.). Po nim ukazał się w druku w Krakowie wykład psałterza Dawidowego Jana de Turrecrematy: „*Explanatio in Psalterium Davidi*“ (między r. 1473—1474, i poraz drugi w r. 1475). Następnie wyszło wydanie dzieł św. Augustyna w l. 1473—4: Augustinus, S. Aurelius, episcopus Hipponensis: „*Opuscula, de doctrina christiana, de praedestinatione Sanctorum*“. Wreszcie piąty druk krakowski najdawniejszy to Franciszka de Platea: „*Opus restitutionum, usurarum et excommunicationum*“, wydany w r. 1475. Dawniej mniemano, że drukował te książki w Krakowie Günter Zainer; prawdopodobniejszym jest jednak, że wytłoczył je Bawarczyk Kasper Hochfeder. W r., jak się zdaje, 1491 wydrukował w Krakowie Świętopełk Fiol (czyli Sweybold Veyl) pięć dzieł kirylicą, w języku cerkiewnym (starosłowiańskim): 1) „Oktoich czyli Ośmiohłasnik“ (=zbiór śpiewów na 8 nut); 2) „Czasosłowiec“ (=księga godzin kanonicznych); 3) „Psałtir sledowannaja“; 4) „Triod cwietnaja“; 5) „Triod postnaja“. W tym czasie (1474—1491), kiedy ukazały się w Krakowie pierwsze książki drukowane, łacińskie i starosłowiańskie, nie wyszła w Krakowie z druku ani jedna książka polska, nawet wogóle żaden druk polski się nie ukazał. Najstarszy drukowany tekst polski (modlitwy „Ojcze Nasz, Zdrowaś i Wierzę w Boga) znajduje się w dziele łacińskim: „Statuta synodalia episcopi Conradi“, druk. we Wrocławiu w r. 1475 (wedł. Pilata, w „Statuta synodalia Rudolphi episc. Vratislav.“, druk. prawdop. w Strasburgu w r. 1475).

Podobizny pierwszych druków krakowskich podane są w 2 wyd. Chmielowskiego „Historji liter. pol.“ (1915) i w Estreichera rozpr. „Günter Zainer i Świętopełk Fiol“ oraz w art. „Drukarstwo“ w *W. Enc. Powsz. ilustr.* XVIII; podobiznę pierwszego druku polskiego, z r. 1475, podał Maciejowski w „Dodatkach“ do „Piśm. polsk.“, W. Enc. Pow. il., i Hanka w rozpr. „Prvotisk český a prvotisk polský“ w *Časopis českého Museum,* t. XIV, 1840. (Egz. w bibl. Klementyńskiej w Pradze).

Literatura o początkach drukarstwa w Polsce i pierwszych drukach.

1. Bandtkie: De primis Cracoviae in arte typographica incunabulis. Kraków. 1812.
2. Bandtkie: Historja drukarń krakowskich. Kraków. 1815.

3. Bandtkie: Historja drukarń w Królestwie Polskim i W. Ks. Litewskim, jako i w krajach zagranicznych, w których polskie dzieła wychodziły. 3 t. Kraków. 1826.
4. Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. 2 t. Wilno. 1823—26.
5. Estreicher: Günter Zainer i Świętopełk Fiol. *Bibl. Warsz.* 1867, III i odb. Warszawa. 1867.
6. Polkowski: Nieznany druk krakowski z XV w. Franciszka de Platea Libri restitutionum... *Rozpr wydz. filol. Akad. Um.* VIII. 1880.
7. J. Przyborowski: Wydanie krakowskie dzieła Jana z Turrecrematy... *Przegl. bibliogr. archeol.* I. 1881. (Warsz.).
8. Polkowski: Jeszcze o dziele Jana Turrecrematy ... jako o pierwszym druku krakowskim. *Przegl. bibliogr. archeol.* 1882.
9. Biskupski: Rezultat porównania egzemplarza Jana de Turrecrematy Expl. in Psalt. z biblioteki ks. Czartoryskich z opisem egzemplarza bibl. ord. Zamojskiej w Warszawie. *Przegl. bibliogr. archeol.* 1882.
10. K. Różycki: Ueber den Krakauer Druck von Turrecremata Expl. in Psalt. *Centralbl. für Bibliothekswesen.* XII. 1895. (Lipsk).
11. Schubert: Zu K. Różycki... *Centralbl. f. Bibl.* XIII. 1896.
12. Golowatzkij: Sweipolt Fiol und seine kyrillische Buchdruckerei in Krakau vom Jahre 1491. *Sitzungsber. der hist. phil. Cl. Akad.* Wien. 1876, B. 83.
13. Zubrzycki: Historyczne badania o drukarniach rusko-sławiańskich w Galicji. Lwów. 1836.
14. Karatajew: Opisanje sławiano-russkich knig, napieczatannych kiriłłowskimi bukwami 1490—1730. Petersburg. 1879.
15. Estreicher: Druki polsko-ruskie tłoczone kirylicą. *Bibliogr. pol.*, t. VIII. Wstęp.
16. Brückner: Zum Verbot des cyrillischen Buchdruckes in Krakau 1492. *Archiv f. slav. Phil.* XVI. 1894.

PIŚMIENNICTWO POLSKIE HUMANISTYCZNE,

w okr. od pocz. w. XVI do poł. XVII-go. T. zw. „Wiek Złoty“ (Zygmuntowski).

Literatura polska w tym okresie ma charakter humanistyczny; pisarze wzorują się na dziełach klasyków grecko-rzymskich i humanistów zachodnio-europejskich w. XVI-go. W pierwszej połowie w. XVI-go humaniści polscy piszą jeszcze (jak humaniści w w. XV) wyłącznie w jęz. łacińskim; piśmiennictwo łacińskie przeważa jeszcze w tym czasie nad piśmiennictwem w jęz. narodowym, polskim, które ma jeszcze charakter średniowieczny; utwory w jęz. polskim w tym czasie pisane, mają jeszcze w dalszym ciągu raczej charakter zabytków językowych czy piśmienniczych, niż dzieł literackich. Literatura w ścisłym tego słowa znaczeniu, literatura piękna, literatura humanistyczna w języku polskim, powstaje w drugiej połowie w. XVI-go, osięga niebawem przewagę nad łacińską i dochodzi w tym czasie do swego rozkwitu. Przewagę tę literatury w jęz. polskim nad liter. w jęz. łacińskim wywołuje ruch reformacyjny protestancki (t. zw. reformacja), który stwarza osobny dział literatury, literaturę religijno-polemiczną, głównie kalwińską, arjańską i katolicką (ta ostatnia uprawiana głównie przez jezuitów). Pisarze reformatorowie, dla szerszej propagandy swoich wierzeń i poglądów religijnych, posługują się w dziełach swych niemal wyłącznie językiem polskim jako powszechnie zrozu-

miałym, który dzięki temu, i pod wpływem klasycznej łaciny, szybko się rozwija i pod piórem utalentowanych pisarzy staje się językiem prawdziwie literackim. Do wzmożenia się ruchu literackiego i szybszego rozwoju literatury w języku narodowym przyczynia się też drukarstwo: w pierwszej połowie XVI w. powstają liczne drukarnie w Krakowie, (później i w innych miastach i miasteczkach), które już od początku wieku wytłaczają książki polskie. Do pierwszych i najzasłużeńszych drukarzy krakowskich należą: Jan Haller, Florjan Ungler, Marek Szarfenberger, Hieronim Wietor, Łazarz Andrysowicz, Andrzej Piotrkowczyk i Maciej Wierzbięta.

Obok Akademji Krakowskiej, powstały w w. XVI-ym dwie nowe akademje: Akademja Wileńska (jezuicka), założona w r. 1578 przez Stefana Batorego, i Akademja Zamojska, założona w r. 1593 przez Jana Zamojskiego. Szkolnictwo średnie w w. XVII opanowują stopniowo jezuici, którzy zakładają wszędzie swoje kolegja.

Walka jezuitów z Akademją Krakowską o monopol w nauczaniu, zakończona zwycięstwem jezuitów w r. 1622.

Literatura do dziejów oświaty i szkolnictwa w Złotym Wieku.

1. Morawski: Historja Uniwers. Jagiell. 2 t. Kraków. 1900. (Szczegółowa literatura do dziejów Akademji Krakowskiej w tym okresie podana wyżej, str. 18—21).
2. Łukaszewicz: Historja szkół...
3. Baliński: Dawna Akademja Wileńska. Petersburg. 1862.
4. Bieliński: Uniwersytet Wileński. 3 t. Kraków. 1900.
5. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akademji Zamojskiej. Warszawa. 1900.
6. Kochanowski: Dzieje Akademji Zamojskiej. Kraków. 1900.
7. Załęski: Jezuici w Polsce. 4 t. Lwów. 1900—1905.
8. Danysz: Jezuicki kanon lektury autorów starożytnych. *Muzeum.* 1902.
9. Chotkowski: Szkoły jezuickie w Poznaniu 1573—1653. *Przegl. powsz.* 1893.
10. Koneczny: Szkoła Hozjusza w Prusiech. *Przegl. powsz.* 1891.
11. Koneczny: Zatarg szkolny chełmiński 1554—7. *Przegl. powsz.* 1892.
12. Kossowski: Studja do dziejów renesansu i reformacji w Polsce. I. Krzysztof Hegendorfin w Akademji Lubrańskiego w Poznaniu (1530—1535). *Przew. nauk. i liter.* 1905.
13. Krček: O reformie „akademji" chełmińskiej w r. 1554. *Muzeum.* 1906.

14. A. Jabłonowski: Akademja Kijowsko-Mohilańska. Kraków. 1900.
15. A. Jabłonowski: W sprawie Akademji Kijowsko-Mohilańskiej. *Kwart. histor.* 1902.
16. Kot: Szkoła Lewartowska. Z dziejów szkolnictwa arjańskiego w Polsce. Lwów. 1910.

Literaturę do dziejów drukarstwa w Polsce w tym okresie, zob. wyżej. Zob. też literaturę, podaną u Pilata w „Hist. liter." II, cz. I, str. 1—11.

Literatura do dziejów piśmiennictwa w Złotym Wieku w ogólności.

1. Mecherzyński: Historja wymowy w Polsce.
2. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w.
3. Nehring: Rozkwit języka polskiego w w. XVI. *Pam. III zjazdu historyków pol.*
4. Bujak: Gieografja na uniwersytecie Jagiellońskim do połowy XVI w. Kraków. 1900.
5. „Z wieku Mikołaja Reja". Księga jubileuszowa. 1505—1905 Warszawa. 1905.
6. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XXXVI. 1902.
7. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lwów. 1906.
8. Bruchnalski: Pojęcie i znaczenie poezji u poetów polskich XVI wieku. Lwów. 1900. (Odb. z *Eos.*).
9. E. Deiches: Z czasów ucieczki Walezego. *Bibl. Warsz.* 1892, I.
10. Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kraków. 1906. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1907).
11. Pazdanowski: Poezja rokoszu Zebrzydowskiego. *Sprawozd. gimn. wyższego w Nowym Sączu.* 1902.
12. Wierzbowski: Smutnoje wriemia w sowriemiennoj jemu polskoj litieraturie. I, 1505—1507. Warszawa. 1900.
13. Olendzki: Teorje polityczne XVI w. *Tyg. Wielkopol.* 1871.
14. Rostafiński: O wpływie życia ziemiańskiego na literaturę XVI w. *Pam. zjazdu histor.-liter. im. Kochanowskiego. (Archiw. do dziejów liter. i ośw.* V).
15. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. polnischen Litteratur bis zum Ausgange des XVII Jhrh. Poznań. 1901.
16. Dobrzycki: Humor i dowcip w Polsce XVI w. *Lud.* 1905 (i w jego „Z dziejów liter. pol." Krak. 1907).
17. Dobrzycki: Przyroda w literaturze polskiej w epoce Odrodzenia. *Pam. liter.* 1906 (i w „Z dziejów liter.").
18. Dembiński: Stosunek włoskiej literatury politycznej do polskiej w XVI w. (w jego „Z dziejów i życia narodu". Lwów. 1913).
19. Bujak: Kalimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce około początku XVI w. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.,* t. XI. 1901.

Literatura do dziejów humanizmu w Polsce.

a) Dzieła o Odrodzeniu ogólne w jęz. pol.:

1. Burckhardt: Kultura Odrodzenia we Włoszech. Tłómaczenie według VIII wydania... przez L. M. 2 tomy. Kraków. 1905.
2. Geiger: Odrodzenie i humanizm we Włoszech i Niemczech. Przełożył z niem. Stan. Mieczyński. Warszawa. 1896.
3. Klaczko: Rzym i Odrodzenie... Przekład Antoniny Morzkowskiej. Warszawa. 1900.
4. Chłędowski: Dwór w Ferrarze. Lwów. 1907.
5. Chłędowski: Rzym. Ludzie Odrodzenia. Lwów. 1909.

b) Rozprawy dotyczące dziejów humanizmu w Polsce:

1. Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Kraków. 1881 i „Dzieła". Ser. II, t. VIII.
2. Morawski: Z dziejów Odrodzenia w Polsce. Kraków. 1884. (Odb. z *Przegl. pol.*).
3. Löwenfeld: Łukasz Gornicki. Ein Beitrag zur Geschichte des Humanismus in Polen. Breslau. 1884.
4. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Kraków. 1892.
5. Kallenbach: Les humanistes polonais. Fribourg. 1891.
6. Morawski: Wskazówki dla poszukiwania źródeł humanizmu polskiego. *Archiwum do dziejów liter.* V.
7. Mazanowski: Przegląd najnowszych badań z zakresu humanizmu w Polsce. *Przegl. powsz.* 1897.
8. Hahn: Najważniejsze dezyderaty w sprawie badań nad literaturą humanistyczną w Polsce. *Pam. III zjazdu historyków polskich w Krakowie.* I.
9. Lavollée: La poésie latine en Pologne. W jego „Essais de littérature et d'histoire. Paris. 1891.
10. Gulski: Die lateinische Poesie in Polen. I. Neustadt. 1874.
11. K. Różycki: Der Humanismus in Polen. *Zeitschrift für Kulturgeschichte.* Weimar. 1897. IV.
12. Hipler: Beiträge zur Geschichte der Renaissance und des Humanismus aus d. Briefwechsel des J. Dantiscus. *Zeitschr. für Geschichte u. Altertumskunde Ermland.* Braunsberg. 1891.
13. Czerny: O wpływie wielkich odkryć gieograficznych na Polskę i jej oświatę w XVI w. *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* V.
14. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891.
15. Bruchnalski: Pojęcie i znaczenie poezji u poetów polskich XVI w. *Eos.* 1900.
16. Jezienicki: Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego, ze wstępem i objaśnieniami. Lwów. 1898. (Wstęp zawiera m. i. następ. rozdz.: „Początki i rozwój humanizmu w Polsce", „Humaniści polscy, ich charakterystyka i działalność").

17. Hahn: Wybór poematów łacińskich S. Szymonowicza ze wstępem i objaśnieniami. *Sprawozd. wyższego gimn. w Kołomyi.* 1899.
18. Löwenfeld: Johann Kochanowski und seine lateinischen Dichtungen. Posen. 1877.
19. Hahn: Szymon Szymonowicz jako filolog. (Kartka z dziejów filologji w Polsce). Lwów. 1897. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*).
20. Fijałek: Z dziejów humanizmu w Polsce. *Pam. liter.* 1902.
21. Fijałek: Jan Argyropul. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXVI.
22. Morawski: Historja uniwersytetu Jagiellońskiego. Tom II, rozdz. III. („Humanizm i uniwersytet").
23. Mecherzyński: Hist. jęz. łaciń. w Polsce. Krak. 1833.
24. Wiszniewski: Hist. liter. pol. III.
25. Morawski: Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Polen. *Sitzungsberichte d. Akad. d. Wissensch. in Wien.* Phil. histor. Clas. 1887.
26. K. Miaskowski: Erasmiana. Die Korrespondenz des Erasmus von Rotterdam mit Polen. Paderborn. 1901.
27. St. Kossowski: Studja do dziejów Renesansu i Reformacji w Polsce. I. Krzysztof Hegendorfin w akad. Lubrańskiego w Poznaniu. *Przew. nauk. i liter.* 1905.
28. Bogdalski: Szkice z dziejów humanizmu w XV st. Kraków. 1909.
29. T. Dobrowolski: Ze studjów nad Renesansem. Lwów. 1913.
30. Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. II, rozdz. X. „Humanizm w Polsce". 1877.
31. K. Miaskowski: Dwa listy do Erazma z Rotterdamu. *Pam. liter.* 1914.
32. St. Kot: Wpływ starożytności klasycznej na teorje polityczne Andrzeja Frycza z Modrzewa. *Rozpr. wydz. histor.-filoz. Akad. Um.*, t. LIV. 1911.
33. K. Miaskowski: Piotr Wedelicjusz z Obornik. *Rocznik Tow. P. N. w Poznaniu.* 1909.
34. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910.
35. „Eos" — roczniki od r. 1894.

Zob. nadto bibliogr. „Młodzież polska na uniw. obcych" — u Pilata „Hist. liter." II, cz. 1, str. 3. Zob. też literaturę przy humanistach XV i XVI w., wyżej, str. 44 i n.

Literatura do dziejów Reformacji i piśmiennictwa różnowierczego w Polsce

a) *Monografje obejmujące całość lub pewną całość ruchu religijnego w Polsce w Złotym Wieku.*

1. W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. Tłum. J. Bursche. 3 t. Warszawa. 1903—5. (Oryg. angiel. wyszedł. w r. 1838—40).

2. W. Zakrzewski: Powstanie i wzrost reformacji w Polsce 1520—72. Lipsk. 1870.
3. Ks. J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce... 2 t. Kraków. 1883—86. (Do r. 1559).
4. Liubowicz: Istorja rieformacji w Polszie. Kalwinisty i Antitrinitarji. Warsz. 1883 (ros.).
5. Liubowicz: Naczało katoliczeskoj rieakcji w Polszie. 1900. (ros.).
6. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poznań. 1853.
7. Łukaszewicz: Dzieje kościoła wyznania helweckiego w Litwie. 2 t. Poznań. 1842.
8. Łukaszewicz: O kościołach Braci czeskich w dawnej Wielkopolsce. Poznań. 1835.
9. Koniecki: Geschichte der Reformation in Polen. 2 wyd. Poznań. 1901.
10. Krause: Die Reformation und Gegenreformation in ehemaligen Königreiche Polen. 2 wyd. Leszno. 1905.
11. Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Leipzig. 1911. (Rec. Hartleba w *Pam. liter.* 1912).
12. S. Morawski: Arjanie polscy. Lwów. 1906.
13. T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550—1650). *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 28. 1906.
14. Brückner: Różnowiercy polscy. I. Warszawa. 1905.
15. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. (1560—1660). Kraków. 1908.
16. T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce w XVI w. Kraków. 1913.

b) *Przyczynki do dziejów Reform. i piśmiennictwa różnowierczego w Polsce.*

1. Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Kraków. 1881.
2. W. Michalski: Hozjusz i reformacja w Polsce w latach 1551—1558. *Przegl. kośc.* 1906—1907. (Pozn.).
3. „Uchansciana...", wyd. Wierzbowski. 4 t. 1884—95.
4. Wierzbowski: Jakób Uchański. Warszawa. 1895.
5. Troskolański: Andrzej Radwan Zebrzydowski. *Przew. nauk. i liter.* 1897—1907.
6. Liubowicz: Lublinskije wolnodumcy XVI w. Antitrinitarii i anabaptisty. Warszawa. 1902.
7. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. *Przegl. histor.* 1911.
8. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906.
9. Wotschke: Andreas Samuel und Johann Seklucyan. *Zeitschr. d. histor. Gesellsch. f. Provinz Posen.* 1902.

10. Kubala: Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek reformacji w Polsce. Lwów. 1870. 2 wyd. t. 1906.
11. Biegeleisen: Arjanie polscy. *Krytyka.* 1908.
12. A. Krzyżanowski: Dawna Polska. 2 t. Warszawa. 1857.
13. Załęski: Jezuici w Polsce. 4 t.
14. Sobieski: Nienawiść wyznaniowa tłumów za czasów Zygmunta III. Warszawa. 1902.
15. Brückner: Nienawiść wyznaniowa za Zygm. III. *Przew. nauk. i liter.* 1902.
16. Merczyng: Zbory i senatorowie protestanccy w dawnej Polsce. Dodatek do „Zarysu dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce" W. Krasińskiego. Tom II, cz. II, 125—263 i osobno. Warszawa. 1905.
17. Pazdanowski: Pieśni polskie protestanckie w XVI w. *Spraw. gimn. w Jaśle.* 1899.
18. „Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae". I. Wilno. 1911, oraz Ser. IV, zeszyt I i Ser. X, zesz. I.
19. Völker: Der Protestantismus in Polen... Leipzig. 1910.
20. Merczyng: Rejowie z Nagłowic jako członkowie polskiego kościoła ewangielickiego. „Z wieku Reja". Warszawa. 1905.
21. Ks. Knapiński: A. F. Modrzewski jako teolog. *Enc. kośc.*, t. XIV. 1881.
22. Brückner: Z teki bibliograficznej. V. Jan Malecki. VI. Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.
23. Chlebowski: Najdawniejsze kancjonały protestanckie z poł. w. XVI. *Pam. liter.* 1905 i w „Pisma". II.
24. Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus wschodnich w życiu umysłowym Polski. „Pisma". I.
25. T. Grabowski: Simon Simonius jako przedstawiciel wolnomyślicielstwa w Polsce XVI w. *Spraw. I wyższ. szkoły realnej w Krakowie.* 1913.
26. Kleiner: „Tragiedje" Ochina. *Pam. liter.* 1910.
27. Kot: Szkoła Lewartowska. Z dziejów szkolnictwa arjańskiego w Polsce. Lwów. 1910.
28. Dembiński: Kwestja soboru narodowego w Polsce w XVI w. *Pam. II zjazdu historyków pol.* 1890, I.
29. Miaskowski: Piotr Rydzyński i polemika jego z Hessem (r. 1524). *Przegl. kośc.* 1905.
30. Liubowicz: Giercog Albrecht i rieformatja w Polszie. (*Żurnał Min. Narod. Prosw.* 1885) (po rosyj.).
31. T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stuleciu. Warszawa. 1902. (O stosunku ks. Albrechta do reformacji w Polsce). (Oparte na badaniach Tschackerta).
32. Kot: Stan badań nad Reformacją polską i przedstawienie jej w wykładzie szkolnym. *Muzeum.* 1912, kwiec. i odb. Lwów. 1912.

Zabytki języka i piśmiennictwa polskiego z pierwszej połowy w. XVI-go, z lat 1500—1543. Pierwsze druki. Pierwsi pisarze.

Zabytki piśmiennicze polskie z pierwszej połowy w. XVI, zarówno rękopiśmienne, jak i drukiem wówczas ogłoszone, mają jeszcze wogólności, pod względem treści i formy, ten sam charakter średniowieczny, co i zabytki wieku poprzedniego (XV). Niektóre powstały nawet w w. XV i niekiedy wcale nie lub nieznacznie tylko pod względem języka zostały zmienione czyli „zmodernizowane". Takim wytworem w. XV-go jest np. t. zw. Psałterz Krakowski (czy Wietorowski) z r. 1532 (i 1535). Nawet późniejsze, w 2 poł. XVI w. wydrukowane: Nowy Testament (Szarfenbergerowski) z r. 1556 i t. zw. Biblja Leopolity z r. 1561, są to właściwie dzieła powstałe jeszcze w w. XV, teksty ich tylko zmodernizowano w w. XVI-ym. Zabytki 1-ej poł. XVI st. nie są to jeszcze dzieła oryginalne, wytwory ducha polskiego, lecz tłumaczenia lnb przeróbki tylko, są też zwykle drukowane bezimiennie, niekiedy tylko z wymienieniem imienia i nazwiska autora, czyli raczej tłumacza lub przerabiacza. Około połowy dopiero w. XVI-go zaczną występować główni nasi pisarze tego wieku, pierwsi nasi autorowie-literaci, z Rejem na czele.

Literatura do zabytków 1-ej połowy w. XVI-go.

1. Nehring: Rozkwit języka polskiego w w. XVI-ym. *Pamiętnik III zjazdu historyków pol. w Krak.* 1900.
2. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów aż do końca XVI w. W Krak. 1893.
3. Brückner: Literatura relig. w Polsce średniowiecznej. 3 t. Warsz. 1902—4.
4. Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kraków. 1915.
5. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. Krak. 1902.
6. Łoś: Źródła do historji języka polskiego. *Encykl. pol.* II.
7. Łopaciński: Najdawniejsze słowniki polskie drukowane. *Prace filol.* V.
8. Brückner: Grafika i ortografja. *Enckl. pol.* II.
9. Brückner: Powstanie i rozwój języka literackiego. *Encykl. pol.* II.
10. Dobrzycki: Najdawn. kolędy polskie.

1. *„KSIĄŻKA DO NABOŻEŃSTWA ZYGMUNTA I". („Szczyt duszny").*

Rękopis zabytku przechowuje się w bibliotece uniwersytetu w Monachium. Tytuł: „Szczyt duszny". Jest żywcem przełożony z łacińskiej książeczki p. t. „Clypeus spiritualis", poświęconej Zygmuntowi I i kilkakrotnie drukowanej w w. XVI. Zabytek niewydany w całości. Inny przekład polski, p. t. „Tarcza duchowna", wyszedł z druku współcześnie, ok. 1533, w Krakowie.

Literatura o Książce do nabożeństwa Zygmunta I.

1. Hanusz: O książce do nabożeństwa „Króla Zygmunta I" (w rękopisie monachijskim). Kraków. 1884 (odb. z XI t. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*).
2. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej III, 152—159.

2. *MODLITEWNIK SIOSTRY KONSTANCJI.*

Zbiór modlitw i nauk, napisany przez nieznanego autora dla zakonnicy. Zabytek z początku w. XVI-go.

Wyd. p. t. „Modlitewnik siostry Konstancji z r. 1527", z rękopisu (na początku uszkodz.) bibl. Jagiellońskiej, dr. Wł. Wisłocki w *Spraw. Kom. język. Akad. Um.*, t. III. Kraków. 1882.

Literatura o Modlitewniku siostry Konstancji.

1. Wisłocki we wstępie do wyd. z r. 1882.
2. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm."
3. Brückner: Liter. relig. III, 137—141.

3. *MODLITEWNIK DLA KOBIET.*

Z rękopisu pergaminowego z 1-ej poł. w. XVI, ozdobnego, ale uszkodzonego (ułamkowego), wyd. ze zbiorów K. Małkowskiego (obecnie w posiadaniu wydawcy), St. Ptaszycki, w Krakowie 1905.

4. *POWIEŚĆ O PAPIEŻU URBANIE.*

Nie jest właściwie powieścią, lecz poleceniem kilku modlitw przy zgonie, wplecionych w krótkie opowiadanie. Frag-

ment „powieści“, jak się zdaje, z 2-ej poł. w. XV-go, ogł. z karty pergamin. Maciejowski w „Dodatkach“ do „Piśmien. pol.“ (str. 121). Wydruk. poraz pierwszy w dziełku wyd. u Hallera p. t. „Agenda latino et vulgari sermone Polonico videlicet et Alemanico illuminata“. (Kraków. 1514), obok tekstu niemieckiego, z którego, jak się zdaje, została przełożona. Wyszła też w tymże roku (1514) osobno z druku. Poraz drugi, w zmienionym tekście, wydruk. u Unglera w „Pozdrowieniu wszystkich członków Pana Jezusowych“ (1531). Odnaleziono nadto kilka tekstów rękopiśmiennych z 1-ej poł. XVI w., które omawia Brückner; tłumaczone z tekstu łacińskiego, nie niemieckiego. Tekst z r. 1514 jest, wedł. Brücknera, kopją tekstu z 2-ej poł. XV w. Tekst polski „Powieści“ z r. 1514, wraz z tekstem niemieckim, wydał A. Kryński w *Pracach filol.* I. 1885. Tekst z r. 1531 ogł. Wisłocki w *Wiśle.* (Kraków. 1873). Wyjątki z tekstów rękopiśm. podał Brückner.

Literatura o Powieści o papieżu Urbanie.

1. Kryński w *Prac. filol.* I.
2. Nehring w „Altpoln. Sprachd.“
3. Brückner: Drobne zabytki jęz. pol. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXV, 235—236.
4. Brückner: Liter. relig. w Polsce śrw. III, 123—125, 149—150.

5. *ŻYWOT ŚW. EUFRAKSYJEJ.*

Przekład z jęz. łacińskiego, dokonany przez „brata Jadama“ w r. 1524, prawdop. dla zakonnic. „Żywot Eufr.“ jest (wedł. Brücknera) zabytkiem starszym, niż „Żywot Amandusa“.

Wyd., z rękopisu bibl. Krasińskich w Warszawie ze zbiorów Załusk.), Kryński w *Prac. filol.* III.

Literatura o Żywocio św. Eufraksyjej.

1. Kryński w *Prac. filol.* III.
2. Brückner: Liter. relig. III, 74—79.

6. *ŻYWOT OJCA AMANDUSA.*

Przekład zaginionego tłumaczenia łacińskiego legiendy o błog. Henryku Suso (właśc. Berger'ze), dominikaninie, zwanym o. Amandusem, mistyku niemieckim, zm. w r. 1365. Tekst przekładu polskiego, uważany dawniej za zabytek drugiej połowy w. XV-go, pochodzi (wedł. Brücknera) z 1-ej połowy w. XVI-go. Dochował się w odpisie z 2-ej połowy XVI w.

Wyd. (z podobizną) z rękopisu w Gnieźnie odnalezionego, Polkowski w *Sprawozd. Kom. język. Ak. Um.* III. 1883. Wydanie niedokładne; wyd. krytycznego brak.

Literatura o Żywocie ojca Amandusa.

1. Polkowski: Dawny zabytek języka polskiego w żywocie o. Amandusa. Gniezno. 1875.
2. Polkowski we wstępie do wyd. z r. 1883.
3. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.“
4. Brückner w Liter. relig. III, 79—82.

7. *PIEŚŃ O ŚW. KRZYSZTOFORZE.*

Legienda wierszowana z 1-wszej połowy XVI w., a może z końca XV w. Wyd. p. t. „Pieśń o św. Krzysztoforze barzo piękna“. B. m. i r. (prawdop. w 1-wszej poł. XVI w). Składa się z 18-tu 5-wierszowych zwrotek.

Przedruk. ją Wiszniewski w „Hist. liter.“ VI, 425—427 i Bobowski w „Pol. pieśni katolickie“. (Str. 330—333).

Wedł. Brücknera powstała w XV w.

Literatura o Pieśni o św. Krzysztoforze.

1. Bruchnalski: O źródłach niektórych utworów poetyckich polskich XV i XVI w. *Przegl. powsz.* 1884.
2. Brückner: Liter. relig. w Polsce średn. I, 211.

8. *KAZANIA PATERKA.*

Zob. niżej pod Jan z Szamotuł.

9. *„FORTUNY I CNOTY RÓŻNOŚĆ“.*

Powieść alegoryczna, przełożona z czeskiego. Wyszła w druku poraz pierwszy p. t. „Fortuny i cnoty różność w historji o niektórym młodzieńcu ukazana, w które jest wypisan żywot świecki, a zwłaszcza żywot dworski“. Kraków. 1524. (Wietor). Po tytule następuje 6-wierszowy wierszyk: „Pokora ku swoim“. Sama powieść poprzedzona przedmową „impressora

Jeronima Wietora“ do Krzysztofa z Szydłowca, wojewody i starosty krakowskiego, podpisana 17 maja 1522 r. Rzecz zamyka „Przedmowa roskoszna ku Fortunie i Nieszczęściu ludzkiemu“, wierszem. Inne wydanie, zmienione w tytule i tekście, dochowało się w ułamku tylko w bibl. Zamojskich w Warszawie.

Wyd. z r. 1524 przedruk. krytycznie Ptaszycki w Krakowie 1889 w. *Bibl. pisarzów pol.*

10. *„POWIEŚĆ RZECZY ISTEJ“.*

Legienda przełożona z języka łacińskiego lub czeskiego, wydana p. t. „Powieść rzeczy istej o założeniu klasztora na Łysej górze, braciej zakonu św. Benedykta. Iteż o tym, jako drzewo Świętego Krzyża na tą górę jest przyniesione“. Druk. w Krakowie ok. r. 1540. Następne wyd. wyszło w końcu w. XVI.

Przedruk wyd. pierwszego w *Pamiętniku Sandomierskim.* 1830, t. II.

11. *HISTORJA O ŚW. JÓZEFIE.*

Jest przekładem z łać., poczęści opowiadania biblijnego, poczęści apokryficznego, o Józefie, synu Jakuba, błędnie tu nazwanego patryjarchą. Wyszła w druku poraz pierwszy p. t. „Istorja o świętym Jozefie, Patryjarsze starego zakonu, którego byli bracia zaprzedali“. Kraków. 1530. (Wietor).

Krytycznie wyd. Dobrzycki w *Prac. filol.* VII. 1909.

Literatura o Historji o św. Józefie.

1. Bruchnalski: M. Reja Żywot Józefa w stosunku do literatury obcej. *Muzeum.* 1886.
2. Dobrzycki w *Prace filol.* VII

12. *ŻYWOTY ŚW. ALEKSEGO I ŚW. EUSTACHJUSZA.*

Dwie legiendy, wyjęte i przełożone z „Historiae Romanorum“. Wyszły w druku p. t. „Żywot błogosławionego Aleksego spowiednika. Drugi żywot Eustachiusza męczennika“. Kraków. 1529. (Szayffenberk).

Tłumaczem, ukrytym pod kryptonimem Jana S., ma być, wedł. Brücknera (rec. „Marchołta“ w wyd. Bernackiego w *Pam.*

liter. 1914) Jan Sądecki czyli późniejszy Jan Malecki (zob. niżej); wedł Bernackiego Jan z Koszyczek.

Krytycznie wyd. Bystroń w *Spraw. Kom. język. Ak. Um.,* t. V, 1894, p. t. „Żywot św. Aleksego wyznawcy i Żywot św. Eustachjusza męczennika“. „Żywot Aleksego spowiednika“, najdawniejszą drukowaną legiendę polską, przedruk. Brückner w całości w „Liter. relig. w Polsce średniow.“ III, 69—73.

Literatura o Żywotach św. Aleksego i św. Eustachjusza.

1. Bystroń w oprac. wyd. z r. 1894.
2. Brückner: Liter. relig. III, 67—73.

Druki polskie z lat 1506—1543. Pierwsze książki polskie osobno wydane.

1506. „Bogarodzica“ (przy łac. Statucie Jana Łaskiego) (Haller).
1514. „Powieść o papieżu Urbanie“ (przy Agendzie łac.-pol.-niem.).
Ok. 1514. „Ogródek duszny“ — Biernata z Lublina.
Ok. 1517—1518. „Żywot Pana Jezu Krysta“ — Opecia (ed. zagin.; zachowały się dwa wydania, Hallera i Wietora, z r. 1522).
Przed r. 1520. „Historja umęczenia Pana naszego Jezusa Chrystusa na pienie polskie wydana“. (Zagin.).
Przed r. 1520. „Testament Stary i Nowy w wyjątkach“. (Zachow. się fragm.).
Przed r. 1522. „Historja Trojańska“ (ed. zagin.; zachow. się z r. 1563).
1521. „Rozmowy, które miał Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprosnym“—Jana z Koszyczek. (Wietor).
1522. „Eklezjastes księgi Salomonowe“ — Hieronima z Wielunia.
Ok. 1522. „Żywot Ezopa Fryga“—Biernata z Lublina (ed. zagin.; zachow. się z r. 1578).
1524. „Fortuny i cnoty różność“.
1527. „Namowy rozliczne dla użytku nauki dziatek wyłożone“ (łac.-niem.-pol.) — H. Spiczyńskiego.

Ok. 1528. „Historja piękna i ucieszna o Poncjanie“ — Jana z Koszyczek. (Zach. się fragm.).
Ok. r. 1528. „Dzieje Rzymskie“. (Zagin.)..
1529. „Żywot św. Aleksego i żywot św. Eustachjusza“. (Szayffenberk).
Ok. 1530. „O powyższeniu Zygmunta Augusta królewica...“ — Stanisława Kleryki.
1530. „Istorja o świętym Józefie“. (Wietor).
Ok. 1532. „Żywot św. Anny“ — Jana z Koszyczek.
1532. „Psałterz abo kościelne śpiewanie króla Dawida“.
— „Dobrego zdrowia rządzenie“ — Fr. Mymera.
— „Sprawa a lekarstwa końskie“.
1533. (Psalm 113 — M. Reja. Data niepewna).
— „Pozdrowienie członków“.
— „Modlitwa Pańska“ (Erazma z Roterd.) — Spiczyńskiego.
— „Tarcza duchowna“.
1534. Herbarz czyli Zielnik — Falimirza.
1535. „Gadki o składności członków człowieczych“ — Andrzeja z Kobylina.
— „Polskie wypisanie dwojej krainy świata“ Miechowity — w przekł. Andrzeja z Kobylina.
— „Księgi Jezusa Syna Syrachowego Ecclesiasticus rzeczone...“ — Piotra Poznańczyka. (Znane jest wyd. z r. 1541).
— „Żywot filozofów“ — M. Bielskiego.
— „Algorytmus“—T. Kłosa.
Ok. 1536. „Dyjalog Palinura z Charonem“— Biernata z Lublina.
1539. „Zołtarz Dawidów“ — W. Wróbla.
— „Na wesele królewne Izabelle“ — Stan. Kleryki.
— „Tobjasz patryarcha Starego Zakonu“.
1542. Herbarz czyli Zielnik — H. Spiczyńskiego.
— „Sand Parysa“.
— „Księgi które zową Język“ (Erazma z Roterd.).
1543. „Catechismus to jest nauka barzo pożyteczna“ — M. Reja.
— „Krótka nauka rządzenia ku ustrzeżeniu od zarażenia powietrza“.
— „Książki o ruszeniu ziemi Polskiej przeciw Turkowi“ — Stan. Orzechowskiego.
— „Krótka rozprawa“ — M. Reja.

Poprzednicy Reja.

Literaturze narodowej w. XVI-go torowali drogę w 1-ej jego połowie drukarze krakowscy i mistrze i bakałarze akademji; byli to przeważnie mieszczanie. Brückner pierwszy zwrócił uwagę badaczy na ich działalność literacką i na fakt, że nie Rej był pierwszym poetą i prozaikiem polskim i nie od niego dopiero zaczyna się literatura polska. Wyprzedziło go kilkunastu pisarzy, pierwszych uprawiaczy języka polskiego literackiego, których dziełka wyszły przed utworami Reja w druku. Już na ćwierć wieku przed Rejem wystąpił jako poeta Biernat z Lublina (a przed nim, jeszcze w XV w., Ładysław z Gielniowa). (Zob. np. „Liter. relig.“ II, 3—4).

1. JAN Z SZAMOTUŁ *(Paterek)*.

Mieszczanin wielkopolski. Kształcił się w akad. krakowskiej (kolega Wróbla). W 1504 magistrem; w 1506 dr. dekretów; czas jakiś wykładał w akademji; potym wstąpił do zakonu bernardynów; wkrótce go opuścił i przezwany został „Paterkiem“. W r. 1519 został zamordowany.

Zostawił w rękop. „Kazania“ (trzy), raczej traktaty o Najśw. Pannie. Powstały prawdop. m. 1506—1519. Tekst jest kopją sporządzoną ok. r. 1523.

Wyd. L. Malinowski, z rękop. bibl. gimn. w Toruniu, w *Sprawozd. Kom. Język. Ak. Um.*, t. I. 1880 p. t. „Magistra Jana z Szamotuł, dekretów doktora, Paterkiem zwanego, kazania o Marji Pannie czystej“.

Literatura o Kazaniach Paterka.

1. Kętrzyński: X. Doktór Paterek w *Rozpr. wydz. filol. Akd. Um.* I, 1874.
2. Malinowski we wstępie do wyd. zabytku w *Spraw Kom. jęz.* I.
3. Semenovič: Kritische Bemerkungen zu altpoln. Texten. *Archiv f. slav. Phil.* VII. 1884.
4. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.“
5. Nitsch: O pisowni i języku „Kazań Paterka“. *Prace filol.* V. 1898.
6. Brückner: Literatura religijna w Polsce śrw. III. Warsz 1904

2. BIERNAT Z LUBLINA.

„Ojciec piśmiennictwa polskiego“, „ojciec polskiej poezji świeckiej“, poprzednik Bielskiego i Reja, autor pierwszych (podobno) drukowanych książek polskich, pierwszy znany z imienia autor świecki polski, pierwszy bajkopisarz i pierwszy paremjolog polski, wolnomyślny nowator, „reformator przed reformacją“ (Lutra).

Mieszczanin lubelski. Ur. się (wedł. Muczkowskiego) w ostatniej ćwierci w. XV-go (w l. 1480—1490) z o. Jakuba; uczył się prawdopodobnie w Lublinie; w r. 1501 wstąpił do akademji krakowskiej. (Wedł. Brücknera, ur. się w latach 1460—1470 w Lublinie; Muczk. pomieszał go z innym Biernatem z Lublina). Był lekarzem i sekretarzem Jana Pileckiego, starosty lubelskiego i parczowskiego. (Wedł. Chrzanowskiego, Brückner mylnie utożsamił sekretarza z lekarzem Pileckich, autorem „Lekarstw doświadczonych“ (1564) i „Sprawy a lekarstw końskich“ (1532), zmarłym ok. r. 1504. (Wiszniewski w Hist. liter. IX, 331 podaje wiadomość, że Biernat z Lublina był profesorem prawa w akademji krakowskiej).

Zm. (wedł. Brücknera) w l. 1515—1522. (Wedł. Pułaskiego, jak się zdaje po r. 1529).

Z dzieł Biernata dochowało się tylko jedno w całości i dwa w ułamkach:

a) „Ogródek duszny“, przekład łaciń. modlitewnika p. t. „Hortulus animae“, druk. poraz pierwszy ok. r. 1514 w Krakowie. Dochowany fragment kilkukartkowy, jak się zdaje tego „Ogródka“, ogł. Nehring w *Prac. filol.* II, 468—477. (W pierwszej połowie XVI w. wyszło 5 wydań „Ogródka“).

b) „Ezop, to jest opisanie żywota tego to mędrca obyczajnego, przydane są k temu przypowieści jego, z przykładami osobliwemi niektórych filozofów dawnych“. (Bezim. b. m. i r.).

Wydanie to bajek, napis. przez B. z L. ok. 1510, wyszłe ok. r. 1522 w Krakowie, nie dochowało się; tylko kilka wierszy z „przemowy na Ezopa“ przytoczył Stanisław Pudłowski w r. 1634; podał Muczkowski. Następne wydania ukazały się p. t. „Żywot Ezopa Fryga mędrca obyczajnego i z przypowieściami jego...“ Kraków. (Szarfenb.) 1578. (3 wyd. 1585). Przedruk wyd. 1578 wydał (z unikatu) Ign. Chrzanowski p. t. „Biernata z Lublina Ezop“. Kraków. 1910. (*Bibl. pis. pol.* nr. 55).

c) „Rozmowa Palinura z Karonem“, wyd. ok. r. 1536; fragment dochowany wyd. Fr. Pułaski p. t. „Dyalog Palinura z Charonem. Utwór Pseudo-Lukiana w tłumaczeniu Biernata z Lublina“. Warszawa. 1909. (*Collectanea bibl. ord. Krasińskich* № 2). Brückner przypisuje mu nadto autorstwo „Lekarstw doświadczonych“, wyd. przez M. Siennika 1564, i „Sprawy a lekarstw końskich...“ 1532, przedruk. przez A. Berezowskiego w *Bibl. pis. pol.*

List B. z L. do bibliopoli (księgarza) krakowskiego Szymona z r. 1515, zawierający jego wyznanie wiary, podał w oryginale łacińskim z dzieła Flacciusa Illiricusa „Catalogus testium veritatis“ (1556) Muczkowski, a za nim Pułaski; najważniejsze ustępy w przekł. pol. Brückner w „Ezopy polskie“.

Literatura o Biernacie z Lublina.

1. T. Czacki: O litew. i pol. prawach. 1800, t. II, 118.
2. Muczkowski: Bernard z Lublina. („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne“. Kraków. 1845).
3. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 34. 1902.
4. Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906. (Str. 198—199).
5. Brückner: Ocena tego dzieła w *Pam. liter.* 1906, str. 500—501.
6. Fr. Pułaski: Wstęp do „Dyalogu Palinura z Charonem“.
7. Chrzanowski: Wstęp do „Ezopa“. Kraków. 1910.
8. Brückner: Ocena wyd. „Ezopa“ i „Dyalogu Palinura z Charonem“ w *Pam. liter.* 1910.
9. Fischer: Ocena „Ezopa“ w wyd. Chrzanowskiego w *Pam. liter.* 1911.
10. Fr. Pułaski: Nowe szczegóły o Biernacie z Lublina. *Sprawozd. Tow. Nauk. Warszawskiego.* R. 1911, kwiec.—Zob. też bibliogr. u Chrzan., Pilata (Hist. liter. III) i Pułaskiego.

3. JAN Z KOSZYCZEK.

W r. 1503 zapisał się do akad. krak., jako syn Mikołaja. W r. 1513 bakałarzem. Daty te, podane przez Bernackiego, niepewne. Inne szczegóły życia nieznane.

Do prac jego należą:

a) „Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprośnym...“ Kraków. 1521. (Wietor). Przekład z łaciny. Unikat zdefekt. w Muzeum Wileńskim. Przedruk homograf. z egz. defekt. wyd. z ok. r. 1535 (niegdyś w posiadaniu J. Przyborowskiego) wyd. Celichowski p. t. „Marchołt...“ (Poznań. 1876). Krytyczne wydanie pozostałych fragmentów trzech wydań „Marchołta“: z r. 1521, z ok. r. 1525 (bibl. Jagiell.) i z ok. r. 1535, (w podobiznach), sporządził L. Bernacki (w Harlemie 1913).

b) „Historja piękna i ucieszna o Poncjanie...“ (=O 7-miu mędrcach). Kraków, ok. 1530 (Wietor). Przedruk. Brückner z egz. defekt. (unikatu) w *Prac. filol.* VI. (Przekład z łac.).

c) „Żywot świętej Anny...“ Kraków, ok. r. 1532 (Wietor). Unikat w bibl. Jagiell. Wyj. przedruk. L. Bernacki. (Przekład z łac.).

d) „Pokorne wspomnienie żywota Pana Jezusowego...“ Wiersz przy „Żywocie P. Jezu Krysta“ B. Opecia (wyd. Wietora 1522). Przedrukowali: J. Przyborowski w „B. Opecia Żywot Pana Jezusa w pięciu wydaniach XVI w.“ (*Przegl. bibliograf.-archeol.* 1881) i M. Bobowski w „Polskie pieśni katolickie...“ Str. 160—162.

Bernacki przypisuje mu nadto: e) „Żywot błogosł. Aleksego spowiednika. Drugi Żywot Eustachjusza męczennika“. Kraków. 1529. (Zob. wyżej str. 120); f) przekład „Historji Rzymskich“, druk. przed r. 1547 (tegoż zdania jest Brückner); g) kalendarz wyd. p. t. „Osądzenie spraw niebieskich...“ na rok 1529 (Kraków 1528); dochowany fragment przedruk. Celichowski: „Dwa kalendarze polskie na rok 1528 i 1529, według egz. bibl. Kórnickiej“. (Poznań. 1874. Odb. z *Warty*).

Literatura o Janie z Koszyczek.

1. Celichowski we wstępie do przedruku „Marchołta“ z r. 1876
2. Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV.
3. Brückner: Dawne powieści ludowe. *Prace filol.* VI.
4. Bernacki: Nieznana praca Jana z Koszyczek. *Pam. liter.* 1907.
5. Bernacki w wstępie do wyd. „Marchołta“ harlemskiego z r. 1913.
6. Brückner w ocenie tego wyd. w *Pam. liter.* 1914.

4. BALTAZAR OPEĆ. (Opec, wedł. Brücknera).

Mieszczanin. Magister akad. krak. Szczegóły życia nieznane.

Dzieło Opecia, kt. doczekało się nadzwyczajnej popularności i kilkudziesięciu wydań: „Żywot... Pana Jezu Krysta...“ Kraków. 1522.

Pierwsze wyd. z r. 1522 wyszło u Wietora, drugie wyd. z tego samego roku — u Hallera (wedł. Brücknera; wedł. Kryńskiego — 1-sze wyd. u Hallera, 2-ie u Wietora).

3-cie, z r. 1538 u Wietora.

4-te, z r. 1541; 5-te, z r. 1548.

W w. XVII wyd. w Krak. w r. 1688 (dwa wyd.) 3-cie w r. 1692; w r. 1701, 1731 i t. d., ostatnie w 1880.

Wyd. homogr. edycji Hallerowskiej z r. 1522 wyszło w Gnieźnie 1884 (1882?).

Żywot Chrystusów Opecia jest przeróbką dzieła św. Bonawentury. Dodano do niego kilkanaście pieśni religijnych, z łac. tłumaczonych.

Literatura o Żywocie Chrystusowym Opecia.

1. J. Przyborowski: B. Opecia Żywot Pana Jezusa w pięciu wydaniach w. XVI, *Przegl. bibliogr.-archeol.* 1881—82 (Warsz.).
2. Kryński: Glossy w dziele B. O. z r. 1522. *Prace filol.* II.
3. Bystroń: Właściwości języka w dziele Żywot P. J. Chr... (*Spraw. z pos. Akad. Um. wydz. fil.* 1893).
4. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. III. Warsz. 1904.
5. Brückner: O. B. *W. Enc. ilustr.*
6. Estreicher: Bibliogr. XIII.

(Zob. też bibliogr. w Pilata, Histor. lit. II, 9.

5. JAN SANDECKI.

Autor ciekawej przedmowy do „Żywota Pana Jezu Krysta“ (Opecia) w wyd. Hallerowym z r. 1522 i wierszyka tamże (przedrukowanego przez Bobowskiego w „Polskich pieśniach katolickich“ (str. 137), autor czterowiersza naczele „Osądzenia spraw niebieskich“ (1529) i „szóstowierszyka“ „Ku czytelnikowi“ w wyd. Żywotów św Aleksego i Eustachjusza z r. 1529 (kryptonim „Jan S.“), a może i tłumacz tych żywotów, bakałarz i drukarz krakowski, to, wedł. Brücknera, późniejszy Jan Ma-

lecki. (Zob.) Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 412, i 1914, w rec. „Marchołta“ w wyd. Bernackiego.

6. HIERONIM Z WIELUNIA.

Mieszczanin. Szczegóły życia nieznane. Przełożył:

„Ecclesiastes Xyegi Salomonowe, ktore polskim wykładem Kaznodzieyskye myanuiemy...“ Kraków. 1522.

Unikat przechowuje się w bibl. Poturzyckiej (Dzieduszyckich) we Lwowie. „Ecclesiastes“ wyszedł przed Opecia „Żywotem Jezusa“, gdyż Wietor w przedmowie do Opecia wspomina o Księgach Salomonowych. Przedruku brak.

W. B. (Bartynowski): Wiadomość o „Ecclesiastes“. *Wiad. numizm.-archeol.* Tom II. Rok szósty. 1894. (Kraków). (Opis unikatu i przedruk kilkudziesięciu wierszy).

7. SZYMON Z ŁOWICZA.

Kształcił się w akad. krak. i w uniw. w Padwie (1536), gdzie otrzymał stopień dr. medycyny. Żył w 1-wszej połowie XVI w.

Wydał kilka dzieł lekarskich w języku łacińskim. Jedno z nich p. t. „Enchiridion medicinae“ Kraków 1532 (2 wyd. 1537), przerobione w jęz. polskim ok. 1540, przechowuje się w bibliot. Jagiell. w rękop. p. t. „Lekarstwa w osobliwych niemocach“. Wyd. je krytycznie Ad. Wrzosek w *Krytyce lekarskiej* 1904 (i w odb. Warsz. 1904).

Literatura o Szymonie z Łowicza.

1. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. oraz jej autorowie lub tłomacze. Kraków. 1888. *Pam. wydz. matem.-przyrod. Akad. Um.,* t. XIV.
2. Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi Kraków. 1900.
3. Wrzosek we wstępie do wyd. z r. 1904.
4. Brückner w *Archiv f. slav. Phil.* XXVIII.

8. STEFAN FALIMIRZ.

Pochodził z Rusi. Był dworzaninem Tęczyńskich, rezydujących w Kraśniku.

Szczegóły życia nieznane.

Opracował pierwszą polską książkę przyrodniczo-lekarską, czyli t. zw. wówczas Zielnik, znany p. t. „O ziołach i o mocy ich“. Kraków. 1534. (Ungler). Dzieło nie ma właściwie tytułu ogólnego, tylko 9 nagłówków poszczególnych rozpraw w niem zawartych, na karcie tytułowej umieszczonych. Jest w znacznej części przekładem średniowiecznego (z XV w.) „Hortus sanitatis“ (=Ogród zdrowia).

Literatura o Stefanie Falimirzu.

1. Adamowicz w *Wizer. i roztrząs. nauk.* 1839.
2. Rostafiński: Porównanie t. zw. zielników Falimirza, Spiczyńskiego i Siennika. *Pam. wydz. matem.-przyr. Ak. Um.* XIV.
3. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. *Pam. wydz. mat.-przyr. Ak. Um.* XIV. 1888.
4. Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kraków. 1900.
5. Łoś: Przegląd jęz. zabytków staropol. Str. 321—323.

9. STANISŁAW KLERYKA.

Szczegóły życia nieznane.

Wedł. Estr. (Bibliogr. XIX, 296), „Klerykiem zwano Stanisława Anserinusa (Gąsiorka), wuja Łukasza Górnickiego“. Za Estr. nazywa go Brückner „Gąsiorkiem, z familji Górnickiego“ („Mik. Rej“, str. 417). Poeta.

a) „O powyższeniu Zygmunta Augusta Krolewicza na Księstwo Wielkie Litewskie 1525. Item: O powyższeniu tegoż Zygmunta Augusta krolewicza na Krolestwo Polskie 1530. Przez Stanisława Klerikę Królewskiego“. (Szarfenb.). B. r.

Unikat zdefekt. w bibl. Upsalskiej w Szwecji. Ułamek składający się z 15+14 zwrotek 4-wierszowych, przedruk. w „Sprawozdaniu z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademji Umiejętności przez E. Barwińskiego, L. Birkenmajera i J. Łosia“. Kraków. 1914. Dod. podobiznę kart tytuł. i 1-ej stronicy.

b) „Na wesele krolewny Izabele. (Wiersz Stanisława Kleryka Króla JM. Zygmunta Starego“. Kraków. 1539. Wietor).

Podobiznę unikatu, znajdując. się w bibl. Czartoryskich w Krakowie, wyd. w Krakowie w r. 1884.

(Dwa utwory; drugi p. t. „O tejże krolewnie Izabelli“).

Zob. Łoś: Przegląd zabytków... Str. 488—490.

10. PIOTR POZNAŃCZYK.

Dr. fil. i med., prof. akad. krak. Ur. się, jak się zdaje, na pocz. XVI w. w Poznaniu. Uczył się w szkole Lubrańskiego, następ. wstąpił do akad. krak., gdzie otrzymał stop. magistra (i dr.?). Czas jakiś wykładał na wydz. artium. W 1540 udał się na studja lekarskie do Włoch. Powróciwszy do kraju został profesorem na wydz. lekarskim akad. krak. Był lekarzem nadwornym Zygmunta I i Zygm. Augusta. Kanonik krakowski (od r. 1562).

Zm. 22 września 1579 r. w Krakowie.

Jest domniemanym tłumaczem z jęz. łaciń. dzieła: „Księgi Jezusa syna Syrachowego Eklezjastikus rzeczone...“ Kraków. 1541 (Wietor). Pod dedykacją podpisał: w Lublinie 16 lutego 1535.

Domniemanego pierwszego wydania z r. 1535 nie odszukano.

Współcześnie żył inny Piotr z Poznania, dominikanin, którego pisma zaginęły.

Literatura o Piotrze Poznańczyku.

1. Sobieszczański: Z Poznania Piotr. *Enc. Orgelbr.*, t. 21.
2. Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 336—7 (opis. wyd. z r. 1541).
3. Estreicher: Bibliogr., t. XXV pod „Posnaniensis Petrus“.
4. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan, str. 276.

Wiadomość Łosia („Przegl. zabytk.“ 188) jakoby Brückner przypuszczał, iż Piotr Poznańczyk jest tłumaczem „Ecclesiastes“, przełoż. przez Hieronima z Wielunia, jest mylna.

11. WALENTY WRÓBEL. (Wedł. Brücknera — Wróbl).

Poch. z rodziny rzemieślniczej w Poznaniu. Kształcił się w akad. krakowskiej, do której zapisał się w r. 1494; w r. 1502 bakałarzem; w r. 1504 magistrem; (kolega Paterka); poczym wykładał w akademji (gramatykę Walli, Walerjusza Maksimusa

w 1513, Sallustjusza w 1514). Po otrzymaniu stopnia bakałarza teologji, przeniesiony został na kaznodzieję do Poznania; był tu też nauczycielem w szkole Lubrańskiego.

Zm. ok. r. 1538 w Poznaniu.

Jego przekład psałterza prozą wyd. przerobiwszy Andrzej Glaber z Kobylina p. t. „Zołtarz Dawidow przez mistrza Walentego Wróbla z Poznania polską mową wyłożony“. Kraków. 1539. (Ungler). Do r. 1567 siedemkroć przedrukowywany. Rękopis pierwotnego tekstu, w odpisie Hieronima z Poznania, z r. 1528, przechowuje się w bibl. Kórnickiej.

Ks. Fijałek nazywa Wróbla pierwszym polskim egzegietą Psałterza, — a nie tłumaczem.

Ogł. nadto: „Propugnaculum Ecclesiae adversus varias sectas...“ (Lipsk. 1536) i „Opusculum Quadragesimale“. (B. m. (Lipsk) 1537).

Kazania Wróbla przechowują się w rękop. w bibl. seminaryjnej w Gnieźnie.

Literatura o Walentym Wróblu.

1. Lelewel: Bibliograf. ksiąg dwoje.
2. Wiszniewski: Hist liter. VI, 484 i n.
3. Maciejowski: Piśm. pol. Dod., str. 335—6 i 339—40.
4. Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno. 1838.

(Na str. 20—21 przytacza życiorys Wróbla przez Glabera z Kobylina, wyjęty z przedmowy do „Zołtarza“).

5. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* (odb. str. 62—71).
6. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II.
7. Ks. Fijałek w obszernym art. z powodu „Liter. relig.“ Brücknera w *Pam. liter.* 1904, str. 667—670.
8. Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Str. 7 i n., 213.
9. Morawski: A. P. Nidecki... Str. 8.
10. Grabowski: Piotr Skarga... Str. 13—15 i indziej.

12. JĘDRZEJ GLABER Z KOBYLINA.

Poch. z Kobylina (pow. krotoszyń.) w Wielkopolsce, z rodziny mieszczańskiej, pochodz. niemieckiego. Ur. się prawdop. na początku XVI w., ok. r. 1502; był synem Pawła. W r. 1518 wstąpił do akademji krakowskiej. W r. 1520 został bakałarzem.

W r. 1531 magistrem. (Proboszcz wieluński). 1531—1542 profesorem akademji krakowskiej. W r. 1542 kanonikiem przy kolegjacie św. Anny w Krakowie.

Zm. ok. r. 1548. (Estr. podaje datę śmierci 1548, Wąsik przypuszcza, że um. w r. 1542).

Napisał:

1. Przełożył na jęz. polski dzieło Macieja z Miechowa „De duabus Sarmatiis“, p. t. „Polskie wypisanie dwojej krainy świata“. Kraków. 1535; 2 wyd. 1541; 3 wyd. 1545.

2. Spolszczył dziełko średniowieczne, p. t. „Problemata Aristotelis. Gadki... o składności człowieczych członków...“ Kraków. 1535. Nowe wyd. Rostafińskiego p. t. „Andrzeja z Kobylina Gadki o składności człowieczych członków“. Kraków. 1893. (Bibl. piś. pol.). (W przedmowie występuje Glaber jako pierwszy bodaj w Polsce rzecznik emancypacji kobiet; pod wpływem jak się zdaje Korn. Agryppy († 1535): „De nobilitate... feminei sexus“ (Antw. 1539). (Zob. niżej Wirzbięta); po nim Górnicki w „Dworzaninie“).

3. Jest autorem przedmowy do „Żywotów filozofów“ Marcina Bielskiego (1535).

4. Przerobił (rękop.) i wydał „Żołtarz“ Walentego Wróbla (1539). Nb. przedmowę Glabera.

5. Jest autorem „Nauki pospolitej o puszczaniu krwie“, zamieszczonej w dziele Hieron. Spiczyńskiego „O ziołach tutecznych“ (1542).

Do niedawna przypuszczano istnienie współczesne dwu conajmniej pisarzy Andrzejów z Kobylina, z których jeden był lekarzem z zawodu i autorem kilku dziełek lekarskich. Wąsik jest zdania, że autorem wszystkich tych dziełek różnej treści, które wyszły pod im. Andrzeja z Kobylina czy Andrzeja Glabera z Kobylina, jest jeden tylko pisarz, prof. w akad. krak. w l. 1531—42. Jemu też przypisuje autorstwo podręcznika „Compendiosa totius logicae... encyclopedia“. (Kraków. 1539).

Literatura o Jędrzeju Glaberze z Kobylina.

1. Sobieszczański: Opisanie książki wydanej w r. 1535 przez Andrzeja Glabra z Kobylina p. t. Problemata Aristotelis, i sprostowanie zdań o tym dziele. *Bibl. Warsz.* 1869, II.

2. Łukaszewicz: Krótki histor.-statyst. opis miast i wsi w pow. krotoszyńskim. Poznań. 1869. Str. 228 i n.
3. Chmielowski: Lat dziesięć z dziejów wychowania w Polsce w XVI w. *Bluszcz.* 1877.
4. Peszke: W. Enc. pow. ilustr., t. 25.
5. Rostafiński: Wstęp do wyd. „Gadek“ z 1893.
6. Rostafiński w Bulletin internat. de l'Acad. des sciences de Cracovie. 1894.
7. Czermak: Polski wykład fizjologji i hygjeny z r. 1535. *Tyg. Illustr.* 1896, nr. 14—16.
8. Hahn: Jędrzej Glaber z Kob. *Enc. Wych.* VI, 28—30.
9. Brückner: Na zaraniu literatury. *Bibl. Warsz.* 1902, II.
10. Brückner: Psałterze polskie do poł. XVI w. rozdz. IV.
11. Struve: Historja logiki... Str. 166—167.
12. Wąsik: A. G. z K., problematysta polski. *Przegl. filoz.* 1916. (Najobszerniejsza, krytyczna praca o A. z K.).

Rozpr. o Andrz. z Kob. Wisłockiego w rękop.; miał też wydać nieznany dotychczas utwór Glabera.

13. HIERONIM SPICZYŃSKI.

Patrycjusz i rajca krakowski, nadworny lekarz Zygmunta Augusta (o czym Zieliń. powątpiewa). W r. 1536 wystąpił w obronie języka polskiego, starając się, aby kazania u Panny Marji odbywały się po polsku, nie po niemiecku. Zm. w r. 1550.

Szczegóły życia nieznane.

1. T. zw. „Zielnik Spiczyńskiego“, wyd. p. t. „O ziołach tutecznych i zamorskich i o mocy ich, a k temu księgi lekarskie...“ Kraków. (Ungler). 1542, jest drugiem wydaniem t. zw. „Zielnika Falimierza“ (1534), opracowanym prawdop. przez Spiczyńskiego, który jest autorem kończącej dzieło przemowy do „polskiego narodu“. Podali ją w całości: Rostafiński w „Porównaniu“ i Zieliński w art. o Spiczyńskim.

2. Jest prawdop. tłumaczem Murmeliusa „Oratiunculae variae“. „Namowy rozliczne dla użytku nauki dziatek wyłożone“. Kraków. (Wietor). 1527, wyd. obok tekstu łaciń. i niemieck. (Że „Hieronim Polyconius“ jest pseudonim Hier. Spiczyńskiego domyśla się Brückner — zob. *Przegląd polski,* 1912, nr. 12).

3. Jest autorem dwu z ośmiu pieśni, dodanych do Wietorowego wyd. Opecia „Żywota Pana Jezu Krysta“

(1522): „Napominanie Najśw. Maryjej“ i „Wtore napominanie Pana Jezusowe“.

4. Jest tłumaczem „Modlitwy Pańskiej“ Erazma Roterdamczyka (1533).

Literatura o Hieronimie Spiczyńskim.

1. Adamowicz w *Wizerunk. i roztrząs. nauk.* 1839.
2. G. Zieliński: Hieronim Spiczyński. (Wiadomość bibliograficzna). *Bibl. Warsz.* 1879, I.
3. Rostafiński: Porównanie t. zw. Zielników Falimirza, Spiczyńskiego i Siennika. Kraków. 1888. Odb. z *Pam. wydz. matem.-przyrodn. Ak. Um.*, t. XIV.
4. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. Kraków. 1888. Odb. z *Pam. wydz. matem.-przyrod. Ak. Um.* XIV.
5. Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kraków. 1900.
6. Brückner: Liter. relig. w Pol. śrw. III, 151—2.

14. FRANCISZEK MYMER *(Mymerus).*

Przedsiębiorczy wierszorób, tłumacz i wydawca podręczników szkolnych. Szlązak. Humanista. Magister. Prof. akad. krakowskiej, extraneus. Nie władał językiem polskim należycie.

Wyd. a) Dictionarius trium linguarum, Latine, Teutonice et Polonice... Krak. 1528 (2 wyd., 1541; 3. 1592).

b) Regimen Sanitatis... Dobrego zdrowia rządzenie... Kraków. 1532 (2 wyd. 1543). (W 3-ch jęz. łać., niem. i pol.) (Wierszem). Wierzbowski przedruk. tekst łać. wraz z przekładem polskim w *Bibl. zapomn. poetów i proz. pol.* XVI—XVIII. Zesz. XI. Warsz. 1899: „Dobrego zdrowia rządzenie 1532...“ [1]).

c) Cathonis Disticha moralia... Katonowe wiersze obyczajne... Kraków. 1535; 2 wyd. 1538; 3. 1544; 4. 1554; 5. 1561; 6. 1571; 7. 1582. (Wierszem w 3-ch jęz. łać., poł., niem.).

Tekst wyd. z r. 1582 przedruk. w *Pamiętniku Sandomierskim,* I. Tekst wyd. z r. 1544, wraz z łać., wyd. Bystroń p. t. „Katonowe wiersze (Catonis disticha) w przekładach polskich w. XVI Franc. Mymerusa (Mymera) i Seb. Klonowicza“. Kraków. 1894. (Odb. ze Spraw. gimn. III).

[1]) Powtórzone w 1-ej części „Lekarstw w osobliwych niemocach...“

d) Lucii Annaei Senecae „Formula honestae vitae de quattuor virtutibus cardinalibus...“ Kraków. (Wietor) 1541. (Dod. wiersze niem. i pol.).

e) Joannis Sulpitii Verulani „De moribus puerorum carmen juvenile“. Kraków. 1533. (Wraz z przekł. niem. i polskim; przekładu polskiego dokonał właściwie Ambroży Alantsee, syn aptekarza z Płocka; oprócz własnych trzech polskich wierszy wstępnych dodał Mymer jeszcze wiersz swój polski o wadach życia dworskiego — „de aulae viciis...“). Tekst pol. przedruk. Kot w Dod. do rozpr. „A. Frycz z Modrzewa O wychowaniu i szkole“. Lwów. 1910. O innych jego pracach Łoś: „Przegl. zabytk.“

O Franciszku Mymerze pisali:

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 193—4, i indziej.
2. Maciejowski: Dod. 342—3.
3. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
4. Wisłocki: Liber diligentiarum.
5. Łopaciński: Najdawn. słowniki pol. druk. *Prace filol.* V.
6. Łoś: „Przegląd zabytków“.
7. Bystroń wstęp do Katon. wierszy (1894).

15. MARCIN BIELSKI.

(Zob. o nim niżej). Najwcześniejszym znanym jego dziełem są „Żywoty filozofów“. (Kraków. 1535).

Ign. Chrzanowski, opierając się na świadectwie samego Bielskiego i Andrzeja Ciesielskiego, przypuszczał pierwotnie, że Bielski mógł być autorem „pierwszej drukowanej książki polskiej“, że może to on jest autorem „pierwszej drukowanej powieści polskiej“ p. t. „Fortuny i cnoty różność“ (1524). (Zob. monogr. „Marcin Bielski“, str. 13—14); lecz później, po poznaniu świadectwa Jana Maleckiego, zmienił przypuszczenie: „Bielski był pierwszym szlachcicem, który swoje pismo polskie imprymował“, autorem natomiast pierwszej drukowanej książki polskiej był Biernat z Lublina. (Zob. Chrzan. wstęp do wyd. „Ezopa“, str. XII).

16. Autor, a raczej przerabiacz, „Sądu Parysa, krolowica Trojańskiego“ (1542), „najdawniejszej gry polskiej drukowanej“, nieznany. Zob. niżej rozdz. „Dramat w XVI i XVII w.“

17. WALENTY Z KĘT.

Magister akad. krak. Szczegóły życia nieznane.

a) Opracował tłumaczenie Mateusza z Kęt t. zw. „Terencjusza“: „Ex Terentii comediis... colloquiorum formulae... idiomate polonico donatae“. Kraków. 1545. (Szarfenb.). (Unikat w bibl. Jagiell.). (Przekład dziełka Corneliusa Grapheusa. Są to frazesy i sentencje z Terencjusza wybrane i polskim przekładem dla użytku młodzi szkolnej opatrzone).

b) „Dyjalog o Męce Pańskiej“, o którym wspomina Juszyński w „Dykcjonarzu poet.“, zaginął.

Literatura o Walentym z Kęt.

1. Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. Kraków. 1903. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 38, str. 24—50).
2. Łoś: Przegląd zabytków... Str. 136—7.
3. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w.“ Str. 21.

18. TOMASZ KŁOS.

Był księdzem. Pozatym nic o jego życiu niewiadomo.

Jest autorem pierwszej arytmetyki w języku polskim, a zarazem pierwszej książki matematycznej polskiej w ogóle, p. t. „Algoritmus, to jest nauka liczby...“ Kraków. 1538. Przedruk. M. A. Baraniecki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1889.

Literatura o Tomaszu Kłosie.

1. Baraniecki: Krótki rys rozwoju arytmetyki i o jej nauczaniu w Polsce (jako wstęp do jego „Arytmetyki“. Warszawa. 1884).
2. Dziwiński: O Algorytmie ks. Tomasza Kłosa. *Muzeum*. 1888.
3. Baraniecki we wstępie do wyd. „Algorytmu“ z r. 1889.

[1]) Pierwszą arytmetyką, napisaną przez Polaka, jest dziełko w jęz. łacińskim Jana z Łańcuta, p. t. „Algorithmus linealis...“ Kraków. 1513. (Miało 13 wydań).

Humaniści piszący w jęz. łacińskim.

Niektórzy z humanistów 2-ej poł. XVI-go i 1-ej poł. XVII-go w., piszących w jęz. łacińskim, pisali niekiedy i po polsku; jak np. M. Kromer, Jak. Górski, B. Herbest, St. Grzebski, J. Brożek, ale przeważnie po łacinie, lub główne swe dzieła w tym języku napisali.

A. Poeci[1]).

1. PAWEŁ Z KROSNA *(Paulus Crosnensis)*.

Pochodził z Krosna (na Rusi Czerwonej). Data urodzin i rodzice z imienia nieznani. Kształcił się w uniwers. w Gryfji (Greifswalde) na Pomorzu, gdzie w r. 1499 został bakałarzem. Następnie od r. 1500 do r. 1506 w uniw. krakowskim; tu w r. 1506 magistrem. W l. 1507—1516 wykłada (z przerwami) w Krakowie poetów łacińskich. W r. 1509—1511 przebywał na Węgrzech i w Wiedniu.

Zm. prawdop. w r. 1517, w Sączu.

W r. 1508 wyd. Paweł z K. Satyry Persjusza (Kraków. Haller) i umieścił tu dwa swoje wiersze.

Osobno: 1. „Panegyrici ad divum Ladislaum ... et Sanctum Stanislaum ... et pleraque alia connexa carmina“. (Wiedeń. 1509). Osobno: „Panegyricus ad divum Stanislaum“. Kraków. 1522.

2. „Epithalamion ... Sigismundi regis Poloniae nobilissimaeque Barbarae...“ (Kraków. 1512).

3. „Sapphicon de inferorum vastatione et triumpho Christi“. (Kraków. 1512). (Razem z utworami innych poe-

[1]) Określenie to jest tu względne tylko. Pominąwszy bowiem fakt, że humaniści XVI w., piszący w mowie wiązanej, byli to zwykle zręczni wierszopisi raczej, nieraz zresztą wirtuozi (artyści) formy, niż prawdziwi poeci, trudno wielu zaliczyć stanowczo, czy to do kategorji „poetów“, czy to prozaików, wobec faktu, że niejeden z nich władał równie dobrze (czy też równie poprawnie) zarówno mową wiązaną, jak i niewiązaną, i używał jednego lub drugiego sposobu wypowiadania się, stosownie do okoliczności, nie zaś wskutek nakazu wewnętrznego. Wobec tego możnaby niejednego zaliczyć do obu kategorji.

tów: „Poenitentiarus de confessione...“ i t. d.) 2 wyd. t. 1513; 3 wyd. t. 1514. 1 wyd. wedł. Estr. b. m. i r. (Krak. ok. 1513) 2 wyd. 1514. Tekst rękopiśm. różni się od drukowanego; różnice zestawia Jezienicki.

4. „Elegiacum... ad divam Virginem Mariam“. (Kraków. 1515). (Wyd. razem z poematem Macariusa Mutiusa „De triumpho Christi“).

5. In reditum... Sigismundi regis Poloniae. Kraków. 1514. (Utw. nieznany).

6. De nuptiis Sigismundi regis Poloniae et Bonae... Carmen. (Kraków. 1518).

Wyd. zbior.: „Pauli Crosnensis Rutheni atque Joannis Visliciensis Carmina, edidit... Br. Kruczkiewicz“. Kraków. 1887 (t. II *Corpus antiquiss. poetarum Pol. latinorum*). (Wyd. niezupełne).

Rękopis bibl. uniw. we Wrocławiu zawiera nieznane utwory Pawła z Krosna: 7 traktatów prozaicznych i 22 utworów poetyckich, przeważnie niedrukowanych, które Jezienicki ma wydać w *Corpus antiqu. poetarum Pol. latin.* jako uzupełnienie wydania Kruczkiewicza.

(Oprócz satyr Persjusza (1508) wyd. P. z K. tragiedje Seneki „Troades“ i „Thyestes“).

Literatura o Pawle z Krosna.

1. Kruczkiewicz: O Pawle z Krosna i Janie z Wiślicy. *Rozpr Akad. Um. wydz. filol.* XII. 1887.
2. Kruczkiewicz: Przy wyd. „Carmina“ (1887). (Streszczenie powyższej rozpr.).
3. Jezienicki: Uwagi krytyczne nad utworami łacińskimi Pawła z Krosna i Jana z Wiślicy. *Muzeum.* 1888.
4. Kallenbach: Rec. wyd. Kruczkiewicza. *Kwart. histor.* 1888.
5. Saenger: Kriticzeskija zamietki... (1897). Zob. niżej liter. o A. Krzyckim, nr. 26.
6. Jezienicki: O rękopisie bibl. król. i uniw. w Wrocławiu z r. 1515. *Archivum do dziejów ośw. i liter. w Polsce.* IX. 1897.
7. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 228—9.
8. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 1.
9. Kruczkiewicz: Pauli Crosnensis vitae appendix. *Eos.* 1907.
10. Brückner w „Średniow. poezji łać. w Polsce“ (Cz. II, str. 22) i w rozpr. „Powieści pol. z w. XV—XVI“ (*Prace filol.* V, 387) zwraca uwagę, że Paweł z K. w „Sapphicon de inf. vast.“ obrobił Ewangielję Nikodema.

2. JAN Z WIŚLICY. *(Joannes Visliciensis).*

Pochodził, jak się zdaje, z Wiślicy (nad rzeką Nidą). Ur. się ok. r. 1490; uczył się w uniwers. krakowskim i był uczniem Pawła z Krosna. Był sekretarzem starosty wieluńskiego, Stanisława z Kurozwęk. (Daty i szczegóły życia nieznane).

(Wedł. Kruczkiewicza, Jan z Wiślicy, który r. 1506 otrzymał stopień bakałarza w Krakowie, a r. 1510 magistra i wykładał od r. 1510—1512, jest innym Janem z Wiślicy).

Mając lat 20 kilka, napisał poemat o wojnie z Krzyżakami i bitwie pod Grunwaldem, p. t. „Bellum Prutenum...“ Kraków. 1516. (Poprzedził go przedmową w formie listu do Pawła z Krosna).

Przekł. polski Mecherzyńskiego w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* VIII. 1880.

Osobno: „Jana z Wiślicy (Joannis Visliciensis)“ „Wojna pruska“ (Bellum Prutenum) w przekładzie K. Mecherzyńskiego. Wstępem opatrzył i wydał Wład. Kłosowski. Kraków. 1910.

Wyd. zbior.: „Pauli Crosnensis Rutheni atque Joannis Visliciensis Carmina edidit...“ Br. Kruczkiewicz. Kraków. 1887. (*Corpus antiqu. poet. Pol. latin.* II).

Literatura o Janie z Wiślicy.

1. Mecherzyński: Jana z Wiślicy Wojna Pruska. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* VIII. 1880.
2. Kruczkiewicz: O Pawle z Krosna i Janie z Wiślicy *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XII. 1887.
3. Jezienicki: Uwagi krytyczne nad utworami łacińskimi Pawła z Krosna i Jana z Wiślicy. *Muzeum.* 1888.
4. Jezienicki: Wpływ klasycznych poetów rzymskich na Jana z Wiślicy i ślady ich w jego utworach. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XIV. 1890.
5. Witkowski: Jan z Wiślicy, jego życie i pisma. *Przew. nauk. i liter.* 1891.
6. Saenger: Kriticzeskija zamietki.. (1897). Zob. niżej literaturę o A. Krzyckim, nr. 26.
7. Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kraków. 1910.

3. ANDRZEJ KRZYCKI. *(Andreas Cricius).*

Ur. się 7 lipca 1482 r. (nie w r. 1477, ani w r. 1483), w Krzycku (w ziemi wschowskiej, w Wielkopolsce), z o. Miko-

łaja i m. Tomickiej z domu, siostry Piotra Tomickiego, był więc siostrzeńcem biskupa. Gdzie odbył początkowe nauki niewiadomo; wyższe — w Bolonji, gdzie otrzymał stopień dr. praw. (Ani w akademji krakowskiej, ani w Paryżu, jak się zdaje, wbrew twierdzeniu niektórych biografów, nie kształcił się). Powróciwszy do kraju, wstąpił do stanu duchownego i został sekretarzem biskupa poznań., Jana Lubrańskiego, który go mianował kanonikiem poznańskim (1504). W r. 1512 kanclerzem Barbary Zapolskiej, pierwszej żony Zygmunta I, i kanonikiem krakowskim. Po jej śmierci został sekretarzem Zygmunta I (1516) (protegowany przez wuja Tomickiego, podkancl. kor.); odbywa różne misje dyplomatyczne: do Węgier 1524, do ks. pruskiego Albrechta 1525, do Gdańska i do Węgier 1526. W r. 1522 został biskupem przemyskim; w 1527 — płockim; w końcu arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem w r. 1535.

Zm. 10 maja 1537 r., w Krakowie.

Typ poety dworaka; pisał po łacinie przeważnie wiersze treści okolicznościowej (przygodnej); najwcześniejsze pochodzą z l. 1508 i 1509.

Drukiem ogłosił m. i. następ. utwory:

a) „In Augustissimum Sigismundi regis Poloniae et reginae Barbarae connubium... carmen". (Kraków. 1512). (Pierwszy utw. drukowany?).

b) „Encomium Divi Sigismundi, regis Poloniae, post victoriam de Tartaris partam..." (Kraków. 1512).

c) „Ad Serenissimum Dominum Sigismundum Primum... post partam de Moscis victoriam epistula..." (w wydawn. zbior. p. t. „Illustrium virorum de memorabili caede Moscorum... carmina". Romae. 1515).

d) „Deploratio immaturae mortis Barbarae, uxoris Sigismundi regis..." (Kraków. 1515).

e) „Epithalamium divi Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae, reginae Poloniae". (Kraków. 1518). Inne wyd. p. t. „Epithalamion cum aliis lectu non iniocundis". (Kraków. Haller. 1518). (Podobizna karty tytuł. w 2 wyd. Histor. liter. Chmielowskiego).

f) „Religionis et reipublicae querimonia". (Kraków. 1522). Estr. wątpi o tym wyd. Inne wyd. Poznań 1606.

g) „Encomia Luteri". (Kraków. 1524). (Toż (B. m.)

edycja kolońska (1524) (różni się od krak.). (Epigramaty Krzyckiego i innych).

(Część prozaiczna wyszła też p. t. „Epistola Andreae Cricii et edictum regis Poloniae in Martinum Luterum" — w Rzymie 1524).

h) De afflictione Ecclesiae, commentarius in psalmum XXI". (Kraków. 1527). (Wyd. 2). (Przedruk. w Rzymie 1527). 1-e wyd. wyszło b. m. i r.

i) „Threnodia Valachiae." (Kraków. 1531).

k) „In vulgatam nuper quandam Asianam diaetam Diogenis Dalmatae dialogus". B. m. i r. (1535). (Wedł. Wierzb. druk. 1536). (Jest pierwszą w Polsce polityczną broszurą i polityczną satyrą, wedł. Tarn.).

Pierwszy „Dialogus de Asiana diaeta vel potius de Piotrcoviensibus comitiis 1535 in mense decembri habitis" jest utworem Stanisława Łaskiego, kasztelana przemęckiego, (zob. o nim niżej), i Stanisława Odrowąża, wojewody podolskiego; drugi p. t. „In vulgatam nuper Asianam diaetam dialogus" jest utworem Krzyckiego. Oba dyjalogi wydruk. z rękop. K. Morawski; w przekł. polskim ogł. M. Malinowski we wstępie do „St. Łaskiego prace naukowe i dyplomatyczne". (Wilno. 1864). Oba dyjalogi w redakcji pełniejszej, niż ogł. przez Morawskiego, znajdują się w rękop. w bibl. w Romanowie na Wołyniu. (Wierzbowski w rozpr. o Ostrorogu, str. 24).

Bibliografja zupełna pierwodruków utw. K. u Morawskiego (Praefatio. I De editionis carminum Cricianorum fontibus et condicione) i u Estreichera.

Listy K. w *Acta Tomiciana*. Testament wydruk. Wierzbowski w „Materjałach..." I.

Wyd. zbior.: „Andreae Cricii carmina..." Kraków. 1888 (jako t. III *Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae latinorum*). Wyd. K. Morawski, na podstawie kodeksów rękopiśm. jego poezji, sporządzonych przez Stan. Górskiego (w Tomicj.).

teratura o Andrzeju Krzyckim.

. St. Górski: Vita Andreae Cricii. (Życiorys z w. XVI, wyd. przez K. Morawskiego przy „A. Cricii Carmina" (1888). (Str. XXXVII—XLII).

2. (O innych życiorysach Krzyckiego, z w. XVI, XVII i XVIII, zob. Morawskiego „Praefatio“ do „Carmina“ Krzyckiego, rozdział p. t II. „Biographorum Cricii conspectus“, i art. A. Syruczka p. t. „Ustalenie daty urodzin A. K.“ w *Pam. liter.* 1912).
3. Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. Kraków. 1810.
4. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich
5. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 230—237.
6. L. Łętowski: Katalog biskupów, prał. i kan. krakowskich, t. III. (Kraków. 1852).
7. Ossoliński: Wiadom. histor.-krytyczne, IV, 137—211.
8. J. Bartoszewicz: Arcybiskupi Gnieźnieńscy. Warsz. 1864.
9. Ign. Polkowski: Katedra Gnieźnieńska. Gniezno. 1874.
10. Art. w *Enc. kościel.*, t. XI.
11. Sobieszczański: K. A. w *Enc. Orgelbr.*
12. Z. Węclewski: O poezjach Andrz. Krzyckiego. *Pam. Akad Um. wydz. hist.-fil.* I. 1874 i odb.
13. Ks. A. Kantecki: Przyczynek do biografji Jędrz. Krzyckiego. *Warta.* 1874—5.
14. L. Droba: A. K. jako pisarz i polityk. *Przegl. pol.* 1879—80.
15. K Chłędowski: Paszkwil polski. *Przew. nauk. i liter.* 1879.
16. Ks. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce. Krak. 1883, I.
17. M. Malinowski: St. Łaskiego prace naukowe i dyplomatyczne. Wilno. 1864. (Str. XLVI—LVII). (O Djalogach o Sejmie Azjackim).
18. Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Kraków. 1881. (Dzieła. Ser. II, t. VIII, str. 54—56 i 139—140).
19. Ks. Korytkowski: Arcybiskupi Gnieźnieńscy. III. 1889.
20. K. Morawski: Przedmowa („Praefatio“) do Krzyckiego „Carmina“ (wyd. 1888), szczeg. rozdz. III. („Fasti Criciani“), (XXVI—XXXVII), zawierający życiorys, i rozdz. V „De Cricii poesis indole ejusque arte metrica“. (Str. XLII—LXI).
21. Jezienicki: Rec. wyd. Morawskiego w *Kwart. histor.* 1889.
22. Ptaszycki: Poezje Krzyckiego. *Ateneum.* 1889 czerw. (Z powodu wyd. Morawskiego).
23. S-cki (Ptaszycki): Andrzej Krzycki, poeta wieku XVI. *Przegl. literacki* „Kraju“ z r. 1889.
24. M. Sas: Przyczynek do krytyki tekstu Andrzeja Krzyckiego. Kraków. 1891. (Odb. z *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce,* t. VII. 1891). (Por. art. tegoż: Przyczynek do poezji polskołać. XVI w. w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVIII. 1893 i *Bibl. Warsz.* 1889). (Rec. Kruczkiewicza w *Kwart. histor.* 1892).
25. M. Sokołowski: Stosunek A. Krzyckiego do sztuki. Kraków. 1896. (Odb. z *Spraw. Kom. hist. sztuki,* t. VI).
26. Saenger: Kriticzeskija zamietki k niekotorym miestam w łatinskich stichotworenijach, wnow izdannych polskich pisatelej XVI i XVII wiekow. Petersburg. 1897 (w *Commentationes philologicae.* Wyd. na uczczenie jubil. prof. Pomiałowskiego).

27. Brückner: Uwagi krytyczne senatora G. E. Saengera do tekstów łacińsko-polskich prozaicznych i poetyckich. *Kwart. histor.* 1906.
28. Dembitzer: De tribus Cricii locis. *Eos.* 1900.
29. Dembitzer: De ratione quam A. Cricius in actione mutua exprimenda secutus sit. (*Spraw. gimn. w Kołomyi.* 1900).
30. Ks. Fijałek: Krzycki przeciw Lutrowi w Rzymie. *Pam. liter.* 1902.
31. Ks. Fijałek: Wydawcy rzymscy dziełka Krzyckiego „O ucisku Kościoła“ i jego znaczenie. *Pam. liter.* 1902.
32. X. V.: Rodzina A. Krzyckiego. *Przegl. kościelny.* 1905. (Pozn.).
33. Tarnowski: Hist. liter. pol. I, 39—42 i 51—52.
34. Pilat: Hist. liter. pol., cz. I, t. II (Lwów. 1908), str. 79—95.
35. A. Syruczek: Ustalenie daty urodzin A. Krzyckiego. *Pam. liter.* 1912.

4. JAN DANTYSZEK. *(Joannes Dantiscus).*

Pochodził z rodziny niemieckiej, osiadłej pierwotnie w Prusiech, używającej szlacheckiego przydomka von Hoefen („a Curiis“) (?). Dziad przeniósł się do Gdańska i przezwał się od rzemiosła swego Flachsbinder („Linodesmon“) t. j. powroźnik. Jan Dantyszek urodził się w Gdańsku (stąd *Dantiscus*), 1-go listopada 1485 r., z ojca Szymona, piwowara. Pierwsze nauki odbył w Gdańsku, a wyższe w akademji krakowskiej (zapisał się ok. 1497—1498); był tu uczniem Pawła z Krosna. Już w r. 1500 lub 1501 wstąpił do kancelarji królewskiej, jako pisarz. Wziął udział w wyprawie przeciw Wołoszczyznie i Tatarom. W r. 1505 (prawdop.) wyruszył w podróż zagranicę; zwiedził Danję, Niemcy, Grecję, Ziemię Świętą i Włochy; jak długo tu przebywał i czy kształcił się w którym z uniwersytetów włoskich, niewiadomo. Powróciwszy do kraju, wrócił na dwór król. i za poparciem Tomickiego, posunięty został na sekretarza królewskiego. W r. 1515 towarzyszy Zygmuntowi I na kongres w Preszburgu i Wiedniu. W tym samym roku udaje się, w charakterze sekretarza poselstwa polskiego, do Wenecji. W r. 1516—1517 posłuje przy ces. Maksymiljanie w Wiedniu, który go uwieńczył wawrzynem poetyckim, wyrobił mu tytuł dr. obojga praw uniw. wiedeń. i wyniósł go do szlachectwa. (Odtąd pisze się „a Curiis“). W l. 1518—1519, 1522—1523 i 1524—1532 posłuje do ces. Karola V, do Hiszpanji. Wybrany w r. 1530 biskupem chełmińskim, obejmuje w r. 1532, po wy-

święceniu na kapłana, rządy dyjecezją. W r. 1537 biskupem warmińskim.

Zm. 28 paźdz. 1548 r. w Heilsbergu.

Najwcześniejsze drukowane utwory Dantyszka, próby młodzieńcze, wyszły w l. 1510—1514:

a) „Joannis Linodesmonos De virtutis et fortunae differentia somnium". (Kraków. 1510).

b) „Epithalamium in nuptias Sigismundi ac Barbarae". (Kraków. 1512).

c) „Carmen extemporarium de victoria insigni ex Moschis". (Kraków. 1514).

Wiersz: „In laudem Pauli Crosnensis Rutheni", prawdop. z r. 1512, nie był druk. współcześnie.

Utwory Dantyszka z okresu służby jego dyplomatycznej (1515—1532):

a) „Congressus trium regum". (Viennae. 1515).

b) „De clade Moschorum". 1515.

c) „De profectione Sigismundi I in Hungariam". (Kraków. 1516).

d) „De nostrorum temporum calamitatibus Silva". (Bononiae. 1530). 2 wyd. Kraków. 1530. 3 wyd. Kolonja. 1530. 4 wyd. Antwerpja. 1530. Nowe wyd. Z. Celichowskiego p. t. „Jana Dantyszka poemat De nostr. temp. calam. silva". Poznań. 1902.

e) „Victoria Seren. Poloniae Regis contra Voyevodam Muldaviae... 22 Augusti 1531 parta". (Lowanjum. 1531). (Przekł. franc. Paris. 1531).

f) „Ad Grineam". (Kraków. 1519).

g) „Ad Magnificum Dominum Sigismundum de Erberstain". (Kraków. 1518).

Utwory z l. 1533—1548:

a) „Ad ingenuum adolescentem Constantem Alliopagum. Carmen paraeneticum..." (Kraków. 1539). (Wiersz do K. Knobelsdorfa; wyd. Hozjusz).

b) „Jonas propheta de interitu civitatis Gedanensis". (Wydruk. w dod. do Tomasza Samostrzelickiego: „Oratio ad Gedanenses..." p. t. „Praedictio ruinae Gedani". (Poznań. 1577). (Przedruk w Łasickiego „Clades Dantiscanorum". 1577). Przedruk. Wiszn. Hist. liter. VI, 246—8.

(I wyd. 1538, wedł. Hiplera; Estr. nie zna). Napis. w r. 1538; wedł. Wiszn. w r. 1530 (?). Przekład polski ks. Jacynta Przetockiego wyszedł p. t. „Gdański prorok..." Kraków. 1649. (Oryg. łać. i przekł. pol.).

c) „Epitaphia duo Petro Tomicio, Episcopo Cracoviensi". (Kraków. 1538).

d) „Hymni aliquot ecclesiastici, ad imitationem Prudentii". (Kraków. 1548). (Hymny i „Ad C. Alliopagum" przedrukował Hipler w „Des ermländischen Bischofs Joh. Dantiscus u. seines Freundes Nic. Copernicus geistliche Gedichte". (Münster. 1857).

Wyd. zbior.: „Joh. de Curiis Dantisci... Poemata et hymni, e bibliotheca Zalusciana recensuit, prooemium adiecit J. G. Boehmius". (Wrocław. 1764). (Lipsk). Wyd. nie zawiera wszystkiego.

Wybór wierszy p. t. „Analecta carminum Joannis de Curiis Dantisci". Brunsbergae. 1841. (W programie popisu gimn. „Ad examinis publici sollemnia in Gymnasio Regio Varmiensi Brunsbergae... MDCCCXLI celebranda... invitat dr... Gerlach").

Wiersz Dantyszka na parafrazę Psalmów Campensisa z wyd. lugduńskiego 1534 przytoczył Ptaszycki przy Psałterzu Reja, str. 302, i Dobrzycki w rozpr. o Psałterzu Kochanowskiego, s. 13.

Listy Dantyszka rozproszone po wszystkich bibliotekach Europy, m. i. w Ossolin. Niektóre listy i mowy wyd. w *Acta Tomiciana*. Kilka listów i wyj. z listów w Grabowskiego „Starożytn. histor." II.

„Judicium meum de Luthero", z autogr. bibl. Upsalskiej wyd. Hipler w rozprawie „Kopernikus und Luther" (*Zeitschrift für Gesch. Ermlands,* t. IV). Ustęp przełożył na pol. Kubala. (*Bibl. Warsz.* 1872, I).

Wiersze przełożył na jęz. pol. Kondratowicz.

K. Bartoszewicz w przypisku na str. 322, t. I, 2-go wyd. Hist. liter. pol. Jul. Bartoszewicza mylnie podaje, że w *Przegl. nauk.* Skimborowicza (z r. 1847) jest jego rozpr. o poemacie Dantyszka o Gdańsku (a więc o „Jonas prorok"); tymczasem J. Bart. w art. „Stary poemat o Gdańsku" (przedruk. w t. VIII „Dzieł") rozbiera poem. łać.

Wacława Clemensa (Klimenta), poety czeskiego, p. t. „Gedanum sive Dantiscum...“ (Gdańsk. 1630).

Literatura o Janie Dantyszku.

1. Boehm we wstępie do „Poemata et hymni...“ 1764.
2. Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt. IV.
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 237—251.
4. L. Czaplicki: „De vita et carminibus Joannis de Curiis Dantisci“. Wrocław. 1855.
5. Hipler: Lebensskizze des Johannes Dantiscus. (Jako wstęp do „Des erml. Bisch. J. D... Geistliche Gedichte“. Münster. 1857).
6. Eichhorn: Geschichte der ermländischen Bischofswahlen. *Zeitschr. für d. Gesch. u. Altertumskunde Ermlands.* 1858—60.
7. Siemieński o D. w „Portrety liter.“ I. Poznań. 1865 (toż w „Dzieła“ III) oraz w „Kilka rysów z literatury i społecz.“ II. (Zob. też art. w *Tyg. Ilustr.* 1861).
8. Bartoszewicz: D. J. *Enc. Orgelbr.*
9. Hipler: Literaturgeschichte des Bistums Ermland. Braunsberg u. Leipzig 1873.
10. Finkel: Poselstwa Jana Dantyszka. Lwów. 1879. (Odb. z „Albumu uczącej się młodz. pol. pośw. Kraszewskiemu“).
11. Hirsch o D. w „Allgem. deutsche Biographie“. Wyd. przez akad. bawarską. (Przed r. 1879).
12. W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów polskich. Warszawa. 1881.
13. Hipler: Beiträge zur Geschichte der Renaissance und des Humanismus aus dem Briefwechsel des Joh. Dantiscus. *Zeitschr. für die Gesch. Ermlands.* 1891, IX (listy humanistów do Dantyszka, jeden Dantyszka).
14. Chłędowski: Paszkwil polski. *Przew. nauk. i liter.* 1879.
15. M. Sas: Przyczynek do poezji pol.-łac. XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* 1893, s. II, t. III.
16. Hipler: Die ermländische Bischofswahl vom Jahre 1549. *Zeitschr. für d. Gesch. Erm.* 1897, XI. (De morte Joannis Dantisci).
17. Celichowski: J. Dant. poemat De nostr. temp. calam. silva. Poznań. 1902.
18. L. Ciliński: Jan Dantyszek. Życie i pisma. *Kur. Stanisł.* 1903 nr. 902 i n.
19. Brückner: Uwagi krytyczne senatora G. E. Saengera do tekstów łaciń.-pol. *Kwart. histor.* 1906.
20. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. I, str. 95—110.
21. Wierzbowski: Materjały... I—II.

5. RUDOLF AGRICOLA MŁODSZY. *(Junior).*

Szwajcar z Wasserburga. Był w r. 1507 lub 1508 w Lipsku. Stąd przez Wrocław przybył do Krakowa i wstąpił do akademji

(1510); był uczniem Pawła z Krosna; w r. 1511 bakałarzem i miewa wykłady w bursie niem. W Krakowie pozostał do r. 1514; stąd udał się do Węgier i do Wiednia. Powrócił do Krakowa prawdop. pod koniec r. 1517. W l. 1518—1521 wykłada Owidjusza i Horacego w akademji.

Zm. w marcu r. 1521 w Krakowie.

(R. A. przezwany „Młodszym“, dla odróżnienia od głośnego humanisty niemieckiego Rudolfa Agricoli (1443—1485).

Pierwszym jego utworem druk.:

„De divo Casimiro... Carmen“. Kraków. 1511.

Wyd. wiele dzieł prozą i wierszem.

Zob. bibliogr. Estr. i u Wisz. III, 323—4 i VI, 324 i indziej.

Literatura o Rudolfie Agricoli.

1. Bauch: Rud. Agricola Junior. Wrocław. 1892. *(Jahresber. a. Evang. höheren Bürgerschule).*
2. Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 231—3, 237—241.
3. Bauch: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance 1460—1520. (*78 Jahresbericht d. schles. Gessellsch. für vaterländ. Kultur i. J.* 1900). Wrocł. 1901. Hist. Sect. III.
4. Plebański: A. R. *Enc. Wych.* I.

6. WALENTY ECK.

Szwajcar z Lindau. W r. 1511 wstąpił do akad. krak.; w 1513 bakałarzem i wykłada. Pozostał w Krakowie może do r. 1516; stąd udał się na Węgry; po kilku latach wrócił do Krakowa i po Pawle z Krosna wykładał poetykę.

Wydał wiele utworów wierszem i prozą w Krakowie. (Zob. Wiszn. Hist. liter. VI, 333—4 i indziej).

M. i. „De arte versificandi“. Kraków. 1515.

Literatura o Walentym Ecku.

1 Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 233.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 333.

7. MIKOŁAJ HUSSOWSKI. *(Nicolaus Hussovianus).*

Ur. się prawdop. w Hussowie (pow. łańcucki), między r. 1475—1485, z ubogich rodziców pochodzenia nieszlacheckiego,

Wiek młodzieńczy strawił jako pachołek jakiegoś możnego pana — na łowach. Potym dostał się na dwór Erazma Ciołka, biskupa płockiego. Rok 1521—1522 spędza H. w Rzymie, jako dworzanin Ciołka, posługującego do papieża Leona X. Po śmierci swego protektora (1522) wraca do Polski i osiada prawdop. w Krakowie. Po r. 1525 poświęcił się prawdop. stanowi duchownemu. Żył jeszcze w r. 1533.

Pierwszym utworem Huss. był poemat o żubrze, napisany w Rzymie, pierwotnie dla pap. Leona X, po jego śmierci dedykowany królowej Bonie, p. t.

1. „Carmen de statura, feritate et venatione bisontis". Kraków. 1523.

Do poematu dodano 8 wierszy mniejszych. Nowe wyd... Denuo excusum. Petropoli. Typis Acad. scient. 1855.

2. „Nova et miranda de Turcis victoria..." Kraków. 1524. (Opisuje zwycięstwo Mik. Firleja pod Trembowlą w 1524).

3. „De vita et gestis divi Hyacinthi". Kraków. 1525.

Wydanie zbior. „Nicolai Hussoviani Carmina... edidit Joannes Pelczar". Kraków. 1894. *(Corpus poet. Pol. latin.).*

Literatura o Mikołaju Hussowskim.

1. J. Pelczar we wstępie do wyd. zbior. z r. 1894.
2. Jezienicki: Mik. Hussovianus (Hussowski) w świetle najnowszych badań. *Kwart. histor.* 1895. Por. *Eos.* 1896.
3. Dembitzer: Hussoviana. *Eos.* 1896.
4. Dembitzer: Ad Nicolai Hussoviani epistulas notulae criticae duae. *Eos.* 1895.
5. Rejowicz w ocenie wyd. Pelczara. *Przegl. powsz.* 1895.
6. Saenger: Kriticzeskija zamietki... (1897).
7. Pelczar: Mikołaj Hussowski, jego życie i pisma. Ustęp z dziejów humanizmu w Polsce. *Spraw. gimn. św. Jacka w Krakowie.* 1900.
8. Ćwikliński: Nieznany list Mikołaja Hussovianusa. *Eos.* 1898—99.
9. Kasprowicz: M. Hussowskiego „Pieśń o żubrze" i „Pan Tadeusz". *Słowo Polskie.* 1913, nr. 530—536, i *Kur. Warsz.* 1913, nr. 313—316.
10. Pilat o H. w „Histor' liter. pol." II, cz. I.
11. Wierzbowski: Materjały... I.

8. KLEMENS JANICKI (JANICJUSZ). *(Janicius).*

Właśc. nazywał się Janik lub Janicz. Był synem chłopa. Ur. się 17 listop. 1516 r. w Januszkowie, pod Żninem (w Wielkopolsce). Uczył się w Żninie, potym w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Po ukończeniu nauk zaopiekował się nim w r. 1536 Andrzej Krzycki, arcyb. gnieźn., i przyjął go na swój dwór. Po śmierci Krzyckiego (1537) wziął go na swój dwór Piotr Kmita, marszałek kor. Jego kosztem udał się J. w r. 1538 na dalsze studja do Padwy, gdzie w l. 1538—40 kształcił się w naukach humanistycznych. W r. 1540 otrzymał tu stopień doktora fil. i wieniec poetycki od papieża Pawła III. Pod koniec r. 1540 wrócił do kraju.

Zm., jak się zdaje, w styczniu, r. 1543, w Krakowie.

Utwory Janickiego:

1. Clementis Janitii, poetae laureati, Tristium liber I. Variarum elegiarum liber I. Epigrammatum liber I. (Cracoviae. 1542). 2 wyd. wyszło t. m. 1547 a 1550.

2. „Querela Reipublicae Regni Poloniae a... 1538 conscripta". B. m. i r. (1538?).

3. „Epithalamii Serenissimo Regi Poloniae Domino Sigismundo Augusto... aeditio posthuma". (Kraków. 1543).

4. „Vitae Regum Polonorum, elegiaco carmine descriptae". (Antwerpja. 1563). 2 wyd. Kraków. 1565. Przy tym wydaniu wydruk. satyrę: „In Polonici vestitus varietatem et inconstantiam dialogus". Następne wyd. krakowskie: 1566, 1568, 1573, 1574, 1575, 1605, 1621, 1634, i kilka wydań zagranicznych. Niektóre wydania z tyt. „Vitae Principum Polonorum". Używane były jako podręcznik w uniw. krakowskim. Pierwowzór „śpiewów historycznych".

Przekłady polskie „Vitae":

a) Achacego Kmity p. t. „Żywoty królów polskich". (Kraków. 1591).

b) Jana Głuchowskiego, proboszcza płockiego, przy wyd. „Vitae" krakowskim z r. 1605, p. t. „Ikones książąt i królów polskich".

c) Jana Bielskiego S. J., w I t. dzieła p. t. „Widok Królestwa Polskiego..." (Poznań. 1763).

d) „Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca w. XVI-go“, wyd. przez Z. Glogera (Warszawa. 1905), z uszkodz. egz. unikatu bez karty tytułowej, jest, wedł. Brücknera, napisany na podstawie „Vitae“ Janicjusza, być może przez Paprockiego (*Książka*. 1906). Być może jest to wspomniany przez Juszyńskiego „Katalog książąt i królów polskich... rytmem polskim dla snadniejszej pamięci uczyniony“.

e) Marcina Paszkowskiego przy przekł. Gwagnina „Kroniki Sarmacjej Europejskiej“. (Kraków. 1611).

5. „Vitae Archiepiscoporum Gnesnensium“. (Kraków. 1574). (Dystychami). (Wyd. Andrzej Trzycieski). Pis. w r. 1536—7.

Dwa wiersze Jan. wyd. Ćwikliński w *Eos*. 1900.

Kilka wierszy w rękop. w bibl. publ. w Petersb. i w bibl. Jag. (m. i. elegja na śmierć Krzyckiego).

Wyd. zbiorowe: „Cl. Janitii. — Poemata in unum libellum collecta“. (Lipsk. 1755). Wyd. J. E. Boehm.

Zamierzone przez Ćwiklińskiego w r. 1893 wyd. w *„Corpus ant. poetarum Polon.“* — nie wyszło.

Wybór poezji J. wyd. Jezienicki w „Celniejsze utwory łacińskie Jan., Kochan. i Sarb., ze wstępem i objaśn.“ Lwów. 1898.

Na jęz. pol. przełożył utw. Jan. L. Kondratowicz („Przekłady poetów pol.-łac.“ I, 1851). Częściowo tłum. Fr. Zagórski, Sygiert, Urmowski.

Listy (3) do kanon. Stan. Kilowskiego z 1537 i 1539, niewyd., w bibl. publ. w Petersb. (Załusk.); wyjątki u Ćwikl.

Literatura o Klemensie Janickim.

Monografja:

Ćwikliński: Klem. Janicki, poeta uwieńczony. Kraków. 1893. (Odb. z *Rozpr Akad. Um. wydz. filol.* XVII).

Przyczynki:

1. Masłowski: „De vita et poesi Cl. Janicii“. Wrocław. 1857.
2. Z. Węclewski: Disputatio de Cl. Jan. scriptis... (w *Index lectionum in univ. litter. Varsav. per a. 1864/5.*
3. Z. Węclewski: Wiadomość o życiu, pismach, wydaniach i przekładach poezji Klem. Janickiego. Warszawa. 1869. (Odb. z *Bibl. Warsz.* 1868, IV):

4. Brodziński o J. w „Pisma“. IV.
5. Windakiewicz: Siedm dokumentów do życia Janickiego. *Archiwum do dziej. ośw. i liter. w Polsce.* VII. 1892.
6. Kaszewski: Poeta uwieńczony. *Bibl. Warsz.* 1893, IV.
7. Chmielowski: Rec. książki Ćwikl. *Ateneum.* 1893, IV.
8. Jezienicki: Rec. książ. Ćwikl. *Muzeum.* 1893.
9. M. Sas: Przyczynek do poezji pol.-łac. XVI w. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVIII. 1893).
10. Chrzanowski: Przyczynki do krytyki tekstów autorów nowo-łacińskich. *Eos.* 1900.
11. Ćwikliński: Dwa drobne wiersze Kl. Jan. *Eos.* 1900.
12. Jezienicki we wstępie do „Celniejsze utw. łac. Jan...“ (1898).
13. Tarnowski: Hist. liter. pol. I, 52—56.
14. K. Miaskowski: Dyplom promocji Kl. Jan. na dr. fil. i poetę uwieńczonego. *Pam. liter.* 1907.
15. Pilat: Hist. lit. pol. T. II, cz. I, str. 110—128.

Zob. nadto omówienie literatury o Jan. w monogr. Ćwiklińskiego, rozdz. I.

Wierzbowski: Materjały... I.

9. PIOTR ROIZJUSZ. *(Petrus Royzius Maureus).*

Rodem Hiszpan; właśc. nazwisko Ruiz de Moros. Emigrant, humanista, uczony prawnik i poeta. Ur. się w pierwszych latach XVI w., w Alcaniz (po łac. Alcagnitium) w Aragonji, z o. Marcina. Kształcił się w mieście rodzinnym i w akademji w Lérida; tu wyświęcony na djakona. Ok. r. 1537 udał się do Włoch; tu studjował prawo w uniwers. w Bolonji, Padwie, Rzymie i innych; w r. 1538 lub 1539 dr. prawa. Na wezwanie Piotra Gamrata, bisk. krak., przybywa ok. r. 1542 do Polski i zostaje prof. prawa rzymskiego w uniwersytecie krakowskim, gdzie wykłada do r. 1551. W r. 1549 zostaje dworzaninem Zygm. Augusta i nadwornym doradcą prawnym (juris consultus); w r. 1550 radcą sądowym przy dworze królewskim (consiliarius). Ok. r. 1552 przenosi się na Litwę; tu spełnia swój urząd sędziowski w oddziale nieszlacheckim polskiego sądu nadwornego w Wilnie. Między r. 1559—1567 zostaje proboszczem w Krożach i kanonikiem żmudzkim (miednickim). W końcu r. 1566 lub na pocz. r. 1567 archipresbiterem kościoła św. Jana w Wilnie i dyrektorem oraz profesorem szkoły przy tym kościele. W r. 1567 kanonikiem wileńskim; w r. 1569 kustoszem katedralnym. Bierze udział w komisjach, wysyłanych do

Gdańska w r. 1568 i 1569, w sprawie buntu mieszczan tamecznych.

Zm. 23 marca r. 1571, w Wilnie.

Z utworów Roizjusza, osobno wydanych, celniejsze:

a) „De apparatu nuptiarum Sigismundi Secundi Augusti Poloniae regis... atque reginae Elisabes...“ Kraków. 1543.

b) „Carmen de sancto pontifice caeso sive Stanislaus“. Kraków. (1547). 2 wyd. wyszło przy poemacie Szymonowicza p. t. „Divus Stanislaus“. 1604; 3-cie w wyd. zbior. utworów Szymonowicza warszaw. z r. 1772.

c) „Historia funebris in obitu divi Sigismundi Sarmatiarum regis“. Kraków. 1548.

d) „Nenia in funere viri illustris Samueli Maceovii“. Kraków. 1550.

e) „Ad inclitum atque potentissimum Sigismundum Augustum Sarmatiae regem carmen consolatorium“. Kraków. 1553.

f) „Ad proceres Polonos de matrimonio regio carmen“. Kraków. 1553.

g) „De apparatu nuptiarum... Sigismundi Augusti et Catharinae...“ Kraków. 1553.

h) „Chiliastichon...“ Kraków. 1557.

i) „Carmen funebre in obitu illustrissimi Joannis comitis Tarnovii“. Kraków. 1561.

k) „Decisiones Lithuanicae“. Kraków. 1563. 2 wyd. Frankfurt 1570; 3 wyd. Wenecja. 1572 (prozą).

Wyd. zbior. „Petri Royzii Maurei Alcagnicensis Carmina“. 2 t. Wyd. Br. Kruczkiewicz. Kraków. 1900. (Wydanie to zawiera wszystkie jego poezje, drukowane i rękopiśmienne, m. i. wiersz „In Lithuanicam peregrinationem“, pierwszy, jak się zdaje, makaron w literaturze polskiej, wyprzedzający „Carmen macaronicum“ Jana Kochanowskiego).

Bibliografję utworów R., drukowanych i rękopiśmiennych, podaje Kruczkiewicz we wstępie do t. I „Carmina“ (1900).

Rękopisy R. przechowują się głównie w bibl. Kórnickiej, Ossolińskich i Petersb. publ.

Literatura o Piotrze Roizjuszu.

Monografja:

Kruczkiewicz: Royzyusz. Jego żywot i pisma. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXVII. 1898.

Przyczynki:

1. Janocki: „Janociana“. I. (1776).
2. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. II. (1810).
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 337—340.
4. Sobieszczański: R. *Enc. Orgelbr.*
5. Morawski: Wiersze makaroniczne łacińsko-polskie utworu autora hiszpań. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XII, 1887.
6. Kruczkiewicz: De Royzii vita operibusque (we wstępie do t. I „Carmina“).
7. Brückner rec. wyd. „Carmina“ Kruczkiewicza. *Przegl. pol.* 1901, lip.
8. Heck rec. monogr. Kruczkiewicza o Roizjuszu. *Przegl. powsz.* 1900.
9. Polemika między Brücknerem a Kruczkiewiczem w *Kwart. histor.* 1901 i 1902.
10. Heck: Szymon Szymonowicz. I, str. 55—59 i nast. odb. (rozbiór poematu o św. Stanisławie).

N. b. Wiersze o Roizjuszu Trzycieskiego, Reja i Jana Kochanowskiego.

Zob. też bibliogr. liter. o R. u Kruczkiewicza.

10. STANISŁAW NIGER CHROŚCIESKI. *(Chroscesius).*

Poch. z rodu szlacheckiego h. Łabędź. Ur. w latach 1515—1520 w Ciechanowie (na Mazowszu) z o. Jana. Zamłodu przebywał przez czas niejaki w domu Stan. Kilowskiego, kanonika gnieźn., w Gnieźnie i przyjaźnił się z Klem. Janickim. Być może uczył się, jak Janicki, w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Ok. r. 1536 bawił w Poznaniu, na dworach, jak się zdaje, bisk. Jana i kasztelana pozn. Andrzeja Górki. W r. 1537 zapisał się na uniwers. w Lipsku. W r. 1538 wrócił do Poznania. Potym, w r. 1541 (jak się zdaje) udał się na dalsze studja do Włoch i wstąpił do uniw. w Padwie; tu otrzymał stop. dr. artium i medycyny (1544). Powróciwszy do kraju, osiadł w Poznaniu i oddał się praktyce lekarskiej. W l. 1559 i 1568 piastował urząd burmistrza w Poznaniu; w 1577 był jednym z rajców. Oż. był z Ewą z Litosławskich.

Data śmierci nie jest znana.

Utw. poet.:

a) „In immaturam mortem Illustr... Joannis, praesulis posnanensis... epicedion". 1538. (Lipsk).

b) „Elegia (elegans) in laudem thermarum Carolinarum..." (egz. nie odszuk.).

Szczupłą po nim puściznę poetycką, wyd. z druków i rękop., oraz 2 listy do St. Kilowskiego (ręk. petersb.), z r. 1539 i 1541, Ćwikliński w dod. do rozpr. o nim.

Utw. prozą:

a) „Libellus de odore" (zagin.).

b) „Libellus de humoribus". (Kraków. 1570).

c) „Libellus de usu ligni Guajaci". (Kraków. 1576).

Literatura o Stanisławie Chrościeskim.

Ćwikliński: Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego. *Księga pamiątk. uniw. lwow. ku uczcz. 500 jubil. uniw. krak.* Lwów. 1900.

11. BENEDYKT Z KOŹMINA.

Zwany po ojcu Czarny. Ur. r. 1497 w Koźminie Wielkim na Śląsku (czy w pow. krotoszyń. w Wielkopolsce). Prof. uniw. Jagiell.; słynny humanista. W 1525 mag. fil.; w 1535 dziekanem wydz. artystów. Wykładał na wydz. nauk wyzw. do r. 1540 (od 1529?) klasyków rzym., głównie Cycerona. W r. 1553 dr. teologji. Był kanonikiem przy kościele św. Anny, a zarazem kaznodzieją przy katedrze aż do śmierci; był też kustoszem przy kośc. św. Florjana i archidjakonem sandomierskim. Czas jakiś był podkanclerzym uniwers.

Zm. 28 listop. 1559 r.

Oprócz przedruków niekt. dzieł Cycerona, Lukana, Corn. Neposa i Pliniusa (w l. 1531—33) wyd.: „Epithalamion Joachimi Marchionis Brandeburgen..." Kraków. 1535.

Wiersze jego łać. wyd. J. Pawlikowski p. t. „Benedicti a Cosmin Carmina edidit Pawlikowski". (Spraw. gimn. św. Anny. 1894).

Literatura o Benedykcie z Koźmina.

O B. z K. pisał Marcin Radymiński w swej hist. (rękop.) Akad. krak.

1. E. Kierski: Benedykt z Koźmina. *Tyg. ilustr.* 1864, II.
2. Mecherzyński: Hist. wym. II, 40—41.
3. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 317.
4. Pawlikowski we wstępie do wyd. wierszy łac. (1894). (Ocena Hecka w *Eos.* 1894).
5. Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II.
6. Troskolański: Andrzej Radwan-Zebrzydowski. *Przew. nauk. i liter.* 1897—1907.
7. Wisłocki: Korespondencja Zebrzydowskiego. *Acta histor.* I.
8. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krakowskiego... w XV w. (Str. 18).

12. GRZEGORZ Z SAMBORA. *(Vigilantius Gregorius Samboritanus).*

Grzegorz Czuj z Sambora pochodził z mieszczan. Ur. się ok. r. 1523?, (Wedł. Fijałka był prawdop. młodszy o lat ok. 5 od Herbesta, a więc ur. się po r. 1531?) w Samborze, na Rusi Czerw., z o. Grzegorza, szewca, i Anny Stancelówny. Do szkół uczęszczał (w Łęczycy?), Kłodawie i Włocławku. Kształcił się następ. w akademji krakowskiej (od r. 1552); ok. r. 1555 bakałarzem. Wyświęcony na księdza, był nauczycielem w Czerny i Garwolinie na Mazowszu, później w szkołach w Przemyślu i Lwowie, wreszcie rektorem szkoły przy kościele Najśw. P. Marji w Krakowie. W r. 1561 mistrzem i rozpoczyna wykłady w akademji krak., jako prof. poetyki i teologji. Ok. r. 1570 kanonikiem kolegjaty św. Anny, a w r. 1572 św. Florjana. Przyjaciel Benedykta Herbesta.

Zm. 26 lutego 1573 r., w Krakowie.

Płodny poeta łaciński. Pisał elegje, sielanki, epigramaty i poematy. Pierwszy utwór Grzegorza z Sambora osobno wydany: „Amyntas sive Ecloga..." (Kraków. 1560) zaginął. Drugi:

„Ecloga, qua Archiepiscopatum Leopoliensem Reverendiss. D. Paulo Tarloni gratulatur..." Kraków. 1561. (Ekloga na cześć arcyb. Tarły, z komentarzem („eksplikacją") Ben. Herbesta). Tę samą eklogę, ze zmianą imion i tytułu, ogłosił na cześć arcyb. lwow. Stan. Słomowskiego, p. t. „Alexis sive Ecloga..." (Kraków. 1565).

Wyd. zbior. sielanek, elegji i epigramatów: „Ecloga I... Elegiae IX... Epigrammata...“ Kraków. 1566. (Jedną z elegji, autobiograf., przedruk. Wiszniewski Hist. liter. VI, 264—267).

Z poematów najcelniejsze:

a) „D. Stanislai Costuli Poloni Vita, per V. Gregorium Samboritanum scripta“. Kraków. 1570. Przekł. polski W. Stroki, p. t. „Życie Świętego Stanisława Kostki“. Kraków. 1894. (Odb. z *Przegl. powsz.*).

b) „Częstochowa“. Kraków. 1568. Przekł. polski W. Stroki, wyd. Kraków. 1896.

c) „Theoresis secunda seu Parentes“. B. m. i r. (Kraków. 1569).

d) „Theoresis tertia“. Kraków. 1561.

Dwa polskie wiersze Grzegorza z Sambora: a) „Na herb P. Herburtów“, wydruk. na czele łac. „Panegyricum...“ b. m. i r. (Kraków. 1568), podał W. Stroka w rozpr. „O życiu i pismach G.“, nast. w *Czasie,* 1894, nr. 63 (i odb.), oraz Fijałek; b) 4-wiersz jako motto naczele dzieła Herbesta: „Zdrowe... lekarstwo“. Kraków. 1568.

Bibliografja utworów u Fijałka i Wiszniewskiego.

Sądy o G. z S.: Wiszniewski nazywa go „zagorzałym wierszokletą“; wedł. Małeckiego poem. „Częstochowa“ w niczym nie ustępuje „Roxolanji“ Klonowicza, a z pewnością przewyższa „Flisa“ i inne jego polskie roboty; Brückner nazywa Samborczyka „maronizującym humanistą-wierszokletą“ (w rec. książki Grabowskiego o Skardze w *Pam. liter.* 1913); wedł. ks. Fijałka, poeta to nie natchniony, lecz okolicznościowy, panegirysta.

Literatura o Grzegorzu z Sambora.

1. „Janociana“ I, 93—99. (1776).
2. Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak.
3. Juszyński: Dykcjonarz poetów... II, 154—162.
4. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 260—268.
5. Kondratowicz: Dzieje liter. pol., wyd. 2-gie (1875) II, 1—5.
6. M. Turkawski: Życie i dzieła Grzegorza Wigilancjusza Samborczyka. *Spraw. realn. gimn. w Kołomyi z r. 1878.*
7. W. Stroka: Słowo o życiu i pismach Grzegorza. Przy „Życie Św. Stan. Kostki“. (1894).
8. Stroka: Wstęp do „Częstochowy“. (1896).

9. Chmielowski: G. z S. *W. Enc. powsz. ilustr.* XXV, (1900).
10. Fijałek: Moderniści katoliccy Kościoła Lwowskiego w XVI w. *Pam. liter.* 1908, str. 11—48.
11. T. Grabowski: P. Skarga... (1913). Str. 102—106.

Zob. też bibliogr. u Fijałka l. c. Str. 30—31.

13. ANDRZEJ TRZYCIESKI. *(Tricesius).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku“.

14. JAN KOCHANOWSKI. *(Cochanovius).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku“.

15. SEB. FAB. KLONOWIC. *(Acernus).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku“.

16. SZYMON SZYMONOWIC. *(Simonides).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku“.

17. JOACHIM BIELSKI. *(Bielscius).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku“.

18. ADAM SCHROETER.

Szlązak. Ur. się ok. r. 1525, w Nisie, czy Cytawie nad Nisą, z o. Andrzeja, bakałarza. Wyższe nauki odbył w uniw. w Pradze i w Padwie, oraz w Krakowie (?). W r. 1554 lub 1555 dostał się na dwór Wojciecha Łaskiego, wojewody sieradzkiego.

Zm. ok. r. 1572.

Był poetą laureatem.

Głównym jego utworem jest poemat: „Salinarum Vieliciensium jucunda ac vera descriptio“. Kraków. 1553. 2 wyd. p. t. „Regni Poloniae Salinarum Vieliciensium descriptio...“ Kraków. 1564. (Poemat tu znacznie rozszerzony i dodano kilka drobniejszych wierszy; Węclewski przytacza obszerny z niego wyjątek w przekł. pol.).

Przełożył na jęz. pol. w całości F. Piestrak i wyd. p. t. „Opis salin wielickich przez Adama Schrötera, uwieńczonego poetę“. Wieliczka. 1902.

Bibliografję i rozbiór utworów Schroetera podaje Węclewski.

Literatura o Adamie Schroeterze.

1. Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. I. Adam Schroeter. *Przew. nauk. i liter.* 1879.
2. Piestrak we wstępie do przekładu „Opis salin wielickich“. (1902).

19. ANDRZEJ SCHONEUS. *(Schoen).*

Ur. w kwietniu 1552 w Głogowie na Szląsku. Po ukończeniu szkół miejscowych, udał się do Krakowa, gdzie zaopiekował się nim Stan Sokołowski. Kształcił się jego kosztem w Padwie i Rzymie. W r. 1586 został w Krakowie magistrem artium et philosophiae i dr. fil., a wkrótce potym we Włoszech dr. prawa i teol. Powróciwszy do Krakowa został prof. fil. w akad. krak. w 1588. Od r. 1602, po złożeniu doktoratu w akad. krak., był prof. teol. Kilkakrotnie piastował godność wicekanclerza (od 1604) i rektora (od 1605). (W 1604 kanonikiem).

Zm. 18 maja 1615 r., w Krakowie.

Teolog, prawnik, filozof, matematyk i lekarz, wreszcie poeta (laureatus).

Pisał m. i. „panegiryki“ wierszem i prozą na cześć możnych panów. Najwięcej jednak rozgłosu miały jego alegoryczne przeróbki Eklog Wergiljusza. Jest ich trzy:

a) „Adonis sive... ad Georgium Radivilum, episcopum Vilnensem, Ecloga gratulatoria“. (Kraków. 1581).

b) „Daphnis seu de funere magni Stephani I regis Polonorum“. (Kraków. 1588).

c) „Palaemon seu Promnicum Crasinianum in tumultu bellico conservatum“. (Kraków. 1589).

Schoneus poezję bukoliczną przeszczepił do Polski i wpłynął, wedł. Hecka, na twórczość w tym kierunku Szymonowicza.

Bibliogr. i rozbiór wszystkich dzieł jego podaje Węclewski.

Literatura o Andrzeju Schoneusie.

1. Starowolski: Hecatontas.
2. Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak.
3. Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. II. Andrzej Schoneus. *Przew. nauk. i liter.* 1879.
4. Heck: Szym. Szymonowicz II, 171—178.
5. Mecherzyński: Hist. wymowy II, 644—5.

20. STANISŁAW NIEGOSZEWSKI. *(Niegossevius).*

Ur. w r. 1565. Rodem z Krakowskiego. Kształcił się w akad. krak. i we Włoszech, jak się zdaje w Padwie. Zręczny rymotwórca i improwizator, uwieńczony przez Rzptą Wenecką, budził zachwyt swemi publicznemi popisami we Włoszech. Szczególnie głośny był jego popis improwizatorski w Wenecji w r. 1584.

Zm. młodo, w r. 1599.

(Inne szczegóły biograf., jakie przytacza Sobieszcz., dotyczą, jak się zdaje, innego, współczesnego głośnemu improwizatorowi, S. Niegoszewskiego.

a) W r. 1588 ogłosił w Wenecji pochwałę Jana Zamojskiego w sześciu dytyrambach, w sześciu językach: hebrajskim, greckim, łacińskim, hiszpańskim, włoskim i polskim, p. t. „Ad Illustriss. Principem Joannem Zamoscium... Epinikion“. B. m. i r. (Z portretem autora na miedzi rytym).

b) „Ad Illustr. Petrum Miscovium... Epigrammata Joanni Cochanovio...“ Kraków. 1584. (Wiersze na zgon Jana z Czarnolasu).

Wydał: „Justi Lipsii epistola...“ (do jez. Brenty) w Krakowie 1596, i „Turcyki“ Orzechowskiego w Rzymie 1595.

O innych N-go utw. zob. w Bibliogr. Estr.

„Laternae Poloniae sive in mortem Martini Laternae S. J. ... Poloniae lachrymae“ (Kraków. 1599) przypisuje Estr. innemu St. Niegoszewskiemu (sekretarzowi król.).

Wiersz łac. do St. Reszki ogł. Wierzbowski w „Materjał.“ I. Wiersz polski (być może jednak innego Niegowskiego) ogł. Abicht w dod. do życiorysu A. Zbylitewskiego.

Rękopisy w bibl. publ. w Petersburgu.

Literatura o Stanisławie Niegoszewskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 221—222.
2. Sobieszczański: N. St. *Enc. Org.*
3. Kraushar: Improwizator z XVI w. („Drobiazgi historyczne". I. Warszawa. 1891).
4. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 76—77.
5. Chmielowski: N. St. *W. Enc. powsz. ilustr.*

21. TOMASZ TRETER.

Ur. się 1 marca r. 1547 w Poznaniu. Kształcił się w Brunsberdze i w Rzymie. Prawa ręka Hozjusza. W 1585 kanonik frauenburski. W 1586 sekretarzem królowej Anny Jagiellonki. Po 25-letnim pobycie w Rzymie, wrócił do Polski w r. 1594. Osiadł we Frauenburgu. W końcu kanonikiem warmińskim.

Zm. 11 lutego 1610 r.

Pisał po łacinie, wierszem i prozą. M. i. „Theatrum virtutum D. Stan. Hosii..." Kraków. 1685. (Sto ód, do których ryciny pod tym tyt. wydał w Rzymie 1588).

O jego przekł. łac. Peregrynacji Jerozolimskiej K. Radziwiłła Sierotki (1602) zob. M. K. Radziwiłł Sierotka.

Literatura o Tomaszu Treterze.

1. Juszyński: Dykcjonarz. II.
2. Siarczyński: Obraz wieku panow. Zygm. III, 267—270.
3. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 309, VIII, 161—2, i indziej.
4. E. Brocki: Wiadomość o życiu i pismach Tomasza Tretera. *Pam. Galicyjski.* 1821, I.
5. Eichhorn: St. Hosius, I, 12—14.
6. Stan. Treter: Biografja Tom. Tretera napis. w r. 1840 (w rękop. bibl. uniw. w Warszawie).
7. Wstęp do t. I Korespondencji Hozjusza, str. CXXV—CXXVIII.

22. MACIEJ KAZIMIERZ SARBIEWSKI. *(Sarbievius).*

Mazur. Ur. się 24 lutego 1595 r. w Sarbiewie (pod Płońskiem) w Płockiem, z o. Mateusza i m. Anastazji Milewskiej. Uczył się u jezuitów w Pułtusku. W r. 1612 wstąpił do zakonu jezuitów i kształcił się w akad. wileńskiej (1612—14). Od 1614 do 1617 studjuje filozofję w Brunsberdze. W r. 1617—18 nauczycielem poetyki w Krożach. Od 1618—20 naucz. retoryki w koleg. jez. w Połocku. W l. 1620—22 studjuje teologję

w akad. wileńskiej. W r. 1622 wysłany do Rzymu dla studjów teologji (1622—25). Papież Urban VIII wieńczy go laurem poetyckim. W r. 1625 wraca do kraju; w 1625—26 przebywa w Nieświeżu. W r. 1626—27 nauczycielem retoryki w koleg. Połockim. W l. 1627—33 wykłada w akad. wileńskiej, najprzód retorykę, nast. filozofję i teologję. W r. 1632 dr. filozofji. W l. 1633—35 dziekanem wydz. teol. i filoz. tamże. W r. 1635 wezwany przez Władysława IV, opuszcza S. Wilno i zostaje kaznodzieją nadwornym w Warszawie. W r. 1636 dr. teologji.

Zm. 2 kwietnia 1640 r. w Warszawie.

Pierwsze utwory drukiem ogłosz.:

a) „In primo optatissimo auspicatissimoque... Domini Stanislai Kiszka... gratulationes oblatae". Wilno. 1618.

b) „Obsequium gratitudinis... D. Joanni Carolo Chodkiewicz... ab Apolline Crosensi persolutum..." Wilno. 1619.

c) „Sacra Lithothesis..." Wilno. 1621.

d) „Hymenodora..." Wilno. 1620.

Wydania zbiorowe. Wydań zbior. poezji Sarbiewskiego od r. 1625—1892 było 58 (36 w w. XVII, 12 w w. XVIII, 10 w w. XIX). Najważniejsze następujące:

a) Matthiae Casimiri Sarbievii S. J. *Lyricorum libri tres, Epigrammatum liber unus.* Coloniae Agrippinae. 1625 (dwie ed. odmienne). 2 wyd. Wileńskie 1628; 3-cie Antwerpskie 1630; 4-ta Lugd. Batav. 1631. (Lyricorum libri IV...

b) „Lyricorum libri IV, Epodon liber unus, alterque Epigrammatum". Antverpiae. 1632.

c) „Horatius Sarmaticus..." Kolonja. 1721.

d) M. C. S. e S. J. Poemata ex vetustis manuscriptis... Wilno 1757. Wyd. Naruszewicza. Tu poraz pierwszy ogłosz.: „Silviludia", mowę z powodu przeniesienia szczątków św. Kazimierza z r. 1636 i listy do bisk. Stan. Lubieńskiego.

e) „Opera posthuma..." Varsaviae. 1769. Wyd. Bohomolca. Zawiera m. i. ułamek poematu heroicznego p. t. „Lechias" i przekłady 50-iu ód na jęz. pol. przez Sam. Twardowskiego, Naruszewicza, Fr. Bohomolca i innych.

f) „Carmina in usum juventutis..." Warszawa. 1830. Wyd. pijarskie, z komentarz. Edm. Andraszka.

g) „Carmina posthuma, edidit“ J. Krystyniacki. Lwów. 1876. (Zawiera m. i. elegję „Iter Romanum“).

h) „Poemata omnia“. Staraviesiae. 1892. Wyd. jez. Tomasza Walla. Wyd. krytyczne i najzupełniejsze.

i) Matthiae Casimiri Sarbievii Odae selectae w wyd. M. Jezienickiego: „Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego, ze wstępem i objaśnieniami“. We Lwowie. 1898.

Utwory prozaiczne Sarb.

a) 4 mowy łaciń., wydane osobno każda w l. 1631—36. W rękop. niewyd.:

b) „De acuto et arguto“. Stanowi drugą część dzieła „De perfecta poesi“. Rękopis w bibl. Czartor. w Krakowie.

c) „Dii gentium...“ Traktat o bożkach pogańskich. Rękop. w bibl. Czartor.

d) „De perfecta poesi“. Traktat w 4 księgach. Jest to „sztuka rymotwórcza“ czyli poetyka. Rękop. w bibl. Czartor.

Inne jego pisma, znane z tytułów, zaginęły.

Listy. Listy do St. Lubieńskiego, bisk. płockiego (92 listy) ogł. w „Opera posthuma“ Lubieńskiego (1643), w wyd. dzieł Sarbiewskiego, Naruszewicza z r. 1757 i Bohomolca z r. 1769. Przekł. ich polski Kondratowicza w „Przekłady poetów pol.-łać.“ t. VI. Dwa listy polskie do Kaz. Sapiehy: a) z r. 1634 ogł. Maciejowski w „Dod.“ do „Piśm. pol.“ III, 240; b) z r. 1636, wydr. *Bibl. Warsz.* 1859, IV. Dwa inne listy polskie do Kaz. Sapiehy niewyd. znajdują się w rękop. w bibl. Zamojskich.

„Oratio panegyrica... in solemni Corporis D. Casimiri translatione...“ (1636). Przekł. polski w książce X. A. Lipnickiego: „Życie, cuda i cześć św. Kazimierza...“ (Wilno. 1858).

Z mów polskich Sarb. ukazała się w druku tylko „Laska marszałkowska na pogrzebie... pana Stanisława Sapiehy, w. marszałka litew....“ Wilno. 1635. Przedruk. m. i. w Daneykowicza „Swadzie polskiej i łacińskiej“. (Lublin. 1745).

Przekładali poezje S-go na jęz. polski m. i. Libicki (przekł. polski obok tekstu łaciń. w wyd. krakowskim dzieł Sarb. z r. 1647), Twardowski (w „Zbiór rytmów“ 1682), Bohomolec i inni w wyd. warsz. z r. 1769. Poem. „Sacra Lithothesis“ przełoż. Szymon Zabiełło i wyd. p. t. „Nieśmiertelna pamięć“ (Wilno); Gawiński (*Archiw. do dziejów liter. i ośw. w Polsce.* II. 1882); Zbign. Morsztyn; Brodziński (*Pisma.* IV); ks. A. Załęski: „Przekład pieśni Sarbiewskiego“ (Warsz. 1831). Wszystkie utwory Sarb. przełożył Kondratowicz (w „Przekłady poetów pol.-łac.“, t. IV i V); ostatniemi czasy tłumaczyli: ks. Piątkiewicz (w *Przegl. powsz.* z 1. 1891, 1893 i 1895); Parylak (3 utw. w *Spraw. gim. Cieszyń.* 1899); Wabner (Oda 4 kś. IV w *Ateneum*, 1888, II), J. Ejsmond i t. d.

Bibliografja przekładów na jęz. pol., niem., franc. i angiel. podane w wyd. dzieł z r. 1892.

Literatura o Kazimierzu Sarbiewskim.

1. Langbein: Commentatio de M. C. Sarbievii vita, studiis et scriptis. Dresdae. 1753.
2. Diel: M. C. Sarbiewski, der Vorgänger Balde's (w *Stimmen aus Maria-Laach.* Freiburg in Breisgau. 1773, t. IV i V).
3. S. Zaleski: Sarbievii S. J. vitae brevis adnotatio. W tłumacz. polskim podał Narbut w *Tyg. Wileń.* 1818.
4. Bormans: Commentatio litteraria... Leodium. 1824.
5. Numan: Comm. litter... de Horatio atque Sarbievio... Leodium. 1824.
6. Woelke: De Sarbieviana poesi... Warszawa. 1825.
7. Budik: Leben u. Wirken der vorzüglichsten lateinischen Dichter des XV—XVIII Jhrh. Tom I. Wien. 1827.
8. Kolanowski: De M. C. Sarbievio Poloniae Horatio. *Diss. inaug.* Berlin. 1842.
9. Weichselman: Jacob Balde und Sarbiewski. (*Progr. Gymn. in Laibach.* 1864).
10. Lavollée: De poetis latino-polonis. Paris. 1869.
11. Kulczyński: Kilka słów o M. K. Sarbiewskim, szczególnie w stosunku jego do Horacjusza. Kraków. 1876. (Odb. *Spraw. gimn. św. Anny w Krak.* 1875).
12. Ks. Badeni: K. M. Sarbiewski. *Przegl. powsz.* 1884, IV i w „Studjach i szkicach“, II. Kraków. 1898.
13. Krystyniacki: Fasti Sarbieviani czyli o chronologicznym porządku pieśni Sarbiewskiego. Lwów. 1886. (Odb. z *Spraw. gimn. IV we Lwowie*).
14. Sas: O miarach M. K. Sarbiewskiego i o ich wzorach. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* XIII. 1889.

15. Windakiewicz: Liryka Sarbiewskiego. Kraków. 1890. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XV).
16. Antoniewicz: Fasti Sarbieviani... przez Krystyniackiego w *Zeitschr. für vergleich. Litteraturgesch.* 1889. Berlin.
17. Piątkiewicz: „Laska marszałkowska" Sarbiewskiego. *Przegl. powsz.* 1891.
18. Piątkiewicz: Kaznodziejska działalność Sarb-go. *Przegl. powsz.* 1891.
19. (T. Wall): Życiorys Sarb. przy wyd. dzieł z r. 1892.
20. Koppens: Projekt postawienia Sarbiewskiemu pomnika w Bezdanach. *Przegl. powsz.* 1893, I.
21. Piątkiewicz: Rękopisy Sarb-go. *Przegl. powsz.* 1891.
22. Koppens: Anecdota Sarbieviana. Zawartość rękopisu nr. 1446 bibl. Czartoryskich w Krakowie. *Spraw. Zakł. nauk.-wych. jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za r. 1900.* Przemyśl. 1900.
23. Jezienicki: Wstęp w „Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego". Lwów. 1898.
24. Plenkiewicz: Ćwiczenia stylistyczne. *Enc. Wychow.* II (o wpływie Mariniego w rozpr. De acuto et arguto).
25. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej. 1902.
26. Plenkiewicz: Dwa dyjalogi pułtuskie. *Pam. liter.* 1907.
27. Maciejowski o „Lasce marszałk." *Piśm. pol.* III, 777—9.
28. Mecherzyński: Hist. wym. II, 432—440.
29. Pilat w Hist. liter. II, cz. 2.

Zob. też bibliogr. literatury o Sarb. przy wyd. dzieł Sarb. z r. 1892, u Pilata (Hist. liter.) oraz u Browna („Bibl. pisarzów Tow. Jezus.").

23. MIKOŁAJ SMOGULECKI.

M. ze Smogulca S., herbu Grzymała. Wykształcenie swoje ukończył w Rzymie. Wróciwszy do ojczyzny, posłował na sejmy w l. 1632—36. Potym wstąpił do zakonu jezuitów. W r. 1646 udał się jako misjonarz do Chin.

Zm. w r. 1648 w Chinach.

„Quinque odae in laudem Sigismundi III, Regis Poloniae". (Rzym. 1629). Bohomolec przypisał mylnie ich autorstwo Sarbiewskiemu i przedrukował je w wyd. jego poezji z r. 1769. Ody te na jęz. pol. przełożył Syrokomla, wraz z dedykacją Zygmuntowi III i wyd. w 6 t. „Przekładów poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej". Warszawa. 1852.

Literatura o Mikołaju Smoguleckim.

1. Juszyński: Dykcjonarz p. p.
2. Syrokomla: Wiadomość o Smoguleckim. (Wstęp do przekładu ód).

24. ANNA MEMORATA.

Poch. z rodu czeskiego. Ur. się ok. r. 1615, z o. Jakuba Memorata, ministra (pastora) protestanckiego (braci czeskich) w Wielkopolsce. Przebywała w Lesznie, potym w Toruniu. (Bliższe szczegóły życia nieznane).

Pierwszy znany jej wiersz łaciński pochodzi z r. 1635 (druk. w Lesznie). 10 wierszy, pis. w l. 1640—1641 ukazały się w zbiorze wyd. przez poetę Chrystjana Teodora Schossera p. t. „Laurifoliorum liber VIII et IX". (Leszno. 1641).

Wszystkie jej wiersze, drukowane i rękopiśm., zebrał i wydał Wierzbowski, p. t. „Anny Memoraty, „dziewicy polskiej", łacińskie wiersze z lat 1640—1644". Warszawa. 1895. (*Bibl. zapomn. poetów i prozaików pol.* V).

Literatura o Annie Memoracie.

1. Wierzbowski we wstępie do wydania wierszy.
2. Saenger: Kriticzeskija zamietki k niekotorym miestam w łatinskich stichotworienijach wnow' izdannych polskich pisatielej XVI i XVII w. Petersb. 1897.

25. ALBERT INES.

Ur. r. 1620 w Małopolsce. Jezuita. Do zakonu wstąpił w r. 1657. Kilka lat uczył wymowy i był kaznodzieją. Poeta. Zm. w Krakowie 5 lipca 1658 r.

Wyd. m. i.:

a) Acroamatum epigrammaticorum Latino-Polonorum centuriae septem... Kraków. 1653. Toż, powiększ. 1655; toż Gdańsk 1655; w Amsterdamie 1679; w Wrocławiu 1686.

b) „Lechias Ducum Principum et Regum Poloniae..." Kraków. 1655; toż 1665; toż Frankfurt nad Odrą 1680; toż w r. 1713; i w Poznaniu 1733.

c) „Lyricorum centuria...“ Gdańsk. 1655; toż w Kolonji. 1723.

Literatura o Albercie Inesie.

1. Brown: Biblioteka pisarzów T. J.
2. Rzepiński: Kilka słów o życiu i pismach Alberta Inesa. W Wadowicach. 1895.
3. Hahn: Grunwald w poezji pol. Kraków. 1910, str. 20.

B. Prozaicy [1]).

1. JAN ŁASKI.

Ur. się, jak się zdaje, w r. 1454 (1456?) w Łasku (w Sieradzkiem) z o. Jędrzeja. Gdzie się kształcił niewiadomo. Zagranicę dla studjów, jak się zdaje, nie jeździł; humanistycznego wykształcenia nie otrzymał. Ok. 1500—1501 odbył, jak się zdaje, pielgrzymkę do Jerozolimy. W r. 1503, za króla Aleksandra, kanclerzem w. koronnym. W r. 1510 arcybiskupem gnieźn. prymasem.

Zm. 19 maja 1531 r.

T. zw. „Statut Łaskiego“ wyszedł p. t. „Commune inclyti Regni Poloniae privilegium...“ Kraków. 1506. (Na czele wydruk. poraz pierwszy Pieśń Bogarodzica, jako niby utwór św. Wojciecha).

Łaski tylko przedmowę i zakończenie napisał; zbiór ułożył może Stan. Zaborowski (jak sądzi Zakrzewski).

Listy i relacje Łaskiego w *Tomicjanach.*

(O innych jego dziełach, zob. Estr.).

Literatura o Janie Łaskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. V, 112—132.
2. Zeissberg: Joh. Łaski, Erzbischof von Gnesen (1510—1531) und sein Testament. Wiedeń. 1874. (Odb. z „Sitzungsber.“ Akadem. Um. Wiedeń.).

[1]) Nie wszyscy wprawdzie prozaicy Wieku Złotego, piszący po łacinie, (jak i piszący po polsku), tu wymienieni, byli, jako styliści, w ścisłym tego słowa znaczeniu, humanistami, humaniści jednak panują w literaturze tego wieku.

3. Korytkowski: Jan Łaski... Gniezno. 1880.
4. W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI w. I. Jan Łaski, arcyb. gnieźn. *Ateneum.* 1882, II.
5. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 276—278, i indziej.

(Zupełniejszą literaturę o Ł. podaje Zakrzewski).

2. JAN Z KOMOROWA.

H. Korczak. Ur. się w 2 poł. XV w. (ok. 1465 r.). W r. 1494 wstąpił do zakonu franciszkanów (obserwantów). Przebywał następnie czas jakiś w klasztorze franciszk. w Samborze, potym (od 1511) był gwardjanem klasztoru w Wilnie; w 1514 gwardjanem klasztoru w Warszawie. W 1516 delegatem na kapitułę gieneralną zakonu franciszk. w Rzymie. W 1518 delegatem na kapitułę zakonu w Lugdunie. W r. 1520 prowincjałem zakonu franciszk. polskim; godność tę złożył w r. 1523. W r. 1529 obrany poraz wtóry prowincjałem; w 1531—32 prowincjałem poraz trzeci.

Zm. 3 listopada 1536 r.

Napisał:

1. Kronikę zakonu minorytów obserwantów (bernardynów) w dwukrotnej redakcji: a) krótszej (z r. 1512) (rękop. Krasiń.) p. t. „Tractatus cronice fratrum minorum...“, którą wyd. Zeissberg w *Archiv f. österr. Gesch.,* t. 49 (Wiedeń. 1872), i b) obszerniejszej (z r. 1534) (rękop. w bibl. Czartor. i Jagiell.) p. t. „Memoriale ordinis Fratrum Minorum...“ wyd. Ks. Liske i A. Lorkiewicz w *Monum. Pol. histor.,* t. V (1888).

2. „Introductio in doctrinam doctoris subtilis...“ Kraków. 1508. 2 wyd. t. 1512; 3 wyd. t. 1515; 4 wyd. t. 1519.

Literatura o Janie z Komorowa.

1. Zeissberg w *Archiv. f. österr. Gesch.,* t. XLIX.
2. Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 262—3.
3. Liske i Lorkiewicz we wstępie do wyd. Kroniki w *Mon. Pol. histor.* V.

3. PIOTR TOMICKI.

Ur. w r. 1464; uczył się w Gnieźnie, nast. w Lipsku i w Krakowie. Potym udał się na studja do Włoch, skąd w r. 1500 po-

wrócił do Krakowa. Został zrazu kanclerzem arcybiskupim przy boku kardynała Fryderyka. Podkanclerzem koronnym w r. 1515. W r. 1524 biskupem krakowskim.

Zm. 29 paźdz. r. 1535.

„Najznakomitszy szermierz humanizmu“ (Moraw.).

T. zw. *Tomiciana,* zbiór aktów i listów nazwany od jego nazwiska, ułożył notarjusz jego Stanisław Górski (Zob.) Tu jego „Legatio a Sigismundo Rege ad duces Silesiae“.

Listy: a) w *Tomicianach.* b) 3 listy do Erazma z Roterdamu z l. 1531, 1533 i 1535 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

„Tomicii Episc. Crac. et Regni Poloniae procancellarii ad Serenissimum Principem Sigismundum Augustum Epistola“. Frankfurt. 1577.

Literatura o Piotrze Tomickim.

1. Hozjusz: Biografja Tom.
2. Korytkowski: Arcyb. gnieźn.
3. Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 275—6, i indziej.
4. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. IV.
5. Łętowski: Katalog biskupów...
6. J. Bartoszewicz w *Tyg: Ilustr.* VIII.
7. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

4. Autor nieznany.

„Descriptio potentiae Turciae et ordinatio belli contra illam.“ 1514. Opis potęgi tureckiej, umieszczony w III t. *Tomicjanów,* str. 168—181, wydruk. jako mowa Wawrzyńca Miedzieleskiego (Finkel w Bibliogr. zwie go Niedzielskim), posła król., do papieża Leona X zwrócona. Memorjał zredagowany w kancelarji królewskiej. Rzecz znakomita.

Bujak: Kallimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce ok. początku XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz* 40. (1901).

5. MIKOŁAJ TASZYCKI.

Z Lucławic. Przywódca szlachty podczas wojny kokoszej. W r. 1519 podsądkiem (do 1532), a od 1532—1545 sędzią ziemi krakowskiej.

„Statut Taszyckiego“, wyd. p. t. „Statuta inclyti Regni Poloniae recens recognita et emendata“. Kraków. 1532. (Wietor).

Wyd. kryt. Bobrzyńskiego w *Starodawn. prawa pol. pomn.* III. (Kraków. 1874).

T. zw. Statut Taszyckiego jest właściwie dziełem 6-ciu prawników: Mik. Taszyckiego, Bernarda Maciejowskiego, Jerzego Myszkowskiego, Benedykta Izdbieńskiego, Wojciecha Polickiego i Mikołaja Koczanowskiego.

Współcześni nazywali „Stat. Tasz.“ „Korrekturą“.

Literatura o Mikołaju Taszyckim.

1. Bandtkie w Hist. liter. Bentkowskiego.
2. Romanowski: Otia Cornicensia. Poznań. 1861.
3. Bobrzyński: „O prawie polskiem, jego nauce i badaniu“. Warszawa. 1874.
4. Bobrzyński we wstępie do nowego wyd. „Statutu“ z roku 1874.

6. JERZY Z LIGNICY. *(Georgius Libanus Silesius).*

Ur. się na Szląsku w r. 1464. Uczył się na uniw. krakowskim ok. r. 1504. W r. 1511 magistrem artium. Był przez szereg lat nauczycielem i kierownikiem szkoły Panny Marji. W r. 1520 rozpoczął w uniw. krak. wykłady jęz. greckiego, ale musiał je przerwać z powodu zakazu zwierzchności. (Moraw.). (Wedł. Wiszn. rozpoczął uczyć greczyzny w 1511, po przerwie wznowił wykłady w r. 1528).

Pierwszy hellenista polski.

Wyd. m. i.:

1. Carmina Sibyllae... Kraków. 1528; 2 wyd. 1535 (dod. „Paraclesis id est adhortatio ad graecarum litterarum studiosos“).

2. Plutarcha — De liberis educandis... (w przekł. łac. Guarina z Verony... z przedmową Libana do rajców Krakowa: „Ad Consules Civitatis Cracov. praefatio“. Kraków. 1514. (Kilka wydań).

3. Cebetis... Tabula... w przekł. łac. Kraków. 1522.

Wyd. też Arystotelesa Ekonomję (1532).

Literatura o Jerzym z Lignicy.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 177—83 i indziej.
2. Mułkowski: De vita et scriptis Georgii Libani Lignicensis... Kraków. 1836.
3. Morawski: Historja Uniw. Jagiell. II, 254—5.

7. ERAZM CIOŁEK. *(Vitellius).*

Pochodz. niepewnego, podobno nieszlacheckiego. Ur. się prawdop. po r. 1460 (wedł. Lukasa). Był synem, podobno jakiegoś Stanisława, krakowianina. W r. 1485 zapisał się do akad. krakowskiej; w r. 1487 został bakałarzem; w r. 1491 magistrem. (Że w l. 1490—1493 wykładał w akad. krak. i że przebywał czas jakiś na naukach w Bononji, są to, wedł. Lukasa, fakty bardzo wątpliwe). Już w r. 1495 był sekretarzem w. ks. litewskiego, Aleksandra. W r. 1499 kanonikiem wileńskim; w r. 1502 kanonikiem krakowskim. W r. 1503 biskupem płockim. Posłował kilkakrotnie, od Aleksandra i Zygmunta I, do papieży (w 1501 do Aleksandra VI, w 1505 do Juljusza II, w 1518—21 do Leona X i Adrjana VI) i do cesarza Maksymiljana (1518). (W r. 1501 protonotarjuszem apostolskim).

Zm. w r. 1522 (jak się zdaje 22 września) w Rzymie.

(Było kilku Erazmów z Krakowa współcześnie, przeto niektóre fakty bezpodstawnie jemu przez biografów przypisywane).

Mówca.

1. „Ad Alexandrum Sextum, Pontificem Maximum... Oratio". B. m. i r. (1503). (Z rękop. wydruk. Theiner w *Monum. vetera* II, 277—9.

2. „Obedientia Alexandri Poloniae Regis... Oratio..." B. m. i r. (1505). (Mowa do Juljusza II. Z rękop. Theiner w *Mon. vet.* II, 300—2).

3. „Oratio... Ad Caesarem Maximilianum..." (Augsburg. 1518). (Wydruk. też z rękop. Theiner w *Mon. vet.* II, 380—4).

W przekł. pol. podał tę najsłynniejszą mowę Erazma Mecherzyński w „Hist. wym." I, 375—386 i Moraczewski w „Dzieje Rzptej Pol." IV, 46—55.

4. „Orationes... Erasmi Vitellii..." (Rzym. 1519). (Dwie mowy z r. 1518: do ces. Maksymiljana i do pap. Leona X).

Listy w *Tomicjanach;* 2 listy do Zygmunta I w Platera „Zbiorze pamiętników" I.

Relacje poselskie w rękop.

Literatura o Erazmie Ciołku.

1. Lukas: Erazm Ciołek .. dyplomata polski XVI w. *Bibl. Warsz.* 1877, IV i 1878, I.
2. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I.
3. Łętowski: Katalog biskupów...
4. J. Bartoszewicz: E. C. *Enc. Orgelbr.* VIII, str. 358—63.
5. K. Hoszowski: Rozbiór krytyczny biografów E. Ciołka. *Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um.* III. 1875. Str. VIII—XXXII. W dod. Wywód szlacheckiego pochodzenia E. Ciołka.
6. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 271—273, i indziej.

8. MIKOŁAJ KOPERNIK. *(Copernicus).*

Pochodz. mieszczań. Ur. się 19 lutego 1473 r. w Toruniu z o. Mikołaja, kupca, i Barbary Watzelrode. Pierwsze nauki pobierał w szkole św. Jana w Toruniu. Od r. 1491—1494 studjuje astronomję w akad. krakowskiej. Od 1497—1500 studjuje prawo w Bononji. W r. 1497 zostaje kanonikiem frauenburskim. Od r. 1501—1503 studj. prawo i medycynę w Padwie. W 1503 dr. prawa kanon. w Ferrarze. W r. 1504 wrócił do kraju i przebywał przez kilka lat, jak się zdaje, w Krakowie. Od r. 1507—1512 przebywa w Heilsbergu, jako lekarz przyboczny swego wuja, bisk. warmiń. Łukasza Watzelroda. W r. 1512, po śmierci wuja, osiada w Frauenburgu. (Przez lata 1517—1521 przebywa w Olsztynku, jako administrator majątków kapituły). W r. 1523 administrował dyecezją warmińską.

Zm. 24 maja 1543 r. w Frauenburgu.

Pierwszą druk. pracą Kopernika było łacińskie tłumaczenie greckich „Listów" Teofilakta Symokatty (wyd. w Krakowie 1509).

W r. 1519 opracował memorjał o reformie monetarnej, pierwotnie po niemiecku, potym po łacinie, p. t. „De monetha", wyd. poraz pierwszy przez F. Bentkowskiego w oryginale i w przekł. polskim p. t. „Rozprawa o urządzeniu monety" w *Pamiętniku warsz.* 1816. Tekst łaciń. wraz z przekł. franc. wyd. L. Wołowski: „Traité de la première invention des monnoies de Nicole Oresme, et

Traité de la monnoie de Copernic, texte latin et traduction française par Louis Wołowski". Paryż. 1864. (Rękop. w Królewcu).

T. zw. „List do Wapowskiego" (z r. 1524), będący traktatem astronomicznym, został w całości poraz pierwszy wydany w edycji warszawskiej (1854) pism Kopernika (na podst. tekstu bibl. berlińskiej); M. Curtze wyd. poprawnie (na podst. tekstów berliń. i wiedeń.) w „Inedita Copernicana" (Lipsk. 1878).

T. zw. „Commentariolus" („N. C. de hypothesibus motuum coelestium a se constitutis commentariolus") odszuk. w r. 1878, zawierający popularny wykład teorji Kopernika, napis. przed r. 1512 (wedł. Birkenm.) (nie w r. 1533 czy 1539), był to prawdop., jak sądzi Birkenmajer, list otwarty, pisany do osoby prywatnej, tak jak list do Wapowskiego.

„Trygonometrja" Kopernika, stanowiąca część I księgi głównego jego dzieła (De revol.), wyd. p. t. „De lateribus et angulis triangulorum... libellus..." (w Wittemberdze 1542), powstała przed r. 1512.

„De revolutionibus orbium coelestium libri VI". Norymberga. 1543. („O obrotach ciał niebieskich"). 2 wyd. Bazylea. 1556; 3-cie Amsterdam. 1617; 4-te t. 1640; 5-te, Warszawa. 1854 (na podst. autografu), jest zarazem wyd. zbiorowym pism K., w oryg. łac. i przekł. pol. J. Baranowskiego; 6-te, Toruń. 1873.

Autograf dzieła przechowuje się w zbiorach hr. Erwina Nostiz'a w Pradze czeskiej. Birkenmajer podaje w dziele swym o Kop. (1900) faksimile pierwszej stronicy rękop.

Listy. Listy K. do Wapowskiego (11), do Dantyszka (5) i do innych osób, ogł. w warsz. wyd. pism. z r. 1854; 2 listy do Dantyszka w *Bibl. Warsz.* 1857, IV; listy w Hiplera *Spicilegium Copern.* i w Prowe'go *Monum. Copern.*

Poemat „Septem sidera", wyd. w r. 1626 w Krakowie przez Brożka jako utwór Kopernika, nie jest prawdop. jego utworem. (W przekł. pol. „Siedem gwiazd". Lwów. 1858).

Zob. nadto: Polkowskiego: „Kopernikijana", Hiplera: „Spicilegium Copernicanum" (Brunsberga. 1873), Curtze'go: „Reliquiae Copernicanae" (Lipsk. 1875) i Curtze'go: „Inedita Copornicana". (Lipsk. 1878).

Literatura o Mikołaju Koperniku (ważniejsza).

Bibliografję literatury o Kop. do r. 1873 podaje Polkowski w swojej książce o K. (Str. 335—356) (niezupełna).

Z monografji najważniejsze:

1. Prowe: Nicolaus Coppernicus. 3 t. Berlin. 1883—4.
2. A. Müller: Nic. Cop., der Altmeister der neueren Astronomie. Freiburg in B. 1898. (Ocena Birkenmajera w *Kwart. histor.* 1901).
3. Curtze: Nic. Cop. Berlin. 1899.
4. Birkenmajer: Mikołaj Kopernik. Cz. I. Studja nad pracami Kopernika oraz materjały biograficzne. Kraków. 1900. (Nieukończ.).

Rozprawy pomniejsze i przyczynki:

1. Śniadecki: O Koperniku. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk. Warsz.* 1802. Przedruk. w „Dziełach". II (1837).
2. L. Wołowski przy wyd. paryskim traktatu o monecie (1864).
3. R. (Römer): Beiträge zur Beantwortung der Frage nach der Nationalität des Nic. Copernicus. Wrocław. 1872.
4. Ks. Polkowski: Żywot Mik. Kopernika. Gniezno. 1873.
5. Polkowski: Kopernikijana. 3 t. Gniezno. 1873—75.

(Zawierają, oprócz pomniejszych utworów i 18 listów Kopernika w przekł. pol. oraz innych materjałów, przedruki prac o K. ogłoszonych przez Polaków przed r. 1873).

6. Pawiński: W sprawie o narodowość Kopernika. Warszawa 1873.
7. J. Dunajewski: Kopernika memorjał de moneta cudenda. („Dwa pierwsze posiedzenia publ. Akad. Um." Kraków. 1873).
8. Brandowski: O łacinie M. Kopernika. Poznań. 1876.
9. Wołyński: Kopernik i Galileusz. *Ateneum.* 1876.
10. Wołyński: K. i przygody systemu Kopernikowego. *Bibl. Warsz.* 1878.
11. Holewiński: Zasługi Kop. dla cywilizacji. Warszawa. 1879.
12. Merczyng: Krótki rys rozwoju astronomji (wstęp do „Kosmografji" Jędrzejewicza. 1886).
13. Merczyng: Mik. Kop. Życie i działalność naukowa. Petersburg. 1898. *(Życior. sławn. Polaków).* Praca popularna. Ocena Birkenmajera w *Kwart. histor.* 1898.
14. Birkenmajer: Wiadomość o postępie prac krak. Komisji akademickiej, zajmującej się wydaniem dzieł, biografji i bibliografji Kopernika. *Wiadom. matem.* I. 1897.

15. St. Kramsztyk: K. M. *W. Enc. pow. ilustr.*
16. Birkenmajer: M. Kopernik a Zakon Krzyżacki. *Lamus.* 1910.

Zob. też bibliografję liter. u Estr., Finkla i Birkenmajera.

9. MACIEJ Z MIECHOWA. *(Miechowita).*

Pochodz. prawdop. z mieszczan. Ur. się (w r. 1456 wedł. Lukasa) w r. 1457, (wedł. Bostla, a za nim Moraw.), w Miechowie, pod Krakowem, z o. Stanisława. Początkowe nauki odebrał prawdop. w Miechowie. Kształcił się następnie w akademji krakowskiej: zapisał się w r. 1473. W r. 1476 bakałarzem; w r. 1479 magistrem. W 1480 (prawdop.) udał się zagranicę i kształcił się w sztuce lekarskiej: w Pradze i we Włoszech (w Padwie, [tu dr. med.] i we Florencji). W r. 1485 wrócił do Krakowa i został prof. akad. i lekarzem nadwornym Zygmunta I. W l. 1500—1505 był profesorem medycyny w akademji; w l. 1501—1519 kilkakrotnie rektorem akademji. W 1507 i 1508 wicekanclerzem uniwersytetu. Pod koniec życia poświęcił się stanowi duchownemu i otrzymał kanonję przy kościele św. Florjana.

Zm. 8 września 1523 r. w Krakowie.

Po Marcinie Królu z Przemyśla i jego uczniu Marcinie Bylicy z Olkusza najznamienitszy uniwersytetu krakowskiego astrolog (wedł. Fijałka).

Główne dzieła Miechowity:

1. „Tractatus de duabus Sarmatiis". Kraków. 1517. Przedruk. w Augsburgu w 1518 i 1519. 3 wyd. Kraków. 1521; 4. Bazylea. 1537; 5. Wenecja. 1542; 6. Bazylea. 1582. Wyd. też w Pistorjusza „Polonicae hist. corpus". (Bazylea. 1582).

Przekład polski Andrzeja Glabera z Kobylina p. t. „Polskie wypisanie dwojej krainy świata". Kraków. 1535. (Powtórzone w r. 1541 i 1545). Przekł. włoski wyszedł w 1561, 1562 i 1584. Przekł. niem. — w r. 1518 i 1534. Pierwsze druk. polskie dzieło etnograficzne.

2. „Chronica Polonorum". Kraków. 1519 (tego wyd. zachowały się 2 egz.). 2 wyd. t. 1521 (zmienione). (3. w Pistorjuszu; 4. w „Collectio" Mitzlera). Zawiera dzieje Polski do r. 1506. Pierwsze wydanie (z r. 1519) zostało skon-

fiskowane; drugie (1521) wyszło ze zmianami, zredagowanemi prawdop. przez Jana Łaskiego, arcb. gnieźn., wbrew prawdzie historycznej. (Właśc. przedruk. tylko arkusze z tekstem zmienionym, t. j. wyd. z r. 1521 było to wyd. z r. 1519 z przedruk. 4 ostatn. arkuszami). Pierwsza historja Polski drukiem ogłoszona.

Warjanty wydania r. 1519 w *Scriptores rerum Polonic.* II.

Przełożył kronikę Miechowity do r. 1279 Stanisław Chwalczewski, starosta piński, (w r. 1549?), który dość długo uchodził za pisarza oryginalnego. Przekład ten wydany został dopiero w r. 1829, w Warszawie, przez Łukasza Gołębiowskiego, p. t. „Kronika Stanisława Chwalczewskiego" (2 t.). (Przekł. włoski w Wenecji 1562).

3. „Conservatio sanitatis..." Kraków. 1522.

(O inn. dziełach M. zob. Estr. Bibliogr. XXII).

Literatura o Macieju z Miechowa.

1. Hirschberg: O życiu i pismach Justa Ludw. Decjusza. Lwów. 1874. Str. 21—27 (zestawia zmiany w wyd. 1521).
2. Lukas: Rozbiór podługosz. cz. kroniki B. Wapowskiego. Kraków. 1883.
3. Bostel: Zakaz Miechowity. *Przew. nauk. i liter.* 1884, i osob. (podaje też życiorys).
4. Borzemski: Kronika Miechowity. Rozbiór krytyczny. Kraków. 1890. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.* Ser. II, t. II. 1891).
5. Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 118—122.
6. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak... Str. 16—17.
7. Estreicher: Bibliogr. XXII.

10. JODOK (JUST) LUDWIK DECJUSZ. *(Jodocus Ludovicus Decius,* właśc. *Dietz).*

Z pochodz. Niemiec; z rodu mieszcz. Ur. się ok. r. 1485 w Wissemburgu w Alzacji, z o. Jodoka Andrzeja. Gdzie się uczył, niewiadomo. Ok. r. 1505 przybył do Polski i osiadł w Krakowie, w domu Jana Bonera, burgrabiego krak. Następnie wszedł do kancelarji królewskiej; w r. 1520 został sekretarzem Zygmunta I, który go wysyłał często w misjach dyplomatycznych zagranicę. W r., jak się zdaje, 1520 wyniesiony przez ces. Karola V do

stanu rycerskiego, otrzymał tytuł palatyna. W r. 1531 otrzymał indygienat polski. Od r. 1528 był zarządcą mennic królewskich i rajcą krakowskim.

Zm. 26 grudnia 1545 r. w Krakowie.

Głównym jego dziełem jest opis panowania Zygmunta I do r. 1516, który, poprzedziwszy krótką historją Piastów i Jagiellonów, wyd. p. t. „De vetustatibus Polonorum Liber I. — De Jagellonum Familia Liber II. — De Sigismundi Regis temporibus Liber III". Kraków. 1521. Nowe wyd. „De Sigism. Regis temporibus" ogł. W. Czermak w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1901).

Wydał nadto D.:

a) „Diarii et earum quae memoratu digna in splendidissimis... Sigismundi... et... Bonae... nuptiis gesta". Kraków. 1518.

b) „Sendbrief von der grossen Schlacht..." B. m. i r. Jest to list D. do W. Weydolta w Norymberdze, opisujący bitwę z Tatarami w r. 1527.

Listy D. w *Tomicjanach;* dwa listy na czele dziełka Wal. Ecka: „Threni..." (1518). Korespondował często z Erazmem z Roterdamu.

O wydawnictwach jego: kroniki Miechowity, brewjarza i inn. zob. rozpr. Hirschberga.

Literatura o Ludwiku Decjuszu.

1. Hirschberg: O życiu i pismach Justa Ludwika Decjusza. Lwów. 1874. Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1873.
2. Czermak we wstępie do nowego wyd. „De Sigism. regis temporibus" (1901).
3. Tomiciana, IV, 296—327, VI, 105—6.
4. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 380 i n.

11. BERNAT WAPOWSKI. *(Bernardus Vapovius).*

Pochodził z Radochoniec (pow. mościski). (Ossoliń. i Malinowski mylnie wywodzili go „z Rachtamowic"). Był synem Stanisława (nie Jana, jak chce Ossol.). Ur. się w 2 połowie XV w. Kształcił się w akad. krakowskiej (prawdop. jednocześnie z Kopernikiem), (1493). W l. 1503—5 studj. prawo w Bolonji; otrzymał tu stop. dr. dekretów (1505). Został najprzód

kantorem przemyskim. W r. 1511 udał się do Rzymu i bawił na dworze papieża Juljusza II, który go obdarzył tytułem *cubicularius et protonotarius apostolicus.* Na pocz. r. 1515 był już w Polsce; został kanonikiem wiślickim i sekretarzem królewskim, kantorem krakowskim i wreszcie kanonikiem krakowskim. (Birkenmajer przypuszcza, że był czas jakiś prof. na wydz. prawnym w akad. krak.).

Zm. 22 listop. 1535 r. w Krakowie.

(Umarł, jak twierdzi Szujski, „zapewne 21 listopada, jak podaje przytoczony przez Starowolskiego nagrobek").

Wapowski był gorliwym katolikiem i typem humanisty.

Napisał *Kronikę,* od początków Polski aż do r. 1535, ale nie była drukowana w swoim czasie (w XVI w.) i w całości nie przechowała się; ocalał tylko rękopis części drugiej, obejmującej czasy od r. 1381—1535, obecnie przechowujący się w bibl. Baworowskich we Lwowie. Fragment, obejmujący czasy pan. Zygmunta I, „Cromeri descriptione posteriores", ogłosił Tomasz Płaza, kanonik wiślicki, przy kolońskiej ed. Kromera z r. 1589.

Część kroniki, obejmującą lata 1381—1463, wydał w przekładzie polskim M. Malinowski p. t. „Dzieje Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego... przez Bernarda z Rachtamowic Wapowskiego". Wilno. 1847—48. 3 tomy. Część, obejmującą lata 1480—1535, wyd. J. Szujski p. t. „Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedr. krakowskiego, Część ostatnia, czasy podługoszowskie obejmująca (1480—1535)" w *Scriptores rerum polonicarum,* t. II (Kraków. 1874), w oryginale łacińskim („Chronicorum Bernardi Vapovii pars posterior"). Część, obejmująca l. 1463—1480, nie została jeszcze ogłoszona, ani w oryginale, ani w przekładzie polskim. Z rękopisu części pierwszej, poczynającej się od czasów przedchrześcijańskich Polski, a sięgającej r. 1380, której dotychczas nie odszukano, korzystali Kromer i Marcin Bielski. Mniemanie, że część pierwsza Kroniki Wapowskiego (do r. 1380), dotychczas nie odszukana, ocalała w przekładzie czy też w skróceniu Bielskiego, oparte na słowach Bielskiego w jego „Kronice": „poczyna się kronika polska Bernata Wapowskiego...", jest, zdaniem Ign. Chrzanowskiego („Mar-

cin Bielski". Warsz. 1906, str. 131) najzupełniej błędne. Słowa te należy rozumieć, wedł. Chrz., tylko dosłownie, to jest tak, że jedynie początek kroniki Wapowskiego (w skróceniu zapewne) [t. j. o dziejach przedchrześcij.] wcielił Bielski do swej kroniki.

2. „De bello a Sigismundo I, Rege Poloniae, contra Moscos gesto a. MDVIII"—wyd. J. Korzeniowski w *Scriptores rerum Polonic.*, t. XV. (Kraków. 1891). Opis ten wojny z r. 1508, napis. w r. 1509, z odnośnym ustępem w kronice, później napisanym, wzajemnie się uzupełniają. (Rękop. w bibl. watykań.).

3. „Panegiris" na zwycięstwo pod Orszą (poem. o 220 w.) ogł. w zbiorze, wyd. przez Łaskiego, a zredagowanym prawdop. przez Wapowskiego, p. t. „Carmina de memorabili cede..." (Rzym. 1515), zawierającym wiersze różnych poetów (Dantyszka, Krzyckiego i inn.), sławiące zwycięstwo Orszańskie. Wiersz Wapowskiego przedrukował Szujski przy *Kronice,* wyd. w r. 1874.

4. „Oratio coram Serenissimo Domino Sigismundo Poloniae Rege invictissimo in reditu Suae Majestatis ex Lituania per R. P. D. Bernardum Vapowski... habita". (Kraków. 1523). Przedruk. przez Szujskiego przy *Kronice* Wapowskiego, w r. 1874 wyd.

Trzy psalmy, podznaczone inicjałami B. W., przełożył nie Bernard Wapowski, jak twierdził Wiszniewski (VI, 471), a za nim inni, lecz Bernard Wojewódka. (Zob. Brückner: „M. Rej", str. 64 i Warmiński: „Jan Seklucjan", str. 462—4). Już Szujski odrzucił autorstwo Wapowskiego, uważając przypuszczenie Wiszniewskiego za dowolne.

W. ułożył najdawniejsze (znane?) trzy mapy Polski i krajów sąsiednich, wydane w Krakowie r. 1526—8 (przez Unglera); mapa („chorographia") północnej Europy, nad którą pracował w r. 1533, zaginęła.

Listy. 2 l. do Dantyszka z r. 1533 przytoczył Wiszniewski w Hist. liter., t. VII, 567—8; list do Dantyszka z r. 1530 w t. XII *Tomicjanów.*

Literatura o Bernardzie Wapowskim.

1. Ossoliński: Bernat z Rachtamowic Wapowski. [„Wiadom. histor.-kryt." I. (1819)].

2. Rastawiecki: Mapografja dawnej Polski. Warszawa. 1846 str. 10—12.
3. Szujski: Bernard Wapowski i jego Kronika (jako wstęp do „Kroniki", wyd. w t. II *Scriptores rer. polonic.* 1874).
4. Lukas: Rozbiór podługoszowej części Kroniki Bernarda Wapowskiego. Kraków. 1883.
5. Finkel: O Wapowskim. (Dod. III przy monografji „Marcin Kromer". Kraków. 1883.
6. Bujak: Początki kartografji w Polsce. *Wiadom. numizm.-archeol.* 1900.
7. Birkenmajer: Marco Beneventano, Kopernik, Wapowski a najstarsza karta geograficzna Polski. (*Sprawozd. z pos. Akad. Um. w Krak.* 1901).
8. Birkenmajer: Mik. Kopernik. I. (Kraków. 1900). Str. 455—459. (Szczegóły do życiorysu).
9. Notatkę o Wap. z współcz. rękop. łac. podał Brückner w *Pracach filol.* V, 392.

12. STANISŁAW ZABOROWSKI.

Prawoznawca i gramatyk. Poch. z woj. Sieradzkiego, z rodu Ostojów. W młodości służył w wojsku; później został księdzem. Kanonik uniejowski, proboszcz sandomierski, pisarz Skarbu koronnego (Regni Poloniae Thesauri Notarius). (Mianował go pisarzem Sk. kor. w r. 1506 król Aleksander, a Zygmunt I podskarbim?). Pozostawał w ścisłych stosunkach z prymasem Łaskim.

a) „Tractatus de natura jurium et bonorum Regis". Kraków. 1507. Nowe wyd. Kraków. 1877 (w *Starodawn. prawa pol. pomnik.* V).

b) „Ortographia seu modus recte scribendi et legendi polonicum idioma quam utilissimus". Kraków. 1518. (Haller).

Następne wydania wychodziły wraz z jego gramatyką łacińską: 1519, 1526, 1529, 1536, 1539, 1560 i 1564. W przekładzie polskim Andrzeja Kucharskiego wyszła „Ortogr." p. t. „Księdza Stan. Zborowskiego Ortografija polska. Z łacińskiego na polski język przełożona..." W Warszawie. 1825.

c) „Grammatices rudimenta..." Kraków. 1519.

d) „Ordo Missae..." Kraków. 1512.

e) „De celibatu Christianorum..." Kraków. 1529.

St. Zaborowski prawdop. (jak sądzi Zakrzewski, nie Jakub z Zaborowa, jak Wiszn. i inni) był współpracownikiem Łaskiego przy układaniu Statutu.

Literatura o Stanisławie Zaborowskim.

1. Lelewel: Bibliograf. ksiąg dwoje.
2. Kucharski we wstępie do nowego wyd. Ortogr.
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. V, 139—41, VI, 130, 398, t. IX.
4. Wisłocki: Nauka jęz. pol. w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów. 1868.
5. Ks. Malinowski: Pogląd historyczny na grafikę polską w „Kryt. porówn. gramat."
6. Kałużniacki: Histor. Uebersicht. der Graphik u. d. Ortographie der Polen.
7. Bobrzyński: St. Z. Studjum z hist. liter. polit. (*Przew. nauk. i liter.* 1877).
8. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. I.

Szczeg. niektóre o życiu i charakterze. Zabor. podaje z rękop. Zakrzewski w rozpr. o Janie Łaskim. *Aten.* 1882, II, str. 199 i n.

13. KRZYSZTOF HEGENDORFIN. *(Hegendorphinus, Hegendorf, Hegendorfer).*

Ur. w r. 1500 w Lipsku; tu się kształcił w uniwersytecie. Był nast. nauczycielem w szkole w Luneburgu. W r. 1525 prof. jęz. greckiego w uniw. lipskim. W r. 1530 udał się do Poznania. Jan Latalski, bisk. pozn., powierzył mu wykłady jęz. greck. i łać. w gimn. Lubrańskiego; dokonał H. w tej szkole reformy, odtąd przezywanej „akademją". Za sprawą Grzegorza z Szamotuł, b. rektora szkoły, oskarżony o szerzenie luteranizmu, opuścił szkołę Lubrań. w r. 1536 i wrócił do Niemiec.

Zm. w r. 1540, 8 sierp. w Luneburgu.

Zasłużony pedagog i humanista.

Główne dzieła:

a) „De instituenda vita et moribus corrigendis juventutis". Hagenau. 1529.

b) „De recta studendi et vivendi ratione..." Kraków. 1530.

c) „Leges et instituta Novae Academiae Posnaniensis". Kraków. 1532.

d) „Compendiaria conscribendarum epistolarum ratio". Lipsk. 1531; Kraków. 1533 i 1537.

e) „De educandis erudiendisque pueris nobilibus..." Kraków. 1533.

f) „Stichologia..." Witemberga. 1534. 3 wyd. Kraków. 1544. 4 wyd. t. 1549. (Przydana: „Ratio quaedam compendiaria recte instituendi studia").

g) „Dialogi pueriles", dołączone do „Paedologji" Piotra Mosellana. (1535. Kolonja).

h) „Adagiorum selectorum centuriae V". Kraków. 1535.

i) „Oratio in coronationem Sigismundi Augusti". Kraków. 1530.

k) „Encomium terrae Poloniae". Kraków. 1530.

l) „Ad Latalski Joannem, ep. crac. Epistola". Kraków. 1536 (wiersz).

Literatura o Krzysztofie Hegendorfinie.

1. Plenkiewicz: *Enc. Wych.* V.
2. Kossowski: Krzysztof Hegendorfin w Akademji Lubrańskiego w Poznaniu (1530—1535). Monografja z dziejów Odrodzenia i Reformacji w Polsce. Lwów. 1905. (Por. rec. T. Sinki w *Kwart. histor.* 1906. Miaskowskiego w *Przegl. kośc.* 1906. (Pozn.).
3. Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w. Str. 33.
4. Ks. Miaskowski: Z teki bibliograficznej. *Pam. liter.* 1906, str. 434—6.
5. Łukaszewicz: Hist. szkół.
6. Sobieszczański: Hegendorfinus. *Enc. Orgelbr.*
8. Kot: Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole, str. 7—9

14. STANISŁAW GÓRSKI.

Ur. się ok. r. 1499. Poch. z ubogiej szlachty herbu Bogorja z Płockiego. Rodzice i miejsce ur. nieznani. D. 23 paźdz. 1518 zapisał się na akad. krakowską. Jak długo tu przebywał niewiadomo. Jeździł następ. (wedł. Kętrz.) na dalszą naukę do Włoch (o czym Zakrz. powątpiewa). (W jakim celu i w jakim charakterze był G. we Włoszech należy zbadać). Przed r. 1530 został notarjuszem (pisarzem) (nie sekretarzem) bisk. krak., podkanclerzego Piotra Tomickiego. W r. 1533 kanonikiem płockim. Po śmierci Tomickiego (1535) został sekretarzem królowej

Bony. W r. 1539 kanonikiem krakowskim. (Jego działalność w kapitule krak., jak się zdaje ważna, jeszcze niezbadana).

Zm. 12 marca 1572.

(Wedł. Sołtykiewicza i Wiszn. był prof. akad. krak.).

Jest twórcą wielkiego zbioru aktów i listów z czasów Zygmunta I (z l. 1507—1548), przechowanego w kilku redakcjach i odpisach, przez niego sporządzonych, w ok. 30-tu tomach, w kilku bibliotekach (głównie w Petersb., Kórnickiej, Czartoryskich, Ossolin., Jagiell.). Wydano tego zbioru p. t. Acta Tomiciana, tomów 13-cie: t. I—VIII (nakł. T. Działyńskiego) Poznań. 1852—1860; t. IX. Poznań. 1876; t. X, t. 1899; t. XI, t. 1901; t. XII, t. 1906; t. XIII, t. 1915; tomy 9—13 red. Z. Celichowski.

Do aktów i listów pododawał G. własne komentarze, wciągnął nadto do „Tomicjanów“ zebrane przez siebie pisma Kallimacha, Orzechowskiego, Krzyckiego, które objaśnił, oraz własne pisma, jak np. Historja sejmu z r. 1536 (w przekł. pol. druk. w *Pam. Warsz.* 1818), „Vita Petri Kmitae“ (wyd. w r. 1611) (autorstwo Górskiego prawdopodobne, ale niepewne; W. Kętrzyński za autora uważa Filipa Padniewskiego), Życiorys Andrzeja Krzyckiego (wyd. przez K. Morawskiego przy wyd. „Andreae Cricii Carmina“ 1888). Kętrzyński przypisywał mu mylnie autorstwo „Conciones...“ (dyjarjusza osławionej „wojny kokoszej“), wyd. poraz pierwszy przez Herburta jako utwór Orzechowskiego, w r. 1611, wraz z „Vita Petri Kmitae“.

„Teki Górskiego“ (29 tek dokumentów, przez niego zebranych), przechowują się w bibl. Zamojskich. (Stosunek ich do Tomicjanów nie jest jeszcze zbadany).

Listy G. do Dantyszka, Janickiego, Hozjusza i inn. w „Tomicjanach“; list G. do Dantyszka z r. 1545 z rękop. Czartor. i przeróbkę tegoż listu z „Tomicjanów“ wydrukował Zakrz. w dodatku do swojej rozprawy o G. Dwa listy do Janickiego z r. 1538 ogł. Wierzbowski w „Materjał.“ I; w polskim przekładzie ogłoszone były już w *Pam. Warsz.* 1818.

St. Górski jest znakomitym historykiem-zbieraczem; wedł. Zakrz. „niewątpliwie najzasłużeńszy po Długoszu około historji polskiej mąż“, „najznakomitszy i najzasłużeńszy historyk polski w. XVI“.

Literatura o Stanisławie Górskim.

1. Janocki: Janociana III.
2. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I.
3. Bentkowski: O rękopismach X. Stan. Górskiego. *Pam. Warsz.* 1818.
4. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 33—35, i indziej.
5. Łętowski: Katalog bisk. i kanon. krak.
6. Mecherzyński: Hist. wymowy I, 367—371 (o P. Tomickim).
7. Kętrzyński: O St. Górskim. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* VI. 1871.
8. Kętrzyński: we wstępie do „Conciones“ w *Archiwum Kom. Histor.* I, [t. IV *Script. rer. pol.* (1878)].
9. Bostel: Orzechowski czy Górski. *Kwart. histor.* 1887.
10. Korzeniowski: O autorach Żywota Piotra Kmity i opisu Wojny kokoszej. *Pam. Akad. Um.* VI. 1887.
11. Kętrzyński: O G. w *Przegl. powsz.* 1890, lip.
12. Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej bibl. publ. w Petersburgu... Kraków. 1910. (*Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce.* XI).
13. W. Zakrzewski: Stanisław Górski i jego prace historyczne. *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.*, t. 52. Kraków. 1909.

15. JAKÓB PRZYŁUSKI. *(Jezowita). (Jacobus Priluscius).*

Szczegóły życia nieznane. (Czas i miejsce urodzin, rodzice). Kszt. się w akad. krak., został bakałarzem. Był sekretarzem Piotra Kmity, potym proboszczem w Mościskach (dyjec. przemyskiej). Przyjąwszy kalwinizm, ożenił się z Barbarą Dębieńską, został pisarzem grodzkim przemyskim, a nast. ziemskim krakowskim.

Zm. w r. 1554, w Szczucinie nad Wisłą.

Poeta humanista łac. i prawnik.

1. Funebre Carmen Seren. Principi et D. D. Elisabeth... Sigismundi Augusti... Regis Polon... Conjugi... (Kraków. 1545). Inne wyd. „In funere Serenissimae Principis et D. Elisabethae... Sigismundi II Augusti... Conjugis... Carmen lugubre“. (Kraków. 1545).

Przekł. polski części wiersza żałobnego na śmierć Elżbiety, żony Zygm. Augusta, dał Kondratowicz. (Dzieje liter. w Polsce. Wyd. 2, t. I, 312.

2. Ad equites Polonos pro sacerdotibus Turcicum bellum una cum illis suscipientibus et pro P. Gamrato... Elegia... Kraków. 1545.

3. „Elegia qua Martinum Lutherum, ad sanciendam concordiam Ecclesiae Christi hortatur". (Kraków. 1546).

4. Gratulatorium carmen Sam. Macieiovio. (Kraków. 1545).

5. „Statuta Regni Poloniae methodica dispositione..." Kraków. 1548. (Ma być „prospektem", wedł. Sobieszcz., do dzieła p. t. „Leges...")

6. „Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae..." Kraków. 1553. Główne dzieło Przyłuskiego. Układ jego, wedł. Estr. jest inny, niż w edycji z r. 1548.

Wiszn., Sobieszcz. (w *Enc. Orgelbr.*) wymieniają dwa utw. Przyłus., których Estr. nie przytacza: a) „Epitaphia Divo Sigismundo Regi Polon. elegis scripta". Przy mowie pogrzeb. Orzechowskiego. (Kraków. 1548). b) „Oratio in obitum Sigismundi I, Polon. Regis". (Kraków. 1548).

Epigramaty przy Hist. Skanderbega Bazylika. 1569.

Mylnie przypisywano mu autorstwo „Ustaw prawa polskiego" (z r. 1561, 1563...).

Przekład łac. Iljady i wiersz polski „Satyra na biskupów" zaginęły. (Zob. Juszyński).

List Przyłus. do Marcina Krowickiego podał Maciej. w „Dod." 199.

Literatura o Jakóbie Przyłuskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 305—6 i indziej.
2. Kondratowicz: Dzieje liter. w Polsce. Wyd. 2-gie, I, 311—314.
3. Szujski: Odrodzenie i Reformacja. „Dzieła". Ser. II, t, VIII, str. 67—74 i 147—151, 59 i 142.
4. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I, 235—48 i 270—1.
5. Chmielowski: Hist. liter. pol. I, 144—145.
6. Brückner: o Przył. w monogr. „Mikołaj Rej" (1905) str. 80—82.
7. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Kraków. 1906. Str. 213—216.
8. Celichowski: O autorze i wydaniach dzieła „Ustawy prawa polskiego". *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* V. 1877.

16. WOJCIECH NOWOPOLSKI. *(Albertus Novicampianus).*

Ur. r. 1508 w Nowopolu w Małopolsce, z o. Mikołaja. Nauki wyższe kończył w akademji krak. 1532, poświęcając się najprzód medycynie, a nast. filozofji i teologji. Był potym profesorem w akad. krak. Jako wychowawca Jana Zygmunta, królewicza węgier., bawił na Węgrzech od 1553—1557.

Zm. w końcu r. 1558, w Krakowie.

J. Majer zbił mniemanie Sołtykowicza, że było dwóch Wojciechów Nowopolskich, dowiódł, że był jeden, w jednej osobie lekarz i teolog.

1. De accentibus et recta pronunciatione opusculum. Kraków. 1548. 2 wyd. t. 1551; 3. 1566; 4. 1567.

2. „Fabricatio hominis..." Kraków. 1551 (trzy rozprawy).

3. „Scopus biblicus..." Kraków. 1553. 2 wyd. Antwerpja. 1555; 3. t. 1559; 4. t. 1562; 5. t. 1566; 6. t. 1572; 7. Lugdun. 1572; 8. Antwerpja. 1659.

4. De corruptissimis hujus seculi moribns..." Kraków. 1557. 2 wyd. Kolonja. 1561; 3 wyd. Lugdun. 1572.

5. Assertio quorundam... Kraków. 1555.

6. Apologia pro catholica fide. Kraków. 1559.

W rękop. „Commentarius in Evang. Johannis" i „De potestate gemina, qua regitur mundus".

Literatura o Wojciechu Nowopolskim.

1. Oettinger o N. w „Rys dawnych dziejów wydz. lekar. Uniw. Jagiell." Kraków. 1878.
2. Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do hist. sztuki lekarskiej w Polsce. I. Poznań. 1839.
3. Kośmiński: Słownik lekarzy pol. Warszawa. 1883.
4. Sołtykowicz: O stanie Akad.
5. J. Majer w *Pam. Tow. Lekar. Krak.* 1840. (Por. Pismo zbior. Wileń. 1862, str. 258.
6. Sobieszczański: N. W. *Enc. Orgelbr.*
7. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter. (Str. 25—27).

17. JÓZEF STRUŚ. *(Struthius).*

Znak. lekarz humanista. Ur. w Poznaniu w r. 1510. Pochodził z rodz. mieszczańskiej, syn grzebieniarza. Uczył się

w liceum Lubrańskiego w Pozn. Studjował w uniw. krakowsk. od 1525 do 1532 i na uniw. padewskim 1533—39. Tu w 1535 dr. medycyny i filoz. i profesorem uniwersytetu. Po powrocie do ojczyzny został Struś lekarzem Zygmunta Augusta. (Pobyt w r. 1540 i 1541 (?) na dworze Izabelli na Węgrzech i w Turcji).

Zm. 6 marca 1568 r. w Poznaniu.

Twórca nauki o pulsie.

Główne dzieło: „Ars sphygmica". Bazylea. 1555 (1551?).

Wiersze:

a) „De medicae artis excellentia". Kraków. 1529.
b) Ad Joannem Latalscium... elegia.
c) „Ad bonae mentis adolescentes". 1530.
d) „Joannis a Lasco... Epicedium..." Kraków. 1531.

Literatura o Józefie Strusiu.

1. Oettinger: Jos. Struthii vita. Kraków. 1843.
2. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historji sztuki lekarskiej w Polsce. Poznań. 1839.
3. Kośmiński: Słownik lekarzy polskich. Warszawa. 1883.
4. St. Wegner: Józef Struś. Poznań. 1884.
5. Bugiel: Un célebre médecin polonais au XVI siècle, Joseph Struthius. Paryż. 1901.
6. Bugiel: Nasz najznakomitszy lekarz Odrodzenia Józef Struś. Odb. z *Nowin lekarsk.* Poznań. 1908.
7. K. Hartleb: Józef Struś. Przyczynki do życia i charakterystyki lekarza-humanisty. *Pam. liter.* 1912.
8. M. Wicherkiewicz: Z życia Józ. Strusia w czasie jego pobytu w Poznaniu. *Liter. i sztuka.* 1914, nr. 12.
9. Windakiewicz: Padwa. W Krakowie. 1891.

18. ANDRZEJ FRYCZ Z MODRZEWA (MODRZEWSKI). *(Andrees Fricius Modrevius).*

Pochodził z rodziny, której przodkowie przybyli do Polski z Niemiec. Ur. się w pierwszych latach XVI w., jak się zdaje, w 1503 r. w Wolborzu (w woj. sieradzkiem). Był synem szlachcica, Jakóba, wójta w Wolborzu. Uczył się najprzód w szkole parafialnej w Wolborzu, następ. w Krakowie, poczym wstąpił do akademji krak. w r. 1517, którą ukończył ze stopniem bakałarza nauk wyzw. w. r. 1519. Obrawszy sobie zawód duchowny, odbył w Krakowie studja teologiczne (do r. 1522), poczym przyjął tonsurę i mniejsze święcenia kapłańskie i stał się klerykiem dyjecezji gnieźn. Osiadł na dworze arcybiskupa gnieźn. Jana Łaskiego, a później (1525—1529) był notarjuszem bisk. poznań. Jana Latalskiego. Następnie przebywa na dworze młodego Jana Łaskiego, synowca prymasa, późniejszego reformatora. W 1532 (1534?) udaje się do Wittembergi, gdzie nawiązuje stosunki z Lutrem i Melanchtonem, a w r. 1537 do Norymbergi; stąd jeździ do Bazylei, Strasburga, a nawet do Paryża. Po powrocie do kraju w r. 1540, przebywa na dworze Łaskich, Stanisława i Hieronima, a następ. zostaje dworzaninem (sekretarzem) królewicza Zygmunta Augusta. Jako sekretarz król. jeździ w orszaku poselskim wojewody St. Łaskiego w 1547 do ces. Karola V do Augsburga, w r. 1548 sam do ks. pruskiego Albrechta, w 1549 ze St. Hozjuszem do Karola V i Karola Ferdynanda. Po r. 1552 opuszcza dwór królewski i osiada na stałe w Wolborzu, na dziedzicznym urzędzie wójta (1553). W 1559 (?) ożenił się z Jadwigą Kamieńską. W r. 1568 wydalony przez władzę kościelną z Wolborza, przebywa w różnych miejscowościach.

Zm. pod koniec r. 1572.

(Dokładna data śmierci (jak i urodzin) i miejsce nie są znane).

Pisma Modrzewskiego:

1. „Ad Serenissimum et Inclytum Regem Poloniae Sigismundum Augustum, Lascius sive de poena homicidii..." Kraków. 1543. (W formie mowy Hier. Łaskiego w senacie, stąd tytuł).

2. „Ad Senatum, Equites Populumque Polonum, Oratio (II) de poena homicidii. Addita est Oratio Philalethis Peripatetici, in senatulo hominum scholasticorum, De decreto conventus, quo pagi civibus adimi permittuntur..." Kraków. 1545.

„Lascius" i „Oratio Philalethis" przedrukował Dylewski przy monogr. o Modrzewskim (1884), p. t. „Andreae Fricii Modrevii, secretarii Regii, Lascius et Philalethes, orationes duae..." (Varsaviae. 1884).

3. „Ad Archiepiscopos, Episcopos et Presbyteros Ecclesiarum Sarmaticarum... Oratio tertia de poena homicidii". Kraków. 1545.

4. „Ad Populum Plebemque Polonam... Querela de contemptione legis divinae in homicidas. Cui adjuncta est Oratio IV ad Deum, ex Psalmis Davidicis composita". Kraków. 1546.

5. „Ad Regem, Pontifices, Presbyteros et Populos Poloniae ac reliquae Sarmatiae oratio... de legatis ad concilium Christianum mittendis". Kraków. 1546.

6. „Johanni Hasembergio... A. F. Modrevius mittit Dialogum de utraque specie Sacramenti Eucharistiae a laicis sumenda..." Praga. 1549.

„A. F. Modrevius Joanni Hasembergio... mittit Dialogum de utraque specie... secundum..." Praga. 1549. Oba dyjalogi, wraz z pismem następnym, wyszły razem, p. t. „Dialogi de utraque specie Coenae Domini. Ad hoc Disputatio de verbis divi Pauli..." (B. m. 150). (Odbitka z 2-go wyd. De Rep. emend. z r. 1554?). (Na te dyjalogi odpowiedział Hozjusz dyjalogiem: „Dialogus de eo num calicem..." 1558).

7. „Disputatio de verbis divi Pauli (I Corinth. VII): Bonum est homini uxorem non tangere". Antwerpja. 1549.

8. „Commentariorum de Republica emendanda libri quinque... Liber primus de moribus, secundus de legibus, tertius de bello, quartus de Ecclesia, quintus de schola". Kraków. (Łaz.) 1551. Wyd. to, wbrew tytułowi, nie zawiera w sobie ksiąg 4-tej i 5-tej, ponieważ cenzura duchowna nie dopuściła do ich ogłoszenia.

2 wyd., zupełne, a więc zawierające i księgi o Kościele i o Szkole, wyszło w Bazylei. 1554. W wyd. tym przedrukowano nadto dyjalogi „de utraque specie" oraz „Disputatio de verbis divi Pauli".

3 wyd., w 3 tomach, wyszło w Bazylei r. 1559. Wyd. to, oprócz traktatu De Rep. emend., uzupełnionego kilku nowymi rozdziałami i ustępami, zawiera: „De Ecclesia liber II, dwie „Defensio", „Appendix librorum de emendanda Republica", oraz pisma Modrz. do tego roku wydrukowane i dwa listy: do Marcina Załogi i do Jana Justynjana Patavinusa. Jest więc to wydanie wydaniem zbiorowym pism Modrzewskiego, w l. 1543—1559 drukiem ogłoszonych. (Podobizna karty tytuł. u Dylewskiego).

Przekład polski (niedokł.): Cyprjana Bazylika p. t. „O poprawie Rzeczypospolitej księgi czworo..." W Łosku. 1577. (Bez księgi O Kościele). 2 wyd. Wilno. 1770 (pijar.). Nowsze przedruki: a) w Bibl. pol. Tur. (1857); b) w Bibl. Mrówki (1882); c) częściowy, w Bibl. klasyków polskich K. Drzewieckiego. (Warszawa. 1914). (Przekł. niem., całkowity, W. Wissenburga, wyszedł w Bazylei w r. 1557. Przekł. hiszp. Patavina księgi „de bello", w rękop. w bibl. w Wiedniu. Przekł. franc., o kt. wspomina sam Modrz., nie jest znany).

Brak wydania krytycznego oryginału, brak przekładu polskiego całkowitego, brak wydania krytycznego przekładu Bazylika.

9. „Equitibus Poloniae ac reliquae Sarmatiae. Dat Varsaviae in conventu regni 1557" (druk.?). (Estr. nie wymienia). Odb. z 3 wyd. De Rep. emend.?

10. „Narratio simplex rei novae et ejusdem pessimi exempli..." Pinczoviae. 1561 (przeciw Orzechow.).

11. „Orichovius sive depulsio calumniarum Stanislai Orichovii Roxolani". B. m. 1562 (w Pińczowie?). (Odpowiedź na paszkwil Orzechowskiego p. t. „Fricius" [1562]).

12. „Libri tres, quorum primus de peccato originis, secundus de libero hominis arbitrio, tertius de providentia et praedestinatione Dei aeterna..." B. m. 1562. (Bazylea?). Dodane: „De Mediatore libri tres" oraz „Narratio simplex". („De Mediatore" wyszło też w odbitce 1562).

13. „Silvae quattuor. I. De tribus personis et una essentia Dei. II. De necessitate conventus habendi ad sedandas religionis controversias. III. De Jesu Christo... IV. De Homousio..." B. m. 1590. (Kraków).

Listy: a) listy otwarte: do Zygmunta I i do Zygm. Augusta — przy brosz. „Ad Populum..." (1546); do Marcina Załogi i do Jana Justynjana Patavina — przy 3-cim wyd. De Rep. emend. (1559). b) 5 listów do Bonifacego Amerbacha ogł. ks. Miaskowski w *Pam. liter.* 1905.

Podobiznę autografu dedykacji po polsku na egz. „De Republ. emend." ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Literatura o Fryczu Modrzewskim.

Monografji wyczerpującej brak.

Monografje częściowe:

1. Dylewski: A. F. Modrzewskij. Warszawa. 1884. (Nieukończ.). (Po rosyj.).
2. J. Caro: Andreas Fricius Modrevius. Seine Lehr- u. Wanderjahre. *Zeitschr. der histor. Geselsch. f. d. Prov. Posen.* XX. (Poznań. 1905).
3. Wł. Maliniak: Andreas Fricius Modrevius. Ein Beitrag zur Geschichte der Staats- u. Völkerrechtstheorien. Wiedeń. 1913.

Rozprawy pomniejsze i przyczynki:

1. Sandius: Bibliotheca Antitrinitariorum... 1684.
2. Lubieniecki: Hist. Reformationis Poloniae. 1685.
3. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae... Kolonja. 1723.
4. Lauterbach: Polnischer Socinismus. Frankfurt. 1725.
5. Bock: Hist. Antitrinitariorum... Regiomont. et Lipsiae 1774.
6. Węgierski: Hist. Ecclesiastica... (Slavonia reformata).
7. Bayle: Modrevius (w „Dictionnaire historique et critique“, Roterdam. 1696.
8. Janocki: „Janociana“. I. 1776.
9. Ossoliński: J. M. w „Wiadomości histor. kryt.“ t. IV.
10. Fr. Ks. Szaniawski: O Andrzeju M. — rzecz czytana w r. 1819. („Posiedzenie publiczne Warsz. Uniw.“ Warszawa. 1819).
11. St. Nowicki: J. F. M. Szkic histor. *Gaz. codz.* 1856. Odb. W. 1857.
12. L. Otto: J. F. M. *Zwiastun Ewangieliczny.* 1863.
13. Małecki: A. Frycz Modrzewski. *Bibl. Ossolińskich.* V, 1864 (i w „Z dziejów i literatury“. Lwów. 1896).
14. Tarnowski: O poprawie Rzpltej. *Przegl. polski.* 1867—68.
15. Hoffman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk. 1867.
16. Łamanskij: M. (*Gołos.* 1874). (Po rosyj.).
17. Br. Łoziński: Słowo za Modrzewskim. *Przew. nauk. i liter.* 1875.
18. Olędzki: Teorje polityczne XVI w. Poznań. 1873.
19. Rembowski o M. w pracy „St. Leszczyński jako statysta“.
20. Ks. Knapiński: A. F. M. jako teolog. Odb. z t. XIV *Enc. kośc.* (1881).
21. Dylewski: Frycz Modrzewski i najświeższa ocena jego działalności. Odb. z *Nowin.* Warszawa. 1881.
22. Rembowski w *Niwie.* 1882.
23. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I. 1886.
24. Karłowicz: Rękopis hiszpańskiego przekładu księgi o wojnie. *Prace filol.* I, 1885.

25. Skarzyński: Mik. Machiawel a A. Frycz Modrzewski *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* XXII. 1898.
26. Rembowski: Ocena rozpr. Skarzyńskiego. *Słowo.* 1899, nr. 271—273.
27. Rembowski: Art. o M. i Machiawellu, z powodu rozprawy Skarzyńskiegw. *Kwart. histor.* 1900 (i w „Pismach“, III).
28. Małecki: Nowe wiadomości o Modrzewskim. („Dla powodzian“. Książka zbiorowa).
29. Chlebowski: W sprawie Modrzewskiego. („Myśl“. Księga zbiorowa. Warszawa. 1904, i w „Pismach“ II.
30. Ks. K. Miaskowski: Pięć listów Andrzeja Frycza Modrzewskiego. *Pam. liter.* 1905.
31. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908.
32. Warmiński: Kilka nowych kart z życia Andrzeja Frycza, zwanego Modrzewskim. Poznań. 1908 (odb. z *Roczn. Tow. P. N.*).
33. St. Kot: Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole. Lwów. 1910.
34. St. Kot: Wpływ starożytności klasycznej na teorje polityczne Andrzeja Frycza z Modrzewa. Kraków. 1911. Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.*, t. 54.
35. Mecherzyński: Hist. wym. I, 457—65.
37. K. Drzewiecki o M. przy częściowym przedruku „O naprawie Rzptej. Z przekładu Cypr. Bazylika (1577) wybór“. (Warszawa. 1914).

(Zob. też bibliogr. w rozpr. Wł. Maliniaka, kt. nie jest zupełna).

19. SZYMON MARYCKI. *(Maricius).*

Nazw. „Marycki“ sztucznie utworzone z przezwiska humanistycznego *Maricius,* kt. jest prawdop. przekładem właściwego jego nazwiska Kociołek. Ur. r. 1516, w Pilznie, stąd też *Szymonem z Pilzna* zwany. Po nabyciu wioski Czystochlebia nazwał się Czystochlebskim (wedł. inn. nazwał się Chlebodziejskim od wioski Chlebodzieje). Kształcił się w uniw. krakowskim. R. 1535 bakałarzem, 1539 magistrem; wreszcie dr. obojga prawa. Od r. 1539 był profesorem akad. krak., gdzie wykładał klasyków rzymskich i greckich. Czas jakiś (1543—45) przebywał we Włoszech (w Padwie i Rzymie). W r. 1551 kanclerzem bisk. chełmiń. Jana Lubodzieskiego. 1552 ożenił się.

Zm. 30 maja 1574 r.

Oprócz wydań niektórych dzieł Demostenesa i Cycerona z komentarzami, ogłosił ważne dzieło: „De scholis seu academiis libri duo“. Kraków. 1551. Pierwszy traktat o szkolnictwie w liter. pol.

Literatura o Szymonie Maryckim.

1. Ks. M. Jeżowski: Wiadomość o życiu i pismach Szym. Maryckiego. (Program szkoły na Żoliborzu. Warsz. 1825).
2. St. Węclewski: Simon Maricius. Ein Beitrag zur Culturgeschichte Polens. *(Progr. gimn.)*. Chełmno. 1867.
3. J. Lewicki: Szymona Maryckiego De scholis. *(Spraw. gimn)*. Przemyśl. 1885.
4. Chmielowski: Lat dziesięć z dziejów wychowania w Polsce w XVI w. *Bluszcz*. 1877.
5. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. I, 129—138.
6. Majchrowicz: Hist. pedagogji. 1901 (str. 73—75).
7. Hahn: M. S. *Enc. Wych.* VII.
8. Danysz: Maricius jako pedagog. *Muzeum*. 1905.
9. Plenkiewicz: Jan Kochan. Str. 81—84.
10. Gubrynowicz: Mariciana. Kilka szczegółów biograf. *Księga pamiątk. ku uczcz. L. Ćwiklińskiego*. Lwów. 1902.
11. Morawski: A. P. Nidecki. K. 1892, str. 10—14.
12. Kallenbach: J. Kochanowski w uniw. krak. (*Aten.* 1884, III).

20. MARCIN KROMER.

Pochodz. z mieszczan. Ur. się w r. 1512, w Bieczu, w Krakowskiem, z o. Grzegorza, mieszczanina, i m. szlachcianki, Agnieszki z d. Czermińskiej. Kształcił się w akademji krakowskiej (1528—30) i w akad. bonońskiej, gdzie uzyskał stopień dr. praw. Powróciwszy do kraju (1540), został księdzem. Był sekretarzem Piotra Gamrata, bisk. krak., nast. sekretarzem królewicza, później. króla Zygmunta Augusta. Został kanonikiem warmińskim; posłował odtąd do różnych dworów. W r. 1552 nobilitowany przez Zygm. Augusta; potym przez ces. Ferdynanda. W r. 1569 koadjutorem Hozjusza, kardyn. bisk. warmiń. Po śmierci Hozjusza w r. 1579 biskupem warmińskim.

Zm. 23 marca 1589 r.

Pisał po łacinie i po polsku. Pierwsze, młodzieńcze, prace humanistyczne, drukiem ogłoszone w l. 1532—1536, mają charakter przeważnie filologiczny; są to albo wydania pojedyńczych utworów klasyków starож. Arystotelesa, Cycerona, albo wiersze łacińskie.

Najważniejsze utwory Kromera:

1. Sermo de tuenda dignitate sacerdotii. Kraków. 1542.

2. Oratio in funere... Sigismundi... Kraków. 1548.

3. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Bazylea. 1555. Wyd 2, t. 1558; 3-cie t. 1568.

Główne dzieło Kromera, klasyczną łaciną napisane; zawiera historję Polski do r. 1506; dziękował za nie publicznie Kromerowi sejm w r. 1580.

Przekład polski, M. Błażowskiego, p. t. „O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych polskich". (Kraków. 1611). Przekład niemiecki wyszedł w Bazylei w r. 1562.

4. „Polonia, sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica Regni Polonici libri duo". Bazylea. 1577. Jednocześnie w Kolonji 1577. Pierwsze wyd. „Polonji" wyszło w Frankfurcie w r. 1575, ale jest pełne błędów i Kromer do niego się nie przyznawał. Dzieło napis. dla Henryka Walezjusza(?). — Wyd. 2-gie. Kolonja. 1578. W w. XVI i XVII wyszło 10 wydań.

Nowe wyd., krytyczne, Czermaka, wyszło w *Bibl. pis. pol.* Ak. Um. (Kraków. 1901).

Przekład polski L. Kondratowicza, p. t. „Polska czyli o położeniu, obyczajach, urzędach Rzptej Król. Pol." (Wilno. 1853). Przekł. niemiecki wyszedł w Lipsku 1541 i w Gdańsku w r. 1541. Przekł. hiszpański — w Madrycie r. 1588.

Wyd. zbiorowe, zawierające: „Polonia, sive de origine..."; „Oratio funebris Sigismundi primi regis. Deque situ, populis, moribus... libri duo..." (Kolonja. 1589).

5. „O wierze i o nauce luterskiej. Rozmowa dworzanina z mnichem". Cz. I, II, III. Kraków. (Łazarz) 1551—1553. Toż... Rozmowa pierwsza, wtóra, trzecia, czwarta i ostateczna. W Krakowie. 1554. W przekładzie łac. samego Kromera, p. t. „De falsa nostri temporis et vera Christi religione". (Dilingae. 1559). „De vera et falsa religione colloquiorum liber tertius" (t. 1561. Toż 1569). Całość w 4 cz. wyszła p. t. „Monachus, sive colloquiorum de religione libri tres..." z dodaniem „liber quartus". (Kolonja. 1568). (Przekł. niem. wyszedł w r. 1560 w Dilingen).

Nowe, krytyczne wyd. oryginału polskiego ogł. Łoś, p. t. „M. Kromera Rozmowy dworzanina z mnichem (1551—1554)". Kraków. 1915. (*Bibl. pis. pol.* 70).

6. „Ad Regem, Proceres, Equitesque Polonos in comitiis Varsaviensibus congregatos Epistola". A. D. 1556. B. m. Toż, z dod. „...Additum carmen mire eruditum ad eundem Regem Poloniae". 1557. Toż: „Epistola ad Regem, Proceres, Equitesque Polonos". Paryż. 1564. Toż z ed. kolońskiej jego Kroniki (1589) przedruk. wraz z przekładem polskim, p. t. „M. Kromera, b. warm., do króla, panów i rycerstwa polskiego na sejmie Warszawskim zgromadzonych, list... z łacińskiego na polskie przez X. Zygm. Aleksandra Nałęcz Włyńskiego... r. 1768 przełożony". B. m. (Przekł. niem. wyszedł w r. 1560 w Dilingen).

7. „Orechovius, sive de conjugio et coelibatu sacerdotum commentatio. Ad Stanislaum Orechovium". Kolonja. 1564.

8. „Catecheses sive Institutiones duodecim de septem Sacramentis et sacrificio Missae et de funebribus exequiis". Kraków. 1570. Przedruk. Kolonja. 1571. Toż po polsku: „Catecheses, to jest napominania i nauki..." (W Krakowie. 1570). (Przekł. niem. wyszedł w r. 1570).

Bibliogr. utworów K. u C. Walewskiego i Estr.

Mowę na pogrzebie Zygmunta I, w tłum. X. Z. A. Włyńskiego, w skróceniu, z rękopisu podaje Mecherzyński w „Histor. wymowy", II, 552—560.

Nieznane wiersze młodzieńcze wyd. p. t. „Cromers M. unbekannte Jugendgedichte" w *Zeitschr f. Gesch. u. Altertums. Ermlands.* 1899, zesz. 39.

Fr. Hipler wyd.: a) „Die deutschen Predigten und Katechesen der ermländischen Bischöfe Hosius und Kromer". (Kolonja. 1885). b) Monumenta Cromeriana. Gedichte, Synodalreden und Hirtenbriefe". (Braunsberg. 1892).

Listy. 1) 8 listów do Romulusa Amasaeusa, z lat 1537—1550 ogł. J. Korzeniowski: „Martini Cromeri ad Romulum Amasaeum epistulae" w *Eos.* 1897. 2) List do Stankara w *Roczn. Tow. Nauk. Pozn.* XV. 1887. 3) List do Dantyszka z r. 1539 u Wiszn. Hist. lit. VII, 386. 4) Listy do Hozjusza w Korespond. H. wyd. przez Hiplera i Zakrzewskiego. Wyj. z listów do Hozjusza podaje A. Grabowski w „Starożytn. histor." II. Zob. nadto listy lub wiadom. o nich u Wiszn., w monogr. Eichhorna, Finkla i Walewskiego oraz w Hiplera „Analecta Warmiensia" (Braunsberg. 1872) (tu wiadomści o listach K. w archiwach i bibliotekach).

„Marcina Kromera relacja o kongresie szczecińskim", podał X. Liske w *Kwart. histor.* 1889.

Autorstwo Kromera „Historji prawdziwej o przygodzie żałośnej książęcia finlandzkiego Jana i królewny Katarzyny" (Kraków. 1570) (przedruk. w t. III „Jagiellonek pól." Przeździeckiego i osobno przez Kraushara w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1892) niepewne.

Literatura o Marcinie Kromerze.

Monografje:

1. A. Eichhorn: Der ermländische Bischof Martin Kromer als Schrifsteller, Staatsmann u. Kirchenfürst. Braunsberg. 1868. (Obszerne streszczenie podał L. Powidaj w *Przegl. pol.* 1869).
2. C. Walewski: Marcin Kromer. Warszawa. 1874.
3. L. Finkel: Marcin Kromer historyk polski XVI w. Rozbiór krytyczny. Kraków. 1883. (Odb. z *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor.-filoz.* Ser. I, t. 16).

Monografje te nie wyczerpują całej działalności Kromera.

Rozprawy pomniejsze i przyczynki:

1. Bartoszewicz w *Bibl. Warsz.* 1855, I.
2. Mecherzyński: Hist. wym. I, 471—473.
3. Sobieszczański: K. M. *Enc. Orgelbr.*, t. 16.
4. Siemieński: Portrety liter. I (i w *Dzieła*, III).
5. Hipler: Spicilegium Copernicanum. Braunsberg. 1873. (Ustęp: „M. Kromer über Ermland").
6. Hipler: Die deutschen Predigten u. Katechesen der ermländ. Bischöfe Hosius u. Kromer. Kolonja. 1885.
7. W. Czermak we wstępie do wyd. „Polonji" z r. 1901.
8. Hirschberg: Kilka nieznanych szczegółów do biografji Kromera. *Pam. liter.* 1903.
9. Brückner: o „Mnichu" w „Przyczynki do słownictwa polskiego". *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 38, 1903.
10. T. Grabowski: Kromer i Hozjusz. Ich wartość i znaczenie. („Piotr Skarga na tle katolickiej liter. relig. w Polsce w. XVI". Kraków. 1913. Rozdz. III).
11. Łoś: M. Kromera Rozmowy dworzanina z mnichem. Przyczynek do historji stylu polskiego. *Język polski.* 1914.

Zob. też materjał do życiorysu Kromera w Korespondencji Hozjusza (*Acta histor.* IV i IX).

21. STANISŁAW HOZJUSZ. *(Hosius).*

Ur. 5 maja 1504 r. w Krakowie (wedł. Bartoszewicza, może w Wilnie), z o. Ulryka, mieszczanina krakowskiego (Hose), rodem z marchji Badeńskiej, mincarza (przełożonego nad mennicą) w Wilnie, później horodniczego wileńskiego, i m. Anny Schlacker'owej. Początkowe nauki pobierał w Wilnie, poczym udał się do Krakowa, gdzie w r. 1519 wstąpił do akademji; stopień bakałarza otrzymał w r. 1520. Po ukończ. studjów w Krakowie, udał się w r. 1529 na dalszą naukę do Włoch. Po studjach w Padwie i Bononji, wrócił do kraju w r. 1533, ze stop. dr. praw. W r. 1537 został kanonikiem warmińskim; w 1538 sekretarzem królewskim; w 1540 kanonikiem krakowskim; w 1542 kanonikiem sandomierskim; w 1543 wyświęcony na kapłana. W r. 1549 biskupem chełmińskim; posłuje do cesarza Karola V. W r. 1551 biskupem warmińskim. W 1558 do Rzymu; w l. 1558—1561 przebywa w Rzymie i w Wiedniu (tu jako poseł pap. Piusa IV do ces. Ferdynanda). W r. 1561 kardynałem. W 1562—63 jednym z przewodniczących Soboru Trydenckiego. (W r. 1562 był nobilitowany przez Zygm. Augusta). W r. 1565 założył kolegjum jezuickie w Brunsberdze. W 1567 legatus a latere. W r. 1569 wysłany przez Zygm. Aug. w poselstwie do Rzymu, dla dopilnowania sprawy spadku po Bonie. W l. 1569—79 powtórny pobyt w Rzymie. W r. 1573 mianowany przez pap. Grzegorza XIII penitencjarjuszem wielkim.

Zm. 5 sierpnia 1579 r. pod Rzymem (w Subiaco?).

Utwory Hozjusza młodzieńcze, „Carmina juvenilia", z l. 1522—1536, zebrano w t. I Listów Hoz., wyd. przez Hiplera i Zakrzewskiego (1879). Część ich wyszła współcześnie p. t. „Latina carmina Stanislai Cracoviensis". (Kraków. 1525).

Z dzieł Hozjusza najważniejsze:

a) „Confessio fidei Catholicae christiana..." Kraków. 1553. (Właśc. część I; wyd. całkowite wyszło w Moguncji r. 1557; do r. 1573 wyszło ok. 20-tu wydań; wyd. kolońskie z r. 1573 w 2 t. Przekł. franc. wyszły w r. 1566 i 1579; niem. w r. 1560 i w r. 1572).

b) „De expresso Dei verbo..." (Dilingae. 1558). Do r. 1590 wyszło wydań 12-cie. Przekł. polski, prawdop. St. Reszki, sekretarza Hozjusza, (por. Mecherz.), wyd. bezimiennie, p. t. „Księgi o jasnym a szczyrym Słowie Bożym". Kraków. 1562. (Przekł. niem. wyd. w r. 1559; angiel. w r. 1567; czeski w r. 1590).

c) „Dialogus de eo, num Calicem laicis, et uxores sacerdotibus permitti, ac divina officia vulgari lingua peragi fas sit". (Dilingae. 1558). Toż t. w r. 1559 i w 1560. Przekł. niem. wyd. w r. 1558. Przekł. polski: „Rozmowa o tym, godzi li się laikom kielicha, księżej żon dopuścić, i Służbę Bożą językiem przyrodzonym odprawować". (Kraków. 1553). (U Estr. niema).

O innych dziełach H. zob. Estr.

Zbior. wyd. dzieł Hozjusza. Z wydań zbiorowych, które zaczęły wychodzić od r. 1562 (1-wsze p. t. „Opera D. Stanislai Hosii". Paryż. 1562), a było ich 12 w wieku XVI, najzupełniejsze kolońskie w 2 tom. z r. 1584 p. t. „Stanislai Hosii... Opera omnia..." (Kolonja. 1584).

Listy: a) Listy Hozjusza z l. 1525—1558, z druków i rękopisów zebrane, wydali Fr. Hipler i W. Zakrzewski p. t. „Stanislai Hosii... Epistolae tum etiam ejus orationes legationes", w 2 tomach, w *Acta historica res gestas Poloniae illustrantia,* t. IV (Kraków. 1879) i t. IX (Kraków. 1886—1888). Wydawnictwo obejmuje wogóle korespondencję Hozjusza z tych czasów, a więc i listy innych do niego pisane. Ogłoszono tu nadto, oprócz materjałów do życiorysu Hoz., jego mowy oraz: a) „Carmina juvenilia", b) „Divi Joannis Chrysostomi libellus elegans... Stanislao Hosio interprete" i c) „Vita Petri Tomicki... Hosio auctore". b) Przeszło 100 listów polskich Hoz. z l. 1571—79 (do Anny Jagiellonki 50 l., do Katarzyny Jagiellonki 10, do Jana Zamojskiego i do innych) ogłosił z rękop. A. Grabowski w t. II „Starożytności histor. polskich". (Kraków. 1840). c) Listy do J. Łaskiego ogł. Hipler w „Reliquiae Hosianae" (1893). Nadto wiele jeszcze innych listów Hoz. ogłoszono w różnych wydawnictwach zbiorowych, od XVI w. poczynając; wiadomość o tych wydawnictwach i wszystkich listach H. drukowanych oraz w rękop. pozostałych podają Hipler i Zakrzewski, we wstępie do t. I „Epistolae" (str. XIII*—XXIV*). (Por. też Eichhorn, I, str. 15—19).

Broszurę Hoz.: „Altera excussio Confederationis Varsoviensis“ (u Estr. niema), przełożył Reszka p. t. „Konfederacjej w Warszawie r. 1573... rozbieranie...“ (Wydruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia“ (1906).

Literatura o Stanisławie Hozjuszu.

1. Rescius (Reszka): „D. Stanislai Hosii... Vita“. (Rzym. 1587; 2 wyd. Oliwa. 1690) przedruk. przy t. I „Epistolae“ Hozj. (Kraków. 1879).
2. Eichhorn: Der ermländische Bischof und Cardinal St. Hosius. 2 t. Moguncja. 1854—55 (monogr. przestarzała).
3. Mecherzyński: Hist. wym. I, 465—71 i II, 57—59 i 593—597.
4. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. IV.
5. Bartoszewicz: H. St. *Enc. Orgelbr.*
6. Materjały do życiorysu w wydawnictwie Hiplera i Zakrzewskiego („Epistolae“).
7. Hipler: Die Biographen des St. Hosius. *Zeitschr. für. Gesch. Ermlands.* Braunsberg. 1880.
8. L. Sowiński: Stan. Hozjusz. *Kłosy.* 1880, I.
9. Żukowicz: Kardinał Gozij. Petersburg. 1882. (Po rosyj.).
10. Hipler: Die deutschen Predigten und Katechesen der ermländischen Bischöfe Hosius u. Kromer. Kolonja. 1885.
11. Hipler: Reliquiae Hosianae. *Pastoralblatt für die Dioecese Ermland.* Frauenburg. 1893.
12. Hipler: Hosius als Schrifsteller. (tamże).
13. Hipler: Der fünfzigste Psalm in der poetischen Umschreibung des St. Hos. (tamże 1894).
14. Fijałek: Nieznany wiersz Hozjusza. *Przegl. pol.* 1894.
15. „Nuntiaturberichte aus Deutschland“. 2 Abth. Bd. 1. „Die Nuntien Hosius u. Delfino (1560—61)“. Wiedeń. 1897.
16. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.
17. Czarnik: Nieznany wiersz Hozjusza. *Pam. liter.* 1904.
18. Ks. W. Michalski: H. i reformacja w Polsce (1551—58). *Przegl. kośc.* 1906—1907.
19. Miaskowski: Z młodych lat St. Hoz. Poznań. 1905 (odb. z *Przegl. kośc.*).
20. T. Grabowski: Kromer i Hozjusz. Ich wartość i znaczenie (Rozd. III książki „P. Skarga na tle katol. liter. relig. w Polsce XVI w.“ Kraków. 1913.
21. B. Elsner: Der ermländische Bischof Stan. Hosius als Polemiker. Königsberg. 1911.

22. STANISŁAW ORZECHOWSKI, zob. niżej rozdz. „Humaniści piszący w jęz. polskim“.

23. ANDRZEJ PATRYCY NIDECKI. *(Andr. Patricius).*

Znak. filolog. polski, i apologieta katolicki. Ur. 27 listop. 1522 r. w Oświecimiu; o. nieznany, matka Pawłowska z domu. Uczył się w szkole św. Jana w Krakowie, ale, tak jak Górnicki, nie był zapewne nigdy scholarem akademji krakowskiej. W 1546 dostaje się na dwór bisk. kujaw. (od 1550 krak.) Andrzeja Zebrzydowskiego i towarzyszy mu w jego podróżach i poselstwach jako sekretarz; już w r. 1547, choć świecki, otrzymał beneficjum i kanonję kruszwicką. W r. 1553 lub w pocz. 1554 udał się na uniw. w Padwie (kosztem prawdop. Zebrzyd.). (Wykłady Fr. Robortelli'ego; koleżeństwo z J. Kochanowskim; Paweł Manucjusz). Po dwuletniej mniejwięcej nieobecności, powrócił N. do kraju (zapewne r. 1556). Pod koniec r. 1557 udaje się powtórnie do Padwy na studja, gdzie teraz $1^1/_2$ r. spędza. (Stos. z St. Fogelwederem, z A. Dudyczem, z P. Manucjuszem i z K. Sygonjuszem). W 1559 N. dr. obojga prawa. W tym samym r. wraca do kraju. W pocz. r. 1560 zostaje sekretarzem królewskim (koleguje w kancelarji z Kochanowskim, Zamojskim, Solikowskim) pod przełożeństwem kolejno podkanclerzych Padniewskiego, Myszkowskiego i Fr. Krasińskiego. Od r. 1563 kanonikiem warsz., 1565 archidjakonem wileńskim, 1568 kanonikiem sandomierskim, kan. pułtuskim. Ok. r. 1573 wyświęcony na księdza. Po śmierci Zygm. Augusta, zostaje N. sekretarzem królewnej Anny, następnie królowej. W r. 1576 kustoszem warsz., 1578 proboszczem kolegjaty warsz., 1579 objął kantorję warmińską; 1580 kanonikiem krakowskim. W 1585 biskupem wendeńskim w zdobytych przez Batorego Inflantach. Umiera w dwa niespełna miesiące po śmierci Batorego, 6 lutego 1587 r. w Wolmarze; pochowany w Wenden (Kiesi).

a) Gł. dzieło: „Fragmentorum M. T. Ciceronis Tom IV cum Patricii adnotationibus“. Wenecja. 1561. Wyd. 2-gie rozszerzone — tamże w r. 1565. Najznakomitsze dzieło, jakie filologja polska wydała.

b) „Notae in IV M. T. Ciceronis orationes“. Kraków. 1583.

c) „Commentarii de tumultu Gedanensi“. Mariaeburgi. 1577.

d) „Parallela Ecclesiae Catholicae cum haereticorum synagogis“. Kolonja. 1576.

e) „De ecclesia vera et falsa“. Kraków. 1583. Wyd. 2. 1585. (Przeróbka „Paralelli“).

f) „Gratulationum triumphalium ex Moscovitis orationes tres“. 1582.

Nidecki jest, wedł. Wisłockiego, właściwym autorem listów, pisanych w imieniu bisk. Zebrzydowskiego, od końca grud. r. 1550 do 1553 (w „A. Zebrzyd. Korespond.“ listy od 561—815) i prawdop. autorem pisemek, uważanych zwykle za prace samego Zebrzydowskiego, jak: „Oratio de haeresi tollenda“ z r. 1550, (wyd. poraz drugi przez Jana Ponętowskiego), jak „Krótka odpowiedź“ z r. 1556, jak „List pasterski“ z r. 1556, jak „Oratio postrema“ z r. 1557.

Listy. 11 listów łac. (1 list do Stan. Orzechowskiego, 3 do Hozjusza, 6 do Kromera i 1 do Jana Zamojskiego) ogł. Morawski w dod. do monogr. Nid.; 2 listy łac. a) do Grzegorza XIII z r. 1583 i b) do kardyn. Sirleto z r. 1585 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Testament Nid., spisany w jęz. pol. w r. 1572, ogł. Morawski w dod. do monogr. str. 355—376.

Literatura o Andrzeju Patrycym Nideckim.

Monografja:

K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki, Jego życie i dzieła. Kraków. 1892.

Z przyczynków, zob. Wisłocki we wstępie do „Andrzeja Zebrzydowskiego Korespondencji z l. 1546—53“. Kraków. 1878.

24. JAN ZAMOJSKI.

Ur. 19 marca 1542 r. w Skokówce, z o. Stanisława (kalwina) i Anny z d. Herburtówny. Uczył się w szkołach w Krasnymstawie. W l. 1557—1560 w uniwersytecie w Paryżu; poczym przez kilka miesięcy w szkole Sturma w Strasburgu. W l. 1561—1565 odbywał studja na wydz. prawnym uniwersytetu w Padwie; w r. 1563 był rektorem tego uniwersytetu. Powróciwszy do kraju w r. 1565, został sekretarzem królewskim. Przez Stef. Batorego mianowany został kanclerzem i hetmanem w. kor.; był nim i za Zygmunta III.

Założył akademję w Zamościu.

Żonaty był 1 v. z Anną Ossolińską, 2 v. z Krystyną Radziwiłłówną, 3 v. z Gryzeldą Batorówną.

Zm. 3 czerwca 1605 r.

a) „Joannis Sarii Zamoscii De senatu romano libri II“. Wenecja. 1563. 2 wyd. Argentorati (w Strasburgu) 1608.

b) „Oratio qua Henricum Valesium Regem renuntiat“. 1573. Przedruk, z przekł. pol. obok, p. t. „Mowa Jana Zamojskiego do Henryka Walezjusza“. Paryż. 1864.

c) „Dialectica Ciceronis...“ Zamość. 1604. (Napis. przy udziale Adama Burskiego).

Listy. a) Listy w „Archiwum Jana Zamojskiego“. Tom I. 1553—1579 (Warszawa. 1904); Tom II. 1580—1582 (Warszawa. 1909); Tom III. 1582—1584 (Warszawa. 1913). Wydano tu listy od i do Zamojskiego, akta, mowy i t. p. Listy już przedtym drukowane, ogłoszone niedawno, mianowicie w łatwo dostępnych zbiorach, przeważnie podano tylko w ekscerptach lub regiestach. Na str. VII—VIII podano spis tych wydawnictw, gdzie wydrukowano już listy Zamojskiego. b) 78 listów do Radziwiłłów, z lat 1577—1604, w *Scriptores rer. pol.*, t. VIII. c) 60 listów do Radziwiłłów, z l. 1574—1602, w *Kwartalniku histor.* 1890. d) 9 listów do Stan. Reszki, z l. 1584—1590, w A. Grabowskiego „Starożytn. histor.“ II. e) 2 listy do Szymonowicza w dziele Bielowskiego o Szymonowiczu (1875). f) list do Zygm. III, z pod Byczyny — w Grabowskiego „Staroż. histor.“ I. g) Uniwersał i list z r. 1599 w *Kwart. histor.* 1891. h) 2 listy do Pawła Manucjusza w *Pam. liter.* 1905. i) 1) list do bisk. Piotra Dunina Wolskiego z r. 1581; 2) list do Kromera z r. 1584 (łac.) i 3) 2 listy do Stan. Reszki z r. 1589, ogł. Wierzbowski w „Materjałach“, I. k) 5 listów do Zygm. III z r. 1592 w t. XXI *Scriptores rer. polon.*

Mowy Zamoj. wyd. w „Archiwum J. Zamoj.“; 6 mów podaje Małecki w „Wyborze mów staropol. świeckich“. (Kraków. 1860). Mowy łac. przeciwko Krzysztofowi Zborowskiemu wydane pod imieniem Andrzeja Rzeczyckiego: „Accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres“. (Kraków. 1585).

Literatura o Janie Zamojskim.

1. Heidenstein: Vita Johannis Zamoscii (w „Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii...“ Poznań. 1861.
2. Sam. Knut: Elogium Joannis Zamoscii, napis. w r. 1600 (na czele t. I „Archiwum J. Zam.“).
3. Mecherzyński: Hist. wym. I, 530—542, i II, 589—591, 620—623.
4. Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol. świeck“ Str. XVIII—XIX.
5. P. Popiel: J. Z. w Padwie i Wenecji. Kraków. 1876.
6. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891.
7. Kallenbach: Les humanistes polonais. Fryburg. 1891.
8. Morawski: A. P. Nidecki. Kraków. 1892. (Str. 120 i n.).
9. W. Nowodworski: Lata szkolne Jana Zamojskiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz'.* XI. 1900.
10. Wadowski: Wiadomość o profesorach akad. Zamojskiej. Warszawa. 1900.
11. Kochanowski: Dzieje Akademji Zamojskiej.
12. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. II.
13. Sobieski: Trybun ludu szlacheckiego. Warszawa. 1905.
14. A. Jabłonowski: J. Z. na Podlasiu („Z wieku M. Reja“. Warszawa. 1905) i w „Pismach“, VII.
15. Sobieski: Z młodych lat J. Z. *Kwart. histor.* 1903.
16. Sobieski: Rej a Zamojski. *Bibl. Warsz.* 1905.
17. Łempicki: Zamojski, Jezuici i Skarga. *Pam. liter.* 1912.
18. Miaskowski: Dwa nieznane listy J. Z. do P. Manucjusza. *Pam. liter.* 1905.
19. Hahn: Nieznany list Szym. Szymonowicza. *Pam. liter.* 1902 (o „Dialectica Ciceronis“).
20. Heck: Sz. Szymonowicz. II, 23—33 (o „Dialect. Ciceronis“) i indziej.

25. WAWRZYNIEC GOŚLICKI. *(Goslicius).*

Herbu Grzymała. Daty i szczegóły życia nieznane. Ur. ok. 1530. Uczył się we Włoszech, w Bolonji i w Padwie (1567). Sekretarz królewski. Był dziekanem płockim, kieleckim, sandomierskim, opatem mogilskim, biskupem kamienieckim, chełmskim, przemyskim, wkońcu poznańskim.

Zm. 31 paźdz. 1607 r.

Gł. dzieło:

„De optimo senatore“. Wenecja. 1568 (toż wyd. Bazylejskie. 1593. W przekł. angiel. p. t. „The acomplished Senator“. Londyn. 1768).

„De victoria Sig. Aug.“ Padwa. 1564 (wierszem).

Jego mowy:

a) Mowa Duchowieństwa Koronnego na sejmie Warszawskim do Króla JM. (1585). (Wiszn. IX, 157).

b) Witanie Rad i Stanów Koronnych polskich do króla JM. Zygmunta trzeciego... Kraków. 1587. (Tę mowę przedruk. Małecki w „Wyborze mów staropol. świeckich“. Kraków. 1860, str. 107—114).

Listy: a) do Stan. Reszki z r. 1590 ogł. A. Grabowski w „Starożytn. histor.“ II. b) 2 listy do Ch. Distelmejera (łac.) z l. 1584 i 1588 i list do Jana Zamojskiego (pol.) z r. 1590, ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Wawrzyńcu Goślickim.

1. Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. II.
2. Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX.
3. Münnich: M. Tullii Ciceronis Libri de Republica. Goettingae. 1825.
4. R. Łopiński: „Laurentius Goslicius, ejusque opus De optimo senatore“. Halle. 1872.
5. Łętowski: Katalog biskupów..., III.
6. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., I.
7. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891.
8. E. Słowacki: Dzieła, III (o „Witaniu“).
9. Mecherzyński: Hist. wym. I, 500—510.

26. BENEDYKT HERBEST. *(Herbestus).*

Humanista, retor, pedagog i teolog apologieta. Poch. z mieszczan. Ur. się ok. r. 1531, w Nowym Mieście pod Przemyślem na Rusi Czerw. (Stąd przezywał siebie *Neapolitanus*). Kształcił się na uniw. krakowskim (1548—49), poczym (jako bakałarz) przez lat 9 (1550—1559) był rektorem szkół miejskich, najprzód we Lwowie, potym w Krakowie (szkoły marjackiej). W r. 1559 magistrem i dr. fil.; w tymże roku otrzymuje katedrę w akademji. W l. 1559—1560 jest rektorem szkoły w Skierniewicach. W r. 1561—62 wykłada listy Cycerona; w r. 1562—63 Geogiki Wirgiljusza w akad. krak. Słynny spór naukowy (de lana caprina) między Herbestem a Jak. Górskim o perjody; dysputa publiczna odbyła się w akademji w r. 1561, poczym rozpoczęła się polemika piśmienna: w r. 1562 ogłosił

H. rozpr. „Periodica disputatio...“ (Kraków); na co Górski odpowiedział swoją „Refutatio“ (1562). Do sporu wmieszali się Orzechowski, Nidecki, Skarga, a Kochanowski miał sprawę rozstrzygnąć (zob. jego wiersz). Herbest pokonany wyjechał w r. 1563 do Poznania, gdzie został nauczycielem w szkole Lubrańskiego. Przedtym napisał odpowiedź Górskiemu („Aeqnus judex...“), a w kilka lat potym wydał obszerne o perjodach i całej dyspucie z Górskim dzieło („Periodicae responsionis libri V“. Lipsk. 1566); (tu autobiografja). W r. 1571 złożył kanonikat poznański i wstąpił w Rzymie do zakonu jezuitów. W l. 1574—1577 był spowiednikiem Katarzyny Jagiellonki w Szwecji. Przyjaciel Grzegorza z Sambora.

Zm. 26 lutego czy 4 marca r. 1593, w Jarosławiu.

Napisał dzieł w jęz. łaciń. (przeważnie) i polskim przeszło 30-ci. M. i., oprócz komentarzy do mowy Cycerona „ad Quirites“ i jego listów, żywota Cycerona (wyd. w l. 1560—61) oraz dzieł retorycznych, dotyczących sporu z Górskim, i innych pism łacińskich, wydał kilka dzieł teologicznych i polemicznych po polsku:

a) „Nauka prawego chrześcjanina...“ Kraków. 1566 (jeden z najdawn. katechizmów).

b) „Chrześcjańska porządna odpowiedź...“ Kraków. 1567. (Przeciwko braciom czeskim; wywołała polemikę Herbesta z Jakubem Niemojewskim). Tu w dod. m. i.: „Wypisanie drogi“, opis podróży w r. 1566 z Poznania do ziem ruskich w formie listu do Stan. Herburta, kasztelana lwowskiego; przedruk. je Wiszniewski w Hist. liter. t. VII, 569—581 i Studziński (poprawniej) w „Pamiatky polemicznoho pyśmeństwa kincia XVI i pocz. XVII w.“ Lwów. 1906, I (wyjątki przytacza Tretiak i K. Bartoszewicz w „Antysemityzm w liter. pol. XV—XVIII“. Str. 18—19).

c) „Wiary Kościoła Rzymskiego wywody i greckiego niewolstwa historja...“ Kraków. 1586. (2 wyd. Warszawa. 1761; 3 wyd. p. t. „Za wiarą Kośc. Rzym. dowody przeciw Grekom i Ormianom“. Lwów. 1728).

Z dzieł łaciń. Herbesta zasługują jeszcze na uwagę:

a) „Arithmetica linearis...“ B. m. 1560. (Kilka wydań).

b) „Cracoviensis scholae apud S. Mariae templum institutio“. Kraków. 1559.

c) „Synodica... oratio...“ Nissa. 1564. (Ks. Fijałek nazywa kazanie to, „wspaniałą mową“, „dziełem klasycznem“).

d) „Explicatio Eclogae cum allegoria et poetica observatione“. Komentarz do eklogi Grzegorza z Sambora na cześć arcyb. lwow. Pawła Tarły (1561). W tym komentarzu jest Herbest, wedł. ks. Fijałka, „pierwszym u nas krytykiem literackim“; przyznaje mu „pierwsze berło krytyki literackiej w pojęciu jej nowożytnym“.

Listy. List z r. 1565 do Hozjusza (łac.) wydruk. Wiszn. Hist. liter. IX, 30—32; listy w rękop. w bibl. Czartor.

Bibliografja pism H. u Browna i Estr.

Zasługuje, wedł. Morawskiego, na monografję.

Literatura o Benedykcie Herbeście.

Monografji brak.

Przyczynki do monografji.

1. Sołtykowicz: O stanie akad. krak.
2. Łukaszewicz o H. w *Archiw. teolog.* II.
3. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 148—164 i indziej.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 187—193.
5. Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus. (Str. 193—196).
6. Sobieszczański: H. B. *Enc. Orgelbr.* XI, 612—621.
7. Mecherzyński: Hist. wym. II, 65—67.
8. Morawski: A. P. Nidecki. Kraków. 1892, str. 110—114.
9. Morawski: Jakub Górski. Kraków. 1892, str. 257—259.
10. Morawski: Górski Jak. *Enc. wych.* V, 16—18.
11. Suszka: Predtecza Unji. *Zapiski Tow. im. Szewczenki.* 1903.
12. Chmielowski: Dzieje krytyki liter. w Polsce. Str. 37—40.
13. Fijałek: Moderniści katoliccy kościoła lwowskiego w XVI w. *Pam. liter.* 1908.
14. T. Grabowski: Piotr Skarga... Str. 106—119, i indziej.
15. Tretiak: P. Skarga w dziejach i liter. Unji Brzeskiej... Str. 54 i n.
16. J. Grabowski: Benedykta Herbesta „Arithmetica linearis“. Kraków. 1913.
17. Baraniecki o „Arytmetyce“ Herbesta we wstępie do swojej „Arytmetyki“. Warszawa. 1884.

27. JAKÓB GÓRSKI. *(Jacobus Gorscius).*

Ur. się ok. r. 1525 w ziemi liwskiej, z o. Jana, h. Szeliga, i m. Anny, h. Prus. W r. 1542 wstąpił do akad. krak.; kolego-

wał na wydz. artium z Janem Kochanowskim; został bakałarzem, a następ. magistrem. W l. 1554—63 wykładał na wydz. art., zrazu jako extraneus (docent), filozofję Arystotelesa i Cycerona retorykę. Słynny spór jego z Benedyktem Herbestem o perjody, dysputa publ. w r. 1561 i polemika w r. 1562. Pod koniec r. 1563 wyjechał do Włoch, gdzie przebywa do r. 1567; czas jakiś w Padwie (w uniw.). W r. 1567 wraca do Polski i wykłada dalej na wydz. artium. (W r. 1569 zostaje w Krak. dr. obojga praw, wedł. Moraw.; wedł. Fijałka stop. dr. obojga praw otrzymał prawdop. w Padwie). Od r. 1571—85 profesorem prawa kanon. w akad. krak. Był kanonikiem płockim (od 1571) i krakowskim (od r. 1582). Od r. 1573 aż do śmierci wicekanclerzem akademji. Od 1574—82 był 8 razy rektorem akademji. W 1577 archidjakonem gnieźn. Był sekretarzem królewskim za Batorego. W 1583 archiprezbyterem kościoła N. P. Marji w Krakowie.

Zm. 17 czerwca 1585 w Krakowie.

Humanista i teolog. W jęz. łac. wydał kilka podręczników z zakresu retoryki i stylistyki, w latach 1558—63; potym ogłaszał traktaty teologiczne.

1. „De periodis atque numeris oratoriis". Kraków. 1558. 2 wyd. t. 1575.
2. „De generibus dicendi..." Kraków. 1559.
3. „De figuris tum grammaticis tum rhetoricis". Kraków. 1560.
4. „Disputationis de periodis contra se a Benedicto Herbesto (si Dis placet) Neapolitano editae refutatio". Kraków. 1562.
5. „Commentariorum artis dialecticae libri decem". Lipsk. 1563.
6. „Index errorum aliquot... Thalmudici operis..." Kraków. 1569.
7. „Apologia D. J. Gorscii pro Academia Cracoviensi". Kraków. 1581.
8. „Orationes gratulatoriae..." Kraków. 1583.
9. „Praelectionum Plocensium liber I... V". Ks. I, II, IV i V w Kolonji 1572—83; ks. III w Krakowie 1580.
10. „Pro tremenda et veneranda Trinitate..." Kolonja. 1583. (Przeciw Chryst. Francken'owi). (Ustęp wyszedł p. t. „Praemunitio adversus insanam dogma Christiani Francken..." Kraków. 1584).
11. „Animadversio sive Crusius". Kolonja. 1586.

Listy: 1 list do Hozjusza z r. 1567 podał Moraw. w wyj. po polsku; drugi list do Hozjusza, z r. 1568 ogł. Fijałek w *Kw. histor.* 1895.

Przedmowy G-go do pism Orzechowskiego: „Fricius", „Chimaera".

W rękop. (u Czartor.): „Ad Seren. Dom. Henricum, R. P. D. Jacobi Gorscii Paraenesis sive de ortu, mutationibus et interitu regnorum".

Po pol.: „Rada pańska..." Kraków. 1597. Nowe wyd. Czermaka w *Bibl. pis. pol.* 1892. (Przeróbka włos. przekł. hiszp. dziełka F. F. Cerioli). Przełoż. przez K. Warszewickiego na jęz. łac. (1595). Napis. Górski w r. 1571—72.

Literatura o Jakóbie Górskim.

1. Sołtykowicz: O stanie akad. krak. (Str. 300—326).
2. Mecherzyński: Hist. wym. II, 636—639.
3. Morawski: Jak. Górskiego życie i pisma. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVII i osobno 1893.
4. Morawski: G. J. w *Enc. wych.* V. (1893).
5. Rembowski o „Radzie pańskiej". *Niwa.* 1892 (i w „Pismach" I. K. 1901. (Str. 333—335).
6. Czermak: J. G. i jego „Rada pańska". *Bibl. Warsz.* 1892, paźdz.
7. Czermak we wstępie do nowego wyd. „Rady pań."
8. Ks. Fijałek: Szczegół z życia J. Górskiego. *Kwart. hist.* 1895.
9. Chmielowski: Dzieje kryt. liter. Str. 37—40.
10. Brückner: Przyczynki do słownictwa pol. Kraków. 1903 odb. z *Rozpr. Ak. Um. filol.*, t. 38, str. 72.
11. Merczyng: Domniemanie pierwsza w Polsce książka spalona przez kata. *Przegl. histor.* 1913.

28. STANISŁAW GRZEBSKI (wedł. Tarn. GRZĘBSKI). *(Grzepski, Grepscius).*

Humanista i matematyk. Ur. w r. 1526 we wsi Grzebsku, w pow. mławskim; kształcił się w akad. krak. (od 1538); w 1557 bakałarzem; później magistrem; profesorem akad. od. r. 1563; wykładał Demostenesa, Lucjana, Arystotelesa. Regenvolscius

(Węgierski) podaje wiadomość, że G. był rektorem Braci czeskich w Koźminku pod Kaliszem.

Zm. 1 grud. 1570 r. w Krakowie.

a) „Duo poemata Gregorii Nazianzeni... scholiis explicata". Kraków. 1565.

b) „Geometria, to jest miernicka nauka..." Kraków. 1566. Najdawniejszy podręcznik gieometrji (właśc. miernictwa) w jęz. polskim. (Nowe wyd. w podobiznie wyszło w Warszawie w r. 1861).

c) „Stanislai Grepscii de multiplici sicle et talento hebraico". Antwerpja. 1568 (przedruk. w Roterdamie w 1693). (Dziełko numizmat.).

d) „Prognosticon..." 1570 (?)

Listy. a) list (łac.) do Hozjusza z r. 1564 ogł. Morawski w dod. do dzieła o Nideckim (str. 387); list do Kromera (łac.) z r. 1570 u Wiszn. Hist. liter. VII, 390.

Jan Kochanowski uczcił Grzebskiego trzema wierszami (jednym polskim i dwoma łac.).

Dickstein uważa Grzep. za filologa i miłośnika matematyki, to znaczy nie był G. matematykiem z powołania.

Literatura o Stanisławie Grzebskim.

1. Życiorys przez niewiadomego autora w rękop. z XVII w. podaje A. Grabowski w „Starożytnościach historyczn. pol. I. Kraków. 1840, str. 457—469.
2. Sołtykowicz: O stanie akad. krak. 1810.
3. Kallenbach: Książka ofiarowana Grzepskiemu przez Kochanowskiego. *Przegl. pol.* 1884.
4. Morawski: Przyczynek do biografji Stanisława Grzebskiego. (Dod. do książki jego „Andrzej Patrycy Nidecki". Kraków. 1892).
5. Dickstein: Gieometrja. *Enc. wych.* IV i odb. 1889.
6. F. Kucharzewski: Nasza najdawniejsza książka o miernictwie. Warszawa. 1895. (Przedtym w *Przegl. techn.*).
7. F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900.
8. Dickstein: Grzepski Stan. *Enc. wych.* V.

29. ANDRZEJ CIESIELSKI.

Szlachcic h., jak się zdaje, Zadora. Pochodził, jak się zdaje, z woj. sieradzkiego. Był kalwinem i prawdop. był w bliskich stosunkach z Trzycieskim, Przyłuskim, Rejem, Fryczem z Modrzewa. Szczegóły życia nieznane.

Autor broszury przedsejmowej, p. t. „Ad Equites legatos ad Conventionem Varsaviensem publice designatos et declaratos de regni defensione (et) justitiae administratione... Oratio". Kraków. 1572. Przedruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkról." Kraków. 1906 (str. 97—140).

Jest też autorem wiersza polskiego na cześć Marcina Bielskiego, umieszczonego przy jego „Kronice świata" (1564).

Dwie przypisywane mu przez siebie przemowy łac. i wiersz łac. wydruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia" 1906. [„De rege novo ex sua gente deligendo" str. 332—348].

Literatura o Andrzeju Ciesielskim.

1. Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. IV.
2. Wiszniewski: Hist liter. pol. IX.
3. Piliński: Bezkrólewie po Zygm. Auguście i elekcja króla Henryka. Kraków. 1872.
4. Balzer: Gieneza trybunału koronnego. *Przew. nauk. i liter.* 1885.
5. St. Krzyżanowski: Andrzej Ciesielski. *Rocznik filarecki.* Kraków. 1886.
6. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. II.
7. T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej, str. 222—223.
8. Czubek we wstępie do „Pism polit. z 1 bezkról."

30. ALEKSANDER GWAGNIN.

Ur. uk. 1538. Rodem Włoch z Werony. W 1561 wszedł do wojska polskiego; walczył w Inflantach pod Chodkiewiczem; brał udział w wyprawach wołoskiej i moskiewskiej za Zygm. Aug. i Stef. Batorego. Zyskał indygienat, i przez l. 18 dowodził załogą Witebska jako rotmistrz. (Pod nim służył Stryjkowski). Pod koniec życia mieszkał w Krakowie.

Zm. w r. 1614, mając l. 76.

Wyd. a) „Sarmatiae Europeae descriptio..." Kraków. 1578. Wyd. 2, Spirae. 1581. Wyd. 3 w Bazylei 1582; 4-te w Frankfurcie 1584; 5-te w Lejdzie 1626 (w skróc.); 6-te w Warszawie 1761. Przekł. polski M. Paszkowskiego p. t.

„Kronika Sarmacjej europejskiej“. Kraków. 1611. Wyd. 2. 1768 (Warszawa). Dzieło to jest poczęści plagjatem z Stryjkowskiego i Herbersteina [1]).

b) „Gesta praecipua tyrannisque ingens Monarchae Moscoviae nuper perpetrata“. Spirae. 1587.

Literatura o Aleksandrze Gwagninie.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 533 i n.
2. J. Popliński: Hist. prozy polskiej. Leszno. 1838, str. 249—255.
3. M. Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach M. Stryjkowskiego. (Wstęp do Kroniki Stryjk. wyd. warszaw. 1846. (Str. 21—25).
4. Werner o G. w *Enc. Erscha i Grubera.*
5. K. Cipolla: Un Italiano nella Polonia... *Miscellanea di Storia italiana,* t. XXIV. (Zob. *Bibl. Warsz.* 1888, czerw., str. 517—8).
6. Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmien. pol. *Pam. liter.* 1902.
7. Bartoszewicz: Hist. liter.

31. JAN ŁASICKI. *(Lasicius).*

Ur. się w Wielkopolsce (Małopol.?), w r. 1534. Kształcił się zagranicą: w 1557 w Zurychu, w 1558 we Francji. W r. 1560 był w Padwie uczniem Sygonjusza; w r. 1564 był świadkiem zgonu Kalwina w Gienewie; w r. 1567 był na uniwers. w Heidelbergu; (w 1570 w Heidelbergu i Witemberdze); w r. 1571 w Strasburgu, w Pradze i Lipsku. Powróciwszy do kraju, osiadł w Wielkopolsce. Sprawował poselstwa dyplomatyczne z polecenia Stefana Batorego. Pod koniec życia przebywał w Wilnie, potym w Zasławiu, pod Mińskiem litew., gdzie w pierwszych latach XVII w. (po r. 1599) umarł. Zrazu kalwin, potym do Braci czeskich przystał.

1. „Clades Dantiscanorum a. D. 1577“. Frankfurt. 1578. (Kilka przedruków później.).

2. „Historia de ingressu Polonorum in Valachiam... a. 1572“. Frankfurt. 1584. Przekł. polski Wł. Syrokomli, p. t. „Historja wtargnienia Polaków na Wołoszczyznę“. Petersburg. 1855.

[1]) Zygmunt Herberstein (1486—1566), dyplomata austryjacki, autor „Rerum moscoviticarum commentarii“. (Wiedeń. 1549).

3. „De Prussorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu...“ Spirae. 1582.

4. „De ecclesiastiea disciplina moribusque fratrum Bohemorum“. Amsterdam. 1660; (wydał Komenjusz). Jest to 8 księga dzieła zaginionego p. t. „Historia de origine et rebus gestis fratrum Bohemicorum“.

5. „De diis Samogitarum“. Bazylea. 1615. Najnowsze wyd. w Rydze 1868 (wyd. W. Mannhardt).

List Ł. do Wolana i obrona jego („defensio“) przy dziele Wolana „Libri quinque...“ (1584).

Literatura o Janie Łasickim.

1. Baliński: Andrzej Wolan. *Pisma histor.* III, 64—78.
2. Łukaszewicz: Dzieje kościoła wyzn. helw. w Litwie, II, 282—289.
3. Syrokomla we wstępie do przekł. „Hist. wtargnienia na Wołoszcz.“
4. Mierzyński: Jan Łasicki. Kraków. 1870. (Odb. z *Roczn. Tow. Nauk. Krak.*).
5. Małecki: Wiadomość o Biblji królowej Zofji. (Wstęp do wyd. zabytku z r. 1871, str. XXI).
6. Grienberger: Die Baltica des Libellus Łasicki. *Archiv f. slav. Phil.* 1896.
7. Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa. 1904. Str. 97 i n.
8. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń... Str. 233 (482)—4.
9. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891.
10. Brückner: Ł. J. *W. Enc. ilustr.*

32. ŚWIĘTOSŁAW ORZELSKI.

Ród poch. z Borzejowic (woj. kaliskie). Ur. się 25 lipca 1549 r., w zamku Orle (w Wielkopolsce), z o. Mikołaja i m. z domu Grocholskiej. Kształcił się w Krakowie, potym w Niemczech: w uniwers. we Frankfurcie n. Odrą, we Wrocławiu i w Wittemberdze i został lutrem. W r. 1565 wrócił do kraju. Ok. r. 1582 został sędzią ziemskim kaliskim, potym (za Zygm. III) starostą radziejowskim; był posłem na sejmach, marszałkiem sejmu warszaw. r. 1582. Jako dysydent przewodniczył na zjeździe różnowierców w Toruniu r. 1595. Ożeniony był z Justyną, córką Jeremiana z Lubienia rotmistrza.

Zm. w r. 1598.

Główne dzieło Orzel.:

„Interregni Poloniae libri VIII...“, obejmuje dzieje dwóch bezkrólewi po Zygm. Auguście 1572—1576. Oryginał łaciński dotychczas niewydany. Przekład polski Włodz. Spasowicza, z rękop. cesar. bibl. publ. petersb. p. t. „Bezkrólewia ksiąg ośmioro...“ (Petersburg. 1856—58. 4 t.). Wyjątki w przekł. pol. podał pierwszy Niemcewicz w „Zbiorze pamiętn. o dawnej Polsce“. (Wiszn. twierdził, że Orz. pisał swoje dzieło po polsku, ale już Maciej. powątpiewał o tym). Dzieło „znakomite“ (Bartosz.).

Według Bartoszewicza wznosi się Orzelski ponad wszystkich dziejopisarzy łacińskich w Polsce okresu Zygmuntowskiego.

Mowy i „pisma w sprawach publicznych“ (29) z lat 1576—1597, wyd. z rękop. Spasowicz przy „Bezkrólewiu“ (w tomie „wstępnym“). Jedna mowa do króla, miana na sejmie r. 1585, przytoczona jest w tekście odmiennym, skróconym, w „Dyarjuszach sejmowych r. 1585“ wyd. w t. XVIII *Scriptores rerum polonic.* str. 278—287; w przypisku podany jest tekst pełniejszy, ogłosz. przez Spasowicza. Mowę mianą na sejmie warsz. 1582 r. przedruk. Małecki w „Wyborze mów staropolskich świeckich“. Kraków. 1860, str. 103—107.

Literatura o Świętosławie Orzelskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 442—444. (Źródł. wiadom.)
2. S. Gołębiowski: Świętosław Orzelski. *Bibl. Warsz.* 1854, II.
3. L. Hubert: o „Bezkrólewiu“ w wyd. Spasowicza. *Bibl. Warsz.* 1859, I, 761—788.
4. Sobieszczański: O. Św. *Enc. Orgelbr.*
5. Spasowicz: Wiadomość o Święt. Orzelskim, przy wyd. „Bezkról.“ petersb. (1858) t. „wstępny“ (toż w „Pismach“, I. 1892).
6. Bartoszewicz: Hist. liter. pol. (1861).
7. Hirschberg: W sprawie pamiętnika Świętosława Orzelskiego. *Pam. liter.* 1902.
8. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń. w Polsce. Kraków. 1906. Str. 234—5.
9. Batowski w *Bibl. Ossol.* 1843 oraz „Niekt. rękop. Ossol.“ 157—222.
10. Wierzbowski: Materj. I.

33. JAN DYMITR SOLIKOWSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści pisz. w jęz. pol.“

34. STANISŁAW KARNKOWSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści pisz. w jęz. pol.“

35. REINHOLD HEIDENSTEIN.

Ur. w r. 1556 (wedł. Nehr., w r. 1553 wedł. Czubka), w Suleczynie (pow. kartuski) na Pomorzu (pod Gdańskiem), z o. Bernarda (z rodz. frankońskiej) i polki Anny Krokówny (?) (Krokowskiej). Kształcił się w Niemczech, Włoszech i we Francji. Był sekretarzem ks. pruskiego Albrechta Fryderyka, potym powiernikiem Jana Zamojskiego i sekretarzem Stefana Batorego. Posłował w r. 1582 do Kurlandji i Prus; w 1586 do Elbląga, Gdańska i Prus. Po śmierci Batorego sekretarzem Zygmunta III. Ułożył w 1597 „korrekturę pruską“. W 1612 dziękuje za urząd i osiada w Suleczynie. Ożeniony był z Teresą Konarską. Syn jego Jan przezwał się Soleskim.

Zm. 24 grudnia 1620 r. w Suleczynie. Pochowany w Oliwie.

Dzieła Heidensteina:

1. „De nuptiis illustr. Joannis de Zamoscio... ac Griseldis Bathoreae...“ Kraków. 1583. Przedruk. przy „Vita J. Zamoscii“ (1861).

2. „De bello Moscovitico commentariorum libri sex“. Kraków. 1584. 2 wyd. Bazylea. 1588. Przedruk. przy Hist. Kromera wyd. Koloń. 1589 i w „Rerum Moscoviticarum scriptores“. (Frankfurt. 1600). Dzieło to weszło do Heidensteina „Rerum Polonicarum libri XII“, jako księgi III—VI. W przekładzie polskim Jana Czubka, z opuszczeniem przedmowy i kilku ustępów, wyszło p. t. „Pamiętniki o wojnie moskiewskiej w 6 księgach“ (w *Bibl. dla młodzieży*). We Lwowie. 1894. Przekł. rosyjski Pamiętn. o wojnie mosk. wyszedł. p. t. „Gejdensztejna zapiski o moskowskoj wojnie“. Wyd. Archeograficz. Kom. Petersb. 1889.

3. „Jus terrestre nobilitatis Prussiae correctum...“ Toruń. 1599. Wyd. 2-gie?

4. „Cancellarius sive de dignitate et officio cancellarii Regni Poloniae“. Brunsberga. 1610.

5. „Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII“. Frankfurt n. M. 1672. Wyd. syn Jan, kasztelan gdański. Dzieje doprowadzone do r. 1602. Przekł. polski Michała Gliszczyńskiego p. t. „Dziejów Polski ksiąg XII“. 2 t. Petersb. 1857. (Przekł. niem. wyszedł w r. 1590).

6. „Vita Joannis Zamoscii...“ Wydał Tytus Działyński w „Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii... illustrantia“. (Poznań. 1861). W przeróbce polskiej wydał je pod swoim imieniem Fr. Bohomolec p. t. „Życie Jana Zamojskiego“. (Warszawa. 1775).

Ordynacja Heidensteina z r. 1591 (po polsku) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Reinholdzie Heidensteinie.

1. Batowski: R. H. i Fr. Bohomolec, pisarze Żywota J. Zam. Lwów. 1854.
2. Nehring: De polonicarum rerum seculi XVI scriptoribus. Pars I. De Reinholdio Heidensteinio. (Vratislaviae. 1856).
3. Nehring: O życiu i pismach R. Heidensteina. („O historykach polskich XVI w.“ Cz. I). Poznań. 1862.
4. Bartoszewicz: H. R. w *Enc. Orgelbr.*
5. Spasowicz: Życiorys Heidensteina przy przekł. pol. Gliszczyńskiego Dziejów Polski (1857) i w „Pismach“ I, 1892.
6. W. Zakrzewski: Jak należałoby badać dzieje Stefana Batorego. *Przegl. pol.* XXI.
7. Art. „Suleczyn“ w *Słowniku geograf.* (nagrobek Heidensteina).
8. Czubek we wstępie do swego przekładu „Pamiętn.“ (1894).
9. W. Sobieski: Czy Heidenstein był różnowiercą? („Studja historyczne“. Król a car. Lwów. 1912).

36. KRZYSZTOF WARSZEWICKI.

Ur. się w r. 1543 w Warszewicach na Mazowszu, z o. Jana, późniejszego kasztelana warszawskiego, i Elżbiety Parysówny. Chłopięciem został paziem Ferdynanda, króla czeskiego, (późn. cesarza), i był świadkiem w Londynie małżeństwa Filipa II hiszp. z Marją angielską. Powróciwszy do Polski przebywał zapewne czas jakiś na dworze jednego z wielkich panów (Tarnowskiego czy Tęczyńskiego). W r. 1556 wysłano go na naukę do Niemiec, do Lipska i Witembergi, gdzie krótko tylko bawił; następnie do Bolonji, gdzie kształcił się w uniwers. przez 2 zgórą lata (1557—59). Wróciwszy do kraju w r. 1561, spędził

czas jakiś na wsi, poczym został dworzaninem, sekretarzem Adama Konarskiego, bisk. poznań. (1565—68—72). Po śmierci Zygm. Augusta, popiera Henryka Walezjusza. Jest posłem na sejm koronacyjny r. 1574. Po ucieczce Henryka udaje się do Francji, z misją od nuncjusza (Winc. Laureo); otrzymał od Henryka tytuł sekretarza królewskiego; jest obecny w Reims na koronacji Henryka na króla franc. W 1575 opuszcza Paryż. W Gdańsku żeni się z córką Rennera Mollera, burgrabiego gdańskiego. Podczas bezkrólewia popiera kandydaturę ces. Maksymiljana na tron polski. Po obiorze Stef. Batorego, opuszcza Polskę i udaje się na dwór ces. Maksymiljana, do Ratysbony. W r. 1577 wrócił do Polski i pojednał się z Batorym. Towarzyszy Batoremu podczas wojny moskiewskiej jako dworzanin, (korespondent Anny Jagiellonki). Bierze udział w pertraktacjach o pokój z Iwanem Groźnym. W r. 1582 posłuje do Szwecji. Po śmierci Batorego zostaje stronnikiem arcyks. Maksymiljana. Po bitwie pod Byczyną ucieka do Pragi. W r. 1593 udaje się do Szwecji i zabiega o łaskę króla Zygm. III. W r. 1594 wraca do Polski. W r. 1598 wstępuje do stanu duchownego i otrzymuje kanonikat krakowski. W l. 1600—2 przebywa we Włoszech.

Zm. 10 (11) września 1603 r. w Krakowie.

Pisarz b. płodny, polityk, historyk, mówca. Pisał przeważnie po łacinie.

Z licznych dzieł jego na szczególną uwagę zasługują:

1. „Wenecja“. Kraków. 1572 (bezim.). Poemat. 2 wyd. skrócone p. t. „Krzysztof Warszewicki mówiącą wwodzi Wenecję“. Kraków. 1587. Przedruk 1-go wydania, z warjantami z 2-go wyd. ogł. Wierzbowski p. t. „Wenecja. Poemat historyczno-polityczny z końca XVI wieku“. Warszawa. *(Bibl. zapom. poet. i proz. pol.).* Wedł. Wierzbowskiego „Wenecja“ nie jest utworem Warszewickiego, lecz raczej Marcina Paszkowskiego. Nehring i Brückner za autora poematu uważają Warszewickiego.

2. „Paradoxa“. Wilno. 1579. 2 wyd. przerobione, Praga. 1588; 3-cie, Kraków. 1598; 4-te, Rzym. 1601. (Składają się z 6-ciu rozpraw polityczno-etycznych).

3. „Rerum Polonicarum libri tres“ obejmują dzieje bezkrólewia po Zygmuncie Auguście. Wydał Wierzbowski

w „K. Warszewickiego Niewydanych pismach“. (Warszawa. 1883).

4. „Rerum Polonicarum ab excessu Stephani Regis, ad Maximiliani Austriaci captivitatem“ (w rękop. tyt.: „Rerum polonicarum liber XIII“). Florencja. 1827.

5. „Turcicae tres“. Praga. 1589 (2 edycje). Nowe wyd., powiększone, wyszło p. t. „Turcicae quattuordecim“ (14). Kraków. 1595. Mowy przeciwko Turkom.

6. „De legato legationeque liber“. Kraków. 1595. Razem z „Turcicae 14“. 2 wyd. Rostok. 1597; 3-cie, Lubeka. 1604; 4-te, Gdańsk. 1646.

7. „De optimo statu libertatis“. Kraków. 1598. Przedruk. w Jana Daneykowicza Ostrowskiego: „Suada statistica“. Kalisz. 1684 i Lublin. 1747.

8. „Ad Stephanum Poloniae Regem oratio...“ Wilno. 1582. Kilkakrotnie przedruk. (W tym samym r. 1582 wyszły przekłady jej polski i niemiecki).

9. „Po śmierci króla Stefana, na pierwszym i głównym zjezdzie Mazowieckim mowa“. Kraków. 1587.

10. „De laudibus Joannis Tarnovii...“ Kraków. 1585.

Częściowe wydania zbiorowe:

a) „Diversis locis et temporibus habitae quaedam orationes“. Praga. 1589. Zawiera pięć mów Warsz. w sprawie Habsburgów.

b) Drugi zbiór, bez ogólnego tytułu, zawiera: „Turcicae quattuordecim, „De legato legationeque“ i tłomacz. dzieła Cerioli „De concilio et conciliariis principis“. Toż z kartą tytułową: „Omnia quotquot extant et quae nondum in lucem prodierunt opera“. (Insbruk) 1600.

c) Trzeci zbiór w trzech ed. z odmiennemi tytułami. 1 i 2-gi wylicza wszystkie utwory, z których zbiór się składa, poczynając od „De cognitione sui ipsius...“ (Kraków. 1599); 3-ci z tyt. „Omnia quotquot extant et quae non extant opera...“ (Kraków. 1600). Zawiera 6 dziełek treści teologicznej, oraz „De monte et miraculis Sanctae Crucis historia“ i „Turcicae quattuordecim“.

d) „Krzysztofa Warszewickiego Niewydane pisma, listy do znakomitych ludzi, tudzież inne dokumenty i t. d.“ Warszawa. 1883. Toż p. t. „Christophori Varsevicii Opuscula inedita“. (Warszawa. 1883). Zawiera 5 pamfletów: „De rebus in Polonia gestis in regem eligendo“, „Rationes et argumenta pro regno Poloniae recuperando“, „Lechitae et Bohemi colloquium“, „Apologiae duae“, „Pro Maximiliano electo Poloniae rege oratio“; oraz 2 mowy.

e) „Mowy Krzysztofa Warszewickiego miane i wydane w roku 1602“. Warszawa. 1885 *(Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.)*. Zawiera 3 mowy łac. Wyd. Wierzbowski.

Bibliografję wszystkich dzieł Warsz. podaje Wierzbowski w IV części „Niewydanych pism“. Wykaz dzieł Warsz. ułożony przez niego, samego w dod. do monogr. Wierzbowskiego o Warsz. (1887).

„Oratio“ do Klemensa VIII w Rzymie w r. 1600 (łac.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Krzysztofie Warszewickim.

Monografja:

Wierzbowski: Krzysztof Warszewicki. Warszawa. 1887. (Toż po rosyj.: „Christofor Warszewickij i jego soczinienija. Istoriko-litieraturnoje izsliedowanije“. Warszawa. 1886).

---

1. D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis cathalogus et judicium. Kolonja. 1723.
2. Niesiecki: Korona polska. Lwów. 1743, IV. (Lipsk. 1842, IX).
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX i indziej.
4. Tarnowski: K. W. jako polityk w „Pisarze polityczni pol. XVI w.“ Kraków. 1886, II. (Toż p. t. „K. W.“ w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874).
5. P. B.: Krzyszt. Warszewickiego dzieła niewydane. *Ateneum.* 1887, stycz.
6. Nehring o Warsz. w ocenie monogr. i wyd. Wierzbowskiego. *Kwart. histor.* 1887.
7. Mecherzyński: Hist. wymowy. I, 510—521.
8. Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. liter.* 1904, 82.

Wyczerpującą bibliografję i omówienie literatury o Warsz. podał Wierzbowski w swej monogr. o Warszewickim, na str. 11—34.

37 STANISŁAW WARSZEWICKI.

Syn Jana i Anny Chinowskiej; brat przyrodni Krzysztofa. Ur. 1527. Przez lat 3 kształcił się w Witemberdze u Melan-

chtona. Sekretarz królewski. Kanonik gnieźnieński i poznań. W r. 1567 wstąpił do zakonu jezuitów w Rzymie. (W r. 1554 kształcił się w Padwie). Był rektorem kolegjów wileńskiego i nast. lubelskiego. 1574—5 posłem papieskim do Szwecji. Przez 6 lat 1578—84? był przełożonym misji w Szwecji (i wychowawcą królewicza Zygmunta). 1587 prokuratorem prowincji polskiej w Rzymie.

Zm. 3 wrześ. 1591 w Krakowie. (23 paźdz. Ossol.).

Przełożył pierwszy z greck. na jęz. łaciń. „Heliodori Aethiopicae historiae libri X. Bazylea. 1552. (Kilka wyd.).

„Oratio de Stanislao a Lasky... Wittemberga. 1551.

Tłumaczył na jęz. pol. dzieła ascetyczne:

1. „Przewodnik grzesznych ludzi...“ Krak. 1570.

2. „Zwierciadło człowieka chrześcjańskiego“. Poznań. 1577. (Kilka wydań). (Ossol. nie wspomina).

3. „Wizerunk człowieka chrześcjańskiego“. Poznań. 1584.

Łacin. wiersze przy dziełach Jak. Górskiego.

Literatura o Stanisławie Warszewickim.

1. Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. I.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 205—6.
3. Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolit. gnieźnieńskiej IV, 226—237.
4. Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus.
5. Wierzbowski: Krzysztof Warszewicki. Str. 50—54.
6. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig. Str. 247—250.

38. JAN HERBURT.

Z Fulsztyna. Ur. w r. 1508, z o. Mikołaja. Uczył się w akad. krakowskiej i w Lowanjum. Był sekretarzem królewskim (Zygm. Augusta); potym podkomorzym przemyskim, wreszcie kasztelanem sanockim. Sejm w r. 1563 powołał go do kodyfikacji ustaw. W r. 1573 należał do poselstwa udającego się do Francji po Henryka Walezego.

Zm. w r. 1576.

1. „Statuta Regni Poloniae...“. Zamość. 1557. (Estr. powątpiewa o wyjściu tej edycji). Nowe wyd., alfabetyczne,

wyszło w Krakowie r. 1563. 2 wyd. t. 1567; 3 wyd. Zamość. 1597. Późniejsze wyd.: gdańskie z r. 1613 i frankfurckie z r. 1620 i nast. Toż wyd. po polsku p. t. „Statuta i przywileje koronne...“ Kraków. 1570. Dzieło to było przez dwa wieki, aż do ogłoszenia Volumina legum, w powszechnym przy sądach używaniu.

2. „Chronica, sive historiae polonicae compendiosa... descriptio“. Bazylea. 1571. 2 wyd. bazyl. w r. 1615. Wyd. gdańskie: 1609 i 1647. (Jest skróceniem Kromera). Przekł. franc. wyszedł w r. 1573.

3. J. Herburti a Fulstin cast. san. Locorum de fide communium latino-polonorum liber I. Głównych o wierze artykułów po polsku i po łacinie pisanych Księgi I.... Kraków. 1569.

Literatura o Janie Herburcie.

1. Wiszniewski: Hist. liter. t. IX, 297—300.
2. Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczajów. I, 274—8.
3. Sobieszczański: J. H. z X. *Tyg. Ilustr.* 1864, II.
4. Kl. Dzieduszycki: Jan Herburt kasztelan sanocki. Rys biograficzny. Lwów. 1879.
5. Schirmer: Ueber Johann Herburt, Castellan von Sanok, und seine Chronik. Lemberg. 1889. (Abdr. aus d. Jahresber. des K. K. II Obergymn. in Lemberg).
6. Grabowski: P. Skarga... Str. 117.

39. JERZY RADZIWIŁŁ.

Ur. w r. 1556 w Wilnie, z o. Mikołaja Czarnego, woj. wileń. i Elżbiety z Szydłowieckich. Wraz z bratem Mikołajem Krzysztofem „Sierotką“ był paziem na dworze Zygmunta Augusta. Kształcił się następ. w koleg. jez. w Poznaniu, gdzie nawrócił się na katolicyzm, i w Rzymie, Wstąpił do stanu duchownego. W r. 1574 koadjutorem, a w 1579 biskupem wileńskim. Od r. 1583—1586 był wielkorządcą (namiestnikiem) w Inflantach. W r. 1586 kardynałem (w Rzymie). Za Zygmunta III uprawia politykę austryjacką. Zostaje wreszcie biskupem krakowskim.

Zm. 21 stycznia 1600 r. w Rzymie.

Pamiętnik jego, spisany po łacinie, wyd. Wierzbowski p. t. „Pamiętnik kardynała Jerzego księcia Radzi-

wiła z lat 1556—1575". Warszawa. 1899. *(Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.).*

40. JAN KRASIŃSKI.

Ur. we wsi Szczukach na Mazowszu, z o. Andrzeja, sędziego ziem. ciechanowskiego, i Katarzyny Czernickiej. Uczył się w kraju i zagranicą — w kolegj. jęz. w Wiedniu i w Rzymie i w uniw. w Bononji (pod Sygonjuszem). We Włoszech jeszcze wstąpił do stanu duchownego. Po powrocie do kraju został sekretarzem Stef. Batorego. Od r. 1595 kanonikiem gnieźn. i łuckim, (nast. krakowskim ?). Odbywał liczne poselstwa z polecenia królewskiego.

Zm. 13 kwietnia 1612 r. w Krakowie.

Napisał:

1. Oratio Joannis Crassinii... de electione Henrici Valesii... ad Senatum et Equites Polonos. Bononiae. 1573.

2. „Polonia..." Bononiae. 1574. W przekł. pol. St. Budzińskiego wyszło p. t. „Polska czyli opisanie topograficzno-polityczne Polski w XVI w.". Warszawa. 1852. Dzieło przypisywane przez Thuana i innych mylnie Sygonjuszowi).

Elegja łac. na śmierć Zygm. Augusta, druk. w zbiorze poematów na śmierć króla, wyd. w Neapolu. 1572.

W rękop. zostawił: a) Vitae archiepiscoporum Gnesnensium i b) Commentarii belli Livonici.

O Kras. pisał St. Budziński we wstępie do przekł. „Polonji".

41. JAŃ URSINUS. *(Niedźwiedzki?, Bär?).*

Rodem ze Lwowa. Ur. w r. 1563, z o. Walentego. Kształcił się w akademji krak.; 1587 bakałarzem; nast. nauczycielem w kolonji akadem. we Lwowie; w r. 1592 opuszcza Lwów i wraca do Krakowa. W 1593 magistrem i zostaje prof. w akad. krak. W l. 1599—1601 studjował w Padwie medycynę. Za powrotem do kraju został w akad. zamojskiej prof. filoz.

Zm. w styczniu r. 1613 w Zamościu.

Wyd. m. i. „Grammaticae methodicae libri quattuor..." Lwów. 1592. 2 wyd. Zamość. 1619; 3. Zamość. 1640; 4. t. 1698.

W wyd. z r. 1592 wydruk. Ursinus poraz pierwszy „Ortografję polską" Jana Kochanowskiego.

List polski do Jana Zamojskiego z Padwy, z r. 1599, ogł. Maciejowski w „Dod." 221, i Wierzbowski w „Materjałach" I.

Nie trzeba go mieszać z innym Janem Ursinusem, o którym na str. 63.

Literatura o Janie Ursinie.

1. Chodynicki: Hist. miasta Lwowa. Lwów. 1829.
2. Wiszniewski: Hist. lit. VI, 132—3.
3. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 42—3.
4. Heck: S. Szymonowicz. Cz. I, 135—7 (o gramatyce) i indziej.
5. Rostafiński: Zaginiona książka Jana Ursina. *Pam. lit.* 1902.
6. Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów. 1868. Str. 25 i n.

42. JAN ORZELSKI.

Brat Świętosława. Ur. r. 1551. Kształcił się w akad. krak. Następ. udał się do Niemiec i Włoch. Wrócił do kraju w r. 1569. W 1571 stolnikiem Zygm. Augusta. Za Batorego bierze udział w wypr. gdańskiej i moskiewskiej. Starosta kościański. Za Zygm. III kasztelanem rogozińskim i starostą radziejowskim.

Zm. po r. 1612 (?).

Żonaty był 1 v. z Anną Stryjkowską; 2 v. z Elżbietą Zebrzydowską.

Pod koniec życia (ok. 1612) skreślił swoje: „Annales domus Orzelsciae". Wyd. w Poznaniu 1854 (przez Tyt. Działyńskiego).

O tym dziele wyraził się Spasowicz: „Piękna to rzecz ten pamiętnik pełen życia i treści; zbiór podań familijnych, opisanych z naiwną i niewyszukaną prostotą, wielką trzeźwością kolorytu i młodzieńczą prawie świeżością wyobraźni..."

Przekł. polski S. B. (Stanisł. Budzińskiego) p. t. „Roczniki domu Orzelskich", ogł. w Broel-Platera „Zbiorze pamiętników do dziejów polskich", t. 4 (1859), str. 101—120.

Literatura o Janie Orzelskim.

Spasowicz: Wiadomość o Świętosławie Orzelskim. (Przy „Bezkrólewiu" tegoż i w „Pismach" I).

43. ABRAHAM BZOWSKI.

Ur. ok. r. 1567 w Proszowicach, z o. Tomasza i Magdaleny Wężykówny. Imię chrzestne otrzymał Stanisław. Lata dziecinne spędził w Proszowicach. Uczył się w szkołach w Secyminie; nast. w akad. krak. Potym wstąpił do zakonu dominikanów, przybrawszy imię Abrahama. Na dalsze studja posłany do Włoch, do Medjolanu i Bononji (1598). Był krótko kaznodzieją w Poznaniu, poczym uczył i przewodniczył szkole dominik. w Krakowie. W 1601 podróżuje do Rzymu w sprawach zakonu, poraz drugi w r. 1606. Za powrotem został przeorem klasztoru dominik. we Wrocławiu, oraz wikarym i komisarzem gieneralnym na Śląsku. Pod koniec r. 1611 przybył do Rzymu i tu przebył aż do śmierci.

Zm. 31 stycz. 1637 r. w Rzymie.

Oprócz kilku zbiorów kazań łacińskich, wydawanych w Wenecji i Kolonji, i kilku innych dzieł oraz skróconej z Baronjusza: „Historia ecclesiastica“ (2 t. Rzym. 1616), opracował ciąg dalszy dzieła Baronjusza, od r. 1198 do 1572 i wyd. p. t. „Annalium Ecclesiasticorum post Caesarem Baronium libri XIII—XX“. (Rzym, w l. 1616—1640).

Literatura o Abrahamie Bzowskim.

1. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I.
2. Mecherzyński: Hist. wym. II, 452—460.
3. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziej. II. (Lwów. 1861).

44. TOMASZ DREZNER.

Ur. w r. 1560 we Lwowie. Kształcił się w akad. krakowskiej, następnie, kosztem Zamojskiego, we Francji. Potym zwiedził całą prawie Europę. Wróciwszy do kraju został dr. obojga praw uniw. krak., poczym mianowany przez Zamojskiego profesorem prawa w akademji zamojskiej. W 1615 rektorem.

Zm. 13 marca 1616 r.

Znak. prawnik.

1. „Processus judiciarius Regni Poloniae...“ Zamość. 1601. 2 wyd. Poznań. 1620; 3 wyd. Warszawa. 1631. 4 wyd. t. 1636; 5 wyd. t. 1640.

2. „Similium juris Polonici cum jure Romano centuria una...“ Paryż. 1602.
3. „Institutionum juris Regni Poloniae libri IV...“ Zamość. 1613.

Rękopisy D. w bibl. Zamoj. (Zob. Maciej. Piśm. „Dod.“ 302—304).

Literatura o Tomaszu Dreznerze.

1. Sobieszczański: D. T. *Enc. Orgelbr.*
2. A. K.: D. T. *W. Enc. ilustr.*
3. Wadowski: Wiadomość o profes. akad. zamoj. Str. 102—103.

45. ADAM BURSKI. *(Bursius).*

Ur. ok. 1560 r. w Brzezinach, na Mazowszu. Uczył się w szkole akademickiej we Lwowie, następnie w akademji krakowskiej, gdzie w r. 1580 otrzymał stop. bakałarza nauk wyzw., poczym nauczał w szkole lwowskiej. (Kształcił się i we Włoszech?) W r. 1593 magistrem nauk wyzw. i prof. akad. krak. [przez czas jakiś był rektorem liceum we Lwowie?]. W r. 1596 Jan Zamojski powołał go na katedrę filozofji i wymowy do akademji zamojskiej, którą piastował do końca życia. Był też kilkakrotnie rektorem tej akademji. Brat cioteczny Szymonowicza.

Zm. 15 lutego 1611 r.

Najważniej. dziełem naukowym (filoz.) B. jest „Dialectica Ciceronis...“ Zamość. 1604. [Jest właść. napoły dziełem Jana Zamojskiego].

„Oratio funebris in anniversario depositionis Illustr. Joannis Zamoscii...“ Zamość. 1606.

Wyd. też „Zwierciadło Saskie“ po łac. (Zamość. 1602).

Listy ogłosił J. Przyborowski w *Bibl. Warsz.* 1884, II.

Literatura o Adamie Burskim.

1. Justus Lipsius w liście do Simonidesa (Szymonowicza) w „Sylloga epistolarum“.
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX.
3. Maciejowski: Piśm. pol. II i Dod.
4. T. Świderski: B. A. *Enc. Wych.* II.
5. Struve o B. w „Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce“. Warszawa. 1911. (Przedtym w „Wykł. syst. logiki“. Warszawa. 1870).

6. Wadowski: Wiadomość o prof. akad. Zamoj. Warszawa. 1900.
7. Kochanowski: Dzieje akad. Zamoj. Warszawa. 1900.
8. Hahn: Nieznany list S. Szymonowicza. *Pam. liter.* 1902.
9. Heck: S. Szym. II, 26 i n., 39 i n.
10. Krček: O rzekomym wpływie Lipsiusa na Burskiego. *Pam. liter.* 1902.
11. Mecherzyński: Histor. wym. II, 583—4 i 645.

46. SZYMON BIRKOWSKI.

Brat kaznodziei Fabjana Birkowskiego. Mieszczanin ze Lwowa. Dr. fil. i med. Kształcił się w Padwie (1605). Był profesorem logiki w akad. zamojskiej, jak się zdaje od r. 1602, i sekretarzem Tomasza Zamojskiego.

Zm. 12 stycz. 1626 r.

Wyd. a) „Korczak in regno Russiae, Caraffa in regno Neapolitano". Neapoli. 1607.

b) „Elegia de obitu... Justi Lipsii", wydruk. w „Lipsii opera". Lugduni. 1613.

Najważn. jego dziełem jest wydanie utworu Dyonizjusza z Halikarnasu: „De collocatione verborum... Zamość. 1602.

Literatura o Szymonie Birkowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. II i Dod. (o rękop.).
2. Wadowski: Wiadom. o prof. akad. zamoj.
3. Heck: Szym. Szymonowicz. II, 42—46, 155 i n.

47. MARCIN ŚMIGLECKI. *(Smiglecius).*

Ur. we Lwowie (czy też w Szmiglu) w r. 1562 (nie w r. 1572, jak chce J. Bieliński, idący za Siarczyńskim i L. Łukaszewiczem). Kształcił się w akad. wileń. i w Rzymie, gdzie wstąpił do zakonu jezuitów (w r. 1580 ?) i otrzymał stop. dr. teol. Powróciwszy do kraju, nauczał w Wilnie, przez 4 l. filozofji, potym przez 10 l. teologji. Przez szereg lat rządził kolegjami w Pułtusku, Poznaniu i Kaliszu i domem professów krakowskim.

Zm. 26 lipca 1618, (w r. 1619 wedł. Maryl.) w Kaliszu.

Gł. dzieło: „Logica selectis disputationibus et quaestionibus illustrata... Ingolstadii. 1618. Wyd. 2. Oksford. 1634, 3-cz. t. 1658. Dzieło to było w w. XVII bardzo cenione w Anglji i we Francji.

Ogłosił nadto Śm. dziełko:

„O lichwie i trzech przedniejszych kontraktach... wyderkowym, czynszowym i towarzystwa kupieckiego. Wilno. 1596; następne wyd. (kilkanaście od 1604) p. t. „O lichwie i o wyderkach..."

Oraz szereg dzieł polemicznych (z różnowiercami) po polsku i po łac., jak:

„Opisanie dysputacjej Nowogrodzkiej". Wilno. 1594.

„O jednej widomej głowie Kościoła Bożego". Wilno. 1595.

„Dysputacja Wileńska". Wilno. 1599.

„Przestrogi do sumienia należące". 1613.

„O bóstwie przedwiecznym Syna Bożego". Wilno. 1595.

Literatura o Śmigleckim.

1. Rapin (jęz. † 1687): Reflections sur la logique.
2. Wiszniewski: Hist. lit. IX, (w t. VI list S).
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 442—3.
4. Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. I, 372—6.
5. Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus.
6. Struve: Hist. logiki. Warszawa. 1911. Str. 182—187.
7. Bieliński: Uniw. Wileński, III.
8. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce.
9. Szelągowski: Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII w. w Polsce. Lwów. 1902.
10. Gargas: M. Śmiglecki i jego traktat o lichwie. Przyczynek do hist. ekon. pol. XVI w. (*Przew. nauk. i liter.* 1896).
11. Mecherzyński: Hist. Wym. II, 320—25.

48. FABJAN BIRKOWSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści, piszący w jęz. polskim".

49. PAWEŁ PIASECKI.

Ur. się w r. 1579 w woj. ruskiem (gdzie?) z o. Sebastjana i Katarzyny z Gromadzkich. Gdzie nauki szkolne pobierał niewiadomo. Wyższe nauki pobierał w akad. w Pradze i w Rzymie (w l. 1596—1600). Powróciwszy do kraju ok. r. 1601—2, wyświęcił się na księdza i wszedł na dwór biskupa poznań. Wawrzyńca Goślickiego; został kanonikiem poznańskim. W r.

1608 (po śmierci Goślickiego) udał się ponownie do Rzymu, na dalsze studja; tu przebył ok. 3 lat, otrzymał stop. dr. obojga prawa i tytuł protonotarjusza apostolskiego. Powróciwszy do kraju, wszedł na dwór Zygmunta III i został sekretarzem królewskim. Został kanonikiem warszawskim. W 1616 archidjakonem warsz., następnie lubelskim. W 1624 opatem mogilskim (w Mogile pod Krakowem). W 1627 biskupem kamienieckim; w 1640 biskupem chełmskim; w r. 1644 bisk. przemyskim.

Gdzie umarł i kiedy niewiadomo; Bartoszewicz przypuszcza, że zm. na jesieni r. 1649.

Dzieła Pias.:

1. „Praxis episcopalis... Venetiis". 1611. 2 wyd. t. 1613; 3. Kolonja. 1615; 4. t. 1620; 5. Kraków. 1627; 6. Kraków. 1643; 7-me. Wenecja. 1647; 8-me. Kolonja. 1665; 9-te. Kolonja. 1687; 10 te. Lwów. 1758.

2. „Chronica gestorum in Europa singularium...". Kraków. 1645. 2 wyd. t. 1646; 3. wyd. Kraków. 1648; 4 wyd. Amsterdam. 1649. Przekład polski, całkowity, Chrząszczewskiego, z końca w. XVIII, wyd. p. t. „Kronika Pawła Piaseckiego...". Kraków. 1870. Przekład częściowy wyszedł p. t. „Pamiętniki do panowania Zygmunta III... 2 t. Warszawa. 1846. (Wyd. Wł. K. Wójcicki).

Listy a) list do Koźmy Torresa z r. 1634. po włosku, ogł. Wierzbowski w „Materjałach" II, b) list do kardynałów z r. 1644 (łac.) ogł. Wierzb. w „Materjałach" II.

Literatura o Pawle Piaseckim.

1. Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt. II.
2. Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach. Warszawa 1825.
3. Mecherzyński: Hist. wym. III, 156—7.
4. Bartoszewicz: Paweł Piasecki, biskup przemyślski, opat mogilski (1579—1649) jako wstęp do „Kroniki" wyd. z r. 1870.
5. Adamowicz: Kronika Pawła Piaseckiego. *Bibl. Warsz.* 1871.
6. Celichowski: Przyczynek do życiorysu Pawła Piaseckiego. *Tydzień* lwow. 1877, nr. 30—31.
7. Szelągowski: P. P. *Przew. nauk. i liter.* 1898.
8. R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskiem XVII w. *Przegl. histor.* 1913.

50. STANISŁAW ŁUBIEŃSKI.

Ur. się w r. 1573 (czy 1577) w Wielkopolsce, czy w Łubny(?), na Mazowszu, z o. Świętosława i Barbary z Zopolic (Pstrokońskiej?). Uczył się u jezuitów w Sieradzu i Kaliszu, potym w akad. krak. (od 1593?), gdzie w r. 1598 otrzymał stop. dr. obojga prawa. Nast. udaje się zagranicę: uczy się teologji w Gracu i w Rzymie, gdzie w r. 1603 wyświęca się na księdza. Powróciwszy do kraju, był przez szereg lat (aż do jego śmierci) sekretarzem bisk. Pstrokońskiego, kanclerza w. kor. Przez parę lat sekretarzem królewskim. W 1618 opatem tynieckim; w 1622 biskupem łuckim; w 1625 podkanclerzym kor. (do r. 1631); w 1627 biskupem płockim. Był przyjacielem Sarbiewskiego.

Zm. 6 kwiet. 1640 r. w Warszawie (wedl. Maryl. 16 kwiet.).

Wszystkie dzieła jego, ogłoszone drukiem i w rękop. pozostałe, weszły do wyd. zbiorowego:

Wyd. zbior. „Opera posthuma..." Antwerpja. 1643 (część egzemplarzy tego wydania ma tekst w niektórych miejscach zmieniony).

Z nich najważniejsze:

a) „Brevis narratio profectionis in Sueciam Sigismundi III..." (1593).

b) „De motu civili". (1606—8) (o rokoszu Zebrzydowskiego). W przekł. polskim Ad. Jochera, p. t. „Droga do Szwecji" i „Rozruchy domowe" wyszły p. t. „Pisma pośmiertne St. Łub." Z łac. oryg. przełożył... A. B. Jocher. Petersburg. 1855 (w wyd. „Dziejopis. kraj."). (Inne dzieła Łub. z „Op. posth." tu nie weszły).

„Votum St. Łub... na sejm a. 1628" wydruk. w „Mowcy pol." Pisarskiego (1676).

Listy łac. do Sarbiewskiego wyd. Bohomolec przy pismach pośm. Sarb. (1769). W przekł. pol. w t. VI „Przekł. poetów pol.-łac." Wł. Syrokomli. (Listy w wyd. „Opera posthuma"). List do kapituły łuckiej (z r. 1623) (po pol.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach" II.

W rękop. „Rerum polonicarum libri tres" (pocz. pan. Zygm. III) ma wydać Fr. Krček.

Literatura o Stanisławie Łubieńskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII.
2. Ossoliński: Wiadom. hist. kryt. IV. (Lwów. 1852).
3. Jocher: Wiadomość o życiu i pismach St. Łub. (we wstępie do przekł. pol.: „Pism. pośm." Petersburg. 1855).
4. Sobieszczański: Ł. St. *Enc. Orgelbr.*
5. X. S. Ch.: Łub. St. *Enc. Kośc.* XII. (1879).
6. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891, str. 22.
7. Tarnowski: Hist. liter. II, 142—148.
8. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskiem XVII w. *Przegl. histor.* 1913.
9. B. Kalicki: Przyczynek do historji dziejopisarstwa polskiego w XVII w. Korespondencja arcyb. Macieja Łubieńskiego i hetmana Stan. Koniecpolskiego, z powodu wydania pism biskupa Stanisława Łubieńskiego. *Rozpr. Akad. Um. wyd. histor.-filoz.* I. 1874.

51. JAN INNOCENTY PETRYCY.

Syn Sebastjana. Dr. med. i fil., prof. i historjograf akademji krakowskiej. Ur. się we Lwowie (kiedy?), nauki kończył w Krakowie, gdzie jako bakałarz nauk wyzw. wykładał w r. 1598 „Topica Ciceronis". Później, uzyskawszy stop. dr. filoz., oddał się nauce lekarskiej. W Bononji został dr. med. W r. 1620 prof. med. i wymowy akademji krak. W r. 1621 historjografem akademji.

Zm. 31 maja 1641 r.

Napisał (oprócz dzieł lekarskich):

1. „Historia rerum in Polonia gestarum Anno 1620..." Kraków b. r. (1622?). Wyd. 2-gie p. t. „Rerum in Polonia ac praecipue belli cum Osmano Turcarum Imperatore gesti finitique Historia Anno 1620 et 1621". Kraków. 1632.
2. „Comitia Sapientum". Kraków. 1628.
3. „Palaestra oratoria sive imitatio Ciceronis..." Kraków. 1624.
4. „Princeps Polonus..." Kraków. 1633.
5. [„Historia moschovitica"]. Kraków. 1641. Dzieło w druku nieskończone i bez karty tytułowej. Autorstwo jego niepewne: niewiadomo czy autorem jego Jan Inoc. Petrycy, czy też ojciec jego Sebastjan.

Literatura o Janie Innocentym Petrycym.

1. Sołtykowicz: O Akad. Krak. 415—429.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 459—462.
3. Sobieszczański: P. J. I. *Enc. Orgelbr.*

Zob. Estr. Bibliogr. XXIV.

52. KACPER SIEMEK.

Wychowaniec akad. krak. Protonotarjusz apostolski. Pisarz polityczny z 1 poł. XVII w.

1. „Civis bonus". Kraków. 1632.
2. „Lacon, sive de Rplcae recte instituendae arcanis Dialogus". Kraków. 1635.

Literatura o Kacprze Siemku.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 388.
2. Tarnowski: Hist. liter. II, 134—139.
3. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

53. SZYMON OKOLSKI.

Heraldyk i dziejopis. Dominikanin. Ur. się w Kamieńcu podol. r. 1580. Syn Stanisława O. herbu Rawicz. Uczył się u dominikanów we Lwowie; potym wstąpił do zakonu dominik. Dr. teologji; wykładał w szkole klasztornej. Jako kaznodzieja obozowy brał udział w wyprawach hetm. Mik. Potockiego na Kozaków w r. 1637 i 1638. Był zkolei przeorem w Konstantynowie (1638), Kamieńcu, Tyśmienicy, Jezupolu. W 1648 (1649) prowincjałem zakonu w prow. Ruskiej (do r. 1652).

Zm. we Lwowie, 10 czerw. 1653.

Z dzieł najważn.: herbarz p. t. „Orbis Polonus", 3 t. Kraków. 1641 (—1645).

Z innych jego dzieł, łac. i pol. ważniej.:

a) „Dyjarjusz transakcjej wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskiem w r. 1637..." (Zamość. 1638).

b) „Kontynuacja dyjarjusza wojennego... w r. 1638". (Kraków. 1639).

Oba dyjarjusze przedrukował Turowski w Krakowie w r. 1858.

O inn. dzieł. zob. Ossol. i Estr.

Literatura o Szymonie Okolskim.

1. Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt. I.
2. Ż. Pauli: Starożytn. galicyjskie. 1844.
3. S. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziej. w Polsce. 1861.
4. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
5. St. Krzyżanowski: De Simonis Okolscii... vita et scriptis Kraków. 1870.

54. SZYMON STAROWOLSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści, piszący w jęz. polskim“.

55. JAN BROŻEK. *(Broscius).* (Dawniej nazywano go mylnie Brzoskim, Broskim, Brockim, Broszczem i Zbrożkiem).

Ur. się 1 listop. 1585 r. w Kurzelowie, w woj. Sieradzkiem, z o. Jakuba, rolnika, nieszlachcica. Nauki szkolne odbył w mieście rodzinnym; następnie kształcił się w akademji krakowskiej (od r. 1604); w r. 1605 został bakałarzem nauk wyzw., w r. 1610 magistrem sztuk wyzw. i dr. filoz. W r. 1614 profesorem „astrologji“ (astronomji) w akademji krak. W r. 1618 udaje się do Warmji, dla badań nad rękopisami po Koperniku. W r. 1620 jedzie do Padwy, gdzie w l. 1620—24 studjuje medycynę; w r. 1623 dr. med. W r. 1624 wraca do kraju i bierze w r. 1625 czynny udział w sporze akademji krak. z jezuitami (toczącym się od r. 1583). Od r. 1626, obok astrologji wykłada wymowę (prof. wymowy 1626—30). W 1629 zostaje kapłanem i prof. teologji (1631—33). W r. 1648 kanonikiem katedr. krakowskim. W r. 1650 dr. teol. W r. 1652 rektorem akademji krak. Zm. 21 listop. 1652 r., prawdop. w Krakowie.

Znakomity matematyk.

Z dzieł matem. najważniejsze:

a) „Apologia pro Aristotele et Euclide contra Petrum Ramum et alios“. Gdańsk. 1652. 2 wyd. Amsterdam. 1699.

b) „Arithmetica integrorum“. Kraków. 1620.

Z dzieł polskich najważn. pisemka satyr. przeciwko jezuitom:

1. „Gratis abo Discurs I Ziemianina z plebanem“.
2. „Przywilej abo Discurs II Ziemianina z plebanem“.
3. „Consens abo Discurs III Ziemianina z plebanem“.

Wszystkie trzy wyszły razem w r. 1625, bezimiennie, bez karty tytułowej, bez miejsca i roku.

Niektórzy biografowie wspominają o 4-tym Dyskursie Ziemianina z plebanem (p. t. „Varietas abo Discurs IV Ziem. z pleb.“), pozostającym w rękop., Franke jednak o istnieniu jego zdaje się powątpiewać.

Dokładną *bibliografją* wszystkich dzieł Brożka, drukowanych i rękopiśmiennych, podaje Franke w swojej monografji o B. (str. 256—62 i 283—94).

Wiszniewski mylnie przypisuje autorstwo kom. mięsop. „Wyprawy plebańskiej“ i „Albertusa z wojny“ Brożkowi.

Listy: 3 listy do ks. Jana (Stanisława) Pudłowskiego z l. 1641—44 w Grabowskiego „Starożytn. histor. pol.“ II.

Literatura o Janie Brożku.

Monografja:

Franke: Jan Brożek, akademik krakowski, jego życie i dzieła. Kraków. 1884. (Ocena Baranieckiego w *Kraju.* 1885).

Przyczynki:

1. Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. Krak. 1812. Str. 439—82.
2. Bandtke: Hist. Bibl. Uniw. Jag. Kraków. 1821.
3. Bandtke o B. w *Allgem. Enc. d. Wiss. u. Künste von Ersch u. Gruber,* XIII. Lipsk. 1824. (Str. 91—96).
4. Bentkowski: Hist. liter. II, 314—23.
5. Muczkowski: Rękopisma M. Radymińskiego. Kraków. 1840. (Str. 117—129).
6. Majer: Zawód lekarski Jana Brosciusa. (*Rocznik wydz. lekarsk. w Uniw. Jag.* V. Kraków. 1842, str. 187—224.
7. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I, 31—34, pod „Brocki Jan“.
8. Günther: Vermischte Untersuchungen zur Geschichte der mathematischen Wissenschaften. Lipsk. 1876.
9. Dickstein: Broscius Jan. *Enc. Wych.* II (1882).
10. St. Kot: Brożek o Skardze. *Pam. liter.* 1912.
11. F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900.

(Por. też przedmowę Frankego do dzieła o B.).

56. EBERHARD WASSENBERG. *(Everardus Wassenbergius).*

Historjograf Władysława IV. Ur. się w r. 1610 w Emmerich w księstwie Clèves. Uczył się w uniw. w Lowanjum. Był najprzód sekretarzem, historjografem i bibliotekarzem arcyks.

Leopolda Wilhelma. Do Polski przybył, jak się zdaje, z dworem Cecylji Renaty. Król Władysław IV nadał mu tytuł historjografa swego.

Zm. ok. 1668 r.

Z dzieł najważniejsze:

a) „Gestorum Vladislai IV... pars I principem panegyrice repraesentans. Pars II. Regem panegyrice repraesentans...“ Gdańsk. 1643.

b) „Serenissini Johannis Casimiri... Carcer Gallicus“, Gdańsk. 1644. Wskróceniu przełoż. w Niemcewicza „Zbiorze pamiętników o dawnej Polsce“ III. Przekład polski w całości, wyd. M. Baliński p. t. „Więzienie we Francji Jana Kazimierza, polskiego i szwedzkiego królewica...“ Petersburg. 1858.

[Na opowiadaniu Wassenberga osnuł swą powieść „Jana Kazimierza Wazy więzienie we Francji“, A. Bronikowski. (1828)].

Literatura o Wassenbergu.

Baliński: Wstęp tłumacza.. „Więzienie we Francji...“ (1858)

57. ANDRZEJ WĘGIERSKI.

Kalwin (luter?). Ur. w r. 1600 w Ostrorogu. Uczył się w Lesznie i w Toruniu. Wyższe nauki pobierał w uniwersyt. w Lejdzie. Był następnie ministrem w Lesznie i rektorem szkoły leszczyńskiej. Powołany na dwór Rafała Leszczyńskiego, wojewody bełskiego, został senjorem w Włodawie. Przed kozakami Chmielnickiego schronił się w Wielkopolsce.

Zm. w Orzeszkowie, r. 1649.

Gł. dzieło: „Systema historico-chronologicum ecclesiarum slavonicarum“. Utrecht. 1652. Wyd. pod pseudon. Adrianus Regenvolscius. Wyd. 2-gie wyszło p. t. „Slavonia reformata“. (Amsterdam. 1679) pod imieniem Andreas Wengerscius.

„Kaznodzieja osobny, domowy i zborny“. Gdańsk. 1646.

Literatura o Andrzeju Węgierskim.

1. Popliński: Hist. prozy pol. str. 301.
2. Mecherzyński: Hist. wym. II, 519—23.
3. Grabowski: Z dziejów liter. kalwin. (Str. 234).

58. ALBRYCHT STANISŁAW RADZIWIŁŁ.

Ur. się 1 lipca r. 1595 (wedł. Kotłub.), z o. Stanisława, starosty żmudzkiego, i Marjanny Myszczanki. Uczył się w szkołach i w akademji jezuickiej w Wilnie. Następnie udał się zagranicę; podróżował po Europie, przebywając najdłużej we Francji; wrócił do kraju w r. 1612; w r. 1613 znowu wyjechał i wrócił ostatecznie w r. 1617. W r. 1619 został podkanclerzym; w r. 1623 kanclerzem w. lit. W l. 1624—1625 towarzyszył królewiczowi Władysławowi w podróży po Europie, jako ochmistrz. W r. 1646 posłował po Marję Ludwikę. Oż. był 1-o v. z Reginą Działyńską, 2-o v. z Krystyną Lubomirską.

Zm. 12 listopada 1656 r., w Gdańsku.

Gł. dzieło: Dyjarjusz łaciński, obejmujący l. 1632—1655; wydany w przekładzie polskim, jak się zdaje z pocz. XVIII w., przez E. Raczyńskiego, p. t. „Pamiętniki A. St. R.“, 2 t. Poznań. 1839. Przekład niedokładny. Oryginał łaciński, p. t. „Memoriale“, niewydany, przechowuje się w autografie w bibl. Czartoryskich w Krakowie.

Ogł. nadto kilka dziełek treści religijnej i ascetycznej; m. i. „Dyskurs nabożny“. Wilno. 1635; wyd. 2, t. 1636; 3-cie, Kraków. 1651; 4-te, Wilno. 1812. (Zob. o nim wzmiankę u Tretiaka: „Młodość Mickiewicza“, I, 344 z Maciejowskiego „Piśm. pol.“ I, 257—8).

Listy: a) list z r. 1634 do Aleksandra Piaseczyńskiego, w „Źródłach do dziejów pol.“ Grab. i Przeźdz. t. I. b) list, przedstawiający obraz panowania Zygmunta III, p. t. „Epitome rerum gestarum in Regno Poloniae regnantibus Sigismundo III et Vladislao IV“, ogł. Kotłubaj w przekł. polskim w Athenaeum r. 1848.

Wrękop. w Ossol.: a) „De rebus Sigismundi III“; b) „Trzy listy łacińskie o panowaniu Zygm. III, Władysł. IV i Jana Kazimierza.

Literatura o A. St. Radziwille.

1. Kotłubaj: Galerja Nieświezka. Str. 265—287.
2. Mecherzyński: Hist. wymowy, III.
3. J. Bartoszewicz: Hist. liter., II, 39—41.
4. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach pol. XVII w *Aten.* 1896, IV i w „Studjach historycznych“. Kraków. 1901.

5. Tarnowski: Hist. liter. II, 157—164. (Nazywa go królem pamiętnikarzy XVII w.).

59. SAMUEL PRZYPKOWSKI. *(Przypcovius).*

Ur. się ok. r. 1592, w Przypkowie, w Krakowskiem. Kształcił się najprzód w Polsce, następ. w Niemczech i Holandji. Powróciwszy do kraju, został sekretarzem Władysława IV. Po ogłoszeniu dekretu o wypędzeniu arjan, jako socynjanin, musiał opuścić Polskę i udał się zrazu do Holandji, a stąd, zagrożony uwięzieniem, do Prus. Mianowany radcą elektora brandeburskiego, należał do rady namiestnika Bogusława Radziwiłła. Był współwłaścicielem wsi Kozinowo i żył w ścisłych stosunkach z Zbigniewem Morsztynem. (Wuj W. Potockiego).

Zm. 19 czerwca r. 1670.

„Znakomity poeta łaciński". (Brückn.).

Pisał wiersze głównie łacińskie, mniej polskich. Z łacińskich słynny wiersz z r. 1630 „Ad moestam Poloniam" („Ad moestam Poloniam de pactis Prutenicis"); tekst w „Wirydarzu poetyckim" Trembeckiego I, 403, z przekł. polskim Zbygniewa Morsztyna; tłumaczył go też Andrzej Wiszowaty, a W. Potocki naśladował w w. „Do żałosnej Korony polskiej", umieszczonym na czele „Ogrodu fraszek", wraz z tekstem łacińskim zmienionym („Ad Poloniam de pactis cum Sueco Prussicis"). Wiersze łacińskie P. (niektóre z przekładem Zb. Morsztyna) i polskie w „Wirydarzu poetyckim", I, str. 398—413 i II, 319 i 371.

Ważniejsze ma jednak P. znaczenie jako autor traktatów wyznaniowo-politycznych:

a) „Dissertatio de pace et concordia ecclesiae". Eleutheropoli (=Amsterdam). 1628. 2 wyd. t. 1630. Tłum. na jęz. niem. i angiel.

b) „Dissertatio quam Fausti Socini operibus praemitti voluit Eques Polonus". B. m. 1636. (=„De Christianorum summo bono). 2 wyd. 1651.

c) „Braterska deklaracja na niebraterskie napomnienie..." B. m. 1646.

d) „Vita Fausti Socini Senensis, descripta ab Equite Polono". B. m. 1636. (1-wsze wyd. wyszło podobno, pod

nieco zmienionym tyt., w r. 1634). 2 wyd. Eleutheropoli. 1651. (Z dod. dysertacji „De Christianorum summo bono"). 3 wyd. 1663; 4. 1664. Wyszły też przekł. na jęz. angiel. (1653), holender., i niemiecki (1637).

Pieśni religijne przy „Kancjonale" St. Lubienieckiego.

Inne jego pisma druk. wymienia Estr.

Wyd. zbior. p. t. „Cogitationes sacrae ad Initium Evangelii Matthaei et omnes Epistolas Apostolicas, nec non Tractatus varii argumenti, praecipue de jure Christiani magistratus". Eleutheropoli. 1692. (Jako t. VII. „Biblioth. Fratrum Polon.").

Rękop. Spis pism P., w rękopisie pozostałych, podaje Sandjusz; m. n. „Historja socynjanów polskich" (po łac.) zaginęła. Niektóre pisma przechowują się w rękop. w bibl. Jagiell. i w bibl. publ. petersb. (Zob. Brückner „Spuśc. rękop. po Potockim" i Grab. „Lit. arj. 461).

Literatura o Przypkowskim.

1. Sandjusz: Bibl. Antitrinitariorum. Freistadii. 1684.
2. Lubieniecki: Hist. reformationis Polonicae... Freistadii. 1685.
3. (Wiszowaty): Życiorys w przedm. do wyd. zbior. pism. (Bibl. Fr. Pol.). 1692.
4. Bock: Hist. Antitrinitariorum..." Regiomonti et Lipsiae. 1774.
5. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 135—136, i indziej.
6. Sobieszczański: P. S. *Enc. Orgelbr.*
7. Rzepecki: Muza domowa... Poznań. 1884. Str. 67.
8. Brückner w Dodatkach do „Spuścizny rękopis. po W. Potockim. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII. (1898). Str. 355—357.
9. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce... Str. 456—465, i indziej.
10. Brückner we wstępie do „Wirydarza poet." Trembeckiego.
11. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 208.

60. STEFAN DAMALEWICZ.

Poch. prawdop. z mieszczan. Ur. się na pocz. XVII w., w Warcie (woj. sieradzk.). Gdzie się kształcił niewiadomo; prawdop. w akad. krak. Ok. r. 1637 przełożony seminarjum włocławskiego. W 1637 kanonik kruszwicki. W 1638 dr. teol. akad. krak. W 1640 kanonik kujawski (włocławski). W 1642 wstąpił do zakonu kanoników lateraneńskich i osiadł w Kaliszu.

W 1645 bierze udział w Colloquium charitativum w Toruniu. W 1646 uczestniczy w giener. kapitule kanoników later. w Rawennie. W r. 1649 przełożonym kanoników later. w Kaliszu. W r. 1652 bawił w Rzymie. W r, 1660 złożony z urzędu przełożonego kanon. later. kaliskich, osiada w opactwie w Trzemesznie.

Zm. 10 czerwca 1673 r. w Trzemesznie (nie w r. 1664 w Kaliszu).

Z dzieł łac. najważn.:

a) „Vitae Vladislaviensium episcoporum...". Kraków. 1642. (Żywoty biskupów kujawskich). Jest przeróbką i kontynuacją dzieła Długosza.

b) „Series archiepiscoporum Gnesnensium...". Warszawa. 1649.

c) „Róża Opatrzności Boskiej nową szatą odziana...". Kraków. 1642. Kazanie okoliczn. Wyj. podaje Chodyń.

Testament wydruk. Chodyń. w swej monogr.

O innych jego dziełach zob. u Chodyń. i Estr.

O rękopisie „Vita S. Adalberti" (z r. 1672) znajduj. się w bibl. Zamoj., wspomina Poliński w studj. „Pieśń Bogarodzica", str. 6 i 138.

Literatura o Damalewiczu.

1. Ad. Chodyński: Stefan Damalewicz historyk, przełożony kanoników lateraneńskich w Kaliszu. Poznań. 1872.
2. Braun: De scriptorum Poloniae... (1723).
3. Janociana III.
4. M. Malinowski we wstępie do St. Bużeńskiego „Żywotów arcyb. gnieźn." (1852).

Zob. też Wiszn. Hist. liter. i Sobieszcz. art. w *Enc. Orgelbr.*

Humaniści piszący w języku polskim.

Określenie powyższe, jak i określenie w nagłówku rozdziału poprzedniego, nie jest ścisłe, nie wszyscy bowiem pisarze, poniżej wymienieni, byli humanistami, jak Marcin Bielski np. lub Rej, ale na każdym czasy Odrodzenia, humanizm, mocniej lub słabiej, wycisnęły swe piętno.

A. Prozaicy.

1. MARCIN BIELSKI.

Szlachcic herbu Prawdzic. Pierwotnie zwał się Wolskim. Ur. ok. r. 1495 we wsi Białej pod Pajęcznem, w ziemi sieradzkiej (w Wielkopolsce). Gdzie się uczył i czy był uczniem akademji krakowskiej, niewiadomo. Młodość spędził na dworze Piotra Kmity (starosty przemyskiego, późn. marszałka dworu i woj. krak.) w ziemi przemyskiej; był dworzaninem; często bawił w Krakowie; brał udział w bitwie pod Obertynem (1531) i w wyprawie przeciw Tatarom r. 1534. Jeszcze przed r. 1540 osiadł we wsi rodzin. Białej i ożenił się z Siemkowską. (Katolik nieprawowierny, skłaniający się ku protestantyzmowi).

Zm. 18 grudnia 1575 r.

Zob. wyżej, str. 135.

Dzieła M. Bielskiego:

1. „Żywoty filozofów...". Kraków. 1535. Przekł. dziełka czeskiego M. Konacza, przerob. z dzieła łac. Gwaltera Burleya.

2. „Kronika wszytkiego świata..". Kraków. 1551. 2 wyd. zmien. 1554; 3-cie, zmien. 1564, p. t. „Kronika to jest Historja Świata". Przedruk. w 9 tomach w „Zbiorze pis. pol." Gałęzowskiego. Warszawa. 1833. (Przekł. ruski Ambr. Brežewskiego wyszedł w r. 1584).

3. „Sprawa rycerska...". Kraków. 1569.

4. „Komedja Justyna i Konstancjej". Kraków. 1557. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapom. poetów i proz. pol.* Warszawa. 1896.

5. „Sen majowy...". Kraków. 1586.

6. „Sjem niewieści...". Kraków. 1586, 2 wyd. 1595.

7. „Rozmowa nowych proroków, dwu baranów o jednej głowie..." Kraków. 1587. Utwory 5, 6, 7 przedruk. krytyczn. przez Wisłockiego p. t. „M. Bielskiego satyry", w *Bibl. pis. pol.* Akad. Krak. Kraków. 1889.

(„Sejm niewieści" przedruk. niekryt. Wójcicki w „Archiwum dom.". 1856).

Ign. Chrzanowski przypuszcza, że Bielski brał udział w przekładzie „Nowego testamentu" Szarfenbergera z r.

1556 i w „Komentarzu na proroctwa Hozeasza“. (Brześć. 1559).

Literatura o M. Bielskim.

Monografja:

Chrzanowski: Marcin Bielski. Studjum literackie. Warszawa. 1906.

Przyczynki do życiorysu i charakterystyki działalności literackiej Bielskiego:

1. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I. 1819.
2. Sobieszczański: O życiu i pracach piśmiennych Marcina i Joachima Bielskich. (Jako przedm. do „J. Bielskiego dalszego ciągu kroniki polskiej. Warszawa. 1851).
3. Tyszyński: M. B. najdawn. prozaik polski. *Kron. rodz.* 1874. Toż w „Wizerunkach pol.“. Warszawa. 1875.
4. Wisłocki: Dwie rzadkości bibliograficzne. *Przew. nauk. i liter.* 1873, i osobno. Lwów. 1874.
5. Wisłocki: Gwalter Burley i M. B. Kraków. 1878 (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VII)
6. Wisłocki: wstęp do nowego wyd. „Satyr“. Kraków. 1889.
7. Pawiński: M. Bielski przed sądem królewskim w Piotrkowie. *Bibl. Warsz.* 1872, II.
8. Pawiński: O M. B. kilka nowych szczegółów. *Tyg. Ilustr.* 1880
9. Chmielowski: Satyry M. B. *Tyg. Ilustr.* 1890.
10. Bem: B. M. *W. Enc. ilustr.* VIII. 1892.
11. Brückner o Komedji Just. i Konst. w ocenie wyd. Wierzb. *Kwart. histor.* 1898.
12. Tarnowski o Satyrach. Hist. liter. pol. I, 281—3.
13. Blatt: O języku Satyr M. Bielskiego. *Spraw. z posiedz. Akad. Um. w Krak.* z r. 1891.
14. Pilat o Satyrach w „Hist. poezji pol. II, 2.
15. Sinko: M. Bielski i Erazm z Roterdamu. *Przegl. pol.* 1905.
16. Krček: Ocena książki Chrzan. w *Pam. liter.* 1908.
17. Wierzbowski: Materjały do dziejów piśmiennictwa pol. I.
18. Nehring: Rozkwit jęz. pol. w w. XVI (Referat na 3 zjazd. historyków pol. w Krakowie, 1900).
19. Ptaszycki: Zapadno-russkie pierewody chronik Bielskago i Stryjkowskago. („Nowyj Sbornik po sławianowiedienju, sostawl. i izd. uczenikami Łamanskago“. 1905).

(Zob. bibliogr. u Chrzanowskiego).

2. MIKOŁAJ REJ Z NAGŁOWIC.

„Ojciec piśmiennictwa polskiego“. Ur. się w Żórawnie na Rusi Czerwonej (pod Haliczem) 4 lutego 1505 r. z o. Stanisława (herbu Oksza), który się z Krakowskiego (z Nagłowic) przeniósł na Ruś, i Barbary z Herburtów Żórawińskiej. W r. 1514, gdy miał l. 9, oddano go do szkoły w Skalmierzu, następ. po dwu latach, do szkół we Lwowie (1516—18), wreszcie do akad. krakowskiej (do bursy jerozolimskiej) w r. 1518. Po roku zabrał go w r. 1519 ojciec do domu do Żórawna. W r. 1525 (prawdop.) oddano go na dwór Andrzeja Tęczyńskiego, woj. sandom.; pełnił tu funkcje sekretarza, nast. komornika. Ok. r. 1530 opuścił Rej dwór Tęczyńskiego i osiadł na wsi, we wsi dziedzicznej Topoli w Krakowskiem, i ożenił się z Zofją Kosnówną (Kościeniówną) i przeniósł się w Chełmskie, na wieś. W r. 1546 Zygmunt I obdarzył go wsią Temerowce w ziemi halickiej („vates polonus alias rymarz“) i mianował go dworzaninem królewskim; a król Zygm. August nast. sekretarzem królewskim. Jako poseł brał udział w sejmach, piotrkowskim z r. 1558/9 i lubelskim 1569 r. Przyjąwszy ok. r. 1540 protestantyzm, Rej szerzył w pismach swych gorliwie zasady wyznania kalwińskiego.

Zm. między 8 wrześ. a 14 paźdz. 1569 r.

„Pierwszy literat świecki“, „Pierwszy w Polsce autor z powołania“, pierwszy, który literaturze narodowej narodowe wytykał tory (Brückner).

Pierwsze wiersze Reja, ulotne, okolicznościowe, nie dochowały się. Do najwcześniejszych poezji Reja drukowanych zaliczają niektórzy historycy liter. przekłady pojedyńczych psalmów i pieśni nabożne. Ale z dochowanych w drukach oddzielnych (krakow.) dwu psalmów, jeden: „Psalm Dawidów CXIII. In exitu Israel de Egypto M. R.“ (Krakow. Szarfenb.) oznaczony jest wprawdzie na drzeworycie na pierwszej stronicy rokiem 1533, ale, jak słusznie Pilat robi uwagę, data wymieniona niekoniecznie jest datą druku, bo drzeworyt mógł być wcześniejszy; drugi zaś ps. 85 nie ma daty; co się zaś tyczy pieśni nabożnych, to dochowane w oddzielnych drukach krakowskich nie mają dat, i może ukazały się poraz pierwszy ok. r. 1550 dopiero. Zaginione „Septem psalmi“ Reja t. j. przekład 7-miu psalmów pokutnych, wymieniane w inwentarzach księgarskich, powstały przed r. 1547, skoro z tego roku inwentarze je wymieniają.

Utwory Reja w porządku mniejwięcej chronologicznym:

1. „Psalm Dawidów CXIII. In exitu Israel de Egypto M. R.“. Kraków, (1533 ?). Przekł. prozą. Wierszem (?) wedł. Dobrz. Przedruk. Ptaszycki w Dod. do „Psałterza Dawidowego“ Reja. (1901). Str. 297—299.

2. „Psalm Dawidów LXXXV. Incline Domine aurem tuam. M. R.“. Kraków, (b. r.). Przekł. wierszem.

3. Siedm psalmów pokutnych (przed r. 1547) zaginęły.

4. Wiersz na śmierć Jarosza Łaskiego (1541) (wedł. Brücknera). Autorstwo Reja niepewne. Składa się z 15 strof 5 wiersz., 11 zgł. (Przedruk. Brückner w *Bibl. Warsz.* 1893, IV w art. „Wiersze zbiorowej drużyny“).

Pieśni nabożne:

5. „Pieśń o prawym bóstwie Syna Bożego“ (z nutami) („Chrystus jedyny Syn Boży i t. d.). Kraków. Siebeneycher. B. r. Zdaniem Chlebowskiego, najdawniejszy niewątpliwie ze znanych nam utworów Reja. (Zob. rozpr. „Najdawn. kancjon. protest.“).

6. „Hejnał świta“ („Heynał świta na rane powstanie“) („Hejnał świta, już dzień biały i t. d.). Kraków. Łazarz Andrysowic. B. r. (z nutami). Zdaniem Krčka, pieśń ta Reja mylnie nazywana „Hejnał świta“. Zaczyna się od wiersza drugiej strofy: „Możny Boże wszej radości“ i składa się z 10 zwrotek trzywierszowych, które tworzą akrostych: „Mikołay Rey“; ułożona jest na nutę czeskiej pieśni „Hejnał świta“ („Hyná svitá“).

7. „Christe, qui lux es et dies“, M. R. po polsku. („Kryste, dniu naszej światłości“ i t. d.). Kraków. Łaz. Andr. b. r. z nutami.

8. „Podobieństwo żywota człowieka krześcijańskiego M. R.“ („Cóż chcesz czynić, mój miły człowiecze“ i t. d.). Kraków. Łaz. Andr. b. r. z nutami. Pieśń tę Rej przedruk. przed „Postylą“.

9. „Przestrach na złe sprawy ludzkiego żywota“. („Cóż chcesz czynić, miły bracie i t. d.). Kraków. Łaz. Andr. b. r. Pieśń tą uważają za Reja Brückner i Chlebowski. Dwie ostatnie pieśni, 8 i 9, wyszły, wedł. Chleb.,

poraz pierwszy u Łazarza w r. 1556. (Zob. „Najd. kanc. prot.“ *Pisma,* II, 16).

10. „Przyczyna gniewu Pańskiego“. M. R. Kraków. M. Siebeneicher. B. r. Z nutami. Przedruk. faksimil. Warszawa. 1880.

11. „Alleluya“. („O chwalcie Pana Boga Wszechmocnego“ i t. d.). B. m. i r. (Kraków. Łazarz.) z nutami W. Szamotulskiego.

Niektóre z tych pieśni Reja przedrukowywały kancjonały protestanckie, Seklucjana (1559), Groickiego (1559)...

Pieśni Reja przedruk. Wiszniewski w t. VI Hist. liter., rozdz. V. Pieśni i psalmy; Wójcicki w „Zarysach domowych“ IV (Warszawa. 1842) i Jocher w t. III „Obrazu bibliogr.“ Pieśń „Hejnał świta“ przeszła i do kancjonałów katolickich. Przedruk. Bobowski w „Polskich pieśniach katolickich“. (W Krakowie. 1893, str. 372).

Zdaniem Chlebowskiego, Rej co najpóźniej ok. r. 1540, zaczął swą działalność literacką od przeróbek i naśladowań pieśni religijnych. Najdawniejszym ze znanych nam utworów Reja jest niewątpliwie pieśń „Chrystus jedyny syn Boży...“ (Zob. „Najd. kancjon. protest.“).

Pieśń „Podobieństwo żywota człowieka krześcjańskiego“, przerobiona, wedł. Chleb., 13-zgł. wierszem, wcielona została do „Wizerunku“ (rozdz. VIII, list 110).

W tym samym mniejwięcej czasie wyszły w druku dyjalogi satyryczno-moralizujące i etyczno-dydaktyczne, które wymienia Trzycieski:

12. „Kostery z pijanicą.
13. „Warwasa z Dykasem“.
14. „Lwa z kotem“.
15. „Gęsi z kurem“.
16. „Zatargnienie fortuny z cnotą“.

Dotychczas nie odnaleziono ani jednego egzemplarza druk. tych dyjalogów. Według Brücknera, „Warwas“ odnalazł się w tłumaczeniu czy przeróbce czeskiej, której unikat drukowany przechowuje się w Muzeum Król. Czesk. Jest to rozmowa Warwasa z Lupusem o „żeńskiej chytrości“. Streszczenie podał w *Bibl. Warsz.* 1895, I, a próbę rekonstrukcji tekstu polskiego językiem i wierszem Re-

jowskim (próbę odtworzenia rzekomego oryginału polskiego) ogłosił w „Dodatkach“ do swej monografji o Reju (1905). Tekst domniemanego przekładu czeskiego ogłosił Chrzanowski w księdze zbior. „Z wieku Mikołaja Reja“ (Warszawa. 1905) i Zibrt w książeczce p. t. „Panna, Ženitba, Žena ve staročeské úpravě polských skladeb Reje z Naglovic a Bart. Paprockého“. Cz. I. (*Pestra Knihovna*... nr. 13—14. Praga. 1910). Przeciw twierdzeniu Brücknera o oryginalności „Warwasa“ Rejowego wystąpili Dobrzycki, którego zdaniem „Warwas“ Reja jest przekładem, względnie przeróbką, jakiegoś obcego wzoru (zob. rec. dzieła Brücknera o Reju w *Pam. liter.* 1905), i Krček, według którego właśnie „Warwas“ Rejowy jest przeróbką z czeskiego, nie odwrotnie. (Zob. art. „W sprawie oryginalności „Warwasa“ Rejowego“. *Pam. liter.* 1905 i ocenę Brücknera „Warwasa po polsku“ — tamże).

Zdaniem Chmielowskiego, Brücknera i Pilata odszukany przez Józ. Korzeniowskiego w rękop. z XVI w. bibl. Czartoryskich w Krakowie dyjalog p. t. „Kot ze lwem rozprawia o swobodzie a o niewoli“ (*Rocznik filarecki.* I. Kraków. 1886) jest tym przez Trzycieskiego wymienionym dyjalogiem „Lwa z kotem“. Egzemplarza drukowanego tego dyjalogu nie odnaleziono.

Odszukano natomiast unikat druk. dyjalogu, wymienionego również przez Trzycieskiego:

17. „Krotka rozprawa miedzy trzemi osobami, panem, wójtem a plebanem...“ W Krakowie... 1543. Pod pseudonimem Ambrożego Korczbok Rożka. Wyjątki podał pierwszy Wiszniewski w t. VII Histor. liter. Unikat, znajdujący się w bibl. Potockich w Krakowie, przedruk. w całości Zawiliński w r. 1892 w *Bibl. pis. pol.* (wyd. Akad. Um.). „Pierwsza satyra polska (społeczna)“ (Brückner).

18. „Catechismus, to jest nauka barzo pożyteczna każdemu wiernemu krześcijaninowi...“ Kraków. 1543. Jest, jak sądzę, prawdop. utworem Reja, tym katechizmem, o którym wspomina Trzycieski. Nie jest on wyraźnie katolicki, tak jak nie jest wyraźnie katolicki i jego „Psałterz Dawidów“ (p. niżej). Ma to być, wedł. Brücknera, tłumaczenie z łaciny, którego dokonał, wedł. niego, Trepka albo Wojewódka; Brückner przyznaje Rejowi tylko autorstwo wierszy poprzedzających katechizm. (*Pam. liter.* 1911, str. 396—7). Do przyznania autorstwa „Catechismusu“ Rejowi skłania się i Łoś (zob. „Przegląd zabytków“, str. 237). Unikat przedruk. Franc. Pułaski w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1910).

19. „Żywot Jozefa z pokolenia Żydowskiego, syna Jakubowego, rozdzielony w rozmowach person, który w sobie wiele cnót i dobrych obyczajów zamyka“. Kraków. 1545. Przedruk krytyczny unikatu, znajdującego się w bibl. Kórnickiej (pod Poznaniem), Zawilińskiego wyszedł w Krak. w r. 1889 w *Bibl. pis. pol.* (Przedtym niekrytycznie przedruk. Wójcicki w swej „Bibl. starož. pis. pol.“ Wyd. 2, t. IV). „Pierwsze misterjum polskie“ (Brückner).

20. „Psałterz Dawidów, który snadź jest prawy fundament wszytkiego pisma krześcijańskiego...“ Psałterz ten wyszedł z druku, jak się zdaje, przed lutym 1546 r. (to jest przed datą darowizny przez króla Zygmunta I Rejowi wsi Temerowice 13 lutego 1546 r.). Dochował się w dwóch zdefektowanych egzemplarzach dwu osobnych wydań, przechow. się w bibl. uniwersyteckiej w Warszawie i w bibl. Czartoryskich w Krakowie. Przedruk. tekst na podstawie obu egzemplarzy St. Ptaszycki. (Petersburg. 1901 w „Pomnikach piśmienn. pol. wydaw. przez Józefa Zakrzewskiego“). Psałterz ten jest parafrazą prozą, z dodaniem modlitwy po każdym psalmie. („Pierwszy modlitewnik polski“, wedł. Brückn.). Poprzedzony przedmową do króla Zygmunta i wierszem „Ku temu, coby miał wolą czyść ty książki“. Całkowity psałterz wierszem Reja nie istniał, wedł. Brücknera, nigdy.

Około tegoż czasu wydał Rej kilka jeszcze dziełek, napisanych przeważnie, jak się zdaje, w formie dyjalogowej; wymienił je Trzycieski:

21. „Spectrum, albo nowy czyściec...“

22. „Książki nadobne o potopie Noego...“

23. „Kupiec, to jest kształt a podobieństwo Sądu Bożego ostatecznego“. W Królewcu Pruskiem. Miesiąca sierpnia. A. D. 1549. Tekst z defektowego egz. bibl. Kórnickiej wyd. Celichowski. (Poznań. 1898).

Nie wszystkie jeszcze odszukano. „Katechizm dyjalogiem“, o którym wspomina Trzycieski, to nie może być, wedł. Brücknera, „Prostych ludzi w wierze nauka“ (druk. w *Prac. filol.* 1890). Jest to, jak sądzę, „Catechismus“, wyd. w r. 1543, o którym wyżej.

24. Odszukany w rękopisie i wydany przez Józ. Korzeniowskiego (w *Roczniku filareckim.* 1886) dyjalog polityczny p. t. „Rzeczpospolita polska chramiąc tuła się po światu szukając pomocy a narzeka na swe pany, iż o nię nie dbają. Anno 1549“. (Narzekanie Rzeczypospolitej) jest zdaniem Chmielowskiego, Brücknera i Janika, utworem Reja. Wedł. Bruchnalskiego natomiast nie jest to utwór Reja. (Zob. przypisek do str. 168, t. II „Historji liter. pol.“ Pilata). Brückner sądził dawniej, że to utwór Seklucjana.

Główne rysy „Zatargnienia fortuny z cnotą“ (wymien. przez Trzycieskiego) ocalały, wedł. Brücknera, w dyjalogu Achizy z Zefirą w „Żywocie Józefa“. Zdaniem Chrzanowskiego, prawdopodobniejszym będzie przypuszczenie, że to udramatyzowana i dla „białychgłów“ przerobiona „Fortuny i cnoty różność...“ (1524); byłby to więc, wedł. Chrzan. pierwszy moralitet polski, wcześniejszy od „Komedji“ Bielskiego. (Zob. też Hahn: „Liter. dramat. w Polsce XVI w.“ Str. 59).

Celichowski, a za nim Janik, uważa trzy w fragmentach odnalezione i przedrukowane dyjalogi antykatolickie z druków królewieckich r. 1549 i 1550, za utwory prawdop. Reja. Są to: a) „Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremonjach a ustawach kościelnych“, b) Rozmowa szatana z grzesznikiem“ i c) „Rozprawa księdza z popem“. Brückner przeczy twierdzeniu o autorstwie Reja. (Zob. monogr. o Reju, str. 65 i n.). Ks. Warmiński twierdzi, że a) i b) są to utwory Seklucjana.

25. Wymienione przez Trzycieskiego „Księgi de neutralibus“ zaginęły.

26. „Świętych słów a spraw Pańskich... Kronika albo Postilla, polskim językiem a prostym wykładem też dla prostaków krótce uczyniona“. W Krakowie. M. Wirzbięta. 1557. 2 wyd. 1560; 3-cie. 1566; 4-te. 1571;

5-te. 1594. (W przekł. litewskim wyszła „Postylla“ w Wilnie w r. 1600). Wyd. zmodernizowane p. t. „Kazania Mikołaja Reja czyli Świętych słów a spraw Pańskich... Kronika albo Postylla... Zestawił i wydał X. Teodor Haase. W Cieszynie. 1883. (Wyd. kryt. brak). „Pierwszy wykład moralny ewangielji“ (Brückn.).

27. „Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego... W Krakowie. M. Wirzbięta. 1558. 2 wyd. tamże, 1560; 3 wyd. t. 1585. Nowe wyd. podług edycji z r. 1560 wykonał St. Ptaszycki. Petersburg-Warszawa. 1881—1888. „Pierwsza wielka epopeja dydaktyczna polska“. (Brückn.).

28. „Dwa listy na polski język właśnie wyłożoue. Jeden Aloizego Lipomana... ku JW. Książęciu a panu Mikołajowi Radziwiłłowi, wojewodzie wileńskiemu... A drugi tegoż to JW. Pana do tego biskupa...“ W Brześciu Litewskim. 1559. Jest to przekład broszury łac., wydanej przez Wergerjusza (p. t. „Duae epistolae... Regiomonti Borussiae. 1556) dokonany, wedł. Brücknera, przez Reja. Poświęcenie tłumaczenia Stanisł. Szafrańcowi, przemowa końcowa „Ku temu, co czedł“ i wiersz „Ku Lipomanowi... od księdza Jana, kaznodzieje z Waśniowa“, są pióra, zdaniem B., samego Reja. Broszurę w przekładzie polskim przedrukował Chrzanowski w książce zbiorowej. „Z wieku Mikołaja Reja“. (Warszawa. 1905) i w osobnej odbitce.

29. „Komentarz albo wykład na proroctwo Hozeasza proroka“. W Brześciu Litew. 1559. Pierwszy Chrzanowski (w książce zbior. „Myśl“ 1904) przypuścił autorstwo Reja, tej parafrazy oryginału łaciń. Wita Theodora (Veit Dietrich), wyd. w r. 1545. Wedł. Brücknera, parafrazy tej dokonał głównie Jakub Lubelczyk, w części Rej; on też jest autorem wiersza „Joachima Hellera, mistrza szkoły Norymberskiej, na proroctwo Hozeasza proroka...“ (jest to właśc. przeróbka łaciny humanistycznej Hellera). (Zob. dod. do monogr. „Mik. Rej“); w części, jak przypuszcza Chrzanowski, i Marcin Bielski. (Zob. jego monogr. „M. Bielski“, str. 21—22).

30. Wiersze (wedł. Brücknera), (por. *Pam. liter.* 1905. Str. 49), Reja w dziełach Bartłomieja Groickiego:

„Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskieskiego“ (1559); tu wiersz: „Temu, co te książki czytać będzie, Wojciech Kaszota, Franta dobry towarzysz, rozsądek swój oznajmuje“, i w „Tytułach prawa majdeburskiego“ z 1567 r. wiersze na Leliwę i na St. Spławskiego, kasztelana krzywińskiego.

31. „Zwierzyniec, w którym rozmaitych stanów ludzi, zwierząt i ptaków kształty, przypadki i obyczaje są właśnie wypisane...“ B. m. (Kraków). 1562. 2 wyd. 1574 (powiększ.). Razem z „Zwierzyńcem“, jako dalszą część zbioru, wydał: „Przypowieści przypadłe...“; wyszły one następnie osobno, p. t. „Figliki, albo rozlicznych ludzi przypadki dworskie...“ (b. m. i r., w Krakowie. 1570). „Zwierzyniec“ przedruk. W. Bruchnalski w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1895) (z opuszczeniem „Figlików“). Rozdz. wtóry „Zwierzyńca“ w przedruku homograf. wyszedł w Poznaniu. 1884 p. t. „Przęsło ze Zwierzyńca Mik. Reja“; „Figliki“ wyd. w podobiźnie W. Wittyg. Kraków. 1905. Pierwszy zbiór facecji i fraszek polskich (wedł. Brückn.).

32. „Apocalypsis. To jest dziwna sprawa skrytych tajemnic Pańskich...“. Kraków. M. Wirzbięta. 1565. Przedruk homograf. nakł. Działyń. Paryż. 1876.

33. „Zwierciadło albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawam jako we źwierciedle przypatrzyć“. W Krakowie. Maciej Wirzbięta imprymował jego Królewskiej Miłości typograf.“ 1568. 2 wyd. Wilno. 1606.

Dzieło to zawiera w sobie:

a) „Żywot człowieka poczciwego“.

b) „Spólne narzekanie wszej Korony na porządną niedbałość naszą“. („Przemowa krotka do krześcijańskego człowieka każdego...“). (Prozą).

c) „Apoftegmata. To jest krotkie a roztropne powieści...“). (Wierszem).

d) „Przemowa krotka do poczciwego Polaka stanu rycerskiego“. (Wierszem).

e) „Zbroja pewna każdego rycerza krześcijańskiego“. (Prozą).

f) „Do uczciwego a bacznego Polaka... krótkie a przyjacielskie napomnienie“. (Prozą).

g) „Żegnanie z światem“. (Wierszem).

W końcu księgi dodano w pierwszym wydaniu życiorys Mikołaja Reja, napisany przez Andrzeja Trzycieskiego, p. t. „Żywot i sprawy poćciwego slachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic...“ Wydanie nowe całego „Zwierciadła“ wyszło staraniem Akad. Um. w Krakowie r. 1905. (Naślad. wyd. 1-go z r. 1567/8). Takież wydanie dokładne (dokł. przedruk wyd. 1568) rozpoczął Sam. Adalberg w Krakowie w r. 1897, ale wydał tylko zeszyt I (obejmujący tekst całkowity do połowy mniejwięcej „Kapitulum I Wtorych Ksiąg“). „Żywot człowieka poczciwego“ był w w. XIX trzykrotnie, ale niekrytycznie przedrukowany: 1. w „Zbiorze pisarzów polskich“ Gałęzowskiego, t. VI—VIII. Warszawa. 1828; 2. w „Bibl. polskiej“ Turowskiego. Kraków. 1859; 3. w „Bibl. Mrówki“. Lwów. B. r. „Żywot człowieka poczciwego“ i „Spólne narzekanie“, wyd. Kallenbach w „Bibl. dzieł wybor.“, 4 t. Warszawa. 1903—4. „Pisma wierszem znajdujące się przy dziele jego... p. t. „Zwierciadło“, wyd. niekrytycznie Ambroży Grabowski w Krakowie. 1848. Toż przedruk. w „Bibliotece Mrówki“. Lwów b. r. Popularne dokładne wydanie „Zwierciadła“ w całości wyszło w Krakowie w 2 tomach. Wydali Jan Czubek i Jan Łoś. Kraków. 1914.

34. List Mik. Reja do księcia Pruskiego Alberta wyd. Celichowski w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* XVIII. 1891.

Wyd. zbior. wszystkich dzieł Reja brak. „Wybór pism wierszem i prozą“, w opracowaniu popularnym Konrada Drzewieckiego, w Wendego *Biblioteka klasyków polskich*. Warszawa. 1914. Zawiera oprócz wyjątków z „Krótkiej rozprawy“, „Wizerunku“, „Zwierzyńca“, „Żywota czł. poczciwego“, „Apoftegmatów“, „Przemowy krótkiej do poczc. polaka stanu rycerskiego“ i Żegnania z światem“, Trzycieskiego „Żywot i sprawy Mik. Reja“ w całości. Wyjątki z „Postyli“ i z „Hozeasza Proroka“ podał Brückner w „Dodatkach“ do monogr. swojej o M. Reju.

„Historja prawdziwa, która się stała w Landzie...“

(Kraków. 1568) jest wedł. Janika ostatniem dziełem Reja, któremu ten utwór za Celichowskim (wydawcą), wbrew Brücknerowi, przypisuje.

Literatura o Mikołaju Reju. (Ważniejsze prace).

A. Monografje.

1. Brückner: Mikołaj Rej. Studjum historyczne. Kraków. 1905. (Oceny: a) Dobrzycki w *Pam. liter.* 1905. b) Kallenbach w *Kwart. histor.* 1906).
2. Windakiewicz: Mikołaj Rej z Nagłowic. Kraków. 1895. (Oceny: a) K. Bartoszewicz w *Przegl. liter.* 1896. b) Brückner w *Kwart. histor.* 1897.
3. Janik: Mikołaj Rej z Nagłowic. (Charakterystyki literackie pisarzów polskich. XIV). Złoczów (Lwów). 1905.

B. Życiorysy i przyczynki do życiorysu.

a) *Współcześnicy o Reju:*

1. Trzycieski: Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego, Mikołaja Reja z Nagłowic... (przy „Zwierciadle“ Reja z r. 1567). (Nowsze przedruki: a) w edycji jubileuszowej „Zwierciadła“. Kraków. 1905; b) w edycji „Zwierciadła“ Czubka i Łosia. Kraków. 1914; c) w „Mikołaja Reja Wyborze pism wierszem i prozą“. Warszawa. 1914. Wendego *Bibliot. klasyków polskich.*
2. Jan z Woźnik: De Apostolica Jesu Christi doctrina. 1568. Ustęp o Reju przytacza Juszyński w „Dykcjonarzu poetów polskich“, t. II, str. 116 i 131, w oryginale i przekładzie.
3. Wereszczyński: Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a obmierzłym wydmikuflom. Kraków. 1585. Przedruk. Kraków. 1860. Tur.
4. J. Szcz. Herburt w przedmowie do poem. „Herkules“ (1612). (Zob.).

b) *Literatura w. XIX i XX:*

1. J. Przyborowski: Rok urodzenia i śmierci Reja. *Tygodnik poznański.* 1862.
2. Rybarski: Dokumenty odnoszące się do Mikołaja Reja i jego rodziny. *Ateneum.* 1880, III.
3. Ptaszycki: Nikołaj Rej, polskij pisatiel XVI w. Nieskolko nowych dannych dla jewo biografji“. Petersburg. 1883.
4. Czajewski: Mik. Rej z Nagł. na sejmach. Warszawa. 1885.
5. Ptaszycki: Mikołaj Rej i ks. Józef Wereszczyński. W „Upominku wileńskim“ dla Kraszewskiego. Wilno. 1879.
6. Kniaziołucki: Materjały do biografji Mikołaja Reja z Nagłowic. *Archiwum do dziejów oświaty i liter. w Polsce.* VII. Kraków. 1892.
7. Zawiliński: Kilka słów o roku urodzenia... Mikołaja Reja. *Bibl. Warsz.* 1884. III.

8. Gawlikowski: Beiträge zu einer Biographie des Nikolaus Rej von Nagłowice. (*Jahresbericht d. Rudolf-Gymn. in Brody.* 1899, i odb.).
9. Wierzbowski: Materjały do dziejów piśmiennictwa polskiego... I. Warszawa. 1900.
10. Bruchnalski: Czy Rej piastował jaki urząd? (1505—1905. „Mik. Rej z Nagł.“ Jednodniówka. Lwów.
11. Brückner: Mikołaj Rej w Warszawie. *Kur. Warsz.* 1905, nr. 1.
12. E. B.: Data urodzin Reja. *Kur. Warsz.* 1905, nr. 35.
13. Tołwiński: Kiedy urodził się Rej? *Kur. Warsz.* 1905, nr. 38.
14. Łopaciński: Ustalenie daty urodzin Mikołaja Reja. („Z wieku Mik. Reja“. Księga jubileuszowa 1505—1905. Warszawa. 1905).
15. Merczyng: Rejowie z Nagłowic jako członkowie polskiego kościoła ewangielickiego. (Tamże).
16. Wierzbowski: Kilka nowych dokumentów do biografji M. Reja i rodziny jego. (Tamże).
17. St. Cieszkowski: Reyowie z Nagłowic. *Kur. Świąt.* 1905, nr. 6.
18. Miaskowski: Czy Rej piastował jaki urząd? *Roczn. Tow. P. N. Pozn.,* t. 34. 1908.

C. Charakterystyki Reja jako pisarza, jego twórczości w ogólności.

1. Mickiewicz: Literatura słowiańska, I.
2. Maciejowski: Piśm. pol. I.
3. Kraszewski: Dziś i lat temu trzysta. Wilno 1863.
4. Siemieński: Mikołaj Rej. (*Portrety literackie.* I, Poznań. 1865 i „Dzieła“ III).
5. Mecherzyński: Hist. wymowy. II, 480—486.
6. Bełcikowski: M. R. („Ze studjów nad liter. polską“. Warszawa. 1886).
7. Zawadzki: M. R. z Nagłowic. Lwów. 1875.
8. Chmielowski: Dziesięć lat z dziejów wychowania w Polsce. *Bluszcz.* 1877.
9. Plenkiewicz: Z dziedziny pedagogiki. *Kłosy.* 1878.
10. Plenkiewicz: Etyka M. Reja. *Kłosy.* 1880. Osobno. Warszawa. 1905. *(Bibl. dz. wyb.).*
11. Bem: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiej. („Ognisko“. Książka zbiorowa (dla Jeża). Warszawa. 1882. Toż w jego „Studjach i szkicach literackich“. Warszawa. 1904).
12. Chlebowski: M. R. w świetle nowych świadectw. *Ateneum.* 1893, I (i w „Pismach“ II).
13. Leciejewski: Zapatrywania M. Reja na wychowanie. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1898.
14. Criegern: Nikolaus Rej als Polemiker. Lipsk. 1900.

15. Dropiowski: Nik. Rey als Politiker. *Jahresbericht. d. Rudolf-Gymn. in Brody.* 1901.
16. Fabian: M. R. z Nagłowic jako pisarz religijny ewangielicki. *Zwiastun ewangel.* 1904—5.
17. Giedrojć: Poglądy lekarskie Reja. Warszawa. 1905 (Odb. z *Krytyki lekarskiej.* 1905).
18. Nowaczyński: Żywot i wizerunek M. Reja z Nagł. *Ateneum.* 1905. Osobno p. t. „Wizerunek M. Reja z Nagł." Warszawa. 1905.
19. Chlebowski: Mik. Rej jako pisarz. („Z wieku Mik. Reja" Księga jubil. Warsz. 1905). Osobno w wyd. „Książki dla wszystkich". Warszawa. 1905. Przedruk. w „Pismach". II.
20. Kallenbach: Mik. Rej. Szkic jubileuszowy. Kraków. 1906 Odb. z *Przegl. pol.*
21. Bruchnalski: Mik. Rej. Lwów. 1906. (Odczyt).
22. Tarnowski: Przemówienie przy otwarciu zjazdu naukowego im. M. Reja. Kraków. 1906.
23. Chrzanowski: Dlaczego Rej jest ojcem literatury naszej. *Kur. Warsz.* 1905, nr. 35 i 37.
24. Chlebowski: Pierwszy literat polski. (W książce zbior. p. t. „Sami sobie". Warszawa. 1900).
25. Chrzanowski: Posłowie ziemscy w pismach Reja. *Nowa gaz.* 1906, nr. z 14 kwietnia.
26. Dobrzycki: Rej. *Pam. liter.* 1905, i w jego: „Z dziejów literatury polskiej". 1907.
27. Ujejski: Pojęcia Reja, dotyczące Polaka i Polski. *Pam. liter.* 1905.
28. Sobieski: Rej a Zamojski. *Bibl. Warsz.* 1905, I i w jego książce „Trybun ludu szlacheckiego". Kraków. 1905.
29. Sinko: Rey i Dante. *Przegl. pol.* 1905.
30. Bruchnalski: Mik. Rej z Nagł. w świetle sądów poetyckich „Złotej epoki". *Nasz kraj.* 1906.
31. Bruchnalski: Rozwój twórczości pisarskiej Mik. Reja. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XLIV. 1907.
32. Janik: Zbytek w pismach Reja. *Lud.* 1908.
33. „Z wieku Mikołaja Reja". 1505—1905. Warszawa. 1905.
34. „Pamięci Mik. Reja z Nagłowic" — Towarzystwo literackie im. Ad. Mickiewicza (=*Pam. liter.* 1905, zesz. IV).

D. Rozprawy i studja nad poszczególnemi utworami Reja.

(„Wizerunk").

1. Tyszyński: „Wizerunek", poemat z r. 1558 M. Reja. *Bibl. Warsz.* 1868, II i w jego „Wizerunkach polskich". Warszawa. 1875.
2. Bem: „Wizerunek" Mik. Reja z Nagłowic jako utwór sztuki i zdrowej myśli. *Niwa.* 1874 i w jego „Studjach i szkicach literackich". Warszawa. 1904.

3. Ptaszycki: Mik. Reja z Nagł. „Wizerunek". Notatka literacko-bibliograficzna. Wstęp do wyd. „Wizerunku" z r 1881—1888. (Warszawa).
4. Ptaszycki: K istorii litieraturnych zaimstwowanij w polskoj litieraturie XVI st. Marcellus Palingenius Stellatus i Nikołaj Rej. Nadb. z „Commentationes philologicae. Petersburg. 1897.
5. Pyszkowski: M. Rej's „Wizerunk" und dessen Varhältniss zum „Zodiacus vitae" des Marcellus Palingenius. Kraków. 1901.
6. Kniaziołucki: Do gienezy poematu Mik. Reja „Wizerunek żywota poczciwego człowieka". *Rozpr. wydz. filol., Ak. Um.,* t. XLIV. 1908.
7. Landau: Mik. Reja Wizerunek a Zywot. *Pam. liter.* 1913.

(„Zwierciadło").

1. Kraszewski: Dziś i lat temu trzysta. *Gaz. codz.* 1859—1860. Osobno. Wilno. 1863. 2 wyd. Warszawa. 1879.
2. Ptaszycki: W kwestji oryginalności „Zwierciadła" Rejowego. „Gwiazda". Kalendarz. Petersburg. 1882.
3. Gostomski: M. Reja Żywot człowieka poczciwego. *Bibl. Warsz.* 1889, I.
4. Galle: „Żywot człowieka poczciwego" Reja a „Cato Maior" Cycerona (w „Z wieku Mikołaja Reja...").
5. Sinko: Źródła przykładów Reja w „Żywocie człowieka poczciwego" *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XLIII. 1905.
6. Bruchnalski: Rozwój twórczości pisarskiej M. Reja. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XLIV. 1908.
7. Landau: M. Reja „Wizerunek" a „Żywot". *Pam. liter.* 1913.
8. Chrzanowski: „Zwierciadło" Reja przed sądem potomności. Wstęp do „Zwierciadła" wyd. Czubka i Łosia. Kraków. 1914.

(Inne utwory Reja).

1. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. I. (O „Żywocie Józefa").
2. Bruchnalski: „Żywot Józefa" w stosunku do literatury obcej. *Muzeum.* 1886, i odb. Lwów. 1886.
3. Nehring: Die dramatisirte Geschichte Josephs: Żywot Józefów von Nik. Rey. *Archiv f. slav. Phil.* IX. 1886.
4. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. We Lwowie. 1906.
5. Zawiliński: Kilka słów o urodzeniu i o Psałterzu M. Reja z Nagł. *Bibl. Warsz.* 1884, III.
6. Brückner: Na zaraniu literatury. Psałterze polskie. Domniemany Psałterz Rejowy. *Bibl. Warsz.* 1902, II.
7. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXIV. 1902.

8. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. (1903).
9. Karskij: Polskaja Psałtyr' Nik. Reja. *Ruskij Fitołogicz. Wiestnik.* 1894.
10. Chlebowski. Świeżo odnalezione utwory Reja. *Niwa.* 1893. (O „Krótk. rozpr.).
11. J. Przyborowski: (O „Krótkiej rozprawie"). *Bibl. Warsz.* 1893, II.
12. Chmielowski: Czy to nie wiersze Reja? *Ateneum.* 1886, II. (O Dyjalogach).
13. Chrzanowski: Dyjalog Warwasa z Dykasem Reja. „Z wieku Mik. Reja". Księga jubil. 1505—1905.
14. Brückner: O pismach dziś nieznanych. I. „Warwas" Reja. *Bibl. Warsz.* 1895, I.
15. Brückner: O pismach dziś nieznanych. II. Kupiec polski. *Bibl. Warsz.* 1895, I.
16. Brückner: Warwas po polsku. (W Dod. do monogr. „Mik. Rej". (1905).
17. Krček: W sprawie oryginalności „Warwasa" Rejowego. *Pam. liter.* 1905.
18. Chrzanowski: Zwierzyniec Mik. Reja z Nagł. *Ateneum.* 1893, III.
19. Sinko: Drobiazgi humanistyczne. O wpływach klasycznych w „Zwierzyńcu". *Eos.* 1905.
20. Chrzanowski: Facecje Mik. Reja. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII. 1894. (O „Figlikach").
21. Łopaciński: Uwagi z powodu „Figlików" Reja. Lud. 1906.
22. Łopaciński: Dwie przeróbki z XVII figlika Reja „Co śmiotanką z chustą zjadł". *Pam. liter.* 1906.
23. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. liter.* 1907. (O przypowieści przypadłej M. Reja: „Śmierć z Kupidynem").
24. Polivka: „Tatku, ach tylko taką gąskę mi daj". Ze studjów powiastkowych. *Wisła.* 1896.
25. Krček: O tak zwanym „Hejnale" Rejowym. *Pam. liter.* 1905.
26. Chrzanowski: Z literatury teologiczno-polemicznej XVI w. („Myśl". Księga zbiorowa. Warszawa. 1904) (O Proroctwie Hozeasza).
27. Brückner: Hozeasz Prorok. (W „Dod." do monogr. „Mik. Rej").
28. Kallenbach: O Postylli Reja. („Z wieku M. Reja". Księga zbior. Warszawa. 1905).
29. E. Słowacki: (O „Spólnem narzekaniu"). Dzieła. III.
30. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I. 1886. (O „Spólnem narzekaniu").

(O języku i formie utworów Reja):

1. Szomek: Instrumentalis i locativus pluralis deklinacji rzeczownikowej w dziele M. Reja z Nagł. „Apocalipsis" z r. 1565. *Sprawozd. Komisji język. Akad. Um.* III. 1884.
2. Bruchnalski: O rymie w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Muzeum.* 1885.
3. Bruchnalski: O budowie zwrotek w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Rozpr. i spraw. wydz. fil. Akad. Um.* XIII. 1889.
4. Łukowicz: Deklinacja i konjugacja w dziele Reja Apocalipsis. *Sprawozd. Kom. jęz. Akad. Um.* V. 1889.
5. Szomek: Genetivus u M. Reja pod względem syntaktycznym. *Spraw. gimn. w Sanoku za r. 1892.*
6. Zawiliński: Ze skarbnicy Rejowej — kilka drobiazgów. *Poradnik językowy.* 1905.

Słownik Reja dodali wydawcy poszczególnych jego utworów, jak Ptaszycki do „Wizerunku", Zawiliński do „Żywota Józefa, Łoś do „Zwierciadła", Bruchnalski do „Zwierzyńca".

Zob. nadto bibliografję liter. krytycznej o Reju u Pilata Hist. liter. pol. II, cz. I. Str. 138—149 i u Hahna: Bibliografja o M. Reju za r. 1905. *Pam. liter.* 1905.

Literaturę Rejową omawiają krytycznie: Brückner w rozdz. I. swej monogr. o M. Reju i Chrzanowski w studjum „Zwierciadło" Reja przed sądem potomności".

3. STANISŁAW ORZECHOWSKI. *(Stanislaus Orichovius).*

Kanonik przemyski. Pochodził z rodziny (h. Oksza), która od wieków osiadła w ziemi Przemyskiej. Ur. 11 listopada 1513 r., w Orzechowcach albo w Przemyślu, z o. Stanisława, pisarza ziemi przemyskiej, i Jadwigi Baranieckiej (h. Trąby) córki księdza ruskiego. (Gente Ruthenus, natione Polonus). Uczył się w szkole katedr. w Przemyślu. Jeszcze w r. 1525 wyrobił mu ojciec kanonikat przemyski. W r. 1526 wstąpił do akad. krakowskiej. W r. 1528 do uniwersytetu w Wiedniu; stąd udaje się w r. 1529 do Witembergi, gdzie w uniw. słucha wykładów Melanchtona i obcuje z Lutrem. Na rozkaz ojca udaje się z Witembergi do Włoch, w r. 1532, i kształci się w uniwersytetach w Bononji, w Padwie, w Wenecji i w Rzymie. Za powrotem do kraju (1543) wyświęcony wbrew woli na księdza (1543) i otrzymuje plebanję w Żórawicy. Rozsła-

wia się pismami: „Fidelis subditus“ i „Turcyki“ (1543). W 1547 pozwany przed sąd biskupi za pisma przeciw celibatowi i w obronie wiary greckiej; na sejmiku w Wiszni w r. 1550 występuje w obronie małżeństwa księży i oświadcza, że się ożeni. Zagrożony przez bisk. Dziaduskiego infamją, banicją i konfiskatą, sprawę swoją wytacza na sejm r. 1550. W 1551 r. żeni się z Magdaleną Chełmską. Wyklęty jako heretyk, wytacza swą sprawę na sejm r. 1552. Klątwę zawieszono i dano mu warunkowe rozgrzeszenie. W 1561 uznany prawowiernym.

Zm. w końcu r. 1566.

Najważniejsze pisma:

1. „Oratio Reipublicae Polonae“, pisana na sejm r. 1543. (W *Tomicjanach*).

2. „Fidelis subditus“. Kraków. 1543. Drugi „Fidelis subditus“ wyszedł w 1549. Oba wyszły razem w Krakowie r. 1584 (ogł. Jakub Górski). „Fidelis subditus“ kursował, wedł. Wierzbowskiego, bezimiennie po Krakowie w r. 1543; nie oddano go do druku ze względu na ton namiętny i zuchwały wielu ustępów. „Fidelis subditus“ w redakcji I-szej z r. 1543. Wyd. T. Wierzbowski. Warszawa. 1900. (*Bibl. zapomn. poetów i proz. pol.* XVI—XVIII w.).

3. T. zw. „Turcyki“:

a) „De bello adversus Turcas suscipiendo... ad equites Polonos oratio“. Kraków. 1543. (2 ed.). Jednocześnie wyszła w przekładzie polskim, jak przypuszcza Wierzb., samego Orzechowskiego, jak znowu twierdzi Brückner, kogo innego; p. t. „Książki Stan. Orzechowskiego o ruszeniu ziemie polskiej przeciw Turkowi...“. W Krakowie. 1543. Przedruk. z unikatu bibl. Czarneckiego w Rusku Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i proz.* Warszawa. 1895.

b) „Ad Sigismundum Poloniae regem Turcica secunda“. Kraków. 1544. Obie Turcyki wyszły razem: w Bazylei. 1551; w Krakowie. 1590; w Rzymie. 1594; w Wiedniu 1663. Przekł. polski Jana Januszowskiego wyszedł p. t. „Oksza Stanisława Orzechowskiego na Turka“. Kraków. 1590.

4. „Baptismus Ruthenorum“. Kraków. 1544.

5. „Pro ecclesia Christi, ad Samuelem Matiejovium“. Kraków. 1546.

6. „De lege coelibatus, contra Siricium“. (1547?)

7. „Supplicatio ad Julium III“ wydana, wraz z „De lege coelibatus“, w Bazylei w 1551 r. Toż po polsku: „List Stanisława Okszyca Orzechowskiego do Juljusza III Papieża z prośbą o uchwalenie małżeństwa swego“, wydany, obok tekstu łac., w Lipsku. 1782 r.

8. „Diatribe St. Orichovii Rutheni contra calumniam... Kraków. 1548.

9. „Funebris oratio, habita... ad equites Polonos in funere Sigismundi Jagellonis. Kraków. 1548; w Wenecji. 1548.

10. „Repudium Romae“, pisane m. 1556—59, druk ?

11. „Oratio ad Equites Majoris Poloniae, de obscuro Regis matrimonio“. 1550.

12. In leges et statuta Regni Poloniae ab Jacobo Prilusio digesta ad equites Polonos oratio“. Kraków. 1553. Warszawa. 1763.

13. „Opowiadanie upadku przyszłego polskiego...“, traktat Orzech. z r. 1560, wyd. z rękopisu bibl. Jagiell. Wierzbowski w *Bibl. zapom. poetów i proz. pol.* Warszawa. 1901. Wedł. Brücknera, wyd. poraz pierwszy w r. 1561, przedruk. przez Józefa Korzeniowskiego w „Orichovianach“. Jest to ów list do St. Mik. Stadnickiego z r. 1560 („Orichov.“) w zmienionym nieco i rozszerzonym układzie i z poprzedzającym tekst listem wstępnym do Jana Herburta.

14—15. „Pro dignitate sacerdotali oratio“, wyd. wraz z „Confessio fidei catholici“. Kraków. 1561; 2 wyd. Kolonja. 1563. Po polsku p. t. „Wyznanie wiary“ w przekł. Krzyżanowskiego. 1562.

16. „Chimaera, sive de Stancari funeste regno Poloniae secta“. Kraków. 1562. Kolonja. 1563. Przeł. na pol. X. M. Z. A. Włyński w r. 1810 (rękop.).

17. „Fricius, sive de majestate sedis Apostolicae“. B. r. i m. (1562, w Kolonji ?).

18. „Rozmowa albo Dyjalog około egzekucjej Polskiej Korony“. W Krakowie. 1563.

19. „Quincunx, to jest wzór Korony Polskiej na cynku wystawiony". W Krakowie. 1564.

20. „Ziemianin albo Rozmowa ojca z synem o sprawie Polski". Kraków. 1565.

21. „Policja Królestwa Polskiego, nakształt Arystotelesowych polityk wypisana dla dobra pospolitego r. 1566", z rękop. Ak. Um. wyd. wraz z przedrukiem „Ziemianina" Żegota Pauli. W Krakowie. 1859.

22. Annales Polonici ab excessu divi Sigismundi I". Dobromil. 1611; Gdańsk. 1643; Lipsk. 1712. Przekł. polski Ks. Włyńskiego p. t. „Kroniki Stan. Orzechowskiego". Kraków. 1767. (Obejmują dzieje l. 1548—52).

23. „Conciones in maximo totius Regni Poloniae conventu apud Leopolim de republica habitae". Wydał razem z „Annales" Herburt w Dobromilu w r. 1611, mylnie uważając je za 6 rocznik. W. Kętrzyński mylnie autorstwo „Conciones" przypisał w r. 1871 Stanisławowi Górskiemu. Zbił to twierdzenie Bostel (*Kw. histor.* 1887) „Conciones" to dyjarjusz „Wojny kokoszej" z r. 1537.

24. „Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego... Warszawa. 1773. Wyd. z rękop. Fr. Bohomolec. Inny rękopis w bibl. Zamoj. w Warszawie. (Zob. Brückner „Mik. Rej". 81). (Przedruk. Tur. w *Bibl. pol.* Sanok. 1855).

„St. Orzechowskiego dzieła w niektórych przedmiotach pisane". W przekł. Ks. Włyńskiego. (Kroniki i Mowy). 2 t. Wrocław. 1826.

„Orichoviana. Opera inedita et epistolae..." 1543—66. Vol. I. Kraków. 1891. Wyd. J. Korzeniowski. (*Bibl. pis. pol.*). M. i. zawiera autobiografję Orzech., wydaną i osobno p. t. „Vita Stanislai Orichovii... a. 1564 scripta". Kraków, 1891.

„Idea apocalyptica" („Apocalypsis") nie jest utworem Orzechowskiego, lecz J. D. Solikowskiego.

W rękop. Orzech. „De jure naturae et gentium".

Testament Orzech. (po łac.) podał Wierzbowski w „Materjał." II, 14—16.

Literatura o Stanisławie Orzechowskim.

Monografji brak.

1. Ossoliński: St. O. w „Wiadom. histor.-kryt. III. Kraków. 1819—22. Toż p. t. „Żywot i sprawy St. Orzechowskiego. Kraków. 1851.
2. Brodziński: Pisma III.
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX i indziej.
4. Radecki: Pamiątki z dziejów dawnej Polski. I. (Mowa Zbąskiego. 1559). Poznań. 1844.
5. Brandowski: De Stanislai Oxii Orichovii Annalibus Polonicis. Berlin. 1860.
6. Kubala: Stan. Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek Reformacji w Polsce. Lwów. 1870. Nowe wyd. (z ilustr.). Lwów. 1907. *(Nauka i sztuka)*.
7. Tyszyński: Ocena pracy Kubali w *Bibl. Warsz.* 1870. IV; toż w Tysz. „Pismach kryt." II. 1904.
8. Spasowicz w rozpr. o Syrokomli („Studja nie z natury". Wilno. 1881, i w „Pismach", I).
9. Szujski: Mowa St. Orzechowskiego. („Opow. i roztrząs." I. Toż w „Dziełach". Ser. II, t. 5. Kraków. 1885.
10. Małecki: Andrzej Frycz Modrzewski.
11. Dylewski: Andrej Frycz Modrzewskij. Warszawa. 1884.
12. Liubowicz: Istor. reform. w Polsze. 1883.
13. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce.
14. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I.
15. Korzeniowski: O autorach Żywota Piotra Kmity i Opisu wojny kokoszej. *Pam. Ak. Um. filol.* VI.
16. Bostel: Orzechowski czy Górski? *Kwart. histor.* 1887.
17. Korzeniowski we wstępie do „Orichovianów". (1891).
18. Brückner w rec. tego dzieła. *Kw. histor.* 1892.
19. Sumcow: Stanisław Oriechowskij. *Kijew. Star.* 1888.
20. Krzesiński: Stanislaus Orzechowski. Biographische Skizze. Posen. 1891.
21. Koppens: Dwa lata w życiu Orzechowskiego. (1548—1549). *Przegl. powsz.* 1893.
22. A. Maczuga: Ostatnie lata w życiu St. Orzechowskiego 1562—1566. *Spraw. gimn. w Tarnowie za 1894/5.*
23. Rembowski: Hasła i plany wojenne przeciw Turcji. *Bibl. Warsz.* 1895, paźdz.
24. Prochaska: Rokosz lwowski z r. 1537. III. Kwestja autorstwa „Conciones" i rozbiór tego dyjarjusza. *Kwart. histor.* 1902, III.
25. Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905.
26. Tad. Smoleński: Wczesna młodość Stan. Orzechowskiego (1513—1532). *Przegl. hist.* 1906.
27. Kossowski: Trybun ludu szlacheckiego. Lwów. 1907.
28. T. Grabowski: Humanizm w teologji. Wystąpienie Orzechowskiego. (Rozdz. II książki „Piotr Skarga na tle katol. liter. relig. w Polsce XVI w." Kraków. 1913).

29. Fr. Bohomolec we wstępie do wyd. „Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego. Warszawa. 1773.
30. Zaccaria: Dissertazioni varie italiane a storia ecclesiastica appartenenti. Rzym. 1780, II.
31. Mecherzyński: Hist. wym. I, 410—457.
32. Wierzbowski: K. Warszewicki. Warszawa. 1887. Str. 234—6. (o „Żyw. Tarnowskiego“).

4. ŁUKASZ GÓRNICKI.

Mieszczan. pochodz., nazywał się pierwotnie Górą. Ur. się w 1527 w Oswięcimiu; był synem Marcina Góry, mieszczanina oświęcimskiego, i Anny Gąsiorkówny z domu, mieszczki bocheńskiej. Uczył się od r. 1538 w Krakowie, ale w akademji krak. prawdop. studjów nie odbywał. W l. 1543—48 bawił we Włoszech. Od r. 1548 był dworzaninem, najprzód Sam. Maciejowskiego, bisk. krak. i kanclerza kor., następnie następcy jego Andrz. Zebrzydowskiego, wreszcie podkanclerzego Jana Przerębskiego. Z nim towarzyszył królowi Zygm. Augustowi w podróży do Gdańska, Malborga, Królewca i Litwy (1552), a w r. 1553 Przerębskiemu w poselstwie do Wiednia (celem proszenia o rękę cesarzówny Katarzyny dla króla). W l. 1556—59 przebywał we Włoszech, na studjach humanistycznych, w Padwie i w Wenecji. Za powrotem do kraju, został w r. 1559 sekretarzem królewskim i bibliotekarzem Zygm. Augusta. W r. 1561 został uszlachcony. Od r. 1565 przebywa stale w Tykocinie, dokąd bibliotekę królewską z Wilna przewieziono. W r. 1572 (wedł. Ptasz.) mianowany starostą tykocińskim. Ok. tego czasu żeni się z Barbarą Broniewską. W r. 1576 otrzymuje od Stef. Batorego starostwo wasilkowskie.

Zmarł 22 lipca 1603 r.

Dzieła:

1. „Dworzanin polski“. Kraków. 1566. 2 wyd. 1639. 3. 1761/2 (częśc.), 4. 1828, 5. 1858, 6. 1886. Nowe wyd. Brody. 1905. (Przekł. niem. Stuttgart. 1856).

2. „Rozmowa Polaka z Włochem o wolnościach i prawach polskich“. Kraków. 1616. (Wyd. t. zw. Suskiego). Plagjat Piotra Suskiego. Wyd. poprawne (synów Górnickiego) p. t. „Rozmowa o elekcjej, o wolności, o prawie i obyczajach polskich“. W Krakowie. 1616. (Wyd. z r. 1587 i 1589 wedł. Brücknera, nie istniały). (3 wyd. „Rozmowy“. 1755, 4-te. 1828, 5-te. 1855. (Tur.), [przekł. niem. (Friesego). 1753 i 1762].

3. „Droga do zupełnej wolności“. Elbiąg. 1650. (2 wyd. Berlin. 1852, 3 wyd. Kraków. 1858. (Tur.).

4. „Dzieje w Koronie Polskiej... od r. 1538, aż do r. 1572“. Kraków. 1637. (2 wyd. 1754, 3. 1805, 4. 1828, 5. 1855. (Sanok).

5. „Demon Socratis albo Rozmowa złodzieja z czartem“ (druk. 1624).

6. „Raczył“. Kraków. 1598. (Podobiznę wyd. T. Działyński w Paryżu. 1859).

7. „Troas. Tragoedia z Seneki“. Kraków. 1589.

8. „Rzecz o dobrodziejstwach, z Seneki wzięta“. Kraków. 1593. (2 wyd. Kraków. 1858, Tur.)

9. Rozprawka Górn. o grafice, wyd. przez Januszowskiego w dziełku zbiorowym p. t. „Nowy karakter polski“ w Krakowie 1594; podobiznę wyd. Löwenfeld w Krakowie. 1882.

10. Tren na śmierć żony (pis. 1587) druk. w *Pamiętn. Warsz.* 1802 r. i w *Bibl. Warsz.* III. 1843. Inny wiersz Górn.: „Ty się boisz nie wiem kogo“ ogłosił Brückner w *Bibl. Warsz.* 1893, IV. (Brückner znalazł również kilka erotyków Górn.).

Brückner i Windakiewicz przypisują też Górnickiemu autorstwo „Pieśni o pruskiej porażce“ (opierając się na Kochanowskiego Elegji III, 13). Nehring (*Kwart. hist.* 1894, str. 672) i Chmielowski (Hist. liter. I, 128) wątpią o tym.

Listy: 5 listów ogłosił Maciejowski w Dod. do Piśmien. pol. III; 6 listów Löwenfeld w *Ateneum.* 1883. 9 listów Kurpiel w *Archiw. do dziejów liter. i ośw. w Polsce,* X i XII. Listy pisane przeważnie po polsku, niektóre tylko, (do książąt pruskich, do Stefana Batorego), w jęz. łacińskim.

Zbiorowe wyd. dzieł Górn. wyszło p. t. „Łukasza Górnickiego Dzieła wszystkie“. 3 tomy. Warszawa. 1886. (*Bibl. najceln. utw. liter. europ.*). Wyd. Löwenfelda i Chmielowskiego.

Literatura o Łukaszu Górnickim.

Monografja:

Löwenfeld: Lukasz Gornicki. Sein Leben und seine Werke. Wrocław. 1884. Przekł. polski: Ł. G... Warszawa. 1884.

Przyczynki do życiorysu i do charakterystyki twórczości:

1. Mecherzyński: Hist. wym. I, 473—83.
2. Wł. Trębicki: Zbiór wiadomości o życiu i pismach Ł. Górnickiego. *Bibl. Warsz.* 1843. III.
3. E. Słowacki: Dzieła. III.
4. L. Borowski w wykł. o liter. pol. (*Album literackie.* 1848).
5. Ks. Ign. Smoleński: Życiorys Łuk. Górn. *Przegl. nauk.* 1848.
6. Maciejowski o G. w *Bibl. Warsz.* 1850 i w Piśm. pol.
7. A. Przeździecki: Kilka nowych szczegółów dotyczących Łuk. Górn. *Bibl. Warsz.* 1862, II.
8. A. Wejnert w *Bibl. Warsz.* 1875: Kilka szczegółów nieznanych z życia Ł. G. (I, IV).
9. Z. Gloger w *Bibl. Warsz.* 1875, III i 1877, I.
10. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. (przedtym w *Przegl. pol.* 1869, IV).
11. Tarnowski: „Dworzanin" Górnickiego. (Studja do hist. liter. pol., t. III. Kraków. 1897. Przedtym *Przegl. pol.* 1871, IV.
12. B. Czarnik: Żywot Łuk. Górnickiego. *Przew. nauk. i liter.* 1882 (i osobno).
13. B. Kalicki: O pomysłach emancypacji kobiet w XVI i XVII st. *Przegl. pol.* 1873.
14. Loewenfeld: Przyczynek do życiorysu Łuk. Górn. *Ateneum.* 1883, III.
15. Ptaszycki: Ł. G. Kilka nieznanych szczegółów z życia... *Bibl. Warsz.* 1886.
16. Chmielowski: Ł. G. (wstęp do „Dzieł wszystkich" W. 1886).
17. Windakiewicz: Kilka słów o Ł. G. i jego rodzinie. *Bibl. Warsz.* 1887, III.
18. Gloger: Dworzec Ł. G. w Lipnikach pod Tykocinem. *Bibl. Warsz.* 1889, I.
19. Ulanowski przy wyd. Suskiego „Korrektury prawa" z r. 1610. Kraków. 1888
20. Chmielowski: Ł. G. *Enc. Wych.* V, 1893 (o pogl. pedagog.).
21. Brückner: Źródła do dz. liter. i ośw. pol. VI. Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893, grud. (o niezn. wiersz.)
22. Szycówna: Świat dziecięcy w literaturze polskiej. Poglądy pedagogiczne Górnickiego. *Tyg. pol.* 1899, nr. 9.
23. Brückner: Ł. Górnickiego Rozmowa Polaka z Włochem. Notatka bibliograficzna. *Kwart. histor.* 1899.

24. Z. Paulisz o Dworzaninie we wstępie do wyd. „Dworzanina" w *Arcydz. pol. i obc. pis.* Brody. 1905.
25. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. Posen. 1901.
26. Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904.
27. Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kraków. 1910.
28. Kozicki: Nieznane pismo Ł. G. o szlachcie wolnej i niewolnej. *Miesięcznik herald.* 1911 (lwow.).
29. Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmiennictwie polskim. *Pam. liter.* 1902.

5. STANISŁAW ŁASKI.

Ur. się pod sam koniec XV w., z o. Jarosława, późniejszego wojewody sieradzkiego, i Zuzanny z Bąkowej Góry (Lanckorońskiej). Był synowcem prymasa Jana Łaskiego, a bratem Jana Łaskiego, reformatora, i Hieronima (Jarosława). Kształcił się z braćmi w Paryżu w l. 1516—1518. Następ. odbył pielgrzymkę do Ziemi Św., gdzie otrzymał godność „rycerza jerozolimskiego". Potym był dworzaninem króla franc. Franciszka I i brał udział w bitwie pod Pawią (1525). W r. 1526 posługe od Franciszka I do stanów czeskich; w 1527 posłem do Francji i Anglji w sprawie Jana Zapolyi. W r. 1528 bierze udział w wyprawie francuzów na Neapol. Następ. towarzyszy bratu Jarosławowi w poselstwie do Turcji. W r. 1530 walczy w sprawie Zapolyi przeciwko Ferdynandowi. W r. 1531, na wieść o śmierci stryja prymasa, wraca do Polski. Zaślubia Beatę ze Sprowy, siostrę Stanisława Odrowąża, ożenionego z księżniczką Anną Mazowiecką. Zostaje kasztelanem przemęckim, a po śmierci brata Jarosława, wojewodą sieradzkim (1543). Posługe, w r. 1539 do elektora Joachima II brandeburskiego, w r. 1547 do ces. Karola V na sejm Rzeszy w Augsburgu. W r. 1548 otrzymał od Zygm. Augusta starostwo łęczyckie.

Zm. 13 kwietnia 1549 r. (wedł. Zakrz.)

Łaski jest domniemanym autorem nast. pism.:

a) „Spraw i postępków rycerskich i przewagi opisanie krótkie, z naukami w tej zacnej zabawie potrzebnemi". Lwów. 1599. Wyd. bezim. Stanisław Karliński. Toż z rękop. Muzeum Archeolog. Wileń., p. t. „Księgi o gotowości wojennej", w którym autorstwo ich mylnie przy-

pisano hetmanowi Janowi Tarnowskiemu, wydruk. M. Malinowski w „Stanisława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne“. Wilno. 1864. (Str. 3—114). Autorstwo tej rzeczy pierwszy przyznał St. Łaskiemu M. Malinowski; wywody jego za trafne uznali: Estreicher (zob. Bibliograf. t. XXI), W. Zakrzewski i Brückner. Jest to, wedł. Brücknera, „jeden z najważniejszych i najciekawszych zabytków prozy polskiej z pierwszej połowy XVI w.“ (Wyd. krytycznego brak).

b) „Napomnienie polskie ku zgodzie do wszech krześcianów wobec, a mianowicie ku Polakom uczynione“. Kraków. 1545. Przedruk. z unikatu T. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* VI. Warszawa. 1896. Wyd. pod pseud. „Walentego poddanego“. Autorstwo St. Łaskiemu przypisał Brückner. Jest to, wedł. Brücknera, „znakomity okaz jędrnej dykcji staropolskiej“; „lepsza to proza niż Rejowa“.

c) Ma być też St. Łaski autorem, wraz z Stanisławem Odrowążem, wojewodą podolskim, pamfletu: „Dialogus de Asiana diaeta...“ (1535). Wydruk. z rękop. K. Morawski w „Andreae Cricii carmina“. (Krak. 1888); w przekł. polskim Malinowski we wstępie do „St. Łaskiego prac nauk. i dyplom.“ (1864). Autorstwo St. Łaskiemu przypisuje Malinowski, a za nim Estreicher, Morawski i Brückner; wedł. Zakrzewskiego natomiast, udział Łaskiego w autorstwie „rzecz conajmniej bardzo niepewna“. (Zob. wyżej, pod Krzycki).

Ogłoszono też drukiem dwie jego mowy łacińskie z l. 1547 i 1548. Zob. Estr. Bibl. XXI. (Dwa listy Łaskiego w przekł. przytacza Malin.).

Literatura o St. Łaskim.

1. Stan. Warszewicki: „Oratio de Stanislao a Lasky... (Wittemberga. 1551).
2. B. Holtorpius: „De peregrinatione Magnifici ac Generosi Domini Stanislai a Lasco... (Regensburg. 1548. Wierszem).
3. M. Malinowski: Wstęp (I. CLXIII) do „Stan. Łaskiego Prac nauk. i dyplomat.“ Wilno. 1864.
4. W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI w. II. Synowcowie prymasa: reformator Jan Łaski i jego bracia Hieronim i Stanisław. *Ateneum.* 1882, IV.

5. Brückner: Kto jest autorem „Napomnienia polskiego ku zgodzie“ z r. 1545? *Pam. liter.* 1904.
6. Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 52—53 i nast.

6. STANISŁAW CHWALCZEWSKI.

Herbu Trąby. Poch. z Kaliskiego. Był starostą krzemienieckim, kobryńskim, pińskim, kleckim, horodeckim. Był współdziedzicem Raszkowa w Wielkopolsce.

Zm. między 1561 a 1563.

Tłumacz Kroniki Miechowity; uchodził przez długi czas (do r. 1886) za pisarza oryginalnego. Tłumaczył Miechowitę między 1519 a 1549. Kilkanaście rozdziałów w przekładzie pominął. „Kronika Stan. Chwalczewskiego“. Wyd. Ł. Gołębiowski. Warszawa. 1829. (*Zbiór pis. pol.* Gałęzowskiego).

Literatura o Chwalczewskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. I. 371—5.
2. Przyborowski: Stan. Chwalczewski jako pisarz Złotego Wieku. *Tyg. Pozn.* 1862, nr. 50.
3. Przyborowski: Życie domowe Stan. Chwalczewskiego. (Spis wykładów w Szkole Głównej. Warszawa. 1864).
4. Jungfer: Słowniczek do kroniki St. Chwalczewskiego. *(Spraw. Kom. język. Ak. Um.* IV. 1885).
5. Schirmer: Stan. Chwalcz. i jego kronika. *Przew. nauk. i lit.* 1886 (dowiódł, że Chw. jest tłumacz. Miech.).
6. Lisiewicz: Niezużyte materjały do życiorysu St. Chw. *Kwart. histor.* 1888.
7. Pułaski: Gospodarka królowej Bony na kresach. („Szkice i poszukiwania histor.“ Kraków. 1877).

7. JAN SIERAKOWSKI.

Wojski włocławski; wygłosił na sejmie piotrkowskim 1548 mowę. którą z rękop. ogł. Wiszniewski (Hist. liter. IX, 414—419, przedruk. Małecki w „Wyborze mów staropol.“) p. t. „Posłów ziemskich ze wszystkiej Korony pierwsze witanie króla JM. Zygmunta Augusta na sejmie piotrkowskim A. D. 1548“.

O Sierakowskim Wiszn. l. c. IX, 413.

8. MACIEJ STRUBICZ.

Szlachcic z Inflant. Pisarz królewski. Bawił na dworze ks. pruskiego Albrechta. Szczegóły życia nieznane.

Przełożył z rozkazu ks. Albrechta dzieło jego o sztuce wojennej, które autor dedykował w r. 1555 królowi Zygmuntowi Augustowi, z jęz. niemieckiego na polski. Wydano je z rękopisu bibl. Czartoryskich p. t. „Księgi o rycerskich rzeczach a sprawach wojennych...“ Paryż. 1858.

Wiszniewski wydruk. z tego dzieła w Hist. liter. (t. IX. 530—542) przedmowę Strubicza do króla Zygm. Augusta, przedmowę „Do czytelnika miłego“ i treść dzieła wierszem (534—542). Jest też S. autorem dziełka „Descriptio Livoniae“. 1577.

O Strubiczu pisali niemcy Gadebusch i Lilienthal (zob. Wiszn. IX, 530).

9. MARCIN KROMER, jako autor „Mnicha“.

Zob. wyżej, str. 193.

10. JAN TARNOWSKI.

Ur. się r. 1488, w Wiewiórce pod Tarnowem, z o. Jana Amora Tarnowskiego, kasztelana krakowskiego, i Barbary Zawiszanki. Kasztelan krakowski. Hetman (w.) koronny.

Zm. 16 maja r. 1561.

1. „Consilium rationis bellicae“. Za rozkazaniem i nakładem WP. Jana Tarnowskiego, kaszt. krak., Pana Jego Miłości, Łazarz Andrysowicz drukował w Tarnowie. 1558... (Pod tyt. łaciń. dzieło w jęz. polskim o sztuce wojennej). Przedruk. a) Turowski w *Bibl. pol.* Kraków. 1858. b) Malinowski przy „Stan. Łaskiego pracach naukowych i dyplomatycznych... z dodatkiem dzieł Jana Tarnowskiego, z jedynego egzemplarza bibl. Kórnickiej“. Wilno. 1864. c) P. t. „Zasady sztuki wojskowej“. Lwów. (Bibl. Mrówki).

2. „Ustawy prawa ziemskiego polskiego...“ i „O obronie koronnej...“ Kraków. 1579. Przedruk. Turowski i Malinowski.

3. „Joannis Comitis Tarnovii De bello cum juratissimis Christianae fidei hostibus Turcis gerendo disputatio sapientissima...“ Wircburg. 1595. (Rzecz spisana przez Jana Strazjusza dla cesarza Karola V). Przedruk. Tur. w *Bibl. pol.* 1858.

Wyd. zbior. „Dzieła“. Kraków. 1858. (Tur.).

Mowy. 4 przytacza Orzechowski w Kronice; dwie inne (z r. 1548 i 1554) Małecki w „Wyborze mów staropol.“.

Przypisywane Tarnowskiemu „Księgi o gotowości wojennej“ są dziełem Stanisława Łaskiego.

Literatura o Janie Tarnowskim.

1. Orzechowski: Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego. Warszawa. 1773. Przedruk. Tur. Sanok. 1855.
2. Warszewicki: De laudibus Joannis Tarnovii. Kraków. 1585. Przedruk. Tur. Kraków. 1858, w dod. do „Dzieł“ Tarn.
3. Mecherzyński: Hist. wym. I, 359—362.
4. Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol.“ Str. XVI—XVII.
5. Malinowski we wstępie do „Prac“ St. Łaskiego (1864).
6. Bogatyński: Hetman Tarnowski. 1488—1561. *Przegl. pol.* 1913—1914.
7. Hartleb: Stosunek hetmana Tarnowskiego do reformy Kościoła w XVI w. i jej przedstawicieli. *Kwart. histor.* 1912.

11. ANDRZEJ TRZYCIESKI. *(Tricesius).*

Syn Jana, szlachcica h. Strzemię, obywatela ziemi Sanockiej czy Sandomierskiej, i matki z domu Wielogłowskiej. Wyższe wykształcenie otrzymał w akad. krak., którą ukończył ze stopniem bakałarza w r. 1520 [? może ojciec T-go A. T. Starszy?] Wedł. Brücknera, Trzyc. był rówieśnikiem Kochanowskiego, a więc musiał się urodzić ok. r. 1530]. Na dalsze nauki udał się zagranicę, do akad. lowańskiej. Zwiedza nast. Francję, Włochy, Hiszpanję i Anglję. W r. 1544 był, wedł. Brücknera, w Witemberdze. Z katolika został różnowiercą (kalwinem). Był pastorem w Brześciu (u Radziwiłł.), potym w Wilnie. W r. 1555 był na synodzie w Koźminku; w tym samym roku jeździł do Królewca. W r. 1556 imatrykulował się w uniw. lipskim. W r. 1557 był na sejmie warszawskim. Od r. 1557 był dworzaninem Zygm. Augusta. Wraz z Lubelczykiem i Krowickim należy do redakcji przekładu polskiego Biblji (t. zw. Brzeskiej) w Piń-

czowie. W 1563—65 towarzyszy Jazłowieckiemu w poselstwie do Turcji. Przez Stef. Batorego mianowany sekretarzem królewskim.

Zm. w 2 połowie r. 1584.

Pisał po polsku i po łacinie, wierszem i prozą. Mnóstwo jego wierszy, łac. i pol., epigrafów, dedykacji, panegiryków, epigramatów, rozproszonych po różnych książkach, np. przy „Zwierciedle“ Reja, przy „Lac spirituale“ Wergerjusza (1556) i inn.

Psalmy (tłum.) i pieśni (orygin. i tłum.) Trzyc. wychodziły osobno (luźnie), u Łazarza, i w kancjonałach.

Z przekł. psalmów znane są:

a) Ps. I „Błogosławiony człowiek, co się tak sprawuje...“ (osobno).

b) Ps. XIV „I któż będzie przemieszkawał...“ (Kraków. Łaz). Oba przedruk. Jocher III i Wiszn. VI, 468—9.

c) Ps. 67 „Błogosław nam Panie...“ ogł. Brückner w *Bibl. Warsz.* 1893, grudz. 435. i Wierzbowski w *Prac. filol.* V, 107.

Pieśni religijne:

13 pieśni, oryg. i tłum., znajduje się w „Kancjonale“ Seklucjana z r. 1559. Przedruk. je Wiszniewski w t. VI, 457—466.

Osobno wydrukowane:

a) „Powszednia spowiedź“ („Ach, mój niebieski Panie...“). Kraków. Łaz. 1532? Podobizna w Wójcickiego *Bibl. staroż. pis. pol.* III.

b) „Modlitwa powszednia do Trójce Świętej“. 1532. Podobizna w Wójc. *Bibl. staroż. pis. pol.* II.

c) „Pieśń przy pogrzebie człowieka krześcjańskiego“ („Nuż my wierni krześcijanie...“). Druk. Łaz. wraz z ps. I.

d) „Pieśń statecznej krzesćjańskiej paniej“ — przy końcu poem. Mik. Chrysztoporskiego: „Niniwe miasto wykonterfetowane“ (Kraków. 1572) (akrostych: Reinie Bużeńskiej, podskarbinej ziemskiej).

„Żywot i sprawy poczciwego szlachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic“, przy „Zwierciedle“ Reja. (Przedruk dokł. w wyd. „Zwierciadła“ Czubka i Łosia. Kraków. 1914, t. II, str. 396—403).

„Ksiąg o gospodarstwie“ Krescentyna (1549) Trzycieski, wedł. Brücknera, nie przekładał (zob. Wiszn.), a tylko w 2 wyd. z r. 1571 wiersze dodał.

Utwory łacińskie:

a) „Epigrammatum liber I—II“. Kraków. 1565.

b) „Sylvarum liber I—III“. Kraków. 1568.

c) „In sacrosancti Evangelii... Elegia“. Druk. przy dziełku Wergerjusza „De sacrosancti Evangelii...“ (Królewiec. 1556). Przedruk. Bukowski w „Dzieje Reformacji“ I. Słynna elegja o wzroście protestantyzmu w Polsce (o rozszerzeniu Słowa Pańskiego w Polsce), „najbardziej tryumfujący pean, na jaki się zdobył cały protestantyzm polski“. (Brückner). Odpowiedział Roizjusz swoim „Chiliastichon“ (1557).

d) Elegja na śmierć Zygm. I. 1548.

e) „Dialogus de conjugio Sigismundi Augusti...“ 1548; paszkwil prozą. Ogł. z rękop. (petersb.) Wierzbowski w „Wiersze polityczne... z XVI w.“ Warszawa. 1907. *(Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.)*. Brückner przypuszcza, że i dwa inne paszkwile, wydruk. tamże z rękop. przez Wierzbowskiego: nr. 10 (wiersz.) „Pasquillus redivivus de Papa et ejus legatis in Poloniam missis...“, kt. jest dalszym ciągiem wiersza „In Aloysium Lipomanum“ (druk. przy „De sacros. Evangelii...“), i nr. 28 „Mercurii et Charontis dialogus“ (1586) (prozą) — są pióra Trzycieskiego.

f) „Encomium Sigismundi Augusti...“ druk w „Clem. Janitii Vitae regum Polonorum...“ Kraków, 1573 i 1575.

g) Żywoty niekt. arcyb. gnieźn. wierszem w dziele Janickiego „Vitae archiepisc. Gnesn.“ 1574.

h) „Epithalamium Petri Bużenii...“ Kraków. 1580.

i) „Triumphus Moscoviticus... Stephani primi...“ Kraków. 1582.

k) „De Lipomani ingressu et progressu in Polonia“. Carmen...

l) „Threnodia in funere nobilissimi viri D. Johannis Cochanovii... poetae poloni excellentissimi“, druk. przy „Żalach nagrobnych“ Klonowicza. (Kraków. 1585). Przedruk. Löwenfeld (z przekł. pol.) w *Ateneum*. 1883, I.

m) Joannis a Lasco viri clarissimi Epicedion. (Pinczów. 1560).

W rękop. „Sprawozdanie z poselstwa do Turcji“ i „Diarius expeditionis Tunetanae“.

Jego hymn „Oratio pro Republica et Rege“ przetłumaczył na jęz. polski Jakub Lubelczyk. (Zob.).

Literatura o Andrzeju Trzycieskim.

Monografji brak.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 268 i n. 455 i n. i indziej.
2. Mecherzyński: O poezjach polskich i łacińskich Andrzeja Trzycieskiego. *Ateneum.* 1876, III.
3. Tomkowicz: Polacy na uniwersytecie lipskim. *Przegl. pol.* 1881, maj.
4. Löwenfeld: Andrzeja Trzycieskiego wiersze na śmierć Jana Kochanowskiego. *Ateneum.* 1883, I.
5. Bukowski: Dzieje reform. w Polsce. I. 1883.
6. Chlebowski: Udział niem. oświaty Prus Wschodnich w życiu umysł. Polski. *Ateneum.* 1888, I i „Pisma“. I.
7. Brückner: Mlk. Rej. Kraków. 1905, str. 82—86.
8. Łopaciński: Trzecieski (Trzycieski) Andrzej. *Enc. kościel.* (odb. Warszawa. 1906).
9. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Kraków. 1906.
10. Brückner w ocenie wyd. Wierzbowskiego „Wiersze polit...“ *Pam. liter.* 1908, str. 233—234.
11. Warmiński: Jan Seklucjan.

12. JOACHIM BIELSKI.

Ur. się ok. 1540, w Białej, w ziemi Wieluńskiej, w Wielkopolsce, z ojca Marcina i Siemkowskiej. Kształcił się w akademji krakowskiej, potym służył wojskowo; uczestniczył w wyprawie gdańskiej z r. 1577 i połockiej 1579. Osiadł w końcu na wsi, w Białej. Ożenił się z Anną Borzechowską. W r. 1588 został sekretarzem królewskim.

Zm. 8 stycznia r. 1599.

Pisał po łacinie i po polsku, wierszem i prozą.

Wiersze łacińskie:

1. Instulae convivium in nuptiis Stephani I, regis. Kraków. 1576.

2. „Satyra in quendam Dantiscanum... Anno. 1577“. (Druk. przy brosz. Jana Łasickiego: „Clades Dantiscanorum“).

3. „Carmen gratulatorium in ingressum Plocensem Reverendissimo... Petro Dunino Volscio...“ Kraków. 1578.

4. „Carminum Joachimi Bielscii Liber I.“. Kraków. 1588. Wiersze te (16 ód) przedruk. Nehring w rozpr. „O życiu i pismach J. Bielskiego“. (1860).

5. „Naeniae Joachimi Bielscii... in funere Divi Stephani I,...“ Kraków. 1588.

6. „Epithalamium Serenissimo Sigismundo III... et Serenissimae Annae Reginae Caroli Archiducis Austriae filiae...“ Kraków. 1592.

Starowolski w „Elogia et vitae centum Poloniae scriptorum“ (1627) przytacza w. „Carmen in inaugurationem Serenissimi Sigismundi III, a. 1587.

Ossoliński w „Wiadom. hist. kryt. I“ wspomina o w. znajd. się w rękop. w bibl. Jagiell.: „Proteus de clade Gedanensium insigni in Prussia...“ 1577. (Przytacza wyjątki).

Wiersze polskie:

1. „Monodia na pogrzeb św. pam. Stefana I niezwyciężonego króla polskiego“. Kraków. 1588.

2. „Pamiątka Panu Jakubowi Strusiowi, staroście chmielnickiemu, nie bez żalu napisana“. Kraków. 1589.

3. Pieśń nowa o szczęśliwej potrzebie pod Byczyną z arcyksiążęciem Maksymilianem“. Kraków. 1588. Przedr., wraz z „Odpowiedzią“ Paprockiego, Czubek w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1910.

Najważniejsze dzieło J. Biel.: „Kronika polska Marcina Bielskiego, nowo przez Joachima Bielskiego syna jego wydana“. Kraków. 1597. Drugie wyd. w Warszawie 1764 w „Zbiorze dziejopisów polskich“ I. Bohomolca. Trzecie wyd. w 9 tomikach w „Zbiorze pisarzów polskich“ Gałęzowskiego (Warsz. 1823—33). Jest to przeróbka i uzupełnienie kroniki Marcina Bielskiego, doprowadzone przez Joachima do r. 1586. F. M. Sobieszczański wyd. z rękop. „Ciąg dalszy kroniki polskiej Joachima Bielskiego“ (Warszawa. 1851). Nehring powątpiewa o autorstwie Joachima Bielskiego „Dalszego ciągu“.

Literatura o Joachimie Bielskim.

1. Ossoliński: J. B. Wiadom. histor.-kryt. I.
2. Sobieszczański: Opis żywota i prac Marcina ojca i Joachima syna Bielskich. („Ciąg dalszy kron pol. J. B. Warszawa. 1851).
3. Nehring: O życiu i pismach J. B. (w „O historykach pol· XVI w.“ II. Poznań. 1860.
4. A. Sozański: Pisma niektóre. Lipsk. 1861.
5. Finkel: Kilka uwag o Bielskim w dod. do rozpr. „Marcin Kromer“. Kraków. 1883. (Str. 139—149).
6. Brückner: Fremde Vorlagen u. Fassungen slavischer Texte. III. *Archiv f. slav. Phil.* XI. 1888
7. A. G. Bem: B. J. *W. Enc. powsz. ilustr.* (1892).
8. Czubek: Strengnäss. *Pam. liter.* 1904.

13. AUGUSTYN ROTUNDUS (MIELESKI). *(Augustinus Rotundus Mieliesius)*, (zw. też Milewski, Mielicki).

Dr. obojga prawa. Szczegóły życia (miejsce i czas urodz., rodzice, miejsce i czas nauki) nieznane. Wedł. Kruczkiewicza, był szlachcicem od urodzenia. Za Zygm. I był instygatorem publicznym. Za Zygm. Aug. został (ok. r. 1552) wójtem czyli najwyższym sędzią miasta Wilna (wedł. Baliń. i Sobieszcz. był nim od 1542—1576) (por. uwagę wyd. przy liście Rot. do Hozj.) i sekretarzem królewskim. Na sejmie r. 1569 wyznaczony był, razem z bisk. W. Protasewiczem, do korektury Statutu litewskiego. Zygm. August użył go do napisania swego testamentu w jęz. polskim (wydruk. w *Pam. Warsz.* 1819). Sobieszcz. twierdził, że został nobilitowany i przyjął herb Rola. Przyjaźnił się z Janickim, Hozjuszem i Roizjuszem.

Zm. ok. r. 1595.

1. „Rozmowa Polaka z Litwinem“. 1564. Nowe wyd. J. Korzeniowskiego, w *Bibl. pis. pol.* 1890. (Znak. odprawa Orzechowskiemu, z powodu jego inwektyw na Litwę i Litwinów w „Quincunxie“). Autorstwo Rotundusowi przypisuje Brückner; Ossoliński i Baliński uważali mylnie Andrzeja Wolana za jej autora.

2. „De dignitate Ordinis Ecclesiastici Regni Poloniae“. Kraków. (Łaz.). 1582. [Przy 2 wyd. dzieła Wolana „De libertate politica...“ (?)].

3. Epistola Augustini Rotundi Mielyeski, J. U. Doctoris, Secretarii M. Regiae... ad Illustr. et Reverend. D. D. Georgium Radivilum Ducem Olycen... (Wilno. 1581).

Z polecenia Zygm. Augusta zaczął pisać historję Litwy w jęz. łac. Początek tej historji, przesłany Mikołajowi Radziwiłłowi w r. 1560, miał się znajdować w bibl. Nieświeskiej, skąd razem z biblioteką przewieziony został podobno w r. 1772 do Petersburga. (*Dz. Wil.* 1815).

Rotundusowi przypisuje Brückner autorstwo pisma p. t. „Zdanie o obieraniu nowego króla“, wyd. przez Czubka w „Pismach polit. z 1-go bezkról.“ (1902).

Wydał kilka dzieł polemicznych w obronie katolicyzmu. (?).

List do Hozjusza z r. 1549 ogł. w t. I „Hosii Epistolae“ nr. 325. (Str. 305—306). List do Hozjusza z r. 1567 druk. w „Tabulatorium Ecclesiae Romanae“ (Frankfurt. Lipsk. 1743).

Literatura o Augustynie Rotundusie.

1. Janocki w „Janociana“ I.
2. Żukowski w *Dzienniku Wileńskim.* 1815.
3. F. M. S. (Sobieszczański) w *Enc. Orgelbr.*
4. Łukaszewicz: Dzieje wyzn. helw. w M. Polsce. (Str. 56—62).
5. A. Brückner w rec. Tarnowskiego „Pisarzy polit. XVI w. *Archiv f. slav. Phil.* XII.
6. Kruczkiewicz: „Royzyusz“. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. 27. (1898). Str. 90.
7. Korzeniowski we wstępie do „Rozmowy“ wyd. z r. 1890.
8. Ćwikliński: Kl. Janicki... Str. 102.
9. Brückner w rec. „Rozmowy“ wyd. Korzen. *Kwart. histor.* 1891.
10. Rembowski: „Rozmowa Polaka z Litwinem z 1564 r.“ *Przew. nauk. i liter.* 1891 i „Pisma“ I. 1901.
11. Chmielowski: Dzieje krytyki liter., str. 33—35. (Wyj. z „De dignitate Ord. eccl.)
12. Brückner w rec. „Pism polit. z 1-go bezkr.“ wyd. Czubka. *Pam. Liter.* 1907, str. 408—409.
13. Jakubowski: Nowe przyczynki do życiorysu Augustyna Rotunda (*Litwa i Ruś.* 1912, lip.).

14. JAN JANUSZOWSKI.

Data urodzin nieznana. Ur. prawdop. ok. 1530. (Estr. podaje r. 1550, oczywiście mylnie)[1]). Był synem Łazarza Andry-

[1]) Było, jak się zdaje, dwóch Janów Januszowskich, stąd daty biograf. są bałamutne (por. Czermak przedm. do Rady Pań. str. VI).

sowicza, drukarza. Kształcił się w akad. krak.; zapisał się w r. 1545, a więc kolegował z Kochanowskim. W r. 1555 przebywał młodym chłopcem, pod opieką Nideckiego, w Padwie; wtedy (poznał, czy) spotkał tu Jana Kochanowskiego (Zob. przedmowę Janusz. do Kochanowskiego „O Czechu i Lechu“ (wyd. krak. z r. 1589; przedruk. z Przyborowskiego „Wiadomości“, str. 146—148). Na uniwers. padewski zapisał się (wedł. Windak.) w r. 1575 (?). Był sekretarzem Zygmunta Augusta (?) i Stefana Batorego. W r. 1577 opuścił dwór i objął drukarnię ojcowską. W r. 1587 nobilitowany, przybiera nazwisko „Januszowski“ (zam. Łazarzowicz). [Nobilitację z r. 1588 (po łać.) ogł. Wierzbowski w „Materj.“ I] Po śmierci żony został księdzem; w r. 1588 archidjakonem sandeckim i proboszczem w Solcu.

Zm. 30 listop. 1613 (wedł. Maryl.).

(W r. 1623, wedł. Estr. i Czermaka, który szedł za Kuliczkowskim).

Dzieła Janusz. ważniejsze:

a) „Nowy karakter polski...“ Kraków. 1594. 2 wyd. 1597. Nowe wyd., homograficzne. Poznań. 1882.

b) Statuta, prawa i konstytucje koronne“. Kraków. 1600.

c) „Wywód J. Janusz. i obmowa z strony statutów koronnych...“ Kraków. 1602.

d) „Nauka umierania chrześcjańskiego...“ Kraków. 1604. Inne wyd. tamże: 1608, 1612, 1615, 1619, (1675, 1695).

e) „Cenzor obyczajów niektórych potocznych...“. Kraków. 1607. Wyd. 2 (pomnożone) p. t. „Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych“. Wyd. 3. t. 1628. (Zob. Maciej., Estr.). Sobieszczański, Tyszyński i inni przypisują autorstwo „Poprawy niektórych obycz. pol. potoczn.“ Starowolskiemu.

f) „Wzór rzeczypospolitej rządnej, do ciała człowieczego przystosowany“. Kraków. 1613. (Wyjątki przytacza Rembowski).

Niektóre swe pisma, jak np. „Sion pochylony“. Kraków. 1587, „Wróżki“. Kraków. 1589, wydał J. pod pseudonimem Jana Podworzeckiego.

Wydał: edycję zbiorową dzieł Jana Kochanowskiego p. t. „Jan Kochanowski“ (1585) i „Fragmenta“ (1590).

Nb. przedmowy Januszowskiego do tych wydań i do wydania „Wróżek“ (1587) i „O Czechu i Lechu“ (1589). Przełożył „Turcyki“ Orzechowskiego i wyd. p. t. „Oksza Stan. Orzechowskiego na Turka“ (1590); wyd. nadto „Radę Pańską“ Jak. Górskiego (1597), oraz ustęp z Żywotów Plutarcha, p. t. „Tezeus Ateneński i Numa Rzymski, dwaj królowie wielcy... Kraków. 1613.

Listy. a) 2 listy do Jana Zamojskiego z l. 1598 i 1602 wydruk. Maciejowski w Dod. do *Piśm. pol.*, b) list do Jana Zamojskiego z r. 1598 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Janie Januszowskim.

1. Bandtkie: Hist. drukarń krakow.
2. Siarczyński: Obraz wieku Zygm. III.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 386—396.
4. Sobieszczański (F. M. S.) o J. w *Enc. Orgelbr.*
5. Sobieszczański: Wycieczka archeologiczna. Warszawa. 1852.
6. A. Grabowski: Dawne zabytki miasta Krakowa. 1850.
7. Rembowski o „Wzorze rzptej rządnej“. *Niwa.* 1876 (i w „Pismach“ I. 1901).
8. Czermak we wstępie do wyd. Górskiego „Rady Pańskiej“ (w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1892).
9. Ulanowski: Ks. Jana Januszowskiego archidjakona sandeckiego prace kodyfikacyjne. (*Spr. z pos. Ak. Um.* 1894).
10. Löwenfeld w przedm. do wyd. homogr. *Nowego karakteru.* (1882).
11. Wisłocki: Nauka języka pol. w szkołach pol.
12. Kałużniacki: Histor. Uebersicht der Graphik.
13. Czernecki: J. Janusz. Nowy karakter pol. z r. 1594. Lwów. 1902. Odb. z dod. do *Szkoły.*
14. Hahn: Januszowski J. *Enc. Wychow.* V.
15. Morawski: A. P. Nidecki. Kraków. 1884, str. 59.
16. Windakiewicz: Pobyt Kochan. zagranicą. *Rocznik Filar.* 1886. Str. 499—500.
17. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891, str. 22, 62.
18. Wstęp do t. II Dzieł wszystkich J. Kochan. Wyd. jubil. II.
19. Plenkiewicz: Jan Kochanowski (Dzieła t. IV, str. 147—148).
20. Chmielowski: Dzieje krytyki liter. Str. 31—33.
21. Estreicher. Bibliogr. XVIII. 1901.
22. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI. *Eos.* 1910.

15. JAN DYMITR SOLIKOWSKI.

Ur. w r. 1539 (?) w Sieradzkiem. Nauki pobierał w akad. krak.; kształcił się nast. w uniw. wittemberskim (od r. 1560), gdzie słuchał Melanchtona i przesiąkł zasadami Lutra, ale powróciwszy do kraju został księdzem katolickim. Był sekretarzem królewskim od r. 1564. Podczas bezkrólewia 1572/73 był stronnikiem Henryka Walezego. Posłował często w różnych sprawach, m. i. do Francji po ucieczce Henryka Walezjusza. Za Batorego został w r. 1583 arcybiskupem lwowskim. W 1586 do Sykstusa V. Zmarł 27 czerwca 1603 r.

Poeta i prozaik. Pierwsze wiersze łacińskie wyszły w r. 1562. Z późniejszych najlep. jest „Urania“ 1574. Ważniejsze pisma Solik.:

a) „Hamaxa sive Religionis et Reipublicae currus“. Kraków. 1564. (Zachow. się 3 egz. w Ossolin. (def.), w Muz. Czar. i w bibl. Dzikow.).

b) „Facies perturbatae et afflictae Reipublicae...“ Kraków. 1628; (Lwów. 1630). Napis. w r. 1554 (?) [U Brücknera w 1564]. Pierwsze wyd. wyszło p. t. „Stanislai Orechovii Apocalipsis“. Kraków. 1626. Wszystkie wydania wychodziły pod imieniem Stan. Orzechowskiego. (Kubala uważa je dziś jeszcze za dziełko Orzechowskiego!)]. P. t. „Idea apocalyptica sen Apocalypsis“. Kraków. 1660; Warszawa. 1660, 1696 i 1763. Przedruk. i w Daneykowicza „Suada latina...“ Lublin. 1747, II.

Rękop. Apokalipsy w bibl. Jagiell. i w bibl. Załuskich; odpis w bibl. miejskiej w Gdańsku.

Toż p. t. „Monitor somnians seu somnium...“ 1770. Wcześniej niż oryginał wyszedł przekład, właśc. zaś przeróbka wierszem przez Piotra Grzegorzkowica p. t. „Wizerunek utrapionej Rzeczypospolitej i naprawa, z Ksiąg St. Orzechowskiego. Dobromil. 1612. 2 wyd. tamże. 1616; 3-cie. Kraków. 1629 p. t. „Utrapionej Rzpltej polskiej wizerunek“.

Przekład prozą przez Ks. Włyńskiego, p. t. „Sen na jawie albo widowisko St. Orzechowskiego“. Kraków. 1767. 2 wyd. Warszawa. 1779. Toż w „Dziełach St. Orzech.“ tłum. przez Włyńskiego. Wrocław. 1826, II.

c) „Do obywatelów Inflanckich ojcowskie i życzliwe napomnienie r. 1549 dane...“ Lwów. 1600. (Wedł. Brücknera, „najpiękniejsze to chyba, co wyszło z pod pióra autora „Apokalipsis“.

d) „Commentarius brevis rerum polonicarum a morte Sigismundi Augusti“.. Gdańsk. 1647. Przekł. pol. Kondratowicza p. t. „Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygm. Aug. do r. 1590. Petersburg. 1854.

20-cia jego broszur politycznych, z l. 1572—74, pol. i łaciń. (z kt. niektóre przypuszczalnie tylko) ogłosił z rękop. i druków współcz. Czubek w „Pismach politycznych z czasów pierwszego bezkrólewia. Kraków. 1906.

e) „Rozsądek o warszawskich sprawach na elekcję (przeszłej...)“ 1573. „Rozsądek“ nazywa Orzelski „Klinami“ i przypisuje jego autorstwo Karnkowskiemu. Szujski uważa pismo za broszurę Karnkowskiego i Solikowskiego. („Hist. treśc. opow.“ 242); Czubek — Solik-go.

„Arcydziełami naszej politycznej literatury“ (wedł. Czubka), „prawdziwemi perłami dawnej literatury, znakomitemi dyjalogami politycznemi“ są, wedł. Brücknera:

a) „Rozmowa Kruszwicka“ (1573).

b) „Rozmowa św. Bartłomieja z Gąską“ (1574).

c) „Rozmowa komornika z burmistrzem“ (1574) (w całości nie zachowany).

„Rozmowa komornika z burmistrzem“ jest, wedł. Czubka, pióra Solikowskiego, a nie Strykowskiego, jak twierdził Wiszniewski („Hist. lit. pol.“, t. VIII, str. 119).

Wiszniewski i Brückner przypisują Solik. autorstwo poematu p. t. „Lukrecja rzymska i chrześcjańska“. B. m. i r. (druk. ok. 1600) Maciejowski odmawia mu autorstwa.

Mowa łacińska, wygłoszona przez posłów ferarskich na sejmie elekcyjnym, podana przez Nehringa w Dodatku do rozpr. „O życiu i pismach J. D. Solikowskiego“ (1860) (str. 107), a przedtym już przez Orzelskiego w „Bezkrólewiu“ (II, 195), nie jest, wedł. Czubka, utworem Solikowskiego. (Wstęp, str. XXXII).

Niektóre pisma polit. Solik. wydruk. już Plater w „Zbiorze pamiętników“, t. II.

„Oratio“ do Sykstusa V z r. 1586 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Janie Dymitrze Solikowskim.

Monografja:

Nehring: O historykach pol. XVI w. Cz. III. O życiu i pismach J. D. Solikowskiego. Poznań. 1860.

---

1. Ossoliński: J. S. „Wiadom. histor.-kryt.“ IV.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III.
3. Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., I.
4. A. Chmielowski: Życiorys ks. Jana Dym. Solikowskiego, arcb. lwow. Kraków. 1890.
5. Łopaciński: „Mons Reipublicae Polonae 1578“. Obrazowana alegorja polityczna z czasów Stefana Batorego. *Spraw. Kom. hist. sztuki.* VII. Kraków. 1902.
6. Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśm. pol. *Pam. liter.* 1902.
7. Czubek we wstępie do „Pism polit. z czas. 1 bezkról.“
8. Brückner w ocenie tej książki *Pam. liter.* 1907.
9. Brückner: Volumina miscell. *Pam. liter.* 1904, str. 83.
10. Brückner: Dzieje liter. I, 137.
11. Mecherzyński: Hist. wym. I, 521—6.

16. BARTOSZ PAPROCKI.

Ur. ok. 1543 (czy 1540) na Mazowszu, w Paprockiej Woli, w Płockiem, z o. Jędrzeja, szlachcica h. Jastrzębiec, i Elżbiety Jeżewskiej. Kształcił się w akademji krakowskiej; poczym przebywał czas jakiś na dworze Piotra Gorajskiego. Otrzymawszy po ojcu dwie wioseczki: Paprocką Wolę i Głogoły, dla poprawienia losu ożenił się z bogatą wdową po dwóch mężach, Jadwigą Kosobudzką, kasztelanką sierpską. Nieszczęśliwe pożycie małżeńskie zmusiło go do opuszczenia żony i domu i udania się do Warszawy. Został dworzaninem Andrzeja Taranowskiego, sekr. król. W r. 1569 wyjechał przy poselstwie Taranowskiego do Turcji. Powróciwszy w r. 1572 do ojczyzny, na wieść o śmierci żony (1572), wrócił do Paprockiej Woli. W tym czasie otrzymał godność podczaszego dobrzyńskiego. Brał podobno udział w wyprawie r. 1577 przeciwko gdańszczanom. Po wydaniu „Herbów rycerstwa pol.“ odbierał od Batorego roczną

pensję (jurgielt). Zostawszy poplecznikiem Zborowskich, popierał po śmierci Batorego stronników arcyks. Maksymiljana; pisze paszkwil na Zamojskiego. Po bitwie pod Byczyną chroni się w Czechach; przebywa na dworach możnych panów czeskich. Otrzymawszy w r. 1598 indygienat czeski, osiada w Czechach na stałe i oddaje się pracy literackiej w jęz. czeskim. Był jurgieltnikiem ces. Rudolfa II. W r. 1613 (wedł. Ż. Paulego ok. 1610) wrócił do Polski.

Zm. 27 grudnia 1614 r. we Lwowie.

Pisał po polsku i po czesku, wierszem i prozą.

1. „Historja żałosna o prędkości i okrutności tatarskiej...“ Kraków. 1575. Wiersz.
2. „Dziesięcioro przykazanie mężowo...“ Kraków. 1575; 2 wyd. t. 1587; 3. Lublin. 1629; 4. b. m. 1651; 5. b. m. 1637 (1657?); 6. b. m. 1697. Wiersz.
3. „Panosza...“ Kraków. 1575. (Herbarz wierszem).
4. „Koło rycerskie...“ B. m. i r. (1576). Drugie i trzecie wyd. b. m. i r.; wszystkie wyszły prawdop. przed r. 1582. Nowe wyd., krytyczne, ogłosił W. Czermak w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1903. Wiersz.
5. „Gniazdo cnoty...“ Kraków. 1578. Poczęści prozą, poczęści wierszem. (Dzieło herald.).
6. „Testament starca jednego...“ Kraków. 1578. Wiersz. Przekł. z łac. Filipa Beroalda.
7. „Krótki a prawdziwy opis wjechania do Wołoch Iwana wojewody, którego Podkową zową“. Kraków. 1578. Wiersz.
8. „Król“. Kraków. 1578.
9. „Hetman...“ Kraków. 1578. Przedr. Sanok. 1856.
10. „Senator“. Kraków. 1579.
11. „Tryumf satyrów leśnych, syren wodnych, planet niebieskich, z szczęśliwego zwrócenia króla polskiego Stefana do państw jego z wojny moskiewskiej“. Kraków. 1582.
12. „Herby rycerstwa polskiego...“ Kraków. 1584. Nowe wyd. w *Bibl. pol.* Turowskiego. 1858 (1859—1860). Z „wiadomością o życiu i pismach B. Paprockiego“ przez Ż. P. (Żegotę Paulego).
13. „Upominek albo przestroga zacnemu Narodowi Polskiemu...“ B. m. 1587. (Prozą).

14. „Pamięć nierządu w Polsce przez dwie fakcje uczynionego w roku 1587...“ B. m. [Praga] 1588. (Wierszem). Nowe wyd. „Upominka“ i „Pamięci“ ogł. J. Czubek w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1900. Obie broszury wymierzone przeciw Zamojskiemu.

15. „Ogród królewski...“ Praga. 1599. (Przegląd dziejów powsz.).

16. „Nauka rozmaitych filozofów obierania żony...“ Kraków. 1590. 2 wyd. t. 1613; 3-cie b. m. 1649; 4-te 1697; 5-te b. m. i r.

17. „Próba cnót dobrych...“ Kraków. Ok. 1595. 2 wyd. b. m. i r.; 3-cie, w Krakowie b. r. Wiersz.

18. „Gwałt na pogany...“ B. m. 1595.

19. „Rozmowa podawce z plebanem...“ W Poznaniu. 1611.

20. „Katalog albo porządne opisanie arcybiskupów gnieźnieńskich...“ B. m. ok. 1608. (Wiersz.).

21. „Nauka i przestrogi na różne przypadki ludzkie...“ Kraków. 1613.

22. „Kronika abo krótkie zebranie z rozmaitych kronik spraw potocznych ziemie zdawna sławnej pruskiej“— przydał Papr. jako księgę 6-tą p. n. „O dawności ziemie a księstwa pruskiego“, do „Ogrodu królewskiego“ (1599).

23. „Na harde a wszeteczne śpiewanie Joachima Bielskiego o Byczyńskiej przygodzie. Odpowiedź Bartosza Paprockiego“. B. m. 1588. (Druk. prawdop. w Pradze). Wiersz. Z powodu Bielskiego „Pieśni nowej o szczęśliwej potrzebie pod Byczyną“. Nowe wyd. ogł. J. Czubek w *Bibl. pis. pol.* 1910.

Z dzieł czeskich Papr. najważniejsze są historyczno-gienealogiczne i heraldyczne: „Zrcadlo slawneho marhrabstwi Morawskeho“ (1593), „Diadochos“ (1602) i „Stambuch slezsky“ (1609).

Wybór czeskich dziełek Paprockiego wydał Č. Zibrt w „Pestrej Knihovnie“ 1913.

Bibliografję pism Papr. polskich i czeskich podaje Żegota Pauli w „Wiadomości o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego“ przy wyd. „Herbów ryc. pol.“ z r. 1858, oraz Estreicher w Bibliogr. XXIV. 1912.

Niektóre utwory są bibliograficznie opisane i streszczone w *Bibl. Warsz.* 1842, II.

L. Bernacki przypuszcza, że Paprocki zredagował pierwsze wydanie „Facecji polskich“ (w końcu XVI w.) (*Pamiętn. liter.* 1903, str. 661—2).

Listy. List łaciń. do Rudolfa II z r. 1588 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Bartoszu Paprockim.

1. Wójcicki: Hist. liter. pol. Warszawa. 1845, II.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 505—522.
3. Maciejowski: Piśm. pol. I. (por. *Przegl. Nauk.* 1842).
4. Baliński: Paprocki i „Panosza“. (Studja histor. Wilno. 1856). (Por. *Bibl. Warsz.* 1842, II).
5. Żeg. Pauli: Wiadomość o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego“. (Przy „Herbach ryc. pol.“ wyd. Kraków. 1858).
6. Gawarecki: Wspomnienie o B. Papr. *Dzwon liter.* 1853.
7. Adamowicz: Stanowisko herbarza B. P. w historji naszej. *Bibl. Warsz.* 1861.
8. Jireček: „Bartoloměy Paprocký z Hlohol a z Paprocke Vůle a spisovatelska činnost' jeho“. *Časopis. Mus. Kral. Česk.* 1866. Toż w przekł. pol. Wł. Miłkowskiego. *Bibl. Warsz.* 1867. III.
9. Sobieszczański: P. B. *Enc. Orgelbr.*
10. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. Tom. II, rozdz. VIII. Kraków. 1886.
11. Sedlaček: Listy ze stracených archivů panskych, kteréž se v Paprockého Diadochu připominají. 1890.
12. Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892, I.
13. K. Bartoszewicz: „Dziesięcioro przykazanie mężowo“. Ze studjów nad humorem polskim. *Tyg. Ilustr.* 1897. (Toż przy „Kwestjonarjusz małżeński“). Kraków. 1901.
14. Czubek: Wstęp do B. Paprockiego „Dwie broszury polityczne z l. 1587 i 1588. Kraków. 1900
15. Czermak: Wstęp do „Koło rycerskie..“ wyd. 1903
16. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 34. 1902.
17. Krček: O rymach w „Kole rycerskim“ B. Paprockiego. *Pam. liter.* 1905.
18. Czubek: Wstęp do „Odpowiedzi“ Papr. wyd. 1910
19. Estreicher: Bibliogr. XXIV. (1912).
20. Brückner o art. Estr. w rec. w *Pam. liter.* 1913, str. 92.
21. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910.

17. MACIEJ STRYKOWSKI (STRYJKOWSKI) *(Matys Strykowius)*.

Ur. się w Strykowie, w Łęczyckiem, na Mazowszu, ok. r. 1547, z o. Jakuba, woźnego sądowego (stąd przydomek *Praeconides*). Wywodził się od Ososłów h. Leliwa (stąd „Ososłewicjusz“, Ososłevitius). Uczył się początkowo w Brzezinach (od 1554), (potym w akad. krakow.?) [1]). W 1572 zaciągnął się do załogi zamku witebskiego, pod komendę rotmistrza Aleks. Gwagnina, włocha rodem. W r. 1574 przy poselstwie Andrzeja Taranowskiego udaje się do Turcji. Powróciwszy na Litwę (w r. 1575) przebywa czas jakiś na dworze ks. Jerzego Olelkowicza, w Słucku i Siemiatyczach. Chociaż świecki, mianowany został przez protektora swego Melchiora Giedrojcia, bisk. żmudzkiego, kanonikiem kapituły żmudzkiej w Miednikach; później archidjakonem. W końcu został sekretarzem królewskim (?). W r. 1580 udał się do Królewca, dla druku swej Kroniki Litewskiej.

Zmarł po r. 1582 (data dokładna nieznana), jak się zdaje w Królewcu.

Dzieła Strykowskiego:

1. „Przesławnego wjazdu do Krakowa i pamięci godnej koronacjej Henryka Walezjusa... opisanie“. Kraków. 1574. Wierszem. 2 wyd. Warszawa. 1843 w „Pomnikach do historji obyczajów w Polsce“ Kraszewskiego. 3 wyd. razem z „Kroniką“. Warszawa. 1846.

2. „Goniec cnoty...“. Kraków. 1574. Wierszem. 2 wyd. razem z „Kroniką“. Warszawa. 1846.

3. „O wolności Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego, a o srogiem zniewoleniu inszych królestw pod tyrańskim jarzmem tureckim...“ Kraków. 1575; 2 wyd., t. 1587. Wierszem.

4. „Zwierciadło Kroniki Litewskiej“. 1577. Tablica. Zaginęła. Toż (?) w 2-giem wyd. p. t. „Gienealogja albo krótkie opisanie Wielkich Książąt Litewskich...“ W Lubczu. 1626.

5. „Sarmatiae Europeae Descriptio“. B. m. i r. (Kraków. 1578). Wydał w przeróbce pod swoim imieniem Al. Gwagnin. (Zob. pod Gwagnin).

6. „Która przedtym nigdy światła nie widziała, Kronika Polska, Litewska, Żmodzka i wszystkiej Rusi...“. W Królewcu. 1582. 2 wyd. Warszawa. 1766. (Bohomolca). 3 wyd. Warszawa. 1846. 2 t. (Malinowskiego). Wyd. Malinowskiego jest dokładnym przedrukiem wyd. pierwszego; zawiera nadto w dod. przedruk: a) „Przesławnego wjazdu do Krakowa...“, b) „Goniec cnoty“, c) „Napis na grobie JWP. Grehora Chodkiewica“, d) „Narzekanie na nieustawiczność wszelkich spraw, i przeciwności przedsięwzięcia ludzkiego“.

„Kronikę“ swą Strykowski poprzedza autobiografją wierszowaną, p. t. „Maciej Strykowski Ososłevicius, sam o sobie i przygodach swoich w zwiedzeniu rozmaitych krain świata“.

Tekst „Kroniki“ prozą przeplata Stryk. ustępami lub całemi rozdziałami, stanowiącemi odrębną całość, mową wiązaną (wierszem) napisanemi, jak np.: „Bitwa pod Zawichwostem“, „O sławnej wojnie i szczęśliwej bitwie Jagiełłowej i Witołdowej z Krzyżaki Pruskimi i Książęty Niemieckiej Rzesze roku 1410“ i t. d.

Tekst pierwotny, z l. 1575—78, w rękopisie przechowującym się w bibl. Nieświeskiej (Radziwił.), w redakcji odmiennej, znacznie się różniącej od tekstu drukowanego (wyd. 1), omówił, wykazał różnicy i przytoczył wyjątki Ptaszycki w rozpr. p. t. „Wiadomość bibliograf. o rękop. nieświeskim kroniki M. Strykowskiego“ w *Pam. liter.* 1903. Tytuł: „Macieja Strykowskiego O początkach wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu Litewskiego... i t. d.“ Księga pierwsza napisana jest w tonie poematu bohaterskiego, podług wszelkich przepisów późniejszych klasyków; utwór Stryk. wyprzedza „Jerozolimę wyzwol.“ Tassa w oryginale i zjawia się nadługo przed przekładem Piotra Kochanowskiego (1618) (Ptaszyck.). Wedł. Ptaszyckiego, tekst rękopiśm. i tekst drukowany są to dwie prace bezwątpienia odrębne.

Przekład ruski „Kroniki“ Strykowskiego znajduje się w bibl. publ. w Petersburgu.

[1]) Windakiewicz wspomina o pobycie Stryk. w Padwie. (*Padwa*, str. 60).

Wojc. Kojałowicz przerobił „Kronikę“ Strykowskiego po łacinie (1650—69).

7. „Maciej Strykowski na herb książąt Słuckich“. B. m. i r. (Unikat w bibl. Krasiń.?).

O innych swoich pracach, dziś nieznanych, wspomina Stryk. w autobiografji.

Bibliografję wszystkich prac Stryk., druk. i rękop., podaje Malinowski w „Wiadomości o życiu i pismach M. Stryjk.“.

Wiersz „Na wjazd Olgierda do Moskwy“ ogłosił Ptaszycki w książce zbior. dla Orzeszkowej „Jako lecące na wyraj żórawie...“ (Petersburg. 1906).

Poem. histor. „O poraženiu 30 tysięcy Moskwy z Kniaziem Piotrem Szujskim... nad rzeką Ułą... r. 1564“, rękop. w bibl. Załusk. (?).

Literatura o Macieju Strykowskim.

1. Gołębiowski: O dziejopisach polskich. Warszawa. 1826.
2. Daniłowicz: Latopisiec Litwy i Kronika Ruska. Wilno. 1827.
3. Kraszewski: O Stryjkowskim i jego Kronice. *Wizer. i roztrząs. nauk.* 1839. Przedruk. w „Wyborze pism“. Krasz. X. Warszawa. 1894.
4. Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach Macieja Stryjkowskiego. Przy wyd. „Kroniki“. Warszawa. 1846.
5. Daniłowicz: Wiadomość o właściwych litewskich latopiscach. Przy wyd. „Kroniki“ z r. 1846.
6. Wojcicki: Życiorysy znak. ludzi. II. 1850.
7. J. B. Ostrowski o Kronice S. w „Badaniach histor.-kryt. i liter.“ Berlin. 1863—70.
8. Sobieszczański o S. w *Enc. Orgelbr.*
9. Bartoszewicz w Hist. liter. pol.
10. Świeżawski: W *Złotej przędzy*. IV. 1887.
11. E. Barwiński: Z nieogłoszonych autografów J. I. Kraszewskiego. *Nowe Słowo Polskie.* 1902, nr. 101 (tu literatura o Strykowskim).
12. Ptaszycki: Wiadomość bibliograficzna o rękopisie nieświeskim Kroniki Macieja Strykowskiego. *Pam. liter.* 1903.
13. Wierzbowski: Bibliograf. pol. II, III.
14. Łopaciński: Stryjkowski. *Enc. Kośc.* t. 26. 1903.
15. Jakubowski: Kroniki Litewskie. *Roczn. Towarz. Przyj. Nauk* w Wilnie. 1909.
16. Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kraków. 1910. (Str. 15—19).

Zob. też bibl. liter. o Gwagninie.

18. JÓZEF WERESZCZYŃSKI.

Rusin z pochodz. Z domu szlacheckiego herbu Korczak. Dziad i babka byli wyznania greckiego. Był synem Andrzeja, podsędka chełmskiego, i Anny z Jarowskich. Uczył się w Krasnymstawie. Przed r. 1577 został kanonikiem chełmskim. W r. 1581 opatem sieciechowskim (benedyktyn.). W r. 1589 biskupem kijowskim.

Zmarł 1 lutego 1599 r.?

(Wedł. Storoż. w r. 1598).

1. „Kazania albo ćwiczenia chrześcjańskie...“ Kraków. 1587. Kazania te, wraz z kilku innemi, pojedyńczo w r. 1585 w Krakowie wydanemi, przedrukował w nowym wydaniu ks. Hołowiński, p. t. „Kazania...“ Petersburg. 1854.

2. „Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a obmierzłym wydmikuflom świata tego...“ W Krakowie. 1585.

3. „Wizerunek nakształt kazania uczyniony, o wzgardzie śmierci i świata tego nędznego...“ Kraków. 1585.

„Gościniec“ i „Wizerunek“ przedruk. Turowski p. t. „Pisma treści moralnej“. (W Krakowie. 1860). Oba pisemka są poczęści plagjatami z Reja; w „Wizerunku“ jest ustęp autobiograficzny).

4. „Reguła, to jest nauka albo postępek dobrego życia króla chrześcjańskiego...“ Kraków. 1587. Przekł. łac. Klonowicza p. t. „Regula id est institutio seu cursus vitae cujusque regis Christiani“. Kraków. 1588. (W części głównej jest plagjatem z Reja, na podstawie rozdz. 3-go ks. 2-ej „Żywota“. Zob. Ptasz.).

5. „Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w ruskich krajach pustyń rycerstwem Królestwa Pol.“ 1590.

6. „Ekscytarz... do podniesienia wojny świętej przeciwko Turkom i Tatarom“. Kraków. 1592.

7. „Publika... tak z strony fundowania szkoły rycerskiej synom koronnym na Ukrainie, jako też Krzyżaków według reguły malteńskiej...“ Kraków. 1594.

8. „Pobudka na Jego Cesarską Miłość... do podniesienia wojny świętej spólną ręką przeciw Turkom i Tatarom...“ Kraków. 1594 (wierszem).

9. „Sposób osady nowego Kijowa...“ Kraków. 1595.

10. „Votum... z strony podniesienia wojny potężnej przeciwko cesarzowi tureckiemu...“ Nowy Wereszczyn. 1597.

Dwie mowy z czasów bezkrólewia po śmierci Batorego wyszły w przekł. łac. Klonowicza:

11. „Exhortatio... ad Regni Poloniae proceres...“ Kraków. 1587.

12. „Ad nobilitatem R. P. et M. D. Lit. de eligendo novo rege... Kraków. 1587.

Niektóre z tych pism, mianowicie: „Regułę“, „Publikę“, „Sposób osady“ i „Votum“, przedrukował Turowski p. t. „Pisma polityczne“. (Kraków. 1858).

Listy. a) list (do nieznanej osoby i bez daty) wydruk. Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.“ i Turowski w dod. do „Pism polit.“ Wereszcz.; b) list do Stan. Żółkiewskiego z r. 1594 (po pol.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Wyd. zbior. wszystkich dzieł Wereszcz. brak; „Pisma polityczne“ i „Pisma treści moralnej“ w wyd. Tur. nie obejmują wszystkiego.

„Sposób osady nowego Kijowa“ i „Droga pewna“ wyszły w przekł. rosyj. Storożenki w Kijowie 1895.

Podobizna podpisu Wereszcz. przy „Pism. polit.“ w wyd. Tur.

„Pobudka z strony fundowania szkoły rycerskiej...“ (Kraków. 1594) i „Pobudka z strony podniesienia wojny...“ (N. Wereszczyn. 1598), o których wspominają Hołowiń. i Tur. — nie istniały?

Literatura o Józefie Wereszczyńskim.

1. Paprocki w Herbach rycerstwa.
2. Klonowicz we wstępie dedykacyjnym do tłumaczenia Reguły św. Benedykta, poświęconym Wereszczyńskiemu. (Wyj. przedruk. Tur. w „Notach“ do „Pism politycznych“).
3. Hołowiński przy wyd. „Kazań“ Wereszcz. Petersburg. 1854.
4. Mecherzyński: Hist. wym. I, 554—558 i II, 166—179.
5. Maciejowski: Piśm. pol. III, 406—414.
6. (Turowski): „Wiadomość o życiu i pismach ks. Józefa Wereszczyńskiego“ (przy „Pism. polit.“).
7. Kulisz: Zapiski o Južnoj Rusi. II. 1857 (po rosyj.).

8. Gacki: Benedyktyński klasztor w Sieciechowie. Radom. 1872.
9. Ptaszycki: Mikołaj Rej i ks. Józef Wereszczyński. (Odb. z „Upominka jubileusz.“ dla Kraszewskiego. Wilno. 1880).
10. Rulikowski w *Słowniku geograf.* I (1880) w art. „Chwastów“ i „Czarnohorodka“.
11. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w., II (przedtym: „Józ. Wereszcz.“ *Przegl. pol.* 1872).
12. Storożenko: Kiew trista liet nazad. (Togdasznij proekt błagoustrojstwa Kiewa i jewo awtor biskup Juzef Wereszczinskij). *Kijewsk. starina.* 1894, luty—marzec.
13. Storożenko: Starinnyj proekt zasielenija Ukrainy (1590 g.). *Kijewsk. starina.* 1895, marzec. Te dwie prace Storożenki wyszły osobno, p. t. „Małoizwiestnyja soczinienija kijewskago biskupa (1589—1598) Iosifa Wereszczinskago. I. Sposob zasielenija nowago Kiewa 1595. II. Wiernaja doroga k zasieleniu pustyń w russkich obłastijach Polskago Korolestwa 1590. Pierewod s dwumia predisłowijami i primieczanijami A. W. Storożenka“. Kijów. 1895.
14. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig... Str. 218—224.

19. PIOTR GRABOWSKI.

Proboszcz parnawski (w Parnawie w Inflantach). Żył w drugiej poł. w. XVI-go i w pierwszych latach XVII-go.

Zm. w r. 1625 (wedł. Sobieszcz. i Estr.).

Szczegóły z życia nieznane.

Napisał:

a) „Zdanie syna koronnego o piąci rzeczach do Rzptej Polskiej należących...“ B. m. 1595. (Przedruk. Tur. Kraków. 1858). „Skarb bogaty na Rzptę jako zebrać“. (1595) — jest częścią 2-gą „Zdania“. „Pospolite ruszenie...“ B. m. 1595 — jest częścią 3-cią „Zdania“.

b) „Polska niżna albo osada polska...“ B. m. 1596. (Przedruk. Tur. Kraków. 1859).

Dziełka jakoby Grabowskiego, przypisywane mu przez niektórych badaczy, (Czackiego i innych): „O Żydach“ i „O annatach“ (1595) (czy „O armatach“ czy „O annałach“) nieznane. Tarnowski (w Pis. polit. i w Hist. liter.) przypisuje mu autorstwo broszury: „Zwierciadło Rzptej Polskiej na początku r. 1598 wystawione“.

W rękop. „Akta konfederacjej wojska stołecznego in anno 1612“ (w bibl. Jagiell.).

Literatura o Piotrze Grabowskim.

1. Wiszniewski: Hist. lit. pol., t. IX, 346—360 (podaje obszerne wyj. z „Zdania syna kor.“
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 379—380.
3. Sobieszczański: G. P. *Enc. Orgelbr.*
4. Hoffman: Hist. reform. polit. w dawnej Polsce. 1867.
5. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w., II (o G. przedtym w *Przegl. pol.* 1869).

20. BARTŁOMIEJ GROICKI.

Ur. się na Kujawach r. 1519 (?). Rzeszowianin (wedł. Brück.). Mieszczanin krakowski. Pisarz najwyższego sądu miejskiego krakowskiego (podwójci krak.). Czas jakiś był pisarzem urzędu celnego krakowskiego.

Zm. w r. 1599 (czy 1600).

Prawnik. Wyd.

a) „Abrogatio et moderatio...“ Kraków. 1547.

b) „Pieśni duchowne...“ B. m. i r. (1559). (Oprócz Groickiego są tu pieśni Reja, Trzycieskiego, Lubelczyka i Zacjusza).

c) „Artykuły prawa majdeburskiego, które zową Speculum Saxonum...“ Kraków. 1558. (Kilkanaście wydań).

d) „Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego...“ Kraków. 1559 (szereg wydań); (tu wiersz Reja).

e) „Tytuły prawa majdeburskiego...“ Kraków. 1567; (tu dwa wiersze Reja), i inne dzieła prawnicze.

Literatura o Bartłomieju Groickim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 315—316.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 218—225.
3. L. Dargun: Źródła prawa mias polskich w w. XVI. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 1888.
4. L. Dargun: Źródła porządku sądowego spraw miejskich prawa magdeburskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXV. 1890.
5. Kraushar: Pierwsza książka prawnicza polska z w. XVI-go. („Z wieku Mikołaja Reja“, Księga jubil. Warszawa. 1905).
6. Chlebowski: Śpiewnik Bartłomieja Groickiego (tamże).
7. Brückner: Mik. Rej... Str. 90—91.

21. JAN PALCZOWSKI.

Z Brzeźnicy. Dworzanin Zygmunta Augusta. Później sędzia zatorski. Poseł na sejmy r. 1562 i 1564.

Ułożył (wedł. Celichowskiego):

„Ustawy prawa polskiego napotrzebniejsze...“ B. m. 1561; 2 wyd. B. m. 1563; 3 wyd. B. m. 1565; 4 wyd. B. m. 1569; 5 wyd. p. t. „Ustawy prawa ziemskiego polskiego... z przydatkiem o obronie wojennej... Jana Tarnowskiego...“ W Krakowie. 1579.

Kryptonim autorski J. P. rozwiązywano dawniej różnie (Jan Ponętowski, Herburt, Jan Piwka, Jakub Przyłuski, Jan Tarnowski). Celich. oparł swój wywód na rękopisie „Ustaw“, znajdującym się w bibl. Czartor.

Celichowski: O autorze i wydaniach dzieła „Ustawy prawa polskiego“ *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. V. 1877.

22. PAWEŁ SZCZERBIC.

Ur. we wrześniu 1552 r. w Krakowie, z o. Pawła, mieszczanina krakowskiego. Uczył się w akad. krak. i zagranicą, kosztem woj. krak. Firleja. Z dworzanina Firleja został syndykiem i pisarzem m. Lwowa. Nobilitowany za staraniem Zamojskiego. Sekretarzem królewskim od 1582. Po śmierci żony wstąpił do stanu duchownego. Został proboszczem sandomierskim, kanonikiem warszawskim.

Zm. 30 marca 1609 (1619?) w Krakowie.

1. „Promptuarium Statutorum omnium et constitutionum Regni Poloniae“. Brunsberga. 1604.

2. „Speculum Saxonum... na polski język przełożone“. Lwów. 1581. 2 wyd. Poznań. 1610. 3. Warszawa. 1646.

3. „Jus municipale, to jest prawo miejskie magdeburskie...“. Lwów. 1581.

4. „Politica pańskie...“. Kraków. 1595.

Przekład dzieła Justa Lipsiusa. (Wyj. przytacza Popliński). 2 wyd. Kraków. 1608. (Dod. „Dyskurs o kalumnji“, tegoż Lipsiusa) [1].

---

[1]) Dzieło Lipsiusa ma, wedł. Rembowskiego, większą wartość, niż dziełko Cerioli, przełożone przez Jakóba Górskiego („Rada Pańska“).

Literatura o Pawle Szczerbicu.

1. Popliński: Nowe wypisy, 185—190.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 378—9.
3. Kalinka o S. w *Dwutygodniku literackim.* II.
4. Sobieszczański: W *Enc. Orgelbr.*

23. JAN MĄCZYŃSKI.

Ur. się ok. r. 1516 (czy 1520), w ziemi sieradzkiej, jak się zdaje we wsi Gzikowie pod Błaszkami, czy w dziedzicznym Zdziebędowie (?), z o. Piotra i Anny Ciemińskiej. Kształcił się w kraju i zagranicą (od 1542) w Witemberdze, Strasburgu, Paryżu, Zurychu i Padwie. Wróciwszy do Polski został księdzem. Był kanonikiem kaliskim i poznańskim; w r. 1559 proboszczem w Rujsku pod Kaliszem i kanonikiem sieradzkim. Wkrótce potym zrzucił suknię duchowną i ożenił się (z Jadwigą Waldowską). Był sekretarzem Zygmunta Augusta (notarjuszem w kancelarji król. wileńskiej) do r. 1562, następnie kś. Mikołaja Radziwiłła Czarnego. Stefan Batory wypłacał mu pensję roczną (jurgielt). Arjanin (od r. 1569).

Zakończył życie samobójstwem ok. r. 1587, we wsi Miłkowicach.

Jest autorem pierwszego wielkiego słownika polskiego, p. t. „Lexicon latino-polonicum... Regiomonti". (Królewiec). 1564. („Dzieło znakomite pod każdym względem", wedł. Brücknera). (Naczele wiersze pochwalne Kochanowskiego, Roizjusza i Solikowskiego).

Wydał nadto „Lament matki Korony Polskiej z śmierci przesławnego Pana, Stefana pierwszego, króla polskiego..." B. m. (Płock?) (1586).

Sobieszcz. przypisuje mu mylnie autorstwo dziełka: „O małżeństwie kapłanów i djakonów" (1570).

Literatura o Janie Mączyńskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 135—137.
2. Sobieszczański: M. J. *Enc. Orgelbr.*
3. Brückner w rozpr. „Język W. Potockiego".
4. Grabowski: Literatura arjańska. Str. 38—39, i indziej.
5. Brückner: M. J. *W. Enc. ilustr.*

24. Tłumacz dziełka Hermana Schottena „O cnocie abo żywocie człowiekowi przystojnym". B. m. i r. Pierwodruk pochodzi, jak się zdaje, z końca w. XVI. Przedruk. Ptaszycki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1891. (Inne wyd.: 1603, 1631). Jest to przekład dziełka Schottena p. t. „Vita honesta", druk. ok. 1530. Domysł Jochera (Obraz II, 345), że tłumaczem był Klonowicz, bezpodstawny.

25. Autor broszury politycznej p. t. „Paradoksa Koronne". Wyd. ją z rękopisu Bielowski w Krakowie. 1853. Tytuł całkowity: „Paradoksa koronne publice i privatim potrzebne szlachcicowi polskiemu, napisane roku 1603". Być może autorem pisma był Adam Czarnkowski, gienerał wielkopolski, zmarły w r. 1628.

26. WOJCIECH OCZKO.

Pochodził z mieszczan warszawskich (później, jak się zdaje, nobilitowany ?). Ur. się prawdop. w r. 1537, w Warszawie, z o. Stanisława, stelmacha, (matka z imienia i nazw. nieznana). Nauki początkowe pobierał prawdop. w szkołach miejskiej i katedralnej w Warszawie, poczym ok. r. 1559 udał się do Krakowa i wstąpił do akademji, na wydz. filozoficzny; w r. 1562 uzyskał stop. bakałarza nauk wyzw. Powróciwszy w r. 1562 do Warszawy, nauczał w szkole katedralnej, prawdop. przez lat trzy, od r. 1562 do r. 1565. Od r. 1565—1569 studjował medycynę zagranicą, we Włoszech i we Francji (m. i. w Montpellier); był i w Hiszpanji. W r. 1569 wraca O. ze studjów zagr. do Warszawy, jako dr. med. i filoz. W r. 1574 żeni się z wdową (po Stanisławie Obrąpalskim), Elżbietą Obrąpalską. W r. 1576 lekarzem nadwornym i sekretarzem króla Stefana Batorego, następ. Zygmunta III. Ok. r. 1596 żeni się poraz drugi, z Jadwigą Umiecką, burmistrzówną.

Zm. w ostat. dniach grudnia r. 1599 lub w pierwszych dn. stycznia 1600 r., w Lublinie.

Znak. syfilidolog.

1. „Przymiot". W Krakowie. (Łazarz.). 1581.
2. „Cieplice". W Krakowie. (Łazarz.). 1578. Nowe wyd. obu dzieł p. t. „Wojciech Oczko. Przymiot i Cieplice". Wydanie jubileuszowe. Warszawa. 1881.

Tamże podobizna listu Oczki do Jacynta Młodziejowskiego, podskarbiego nadwornego, z r. 1584.

Literatura o Wojciechu Oczko.

1. Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do hist. sztuki lekar. w Polsce. I. 1839.
2. Ks. Lubomirski: W. O. nadworny lekarz królów polskich— rodem z Warszawy. *Bibl. Warsz.* 1857, II.
3. Sobieszczański: O. W. *Enc. Orgelbr.*, t. XIX. 1865.
4. Klink: Życiorys i ocena stanowiska naukowego Wojc. Oczko. Przy wyd. jubil. „Przymiotu". Warszawa. 1881.
5. Kryński: O języku Wojciecha Oczko. (Tamże).
6. Świeżawski i Wenda: W. O. syfilidolog polski XVI w. Warszawa. 1890 (odb. z *Pamiętnika Tow. Lekar.* Warsz. 1890).
7. Dr. Peszke: Wojciech Oczko jako chirurg. *Krytyka lekarska.* 1898.
8. Dr. Peszke: O. W. *W. Enc. powsz. ilustr.*
9. Lachs: Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI w. *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce.* t. XII, str. 157.

27. STANISŁAW KARNKOWSKI.

Ur. się 10 maja 1520 r. (gdzie?). (Ojciec z imienia nieznany, matka z d. Olszewska). Poch. z rodz. szlacheckiej h. Junosza. Kształcił się w akad. krakowskiej od r. 1539 (?), następnie w Lipsku (?), w końcu w Padwie, gdzie studjował prawo kanoniczne i gdzie prawdop. otrzymał stop. dr. obojga prawa. Powróciwszy do kraju, został sekretarzem królewskim. W r. 1557 kanonikiem gnieźnieńskim; w r. 1560 kanonikiem krakowskim; (później kanon. łęczyckim i wileńskim). W r. 1558 referendarzem, a wkrótce i wielkim sekretarzem (naczelnikiem kancelarji król.). W grudniu r. 1564 otrzymał wszystkie wyższe święcenia. W r. 1567 biskupem włocławskim. Odbywał poselstwa: w 1567 do Wiednia, w 1568 do Joachima II margr. brandenbur.; do Elbląga i do Gdańska (1569). W r. 1582 arcybiskupem gnieźnieńskim. Po śmierci Batorego, jako prymas był interrexem podczas bezkrólewia.

Zm. 8 czerwca 1603 r. w Łowiczu.

Z pism K-go najważniejsze.

a) „Napominanie dla plebanów". 1568; 2 wyd. 1570; 3-cie 1577.

b) „Modus et ordo electionis novi Regis". Kraków. 1573.

c) „Ad Henricum Panegyricus". 1575. (Kilka wydań; wyszedł też w przekł. franc.).

d) „Oratio 1574 in Senatu habita".

e) „Epistolae illustrium virorum". Kraków. 1578. (Ogł. tu część korespondencji swej, przeważnie z Hozjuszem). Przekł. pol. p. t. „Listy znakomitych mężów... ks. A. F. Sobolskiego, w *Kwart. teolog.* 1905.

f) „Sententia abo zdanie... St. Karnkowskiego... o odjeździe Króla JM. do Szwecjej..." Poznań. 1593. Przedruk. w *Pamiętniku Sandomierskim.* II. 1830.

g) „Egzorbitancje i naprawa Koła poselskiego". Poznań. 1596. „Sententię" i „Egzorbitancje" przedruk. Tur. w *Bibl. polskiej.* 1859, p. t. „Pisma ks. Stan. Karnkowskiego". (Kraków. 1859).

h) „Kazanie o dwojakim Kościele...". Kraków. 1596.

i) „Messjasz albo Kazania o upadku i naprawie rodzaju ludzkiego..." Poznań. 1596. (Nowe wyd. t. 1847).

k) „Eucharistia... kazań czterdzieści". Kraków. 1602.

l) „De tuenda unitate fidei". Kraków. 1574.

Dwie mowy sejmowe („Propozycje") z r. 1587 w t. XI. *Script. rer. pol.*, str. 238—246.

Listy. Częściowo tylko ogł. drukiem; niektóre sam K. w „Epistolae"; wiele listów w rękop. kapit. gnieźn.; list do J. D. Solikowskiego z r. 1599, ogł. Maciejowski w Dod. 220; 6 listów ogł. Wierzbowski w „Uchanscianach".

Nie wyd. m. i. a) Compendium rerum gestarum Sigismundi I... (Zob. Janociana); b) Historia interregni post discessum Henrici".

Ps. LXX przekł. być może Karnkowski. (Zob. Bobowski: Polskie pieśni katol. 344).

Bibliogr. pism K. u Estr. i Korytk., oraz w Wierzb. Bibl.

Literatura o Stanisławie Karnkowskim.

1. J. Bielski: Żywot Stan. Karnkowskiego, arcyb. gnieźn. (Zob. Janockiego „Polonia litterata".
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 353—358.
3. Mecherzyński: Hist. wym. I, 542—553, i II, 104—119.

4. Tarnowski: Pisarze polityczni II, 69.
5. Morawski: A. P. Nidecki. Str. 248.
6. W. Zakrzewski: Po ucieczce Henryka. Kraków. 1878. Str. 35—36.
7. Sokołowski: Przed rokoszem. *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor.* XV.
8. Ks. Chodyński: K. St. *Enc. Kośc.*
9. Korytkowski: Arcybiskupi Gnieźnieńscy. Poznań. 1889, III.
10. W. Zakrzewski: Jak należy badać dzieje Stef. Batorego.
11. Lubowicz: Naczało katoliczeskoj reakcji w Polsze.
12. Wierzbowski: Uchańściana.
13. M. Siwak: Karnkowskiego Exorbitancje i naprawa Koła poselskiego z r. 1596. (*Sprawozd. gimn. w Kołomyi.* 1900).
14. Chrzanowski: O Kazaniach sejmowych Skargi.
15. St. Z. (Zakrzewski): K. St. *W. Enc. powsz. ilustr.*
16. W. Zakrzewski: St. Górski i jego prace historyczne (1909).

28. STANISŁAW KOSZUTSKI.

Rodem z Pierzchna w Wielkopolsce. Dworzanin i sekretarz Mikołaja Radziwiłła Rudego; następ. sekretarz do listów polskich królowej Barbary.

Przełożył:

1. Reinharda Lorichiusza „O wychowaniu i o ćwiczeniu każdego przełożonego...“ W Krakowie. 1558; (na końcu „Oracia Isokratesa, na polskie przełożona przez Erazma Glicznera“).

2. Cycerona „O powinnościach wszech stanów ludzi księgi troje“. Łosk. 1575. („De officiis“). 2 wyd. Wilno. 1583; 3 wyd. Wilno. 1593; 4-te wyd. Wilno. 1606; 5 wyd. Wilno. 1766.

11 listów Koszutskiego, pisanych powiększej części do Radziwiłła, ogł. Baliński w „Pamiętnikach o królowej Barbarze“.

Literatura o Stanisławie Koszutskim.

1. Popliński: Nowe wypisy polskie. W Lesznie. 1838.
2. Sobieszczański: K. St. *Enc. Orgelbr.*
3. Brückner: K. St. *W. Enc. ilustr.*

29. STANISŁAW GRZEBSKI.

Autor najdawniejszego podręcznika gieometrji w języku polskim, „naszej najdawniejszej książki o miernictwie“ i zarazem „pierwszej wogóle książki technicznej polskiej“, p. t. „Gieometrja, to jest Miernicka nauka...“ Kraków. 1566.

O Grzebskim i literaturze o nim, zob. wyżej str. 207.

30. OLBRYCHT STRUMIEŃSKI.

Z Mysłowic. „Urzędnik w Balicach“. (Był rządcą u Firlejów w Balicach). Był w zażyłości z B. Paprockim.

Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem drugiej (po Grzepskiego „Gieometrji“. 1566) książki polskiej technicznej, p. t. „O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybieniu stawów...“ Kraków. 1573. Przedruk. F. Kucharzewski w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1897. (Dedyk. Mikołajowi Firlejowi, kasztelanowi wiślickiemu).

Dziełko to prawie dosłownie przepisawszy, pod swojem nazwiskiem dwukrotnie wydał Stanisław Strojnowski, p. t. „Opisanie porządku stawowego...“ Kraków. 1609. 2 wyd. t. 1636. Przedruk. wyd. z r. 1609 Z. Gawarecki i A. Kohn przy książce swej „Polskie stawowe gospodarstwo“. (Warszawa. 1860).

Literatura o Olbrychcie Strumieńskim.

1. F. Kucharzewski przy wyd. „O sprawie“ krakow. z r. 1897.
2. F. Kucharzewski O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900.

31. PIOTR MYCIELSKI.

Syn Tomasza. Szlachcic z kaliskiego powiatu. Kalwin.

Napisał:

a) „Sentencya“. (1572) prozą (po pol.).

b) „Przestroga. To jest pokazanie upadków inszych ziem, także i Korony Polskiej, z obierania Pana z pośrodka siebie“. (Wierszem i prozą). B. m. i r. (1573). Pisma jego wyd. J. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia“. (Kraków. 1906). (Str. 362—397 i 705—724).

Świetny stylista (wedł. Brücknera); „w stylu nietęgi“, niedołężny (wedł. Czubka).

Literatura o Piotrze Mycielskim.

1. Tarnowski: Pisarze polit. II.
2. Czubek: Wstęp. do „Pism polit.“
3. Brückner w ocenie wyd. Czubka w *Pam. liter.* 1907.
4. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń. w Polsce... (Str. 100—102).

32. JAN MROWIŃSKI PŁOCZYWŁOS.

Poch. z rodziny szlacheckiej. Ur. się w r. 1514. Był burmistrzem miasta Kazimierza, dziś przedmieścia Krakowa. Sam siebie nazywa „mieszczaninem kazimierskim“.

Zm. w r. 1580.

Jest autorem książeczki p. t. „Stadło małżeńskie...“ Kraków. 1561. (Łaz.). Przedruk. Z. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890.

Na końcu „Stadła“ podał autor wiersz p. t. „Pieśń o małżeństwie“, nieznanego autora, ukrytego pod kryptonimem M. H., który przedtym wyszedł osobno p. t. „Pieśń nowo uczyniona na wesele WP. a Pana Jana Kostki z Stymbarku... o małżeństwie świętym“. Kraków. 1556. (Łaz.).

33. MATEUSZ CYGAŃSKI.

H. Prus I. Pochodził prawdop. z Łęczyckiego na Mazowszu, ze wsi Cygany. Żył za Stef. Batorego.

„Myśliwstwo ptasze“. Kraków. (Siebenejch.). 1584. 2 wyd. bezim. b. m. i r. prawdop. z 1 poł. w. XVII. Podobizna 2 wyd. wykonana staraniem K. Stronczyńskiego w r. 1840. Drugie wyd. przedruk. z dodaniem przedmowy, przypisów i objaśnień Ant. Waga w *Sylwanie,* t. 17, 1841 i osobno p. t. „Myślistwo ptasze, dzieło z XVI wieku...“ Warszawa. 1842. 1 wyd. (z r. 1584), różniące się od 2-go, przedruk. z unikatu kórnick. krytycznie J. Rostafiński w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych“. Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.).* Przekł. franc. w *Revue zoologique.* 1842.

Ważny pomnik historji naturalnej Złotego Wieku. Ważna nomenklatura ptaków, najdawniejsza; nie znał jej Kluk. Opis obyczajów ptaków podaje wierszem, sposoby łowienia — prozą (u Wiszn. błędnie). Dla badaczów języka jest „Myślistwo ptasze“ niewyczerpaną skarbnicą; nie znał go Linde.

Literatura o Mateuszu Cygańskim.

1. Pawiński: Stefan Batory jako myśliwy. (*Źródła dziej.* XI).
2. Świeżawski o C. w *Wiadom. bibliogr.* 1884.
3. J. P. (Przyborowski): C. M. *W. Enc. powsz. ilustr.*
4. Rostafiński o C. w przedmowie i w przypisach do „O myślistwie...“ (Kraków. 1914).

(Por. *Tyg. Ilustr.* 1913, I, 129).

34. ANZELM GOSTOMSKI.

Ur. ok. 1507. Dworzanin królewski, starosta rawski. W 1558 kasztelan płocki; w 1572 wojewoda rawski. Gorliwy protestant (luter).

Zm. w r. 1587, przeżywszy l. 80.

Autor pierwszego dzieła o rolnictwie: „Gospodarstwo“. Kraków. 1588. 2 wyd. t. 1606. 3-cie p. t. „Oekonomia abo gospodarstwo ziemiańskie“. Kraków. 1644. (Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.* III); 5-te wyd. sporządził Jan Radwański p. t. „Notaty gospodarskie“. Kraków. 1856. (Radw. opisał wszystkie wydania i podał o autorze bliższą wiadomość).

Rostafiński przypisuje mu nadto autorstwo dziełka p. t. „Gospodarstwo jezdeckie, strzelcze i myśliwcze“. (Poznań. 1690). Przedruk. je w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych“. Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.).*

Literatura o Anzelmie Gostomskim.

1. Radwański przy wyd. z r. 1856.
2. Tarnowski: Pisarze polityczni. II, str. 66—67.
3. Rembowski: Oeconomia J. Seklucjana w zestawieniu z „Gospodarstwem“ Gostomskiego. *Niwa.* 1891, i w „Pismach“ I.
4. Wodzicki: O sokolnictwie i ptakach myśliwskich. (1858).
5. Raczyński: Wspomnienia wielkopolskie, I. (1842).

35. KRZYSZTOF DOROHOSTAJSKI.

K. Monwid D., syn Mikołaja Monwida Olechnowicza D-go, wojew. połock., kalwina. Ur. 2 marca r. 1562. Nauki pobierał

w Strasburgu i Fryburgu; poczym przebywał we Włoszech. Od cesarza otrzymał tytuł barona. Po powrocie do kraju brał udział w wojnie moskiewskiej za Batorego; w 1601 w Inflantach, w 1611 pod Smoleńskiem. W r. 1588 stolnikiem W. Ks. Lit., 1592 podczaszym; 1596 marsz. nadwornym litew., 1598 marsz. wielkim W. Ks. Lit. Oż. 1-v z Zofją Chodkiewiczówną, 2-v z Zofją Chodkiewiczową, (Radziwiłłówną z domu).

Zm. 3 sierpnia 1615 r. we Wrocławiu.

„Hippica, to jest o koniach księga". Kraków. 1603. Wyd. 2-gie. Poznań. 1620; wyd. 3-cie (2-gie (?)) 1647 w Krakowie; wyd. 4-te (3-cie) w Krakowie 1700; 5-te w Krakowie ok. 1730; 6-te w Krakowie. 1861. *(Bibl. pol.)*.

„Porządek, według którego aby się małżonka moja i czeladź przy niej będąca sprawowała..." Wyj. z rękop. wydruk. Maciejowski w Dodatk. do Piśm. pol. 277—83.

Literatura o Krzysztofie Dorohostajskim.

1. Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne. II.
2. Ż. P. (Pauli): Krzysztof Moniwid Dorohostajski. (*Wiadom. numizmat.-archeolog.* 1894).
3. Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. I, 237—240. (Podaje, że był szwagrem Krzysztofa Radziwiłła i zm. w r. 1597).

36. KRZYSZTOF PIENIĄŻEK.

Rodem z ziemi Krakowskiej. Uczył się w szkołach jezuickich; potym służył wojskowo, jako rotmistrz w wojsku króla Stef. Batorego; odbył wyprawy gdańską i moskiewską. Po śmierci Batorego towarzyszył Zygmuntowi III do Szwecji; po obiorze Zygm. Wazy królem zawiózł mu wiadomość o tym do Szwecji. W czasie rokoszu Zebrzydowskiego królewskiej trzymał się strony. W końcu osiadł na wsi. Starosta ojcowski, leżajski. Był trzykrotnie żonaty.

Zm. w późnej starości w 1-ej połowie XVII w.

1. „Hippika, abo sposób poznania, chowania i stanowienia koni... pisana A. D. 1607". B. m. i r. Toż w 2 wyd. 1607 (?) Przedruk. Rostafiński w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych". Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.)*.

2. „Ethica abo zwierciadło żywota Krzysztofa Pieniążka, rotmistrza i dworzanina króla Stefana i Zygmunta Trzeciego, na Lassochowie i gdzieindziej dziedzica... pisana A. D. 1607". B. m. i r. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* I (1843). Autobiografja.

Literatura o Krzysztofie Pieniążku.

1. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.* 1850, IV, str. 458—470. Zob. też jego Hist. liter.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 314—315.

37. JAN OSTRORÓG.

Prawnuk autora „Monumentum"; syn Stanisława, kasztel. międzyrzeckiego, i Zofji z Tęczyna, wojewodzianki sandom. Ur. 13 stycz. 1565 r. Nauki ukończył w Strasburgu, w szkole Sturma (ok. 1581). Podkomorzy kor. Brał udział w bitwie pod Byczyną. Posłował do ces. Rudolfa w sprawie arcyks. Maksymiljana; potym brał udział w wyprawach przeciw Tatarom. W 1600 kasztelanem poznańskim. W rokoszu Zebrzydowskiego stał po stronie króla; uczestniczył w bitwie pod Guzowem. W r. 1611 wojewodą poznańskim. Zasiadał na sejmach aż do r. 1619. W ostatnich latach życia był wychowawcą synów Zygmunta III. W 1621 wziął udział w wypr. Chocimskiej. Z urodzenia protestant, przeszedł później na katolicyzm. Żonaty 1-v z Katarzyną Mielecką; 2-v z ks. Zofją Ostrogską.

Zm. w r. 1622. (Pochow. w Sokalu).

Dzieła Ostroroga:

1. „Oratio Illustr. et Gener. Dom. Joannis comitis ab Ostrorog... cum discessurus est Argentina publice Academiae..." (Argentorati. (Strasburg). 1581).

2. „O psiech gończych..." Kraków. 1608. Przedruk. Kraszewski w „Pomnikach" (1843). (Jest to część dzieła „Myśl. z ogary").

3. „Nauka koło pasiek..." Zamość. 1614. 2 wyd. t. 1636; 3-cie, Wilno. 1821. (Wedł. Maciej. „Polska pod wzgl. obyczaj." I, 278—280 jest to utw. Walentego Kąckiego).

4. „Ad filios admonitoria epistola. Contra fraudulentiam scripti editi sub titulo Monita privata Soc. Jesu..."

Leopoli. 1615 (dod. list do syna Mikołaja z 1606); 2 wyd. t. 1616 (dod. 3 listy: do synów Mik. i Stanisł. i do jezuity Szymona).

5. „Myślistwo z ogary". Kraków. 1618. 2 wyd. 1643; 3-cie 1649; 4-te 1797. (Łowicz). Przedruk. Tur. Sanok. 1859. Wydał krytycznie Rostafiński w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych". Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.).* (Przekł. rosyj. wyszedł w r. 1785).

6. „Wojna wołoska cesarza tureckiego Osmana przeciwko Koronie Polskiej podniesiona". Poznań. 1622. (Toż po łac.). Przedruk. Ż. Pauli w „Pamiętnikach o wyprawie Chocimskiej". Kraków. 1853. (Dyjarjusz wojny Chocimskiej 1621 r.).

7. „Jan hr. z Ostroroga, woj. pozn., sławnej Koronie Polskiej... stare służby i miłość braterską..." Zamość. 1620. Przedruk. Chomętowski w *Bibl. ord. Krasiń. Muz. K. Świdziń.* II. Warszawa. 1876 (w życior. Ostror.).

Chomętowski wyd. nadto z rękop. (w *Bibl. ord. Krasiń.* II):

a) „Kalendarz gospodarski na horyzont Komarzeński".

b) „Chowanie źrzebców".

c) „Zwierzyniec".

d) „Przywilej Żydom poznańskim", w przekł. z łac. w *Bibl. Warsz.* 1864 i w *Bibl. ord. Kras.* l. c. (w życior. Ostr.). W życiorysie przytacza Chom. nadto w całości: list Ostror. do Szymonowicza?, mowę na sejm r. 1613; tamże wylicza wszystkie pisma Ostr. w rękop. w bibliotece Krasińskich przechowywane; z niektórych podaje wyjątki.

Linde, Siarczyński i Maciejowski, a za nim Chomętowski i Windakiewicz (*Archiw. do dziej. liter.* VIII, 53) przypisują Ostrorogowi autorstwo poematu: „Judith" (Baranów. 1620); natomiast Juszyński i Wiszniewski, a za nimi Brückner uważają za autora „Judyty" Rafała Leszczyńskiego.

Literatura o Janie Ostrorogu.

1. Załęski o O. w *Bibl. Warsz.* 1844.
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX.

3. Maciejowski: Polska pod względem obyczajów. I, 329—334. Przytacza wyj. z poem. „Judyt" i zwraca uwagę na osobliwy język.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III.
5. „Wiadomość o życiu i pismach Jana hr. Ostroroga" przy wyd. Tur.
6. Chomętowski o O. w *Bibl. Warsz.* 1864, III—IV.
7. Chomętowski o O. w *Bibl. ord. Krasiń. Muz. Świdz.* II. (Warszawa. 1876).
8. Rostafiński w przedm. do „O myślistwie..."

Zob. też art. w *W. Enc. ilustr.* (na podst. rozpr. Chomęt.).

38. MARCIN SIENNIK.

Mieszczanin krakowski. Ławnik (1578) przedmieścia Garbary.

Szczegóły życia nieznane.

1. „Nauka rządzenia ciał człowieczych..." 1563.

2. „Koncilium Trydenckiego nowoskończonego wyroki i ustawy". Kraków. 1565. (Przedmowę podaje Wiszniewski w Hist. liter. w t. IX).

3. „Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie". 1568. (T. zw. „Zielnik Siennika").

4. „Judicium albo Rozsądek doskonały z gwiazdarskiej nauki... przez M. Siennika poprawiony i z niemieckiego... na polskie przełożony". Kraków. 1572. (Unikat w bibl. w Upsali).

5. Tłumaczył, wedł. Brücknera, powieści z niem. o Meluzynie (1569), być może i o Magielonie, Cesarzu Ottonie, Sowizdrzale i t. d. Brückner uważał go dawniej za autora „Historji w Landzie", lecz obecnie odstąpił od swego mniemania. (Zob. pod J. Lubelczyk).

6. Wyd. dziełko napis. w l. 1501—1506 „Lekarstwa doświadczone" (1564), język zmodernizowawszy, przypisywane dawniej Biernatowi z Lublina.

Literatura o Marcinie Sienniku.

1. Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. I, 364—372.
2. Rostafiński: Porównanie Zielników Falimierza, Spiczyńskiego i Siennika. 1888.
3. Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w.

4. Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901, II.
5. Brückner: Ezopy polskie. Str. 35—36 odb.
6. Kośmiński. Słownik lekarzy polskich.

39. MARCIN Z URZĘDOWA. *(Marcin Urzędów).*

Ur. się ok. 1502. Kształcił się we Włoszech, w Padwie (1538), gdzie otrzymał dr. med. Był proboszczem urzędowskim (w Lubelskim), lakarzem nadwornym Jana Tarnowskiego, kasztelana krak. i hetmana w. kor. Od r. 1563 kanonik sandomierski. Zm. w r. 1573.

„Herbarz polski, to jest o przyrodzeniu zioł i drzew rozmaitych...“ Kraków. 1595.

Literatura o Marcinie z Urzędowa.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 374—377.
2. Wójcicki: Stare gawędy i obrazy. III.
3. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 43.

40. SZYMON SYREŃSKI. *(Syrenjusz).*

Ur. się ok. r. 1540, w Oświęcimiu po Krakowem. Kształcił się w akad. krak. od r. 1560; otrzymawszy stop. magistra nauk wyzwol., oraz dr. filoz. (1569), udał się na dalsze studja zagranicę. W Padwie uzyskał stop. dr. medycyny (1577). W 1590 (1589?) został prof. medycyny w akad. krak.

Zm. 29 marca r. 1611.

„Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zową...“ Kraków. 1613.

Literatura o Szymonie Syreńskim.

1. A. Grabowski: Szymon Syreniusz. („Starożytności historyczne polskie“. I. W Krakowie. 1840. Str. 404—413) (z portretem).
2. H. Szopowicz: De vita Simonis Syrenii. Kraków. 1841.

41. MACIEJ WIRZBIĘTA.

Był drukarzem w Krakowie. W drukarni swojej w l. mniej więcej 1556—1590 wydał wiele dzieł, które dziś należą do rzadkości. Szczegóły życia nieznane.

Przetłumaczył i wyd.:

a) Henryka Korneljusza Agryppy (1486—1535) „O ślachetności a zacności płci niewieściej...“ Kraków. 1575. Przedruk. z unikatu St. Tomkowicz w Krakowie 1891 *(Bibl. pis. pol.)*. Wirzbięta przełożył z łaciń. „De nobilitate et praecellentia feminei sexus...“ (Antwerpja. 1529). Od siebie dodał dedykację Krystynie ze Zborowa i „Ku wszem cnym białymgłowam i ku każdemu czytelnikowi krótka przemowa“.

b) „Tablica albo konterfet Cebesa tebańskiego filozofa“. 1581.

Literatura o Macieju Wirzbięcie.

1. Tomkowicz we wstępie do przedruku dziełka z r. 1891.
2. Wąsik: „Andrzej Glaber z Kobylina. *Przegl. filoz.* 1916. Str. 92—93.

42. JAN PIOTROWSKI.

Wielkopolanin. Ur. r. 1550 w pow. kościańskim, z o. Józefa i Doroty z Rokossowskich. Nauki wyższe pobierał zagranicą; w 1567 i 1568 studjował prawo w Padwie; a może odbywał też studja w którym z uniw. niem. Po powrocie do kraju został sekretarzem królewskim, najprzód Zygm. Augusta, następ. Henryka Walez., Stef. Batorego i Zygm. III. Za Stef. Batorego był w bliskich stosunkach z Andrzejem Opalińskim, marszałkiem w. kor. W 1576 kanonik krakowski; rychło potym poznański; w 1579 gnieźnieński; w 1584 dziekan poznański; wreszcie kustosz sandomierski. W r. 1581 towarzyszył Batoremu w wyprawie pod Psków, którą opisał w listach do Andrzeja Opalińskiego.

Zm. 17 kwietnia r. 1591 w Krakowie.

„Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków“. Wyd. A. Czuczyński. W Krakowie. 1894. (Z rękop. bibl. Dzikowskiej, z końca XVI w. Poraz pierwszy ogł. „Dziennik“, ale z rękop. później. z w. XVII, historyk rosyjski M. Kojałowicz, p. t. „Dniewnik posledniawo pochoda Stiefana Batorija na Rossiju“. (Petersburg. 1867).

3 listy P. do Opalińskiego z r. 1582 ogł. ks. Polkowski w „Sprawy wojenne króla Stefana Batorego“.

(Kraków. 1887), które Czucz. przedruk. przy swoim wyd. „Dziennika“.

Czuczyński we wstępie do „Dziennika“.

43. MACIEJ RYWOCKI.

Pochodził prawdop. z Mazowsza Pruskiego, z rodziny szlacheckiej h. Prus. Odbył jako ochmistrz wojewodziców Wojciecha i Szczęsnego Kryskich, synów wojewody mazowieckiego Stanisława Kryskiego, podróż do Włoch, w latach 1584—1587. Opisał ją w dzienniku podróży, p. t. „Księgi peregrynackie“, który wyd. J. Czubek w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce,* t. XII (1910). „Jest to, wedł. Czubka, pierwszy w naszej literaturze tego rodzaju dokument kulturalny XVI w.“

Literatura o Macieju Rywockim.

1. Czubek we wstępie do „Ksiąg peregrynackich“. (*Arch. do dziej. liter. i ośw. w Polsce,* XII 1910).
2. Brückner w *Pam. liter.* 1911, str. 583.

44. Autor broszury „Votum szlachcica polskiego... o założeniu skarbu Rzeczypospolitej...“ 1596. Przedruk. Tur. w *Bibl. pol.* (Kraków. 1859). Autorem ma być Jan Sieniński, kasztelan sandomierski.

Tarnowski: Pisarze polityczni. II, 80—83.

45. PIOTR WĘŻYK WIDAWSKI.

Ród Widawskich pochodził z Widawy w Sieradzkiem. Piotr W. W. był synem Jerzego. Kształcił się prawdop. w Krakowie. Był posłem z sieradzkiej ziemi na sejm lubelski z r. 1569. Ok. r. 1588 był poborcą powiatu szadkowskiego.

Z dzieł jego najważn.:

„Exorbitantiae, albo o rzeczach w każdym królestwie i we wszelkiej rzeczypospolitej szkodliwych, na które ani prawa, ani winy żadnej nie masz...“ (Kraków. 1603). Wyd. 2 wyszło p. t. „Lekarstwo na uzdrowienie Rzeczypospolitej“. Kraków. 1640. Wyd. 3 p. t. „Lekarstwo...“. Kraków. 1649. (Zob. Maciej. Piśm. pol. III, 474).

Wedł. Brücknera, „jedna z najlepszych satyr XVII w.... nierównie więcej w niej dowcipu staropolskiego, jędrnego, niż np. w całym Opalińskim. I ją by w zupełności wznowić należało“.

Literatura o Piotrze Wężyku Widawskim.

1. Kraushar: Piotr Wężyk Widawski, satyryk XVI wieku. („Kartki historyczne i literackie“. I. Kraków. 1894. Przedtym w *Przew. nauk. i liter.* 1891).
2. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. 2 wyd. 1903.
3. Brückner: Volumina miscellanea *Pam. liter.* 1904, str. 81.

46. KRZYSZTOF PAWŁOWSKI.

Opisał podróż swoją z Krakowa do Indji w r. 1596 w liście do nieznanej osoby.

Wyd. W. T. Baranowski, z rękopisu bibl. Zamoj. w Warszawie p. t. „Peregrynacja do Indji Krzysztofa Pawłowskiego w r. 1596“ w *Pracach Komisji do badań nad historją liter. i ośw.* (Wydawn. Tow. Nauk. Warsz.) I. 1914.

47. JAN GORYŃSKI.

Opisał podróż swoją do Ziemi Świętej, którą odbył prawdop. ok. r. 1560.

Wyd. W. T. Baranowski z rękop. bibl. Zamoj. p. t. „Peregrynacja do Ziemi Świętej Jana Goryńskiego“, w *Pracach Komisji do badań nad hist. liter. i ośw.,* t. I. 1914.

48. MIKOŁAJ KRZYSZTOF RADZIWIŁŁ SIEROTKA.

Książe na Ołyce i Nieświeżu. Ur. 2 sierpnia 1549 r., w Czmielowie, z o. Mikołaja Czarnego, kalwina, wydawcy Biblji Brzeskiej, i z Elżbiety Szydłowieckiej. Nauki wyższe pobierał w Niemczech (1563—65): w Strasburgu, w Tubindze (i w Lipsku?). Po śmierci ojca (1565) udał się powtórnie zagranicę; zwiedził Francję i Włochy i w r. 1567 wrócił do kraju. W r. 1567 nawrócił się na katolicyzm (nie w r. 1570, jak podawał Kotłubaj i inni). W r. 1568 walczy pod Rom. Sanguszką pod Ułą. W r. 1569 marszałkiem nadwornym litewskim. W r.

1573 należy do poselstwa, wysłanego do Paryża po Henryka. W l. 1578—79 bierze udział w wojnie Batorego z Moskwą (pod Połockiem i Pskowem). W r. 1578 marszałkiem w. lit. W 1582—84 odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej (w 1583 był w Jerozolimie). W 1586 kasztelanem trockim. W 1590 wojewodą trockim. W 1604 wojewodą wileńskim. Oż. był z Elżbietą Eufemją ks. Wiśniowiecką.

Zm. 28 lutego 1616 r. w Nieświeżu.

Pielgrzymkę swoją do Ziemi Św. opisał po polsku, ale opis ten dotychczas niewydany. Przekład łaciński niewydanego polskiego oryginału, dokonany przez ks. Tomasza Tretera, wyszedł p. t. „Hierosolymitana peregrinatio...“ (Brunsberga. 1601) (2 wyd. Antwerpja. 1614; 3-cie w r. 1753). Tekst łaciński Tretera przełożył na jęz. pol. Jędrzej Wargocki i wyd. p. t. „Peregrynacja albo pielgrzymowanie do Ziemi Świętej J. O. P. Mikołaja Chrystofa Radziwiłła...“ Kraków. 1607. 2 wyd. t. 1628; 3. t. 1683; 4. t. 1745. Wyd. nowe. Wrocław. 1847.

Przekł. niemiecki „Peregrinatio“ wyszedł w r. 1603.

Listy. 42 listy, z l. 1571—1615, przeważnie do Radziwiłłów, oraz „Admonitorjum“ i „Testament“ (po polsku) w t. VIII *Scriptores rerum polonicarum.* (Kraków. 1885). Wyjątki z listów do Radziwiłłów, przechowujących się w bibl. publ. w Petersburgu, przytacza Merczyng (w swojej pracy o R. w *Przegl. histor.* 1911).

„Instructia“ (dla synów) z d. 14 lipca 1603 r. (z faksimile podpisu) i „Testament“ z d. 21 marca r. 1612 ogł. w książce p. t. „Z dokumentów Xięcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła zwanego Sierotką“. Warszawa. 1905. (Dod. dwa portrety Sierotki).

Literatura o Mikołaju Krzysztofie Radziwille Sierotce.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 497—499.
2. Kotłubaj: Galerja Nieswieżska. Wilno. 1857. Str. 305—321.
3. Bartoszewicz: Hist. liter. I, 396—397.
4. M. Bohusz Szyszko: Rys życia ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, zwanego Sierotką. *Scriptores rerum polonic.* VIII. Archiwum domu Radziwiłłów.
5. H. M. (Merczyng): Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka i jego przyjęcie katolicyzmu w r. 1567. *Przegl. histor.* 1911.

49. BIENIASZ BUDNY.

Brat Szymona. Kalwin. Dworzanin hetmana pol. litew. Krzysztofa Radziwiłła.

Przełożył:

1. Cycerona „Księgi o starości“. (De senectute). Wilno. 1595. Przedruk. razem z Koszutskiego przekł. Cycer. „O powinnościach“, w Wilnie 1606 i 1766.

2. Cycerona „Księgi o przyjaźni“. (De amicitia). Wilno. 1603.

3. „Krótkich a węzłowatych powieści, które po grecku zową Apoftegmata, ksiąg czworo“. Kraków. B. r. (kilka wydań). (Wedł. Estr. wydań przeszło 10). (3 wyd. w Lubczu w r. 1614). (Przekł. rosyj. wyszedł w r. 1745).

Literatura o Bieniaszu Budnym.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 371—373.
2. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910.

50. JĘDRZEJ WARGOCKI.

Rodem z Przemyśla. Wychowaniec akad. krak. Najprzód prawnik, potym ksiądz (wikary u Św. Jana w Warszawie, wedł. Bartosz.).

Zm. w Krakowie, na pocz. XVII w.

Zasłużył się jako tłumacz:

a) Justinusa: Historja czterech monarchii. Kraków. 1606.

b) Justinusa: Historyka ksiąg 44. Kraków. 1607.

c) G. J. Cezara: O wojnie francuskiej... t. 1608.

d) Walerego Maxyma: O dziejach i powieściach pamięci godnych. Kraków. 1609.

e) Kwintusa Kurcjusa: O dziejach Aleksandra Wielkiego. t. 1618.

Przełożył też „Peregrynację“ Radziwiłła Sierotki.

O pismach orygin. Warg. zob. Maciej. — Dziełko Bartłomieja Wargockiego, dominikanina „O Rzymie pogańskim i chrześcijańskim ksiąg dwoje“ (Kraków. 1648) uważa Brückner za utwór Andrzeja. (Zob. *Pam. liter.* 1911, str. 588).

Literatura o Jędrzeju Wargockim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 495—499.
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX, III, i indziej.
3. Bartoszewicz: Hist. oś. I. 397.

51. ANDRZEJ MACZUSKI.

Szczegóły życia nieznane.

„O przyjaźniach i przyjaciołach". (W Dobromilu). B. r. Wedł. Maciejowskiego (Piśm. pol. III. 79) i Estreichera wyszło m. 1611—1616 (1614—1616). Przedruk. dziełko Szymon Feliks Żukowski w Wilnie w r. 1817. Wedł. niego pierwodruk wyszedł prawdop. m. 1530 a 1540 [?].

52. JAN WIELEWICKI.

Jezuita. Ur. w r. 1566 w Wielewicach (w woj. kaliskim). W r. 1584 wstąpił w Brunsberdze do zakonu. Był prefektem kolegjów jez. w Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Kaliszu... Następnie prowincjałem; prokuratorem prowincji w Rzymie...

Zm. w Jarosławiu 24 lipca 1639 r.

Gł. dzieła:

1. Przekład Tomasza z Kempis „O naśladowaniu Chrystusa Pana ksiąg IV..." Kraków. 1608. Inne wyd. 1642. (Kraków), 1738 (Sandomierz), 1753 (Kalisz), 1789 (Wilno), 1820 (Wrocław).

2. „Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis..." („Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie"). (1579—1629). 4 t. Kraków. 1881—99 (*Scriptores rerum polonicarum*, t. VII, X, XIV i XVII). „Dziennik" ten oprac. w jęz. łac. ok. r. 1637, obejmuje l. 1579—1639 i zawiera ważne materjały do dziejów jezuitów w Polsce, dziejów Polski i literatury polskiej. (Wydawn. nieukończ.).

Literatura o Janie Wielewickim.

1. Brown: Bibl. pis. Tow. Jez.
2. Ks. Wł. Chotkowski w przedmowie do t. III „Dziennika". (*Script. r. p.*, t. XIV).

53. PAWEŁ PALCZOWSKI.

Kształcił się w Padwie (1599; wedł. Windak.). Bawił czas dłuższy w Moskwie.

a) „Status Venetorum..." Kraków. 1603.

a) „Kolenda moskiewska. To jest wojny moskiewskiej przyczyny słuszne, a okazja pożądana, zwycięstwa nadzieja wielka, państwa tamtego pożytki i bogactwa nigdy nieoszacowane. Krótko opisane. Kraków. 1609. (Wyj. u Maciej.).

c) „Dyskurs o Kozakach, jeżeli ich znieść lub nie". Kraków. 1618.

Literatura o Pawle Palczowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, str. 554—7.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 568—9 i IX, 380.
3. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 23, 25, 62.

54. SEBASTJAN MICZYŃSKI.

Mistrz nauk wyzw. i dr. fil. akademji krak., prof. astronomji w akademji. Żył w 1-wszej połowie XVII w. Wierszopis. Głośny antysemita.

a) „Zwierciadło Korony Polskiej, urazy ciężkie i utrapienia wielkie, które ponosi od Żydów wyrażające..." Kraków. (1618). (3 wyd.). 4 wyd. t. b. m. 1648.

b) „Syncharma na uroczyste Przedwiecznego Syna Bożego Narodzenie..." Kraków. 1624. 2 wyd. 1626; 3. 1633. (Wierszem). Jestto, wedł. Estr., jedno z najdawniejszych źródeł dzisiejszej szopki.

c) „Encomiastica Apollina Sarmackiego z Chrystusem narodzonym rozmawiającego". B. m. i r. (Oba dziełka [b) i c)] są w większej części przyswojone z ks. Jana Czerniowskiego „Antithesis..." 1624).

Nadto kilka innych dziełek, po polsku i po łacinie.

Literatura o Sebastjanie Miczyńskim.

1. Maciejowski: Polska i Ruś pod względem obyczajów... I, 314—317.
2. Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów... *Pam. liter.* 1902. (Powołuje się na Maciej.).
3. Bałaban: Dzieje Żydów w Krakowie...
4. K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w. Warszawa. 1914. Str. 73—110.

55. TEODOR ZAWACKI.

H. Rogala. Syn Stanisława (Picus), profesora med. akad. krak. w l. 1563—91. Gdzie się kształcił niewiadomo. Przebywał czas jakiś zagranicą: we Francji i Włoszech, i w Niemczech.

Zm. ok. r. 1637.

Koleje jego życia nieznane.

Prawnik.

a) „Formula processus judiciarii...“ Kraków. 1602.

b) „Compendium, to jest krótkie zebranie wszystkich praw i konstytucji koronnych“. Kraków. 1614.

c) „Processus judiciarius Regni Poloniae“. Kraków. 1612; 2 wyd. t. 1616; 3. t. 1619; 4. Warszawa. 1637; 5. t. 1647.

d) „Memoriale Oeconomicum, abo Pamięć robót i wszelakiego dozoru gospodarskiego każdego miesiąca...“ Kraków. 1616; 2 wyd. t. 1620; 3. t. 1637... Przedruk. J. Rostafiński w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1891); i inne dzieła.

Literatura o Teodorze Zawackim.

1. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
2. Rostafiński we wstępie do wyd. Memor. Oecon. z r. 1891.

56. KRZYSZTOF PODKAŃSKI.

Dr. teol. i obojga prawa. Proboszcz sancygniowski. Koleje jego życia nieznane.

Jest autorem broszury:

„Wizerunk korrektury prawa ziemskiego koronnego...“ Kraków. 1607. Przedruk. B. Ulanowski w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1893) w książce p. t. „Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612“.

Literatura o Krzysztofie Podkańskim.

1. Ulanowski we wstępie do wyd. z r. 1893.
2. Winiarz w *Kwart. histor.* 1894, str. 117—120.

57. Autor bezimiennie wydanej broszury p. t. „Sposób, podający drogę do korrektury prawa...“ (Kraków. 1607) nieznany. Przedruk. ją Ulanowski w *Bibl. pis. pol.*

w książce p. t. „Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612“. (Kraków. 1893). Zob. niżej pod J. Suski.

58. JĘDRZEJ SUSKI.

Z Rodstwa. Był notarjuszem grodu przemyskiego w latach 1587—1606.

Zm. ok. r. 1616.

Koleje jego życia nieznane.

Jest autorem dwu pism:

a) „Korektura prawa i procesu polskiego“. Kraków. 1610. Przedruk. (z unikatu Ossol.) B. Ulanowski (w Krakowie. 1888).

a) „Declaratia statutów koronnych...“ Kraków. 1612. Przedruk. B. Ulanowski w książce „Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612“. Kraków. 1893. *(Bibl. pis. pol.)*.

Autorstwo brosz, „Sposób podający drogę do korektury prawa“ (1607) niesłusznie, wedł. Ulan., przypisywano (Wiszn. i inni) Suskiemu.

Literatura o Jędrzeju Suskim.

1. Ulanowski we wstępach do przedruków obu pism Suskiego.
2. Winiarz w *Kwart. histor.* 1894, str. 117—120.
3. Brückner (tamże).

59. JAKÓB ZAWISZA.

Z Kroczowa (pow. radomski, woj. sandomier.). Poch. z drobnej szlachty. Ur. się z o. Kaspra i Zofji Malewskiej. Gdzie się uczył i jakie były koleje jego życia niewiadomo.

Jest autorem broszury politycznej p. t. „Wskrocenie prawnego procesu koronnego“. B. m. 1613. Przedruk. dr. A. Winiarz w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1899.

Literatura o Jakóbie Zawiszy.

1. A. Winiarz we wstępie do wyd. z. r. 1899.
2. Rembowski we wstępie do Leszczyńskiego „Głosu wolnego“ wyd. z r. 1903, str. XX—XXI.

60. FABJAN BIRKOWSKI.

Poch. z mieszczan. Ur. się w r. 1566 we Lwowie. (O rodzicach nic nie wiemy). Gdzie pobierał nauki szkolne niewia-

domo. Kształcił się następ. w akademji krakowskiej, gdzie otrzymał stop. magistra artium; poczym wykładał na wydz. artium wymowę i filozofję, przeszło l. 7 (od r. 1587?); jednocześnie słuchał prawdop. teologję. Potym wyjechał na dalsze studja do obcych krajów (dokąd?). W r. 1596 wstąpił do zakonu dominikanów w Krakowie; został prof. teol. na studjum zakonnym i kaznodzieją u św. Trójcy (przez lat 14-cie). Wysłany do Włoch, doktoryzuje się w Rzymie. Wróciwszy do kraju, przeniósł się z Krakowa do Warszawy (gdzie był kaznodzieją u św. Jacka). Po ustąpieniu Skargi, został kaznodzieją nadwornym, przydanym do boku królewicza Władysława (IV) (1611—34); towarzyszył mu w wyprawach wojennych i kazał w obozie (1617—22). Na dwa lata przed śmiercią (w 1634) porzucił dwór i wrócił do Krakowa, gdzie został przeorem klasztoru.

Zm. 9 grudnia 1636 r. w Krakowie.

Pisma łacińskie:

a) „Lacrymae in funere Annae Jagellonicae... Fabiani Bircovii". (Kraków. 1596).

b) „Orationes ecclesiasticae". (Kraków. 1622).

Pisał nadto wiersze łaciń. i greckie. Zob. Juszyński; Estr. XIII; Szlagowski 41.

Wydał listy św. Ignacego w jęz. greckim w Zamościu r. 1597.

List do J. Lipsiusza w zbiorze Burmanna: Sylloge epistolarum... II. (1727).

Pisma polskie: kaznodziejskie:

1. „Na pogrzebie W. O. ks. Piotra Skargi..." Kraków. 1612. 2 wyd. t. 1613; 3 wyd. t. 1615.

2. „Syn koronny (abo kazanie) na pogrzebie Joachima Ocieskiego..." Kraków. 1613.

3. „Jozue za kolędę dany r. 1613. Jan Zamojski na Mszy Zadusznej... wspomniany r. 1605. Kazania dwoje". Kraków. 1613.

4. „Kawaler Maltański, na pogrzebie... Zygm. Srzedzińskiego..." Kraków. 1623.

5. „Krzyż kawalerski albo Pamięć... Bartł. Nowodworskiego..." Warszawa. 1625.

6. „Książe Krzysztof Zbaraski, koniuszy koronny na pogrzebie wspomniany..." Kraków. 1627.

7. „Jan Karol Chodkiewicz i Jan Weyher wojewodowie..." Kraków. 1627.

8. „Stefan Chmielecki, wojewoda kijowski..." Warszawa. 1632.

9. „Kwiaty koron królewskich nieśmiertelne, abo pamięć... Zygmunta III... także pamięć Najj. Paniej Konstancjej królowej..." Kraków. 1633.

10. „Kazania obozowe o Bogarodzicy, przytym Nagrobek Osmanowi..." Kraków. 1623. 2 wyd. t. 1624.

11. „Panu Bogu... podziękowanie za uspokojenie Korony i W. Ks. Lit. z cesarzem tureckim". Kraków. 1621.

12. „Kantymir basza porażony". Warszawa. 1624.

13. „O exorbitancjach kazania dwoje przeciwko heretykom..." Kraków. 1632.

14. „Exorbitancje ruskie... przytym Kwiat opadający abo Nagrobek Gustawa Adolfa króla szwedzkiego..." Kraków. 1633. („Kwiat opadający..." Kraków. 1632, osobno przedtym).

15. „Głos krwie B. Jozaphata Kuncewica... także Głos krwie B. Jana Sarkandra... i obrazu Brausberskiego..." Kraków. 1629.

„Żywot wyznawce św. Dominika... przez Jansenjusza łacińskim językiem napisany, a przez Birkowskiego na polskie przełożony". Kraków. 1626.

„Kazania na Niedziele i Święta doroczne". Kraków. 1620. 2 wyd. 1623—28, 2 t. (3 części).

Przedruki nowsze: a) Kazania przygodne (niektóre) w Poznaniu 1849. b) Kaz. przyg. Tur. Sanok. 1856 i Kraków. 1859 (wyd. niekryt.) (jedno tu przedruk. kaz. nie jest Birk., lecz Skargi).

Zbior. wyd.: „Mowy pogrzebowe i przygodne". 2 t. Warszawa. 1901. Wyd. ks. Ant. Szlagowski (w *Bibl. dzieł chrześcj.*) (niezupeł.).

Literatura o Fabjanie Birkowskim.

1. Ad. Makowski, jez.: Obraz W. O. Fabjana Birkowskiego... wystawiony na kazaniu pogrzebowym w Krakowie. Kraków. 1636. (Przedruk. u Tur. 1859).

2. E. Słowacki: Dzieła III, 145—51. (O kaz. o Janie Zamojskim).

3. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I.
4. Brodziński: O Fabjanie Birkowskim. („Pisma rozmaite". 1830) (toż w „Pismach". V).
5. Juszyński: Dykcjonarz poetów.
6. Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III. I (1828) i III (1843).
7. Maciejowski: Ksiądz F. B. Piśm. pol. I, 760—801.
8. Mecherzyński: Hist. wym. II, 325—389.
9. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodz. w Polsce. II. 1861.
10. Sobieszczański: B. F. *Enc. Orgelbr.*
11. Hołowiński: Homiletyka. Kraków. 1859.
12. Hołowiński: Pisma Żegoty Kostrowca. Wilno 1848, II.
13. Ks. Szeliski o B. w *Pam. relig.-moraln.* VII.
14. Ks. Szpaderski: O zasadach wymowy. 1870, II.
15. Ks. Krukowski: Rozbiór krytyczny kazań ks. F. B. na niedziele i święta doroczne. (Odb. z *Homiletyki.* 1898. (Włocł.).
16. Tarnowski: Hist. liter. II, 94—107.
17. Ks. Szlagowski: Żywot, charakterystyka i dzieła ks. F. B. we wstępie do „Mów pogrzeb. i przyg." (Warszawa. 1901).
18. Tretiak: Najśw. Panna w poezji pol. Kraków. 1904.

61. KASPAR SAWICKI.

Ur. w r. 1552 (wedł. Siarcz. 1542) w Wilnie. W r. 1576 wstąpił do zakonu jezuitów w Rzymie. Po ukończeniu nauk w Rzymie, został profesorem akademji wileńskiej. Towarzyszył z polecenia papieża, jako kaznodzieja przyboczny (i spowiednik?), Marynie Mniszchównie do Moskwy. Był już od r. 1604 w blizkim stosunku do Samozwańca Dymitra. Po upadku jego był trzy lata więziony w Moskwie. Powróciwszy do kraju, pełnił ważne urzędy w zakonie, w Wilnie i w Krakowie. Ostatnio był prokuratorem prowincji małopolskiej.

Zm. 19 stycznia 1620 r., w Frankfurcie n. Odrą.

Pisma Saw., przeważnie polemiczne (przeciwko różnowiercom i w obronie jezuitów), polskie i łacińskie, wylicza Brown. Niektóre swoje pisma wydał pod przybranemi imionami ks. Łukasza Linowskiego, Jana z Prus Golubskiego i ks. Kacpra Cichockiego. Że był autorem dwu dziełek pod imieniem Cichockiego (Zob.) wydanych: „Anatomja Consilii" (1611) i „Alloquia Osiecensia" (1615) twierdzi jez. współczesny Wielewicki (Zob.); niesłusznie zatym, jak się zdaje, przeczył temu Brown (str. 365).

Jedną z broszur Saw., wydaną pod imieniem ks. Łukasza Linowskiego, p. t. „Dyjalog albo rozmowa Flisa z Kursorem". Kraków. 1611, przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i prozaików pol.* Warszawa. 1904. (Wedł. Brücknera (*Pam. liter.* 1904, rec. wyd. Wierzb.) „owiele zamaszyściej pisywał Sawicki jako «Gołubski»".

Głośny list polski Samozwańca Dymitra do papieża Klemensa VIII z r. 1604, wydany w podobiznie przez O. Pierlinga („Lettre de Dmitri..." Paryż. 1898) z rękopisu watykańskiego, był zredagowany po polsku przez Sawickiego, który też przełożył go na język łaciński. Tekst polski przedruk. Hirschberg w dod. do swojej książki „Dymitr Samozw."

Ustępy z dyjarjusza S. z l. 1605—1609 przytacza jez. Wielewicki w swoim „Dzienniku".

Literatura o Kasprze Sawickim.

1. Siarczyński: Obraz pan. Zygm. III.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III. 596—598.
3. Sobieszczański: S. K. *Enc. Orgelbr.*
4. Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus. Str. 364—365.
5. Hirschberg: Dymitr Samozwaniec. Lwów. 1898. Str. 46 i n., 51 i n., 206 i n., 254 i n.
6. Ptaszycki: Piśmo Samozwanca k papie Klimientu VIII. *Izwiest. Akad. Nauk.* IV. Petersburg. 1899. (Podaje podobiznę listu polskiego Samozwańca i tekst łaciński Sawickiego).
7. Baudouin de Courtenay: Strona językowa oryginału polskiego listu Dymitra Samozwańca do papieża Klemensa VIII z d. 24 kwietnia 1604. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXIX. 1899.
8. St. Ptaszycki: Nowe dzieło o Dymitrze, jako Samozwańcu. *Kraj.* 1898, nr. 31).
9. Baudouin de Courtenay: Jeszcze o list Dymitra Samozwańca. *Kraj.* 1898, nr. 39.
10. Łopaciński: Sawicki K. *Enc. Kośc.*, t. 24. 1900.
11. O. Pierling: „Nowaja postanowka woprosa o Dimitrie". *Wiestn. Jewr.* 1901, styczeń. (Toż w zbiorze autora: „Iz Smutnawo wremieni". Petersburg. 1902).
12 T. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter... Str. 535, 607—609.

62. SEBASTJAN PETRYCY.

Pochodził z rodziny mieszczańskiej. Ur. się prawdop. w r. 1554 w Pilznie (woj. sandom.). W r. 1573 zapisał się na

akad. krakowską. W r. 1574 otrzymał stop. bakałarza. W 1584 stop. mistrza nauk wyzw. i dr. filoz. i rozpoczął wykłady na wydz. filoz. o Arystotelesie i Wirgiljuszu, które prowadził do r. 1591. (W l. 1588—90 był też nauczycielem w szkole przygotow. do studjów uniw., późniejszym kolegjum Władysławowsko-Nowodworskim). W r. 1591 udaje się, jak się zdaje, na studja medyczne do Padwy, gdzie w r. 1595 otrzymuje stop. dr. med. Powróciwszy do kraju, osiadł we Lwowie, gdzie ożenił się z mieszczanką Wenigówną. W r. 1603 został lekarzem przybocznym kardynała i biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego, któremu towarzyszył w podróży do Lotaryngji. W r. 1606 jako lekarz nadworny carowej Maryny Mniszchownej udał się do Moskwy; tu, po upadku Dymitra Samozwańca, był czas jakiś, wraz z innymi rodakami, więziony. Uwolniony pod koniec r. 1607, wrócił do Polski w r. 1608 i osiadł w Krakowie. W r. 1612 był prof. med. w akad. krak. W r. 1620 utworzył fundację dla historjografa akademji.

Zm. w r. 1626 w Krakowie. (Wedł. Maryl. zm. 1622).

(Daty i fakty z życia Petr. podane przez Rubczyńskiego i Lenieka nie zawsze się z sobą zgadzają; Rubcz. podaje np. że znalazł się w r. 1606 w Moskwie, jako członek poselstwa kasztelana radom. Mikołaja Oleśnickiego).

Medyk, filozof, pedagog i poeta.

Oprócz dziełek treści lekarskiej, ogłosił:

a) „Horatius Flaccus, w trudach więzienia moskiewskiego, na utulenie żalów przez dr. Seb. Petrycego medyka, nie tak namyslnie, jak w niewoley teskliwie w liryckich pieśniach zawarty...“ W Krakowie. 1609. Nowe wyd., krytyczne, ogł. Jan Łoś, p. t. „Sebastjana Petrycego Horatius Flaccus w trudach więzienia moskiewskiego“. Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.)*. (Nie jest to przekład, lecz przeróbka).

b) „Polityki Arystotelesowej, to jest rządu Rzeczypospolitej z dokładem ksiąg ośmioro“. Kraków. 1605.

c) „Oekonomiki Arystotelesowej, to jest rządu domowego z dokładem księgi dwoje. ...Powtóre wydane“. Kraków. 1618. (Wyd. 1-wsze wyszło p. t. „Oekonomika Arystotelesowa albo raczej nauka domowego gospodarstwa“. Kraków. 1601).

d) „Ethyki Arystotelesowej, to jest jako się każdy ma na świecie rządzić z dokładem ksiąg dziewięciorga...“ Kraków. 1618 (razem z Ekonomiką).

W „Przydatkach“ do każdego z tych dzieł Arystotelesa, wypowiada Petr. oryginalne swe poglądy filozoficzne. Niektóre rozprawki z „Przydatków“ do „Etyki“, ustęp z przekładu „Etyki“ oraz dwie przedmowy do „Polityki“ przedruk. Rubczyński w dodatkach do swej rozprawy.

Przypisywane Seb. Petrycemu dzieło „Historiae Moscoviticae libri IV.“ (Kraków. 1641) jest podobno utworem syna jego, Jana Inocentego.

List Petr. do ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła z r. 1607 podaje Maciejowski w Dod. do Piśm. pol. III, str. 226.

Literatura o Sebastjanie Petrycym.

1. Jaroński: O filozofji. Kraków. 1812.
2. Sobieszczański: P. S. *Enc. Orgelbr.*
3. Krupiński: Filozofja w Polsce. (Dod. do przekładu „Hist. filoz.“ Schweglera. Warszawa. 1863, str. 411—413).
4. Tarnowski: „Pisarze polityczni XVI w.“ II, 321—382.
5. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 251—2.
6. Leniek: Poglądy pedagogiczne Seb. Petrycego. *Muzeum*. 1907.
7. Rubczyński: O filozoficznych poglądach Seb. Petrycego z Pilzna... *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.*, t. 52. Kraków. 1909. (Str. 61—190). (Z portretem).
8. Leniek: Petrycy Seb. *Enc. Wychow.* VIII. Warsz. 1911.
9. Wąsik: Literatura polskich przekładów Arystotelesa, jako przyczynek do historji filozofji w Polsce. *Przegl. filoz.* 1912.
10. Łoś: Wstęp do nowego wyd. „Horatiusa“. (Kraków. 1914).

63. WOJCIECH DEMBOŁĘCKI.

Pochodził z Prus, z Konojad, ze szlachty h. Prawdzic. (Kiedy się urodz. i z kogo, niewiadomo). Na pocz. XVII w. wstąpił do zakonu franciszkanów[1]). (Otrzymał stop. bakałarza, potym dr. teol.). W r. 1617 był gwardjanem chełmińskim. Był kapelanem Lisowczyków, walczących w służbie cesarskiej na

[1]) Z tytułu ody „Ad B. Maciejovium...“ wynika, że już w r. 1600 był franciszkanem.

Węgrzech i Czechach w l. 1619—1620 (podczas wojny 30-letniej). W r. 1625 mianowany w Rzymie prowincjałem polskim, po miesiącu złożył tę godność; poczym zarządzał klasztorem w Kamieńcu (na Podolu) i był gieneralnym komisarzem do wykupowania więźniów z rąk niewiernych (na Litwę i Ruś).

Zm. ok. r. 1647.

a) „Przewagi Elearów polskich, co ich niegdy Lisowczykami zwano...“ Poznań. 1623. 2 wyd. 1630. Nowsze przedruki: Puławy. 1830; Kraków. 1859. (Bibl. pol. Tur.). (Tur. przytacza 2 wyd. poznań. z r. 1630, idąc zapewne za Dzieduszyckim, a za Tur. Heck; Estr. tego wyd. nie zna). (Bibl. XV).

Przekł. czeski „Przewag Elearów pol.“ przez A. Kotika p. t. „Paměti o výpravách Lisovčiků 1609—1622“. Praga. 1908.

[„Jedno z najciekawszych dzieł literatury polskiej“ (Wiszn.). — „Dzieło „znakomite w swoim rodzaju i należy do słusznie cenionych źródeł historji naszej“ (Bartosz.).— „Jako dzieło literackie ma żywość, barwność i powab, ale jako historja b. małą ma wartość“ (Chmiel.)].

b) „Wywód jedynowłasnego państwa świata...“ Warszawa. 1633. („...jedynowłasnego...“ u Wiszn., Maciej. i Estr. — inni podają: „...jedynowładnego...“).

Ogł. nadto kilka pisemek łacińskich, m. in. dwie ody p. t. „Ad Ill. et Rever. DD. Bernardum Maciejovium, Episc. Crac....“ (Kraków. 1600).

NB. Andrzeja Wiszowatego: „Wiersze do księdza Dębołęckiego starożytność języka polskiego nad wszytkie całego świata narody wywodzącego“. (*Wirydarz poetycki*, I, 143—146).

Literatura o Wojciechu Dembołęckim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 354—5 i 458—9, i indziej.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 760—766.
3. Dzieduszycki: Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków. 2 t. Lwów. 1843—44.
4. J. Bartoszewicz: Ksiądz Wojciech z Konojad Dembołęcki. Dzieła. IX (Kraków. 1881). (Przedtym w *Bibl. Warsz.* 1854, I).
5. „Wiadomość o życiu i pismach ks. Dembołęckiego Wojciecha“. Przy przedruku „Przewag“ Tur. z r. 1859.

6. Heck: Żywot Kozaków Lisowskich, poemat Józ Bar. Zimorowicza. We Lwowie. 1886.
7. Chmielowski: D. W. *W. Enc. powsz. ilustr.*
8. Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.* 1910, str. 8—10. (Szczegół).

64. SZYMON STAROWOLSKI.

Ur. się w 2 połowie XVI w., we wsi Starawola, w Krakowskiem, z o. Bazylego i Zofji z Zaranków. Wykształcenia dokończył w akademji krakowskiej. Zwiedził następnie, jako mentor ks. Ostrogskich, Europę Zachodnią. (Być może wtedy kształcił się w Lowanium w Inderlandzie; wedł. Tyszyń. przed ukończeniem studjów w Krakowie). Wróciwszy do kraju, wykładał czas jakiś w klasztorze cystersów w Wąchocku (1616) i w akademji krakowskiej. Następ. przez lat 5 (do r. 1621) był sekretarzem Karola Chodkiewicza, któremu towarzyszył w wyprawie Chocimskiej. Być może służył wojskowo. W l. 1624—29 był zagranicą; poraz trzeci był zagranicą w l. 1629—34, w charakterze mentora młodego Koniecpolskiego. W r. 1639 (czy 1640) wstę puje do stanu duchownego. Mianowany kantorem tarnowskim, wkrótce potym kaznodzieją krakowskiej katedry; w 1654 kanonikiem.

Zm. 27 kwietnia 1656 r.

Napisał ok. 70 dzieł w jęz. łaciń. i polskim.

Z dzieł łaciń. najważniejsze:

1. „De rebus Sigismundi I... virtute et anspicio gestis, libri IV“. Kraków. 1616. (Pierwsze drukowane dzieło Starowol.).

2. „Scriptorum Polonicorum Ἑκατοντας, seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae“. Frankfurt. 1625 [1]). Wyd. 2 pomnoż. w Wenecji 1627.

3. „De claris oratoribus Sarmatiae“. Florencja. 1628.

4. „Sarmatiae bellatores“. Kolonja. 1631.

5. „Polonia...“ Kolonja. 1632. 2 wyd. Gdańsk. 1652; 3 wyd. 1656.

6. „Institutorum rei militaris libri VIII“. Amsterdam. 1641. Wyd. 2 Florencja. 1646.

---

[1]) „Pierwsza próba historji literatury naszej“ (Chmiel.).

7. „Monumenta Sarmatarum...“ Kraków. 1655.

Z dzieł polskich najważniejsze:

1. „Pobudka albo rada na zniesienie Tatarów perekopskich“. Kraków. 1618. Wyd. 2-gie 1671. (Przedruk. Tur. Kraków. 1858).

2. „Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych“. Kraków. 1625. Wyd. 2 1628). Autorstwo Starowol. niepewne.

3. „Votum o naprawie Rzeczypospolitej“. 1625. (Wierszem).

4. „Prawy rycerz“. Kraków. 1632. Inne wyd. przytacza Wierzbowski: „Prawy rycerz, przydane jest Zgoda i Satyr Jana Kochanowskiego...“ Kraków. 1648. (Przedruk. Tur. Kraków. 1858).

5. „Reformacja obyczajów polskich“. B. r. (1645?). (3 edycje b. r.). (Przedr. Tur. 1859). „Po trzecie wydana“. Warszawa. 1692. (Kraków. 1667).

6. „Świątnica Pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku“. Kraków. 1645. 2 wyd. 1649.

7. „Dwór cesarza tureckiego...“ Kraków. 1646. 2 wyd. Kraków. 1647; 3 wyd. 1649; 4 wyd. 1695. Nadto wyd. 1665. 1701. 1715. (Nowsze przedruki: Wilno. 1844; Kraków. 1858. Tur.).

8. „Zguba ojczyzny: stacje“. Kraków. 1646.

9. „Lament utrapionej matki Korony Polskiej...“ B. r. (1652?). (1646—48? Wierzb.). Przedruk. Tur. Kraków. 1859. (Inne wyd. Lamentu b. r. i m. może w Częstochowie. 1793).

„Tractatus tres: I. Polonia; II. Sarmatiae bellatores; III. Scriptorum polonicorum Hecatontas“. (Vratislaviae. 1733 i 1734).

Starowolskiemu przypisywane są, ale autorstwo jego niepewne: „Discurs szlachcica polskiego...“ (1643); „Prywat Polską kieruje“ (1649); „Robak sumienia złego człowieka...“; „Paradoxa koronne...“ (Napis. 1603, druk. w Krakowie 1858). (Wedł. Estr. Bibliogr. IV); „Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych“ (1625). Zob. pod Jan Januszowski.

„Rozmowa plebana z ziemianinem“ (1641) jest utworem nie Starowol., lecz Łukasza Opalińskiego.

„Dyjarjusz obsydjej zamku i miasta Krakowa... od wojsk szwedzkich“ uważa St. Bielawski, wbrew twierdzeniu Wierzbowskiego, za utwór Starowolskiego.

Brückner przypisuje Starowolskiemu autorstwo satyr politycznych: a) „Rozmowa księdza plebana z żołnierzem zwróconym z wojny kozackiej w r. 1649“; b) „Prywat Polską kieruje. Po nim stateczny sługa Rzptej następuje r. p. 1649“ (wyd. już w r. 1624 przy dyjalogu Starowol. „O staciey żołnierz z theologiem y privat“); c) „Lech wzbudzony i lament jego żałosny widząc tak utrapione państwo r. p. 1649“ (wedł. Brückn. może też Starowol.); d) „Robak sumienia złego człowieka“ (przedruk. w r. 1853 w Krakowie, p. t. „Wady staropolskie“). (Zob. Brücknera rec. rozpr. Franko: „Chmelnyszczyna“ w *Kwart. histor.* 1899). (Por. *Pam. liter.* 1913, str. 91).

„Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych“ 1625 (i 1628) ma być plagjatem z „Cenzora“ Januszowskiego. (Zob. art. w *Enc. Orgelbr.*).

W rękop. „Rerum memorabilium libri tres“ (w bibl. publ. w Petersburgu).

„Wielkiego korabiu wielki sternik. Kazanie o pobożności żywota i śmierci... JM. ks. Jakóba Zadzika...“ przedruk. Tur. w 1859.

Bibliografję wszystkich dzieł Starowolskiego ogłosił Wierzbowski: „Simonis Starovolscii, Cantoris Tarnoviensis et Canonici Cracoviensis († 1656) Elenchus Operum tum typis impressorum, tum manuscriptorum“. Warszawa. 1894. (Odb. z „Otcziot o naucznych zaniatiach za graniceju“. Warszawa. 1894).

Literatura o Szymonie Starowolskim.

1. Mecherzyński: Hist. wymowy, II, 460—480.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 642—644.
3. Sobieszczański: S. S. *Enc. Orgelbr.*
4. Tyszyński: S. S. *Bibl. Warsz.* 1871 (toż w jego „Wizerunkach pol.“ Warszawa. 1875).
5. J. Przyborowski: Kilka szczegółów do życiorysu Sz. Starowolskiego. *Bibl. Warsz.* 1889, I.

6. Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej polskiej w w. XVII. (*Pamiętnik 2-go zjazdu historyków polskich we Lwowie.* I. Referaty. Lwów. 1890).
7. St. Bielawski: Rec. Wierzbowskiego „S. Starovolscii Elenchus operum...“ w *Kw. histor.* 1895.
8. Dobrzycki: Program naprawy Rzptej w XVII w. *Ateneum.* 1897, wrześ. (Toż w jego „Z dziejów literatury polskiej“. Kraków. 1907).
9. Dobrzycki: Sprawy wschodnie w pismach politycznych Starowolskiego. (*Spraw. z czyn. Akad. Um.* 1902).
10. Chmielowski: Dzieje krytyki liter. 1902, str. 33
11. Brückner o satyrach politycz. Starowol. w rec. rozpr. Franki „Chmelnyszczyna“. *Kwart. histor.* 1899.
12. Syruczek w art. „Ustalenie daty urodzin Krzyckiego“ (w *Pam. liter.* 1912, str. 294) wykazuje błędy w „Monumenta Sarmatorum“.

65. SAMUEL MASZKIEWICZ. *(Maskiewicz).*

Pochodził z zamożnej rodziny rusińskiej, osiadłej na Litwie, w powiecie nowogródzkim. Ur. się ok. r. 1575, prawdop. w Serweczu około Nowogródka, majętności rodziców. Po śmierci ojca w r. 1595 zaciągnął się do służby wojskowej, jako husarz. Walczył po stronie Zygmunta III przeciw Zebrzydowskiemu, w r. 1607 pod Guzowem. W r. 1608 pod Smoleńskiem. Pod dowództwem hetmana Żółkiewskiego uczestniczył w wyprawie do Moskwy; po bitwie pod Kluszynem (1610) mianowany porucznikiem; w Moskwie zostaje pod Gosiewskim. Należąc do związku wojskowego przeciw hetmanowi Chodkiewiczowi, opuścił Moskwę i wrócił do kraju. Został pułkownikiem. Przebywał z chorągwią swoją w Koronie — we Lwowie, w Warszawie. W 1614 osiadł na wsi, w Serweczu, ale nie na długo. Wstąpiwszy do służby u Radziwiłłów, synów Sierotki, odbywał wędrówki po kraju, zaniedbując gospodarstwo. W r. 1619 przyjął służbę u Krzysztofa Radziwiłła, hetmana pol. litew. i wziął prawdopodobnie udział w walkach jego ze Szwedami w latach 1621—1623.

Zm. ok. r. 1623, prawdop. poległ w jednej z bitw.

Jest autorem dyjarjusza, obejmującego okres 1594—1621, wydanego p. t. „Pamiętniki Samuela Maskiewicza. Wydane z rękopisów bibl. Szczorsowskiej hr. Chreptowicza, przez Jana Zakrzewskiego“. Wilno. 1838. Przekład

rosyjski z rękopisu poprawniejszego i zupełniejszego wyd. Ustriałow w „Skazanja sowremiennikow o Dimitrie Samozwance“. (Petersburg. 1834; wyd. 3 w 1859). W skróceniu ogłosił je poraz pierwszy Niemcewicz w „Zbiorze pamiętników histor. o dawnej Polsce“, t. II.

Literatura o Samuelu Maszkiewiczu.

1. Weryha Darowski: Pan Samuel Maszkiewicz. I. Bruksella. 1863. (Życiorys do r. 1611).
2. J. Bartoszewicz: Maskiewicz Samuel. *Enc. Orgelbr.*
3. Chlebowski: Pamiętniki husarza z pierwszych lat XVII w. (Samuel Maszkiewicz). *Ateneum.* 1883, II. Toż w jego „Pismach“, t. III.

66. STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI.

Ur. się we wsi Turynce pode Lwowem w r. 1547, z o. Stanisława, woj. ruskiego, i Anny z Lipskich. Do szkół chodził we Lwowie, nast. spędził czas jakiś na nauce zagranicą. Powróciwszy do kraju, wszedł na dwór Jana Zamojskiego. Zawód wojskowy rozpoczął pod Stefanem Batorym w r. 1575 pod Gdańskiem; odznaczył się nast. przy oblężeniu Pskowa (1582). Za Zygmunta III, pod wodzą Zamojskiego, przyczynił się do zwycięstwa pod Byczyną (1588); za to otrzymał starostwo hrubieszowskie i polną buławę koronną. W r. 1595 w Multanach z Zamojskim pomaga hospodarowi Jeremiemu Mohile w walce z Turkami; poskramia następnie Kozaków. W r. 1600 uczestniczy w drugiej wyprawie Zamojskiego do Multan i Wołoszczyzny przeciw hospodarowi Michałowi. W r. 1602 zwycięża Szwedów pod Rewlem. W 1606 znosi zagony tatarskie. W 1608 wojewodą kijowskim. Następnie uczestniczy w wyprawie do Moskwy. W 1610 zwycięża pod Kłuszynem; wchodzi do Moskwy; carów Szujskich bierze do niewoli. W r. 1613 hetmanem w. kor. W 1617 kanclerzem.

Ginie w walce z Turkami pod Cecorą 6 paźdz. 1620 r.

Był pradziadem Jana III po kądzieli. Ożeniony był z Reginą z Herburtów.

Pisma Żółk.:

a) „Pobudka do cnoty“. Dokładny tytuł tego dziełka: „Z swazorjej Seneki filozofa i innych niektórych autorów,

zebrał żołnierz jeden w obozie pod Tatarzyszczami, z mężnych przykładów pobudkę do cnoty". W Krakowie. 1618.

b) „Początek i progres wojny moskiewskiej..." Pamiętnik Żółk. pisany w r. 1611, wydany poraz pierwszy przez Konst. Słotwińskiego, p. t. „Historja wojny moskiewskiej aż do opanowania Smoleńska". (Lwów. 1833). Poraz drugi przez Pawła Muchanowa, z przekładem rosyjskim, p. t. „Rukopis' Żołkiewskago. Naczało i uspiech moskowskoj wojny". (Moskwa. 1835). Poraz trzeci, przez Augusta Bielowskiego w „Pismach" St. Żółk. (Lwów. 1861). Wyd. najlepsze, krytyczne. [Tanie wyd. w Bibl. Mrówki. (Lwów)]. Szujski nazywa to dzieło „perłą dziejopisarstwa"; „prostotę pamiętników Cezara naśladuje szczęśliwie St. Żółkiewski". Korzon o nim: „przypomina komentarze Cezara prostotą, a przewyższa je szczerością i zacnością uczuć".

Wyd. zbior. „Pisma Stanisława Żółkiewskiego..." Wydał August Bielowski. Lwów. 1861. (Zawiera, oprócz „Wojny moskiewskiej" i „Pobudki do cnoty", mowy Żółk., listy, uniwersały i inne pisma pomniejsze).

Listy. a) „Listy Stanisława Żółkiewskiego 1584—1620. Wydał T. X-że L. dla miłośników języka i dziejów". W Krakowie. 1868 (wydawca = Tadeusz ks. Lubomirski) (kilkadziesiąt listów, przeważnie do Jana Zamojskiego). b) Kilkadziesiąt listów wyd. Bielowski w „Pismach". c) 6 listów do króla Zygm. III, z l. 1595—1619 w *Źrzódła do dziejów pol.* Grab. i Przeźdz. I. (Wilno. 1843). d) 2 listy: do sekretarza w. kor. z r. 1618 i do Wawrzyńca Gembickiego, arcb. gniez z r. 1617, ogł. Grabowski w „Starożytn. histor. pol.", I, II.

Literatura o Stanisławie Żółkiewskim.

1. Szajnocha: Opowiadanie o królu Janie III. I. Mściciel. Żytomierz. 1860.
2. Bartoszewicz: Hetmani polscy. Warszawa. 1860—66.
3. Gołębiowski: Hetman Żółkiewski. *Bibl. Warsz.* 1852, IV.
4. Bielowski: Niektóre rysy z życia Stan. Żółkiewskiego (we wstępie do „Pism Żółk." Lwów. 1861).
5. T. Lubomirski we wstępie do „Listów Żółk." Kraków. 1868.
6. J. Bieliński: O niewydanych listach hetmana Żółkiewskiego". („Upominek dla Orzeszkowej". 1893).

67. STANISŁAW NIEMOJEWSKI.

Herbu Rola. Ur. ok. 1560 na Pomorzu. Kształcił się w kraju i we Włoszech. Jako dworzanin Zygm. III posługuje na sejmikach pruskich; ok. r. 1603 podstolim w. kor. W 1606 wyjeżdża do Moskwy z klejnotami powierzonemi mu przez królewnę Annę dla sprzedania carowi Dymitrowi. Po zamord. Dymitra uwięziony przez cara Wasila Szujskiego i wygnany do Biełozierska. Tu przebył ok. dwu lat — aż do sierp. 1608 r. Z pocz. r. 1609 wrócił do kraju. W 1611 ożenił się z Zofją Czarnkowską. W 1615 kasztelanem elbląskim. W 1618 kaszt. chełmińskim. Poraz drugi żonaty był z Zebrzydowską, wojewodzianką krak.

Zmarł w r. 1620.

W „Dyarjuszu" opisuje swoje przygody w państwie Moskiewskim, kraj, zwyczaje i urządzenia ówczesne (1606—1608) w Moskwie. Wyd. go A. Hirschberg p. t. „Pamiętnik Stanisława Niemojewskiego" (1606—1608). We Lwowie. 1899. (Jeden ustęp wydruk. w „Wieńcu" krak. z r. 1862).

Autorem t. zw. „Dziennika Maryny", wyd. przez Turgeniewa w *Monum. Rus. histor.* II i w przekł. ros. przez Ustriałowa w „Skazanija", nie jest, jak sądzono dawniej, Niemoj., lecz wedł. Hirschberga Wacław Dyamentowski, wedł. Kętrzyńskiego zaś Abr. Rożniatowski. (Zob.).

Literatura o Stanisławie Niemojewskim.

1. Hirschberg we wstępie do „Pamiętnika", wyd. we Lwowie. 1899.
2. Brückner: w rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* z r. 1900, zesz. I.

68. JERZY OSSOLIŃSKI.

Z Tęczyna. Ur. się 15 grudnia 1595 r. w Sandomierzu, z ojca Zbigniewa, podkomorzego sandomier., później. wojewody sandom. (zm. 1623) (autora „Pamiętnika", wyd. we Lwowie w r. 1879) i m. Anny Firlejówny, marszałkówny, z domu. Uczył się u jezuitów w Pułtusku (1604—1606), następnie w Gracu (1608—1612); w l. 1613—1616 odbył podróż po Europie zacho-

dniej, dla uzupełnienia wykształcenia; (był w Lowanium, Paryżu i we Włoszech). W l. 1617—19 wziął udział w kampanji moskiewskiej. W r. 1621 był posłem do Anglji, do Jakuba I. W 1632 podskarbim nadwornym. W 1633 posłem do Rzymu, do papieża Urbana VIII, i do Wenecji; otrzymuje tytuł książęcy od papieża i od cesarza. W 1636 posłem na Sejm Rzeszy Niem. w Ratysbonie. W 1638 podkanclerzym, w 1643 kanclerzem w. kor. Od r. 1620 żon. z Izabellą Daniłowiczówną.

Zm. 9 sierp. 1650 r., w Warszawie.

Pierwszemi pracami literackiemi Ossol., podczas studjów zagranicą napisanemi, są:

„De optimo statu Reipublicae“ (Lowánium 1614), wyd. wespół z dwiema innemi „oracjami“; „Quaestiones ethicae“, napis. w Padwie w r. 1615, niedruk. (wedł. Sobieszczańskiego, druk. p. t. Quaestiones morales, w Padwie 1615).

Słynął jako mówca. Mowy jego łacińskie wychodziły współczesnie osobno, m. i. słynna mowa do Jakuba I w r. 1621, przełożona na jęz. angielski (Londyn 1621), francuski, hiszpański i niemiecki; mowa do pap. Urbana VIII w Rzymie w 1633, (w przekł. polskim Jana Cynerskiego p. t. „Mowa... którą miał w pałacu na Watykanie d. 6 grudnia RP. 1633, gdy imieniem Najjaśn.... Władysława IV ...Ojcu Św. Urbanowi VIII... posłuszeństwo oddawał...“ (Kraków. 1634). Mowy te łacińskie (6 mów) przedruk. Bohomolec w II t. swojej monografji o Ossol.

Wyd. zbior. mów: a) „Orationes habitae apud Summum Pontificem, Imperatorem, Reges, Principes et Venetam Rempublicam... Dantisci. 1647. 2 wyd. t. 1648; 3 t. 1686. b) „Mercurius Sarmatiae... sive Orationes...“. Wilno. 1716. Toż w Brunsberdze. 1730. (Wedł. Sobieszcz. pierwsze wyd. pod tym tyt. wyszło w Gdańsku w 1645). c) „Mowy J... Ossol... przekładania J. M... Ossolińskiego“. Warszawa. 1784. (7 mów). (Przedruk. przy dziele Bohomolca wyd. 1860). d) Mowy sejmowe (polskie) wydruk. w „Mowcy polskim“ Pisarskiego. (1668).

Niektóre mowy przytacza Mecherzyński w „Hist. wym.“. Mowę na sejmie r. 1640 mianą i mowę sejmową z r. 1646, którą Pastorius podał w przekł. łac., a Kwiatkowski w przekł. polskim, wyd. w tekscie oryginalnym z rękopisu Kubala (1-wszą w dod. do t. I swej monografji, drugą na str. 74—85 t. II-go).

„Autobiografja, obejmująca pierwszych 26 lat jego życia“. Lwów. 1876. Pis. w l. 1621—26.

„Dyjarjusz legacji J. O. posła pol. na sejm Rzeszy Niem. w Ratysbonie w r. 1636“. Lwów. 1877.

Listy: a) Listy (32) do króla Zygm. III i różnych dostojników z r. 1621 i następn., do króla Władysława IV z Niemiec z r. 1636 (wraz z mową mianą na sejmie w Ratysbonie) ogł. Bohomolec w t. II swojej książki o Ossol.; poprawnie z rękop. Hirschberg wraz z „Dyjarjuszem“. b) List z r. 1637 ogł. Kubala w dod. do t. I swej monogr. c) List do Kozmy Torresa z r. 1634 (po włosku) ogł. Wierzbowski w „Materj.“ II.

„Respons na punktów ośmnaście przeciwko Kawalerjej Naświętszej Panny wydanych“, wydruk. F. Nowakowski w „Źródłach do dziejów Polski“, I, 9-109. (Berlin. 1841).

„Relację JMP. Jerz. Ossol. legata cum publice oboedientia do Rzymu wysłanego“ i „Votum... na sejmie warszawskim w r. 1639“, wyd. Kubala w dod. do t. I monogr.

„Dziękowanie za pieczęć wielką na sejmie... 1643 r...“ ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ II.

Rękopisy w Ossolin.

Literatura o Jerzym Ossolińskim.

1. Bohomolec: Życie Jerzego Ossolińskiego. Warszawa. 1777. 2 wyd. Warszawa. 1805; 3 wyd. Lipsk. 1837; 4 wyd. Kraków. 1 60. (Tur.).
2. Mecherzyński: Hist. wym. w Polsce, III, 101—120, 354—6, 362—4.
3. Sobieszczański: O. J. *Enc. Orgelbr.* t. 20, s. 131—134.
4. Kubala: Jerzy Ossoliński. 2 t. Lwów. 1883. Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1878—81. Prac literackich Ossol. nie rozbiera.
5. Hirschberg we wstępie do „Dyjarjusza“ (1877).

69. JAKÓB SOBIESKI.

Ur. w r. 1588, z ojca Marka (Marcelego), wojewody lubelskiego, i z Jadwigi z Snopkowskich. Kształcił się w aka-

demji krakowskiej i w Paryżu (1607—11). Potym odbył podróż do Hiszpanji, Portugalji, Włoch, Anglji, Niderlandów, Holandji i Niemiec; wrócił do kraju w r. 1613. W 1615 posłem na sejm warszawski. W 1617 i 1618 jako jeden z komisarzy od sejmu do rady przy boku królewicza Władysława, w czasie jego wyprawy do Moskwy; walczy; potym jednym z komisarzy do zawarcia pokoju w Dywilinie. W r. 1621, podczas wyprawy Chocimskiej, jako jeden z komisarzy od sejmu, bierze udział w rokowaniach z Turcją o pokój. W r. 1623 marszałkiem sejmu. W 1624 bierze udział w wyprawie hetmana Koniecpolskiego przeciw Tatarom, a w następnym (1625) przeciw Kozakom. W 1626 i 1628 marszałkiem izby poselskiej na sejmach warsz. W 1629 jednym z komisarzy do traktowania przymierza ze Szwedami. Marszałkiem na sejmie elekcyjnym po śmierci Zygm. III. W 1633 walczył pod Kamieńcem z Turkami (pod hetm. Koniecpolskim). W r. 1635 jednym z komisarzy przy zawarciu pokoju ze Szwecją w Sztumsdorfie. W 1636 podczaszym kor. W tymże r. 1636 podpisuje, jako jeden z komisarzy, pokój w Münster. W 1638 wojewodą bełskim; (towarzyszy królowi Władysławowi IV do wód Badeńskich pod Wiedniem). W 1641 wojewodą ruskim. W r. 1646 kasztelanem krakowskim.

Zm. 13 czerwca (12 czerw. wedł. Maryl.) 1646 r. w Żółkwi.

Z drugiej żony, Teofili Daniłowiczówny, miał syna Jana, późniejszego króla. (1-sza Marjanna z ks. Wiśniowieckich, † 1624).

Dzieła Jak. Sobieskiego:

1. Commentariorum Chotinensis belli libri tres. Dantisci. 1646.

Nowe wyd. Bandtkiego w *Rozmaitościach naukowych* krakow. 1829 i w Ż. Paulego „Pamiętnikach o wyprawie Chocimskiej". Kraków. 1853. Przekład polski L. Kondratowicza p. t. „Pamiętnik wojny Chocimskiej" (w wyd. „Dziejopisowie krajowi", III). Petersburg. 1854.

2. Dyjarjusz wyprawy Chocimskiej po polsku ogłosił drukiem poraz pierwszy Naruszewicz (częściowo) przy „Historji J. K. Chodkiewicza" (1781); następnie Bandtkie (w całości) w krak. *Rozmaitośc. nauk.* (1829) i Żeg. Pauli w „Pamiętnikach o wypr. Chocimskiej r. 1621". (Kraków. 1853).

3. „Dwie podróże... odbyte po krajach europejskich w l. 1607—13 i 1638". Wyd. E. Raczyński. Poznań. 1833.

4. „Instrukcja Jakóba Sobieskiego, kasztel. krak. ojca króla Jana III, dana panu Orchowskiemu z strony synów". Warszawa. 1784. Wyd. 2-gie. Wilno. 1840. (Instrukcję tę napisał S. dla wychowawcy swych synów, Marka i Jana, Seb. Orchowskiego, wyprawiając ich w r. 1639 do szkół akad. krak.).

5. „Instrukcja JW. IMĆ Pana Wojewody Ruskiego, Ichmciom Panom Synom do cudzych krajów jadącym. 1645". Rękopis w bibl. Wilanowskiej, ogł. drukiem w *Kółku domowym* 1865 r. przez St. Przyłęckiego. (Przedtym był drukow. niepoprawnie w *Mrówce Poznańskiej* r. 1821).

6. Mowy — w Pisarskiego „Mowcy polskim" (Kalisz. 1668) i w Daneykowicza „Swadzie pol. i łac. (1745). Niektóre mowy przytacza Mecherzyński w „Hist. wym."

Mowy i pisma Jak. Sob. w rękop. w Ossolineum.

W rękop. a) Dyjarjusz rokowań ze Szwedami w r. 1629— w bibl. Wilanowskiej. b) „Historja bezkrólewia po śmierci Zygm. III i obranie Władysława IV". (Por. Wiszn. VII).

Dziennik wojny Moskiewskiej r. 1617 został z rozkazu Zygmunta III spalony.

Dyjarjusz wyprawy przeciw Kozakom w r. 1625, wydr. w 6 t. „Zbioru pamiętników o dawnej Polsce", jest (wedł. Przyłęckiego) zapewne pióra Sobieskiego.

„Reszty rękopisu Jakóba Sobieskiego, ojca króla Jana III, obejmującego jego podróże, odbyte w l. 1613 i 1637. Z autografu wydał A. Kraushar. Warszawa. 1903. (Przedtym w *Ognisku*. 1902, grudz.).

Literatura o Jakóbie Sobieskim.

1. Szajnocha: „Mściciel". Żytomierz. 1860 (toż wyd. lwow. 1892) i w „Pismach". 2 t. Kraków. 1887.
2. St. Przyłęcki: Krótka wiadomość o życiu i pismach Jakóba Sobieskiego. *Kółko domowe*. 1865.
3. Mecherzyński: Hist. wymowy w Polsce, III, 121 — 131, 346 — 354 i 368 — 372.
4. Tretiak: Historja wojny Chocimskiej 1621 r. Lwów. 1889.
5. A. Weryha-Darowski: Wojna Chocimska r. 1621, z dodatkiem szczegółowego rozbioru pamiętnika Sobieskiego.
6. Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 154—157.

7. Kraushar we wstępie do „Reszt. rękopisu J. S....“ (1903).
8. Danysz: Instrukcje wychowawcze Jak. Sobieskiego. Poznań. 1899.
9. Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol. świeckich“. Kraków. 1860. Str. XXII—XXIII.

70. MIKOŁAJ SPYTEK LIGĘZA.

Kasztelan sandomierski, starosta biecki, ropczycki, żydaczewski; był przedtym kasztelanem czechowskim (1609), potym żarnowskim (1613). Żonaty był 1-v z Kormanicką, 2-v z Zofją Krasińską.

a) „Votum JW. IMP. Mikołaja Spytka Ligęzy z Bobrku... które miał oretenus w senacie... roku 1633 d. 14 lutego...“ Kraków. 1633.

b) „Votum na sejm walny warszawski, pro ultima die Januarii w r. 1635 przypadający...“

c) „Votum na sejm walny warszawski pro die 20 Januarii w r. 1637 przypadający...“

„Vota“ te przedruk. Tur. p. t. „Pisma Mikołaja Ligęzy, kasztelana sandomierskiego...“ Kraków. 1859.

„Votum“ z r. 1633 wydruk. z rękop. bibl. król. berl. Fr. Nowakowski w „Źródłach do dziejów Polski“, t. I, 369—389. (Berlin. 1841).

71. ANDRZEJ RADAWIECKI.

Dominikanin. Kształcił się w uniw. krakowskim, gdzie otrzymał stopień magistra teologji. Był następnie gener. wikarjuszem, prowincjałem i gen. komisarzem Zakonu w Polsce. Zm. 1634.

Wyd. nast. kazania:

a) „Prawy ojcowic...“ Kraków. 1630.
b) „Rozwód żałosny...“ Kraków. 1632.
c) „Prawy szlachcic...“ Kraków. 1632.

Mecherzyński: Hist. wymowy, II, 411—431.

72. SZYMON OKOLSKI.

Zob. wyżej, str. 229.

73. JACYNT MIJAKOWSKI.

Dominikanin. Ur. 1597 w Krakowie. Teologję studj. we Włoszech. Za powrotem kaznodzieją trybunalskim w Lublinie. W 1633 przeorem klasztoru dominik. w Warszawie. W 1635 kaznodzieją kośc. P. Marji w Krakowie. W 1644 definitorem zgromadzenia w Rzymie. Za powrotem wszedł na dwór Władysława IV, lecz wkrótce został przeorem w Toruniu.

Zm. 16 paźdz. 1647 r.

Słynny kaznodzieja.

Pisał i druk. wiele: „Interregnum albo sieroctwo osierociałej Koronie polskiej po śmierci Zygmunta III“ (Lublin. 1632) i w. in.

Z kazań najcharakt.: „Kokosz krakowianom po kolendzie rozdawana“. Kraków. 1638.

Literatura o Jacku Mijakowskim.

1. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego. II.
2. Mecherzyński: Hist. wymowy, III, 252—258.

Zob. Estreicher XII.

74. JAN MOSKORZOWSKI.

Jest autorem „Dyjarjusza wojny moskiewskiej z r. 1634“, wyd. przez A. Rembowskiego w t. XIII *Biblioteki ord. Krasińskich.* (Warszawa. 1895). Jest to „znakomity“, wedł. Czermaka, dyjarjusz wojny smoleńskiej.

O autorze brak bliższych wiadomości.

Literatura o Janie Moskorzowskim.

1. Rembowski: Moskorzowskiego Dyarjusz wojny moskiewskiej 1633 roku. W przedm. do wyd. i w „Pismach“, III, 127—146.
2. Czermak: Wojna smoleńska z r. 1633—1634 w świetle nowych źródeł. („Studja historyczne“. Kraków. 1901).

75. BOGUSŁAW KAZIMIERZ MASZKIEWICZ.

Był dworzaninem Bogusława Radziwiłła, następnie Franciszka Zebrzydowskiego, wreszcie kś. Jeremiego Wiśniowieckiego i brał udział w jego wyprawach ukraińskich w r. 1648.

Dyjarjusz jego z l. 1642—1649 wyd. Niemcewicz w „Zbiorze pamiętników histor. o dawnej Polsce“, t. 5-ty.

J. Bartoszewicz: Maszkiewicz lub Maskiewicz Bogusław Kazimierz. *Enc. Orgelbr.*

76. STANISŁAW OŚWIĘCIM.

Ur. się w r. 1606, prawdop. w Siedliskach (pow. pilzneński w Galicji), z o. Florjana i Reginy ze Ślaskich. Lata dziecinne spędził w Siedliskach i w Potoku. Służył nast. wojskowo. W r. 1637 należał do orszaku poselskiego (jako dworzanin jednego z możnych panów) wyprawionego po Cecylję Renatę do Wiednia. Był następnie towarzyszem podróży zagranicę w charakterze ochmistrza syna Stan. Koniecpolskiego hetmana. W r. 1643 marszałkiem dworu Koniecpolskiego. W r. 1645—6 należy do orszaku poselstwa, wyprawionego po Ludwikę Marję do Paryża. Po śmierci hetmana osiadł na wsi. W r. 1650 odbył podróż do Włoch. W r. 1655 był tajnym ajentem Jerzego Lubomirskiego w układach z królem szwedzkim. Był dworzaninem królewskim i łowczym sanockim.

Zm. we wrześniu r. 1657.

(Legienda krośnieńska o nim i jego siostrze Annie).

Pamiętnik jego z rękop. Ossol. wyd. Czermak p. t. „Dyjarjusz 1643—1651“ (w *Scriptores rerum polon.*, t. XIX). Kraków. 1907. Przedtym ogłoszono tylko ustępy: a) Przyłęcki w „Pamiętnikach o Koniecpolskich“. (Lwów. 1842). b) Szajnocha w dod. do „Dwa lata dziejów naszych“. c) Kantecki w *Przew. nauk. i liter.* i osobno, p. t. „Z podróży Oświęcima: Turcja — Francja — Niemcy — Włochy“. Lwów. 1875. (Opisu podróży do Turcji nie uważa Czermak za utwór Oświęcima).

Mowy: Dwie mowy sejmowe z r. 1646 ogł. Szajnocha w „Dwa lata dziejów naszych“.

Listy. 2 listy z r. 1655 do Jerzego Lubomirskiego w „Księdze pamiętniczej Jak. Michałowskiego“. (Kraków. 1864; str. 768—772). Treść i wyj. trzeciego listu, z r. 1656, prawdop. także do Lubomirskiego, podał Korzon w „Doli i niedoli Sobieskiego“. (I, 33).

Literatura o Stanisławie Oświęcimie.

1. Słotwiński w *Czasopismie Ossolińskich* z r. 1838.
2. Ż. Pauli: Stanisław i Anna Oświęcimowie. (W jego „Starożytnościach galicyj.“ Lwów. 1840.
3. Szajnocha: Stanisław i Anna Oświęcimowie. „Szkice historyczne“. I. Lwów. 1854. (i w „Dziełach“ I).
4. Załuski: „Uwagi“ o tym artykule w Dodatku miesięcznym do *Czasu*. 1856.
5. Czermak we wstępie do wyd. „Dyjarjusza“. (1907).

77. MAREK KORONA.

Żył w 1-szej poł. w. XVII-go. Dr. teol. Prowincjał franciszkanów rusko-litewski. Szczegóły życia nieznane.

Oprócz kazań i innych dziełek, po pol. i łac., wydał pierwszą logikę polską, p. t. „Directorium abo raczej wprawowanie do pojęcia terminów elementów logicznych i filozoficznych...“. Lwów. 1639. 2 wyd. Kraków. 1644. (Znajdujemy tu pierwszą próbę filozoficznej terminologji polskiej).

Literatura o Marku Koronie.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 815—816.
2. Struve: Hist. logiki jako teorji pozn. w Polsce. Str. 188—190.

78. GRZEGORZ KNAPSKI. *(Cnapius).*

Ur. w Grodzisku, na Mazowszu, w r. 1564; uczył się w Pułtusku; w r. 1583 wstąpił do zakonu Jezuitów, poczym nauczał w różnych kolegjach jez.

Zm. w Krakowie, 12 listop. 1638.

„Thesaurus polono-latino-graecus...“. Kraków. 1621. Wyd. 2, przez autora pomnożone wyszło w r. 1643 w Krakowie. 3-cie 1668.

W skróceniu wyd. ten Słownik w r. 1643 p. t. „Synonyma seu Dictionarium polono-latinum, ex Thesauro collectum“. Najpopular. było wyd., sporządzone przez ks. Benedykta Woronowskiego w 2 t. p. t. „Słownik polsko-łaciński ze Skarbu ks. Knapjusza S. J. wybrany... W Kaliszu. 1769. (Wyd. 2, tamże, 1787 w 3 t.).

„Thesauri... Tomus II, Latino-polonicus". Kraków. 1626. Wyd. 2, pomnoż. tamże. 1643. Wyd. 3. — 1652. Wyd. 4. — 1668 (najlepsze). Wyd. 5. — 1693. Wyd. 6. — 1698. Poznań. (Latino-germano-polonicus). Wyd. 7.—1726. Wyd. 8. — 1741. Wyd. 9. — 1745. Wyd. 10. — 1780. (Warszawa).

„Thesauri... Tomus III, continens Adagia polonica". ...Kraków. 1632. Z wydań skróc. tego tomu najlepsze p. t. „Idiotismi polonici". Poznań. 1753.

Pisał też K. dramaty: 5 djalogów: 3 trajedje i 2 komikotrajedje; zachowały się w rękop. Upsalskim (niegdyś poznańskim).

Literatura o Grzegorzu Knapskim.

1. Brown o K. w „Bibliotece pisarzów asyst. pol. Tow. Jezus.
2. Appel i Kryński: Przegląd bibliograficzny prac naukowych o jęz. pol. *Prace filol.* I, 686.
3. J. K.: K. G. *Enc. Wych.* VI.
4. Kryński: K. G. *W. Enc. powsz. il.*
5. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906, str. 101—2.
6. Życiorys w *Tyg. Illustr.* 1862.
7. Kurhanowicz: O słownikach jęz. polskiego. *Przegl. Warszawski liter.* 1840.
8. J. F. Nolte: Lexicon latinae linguae antibarbarum. Lipsk. 1744.
9. Brückner: Język W. Potockiego...
10. Bolte: Jesuitenkomödien in Posen ums Jahr 1600. *Zeitschr. der histor. Geselsch. f. Prov. Posen,* III, 230.

79. KONSTANTY SZYRWID.

Litwin, jezuita. Uczył w kolegjach jez.
Zm. w Wilnie 23 sierpnia (wedł. Baliń. 10 wrześ.) 1631.

Gł. dzieło:

„Dictionarium trium linguarum in usum studiosae juventutis. Wilno. 1629. Jestto Słownik polsko-łacińsko-litewski. Wyd. 2-gie 1631; 3-cie 1642; 4-te 1677; 5-te 1713; 6-te 1718.

Spis dzieł Szyrwida podają:

Brown w Bibl. pisarzów Tow. Jezus. (1862) i Karłowicz w „Próbie bibliografji litewskiej" w pracy „O języku litewskim". (*Rozpr. Wydz. filol. Akad. Um. w Krakowie* II. 1875).

Zob. *M. Baliński: Dawna Akad. Wileńska. (Str. 144).*

Ruch reformacyjny.

Przekłady Psałterza i Biblji, kancjonały, postylle i katechizmy.

I. PSAŁTERZE: (przekłady osobno wydane)[1]).

1. „Psałterz albo kościelne śpiewanie króla Dawida..." (Wietor). Kraków. 1532. 2 wyd. t. 1535. Trzy psalmy (28, 29, 138) podaje Brückner w Dod. do t. II „Liter. relig. w Polsce średniow." Jest to przekład średniowieczny: tekst przekładu pochodzi (wedł. Brückn.) z l. 1470 — 1480; pierwszy rękopis średniowieczny, który wydano drukiem.

2. Psałterz Wróbla (i Glabera). 1539. Następ. wyd.: 1540, 1543, 1547... 1567.

3. Psałterz Reja. 1545.

4. Psałterz Lubelczyka. 1558 (wierszem).

5. Psałterz Kochanowskiego. 1578 (wierszem).

6. Psałterz Rybińskiego. 1598. (Pierwsze wyd. wcześniejsze) (wierszem).

7. „Psałterz według postanowienia Concilium Trydenckiego. (Kraków. 1579).

Literatura o psałterzach.

1. Jezierski: Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878, III.

---

[1]) Są nadto przekłady psałterza w tłumacz. Biblji; p. niżej.

2. Krzemiński: O przekładach polskich psałterza Dawidowego. *Bluszcz.* 1878 (toż w „Nowe szkice literackie". Warszawa. 1911).
3. Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.,* t. 34. Kraków. 1902.
4. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. Warszawa. 1903.
5. Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XLVIII. Kraków. 1910. (Na str. 31—36 wymienia przekłady wierszowane pojedyńczych psalmów przed Lubelczykiem).
6. Estreicher: Bibliogr. XV, 61—84 (pod Dawid).

II. BIBLJE:

1. Testament Nowy Seklucjana (Murzynowskiego) 1551—1552 (protest.).

2. Nowy Testament Jana Maleckiego (Ełk. 1552) wyszedł tylko ark. 1 (protest.).

3. Nowy Testament... 1556 (Szarfenbergera). 2 wyd. 1564; 3. 1566; 4. 1568 (katol.).

Brückner: Liter. relig. w Pol. śrw. II.

4. Biblja Leopolity. 1561. „Biblja, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu". Kraków. 1561. 2 wyd. t. 1575; 3 wyd. 1577 (katol.). Jest, wedł. Brücknera, przekładem średniowiecznym, z w. XV-go, zmodernizowanym (na wezwanie Szarfenbergera) przez ks. Jana Leopolitę. Brückner przeczy mniemaniu (Muczkowskiego), że biblja ta jest przekładem dominikanina Leonarda, spowiednika i kaznodziei Zygmunta Augusta, kt. poprawił Leopolita; przeczy również (za Nehringiem) zdaniu (Małeckiego), że B. Leop. powstała z B. król. Zofji; odrzuca wreszcie twierdzenie o protestanckim pochodzeniu tej Biblji, za czym przemawia Zwolski, idąc, jak się zdaje, za Tschepiusem i Friesem.

JAN NICZ, zwany LEOPOLITĄ, ur. sięw r. 1523 we Lwowie, z o. Kaspra; w r. 1538 wstąpił do akademji krakowskiej; w r. 1543 (prawdop.) magistrem fil.; w r. 1550 dr. fil. (?); był profesorem w akad. krak. (od r. 1543 na

wydz, artium, od 1560 na wydz. teol.); w 1565 kanonikiem u św. Florjana.

Zm. 5 kwietnia 1572 r. (nie w r. 1570).

Wedł. Muczkowskiego, Biblji Leop. było tylko dwa wydania z r. 1561 i z r. 1575 (nie trzy, jak Wiszn.); mniemane 3-cie z r. 1577 jest podrobione z drugiego (wyd. tytułowe).

Literatura o Janie Leopolicie i jego Biblji:

1. Muczkowski: O Janach Leopolitach w XVI w. żyjących. (W jego „Rozmaitościach historyczn. i bibliograf." Kraków. 1845.
2. Muczkowski: O bibljach Szerfenbergerowskich (tamże).
3 Muczkowski: Odpowiedź na uczynione mi zarzuty w *Orędowniku...* (tamże).
4. Mecherzyński: Hist. wym. II, 48—49.
5. Małecki: Biblja król. Zofji Lwów. 1871. (XXX—XXXII).
6. Nehring: Altpoln. Sprdenkm. Str. 117.
7. Brückner: Ueber die ältesten Texte des Polnischen. *Archiv f. slav. Phil.* X. 1887.
8. Wierzbowski: Nicznany fragment Biblji kr. Zofji. *Prace filol.* IV. 1892.
9. Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904.
10. Brückner: Literatura religijna w Pol. śrw. II.
11. Brückner: Ocena książki Zwolskiego w *Pam. liter.* 1904.
12. Wisłocki: O wydawnictwie Liber diligentiarum.. *Pam. Akad. Um. wydz. filol. i histor.-fil.* VI.
13. X. W. K.: Leonard dominikanin. *Enc. Kośc.* XII. 1879.
14. X. W. K.: Leopolita Jan *Enc. Kośc.* XII.

5. Biblja Brzeska (a. Radziwiłłowska). 1563. „Biblja Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu..." (Brześć. 1563) (kalwiń.). Tłumaczyło ją w Pińczowie kilkunastu uczonych teologów, m. in. Jan Łaski, Franciszek Stankar, Piotr Statorius, Andrzej Trzycieski, Jakub Lubelczyk, Marcin Krowicki i inni. Wydał ją nakładem swoim Mikołaj Radziwiłł Czarny

Literatura o Biblji Brzeskiej.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 565—580.
2. Zwolski: De bibliis pol...

6. Biblja Budnego (Nieświezka). 1572. „Biblja. To jest Księgi Starego i Nowego Przymierza..." (Druk. prawdop. w Nieświeżu. 1572).

„Nowy Testament znowu przełożony..." 1574 (arjań.).

Literatura o Biblji Budnego.

1. Wiszniewski, VI, 580—589.
2. Zwolski: De bibliis pol...
3. Merczyng: Szymon Budny...

Zob. liter. niżej pod. „Szymon Budny".

7. Nowy Testament Czechowicza. 1577. „Nowy Testament, to jest wszystkie pisma Nowego Przymierza..." Raków. 1577. 2 wyd. t. 1594 (arjań.).

Literatura o Nowym Testamencie Czechowicza.

1. Wiszniewski, VI, 589—596.
2. Zwolski: De bibliis pol....

Zob. też liter. niżej, pod „Marcin Czechowicz".

8. Biblja Wujka. 1599. „Biblja...", Kraków. 1599. „Nowy Testament...". Kraków. 1593.

Zob. niżej, pod „Jakub Wujek".

9. Nowy Testament Smalciusa. 1606. „Nowy Testament, to jest wszystkie pisma Nowego Przymierza...". (Raków. 1606). (arjań.). Walenty Smalcius zm. 1622.

10. Biblja Gdańska. 1632. „Biblja Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza...". Gdańsk. 1632. Jest przerobieniem Biblji Brzeskiej, przez Daniela Mikołajewskiego, superintendenta kościołów reform. w Wielkopolsce, i Jana Turnowskiego, senjora kościołów Braci Czeskich w Wielkopolsce. (Przekł. kalwiń.-luter.). 2 wyd. Amsterdam. 1660. (Do r. 1823, 8 wydań).

11. „Nowy Testament...". (Gdańsk. 1606). (Inny przekład, Marcina Janickiego?) kalwiń.

Literatura o bibljach:

1. Tschepius: Rozpr. o bibljach w Preussische Zehenden III.
2. Ringeltaube: Nachricht von den polnischen Bibeln. Danzig. 1744.
3. Friese: Beiträge zur Reformationsgeschichte in Polen und Litthauen. Breslau. 1786.
4. Wiszniewski: Hist. liter. t. VI.

5. Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. 1903.
6. Zwolski: De bibliis polonicis.

III. KANCJONAŁY.

a) Katolickie:

1. „Godziny o Pannie Marji". 13 pieśni przy rękopiśm. „Szczyt duszny", z przed r. 1533.

2. Pieśni przy Żywocie Pana Jezu Krysta-Opecia (1622).

3. Kancjonał kórnicki (rękop.) z l. 1551—1555. (Franciszkański). Rękopis (przechowujący się w Kórniku w Poznańskiem), znany był już Wiszniewskiemu, który go „najdawniejszymi kantyczkami" (=pieśni na B. Nar.) nazwał i jedną pieśń z niego przytoczył (VI, 495—498). Pieśni z tego zbioru wydrukował Bobowski w „Polskich pieśniach katolickich" (str. 264—330).

4. Kancjonał puławski (rękop.) z r. 1551, (Franciszkański). Pieśni z tego zbioru wydruk. Bobowski w „Pol. p. kat.". Str. 181—264.

5. „Pieśni postne..." (druk. w 2 połowie w. XVI). Wydruk. Bobowski w „P. p. kat." str. 377 i n.

Pieśnioksięgi zaczęli wydawać katolicy po protestantach; początek zrobił Wujek, wydając Godzinki (wedł. Wiszn.); po nim Marcin Laterna („Harfa duchowna 1585), Stan. Grochowski („Hymny 1598), J. K. Dachnowski („Symfonje Anielskie 1631). — „Hymny" Grochowskiego nazywa Bełcikowski (w monogr. o Groch., str. 144) pierwszym polskim kancjonałem katolickim.

b) Protestanckie:

1. „Pieśni duchowne...". Seklucjana. 1547. 2 wyd. 1559. Najdawniejszy kancjonał protestancki.

2. „Kancjonał..." Walentego z Brzozowa. (Królewiec. 1554). Przełożony z czeskiego. 2 wyd. Kraków. 1569.

3. „Pieśni duchowne...“. Bartłomieja Groickiego. (Kraków. 1559).

4. „Kancjonał...“ Piotra Artomjusza. Toruń. 1578 (do r. 1648 — 8 wydań).

PIOTR ARTOMIUS. *(Krzesichleb)*. Wyzn. Augsburskiego. Ur. w Grodzisku w Wielkopolsce, r. 1552. Był nauczycielem domowym młodych Ostrorogów. W r. 1576 odbył nauki w Witemberdze, a we dwa lata został pastorem w Węgrowie, następnie w Kryłowie (w Małej Polsce). W r. 1585 seniorem okręgu bielskiego. W r. 1586 pastorem w Toruniu (23 lata).

Zm. 2 sierp. r. 1609.

Gł. dzieło:

„Cantional, to jest pieśni chrześcjańskie“. Toruń. 1578 (do r. 1648 — 8 wydań).

Ogł. nadto: „Thanatomachia, to jest bój z śmiercią...“. Toruń. 1600; i inne dziełka (zob. Estr.).

Literatura o Piotrze Artomiuszu.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 514—519 i IX, 72—73.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 373—4.
3. Mecherzyński: Hist. wym. II, 488—9.

5. Kancjonały składane, z pojedyńczo drukowanych pieśni: a) Kancj. skład. w bibl. Zamoj., z l. 1558—1561, opisał Chlebowski; b) Kanc. skład. w bibl. Ossolińs., opisany przez Jochera, Obraz bibliogr. III, zaginął.

Niektóre pojedyńczo druk. pieśni przedruk. Wiszn., Jocher III i Bobowski.

ZOFJA OLEŚNICKA. Z Pieskowej Skały. Domniemana pierwsza poetka polska. Pochodziła z rodziny Oleśnickich z Pińczowa, wyznania kalwińskiego. Ma być autorką:

„Pieśni nowej, w której jest dziękowanie Panu Bogu...“. Kraków. 1556. Wyd. 2. t. 1558. Podobiznę tej pieśni podał Wójcicki w t. I „Biblioteki staroż. pis. pol.“ (1854).

Nazwisko jej ujawnia się w akrostychu. Za autorkę tej pieśni uważali ją dawniejsi badacze, m. i. Wiszniewski,

który w t. VI Hist. liter. (str. 445—6) przedrukował tą pieśń. Ostatnio za autorkę uważają ją Chlebowski („Udział kobiet polskich w życiu duchowym społeczeństwa“ (1893, Pisma I) i Pilat („Hist. liter.“ t. II, cz. 1, str. 133). Chmielowski i Brückner zakwestjonowali jej autorstwo. Chmielowski utrzymuje, że „cały dowód autorstwa Zofji Oleśnickiej polega na tym, iż jej nazwisko odczytuje się w sposób akrostychowy w pieśni religijnej. Dowód ten wszakże może być jeno wskazówką, że pieśń ta utworzoną została przez kogoś, chcącego uwiecznić nazwisko Zofji; sami autorowie rzadziej tym kształtem się potomności przekazywali, aniżeli ich wielbiciele“. („Udział kobiet w twórczości literackiej“. Kobieta współczesna. Książka zbiorowa. Warszawa. 1904). Według Brücknera, akrostych „Zofja Oleśnicka z Pieskowej Skały“, „nie dowodzi bynajmniej, że to ona właśnie „Pieśń nową“ złożyła; uczynił to jej sługa czy wielbiciel...“ (Pam. Liter. z r. 1911, str. 415). Zob. też T. Grabowski („Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce“. Str. 56—57 (305—306).

Podobiznę autografu Zofji Oleśnickiej z r. 1552 ogł. Wierzbowski w t. I „Materjałów do dziejów piśm. pol.“

6. Katechizm z pieśniami... Krzysztofa Krajńskiego“. Kraków. 1598. („Kancjonał, abo pieśni duchowne...“. 1603).

7. „Katechizm... z modlitwami, psalmami i piosnkami...“. (Wilno. 1598). Ułoż. przez Stan. Sudrowskiego, kaznodzieję kalwiń.

8. „Kancjonał... Jana Turnowskiego“. Gdańsk. 1628. (Kilkanaście wydań).

(Jan Turnowski, ur. w Kujawach r. 1557, nauki odbywał w Strasburgu, i w Szwajcarji, potym był profesorem w Toruniu, kaznodzieją w Poznaniu i indziej. Zm. w Toruniu r. 1629. Jeden z tłumaczów Biblji Gdańskiej).

„Pieśni nowo wybrane...“ Ignacego Oliwińskiego, wyd. ok. 1558, zaginęły (?).

Literatura o kancjonałach:

1. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk. 1744.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 414—531.
3. Łepkowski: O kancjonale puławskim. *Pamiętnik słuchaczy Uniw. Jagiell.* 1887.
4. Surzyński: Polskie pieśni kościelne katolickie. Poznań. 1891.
5. Bobowski: Polskie pieśni katolickie. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XIX i osobno. Kraków. 1893.
6. Pazdanowski: Pieśni polskie protestanckie w XVI wieku. *Sprawozd. gimn. w Jaśle.* 1899.
7. Chlebowski: Najdawniejsze kancjonały protestanckie z poł. XVI w. *Pam. liter.* 1905 (i w „Pismach" II).
8. Chlebowski: Śpiewnik Bartł. Groickiego (w „Z wieku Mik. Reja").
9. Warmiński o Kancj. Walentego z Brzozowa—w „Andrzej Samuel i Jan Seklucjan", str. 227 i 435, por. 459 (o inn. kanc.).
10. Estreicher: Kancjonały. Bibliogr. XIX, 79—98.
11. Estreicher: Pieśni. Bibliogr. XXIV, 253—267.

IV. POSTYLLE.

1. Kazania niedzielne i świąteczne, nieznanego autora, spisane ok. r. 1555. Wyd. B. Erzepki w *Nieznan. zabytk. piśm. pol.* Zesz. I. (Poznań. 1899). (Katolickie).

Kazań jest 8, z których pierwsze i ostatnie nie mają końca. Autorem tych kazań, jak przypuszcza wydawca, mógł być dominikanin Paweł Sarbin (Sarbiński). Wedł. Brücknera (*Kwart. histor.* 1900, str. 240—2) przypominają one kazania erlangieńskie („Ewangielje polskie Jej Miłości Królewnej Zofijej", córki Zygm. Starego), o których pisał w *Prac. filol.* III, w art. „Trzy rękopisy z w. XVI", być więc może wyszły z pod tego samego pióra.

2. Postylla Seklucjana. 1556.

3. Postylla Trepki. 1557.

4. Postylla Reja. 1557,

5. Postylla Grzegorza z Żarnowca. 1572—1580.

6. Postylla Wujka. (1565), 1573—75.

7. Postylla Białobrzeskiego. 1581.

8. „Postilla polska. To jest Lekcje, Epistoły i Ewanielje...". Kraków (Wirzbięta). 1557. (Unikat w bibl. Upsal.)—Wyd. 2-gie. 1561. (Unikat w Ossol.).—Wyd. 3. 1572.—Przedr. Królewiec. 1568.—(Zob. „Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji... Kraków. 1914).

Literatura o postyllach.

1. Mecherzyński: Hist. wymowy.
2. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele Katol. II. Kraków. 1896.

V. KATECHIZMY.

a) Protestanckie:

1. „Catechismus, to jest nauka barzo pożyteczna każdemu wiernemu krześcijaninowi..." Kraków. 1543. Prawdop. Reja (p. wyżej pod Rej). Pierwszy to, według Brücknera, katechizm polski; jest, wedł. niego, katechizmem katolickim raczej, niż nowowierczym (*Pam. liter.* 1913, str. 102); przedtym był Brückner zdania, że „o protestanctwie (jego) wątpić nie można". (*Pam. liter.* 1911, str. 397).

2. Katechizm Seklucjana. 1547.

3. Katechizm Brzeski. 1553—4 (przedruk. przez Fr. Pułaskiego w *Collectanea bibl. ord. hr. Krasińskich.* Warszawa. 1908). (Wojewódki? Zob. niżej, str. 350).

b) Katolickie:

1. Katechizm Białobrzeskiego. 1567.

2. Katechizm Kuczborskiego. 1568.

3. Katechizm Powodowskiego. 1577.

4. Katechizm Rzymski. 1603. (Karnkowskiego).

Zob. Estreicher Bibliogr. pod Katechizm; por. Wiszniewski Histor. liter. IX.

Różnowiercy szermierze.

(Polemiści luterscy, kalwińscy, arjańscy i innych wyznań akatolickich).

1. JAN SEKLUCJAN. (*Jan z Siekluk*, wedł. Brücknera, *Sieklucki?*).

Ur. ok. 1510—15. Niewiadomego pochodz. i nazwiska. (To, co napisał Łukaszewicz o Sekl.—szczegóły o pochodzeniu i o młodości, a za nim Wiszniewski, Maciejowski, Sobieszczański, Bukowski, Lubowicz i inni, nie zasługuje na wiarę). Pierwszą, zupełnie pewną wiadomość o S. mamy dopiero od r. 1536, kiedy zapisał się na uniwersyt. lipskim, gdzie został bakałarzem nauk wyzw. Pod koniec r. 1538 jest już w Poznaniu; przebywa czas jakiś na dworze Łukasza Górki i syna jego Andrzeja; w r. 1538 został pisarzem cła królewskiego w Poznaniu. W 1543 ucieka z Poznania, wobec grożącej mu kary za szerzenie nowinek reformacyjnych. W 1544 jest za glejtem w Piotrkowie. W tym samym roku 1544 osiada na stałe w Królewcu, gdzie zostaje kaznodzieją dla nowowierców Polaków. W 1551 ożenił się z Anną Phennig.

Zm. na wiosnę r. 1578.

Ruchliwy wydawca, nakładca, księgarz i propagator.

Dzieła Seklucjana:

1. „Wyznanie wiary chrześcjańskiej". W Królewcu. 1544. Ustęp p. t. „Summa przysiąg" przedruk. Warmiński w dodatku do monogr. Str. 507—509.

2. „Katechizmu tekst prosty dla prostego ludu". W Królewcu. 1545. (Katechizm mniejszy). Przeróbka katechizmu Melanchtona.

3. „Catechismus to jest nauka naprzedniejsza i potrzebniejsza ku zbawieniu o wierze krześciańskiej". W Królewcu. 1547. (Katechizm większy). Wyd. 2-gie p. t. „Catechismus to jest krótka a prosta (starej wiary chrześciańskiej) nauka... Ktemu przydana krótka nauka czytania i pisania. Item Oeconomia albo nauka wszelkiego stanu ludziąm potrzebna z Pisma Świętego". W Królewcu. 1549. Wyd. 3-cie, p. t. „Catechismus, to jest dziecinna a prosta nauka chrześcjańskiej wiary, którą chrześcjański człowiek powinien wiedzieć i umieć... Przydana też jest naostatku Oeconomia każdemu człowiekowi przynależąca". W Królewcu. 1568.

(Przeciwko „Katechizmowi" większemu Seklucjana wystąpił Stanisław ze Lwowa w dziełku „Apologia to jest obronienie wiary świętej krześciańskiej kościoła pospolitego przeciw naukam kacerskim z Pisma Świętego zebrane przez Stanisława ze Lwowa". W Krakowie. 1554).

4. „Pieśni duchowne a nabożne..." W Królewcu. 1547. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i proz.* Warszawa. 1897. (Część pieśni wzięta z Lutra „Gesangbüchlein"). Wyd. nowe p. t. „Pieśni Chrześciańskie, dawniejsze i nowe, których Chrześcjani (tak w Kościele jako i doma) używać mają". W Królewcu. 1559. (Wyd. w przeszło dwójnasób pomnożone, zawiera 92 pieśni różnych autorów, m. n. Reja, Trzycieskiego, Seklucjana, Lubelczyka i innych; dołączone melodje (nuty) Wacława Szamotulczyka i inn.). „Pieśni" w wyd. 1547 to pierwszy i przez lat kilka jedyny kancjonał polski.

5. „Rozprawa krotka a prosta o niektórych ceremoniach a ustawach kościelnych". Ocalały fragment tego dziełka przedrukował Celichowski w książeczce p. t. „Trzy nieznane dyjalogi z w. XVI". Poznań. 1899.

(Odpowiedzią ze strony katolickiej na „Rozprawę" są Wita Korczewskiego „Rozmowy polskie łacińskim językiem przeplatane" z r. 1553 (nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1889).

6. „Rozmowa o pogrzebie krześciańskim i papieskim". Królewiec. 1547.

(Odpowiedzią ze strony katolickiej na „Rozmowę" jest Stanisława ze Szczodrkowic „Rozmowa nowa niektórego Pielgrzyma z Gospodarzem..." z r. 1549 (nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1900).

7. „Rozmowa szatana z grzesznikiem". („Pokusy szatańskie"). Ocalały fragment przedruk. Celichowski w „Trzy nieznane dyjalogi z w. XVI". Poznań. 1899.

8. „Postylla polska domowa...“ W Królewcu. 1556. (Zawiera kazania z Melanchtona, Spangenberga i inn. zebrane).

Innych dzieł, przypisywanych Seklucjanowi, nie jest Seklucjan autorem, tylko wydawcą (nakładcą); do nich należą: 1) „Oeconomia albo Gospodarstwo“ (1546); 2) „Kupiec“ (1549—Reja); 3) „Narzekanie smutnej Matki Korony polskiej“ (1549); 4) „Rozprawa księdza z popem“; 5) „Ewangielja Św. wedle Mateusza“ (1551); 6) „Ortografja polska“ (1551); 7) „Testament Nowy“ (1551—52 i 1553) — Murzynowskiego, — i pięć dziełek przełożonych przez Wojc. Nowomiejskiego.

„Narzekanie smutnej Matki Korony polskiej“, wyd. 1549, wymienione przez Pisańskiego jako utwór Seklucjana, zaginęło; „Narzekanie“ z r. 1549, wydane z rękopisu przez J. Korzeniowskiego (w *Roczniku filareckim,* 1886) p. t. „Rzpta Polska chramiąc tuła się po światu“ jest, jak się zdaje, innym utworem; uważał go Brückner dawniej za utwór Seklucjana; obecnie za utwór Reja („M. Rej“, str. 224).

Wydawnictwa Seklucjana utworów obcych: 1) „Oeconomia albo Gospodarstwo. To jest nauka jako się wszelki krześcjański człowiek w gospodarstwie sprawować ma... Anno Domini 1546. In Monte Regio“. Przedruk. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890. (Nie ma nic wspólnego z Oeconomią, dodaną do Katechizmu większego z r. 1549). 2) „Kupiec...“ W Królewcu. 1549, jest utw. Reja. Wyd. go w ocalałym fragmencie Celichowski 1898. 3) „Narzekanie smutnej Matki Korony polskiej“. Królewiec. 1549 (zaginęło); „Narzekanie Rzptej“ z r. 1549 wydane z rękop. przez Korzeniowskiego, jest, jak się zdaje, innym dziełkiem. 4) „Rozprawa księdza z popem“. Ocalały fragment przedruk. Celichowski w „Trzy nieznane dyjalogi“. (1899). 5) „Ewangielja Święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego z greckiego języka na polski przełożona... Przytem jest przydana nauka czytania i pisania języka polskiego..“ W Królewcu. 1551. 6) „Testamentu Nowego część pierwsza... Przytem przydana jest nauka czytania i pisania jęz. pol.“ W Królewcu. 1551. („Ortografja polska to jest nauka czytania i pisania i t. d.“; niedokł. przedruk. przez Kucharskiego w r. 1825 (zob. Warm. 320—321; odmienna od dawniejszej z Większ. Katech.). 7) „Testamentu Nowego Część Wtora a ostateczna...“ W Królewcu. 1552. 8) „Testament Nowy zupełny“. W Królewcu Pruskim. 1553. 2 wyd. 1554; 3. 1555.

Literatura o Janie Seklucjanie.

a) *Monografja:*

Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906 (przedtym częściowo w *Przegl. Kościel.* 1902—3).

b) *Przyczynki do monogr:*

1. Pisański († 1790): Entwurf einer preussischen Litterärgeschichte. Królewiec. 1886
2. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI i IX.
3. *Przewodnik bibliograficzny z r. 1884,* str. 103 i 119.
4. Bukowski: Dzieje Reformacji w Polsce, I. 1883.
5. Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus Wschodnich w życiu umysłowym Polski. *Aten.* 1888, I, i w „Pismach“, I.
6. Celichowski: wstęp do nowego wyd. „Oeconomji“ (1890).
7. Brückner w rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* 1890.
8. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty polskiej. VII. O pismach dziś nieznanych. *Bibl. Warsz.* 1895, I.
9. Rembowski: Oeconomia J. Seklucjana (1546) w zestawieniu z Gospodarstwem Gostomskiego (1588). *Niwa.* 1891 i w „Pismach“, I (Kraków. 1901), str. 305—333.
10. Pazdanowski: Pieśni polskie protestanckie w XVI w. *Sprawozd. gimn. w Jaśle* za r. 1899.
11. Wotschke: Andreas Samuel und Johann Seklucian. *Zeitschr. d. histor. Geselsch. f. d. Prov. Posen.* XVII. 1902.
12. Brückner: Jan Malecki. *Pam. liter.* 1903.
13. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.
14. Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904.

2. MIKOŁAJ REJ, jako szermierz protestantyzmu.

Zob. o nim wyżej, str. 238.

3. JAN MALECKI. *(Jan z Sącza, Jan Sandecki, Joannes Sandecensis, Maletius).*

Ur. się w Sączu, czy około Sącza, u schyłku XV w.; pochodził z mieszczan i zwał się pierwotnie Sandecki (jak sądzi Brückner). Studjował w akademji krakowskiej. Był drukarzem krakowskim (Zob. wyżej, str. 127, pod Jan Sandecki). Ożenił się z Dorotą Kunicką. W r. 1536 przesiedlił się do Prus dla nowinek religijnych. Od r. 1537 był pastorem (erzpriester) łeckim. W r. 1544 otrzymał od kś. Albrechta kawałek ziemi pode Łkiem i założył we Łku ok. 1547 pierwszą drukarnię polską w Prusiech. (Tu się przezwał Malecius). Był nieubłaganym wrogiem Seklucjana i krytykiem jego wydawnictw.

Zm. w r. 1567, we Łku.

W czasie pobytu swego w Prusiech wydał m. in.

a) „Catechismus, to jest Nauka krześciańska...“ W Królewcu. 1546.

b) Zaczął drukować we Łku, w swoim przekładzie, „Nowy Testament...“ (Lyccae. 1552) ale wydał tylko arkusz pierwszy, który w jedynym egzemplarzu zachował się w bibl. uniw. warsz. Podobiznę tego arkusza podał F. Koch w *Altpreuss. Monatsschrift,* 1903, a podobizna zmniejszona karty tytułowej podana w 2 wyd. „Hist. liter.“ Chmielowskiego (1915). Tamże na str. 187 podana podobizna karty tytuł. „Ewangielji św. Mateusza“, wydanej przez Seklucjana, z poprawkami własnoręcznemi Maleckiego na niej.

c) „Epistola ad Georgium Sabinum de sacrificiis et idololatria veterum Borussorum...“ Regensburg. 1551. (Wielokrotnie przedrukowywane).

Inne pisma Mal., druk. i rękopiśm., omawia ks. Warmiński; tytuły druk. wymieniają Maciejowski *Piśm. pol.,* III, 227—8 i Estr.

List Mal. łaciń. z r. 1552, do kś. Albrechta, ogł. Tschackert w „Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogtums Preussen“. Wiszn. w „Hist. liter.“ VI, 557, podał wyj. z tego listu, mylnie go E. Trepce przypisując.

Literatura o Janie Maleckim.

1. Sembrzycki: Die Lycker Erzpriester Johannes und Hieronymus Maletius... *Altpreuss. Monatsschrift.* XXV, 1888.

2. Brückner: Jan Malecki. *Pam. liter.* 1903.
3. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.
4. Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906 Str. 183, 190—203 i indziej.
5. Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. Kraków. 1903. Str. 95.
6. T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI st. Warszawa. 1902. Str. 91—101.
7. Brückner w ocenie dzieła ks. Warmińskiego w *Pam. liter.* 1906, str. 498—505.
8. Brückner: M. J. *W. Enc. ilustr.*
9. Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa. 1904. Str. 47 i indziej.

Rozprawy niem. uczonych o M. (Wotschke'go, Tschackerta, F. Kocha) cytują Warmiński i Brückner.

4. JAKUB LUBELCZYK.

Mieszczanin. Protestant. Przyjaciel i współpracownik Reja. Szczegóły życia jego nieznane.

Tłumacz Psałterza, jeden z tłumaczy „Biblji Brzeskiej“, autor pieśni nabożnych.

a) „Psałterz Dawida...“ Kraków. 1558 (przekład wierszem). Kilka psalmów w przekł. swoim wydał przedtym osobno; dwa przedruk. Wiszniewski, cztery — Dobrzycki (str. 141—144).

b) „Wirydarz“. Zbiór pieśni nabożnych. (Zdefekt. unikat w bibl. miejskiej w Wrocławiu).

c) Kilka pieśni L. wyszło osobno, jak np. „Pieśń o Zmartwychwstaniu Pańskim“. Pieśń „Dobrotliwość Pańska“ (Kraków) przedruk. homograficznie. Warszawa. 1882. Przełożył hymn Trzycieskiego „Oratio pro republica et rege“, p. t. „Modlitwa za Rzeczpospolitą i za króla“, którą umieścił Seklucjan w kancjonale swoim z r. 1559, a Wiszn. w „Hist liter.“ VI, 503 przedrukował; przyczym dodał następ. uwagę (str. 276): „Jest to pieśń tej samej treści co angielskie „Boże zachowaj króla“. Feliński przekładając tę pieśń na rozkaz cesarzewicza W. Ks. Konstantego, nie wiedział, że mamy już taką w naszej literaturze, a nawet na polski język przez Jakuba Lubelczyka przełożoną“.

O wierszach Lub. w 1 wyd. „Postylli“ Reja mówi Brückner.

Dokonał (wedł. Brücknera) L. wespół z Rejem, parafrazy „Komentarza na proroctwo Hozeasza“ (1559).

Jest, wedł. Brücknera, autorem „Historji prawdziwej... w Landzie“ (1568).

Literatura o Jakubie Lubelczyku.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, str. 506—511 i indziej.
2. Kryński we wstępie do „Psałterza“ Kochanowskiego w wyd. jubil.
3. Brückner: J. L. w Dod. do monogr. „Mikołaj Rej“ (1905). Str. 395—403.
4. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. (1906).
5. Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego. Kraków. 1910 (odb. z *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. XLVIII. Str. 94—101 i 141—144).

5. ANDRZEJ SAMUEL.

Poch. z Krakowskiego. Stopień magistra nauk wyzw. uzyskał prawdop. we Włoszech. Dominikanin. Pod koniec r. 1540 przybył do Poznania i został kaznodzieją w kościele farnym (św. Marji Magdaleny). Oskarżony o herezję, pod koniec r. 1541 opuścił Poznań i udał się do Witembergi, a stąd na studja do Lipska; w 1543 wrócił na krótko do Witembergi, poczym znowu do Lipska (tu (?) uzyskał stopień dr. teol.?); tu się ożenił. Pod koniec r. 1543 przybył znowu do Poznania, stąd do Królewca (do ks. Albrechta, który nim się opiekował), a stąd do Witembergi. W 1544 pastorem w Dąbrowie (Gilgenburg), w 1547 w Passenheimie.

Zm. w czerwcu r. 1549, w Kwidzyniu.

Dziełek jego teologicznych, najwcześniejszych luterskich polskich, może w Witemberdze, jak przypuszcza Brückner, drukowanych, dotąd nie odszukano.

Tezy Samuelowe z r. 1542, oraz 5 listów (4 do kś. Albrechta, 1 do Speratusa) ogł. Warmiński w swym dziele.

Literatura o Andrzeju Samuelu.

1. Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906.
2. Brückner: Uwagi i dodatki. II. „Księgi probowane“. *Pam. liter.* 1907.

6. STANISŁAW MURZYNOWSKI. *(Suszycki).*

Pochodził z Suszyc, z ziemi dobrzyńskiej, z rodu Ogończyków. Ur. się ok. 1528 r., z o. Jana. Uczył się w gimn. w Królewcu, a następnie od r. 1545 w uniw. w Witemberdze. W r. 1549 wrócił do Królewca.

Zm. młodo, prawdop. w r. 1553.

a) Jest twórcą królewieckiego przekładu „Nowego Testamentu“, z r. 1551—1552, nazywanego „N. T. Seklucjana“.

b) Jest też autorem „Ortografji polskiej“, dodanej do „Nowego Testamentu“ z r. 1551, zwanej „Ortografją Seklucjana“.

c) „Historja żałosna i straszliwa o Franciszku Spierze, który się dla bojaźni ludzkiej prawdy Pańskiej zaparł i dla tegoż jest na strach światu niesłychanym obyczajem skaran“. Drukowano w Królewcu, nakładem Jana Seklucjana, tudzież przed poczęciem r. 1551. Unikat bibl. Zielińskich w Skępem, obecnie w Płocku.

d) „De justificatione et justitia fidei“. Regiomonti. 1552.

e) „De conciliatione“ (druk.) zagin.

Brückner przypuszcza, że M. jest autorem łacińskiego wiersza o Reju, przytoczonego przez Franciszka Nigra w „Liberum arbitrium“ (1559), a Warmiński, że może on jest autorem „Rozprawy księdza z popem“. (Zob. niżej).

Listy: Dwa listy do kś. Albrechta (łaciń.) z 1549 i 1552, podał Warmiński.

Literatura o Stanisławie Murzynowskim.

1. G. Z. (Zieliński): St. M. *Bibl. Warsz.* 1879, IV.
2. Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906. Str. 376—406, i indziej.
3. Brückner: Drobiazgi krytyczne. I. *Prace filol.* VI, str. 163—164

7. BERNAT WOJEWÓDKA.

Krakowianin, uczeń Erazma Roterdamczyka, później uczestnik głośnego „Kółka krakowskiego“, w końcu zdecydowany zwolennik nowego ruchu religijnego. Już przed r. 1545 wygotował tłumaczenie postyli Korwinowej (luterskiej) i zabierał

się, pod egidą ks. pruskiego Albrechta, do tłumaczenia Pisma Św. Mikołaja. Radziwiłł Czarny zrobił go kierownikiem założonej przez siebie drukarni w Brześciu Litewskim. Razem z Andrzejem Trzycieskim, z polecenia Radziwiłła, w Brześciu Lit. nowowiercze pieśni składali i drukowali.

Utonął pod Brześciem w Bugu czy w Muchawcu r. 1554. [Wedł. Brücknera w Niemnie 1553(?)].

„Algorytm, to jest nauka liczby po polsku". Kraków. 1553; (rozszerzone dziełko ks. Kłosa).

Jego przekładu są psalmy podznaczone inicjałami B. W., mylnie przez Wiszn. (Hist. liter. VI, 471) przypisane B. Wapowskiemu:

a) Ps. 102 „Chwal duszo ma Pana mego". Kraków. 1554 (2 wyd. 1558).

b) Ps. 50 „Smiłuj się nademną Boże". Kraków. 1556 (2 wyd. 1558).

c) Ps. 127 „Wszytcy są błogosławieni". B. r. (2 wyd. 1558). Przedruk. Wiszn. VI, 471—480 i Bobowski, str. 333—344.

Przekł. Wojewódki ps. 102 i 127 wciągnął Seklucjan do swoich „Pieśni" 1547 i 1559.

Przełożył i wydał m. in. „Sposoby... mówienia..." (Urbana Rhegiusa). W Brześciu Litewskim. 1554.

Być może W. jest autorem „Katechizmu Brzeskiego" 1553/54 r., przedruk. przez Pułaskiego w r. 1908 (Warszawa). (Zob. Brückner, rec. wyd. „Katech. Brzesk." *Pam. liter.* 1910, str. 355). (Wedł. Pułaskiego, Wojewódka nie może być autorem „Kat. Brzesk.).

Literatura o Bernacie Wojewódce.

1. Brückner: M. Rej. Str. 64.
2. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan, str. 271, 463—4
3. Fr. Pułaski: Katechizm Brzeski 1553/54. *Pam. liter.* 1908.
4. Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego, str. 92—93.

8. WOJCIECH NOWOMIEJSKI. (*Wojciech z Nowego Miasta,* prawdop. dzielnicy Torunia).

Nauczyciel (nowomiejskiej) szkoły toruńskiej. W 1557 porzucił szkolnictwo i Toruń i przesiedlił się, za namową Seklucjana, do Królewca. Szczegóły życia nieznane.

Dzieła jego wydawał Seklucjan:

1. „Rycerstwo Chrześcjańskie a żywot duchowny..." W Królewcu. 1558. (Przekład Erazma z Roterdamu: „Enchiridion militis christiani").

2. „Przygotowanie Chrześcjańskie ku śmierci a wyprawa do wiecznego żywota". Królewiec. 1558.

3. „Praktyka o mszy Walentego Wanniusza, co o niej, a jako rozumieć mamy". W Królewcu. 1559.

4. „Modlitwy nabożne, których chrześciańscy ludzie i dziatki ich używać mają". W Królewcu. 1559.

5. „Dzień Sądny, a skończenie tego świata, kiedy ma być". W Królewcu (b. r.?).

Literatura o Wojciechu Nowomiejskim.

1. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.
2. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. 1906 (str. 440—58).

9. STANISŁAW LUTOMIRSKI.

Sekretarz Zygm. Augusta, proboszcz koniński i tuszyński. Został lutrem (t. j. uczestnikiem wyzn. auszpurskiego), potym kalwinem (wyzn. helweck.), wreszcie arjaninem. Jako kalwin został w r. 1544 superintendentem zborów małopolskich.

Gł. dzieło Lutom.:

„Confessio, to jest wyznanie wiary chrześcjańskiej..." W Królewcu Pruskim. 1556.

Inne pisma Lutom. przytacza Wiszniewski w „Hist. liter." t. IX, str. 20—22.

Literatura o Stanisławie Lutomirskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX.
2. Maciejowski: Piśm. pol. Dod.
3. Finkel: Konfessya podana przez posłów na sejmie piotrkowskim w r. 1555. *Kwart. histor.* 1896 i odb.
4. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej..." (Str. 134—136).
5. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. 1906. Str. 111. („Confessio" pis. pod wpływem Seklucjanowego „Wyznania wiary chrześcj.).
6. Wotschke: Stanislaus Lutomirski. Ein Beitrag zur polnischen Reformationsgeschichte. (*Archiv für Reformationsgeschichte,* nr. 10, III rocznika).

10. ANDRZEJ FRYCZ Z MODRZEWA.

Zob. wyżej, str. 186.

11. JAN ŁASKI. [*Johannes a Lasco* (Jan z Łaska)].

„Reformator polski". Synowiec arcybiskupa gnieźn., prymasa, pospolicie Janem Łaskim młodszym zwany, brat Hieronima, wojew. sieradzkiego, stronnika Jana Zapolyi węg., i Stanisława, wojew. sieradzkiego, niegdyś dworzanina i ajenta dyplomat. Franciszka I franc. Ur. r. 1499 w Łasku, nieopodal od Piotrkowa, z ojca Jarosława (Jarosza) i Zuzanny z Bąkowej Góry. Synowcami zaopiekował się arcyb. Jan Łaski, który wysłał Jana i braci jego na naukę zagranicę; Jan oddawał się studjom humanistycznym głównie w Bolonji. Po 5-letnim pobycie zagranicą, wrócił Łaski do Polski. W 1521 jest już dziekanem gnieźnieńskim i sekretarzem królewskim. W 1524 i 1525 przebywał Ł. w Bazylei, gdzie oddawał się gruntownym studjom humanist., pod przewodnictwem Erazma Roterdamskiego, z którym zawarł ściślejsze stosunki. Powróciwszy do Polski, zostaje proboszczem gnieźn. W r. 1538 Ł. opuszcza Polskę i udaje się do Niemiec; tu przyjmuje kalwinizm. Po krótkim pobycie w Frankfurcie nad Menem i w Lowanium, gdzie się ożenił (1540), przeniósł się do Fryzji (=Hannower) i osiadł w Emden; tu objął dozór (eforat) nad kościołami kraju i rozpoczął swoją reformatorską działalność. Z powodu prześladowań opuszcza w r. 1549 Emden i udaje się, na wezwanie Kranmera, do Anglji; staje w Londynie w r. 1550 i zostaje superintendentem gminy „cudzoziemców". Prześladowany za Marji Tudor, wraca do Emden w r. 1553, gdzie obejmuje dawne stanowisko, ale już w r. 1555 zmuszony opuścić znowu Emden, osiada w Frankfurcie n. M.; prześladowany przez lutrów, wraca do Polski w r. 1556 i rozpoczyna działalność w kierunku zjednoczenia (unji) wszystkich wyznań ewangielickich (co doszło do skutku już po śmierci Łaskiego w r. 1570 w ugodzie zawartej pomiędzy 3 konfesjami — kalwińską, luterską i czeską, t. zw. Zgodzie Sandomierskiej); różnowiercy rozpadli się na dwa wrogie sobie odłamy: ewangielicki (protestancki) i arjański (antytrynitarski, socyniański). Brał udział w przekładzie „Bibli Brzeskiej".

Łaski zm. w Pinczowie, d. 8 stycznia 1560 r.

Pisał po łacinie.

Wyd. zbior. pism:

„Joannis a Lasco Opera". 2 t. Amsterdam. 1866. Wyd. A. Kuyper.

„Lasciana". Berlin. 1898. Wyd. Dalton.

Dzieła pojedyńczo wydane wylicza Bibliogr. Estreichera, t. XXI.

Literatura o Janie Łaskim.

Monografje:

H. Dalton: Johannes a Lasco. Gotha. 1881. (Kraushara streszczenie obszerne w *Niwie* 1882, p. t. „Na rozstajnych drogach).

J. Pascal: Jean de Lasco, son temps, sa vie, ses oeuvres. Paris. 1894.

---

1. C. Walewski: J. Ł. *Bibl. Warsz.* 1872, II.
2. W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI w. II. Synowcowie prymasa: reformator Jan Łaski i jego bracia Hieronim i Stanisław. *Ateneum.* 1882, IV.
3. Kruske: Johannes a Lasco und der Sakramentsstreit. Lipsk. 1901.
4. Hein: Die Sakramentslehre des Johannes a Lasco. Berlin. 1904.
5. Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905, przedtym w *Ateneum.* 1896—8.
6. T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550—1650). Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. 43. W Krakowie. 1906 (str. 26 i n.).
7. W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. Warszawa. 1903. (Tom I, rozdz. V, str. 152—176) (tu portret).
8. Brückner: Ł. J. *W. Enc. ilustr.*

Zob. też Estr. Bibliogr. XXI.

12. HIERONIM MALECKI.

Syn Jana, pastor łecki. Kształcił się w uniw. królewieckim. Od 1546—1552 rektor szkoły pol. w Ełku. Był tłomaczem polskim przy kś. Albrechcie.

Zm. w r. 1583.

a) „Catechismus albo dziecinne kazania o nauce krześciańskiej". 1561. (2 wyd. w Królewcu. 1615). (Kazania katechizmowe". Królewiec. 1560?).

b) „Postilla domowa to jest kazania na Ewangielje...“ W Królewcu. 1574. Przekład z Marcina Lutra.

Literatura o Hieronimie Maleckim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 239—41.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 227—9.
3. Sembrzycki: Die Lycker Erzpriester Johannes u. Hieronymus Maletius. *Altpreuss. Monatsschrift.* 1888.
4. Brückner: M. H. *W. Enc. ilustr.*
5. Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa. 1904. Str. 47, i indziej.
6. T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stul. Warszawa 1902. Str. 98—101.

13. MARCIN KWIATKOWSKI.

Pochodz. nieszlacheckiego. Pochodził z Sieradzkiego (z Różyc). Był, jak się zdaje, synem (nieprawym) Olbrachta Lutomirskiego; nazwisko zatym „Kwiatkowski“ było prawdop. przybrane; synowie Marcina używali nazwiska czy też przydomka Płachta. W 1560 wstąpił na uniwers. (protestancki) w Lipsku, gdzie się kształcił kosztem księcia pruskiego, Albrechta. Z początku był nauczycielem jęz. polskiego przy młodym księciu Albrechcie Fryderyku, następnie zaś jego „jurgieltnikiem“. W 1565 został tłumaczem i sekretarzem do spraw polskich księcia pruskiego.

Zm. prawdop. w r. 1585.

Dzieła:

1. „Confessio Augustanae fidei, to jest wyznanie wiary krześciańskiej... z łac. jęz. na pol.... przełożone“. (W Królewcu?) 1561.

2. „Książeczki rozkoszne a wielmi użyteczne o poćciwym wychowaniu i w rozmaitych wyzwolonych naukach ćwiczeniu królewskich, książęcych, ślacheckich i inszych stanów dziatek...“ W Królewcu. 1564. Nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1889. (Przekł. z łac. Wergerjusza: „De ingenuis moribus ac liberalibus studiis“).

3. „Wszystkiej Lifflanckiej ziemie..., krótkie a pożyteczne opisanie“. W Królewcu. 1567. Przedruk. wraz z poprzednim dziełkiem Celichowski w *Bibl. pis. pol.* (1889).

4. „Libellus fere aureus latissimum usum et maximam utilitatem linguae Slavonicae fideliter demonstrans...“ Regiomonti. 1569.

5. „Libellus sive praefatio in Serenissimam... Jagellonissam nativam Genealogiam...“ Regiomonti. 1577.

6. „Nadobna pieśń o błogosławionym a najjaśniejszym Książęciu Panie a panie Stefanie pierwszym z łaski Bożej Monarsze Polskim, królu Galickim y Lodomirskim...“ W Królewcu. 1577.

Literatura o Marcinie Kwiatkowskim.

1. Celichowski we wstępie do nowego wyd. „Książeczek“.
2. Celichowski: Przyczynek do życiorysu Marcina Kwiatkowskiego. (*Archiwum do dziejów liter. i ośw.* VI, 1890).
3 Chmielowski: K. M. *Enc. wych.* VI, 1903.
4. E. Słowacki o „Confessio“. Dzieła. III.
5. Maciejowski: Piśm. pol. III.
6. Liubowicz: Giercog Albrecht i rieformacja w Polszie.
7. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI st. Warszawa. 1902. Str. 89—91.

14. OSTAFI TREPKA.

Uczył się w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Był nauczycielem domowym u Jędrzeja Górki, jenerała wielkopolskiego, z którego synami udał się zagranicę; w Witemberdze poznał Lutra i Melanchtona. W 1546 udał się do Królewca, gdzie otrzymywał roczną pensję od ks. Albrechta za tłumaczenie dzieł protestanckich na język polski.

Zm. w r. 1559.

Przełożył:

a) „Wtóra część Postylle przedtym z Arsacjuszowej Postylle wziętej uczynionej i przełożonej“. W Królewcu. 1557.

b) „Pierwsza część Postylle... z Antoniego Corvina...“ W Królewcu. 1557.

c) „Catechismus, to jest zupełna nauka chrześc. przez Jana Brenciusza“. W Królewcu. 1556.

d) „Mleko duchowne...“. W Królewcu. 1556. (Przekład z Wergerjusza „Lac spirituale“, a właśc. z Valdez'a). (Przedruk. w *Pracach Filol.* I. 1885).

e) „Książki o tym skąd wzięło początek słowo Boże...“. W Królewcu. 1557.

Trepka jest prawdop. tłumaczem B. Ochina „tragiedji“ „O zwierzchności papieskiej“ (1558). Zob. niżej.

Literatura o Ostafim Trepce.

1. E. Słowacki: O Catech. Brenciusza. Dzieła, III, 37—39.
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX. 237—9, i indziej.
3. Maciejowski: Piśm. pol. Dod. Str. 375.
4. Karłowicz: „Mleko duchowne...“. *Prace Filol.* I.
5. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.
6. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. 1906. (nb. str. 437.
7. Wotschke: Eustachius Trepka. (Zeitschr. d. hist. Gesellsch. für Provinz Posen. 1903).
8. Liubowicz: Giercog Albrecht i rieformacja w Polszie.
9. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stul. Str. 87—89.

15. JAKÓB NIEMOJEWSKI.

Brat Jana, chorąży inowrocławski. Kalwin wielkopolski; występował przeciwko jezuitom i arjanom; polemizował z Herbestem i innymi.

Zm. w r. 1584.

Pisma:

1) „O jedności bożej nierozdzielnej przeciw wieku dzisiejszego błędom i bluźnierstwom Arjańskim nowo wskrzeszonym, nauka i obrona szczyrego słowa Bożego“. Kraków. 1566.

2) „Odpowiedź na książki księdza Benedykta Herbesta przeciwko Confessiej braciej Krześcjańskiej“. Kraków. 1569. Przełożono ją na jęz. niem., wedł. Wiszn. na czeski.

3) „Epidromus abo Pogonia za Gońcem księdza Herbestowym...“. Kraków. 1572.

4) „Spongia naprzeciwko pisaniu nowotnemu i kazaniu X. Hier. Powodowskiego. Grodzisk.

5) „Diatribe albo kollacya przyjacielska z X. Jezuitami Poznańskimi o przedniejsze różnice wiary chrześcjańskiej czasu tego“. 1579.

6) „Kwestja o kościele Bożym, iż błądzić nie może“. Toruń. 1582.

7) „Replika na książki Xięży Jezuitów Poznańskich o powszechnym kościele“. Toruń. 1582.

„Mowa J. N. na sejmie 1582“ w Maciej. Dod.

Polemizował z Niemoj. jez. Wujek.

Literatura o Jakóbie Niemojewskim.

1. Ossoliński w *Wiadom. histor. kryt.* IV.
2. Brückner w „Różnowiercy polscy“.
3. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej... (str. 202 i n.)
4. Wiszniewski: Hist. liter. IX.
5. Maciejowski: Piśm. pol. III.
6. Mecherzyński: Hist. wym. I, 495—6.
7. Grabowski: Piotr Skarga...

16. JAN NIEMOJEWSKI.

Brat Jakóba; sędzia ziemski inowrocławski. Arjanin. Był przedtym posłem sejmowym za Zygm. III.

Zm. w r. 1598 w Lublinie.

Polemista.

Ważniejsze pisma:

a) „Obrona przeciw niesprawiedliwemu obwinieniu i rozlicznym potwarzom, któremi ksiądz Powodowski, kanonik poznański, w swoim *Wędzidle* ludzi niewinnych w podejrzenie i w brzydkie pohańbienie przywieść usiłuje“. 1583.

b) „Okazanie, iż Kościół Rzymski Papieski nie jest Apostolski ani Święty, ani jeden, ani powszechny“. 1583. (Znane w 2 egz.).

c) „Krótkie okazanie na Pochodnię X. Powodowskiego...“.

Inne pisma, po łac., przeciwko Socynowi.

Literatura o Janie Niemojewskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III.
3. Brückner: Różnowiercy polscy.
4. Grabowski: Literatura arjańska.
5. Ossoliński o N. w *Rozmaitościach Nauk.* krakow. II. 1828.
6. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. Warszawa. 1911. (Odb. z *Przegl. histor.* XII).

17. SAMUEL DĄMBROWSKI.

Ur. w r. 1577 w Pogorzelu na Litwie. Początkowe nauki powziął w Jednocie Braci Czeskich, potym w gimn. w Toruniu, a kończył je w akademjach niemieckich; w 1601 został kaznodzieją gminy polskiej wyzn. Augsburskiego w Poznaniu; w 1607 na synodzie Miłosławskim obrano go superintendentem zborów luterskich w Wielkopolsce. W 1615 przeniósł się z Poznania do Wilna, gdzie umarł w r. 1625, 15 lipca.

Dzieła Dąmbrowskiego:

1) „Postylla Chrześcjańska, to jest kazania albo wykłady porządne świętych Ewangielji...". W Toruniu. 1621. Przedr. w Lipsku. 1728.

2) „Lekarstwo duszne człowieka chrześcjańskiego w chorobie". W Gdańsku. 1611.

3) Raj duszny męski i białogłoski, z psalmów i modlitw. 1623.

4) „Szczęśliwość i błogosławieństwo umierających w Panu. Nad zacnym ciałem Jej Mości Pani Marjanny Litwicowny Zawiszyney, Podkomorzyny Kowienskiej...". Wilno. 1617.

Literatura o Samuelu Dąmbrowskim.

1. Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno. 1838, str. 101—104.
2. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI i IX.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III.
4. Krasiński: Zarys dziejów powst. i upadku reformacji w Polsce.
5. Mecherzyński: Hist. wym. II, 506—519.

18. KRZYSZTOF KRAIŃSKI.

Superintendent zborów kalwin. reformowanych w Małej Polsce (w Łaszczowie?). Żył 1556—1618.

1) „Postylla Kościoła powszechnego apostolskiego". (Łaszczów?). 1608. Wiszn.

2) „Kancionał, abo pieśni duchowne, z naukami i z modlitwami". 1603.

3) „Katechizm z naukami, y z pieśniami y z modlitwami...". Kraków. 1603 i 1609. Wyd. 6. Raków. 1624. Estr. podaje nadto wyd. krak. z r. 1596 i 1598 i z r. 1622.

4) „Postylla Krześcjańska". Łaszczów. 1611? (Wiszn.).

5) „Porządek nabożeństwa Kościoła powszechnego Apostolskiego". Toruń. 1599.

Literatura o Krzysztofie Kraińskim.

1. Mecherzyński: Hist. wymowy, II, 505—6.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III.
3. Wiszniewski: Hist. liter. IX, VI.
4. T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej. 1906 (str. 95, 207—209).
5. Brückner w rec. pracy Grab-go w *Pam. liter.* 1906, str. 506—507.

19. SZYMON BUDNY.

Data i miejsce urodzin nie są znane. Ur. ok. 1535, prawdop. na Mazowszu (może w pow. rożańskim) (nie na Litwie; białorusinem, pierw. wyznania wschodniego, jak dawniej sądzono, nie był); poch. z rodu szlachty zaściankowej. Gdzie się kształcił niewiadomo; może w akademji krakowskiej, a może i w Królewcu. W r. 1558 katechistą przy zborze wileńskim. W 1559 czy 1560 ministrem Słowa Bożego (kalwiń.) w Klecku, u Mikoł. Radziwiłła Czarnego; był tu do r., jak się zdaje, 1566. Następnie czas jakiś przebywał w Chołechle, a potym w Zasławiu (pod Mińskiem). W r. 1573 zostaje ministrem arjańskim w Łosku, u Jana Kiszki, krajczego litewskiego, (późniejszego kasztelana wileń.); jest nim do r. 1584.

Data śmierci nieznana. Zm. prawdop. ok. r. 1596. (Z kalwina arjaninem został w r. 1563).

Bieniasz Budny był prawdop. krewnym Szymona; Merczyng wątpi czy był bratem.

Pierwsze dwa dzieła swoje napisał B. w języku ruskim (białoruskim?) i wyd. w Nieświeżu w r. 1562; z pierwszego, p. t. „Katichizis", przytacza Merczyng wyjątki w przekł. polskim; drugie „O usprawiedliwieniu grzesznego człowieka wobec Boga" zaginęło.

Z dzieł Budnego najważniejsze:

a) „Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza...". (W Nieświeżu). 1570. Wyd. niezupełne. Wyd. to w całości wyszło w r. 1572, druk. w Nieświeżu i w Zasławiu. Jest to t. zw. „Biblja nieświeska". Tekst prze-

kładu N. Testamentu został przez wydawców zmieniony, dlatego B. tego przekładu „nie miał za swój".

b) „Nowy Testament...". W Łosku. 1574. Wyd. to opatrzone jest komentarzami („przypiskami"); jest to najważniejsza praca Budnego; „pierwsza, wedł. Merczynga, próba pełnej krytyki tekstu Nowego Testamentu". Zachowały się 2 egzemplarze dzieła.

c) „O przedniejszych wiary Chrystjańskiej artykulech...". Łosk. 1576. Unikat w bibl. Czartor. — (Wiszn. i Popliń. przytaczają wyd. wcześniejsze, Brzeskie z r. 1570).

d) „O urzędzie miecza używającym...". B. m. (Łosk.). 1583. Unikat w bibl. Czartor.

Przedruki częściowe dzieł Budnego: a) dedykację, przedmowę i przypiski Budnego do przekładu N. Testamentu z r. 1574 przedruk. Merczyng w dod. do rozpr. o Budnym, na str. 111—178; b) obszerne wyjątki z „O urzędzie miecza używającym" podał Brückner w rozpr. „Różnowiercy polscy", str. 164—181 i 207—217. c) Wyznanie wiary Budnego z „O przedniejszych wiary Chrystj. artyk." przedrukował Merczyng w książce swojej o Budnym, na str. 85—88. Wyjątki z dzieł rzadkich przytaczają nadto: Popliński z „O przedniej. artykulech"; Wiszniewski z przedmowy do N. Test. 1574 w t. VI Hist. liter. pol.; Jocher z „O przedniej. artyk." w „Obraz bibliogr.".

Przy przekładzie pol. Bazylika Modrzewskiego „O naprawie Rzptej" (1577) dodana przedmowa Budnego.

List Budnego do Henryka Bullingera z r. 1563 ogł. Wotschke w „Der Briefwechsel der Schweitzer und der Polen". 1908.

Wiele dzieł Budnego, pis. w jęz. pol., łac. i ruskim, zaginęło; niektóre znane są tylko z tytułów; zob. bibliografję u Merczynga, str. 4—7 i 84.

(Sądy sprzeczne o B. Merczynga i Brücknera).

Literatura o Szymonie Budnym.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 580—589 i indziej.
2. Łukaszewicz: Dzieje kośc. wyzn. helw. w Litwie, II, 30—33.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 283—286.
4. W. Krasiński: Hist. Reformacji II, 2 (str. 5 i n.).
5. Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 163 i n.

6. Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904 Str. 114—125.
7. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce... Str. 82—91 i n.
8. Merczyng: Szymon Budny jako krytyk tekstów biblijnych. Kraków. 1913.
9. Brückner w rec. książki Merczynga. *Pam. liter.* 1914. (wedł. B-a Merczyng przecenił znaczenie i zasługi Budnego).

20. STANISŁAW SARNICKI.

Ród Sarnickich osiedlony był na Rusi, w Bełzkiem. Ur. się ok. 1532 r. w Lipsku (dzisiej. pow. cieszanowski, obw. żółkiewski) z o. Jana (szlachcica h. Ślepowron) i Elżbiety z Gorzkowskich. Nauki pobierał w akademji w Królewcu, kosztem księcia pruskiego Albrechta. Następnie udał się zagranicę; w Gienewie został uczniem i ulubieńcem Kalwina. Powróciwszy do kraju, został ministrem zboru w Niedzwiedziu w Małopolsce, potym seniorem zborów kalwińskich w Krakowskiem. Na synodach występował gwałtownie przeciwko arjaninowi Grzegorzowi Pawłowi (i jego nauce o Trójcy Św.). Ok. r. 1575 przestał się zajmować sporami wyznaniowemi i oddał się pisaniu dzieł świeckich. Złożywszy urząd superintendenta prowincji ruskiej, został wojskim krasnostawskim (za Zygm. III) (w r. 1592).

Zm., jak się zdaje, w ostatnich latach XVI w. (ok. 1593?).

Niektórzy badacze, Janocki („Janociana" II, 238—245) a za nim Łukaszewicz i inni, dowodzili, że było dwóch Stanisławów Sarnickich, pisarzy współczesnych sobie; dowodzenia ich obalił ostatecznie (?) Sobieszczański.

Oprócz kilku dziełek religijno-polemicznych, pisanych w l. 1561—1566, jak np. „O uznaniu Pana Boga Wszechmogącego troje kazanie..." (Kraków. 1564), i innych pism, wydał S.:

a) „Synopsis annalium edendorum". Kraków. 1582.

b) „Descriptio veteris et novae Poloniae". B. m. 1585 (przedruk. przy ed. lipskiej Długosza oraz w zbiorze Miclera, I).

c) „Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum libri VIII". Kraków. 1587 (tu „Descriptio Reipublicae Babinensis"). (Przedruk. przy ed. lipskiej Długosza). Pisał „Annales" z polecenia Stefana Batorego.

d) „Statuta i metryka przywilejów koronnych“. Kraków. 1594. (2 wyd. wyszło?).

W rękop. dzieło o sztuce wojskowej w 10 księgach, p. t. „Księgi hetmańskie...“, przechowuje się w Ossolin., i w bibl. w Dzikowie i w Podhorcach. Wyj. podane w *Czasop. nauk. Ossol.*, 1830 i w „Ojczystych spominkach“, I, 226—235 i „Starożytn.“ A. Grabowskiego.

Podobiznę autografu Sarn. (z egz. „Annales“) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“, I.

Literatura o Stanisławie Sarnickim.

1. Bentkowski: Hist. liter.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 404 i n.
3. Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 400.
4. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyzn. helweckiego w dawnej Małopolsce. Poznań. 1853.
5. Sobieszczański: Czy w literaturze naszej było dwóch współczesnych sobie Stanisławów Sarnickich? *Bibl. Warsz.* 1869, II, 315—322.
6. Sobieszczański: S. St. *Enc. Orgelbr.*
7. W. Krasiński: Zarys dziejów powst. i upadku reformacji w Polsce. I, 217 i nast.
8. Brückner: Różnowiercy polscy. Warsz. 1905. Str. 159—163.
9. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej.
10. T. Grabowski: Literatura arjańska.
11. K. Bartoszewicz: Rzeczpospolita Babińska. Lwów. 1902. Str. 93—97.
12. Fr. Siarczyński w *Czasopisie naukowym Ossol.* 1830.

21. GRZEGORZ PAWEŁ. *(Pauli).*

Z Brzezin. Był zrazu kalwinem, później został arjaninem. (Jego spór z Sarnickim). Był ministrem kalwiń. w Krakowie. W r. 1566 opuścił Kraków i udał się do Pińczowa, a stąd do Rakowa. Tu został ministrem zboru.

Zm. w r. 1591 w Pińczowie.

(Szczegóły z życia nieznane).

Ogł. w l. 1562—90, 25 pism i pisemek religijno-polemicznych. (Zob. Wiszn. IX, 40—43).

Literatura o Grzegorzu Paulim.

1. Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt.
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 40—43.

3. Krasiński: Zarys dziejów reformacji w Polsce. I, 220—222.
4. Brückner: Różnowiercy polscy. Str. 148—149 i n.
5. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń.
6. Grabowski: Liter. arjańska.
7. S. Morawski: Arjanie.

22. MARCIN BRONIEWSKI. *(Broniovius).*

Ur. w Małopolsce, z o. Stanisława, chorążego ziemi przemyskiej. Dworzanin Zygm. Augusta, sekretarz Stefana Batorego, wysyłany dwukrotnie, w r. 1578 i 1590, do Mechmeta Gireja, chana Tatarów perekopskich. Kilkakrotnie posłował na sejmy. Arjanin. Brał udział w synodzie toruńskim w r. 1595.

Szczegóły życia nieznane.

Autor pierwszej „...Tartariae descriptio...“ (Coloniae Agrippinae. 1595. Kilkakrotnie przedruk.).

Ma być, wedł. Tretiaka, autorem znakomitej, klasyczną polszczyzną napisanej, odpowiedzi na książkę Skargi p. t. „Synod Brzeski“ (1597), p. t. „Apokrizis (Αποκρισις) abo odpowiedź na książki o synodzie brzeskim, imieniem ludzi starożytnej religjej greckiej, przez Christophora Philaletha w porywczą dana“. B. m. i r. (Wilno. 1597). (Jednocześnie wyszedł przekład ruski). Przedruk. w „Pamiatniki polemiczeskoj litieratury w Zapadnoj Rusi“, t. II. Petersburg. 1882. *Ruskaja Istoriczeskaja Bibliotieka, izd. Archieograficz. Kommisieju,* t. 7).

Dawniej sądzono, że pod pseud. Christophora Philaletha ukrywał się Krzysztof Broński, jak się zdaje nieistniejący.

„Apokrizis“ to, wedł. Brücknera, dzieło „najznakomitsze z całej ówczesnej literatury polemicznej“; wedł. Tretiaka, „najznakomitszy utwór polemiczny przeciw Unji wymierzony“, „niezwyczajne zjawisko w literaturze polskiej“.

Tretiak przypuszcza, że Broniewskiego pióra jest też: „Respons w porywczą dany na upominanie do Ewangielików...“

Przypisywany mu „Pogrom Tatarów przez w. hetm. kor. Stan. Żółkiewskiego...“ B. m. 1620, przedruk. przez Wójcickiego w „Bibl. Starож.“ III, nie jest jego pióra.

Zob. też Estr. Bibliogr., t. XIII.

W r ę k o p. „Zdanie na sejmiku przed walnym sejmem 1615“.

Brückner przypuszcza, że jego utworem jest „Postępek rokoszu w Koronie Polskiej...“ (wierszem) w rękop. petersb. (*Pam. liter.* 1911, str. 586—7).

Literatura o Marcinie Broniewskim.

1. W i s z n i e w s k i: Hist. liter. VII, 293—303 (o Apokrizis).
3. S o b i e s z c z a ń s k i: B. M. *Enc. Orgelbr.*
3. B r ü c k n e r: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896.
4. T r e t i a k: Skarga i Filalet. *Przegl. powsz.* 1912, stycz. (i w dziele jego: „Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji Brzeskiej“. Kraków. 1912. Str. 172—208 i 340—341).
5. T. G r a b o w s k i: P. Skarga na tle katol. liter... Str. 448—454.

(Literaturę rosyjską o „Apokrizis“ i jej autorze podają Brückner i Tretiak).

23. ANDRZEJ WOLAN. *(Andreas Volanus).*

Ur. się ok. r. 1530 w Wielkopolsce, z o. Jana, szlachcica śląskiego, i Zofji z Kwileckich. Kształcił się we Frankfurcie nad Odrą (od r. 1543 ?), potym w akad. w Królewcu. Powróciwszy do kraju, przeniósł się na Litwę i został sekretarzem Mikołaja Radziwiłła Rudego. Był następnie sekretarzem królewskim; w tym charakterze używany był przez królów Zygm. Augusta, Stef. Batorego i Zygmunta III do różnych, nieraz ważnych, posług dyplomatycznych; posłował na sejmy. Po ucieczce Henryka wysłany był z misją do ces. Maksymiljana; w r. 1588 brał udział w układach Będzińskich; w r. 1595 jeździł ze Lwem Sapiehą do Moskwy. Na Litwie przebywał zwykle w majętności swej Bijuciszkach, w powiecie Oszmiańskim. Trzykrotnie był żonaty (z Niemstówną, Oborską i ks. Żyżemską).

Zm. 6 stycznia 1610 r. w Bijuciszkach.

Słynny polemista kalwiński; polemizował ze Skargą, Socynem i Jurgiewiczem. Pisał przeważnie po łacinie.

Dzieła Wolana:

1. „De libertate politica seu civili...“. Kraków. 1572. 2 wyd. 1582. Przekł. pol. Stanisł. Dubingowicza p. t. „O wolności Rzptej (albo szlacheckiej)“. Wilno. 1606. Przedruk. w Krakowie. 1859.

2. „Oratio ad Senatum Regni Poloniae...“ b. r. i m. (druk. w czasie bezkrólewia 1572—74). Przedruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia“. (Kraków. 1906). Str. 178—186.

3. „Vera et orthodoxa veteris Ecclesiae sententia, ad Petrum Skarga...“ Łosk. 1574.

4. „Defensio coenae Domini, contra Skargam Jesuitam et Franciscum Turrianum“. Łosk. 1579. (Inne wyd. w Ryssel. 1586).

5. „Paraenesis...“ Spirae. 1582. (Przeciw Socynowi).

6. „Andreae Volani Libri quinque contra Scargae Jesuitae Vilnensis Septem, Missae sacrificiique ejus columnas...“. Vilnae. 1584.

7. „Idolatriae Loiolitarum Vilnensium oppugnatio...“. Vilnae. 1583.

8. „Nowochrzczeństwo, czyli zwierciadło wiary i pobożności Nowochrzczeńców“. Wilno. 1586. Toż po łac.: „Anabaptismus sive speculum fidei et pietatis Anabaptistarum“. Vilnae. 1586.

9. „Apologia ad calumnias et convitia sectae se falso Jesuites vocantis“. Vilnae. 1587.

10. „Defensio Apologiae“ ?

11. „Ad scurilem et famosum libellum Jesuiticae Scholae Vilnensis... Andreae Jurgevitii... responsio“. Wilno. 1589.

12. „Epistolae aliquot ad repellendum doctrinae Samosatenianae errorem...“. Wilno. 1592.

13. „Dirae in obtrectatores“. Wilno. 1591. (Wierszem).

14. „Epistolae aliquot adversus Samosatenianos, de divina Trinitate“. Vilnae. 1592. (Przeciw Socynianom).

15. „Judicium Andreae Volani de libello quodam Stanislai Rescii, qui inscribitur Ministromachia...“. Wilno. 1593.

16. „Meditatio in Epistolam Divi Pauli Apostol. ad Ephesios...“. Wilno. 1592.

17. „Oratio sive consilium de bello contra Turcos movendo“. Eisleben. 1604.

18. „De Principe et propriis ejus virtutibus“. Dantisci. 1608.

19. „De caecitate et poena Ecclesiae“. Hanau. 1608?

20. Jasne i dowodne pokazanie, że... który stolicą Państwa Rzymskiego opanował... jest onym Antykrystem“. Wilno. 1608. (Przekł.). (O nim Baliń. nie wspomina).

Nadto ogłosił W. kilka mów łac. okoliczn.

(„Oratio gratulatoria ad principem Christophorum Radivillum...“. (1584); „Oratio funebris in laudem Nicolai Radivilli...“ (1584); „Oratio ad Illustres Radivillos et Chodkievicios“. (1600). Niektóre jego dziełka zaginęły, np. mowa pogrzebowa na cześć Stanisława Sudrowskiego, pastora zboru wileń.).

Brückner przypuszczał dawniej (w art. o Arjanach *Aten.* 1896, kwiec.), że Wolan jest autorem w. „Proteus albo Odmieniec“, lecz później odrzucił swoją hipotezę. (Zob. pod Cypr. Bazylik).

Ossoliński i Baliński mylnie przypisywali Wolanowi autorstwo dziełka Rotundusa p. t. „Rozmowa Polaka z Litwinem“.

Przedmowa łacińska Wolana (Praefatio ad Fricium) do przekładu polskiego Bazylika Modrzewskiego „O poprawie Rzptej“. (1577).

Listy Wolana: 1) Epistola ad Rev. D. Nicolaum Pacium, ep. Kijov. ab A. Volano scripta...“, druk. w dodatku do dzieła Paca p. t. „Orthodoxa fidei confessio“. (Królewiec. 1566). 2) List do Krzysztofa Radziwiłła z r. 1590. (25 novembr.) (po polsku) u Balińskiego: „Pisma histor.“ III, 103—105. 3) List do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła z r. 1594 (23 decembr.) (po polsku) u Baliń. III, 118—119. 4) List do Janusza Radziwiłła z r. 1609 (po polsku) u Baliń. III, 128—130. (Listy do Radziwiłł. z archiwum Nieświeskiego).

Literatura o Andrzeju Wolanie.

1. Baliński: Andrzej Wolan, jego życie uczone i publiczne. (Pisma historyczne, III. Warszawa. 1843). Przedtym w *Bibl. Warsz.* 1841.
2. Mecherzyński: Hist. wym. II, 491—4.
3. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. I.
4. T. Grabowski: Z dziejów literat. kalwińskiej w Polsce. Krak. 1906. Str. 225—231.
5. T. Grabowski: Piotr Skarga... Krak. 1912.

6. O. K.: Andrzej Wolan. Krótki rys życia i pracy... W 300-tną rocznicę śmierci jego. Wilno. 1910.
7. Jankowski: Powiat Oszmiański, I, 68 i n.
8. Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pamliter.* 1903.
9. Łukaszewicz: A. W. w „Dzieje kościołów wyzn. helweckiego w Litwie“. II. 1843. Str. 266—281.

(Rotundus o „De libertate“ w dziele „De dignitate ordinis ecclesiastici Regni Poloniae“. (1582). Zob. Chmielowski: Dzieje krytyki liter., str. 33—35).

24. GRZEGORZ Z ŻARNOWCA *(Koszarski?).*

Ur. się ok. r. 1528 na Podgórzu. Był synem organisty. (Szczegóły o rodzicach i o miejscu i czasie kształcenia się nieznane). Był kanonikiem katedralnym krakowskim. Nast. ożenił się i przyjął kalwinizm. Był seniorem zborów na Litwie; potym ministrem we Włoszczowej (czy Włoszczonowie?) (pow. kielecki).

Zm. po r. 1601.

Głośny kaznodzieja, zwany „Skargą kalwińskim“.

1. „Postylla albo wykłady Ewanielij niedzielnych i na święta...“. („Postylle Krześciańskiej“ Część I. Kraków. 1580. Cz. wtóra. Cz. trzecia. (1582). Cz. czwarta. (1583). 2 wyd. t. 1597. Przedruk nowszy: sporządzony przez dr. T. Haase'go wyszedł w Cieszynie. 1864. Przekł. niem. b. m. i r. (współcz.).

2. „Obrona Postylle Ewanielickiej..“. B. m. i r. (Kraków). 2 wyd. Wilno. 1591.

3. „Clypeus albo Tarcz Duchowna“. Wilno. 1598.

4. „Apokatastasis to jest Naprawa...“. B. m. i r. (Wilno. 1598). „Apokatastasis“ i „Clypeus“ wyszły współcześnie w przekładzie łacińskim.

5. „Apomaxis albo zniesienie niesłusznej skazy...“. (B. m.). (Wilno). 1600.

6. „Traktacik, abo 52 kwestji o Kościele Bożym“. B. m. 1591.

Literatura o Grzegorzu z Żarnowca.

1. Mecherzyński: Hist. wym. II, 480—486.
2. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

3. Diehl: G. z Ż. w *W. Enc. powsz. ilustr.*
4. T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. Krak. 1906. Str. 150 i n.

Zob. też liter. w *Estr. Bibl.* XVII.

25. CYPRJAN BAZYLIK.

Mieszczanin z Sieradza. Gdzie się i z kogo urodził i gdzie się kształcił niewiadomo. Był dworzaninem Zygmunta Augusta. Książę Heraklides Bazylikos despota (forytowany później przez Olbrychta Łaskiego na hosudarstwo mołdawskie), dokumentem, potwierdzonym przez Zygm. Aug. w r. 1557, wyniósł go do stanu rycerskiego i przyjął go do własnego rodu Bazylików. (Nobilitacją z r. 1557 wydruk. Wierzbowski w „Materjałach“ II). Odtąd Cyprjan z Sieradza począł się przezywać Cyprjanem Bazylikiem. Po śmierci ks. Heraklidesa, był dworzaninem Mikołaja Radziwiłła Czarnego. Przebywał w Brześciu Litew., gdzie miał drukarnię. Był kalwinem.

Kiedy i gdzie umarł niewiadomo.

Przełożył z łac. piękną polszczyzną:

1. „Historja o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego...“. Przydana jest ktemu historja o postanowieniu i potym rozproszeniu kościołów cudzoziemskich w Londynie, nad którymi był prawdziwym a krześciańskim biskupem on świętej pamięci mąż Jan Łaski. W Brześciu Lit. 1567. (Całe dzieło przerobione z Jana Crespina „Actiones et monumenta martyrum“. 1556, 1560).

2. „Historja o żywocie i zacnych sprawach Jerzego Kastryjota, którego pospolicie Szkanderbegiem zową... napisana od Maryna Barlecjusa“. W Brześciu Lit. 1569.

3. „Historja spraw Atylle króla Węgierskiego...“. W Krakowie. 1574. (Przekład dzieła Kallimacha).

4. „O poprawie Rzeczypospolitej...“. W Łosku. 1577. (Przekł. dzieła Andrzeja Frycza Modrzewskiego).

Wiersze Bazylika: a) na Trąby Radziwiłłowskie, przy Biblji Brzeskiej i b) przy Nowym Testam. Falconiusa; (w. do Mik. Radz. Czarnego na czele „Wtóre Księgi Łukasza Świętego...“. W Brześciu Lit. 1566); c) przy „Proteusie albo Odmieńcu“.

Brückner sądzi obecnie, że nie Wolan, jak dawniej przypuszczał, lecz Bazylik jest autorem „Proteusa albo Odmieńca“. 1564). Uważa go też za autora „Postępku prawa czartowskiego“ (z r. 1570).

Literatura o Cyprjanie Bazyliku.

1. Maciejowski: Piśm. Pol. III.
2. Chomętowski: Kilka słów o Cyprjanie Bazyliku i jego pismach. *Kółko domowe.* 1865.
3. Brückner: Kto jest autorem „Proteusa albo Odmieńca“? *Pam. liter.* 1907.

26. ERAZM GLICZNER *(Glicner)* SKRZETUSKI.

Syn Jakóba. Ur. się ok. r. 1535 (wedł. Estr. w 1541) w Żninie, w Wielkopolsce. Kształcił się w domu, nast. w szkołach w Goldbergu na Śląsku, pod sławnym Trotzendorffem; poczym w r. 1554 wstąpił do akad. w Królewcu. W r. 1558 był już uczniem akademji krakowskiej. Jednocześnie był nauczycielem domowym. Ok. r. 1560 przeszedł na wiarę luterską; był ministrem (pastorem), w końcu superintendentem zborów luterskich w Wielkopolsce (1565). W 1567 kaznodzieją w Toruniu; potym w Grodzisku (ok. 1570); w r. 1592 kapelanem w Brodnicy.

Zm. 26 stycznia 1603 r. w Brodnicy.

Pedagog i polemista luterski.

Ważniejsze dzieła Glicznera:

1. „Nauka i praktyka“. Kraków. 1558. (Dziełko z zakresu gospodarstwa wiejskiego i rolnictwa).

2. „Książki o wychowaniu dzieci“. Kraków. 1558. Nowe wyd. (przedruk unikatu w Ossol.) Wisłockiego w Krakowie. 1876.

3. „Oracia Isokratesa o sprawowaniu państwa: na polskie przełożona“ — przy przekł. Koszutskiego Lorichiusza „Ksiąg o wychowaniu“ (1558).

4. „Taniec i rozmowa o nim...“ Grodzisko. 1563.

5. „Breve Colloquium...“ Frankfurt n. Odrą. 1565.

6. „Assertiones aliquot breves ac dilucidae pro Baptismo infantium...“ Toruń. 1569.

7. „Odpór na odpowiedź kwestji niektórych podanych o kościele powszechnym...“ W Grodzisku. 1579.

8. „Kronika Eutropjusza...“ (Grodzisk. 1581) (Przekład).

9. „Consensus...“ (Toruń). 1586. (Inne wyd. 1592 i 1595).

10. „Confessia wiary, którą augustańską albo auspurską zową...“ Gdańsk. 1594 (przekład).

11. „Appellatia...“ Królewiec. 1598.

12. „Chronicon Regum Poloniae... I“. Toruń. 1597. (Dzieje bajeczne do Ziemomysła; cz. II—IV, doprowadzone do Zygmunta III, w rękop.).

Inne dzieła G. — zob. w Bibliogr. Estr. XVII.

Nb. wiersze pol. G. przy tłum. Koszutskiego Lorichiusza „Ksiąg. o wych.“; zob. też Jana Rybińskiego „Gęśli“ (1593).

Literatura o Erazmie Glicznerze.

1. Chmielowski: Dziesięć lat z dziejów wychowania w Polsce XVI w. *Bluszcz.* 1877.
2. Ottmann: Erazm Gliczner-Skrzetuski, pisarz z XVI w. Przyczynki do życia i pism jego. *Przew. nauk. i liter.* 1886.
3. Chmielowski: G.-Skrz. E. *Enc. Wych.* IV.
4. Kleinwächter: Zum Lebensgang u. zur Charakteristik Erasmus Gliczners. *Zeitschr. d. histor. Gesellsch. f. d. Prov. Posen.* XIII.
5. Chmielowski: G. E. *W. Enc. ilustr.*
6. (Bezim.): E. G.-Skrz. *Zwiastun Ewang.* 1903.
7. Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. Kraków. 1903 (odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* 38. Str. 50—52).
8. Danysz: Uwagi o pedagogice Pseudo-Plutarcha. *Eos.* 1908.
9. Danysz: Erazm Gliczner jako pedagog. Studja nad pierwszą pedagogiką polską. Poznań. 1912 (odb. z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* 38).
10. Z. Bujakowski: O pierwszej pedagogicznej książce polskiej Erazma Glicnera-Skrzetuskiego. Warszawa. 1912 (odb. z *Wychowania.* 1912).
11. Kot: ocena tej rozprawy w *Pam. liter.* 1912. (Tu m. in. szczegół do życior. nieznany).
12. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce. *Eos.* 1910.

27. JAROSZ (HIERONIM) MOSKORZEWSKI. *(Moskorzowski, Moscorovius).*

Ur. się we wsi dziedzicznej Moskorzewie, niedaleko Szczekocin. (O rodzicach, dacie i miejscu urodzenia i kształcenia się

nic nie wiemy). Posłował na kilku sejmach, zanim ok. r. 1595 przyjął wyznanie socynjańskie. Ożenił się z córką Andrzeja Dudycza. W r. 1610 był w Gdańsku.

Zm. 19 lipca 1625 r. w sędziwym wieku.

Znak. pisarz arjański.

Pisma Moskorzewskiego:

1. „Oratio qua continetur brevis calumniarum depulsio...“ (1595).

2. „Odpowiedź na skrypt Przestrogą nazwany, który X. Jan Petrycy, minister zboru na Jodłowie, wydał w roku 1600...“ W Rakowie. 1602.

3. „Zawstydzenie księdza Skargi...“ W Rakowie. 1606.

4. „Zniesienie Zawstydzenia, które X. Piotr Skarga jezuita wnieść niesłusznie na zbór Pana Jezusa Nazareńskiego usiłował...“ W Rakowie. 1607.

5. „Zniesienie wtórego Zawstydzenia, które X. Piotr Skarga jezuita na zbór Pana Jezusa Nazareńskiego wnieść usiłował...“ W Rakowie. 1610.

6. „Refutatio Appendicis, quam Martinus Smiglecius Jesuita... Hieronymo Moscorovio opposuit...“ W Rakowie. 1613.

7. „Wtóre zawstydzenie X. Skargi, abo odpis na potworną książkę jego, której dał tytuł: Mesjasz nowych Arjanów wedle Alkoranu Tureckiego... Roku 1615. (B. m.).

8. „Odpowiedź na książkę X. Górskiego, którą Wyjawieniem niewstydu Arjańskiego nazwał“. 1617. (B. m.).

9. „Refutatio libri de Baptismo Martini Smiglecii Jesuitae“. W Rakowie. 1617.

10. „Defensio animadversionum Fausti Socini...“ W Rakowie. 1618.

T. zw. „Katechizm Rakowski“, „większy“, ułożony przez Smalcjusa, Statoriusa, Moskorzewskiego i Volkeliusa, wyd. p. t. „Katechizm zboru tych ludzi, którzy...“ (Raków. 1605) (2 wyd. t. 1619). Wedł. Sandiusa autorem ma być Grzegorz Pauli, senjor krakowski (a Moskorz. z innymi tylko go poprawili). Przekł. łac. p. t. „Catechesis...“ (Raków. 1609) dedyk. Jakóbowi I, król. angiel., który go odrzucił [Bartoszewicz nazywa go Katechizmem Smalcju-

sza]. Przekł. niem. Smalcjusa wyd. w 1608 i 1612; angiel. w r. 1652 (Amsterd.).

„Philopolites, to jest Miłośnik Ojczyzny, albo o powinności dobrego Obywatela, ojczyźnie dobrze chcącego i oną miłującego, krótki traktat...“ (W Krakowie. 1588). Autorstwo Moskorzewskiego co do tego traktatu niepewne; przypisywano go i Orzechowskiemu; Wiszniewski przypisuje Szczęsnemu Kryskiemu; C. Walewski i Mecherzyński przypisują go Moskorzewskiemu, co zgadza się z notatką na egzempl. bibl. Jagiell. (Por. Estr. Bibliogr. XXIV).

Był też Moskorz. wydawcą kilku pism, które poprzedził swojemi przedmowami.

W rękop. pozostały: kilka listów treści teologicznej i niektóre pieśni nabożne (niegdyś w bibl. Poryckiej znajdujące się), tudzież parodja pieśni 3, ks. IV Horacjusza (w Ossolin.), przekład(?) poezji Filipa de Portes, wiersz do djakonów zboru rakowskiego, oraz Odpowiedź Hugonowi Grocjuszowi, na zbicie jego zdania o zadosyćuczynieniu. [Wyjątki z niektórych wierszy przytacza z rękop. Juszyński]. W rękop. również pozostało (w aktach synodalnych socyniańskich) wspólnie z Smalcjusem przez Moskorz. ułożone pismo w jęz. pol. p. t. „O pobudkach i środkach do połączenia się Arjanów z Menonitami“.

Literatura o Jaroszu (Hieronimie) Moskorzewskim.

1. Ossoliński: Wiadomości histor.-kryt. I.
2. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I, 317—319.
3. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 108—109, i indziej.
4. Maciejowski: Jarosz i Piotr Moskorzowscy. *Piśmienn. pol.* I, 708—721.
5. Mecherzyński: Histor. wym. II, 494—498.
6. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908.
7. F. M. S. (Sobieszczański) w *Enc. Orgelbr.*

28. MARCIN CZECHOWIC.

Poch. z włościan. Ur. się w Wielkopolsce, jak się zdaje, w Zbąszynie. Do szkół chodził w Poznaniu (do kolegjum Lubrańskiego?). W r. 1554 był na uniwers. w Lipsku. Potym był „ministrem słowa Bożego“ u Mikołaja Radziwiłła Czarnego

w Wilnie. Z polecenia Radziwiłła jeździł do Szwajcarji, do teologów tamtejszych. Po śmierci Radziwiłła (1565) udał się na Kujawy, stąd do Rakowa, wreszcie w r. 1574 osiadł w Lublinie, gdzie od r. 1598 był ministrem zboru arjańskiego.

Zm. w listopadzie r. 1613, w Lublinie.

Z dzieł najważniejsze:

a) „O dzieciokrzczeństwie krótkie wypisanie...“ W Łosku. 1578. (Napis. 1565). Toż po łac.: „De paedobaptistarum errorum origine...“ B. m. 1575.

b) „Summarjusz wszytkiego Nowego Testamentu“. Kraków. 1570 (wierszem).

c) „Rozmowy christiańskie...“ (Raków). 1575 (t. zw. Katechizm rakowski).

d) „Nowy Testament...“ Raków. 1577. 2 wyd. t. 1594.

e) „Odpis Jakoba Żyda z Bełżyc na Dyalogi Marcina Czechowica, na który zaś odpowieda Jakobowi Żydowi tenże Marcin Czechowic“. Raków. 1581.

f) „Zwierciadłko panienek chrystjańskich...“ Raków. 1582.

g) „Epistomium na Wędzidło X. Powodowskiego“. B. m. i r. (Raków. 1583).

h) „Wujek, t. j. krótki odpis na pisanie X. Jakoba Wuyka z Wągrowca“. Lublin. 1590.

i) „Plastr na wydanie N. Testamentu przez X. J. Wuyka“. Raków. 1594.

Literatura o Marcinie Czechowicu.

1. Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. II.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 589—596.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 280—283.
4. Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. (Przedtym w *Ateneum.* 1896—98).
5. Lubowicz: Lublinskije wolnodumcy XVI wieka. Warszawa. 1902.
6. Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904. Str. 126—130.
7. Brückner: Klonowic spółautorem „Akcji“. *Pam. liter.* 1904.
8. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. Str. 102—116, i indziej.
9. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. Warszawa. 1911. (Odb. z *Przegl. histor.*).

Z pism jego dziś znane jest tylko zachowane w dwu egz. dzieło:

„O znajomości i wyznaniu Boga zawżdy jednego...“ B. m. (Lucławice). 1573.

Merczyng przytacza wyj. z nieznanego dzieła „Modlitewnik“.

O innych dziełach F. zob. Wiszn. IX, 62—3 i Estr. Bibliogr. XVI.

Literatura o Stanisławie Farnowskim.

1. Grabowski: Liter. arjańska. Str. 126—129 i indziej.
2. Makowski: Dwójbóżcy. (Wrażenia i studja. Wilno. 1913).
3. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele. Str. 8—9.

32. SIMEON TEOFIL TURNOWSKI.

Ur. się 15 wrześ. 1544 r., w Turnowie w Czechach, z o. Macieja. W l. 1555—62 uczył się w szkole Braci Czeskich w Koźminku. Następ. kształcił się w Wittemberdze (do r. 1568). Powróciwszy do kraju, osiadł w Ostrorogu (w Wielkopolsce). Brał udział w synodzie sandomierskim 1570 r. W l. 1570—3 był rektorem w Koźminku. Potym był ministrem w kośc. Braci Czes. w Lutomierzu (w Sieradzkim). Mianowany w r. 1587 senjorem zborów wielkopolskich, wrócił do Ostroroga.

Zm. 22 marca 1608 r. w Ostrorogu.

Z pism jego najważn.:

a) „Odpowiedź kaznodzieje ewangielickiego na kazanie ks. Stan. Sokołowskiego. Kazanie miane w Warszawie 8 lutego 1582“. (B. m. i r.).

b) „O faryzeuszach starozakonnych i nowozakonnych, kazanie miane w Warszawie na sejmie 14 listopada 1582“.

c) „Poznaczenie krótkie niektórych kwestji o Kościele Bożym z kazania w Warszawie na sejmie r. 1585 mianego“. Trzy te pisma wydane były, wedł. Łukasz., razem.

d) „Zwierciadło nabożeństwa Krześcianskiego w Polsce...“. Wilno. 1594? (wedł. Brücknera 1590). (Pismo polem. wielokrotnie przedrukowywane).

Łukaszewicz wyd. z rękop. opis podróży jego w r. 1570 na synod w Sandomierzu (w dziele o „O kośc. Braci Czesk.“ Str. 74—103).

Maciejowski przypisuje niektóre pisma S. T. Turn. jego bratu, Janowi Turnowskiemu.

Literatura o Simeonie Teofilu Turnowskim.

1. Łukaszewicz: O kościołach Braci Czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poznań. 1835.
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 98—99.
3. Maciejowski: Piśm. Pol. III, 573—6.
4. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
5. Brückner: Polskie indeksy książek zakazanych. *Pam. liter.* 1903.

33. JAN TURNOWSKI.

Synowiec Symeona. Ur. w r. 1567, na Kujawach. Uczył się w kraju i zagranicą: (w Głogowie i Wrocławiu). Następ., kosztem woj. brzes. Andrzeja Leszczyńskiego, kształcił się w uniw. w Strasburgu, Bazylei i Gienewie. Za powrotem do kraju, był ministrem w zborach Braci Czesk. w Baranowie, Poznaniu, Krotoszynie, Beresteczku i Łobżenicy. Dr. teol. w Marburgu (1608). W 1611 naucz. gimn. w Toruniu. W 1612 senjorem Braci Czes. w Wielkopolsce.

Zm. w r. 1629, 8 kwietnia, w Toruniu.

Ogł. m. i.

a) „Centuriae carminum“. Bytom. 1600.

b) „Hymnów 30 z niemieckiego...“. Gdańsk. 1605.

c) „Kancjonał...“. Gdańsk. 1628. 2 wyd. t. 1636; 3. t. 1646; 4. t. 1647; 5. 1661; 6. Toruń, 1676 i t. d. (Kilkanaście wydań).

d) „Tractatus de aeterna Dei praedestinatione“. Frankfurt. 1626; i inne.

Był współtłumaczem *Biblji Gdańskiej* (1632).

Rękop. niekt. pism T. w Kórniku...

Literatura o Janie Turnowskim.

1. Łukaszewicz: O kośc. Br. Czes Str. 370—1.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 573—6.
3. Wiszniewski: Hist. liter.

34. WOJCIECH Z KALISZA. *(Albertus Calissius).*

Pedagog arjański. Kiedy się ur. i um. niewiadomo. Kształcił się, jak się zdaje, w akad. krak. W r. 1581 udał się, jako

mentor podkomorzyców Jakuba i Bartłom. Zieleńskich i Piotra Czernego, do Niemiec, gdzie studjował w Strasburgu (w akademji Sturma), w Tubindze (1583) i w Heidelbergu (1585). Powróciwszy do kraju, był naprzód nauczycielem w szkole kalwińskiej w Turobinie; potym rektorem w szkole w Chmielniku, a od r. 1588 (prawdop.) rektorem arjańskiej szkoły w Lewartowie (w Lubelskiem) (do r. 1597). W r. 1600 rektorem arjańskiej szkoły w Lucławicach (na Podgórzu karpackiem). Zrazu kalwin, od r. 1586 arjanin.

Zm. ok. r. 1601.

Jest autorem słynnej broszury antyjezuickiej, przypisywanej dawniej mylnie Klonowicowi, p. t.:

1) „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima". B. m. 1590. 2 wyd. 1591. Przekł. niem. p. t. „Schwarm des heiligen römischen Bienenkorbes". 1592.

2) „Speculum Jesuitarum...". B. m. 1590.

3) „Schola Levartoviana restituta...". Kraków. 1593. (1-wsze wyd. prawdop. z r. 1588, zaginęło). Przedruk. Kot (z unikatu 2 wyd.) w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce,* t. XIII. (1914).

Literatura o Wojciechu z Kalisza.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 87.
2. Zdziarski: Klonowicz i pamflet przeciw Jezuitom. „Szkice literackie". 1903, (przedt. w *Bibl. Warsz.* 1900, II).
3. Brückner: Klonowic spółautorem Akcji. *Pam liter.* 1904. (Por. tegoż Dzieje liter. I, 132).
4. T. Grabowski: Literatura arjańska. 1908. Str. 111, 114, 131—134, 259—261.
5. Kot: Szkoła Lewartowska Lwów. 1910.

35. ERAZM OTWINOWSKI.

Socynjanin. Pochodził z Lesznika w Krakowskim. Żył w XVI w. Mieszkał długo w Turcji. Później osiadł w Rakowie; ożenił się z córką Aleksego Rodeckiego, drukarza; był rektorem szkoły Rakowskiej. Pozostawał w stosunkach z Janem Zamojskim i ks. Wasylem Ostrogskim.

Zm. ok. 1610.

Pisał wierszem i prozą.

1. „Sprawy abo historje znacznych niewiast..." B. m. 1589, (dwa wyd.). Wierszem.

2. „Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa...". B. m. (Raków). 1599. Wierszem. (Wyj. przytacza Brückner w Dziej. liter.).

3. „Bohaterowie chrześcjańscy..." B. m. i. r. (Zagin.). Tłum. łac. p. t. „Zalassovia: Erasmi Otvinovii Heroes Christiani..." (Amsterdam. 1679).

4. „Dysputa piekarza z malarzem o swych bogach". (Wierszem po polsku). (Zagin.).

Opis podróży do Turcji w r. 1557, wyd. J. J. Kraszewski w „Podróże i poselstwa polskie do Turcji". (Kraków. 1860). I. Janicki (Zob. przedm. do „Gulistanu" S. Otwinowskiego, str. V) powątpiewa o autorstwie Eraz. Otwin. tego dyjarjusza.

List O. do Jana Zamojskiego z r. 1593 wydruk. Maciejowski w Dod. do Piśm. pol.

Zaginęły też: „O głowach i monarchach Kościoła Rzymskiego", „Dysputacja z Jezuitami", „Wszystkie niewiasty Starego i Nowego Testamentu cnotliwe i bezbożne".

Literatura o Erazmie Otwinowskim.

1. Juszyński: Dykcjonarz.
2. Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III.
3. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 439—40.
5. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 154—5.
6. Brückner: Różnowiercy polscy.
7. Brückner w *Pam. liter.* 1907.
8. Grabowski: Literatura arjańska.
9. Plebański: O pamiętnikach histor. wyd. przez J. I. Kraszewskiego. („Księga jubileuszowa...).

Zob. też Estr. Bibliogr.

36. PIOTR STATORJUSZ. *(Stojeński).*

Francuz, rodem z Thionville (w Luksemburskiem). Wykształcenie humanistyczne zdobył w Szwajcarji. Uczeń Kalwina. Sprowadzony do Polski w r. 1556 przez Lismanina z Gienewy, był nauczycielem w szkole w Pińczowie, potym kierownikiem szkoły, którą zreformował. W r. 1568 przybrał sobie nazwisko

Stojeński. Z kalwina został arjaninem. Pisał po łacinie wierszem i prozą, polemizował z Stankarem i innymi; przykładał się do tłumaczenia Biblji Brzeskiej. Ożeniony był z Czarnowską. Synowie jego otrzymali od Zygmunta III indygienat polski. (Nobilitację z r. 1591 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I).

Zm. podobno w r. 1591.

(O synu jego, Piotrze Stojeńskim młodszym, pisarzu arjańskim, zob. Grabowski, „Liter. arjań.“).

Jest autorem pierwszej całkowitej gramatyki języka polskiego, wyd. p. t. „Polonicae Grammatices institutio“. Kraków. 1568.

Jego „Gymnasii Pinczoviensis Institutio“. B. m. i r. przedruk. Karbowiak w *Archiwum do dziejów liter i ośw.* XIII. 1914.

Inne jego pisma wylicza Wiszniewski, Histor. liter. IX, 27—28.

Czubek, a za nim T. Grabowski, uważa Statorjusza za autora „Proteusa abo Odmieńca“ (1564), czemu przeczy Brückner, uważający go tylko za autora wiersza końcowego: „Piotr Stojeński F. do Odmieńca“.

Literatura o Piotrze Statorjuszu.

1. Łukaszewicz: Dzieje kośc. wyzn. helweck. w Małej Polsce 1853. Str. 246, i indziej.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 343—345.
3. Plebański: Gramatyka i gramatycy. *Enc. Orgelbr.* X, 519—527
4. Czubek: Kto jest autorem Proteusa abo Odmieńca. *Pam. liter.* 1904.
5. Brückner: Kto jest autorem Proteusa abo Odmieńca. *Pam. liter.* 1907.
6. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce... Str. 124 (373)—127, i indziej.
7. T. Grabowski: Literatura arjańska. Str. 28 i n.
8. Karbowiak: Piotra Statorjusa „Gymnasii Pinczoviensis Institutio“. *Arch. do dziejów ośw. i liter. w Polsce.* XIII. 1914.

37. MELECJUSZ SMOTRYCKI.

Ur. ok. r. 1578 w Smotryczu (w wojew. podol.), z o. Herasyma Daniłowicza, pisarza grodzkiego kamienieckiego, później rektora szkoły ostrogskiej. Uczył się najprzód w Ostrogu.

W r. 1601 wysłany przez ks. Konst. Ostroskiego do kolegjum jezuitów w Wilnie. Następnie, w charakterze mentora młodego ks. Sołomereckiego, podróżuje po Niemczech, zwiedzając uniwersytety protestanckie w Lipsku, Norymberdze i Wittemberdze. W 1616 wstąpił do bractwa św. Ducha w Wilnie. W 1618 został bazyljanem i nauczycielem w szkole w Jewju (pod Oszmianą), gdzie wydał słynną swoją gramatykę słowiańską (1619). W 1620 wyświęcony w Kijowie na archiepiskopa połockiego (oraz zostaje archimandrytą w Dermaniu?), przyczynia się do śmierci (1623) unickiego arcyb. połockiego Jozefata Kuncewicza. Opanowany zgryzotami sumienia zpowodu tej śmierci, udaje się w podróż do Ziemi Św., przez Carogród do Jerozolimy (1624—25). Po powrocie ze Wschodu, był przez pewien czas (1626—28) rektorem szkoły brackiej w Kijowie. Lecz w połowie 1628 zrywa już S. ostatecznie z dyzunją [podróż jego do Rzymu do papieża Urbana VIII?] (W 1629 papież Urban VIII mianował go arcybiskupem hieropolitańskim) i osiada w Dermaniu, na Wołyniu, w Ostrogszczyznie, gdzie jako archimandryta tamecznego, już unickiego, monasteru, żywot swój zakończył.

Zm. 17 grudnia 1633 r. w Dermaniu.

Zrazu arcygorliwy przeciwnik unji (dyzunita) („najdzielniejszy szermierz błahoczestja w owej dobie“, Jabł.), później arcygorliwy unita.

Ważniejsze pisma polemiczne:

A) Przeciw unji:

1. „Threnos to jest Lament... Wschodniej Cerkwie...“ Wilno. 1610, pod imieniem Teofila Ortologa.
2. „Verificatia niewinności...“
3. „Obrona verifikacji... 1621.
4. „Elenchus pism uszczypliwych... 1622.

B) Za unią:

1. „Apologia peregrynacjej...“ (Lwów. 1628).
2. „Protestacja przeciwko soborowi w Kijowie obchodzonemu“. (Lwów. 1628).
3. „Paraenesis abo napomnienie...“ (Kraków. 1629).
4. „Exaethesis albo Expostulatio...“ (Lwów. 1629).

„Hrammatiki sławienskije prawilnoje syntagma“. (Jewje. 1619). 1 wyd. w Wilnie. 1618(?); szereg wydań w Wilnie, w Moskwie.

Literatura o Melecjuszu Smotryckim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 319—346 i 446—49.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 455—469.
3. J. Bartoszewicz: Sm. M. w *Enc. Orgelbr.*
4. J. Bartoszewicz w Hist. liter. I, 208—12.
5. Gołubiew: Ist. Kijewskoj duchownoj akad. 1880.
6. Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. histor.* 1896.
7. A. Jabłonowski: Akademia kijowsko-mohilańska. Kraków. 1900.
8. Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji Brzeskiej Kraków. 1912. Str. 288—331, i indziej.
9. Studziński: Pamiatki połemicznoho pyśmenstwa kincia XVI i pocz. XVII. I. Lwów. 1906.
10. Brücknera rec. tego dzieła *Pam. liter.* 1906, str. 510—512.
11. Este: Gramatyka słowiańska wydana w Polsce. *Kraj.* 1883, nr. 39. (Sprawozd. z książki Zasadkiewicza o M. Smotryckim. Odessa. 1883).

38. HIPACY POCIEJ.

Ur. w r. 1541 ze Lwa Tyszkowicza podskarbiego i pisarza W. Ks. Lit. Kształcił się w akad. krak., poczym był dworzaninem Zygm. Augusta. Potym był kasztelanem brzeskim. Zrazu greckiego obrządku, następ. kalwin, socynianin, został w końcu (w r. 1590) władyką włodzimierskim i brzeskim.

Zm. w r. 1613, 18 lipca.

Jeden z twórców Unji Brzeskiej.

Jest, jak się zdaje, autorem dzieła przeciwko Brońskiemu, p. t.

„Antirresis...". Wilno. 1600. (Przedruk. w „Pamiatniki polem. litier." *Russk. Istor. Bibl.* III.

Kazania i homilje, z ruskiego jęz. na polski przełożone przez ks. Leona Kiszkę, wyszły w Supraślu 1714 i w Poczajowie, 1788.

„Harmonja albo konkordancja wiary, sakramentów i ceremonjej cerkwi św. z Kościołem rzymskim". 1608. (Przedr. w „Pamiatniki polem. litier." II).

Listy Pocieja: do L. Sapiehy, wyd. w t. I „Archiwum Sapiehów" i przez Maciejowskiego w Dod. do „Piśm. pol." (201—208); list do ks. Ostrogskiego w „Pamiatniki..." III. List Pocieja do prawosławnych wydruk. Skarga

w odpowiedzi „Na Threny y Lament Orthologa". (Kraków. 1610).

O innych pismach Pocieja zob. w pracach Studzińskiego.

Literatura o Hipacym Pocieju.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III.
3. Brückner: Spory o Unję. *Kwart. hist.* 1896.
4. Studziński: Polemiczne pismo Pocieja. *Przegl. powsz.* 1897.
5. Jabłonowski: Akademia Kijowsko-Mohilańska. Krak. 1900.
6. Studziński: Pierwszy występ literacki Hipacjusza Pocieja. Lwów. 1902. (Rec. Brücknera w *Pam. liter.* 1902, IV, i *Kw. histor.* 1904.
7. Studziński: Pamiatki polemicznoho pyśmenstwa kincia XVI i pocz. XVII, I. Lwów. 1906.
8. Mecherzyński: Hist. wym. II, 400—1.

(Literaturę o Pocieju rosyjską podają Studziński i Brückner).

39. PIOTR MOHIŁA.

Z rodu wołoskiego. Ur. się ok. r. 1597 z o. Symeona, wojewody wołoskiego. Kształcił się w Paryżu. Ok. r. 1617 dostał się na dwór hetmana Żółkiewskiego. W r. 1620 był prawdop. pod Cecorą. W r. 1621 walczył pod Chocimem. W r. 1625 wstąpił do stanu duchownego i zostaje czerńcem ławry pieczarskiej. W r. 1627 archimandrytą ławry pieczarskiej. W 1633 metropolitą kijowskim dyzunickim. W r. 1631 założył kolegjum dyzunickie w Kijowie (przekształcone w w. XVIII na akademję).

Zm. w r. 1647.

Pisał po rusku i po polsku.

Gł. dzieło (polemiczne) po polsku:

„Lithos abo kamień z procy prawdy...". (Kijów. 1644). Napisane, pod pseudon. Euzebjusza Pimina, z powodu „Epanorthosis" Sakowicza. (Wyj. u Wiszn.). (Podobizna karty tytuł. „Lithos" u Jabł.).

Literatura o Piotrze Mohile.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 369—382.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 841—2 i 847—8.
3. Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohil. Str. 76—130.

4. Gołubiew: Kijewskij mitropolit Piotr Mogiła i jewo spodwiżniki. 2 t. Kijów. 1883—98.

40. KASJAN SAKOWICZ.

Ur. ok. 1576 r. w Podteliczu (ziemi bełskiej, pow. lubaczew.), z o. popa. Kształcił się w akad. zamojskiej i krakowskiej. Był rektorem szkoły brackiej w Kijowie (1620—24). W r. 1624 przeniósł się do Lublina. W r. 1625 został unitą. (Był krótko archimandrytą dubieńskim). W r. 1641 został katolikiem i wstąpił do zak. augustjanów.

Zm. w r. 1647, w Krakowie.

Pisał po polsku i po rusku.

Wyd. m. i.:

a) „Kalendarz stary...“. Wilno. 1640.

b) „Djalog abo rozmowa Maćka z Dyonizym popem schyzmatyckim...“. Kraków. 1642.

c) „Okulary kalendarzowi staremu...“. Kraków. 1644.

d) „Epanorthosis abo Perspektywa...“. Kraków. 1642. (Wyj. u Wiszn. VIII, 364—8).

e) „Oskard albo młot na skruszenie kamienia schizmatyckiego... Kraków. 1646.

Literatura o Kasjanie Sakowiczu.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 363 i n., i indziej.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 669—677.
3. Jabłonowski: Akad. Kijow.-Mohil. Str. 71—2, i indziej.

41. SYLWESTER KOSSÓW.

Ur. się w Witebszczyźnie (w r. ?). Kształcił się w akad. zamojskiej. Był następnie profesorem w kolegjum kijowskim. W 1632—4 archimandrytą pieczarskim; w 1635 władyką mścisławskim. Współpracownik Mohiły. W 1647 (1649?) metropolitą kijowskim.

Zm. 13 kwietn., r. 1657.

Pisał po rusku i po polsku.

Gł. dzieła pol.:

a) „Paterikon, abo żywoty św. Ojców Pieczarskich...“ Kijów. 1635.

b) „Exegesis to jest zdanie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich...“. Kijów. 1635. (Podobizna jednej stronicy u Jabłon).

Literatura o Sylwestrze Kossowie.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 269—70 i indziej.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 775—7.
3. Jabłonowski: Akad. kijow.-mohil. Str. 118—119 i indziej.

42. HIERONIM ZAHOROWSKI. (Według Brücknera Tomasz).

Szlachcic z Wołynia. Eksjezuita. Szczegóły z życia nieznane. Jest autorem słynnego pamfletu przeciwko Jezuitom, p. t.

„Monita secreta Societatis Jesu“. Kraków. 1614. 1 wyd. w Norymberdze. 1612. Kilkakrotnie przedrukowywane (i pod tyt. „Monita privata“) i w nowszych czasach (m. i. Samarin).

Literatura o Hieronimie Zahorowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 243.
2. Hochstetter: Die geheimen Instructionen der Jesuiten. Stuttgart. 1901.
3. Reiber: Monita secreta. Die geheimen Instructionen der Jesuiten verglichen mit den amtlichen Quellen des Ordens. Augsburg. 1902.
4. Duhr: Jesuitenfabeln. 4 wyd. Freiburg. 1904.
5. Brückner: Dzieje liter. I, 224.
6. Reusch: Der Index d. verbotenen Bücher. Bonn. 1885.
7. Pilatus: Der Jesuitismus. Regensburg. 1905.
8. Estr. Bibliogr. XXII, 532.

Zob. liter. o „Monita“ w Enc. Meyera p. t. Monita secreta, i Estr. Bibliogr. XXII, 532.

43. STANISŁAW LUBIENIECKI. (Starszy).

Z Lubieńca. Brat Andrzeja, syn Stanisława. Daty i szczeg. z życia nieznane (ur. wedł. Estr. 1557). Dworzanin Stef. Batorego. Opuściwszy dwór, został arjaninem. Był ministrem zboru w Tropieniu, później w Rakowie, wreszcie w Lucławicach.

Zm. w r. 1633, w Lucławicach, mając l. ok. 75.

Wydał:

„Odpowiedź na artykuły...". B. m. i r. (Wedł. Wiszn. Raków. 1596).

Hejnał i inne pieśni jego wydane są z pieśniami Walent. Smalciusa i Przypkowskiego (w Rakowie, 1610 i 1625).

„Anatomia wieprza i człowieka: wieprza karmnego, człeka łakomego...". B. m. i r. Toż w „Wirydarzu poetyckim" Trembeckiego, t. I, 15—21, p. t. „Comparatia łakomca z wieprzem karmnym".

Literatura o Stanisławie Lubienieckim.

1. Brückner: Dzieje liter. I, 208.
2. Grabowski: Liter. arjańska, str. 184—187 i indziej.

44. ANDRZEJ LUBIENIECKI.

Ur. w r. 1550. Był dworzaninem król. Zygm. Augusta, Henryka, Batorego i Zygmunta III. Jeździł po Henryka do Francji. Zostawszy arjaninem, dwór opuścił i był przez szereg lat ministrem zborów w Szmiglu, Hoszczy i indziej.

Zm. w r. 1622 (1633? Estr.) w Siedliskach pod Lublinem.

Gł. dzieło:

„Poloneutichia albo Królestwa Polskiego szczęście, a przytym i W. Ks. Litewskiego". Z rękop. bibl. Ossol. wyd. A. Batowski. Lwów. 1843. (Niektóre rozdziały są tylko streszczone). Dzieła w rękop. pozostałe wylicza Sobieszczański.

Literatura o Andrzeju Lubienieckim.

1. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
2. Batowski przy „Poloneutichji".
3. Grabowski: Liter. arjańska. Str. 179—184 i indziej.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 400.

45. JONASZ SZLICHTYNG.

Ur. w r. 1592 w Bukowcu (w Wielkopolsce). Kształcił się w Rakowie i w Lejdzie. Powróciwszy z zagranicy, osiadł w Rakowie, następnie w Lucławicach, gdzie był ministrem arjańskim w pierwszej poł. w. XVII. W r. 1647 wygnany z kraju za „Confessio fidei", osiadł w Holandji, skąd był również wygnany. W końcu osiadł w Szczecinie.

Zm. w r. 1661 w Züllichau (w Marchji na pograniczu Śląska).

Z dzieł jego po pol. i łac. najważniejsze: „Confessio fidei Christianae". (Wyznanie wiary). B. m. 1642. Po pol. z tekstem łac. obok, w r. 1646. [Amsterdam. 1609?].

„Commentaria posthuma in plerosque Novi Testamenti libros. 2 t. Irenopoli (Amsterdam). 1656. *(Bibl. Fratrum Polonorum).*

„Odpowiedź na skrypt ks. Daniela Clementinusa...". Raków. 1625.

„Na Antopologję ks. Daniela Clementinusa o potwarzach odpowiedź...". W Rakowie. 1631.

Ma też być autorem broszury: „X. Cichovius Jezuita djabła zaklętego odkląć nie może".

O innych jego dziełach zob. art. Sobieszczańskiego w *Enc. Orgelbr.*

Literatura o Jonaszu Szlichtyngu.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 136—139.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III. 706—8.
3. Grabowski: Liter. arjańska w Polsce. Str. 442—445, i indziej.

Szermierze (polemiści) i apologieci katoliccy.

(Jezuici i księża świeccy).

1. STANISŁAW ORZECHOWSKI.

Zob. wyżej, str. 253.

2. MARCIN KROMER.

Zob. wyżej, str. 192.

3. STANISŁAW HOZJUSZ.

Zob. wyżej, str. 196.

4. BENEDYKT HERBEST.

Zob. wyżej, str. 203.

5. WALENTY KUCZBORSKI.

Ur. się r. 1525, z o. Zbigniewa z Kuczborka (pod Mławą w Płockiem). Kształcił się (od r. 1545) w akad. krakowskiej i w kolegjum w Rzymie, gdzie słuchał filozofji. Był następnie sekretarzem kard. Hozjusza i towarzyszył mu na sobór Trydencki. Archidjakon pomorski; kanonik katedralny krakowski i warmiński i sekretarz królewski (Zygm. Augusta).

Zm. 4 paźdz. 1572 r. w Krakowie.

(Na nagrobku oznaczono datę śmierci, jak się zdaje, mylnie: 3 paźdz. 1573).

1. „Katechizm albo Nauka wiary i pobożności krześcjańskiej". Kraków. 1568. Przekład według uchwały Trydenckiego koncyljum z polecenia Hozjusza dokonany. (Uznany podobno przez prymasa Karnkowskiego za niedość katolicki, zastąpiony innym przekładem, za jego rozkazaniem sporządzonym, p. t. „Katechizm Rzymski to jest Nauka chrześcjańska..." Kalisz. 1603).

2. „Na lament Jeremjasza proroka wykład b. osobliwy z naukami zbawiennemi". Wyd. z rękop. p. t. „Wykład na lament Jeremjasza proroka". Poznań. 1843.

3. „Przestroga przeciw konfederacjej, którą pisał X. V. Cuczborski, can. crakowski do króla Augusta 1569". Wyd. Muczkowski w *Dwutygodniku liter.* II. 1844. (Kraków).

W rękop.: „Concilium Tridentinum"— historja soboru Trydenckiego po łacinie.

2 listy w jęz. łac. do Karnkowskiego w „Epistolae" Karnkowskiego.

O Kuczborskim i „Katechizmie" podaje Estreicher w Bibliografji bałamutne dane.

(Wiszniewski i Mecherzyński, idąc za Al. Osińskim „O życiu i pismach X. P. Skargi". 1812, pomieszali go z innym Walentym Kuczborskim, kanonikiem regularnym, zm. w r. 1624).

Literatura o Walentym Kuczborskim.

1. Bezimienny w przedmowie do wyd. „Wykładu na lament Jeremiasza proroka". (1843)

2. Muczkowski: W. K. („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne". Kraków. 1845. Przedtym w *Dwutyg. liter.* 1844).
3. Mecherzyński: Hist. wym. II, 64—65.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 214—218.
5. Sozański: Kuczborski i Skarga rozpatrywani pod względem języka. W Wiedniu. 1859.
6. Sobieszczański: K. W. *Enc. Orgielbr.*
7. T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katol. liter... Str, 122.
8. Brückner w rec. tej książki w *Pam. liter.* 1913, str. 103.
8. Ulanowski: Wal. Kuczb. kanonik krakowski († 1572). *Sprawozd. Akad. Um. w Krak.* 1913, czerw.

6. JAKÓB WUJEK.

Ur. się w r. 1540 w Wągrowcu, w Wielkopolsce (wojew. pozn.) z ojca Macieja, późniejszego ławnika w Wągrowcu, i matki nieznanej z imienia (zm. r. 1587). Elementarne nauki pobierał w szkole w Wągrowcu. Filologji uczył się w Wrocławiu i Krakowie. W poczet uczniów akademji krakowskiej zapisał się w r. 1558; stopień bakałarza otrzymał w r. 1559. Filozofji i teologji uczył się w Wiedniu, gdzie otrzymał w r. 1564 stop. magistra filoz. i nauk wyzwol. W r. 1565 wstąpił w Rzymie do zakonu jezuitów. Przez dwa lata uzupełniał w kolegjum rzymskiem studja teologiczne. Po powrocie do Polski w r. 1568, przebywał W. w Pułtusku, gdzie aż do r. 1571 był kaznodzieją, profesorem retoryki i języka greckiego w kolegjum, oraz prefektem szkół. W r. 1571 przeniesiony został do Poznania; tu był od r. 1573 rektorem kolegjum jez. W l. 1578—79 był rektorem kolegjum jez. w Wilnie. W r. 1578 był prokuratorem do Rzymu. W l. 1579—84 rektorem kolegjum w Koloszwarze w Siedmiogrodzie. W r. 1584 prokuratorem powtórnie do Rzymu; następnie do r. 1587 wizytatorem (wiceprowincjałem polskim) kolegjów polskich. W l. 1587—89 był wiceprowincjałem w Siedmiogrodzie. W l. 1589—92 przełożonym domu u św. Barbary w Krakowie. W r. 1593 prokuratorem poraz trzeci do Rzymu. W l. 1595—97 wiceprowincjałem powtórnie w Siedmiogrodzie.

Zm. 27 lipca 1597 r. w Krakowie.

Dzieła Wujka główne:

a) „Postylla Katoliczna, („Postille Catholiczney". Cz. I, II i III), t. j. kazania na niedziele i każde święto".

3 części w 2 tomach inf. Kraków. 1573—75. (Brown podaje jeszcze wcześniejsze wydanie, z r. 1567). 2-gie wyd., daleko obszerniejsze, Kraków. 1584.

b) „Postylla mniejsza („Postille mnieyszey. Cz. pierwsza, Ozimia". 1579), t. j. krótkie kazania albo wykłady Ewangelji na każdą niedzielę i każde święto..." 2 części. Poznań. 1579—80. („Postille mnieyszej. Cz. wtóra, Letnia". 1580). (Postylla mniejsza wyszła współcześnie w przekładach czeskim (1592), litewskim (1599) i niemieckim). Nowe wyd., niekrytyczne: Postylli Katolicznej. Kraków. 1868, Postylli mniejszej. Kraków. 1871.

„Lekcje i Ewangelje", nowe wyd. Warszawa. 1904 (w *Bibl. dzieł chrześcj.*) („poprawione"!).

c) „Ewangelie na niedziele i wszystkie święta Kościoła katolickiego". Wilno. 1579.

d) „Nowy Testament..." Kraków. 1593. 2 wyd. t. 1594. Zmien. Wstęp.

e) „Psałterz Dawidów..." Kraków. 1594. (Przekład prozą).

f) „Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu..." Kraków. 1599.

Nb. Wstęp. Tekst przez pięciu jezuitów zmieniony, przekład Wujka przerobiony, język „poprawiony..."

Odtąd przedrukowywano „Biblję Wujka" poprawioną, nie autentyczną. Wulgata polska.

(„Biblję Wujka" nazywa ks. Fijałek „przekładem jezuickim").

Nowe wyd., niekrytyczne: 13-te wyd., z komentarzami i tekstem łacińskim (Kozłowskiego). Wilno. 1862. Wyd. warszawskie (Kossowskiego). Warszawa. 1893.

(Legiendę, dotąd się utrzymującą, o aprobacie ich Biblji papieskiej stworzyli jezuici; obalił ją, wedł. ks. Fijałka raznazawsze, ks. Chodyński).

Inne dzieła Wujka: polemiczno-apologietyczne i dogmatyczno-ascetyczne:

1. „Judicium albo rozsądek niektórych katolików o konfessji sandomierskiej r. 1570 wydanej..." Kraków. 1570.

2. „Brevis augustissimi ac summe venerandi sacrosanctae missae sacrificii ex sanctis patribus, contra impium Francisci Stancari Mantuani scriptum assertio. (Bezim.) Coloniae Agrippinae. 1577.

3. „Prawdziwa sprawa o rozmowie albo dysputacji, którą miał pan Jakób Niemojewski w Warszawie na sejmie przy zacnych sędziach z Franciszkiem Toletem, teologiem T. J. 1572". Poznań. 1580.

4. „Dialysis t. j. rozwiązanie albo rozebranie asercji pana Jakóba Niemojewskiego, z dowodami jego naprzeciw Jezuitom poznańskim wydanych". Poznań. 1580.

5. „O Kościele Pana Chrystusowym prawdziwym, rozprawa stateczna a dowodna, z odpowiedzią na dowody przeciwne pana Jakóba Niemojewskiego". Poznań. 1580.

6. „O Bóstwie Syna Bożego i Ducha Św.... przeciwko Żydom, Mahometanom, Arjanom...". Kraków. 1590.

7. „De Transsubstantiatione t. j. o przemienieniu istności w Najśw. Sakramencie eucharystycznym katolickie rozbieranie". Poznań. 1589.

8. „Passja t. j. Historja Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa". Kraków. 1575.

9. „Czyściec t. j. zdrowa a gruntowna nauka o modlitwach, mszach i jałmużnach za umarłe wierne i o mękach czyścowych po śmierci". Poznań. 1579.

10. „Żywot i nauka Pana Naszego Jezusa Chrystusa, albo Ewangelia z czterech jedna, na 150 rozdziałów z modlitwami porządnie rozdzielona". Kraków. 1597.

11. „Officium albo Godziny Błogosławionej Panny Marji". Kraków. 1596. (Przekł. z łac.). Wyd. 2-gie. Kraków. 1598.

12. „Apologja t. j. Obrona Postylli Katolicznej przeciw sprosnym wykrętom i potwarzom postylli heretyckiej, w Krakowie wydanej w r. 1582". Wyszła jako dodatek i uzupełnienie do „Postylli Katolicznej", wyd. Krak. r. 1584. (Pismo polemiczne).

Przekład katechizmu Canisiusa zaginął.

Literatura o Jakóbie Wujku.

1. Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno. 1838.
2. Ks. J. Krupiński: Godzinki o Niepokalanym Poczęciu N. M. Panny. Warszawa. 1851.
3. Ks. Hołowiński: Homiletyka.

4. Maciejowski: Piśm. pol. III.
5. Mecherzyński: Hist. wymowy w Polsce, II, 134—166.
6. Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus.
7. Ks. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. II. Kaznodzieje polscy. W Krakowie. 1896.
8. H. Sadowski: Trzechsetlecie Biblji Wujka. *Wędrowiec* 1899, nr. 19.
9. Ks. St. Chodyński: O Biblji w przekładzie polskim X. Wujka. *Przegl. Kat.* 1894, nr. 18.
10. Ks. Załęski: Jezuici w Polsce, II. Kraków. 1900. §§ 79—80.
11. Ks. Jougan: Homilje polskie. Lwów. 1902.
12. Ks. Gołąb: O tłumaczeniu Nowego Testamentu przez X. J. Wujka. *Kwart. Teolog.* II. 1903, i osobno. Warszawa. 1906.
13. Ks. Zwolski: De Bibliis polonicis. Posnaniae. 1904.
14. Ks. Puchalski: O aprobacie polskiego przekładu Biblji ks. Wujka. *Notatki bibliograficzne* wyd. przez ks. Galla i ks. Tauera. R. 1905, kwiec. (i w lwowskiej *Gaz. Kościelnej* 1902, nr. 47—50.
15. Ks. Szlagowski: Wstęp ogólny do Pisma Świętego. Tom II, 232—262. Warszawa. 1908.
16. T. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig. w Polsce w. XVI. Kraków. 1913. (Rozdz. IV. Wystąpienie Wujka).
17. Ks. Sygański: Wujek w świetle nowo odkrytej korespondencji. *Przegl. Powsz.* 1914, luty—maj.
18. Ks. Fijałek rec. pracy ks. Gołąba w *Pam. liter.* 1904, str. 658—9.

7. STANISŁAW KARNKOWSKI.

Zob. wyżej, str. 290.

8. MARCIN BIAŁOBRZESKI.

Ur. w Sandomierskim w r. 1522. Syn Jana i Anny z Janikowskich. Kształcił się w akad. krak. Biskup laodycejski, następnie sufragan krak. i opat mogilski (klasztoru cystersów w Mogile pod Krakowem), wreszcie biskup kamieniecki 1577. Był posłem od Stef. Batorego do Siedmiogrodu i do ces. Maksymiljana.

Zm. w r. 1586.

Dzieła:

1. „Katechizm albo Wizerunek prawej Wiary Chrześcjańskiej“. (Kraków). 1567.

2. „Kazanie na pogrzebie Zygm. Augusta 11 lut. 1574. (Krak. b. m. i r.) (powtór. przy „Postylli“).

3. „Kaz. o przyjmowanie ciała i krwie Pana Jezu Krysta pod jedną osobą“. Kraków. 1579.

4. „Postilla orthodoxa, to jest wykład Świętych Ewanielji niedzielnych. Kraków. 1581. Przedruk zmodernizowany p. t. „Homilje na wszystkie niedziele i święta“. 4 t. Wilno. 1839. (Wyd. z tekstem zepsutym).

Dyjalog wierszem „Tobjasz i Job“ (?). Wyd.?

Przeciw Szym. Budnemu wyd. dziełko p. t. „Orthodoxa confessio...“. (Kolonia, 1579).

Literatura o Marcinie Białobrzeskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX, str. 242 i indziej.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III. Str. 252—256.
3. Mecherzyński: Hist. wymowy, II, 71—89 (i w I, 553—4).
4. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa...
5. E. Kierski: Ksiądz Marcin Białobrzeski. *Tyg. Ilustr.* 1864, II.
6. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig... Str. 191—197.

9. STANISŁAW SOKOŁOWSKI.

Ur. się w r. 1537 (1536). Kształcił się w akad. krak. (był uczniem Górskiego). W r. 1562 magistrem nauk wyzw. i fil. Zwiedził obce kraje. Kanonik krak. i prof. akad. krak. (teol. i wymowy). Potym kaznodzieja nadworny i spowiednik Stefana Batorego.

Zm. 7 kwietnia 1593 r. (wedł. Maryl.).

Pisał po łacinie. Niektóre jego pisma wychodziły współcześnie w przekł. polskich: Januszowskiego i innych.

Gł. dzieła:

a) „Conciones quattuor“. Kolonja. 1583.

b) „De verae et falsae ecclesiae discrimine“. Kolonja. 1583.

c) „Orationes ecclesiasticae septem“. Kolonja. 1587.

d) „Quaestor sive de parsimonia...“. Kraków. 1589, 1590. Po pol. p. t. „Szafarz“. 1589.

e) „Censura orientalis ecclesiae...“. Kraków. 1582.

Memorjał przedstawiony kardyn. W. Sirleto w r. 1581 względem dzieła „Censura eccl. orient.“, ogł. Wierzbowski w Materj. I.

Wyd. zbior. dzieł: „Stanislai Socolovii Canon. Crac. apud Stephanum I Poloniae Regem Concionatoris, Opera...“. Kraków. 1591, t. II. 1598.

Listy. Listy w rękop. w bibl. Jagiell. Liścik polski do Młodziejowskiego z r. 1587, ogł. Wierzbowski w Materj. I.

Literatura o Stanisławie Sokołowskim.

1. Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. Str. 372—393.
2. Mecherzyński: Hist. wym. II, 90—104.
3. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa...
4. Łętowski: Katalog biskupów... IV, 65—72.
5. Tarnowski: Pisarze polit XVI w., II.
6. Słomiński: Ks. Stanisław Sokołowski. Studjum do dziejów kaznodziejstwa XVI w. *Przegl Pol.* 1892.
7. Morawski: Jakóba Górskiego życie i pisma. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XVII. (1893).
8. Heck: Szym. Szymonowicz. I, 27—30 i n.
9. Chrzanowski: Wstęp do „Kazań sejm.“. Skargi. Wyd. 2. Krak. 1912.
10. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter. relig... Str. 173—191.

10. HIERONIM POWODOWSKI.

Ur. w Gnieźnie r. 1547 (1543 ?). Nauki ukończył w Rzymie i Padwie, gdzie uzyskał stop. dr. teolog. Kanonik gnieźn. i poznański, następnie arcypresbiter kościoła Panny Marji w Krakowie.

Zm. w Poznaniu 23 czerwca 1613.

Brał żywy udział w polemice z różnowiercami. Występował przeciwko arjanom. Pogromca arjan.

Z pism jego ważniejsze są:

a) Polemiczne (religijno-sporne):

1. „Pochodnia...“. Poznań. 1584.
2. „Disputacia... z ministrem zboru nowoarjańskiego smigielskiego Janem Krotowicjuszem...“ W Poznaniu. 1581.
3. „Disputacia wtóra...“. 1592.
4. Weryfikacja dysputacjej wtórej. W Poznaniu. 1594.

5. Wędzidło na sprosne błędy a bluźnierstwa nowych arjanów. 1582.
6. Wędzidło arjańskie. Kraków. 1588.

b) Kazania polityczne:

1. „Kazania niektóre o szczyrym Słowie Bożym...“. Poznań. 1578.
2. „Proposicia z wyroków Pisma Św. zebrana na Sejm walny koronny krakowski R. P. 1595.

Przez swoje kazanie sejmowe z r. 1595 (t. j. „Proposicia“) jest Powodowski (nie Skarga) właściwym twórcą polskich kazań politycznych (wedł. Chrzan.).

Z łac. kazanie: „Christologja seu sermones de Christo“. 1602—1604.

Literatura o Hieronimie Powodowskim.

1. Chrzanowski: O kazaniach sejmowych Skargi. (Wstęp do Kaz. Sejm.). Wyd. 2. Warszawa. 1912, str. 18—31.
2. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce.
3. Maciejowski: Piśmien. pol. III.
4. Mecherzyński: Hist. wymowy, II. 119—134.
5. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter. relig. Str. 197—218.

11. PIOTR SKARGA POWĘSKI. (Mylnie nazywany dawniej Pawęskim).

Pochodził z rodziny małomieszczańskiej. Ur. się w Grójcu, na Mazowszu, w lutym 1536 r. z ojca Michała i Anny Świętkównej. Kształcił się w akademji krakowskiej od pocz. r. 1551(?) przez lat trzy i otrzymał stopień bakałarza (w r. 1554 ?). Po ukończ. nauki został w r. 1555 rektorem szkoły paraf. św. Jana w Warszawie. W r. 1557 udał się, jako wychowawca wojewodzica Tęczyńskiego, do Wiednia (do 1561). W r. 1562 (prawdop.) wyświęcony na kapłana we Lwowie. W r. 1563 proboszczem rohatyńskim. W r. 1564 kanonikiem lwowskim, kanclerzem i kaznodzieją kapituły lwowskiej. W r. 1566—67 kaznodzieją na dworze J. K. Tarnowskiego, kasztelana wojnickiego. Po kilkuletnim pobycie na Rusi Czerw., pod koniec r. 1568 udaje się do Rzymu i wstępuje tu w r. 1569 do zakonu jezuitów. Po dwuletnich studjach, wraca do kraju i w r. 1571 zostaje kaznodzieją kolegjaty i nauczycielem kolegjum jez. w Pułtusku. Organizuje kolegja jez. w Poznaniu i Jarosławiu, wreszcie w r. 1573

wysłany zostaje do Wilna. Na l. 1573—84 przypada działalność jego misjonarska na Litwie i w Inflantach. (Walka z innowierstwem). Był zrazu rektorem kolegjum jez. a od r. 1579 rektorem nowozałożonej akademji jezuickiej w Wilnie. Po zdobyciu Połocka, wezwany przez Stef. Batorego, podąża na Wschód i zakłada kolegja jezuickie w Połocku (1582), a potym w Rydze i w Dorpacie. W r. 1584 przeniesiony do Krakowa; zakłada tu różne bractwa i lombard dla biednych (Mons pietatis). W 1588 zostaje kaznodzieją nadwornym Zygmunta III i spełnia swój obowiązek przez lat 24, do r. 1612. W r. 1596 bierze udział w Synodzie Brzeskim (jako sekretarz). W r. 1606 przyczynia się do udaremnienia edyktu tolerancyjnego dla różnowierców na sejmie warszawskim, a pośrednio (a przez to) do wybuchu rokoszu Zebrzydowskiego; posłuje od króla do Zebrzydowskiego. W r. 1612 opuszcza dwór królewski i Warszawę i udaje się do Krakowa.

Zm. 27 września 1612 r. w Krakowie.

Najważniejsze dzieła Skargi:

1. Pro Sacratissima Eucharistia contra haeresim Zwinglianam. Ad Andream Volanum... Wilno. 1576.

2. „O jedności Kościoła Bożego...". Wilno. 1577. 2 wyd. zmien. p. t. „O rządzie i jedności Kościoła Bożego...". Kraków. 1590. Przedruk wyd. z r. 1577 z uzupełn. ze zmienionego wyd. z r. 1590 w *Russkaja Istoricz. Bibliotieka.* Tom 7. („Pamiatniki polemiczeskoj litieratury w Zapadnoj Rusi" II). Petersburg. 1882.

3. „Żywoty Świętych...". Wilno. 1579. 2 wyd. rozszerz. Kraków. 1585. 3 wyd. t. 1592. 4 wyd. t. 1598 i t. d. (9 wydań za życia Skargi; wszystkich około 30-tu.?).

4. „Siedm filarów, na których stoi katolicka nauka o Przenajświętszym Sakramencie Ołtarza...". Wilno. 1582. 2 wyd. 1584; 3. Kraków. 1610.

5. „Bractwo miłosierdzia w Krakowie...". Kraków. 1588. (13 wydań).

6. „Upominanie do Ewanielików...". Kraków. 1592. (Kilka wydań).

7. „Proces konfederacji Dyssydentów o pokój religji wszczętej 1593". Kraków. 1595. 2 wyd. p. t. „Proces na konfederację z poprawą i odprawą przeciwnika..." B. m. 1596.

8. „Kazania na Niedziele i Święta całego roku." Kraków. 1595. 2 wyd. Kraków. 1597. Tu poraz pierwszy „Kazania sejmowe". 3-cie 1602; 4-te 1609 (tekst zmieniony); 5-te 1618. Wyd. lwowskie z r. 1883 nie ma naukowej wartości.

9. „Synod Brzeski i jego obrona". Kraków. 1597. Wyd. następne z Kazaniami o 7 Sakr. 1600 i 1618 i z Kaz. Niedz. 1610 i 1738. (Przekł. ruski wyszedł w Wilnie 1597). Przedruk z wyd. z r. 1738, wraz z odpowiedzią Krzysztofa Brońskiego (Filaleta) „Apokrizis", w *Russk. Istoricz. Bibl.*, t. 7. Petersburg. 1882 i 1896.

10. „Kazania o siedmi Sakramentach... do których są przydane Kazania przygodne..." W Krakowie. 1600. Tu poraz drugi „Kazania sejmowe".

11. „Wsiadanie na wojnę. Kazanie gdy niezwyciężony i Bogu miły król polski i szwedzki Zygmunt III, Pan nasz miłościwy, na konia swego do Infland z wojskiem wsiadać miał, czynione przez X. Piotra Skargę S. J. kaznodzieję tegoż króla JMci, w Wilnie... R. p. 1601". Kraków. 1602.

12. „Roczne dzieje kościelne... wybrane z rocznych dziejów kościelnych Cezara Baronjusza, kardynała... nazwanych Annales ecclesiastici..." Kraków. 1603. Toż t. 1607.

13. „Zawstydzenie nowych Arjanów..." Kraków. 1604.

14. „Pokłon Panu Bogu Zastępów na zwycięstwo inflandzkie nad Carolusem, sudermańskim książęciu, dane... 27 sept. R. p. 1605 pod Rygą w Kircholmie..." Wilno. 1605. 2 wyd. Kraków. 1605.

15. „Na artykuł o jezuitach zjazdu Sandomirskiego czytany w Wiślicy przed królem JMC. i Senatem i Szlachtą z Rycerstwem, od Posłańców tego zjazdu 13 d. września R. p. 1606, odpowiedź X. P. Skargi..." Kraków. 1606. (2 ed.).

16. „Próba zakonu Soc. Jesu, pisana od X. P. Sk...." Kraków. 1607. (Nowe wyd. Warszawa. 1814).

17. „Dyskurs na konfederację..." Kraków. 1607.

18. „Wtóre zawstydzenie Arjanów P. W. Jaroszowi Moskorzewskiemu..." Kraków. 1608.

19. „Żołnierskie nabożeństwo...“ Kraków. 1608 2 wyd. t. 1618. 3 wyd. Poznań. 1677. 4 wyd. Oliwa. 1688. 5 wyd. Wilno. 1748. 6 wyd. p. t. „Żołnierz chrześcjański...“ Sandomierz. 1789. Przekł. czeski wyszedł w Pradze. 1630.

20. „Areopag to jest wykład słów Pawła Ś. Apostoła...“ Kraków. 1609.

21. „Kazania przygodne...“ Kraków. 1610. Tu poraz trzeci „Kazania sejmowe“, zmienione i bez kazania „O monarchiej“. Toż Wilno. 1738 i 1746 i Połock. 1808.

22. „Wzywanie do pokuty obywatelów Korony Polskiej i Księstw jej podległych...“ Kraków. 1609. Toż tamże. 1610. T. 1620; Warszawa. 1688; Wilno. 1715. T. 1793. Toż p. t. „Skarga wzbudzony, wzywający do pokuty...“ Wilno. 1613. Toż t. 1615; Kraków. 1620; Wilno b. r.

23. „Na Treny i lament Teofila Ortologa...“ Kraków. 1610.

24. „Wzywanie do jednej zbawiennej wiary...“. Wilno. 1611.

25. „Na moskiewskie zwycięstwo kazanie...“. Kraków. 1611.

26. „Messjasz arjański...“ Kraków. 1612. T. t. 1619.

Nb. Brown przytacza Skargi pismo p. t. „Przestroga do Rusi przeciw Filaletowi“. Kraków. 1610. Tretiak zaś pisze, że Skarga na „Apokrizis“ nic nie odpowiedział.

„Kazania Sejmowe“. Wydania osobne:

a) „K. S. podług ed. krak. 1600 r.“ Warszawa 1792.

b) „K. S.“ Kraków. 1831, podług wyd. z r. 1610, a zatym tylko 7 kazań; kaz. ósme (6-te) znajduje się w poszycie 2-gim z r. 1832.

c) „K. S. także Wzywanie do pokuty...“. Kraków. 1857 (Tur.); przedruk. wyd. z r. 1831—32.

d) „K. S.“... podł. wyd. z r. 1610. Poznań. 1869. (Wyd. Nehringa).

e) „K. S.“.... Lwów. 1872. Przedruk wyd. poprzedniego.

f) „K. S. także Wzywanie do pokuty...“. Warszawa. 1900. Przedruk wyd. Turow.

g) „K. S. oprac. dla użytku szkolnego Dr. M. Janik“. Brody. 1903. (Arcydz. p. i obc. pis.). Przedr. wyd. Tur. Toż., wyd. 2, poprawione. Brody. 1904 (wedł. wyd. z r. 1600).

Wyd. krytyczne: „Kaz. Sejmowe, z pierwodruku r. 1597, wydał Ign. Chrzanowski. Warszawa. 1903. Wyd. 2-gie, Warszawa. 1912.

(Wyd. K. S. Dziennika Powszech. Warszawa. 1907 jest przedrukiem wyd. Chrzan.).

Listy. a) „Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566—1610“. Podług autografów wydał i objaśnił ks. Jan Sygański T. J. Kraków. 1912. b) 3 listy: do ks. kardyn. Radziwiłła z r. 1588, do Jana Zamojskiego z r. 1604 i do Karola Chodkiewicza z r. 1609, ogł. Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.“ 181—185. c) List do M. K. Radziwiłła (w *Kur. Warsz.* 1902, nr. 303). d) List do Kromera z Rygi z r. 1582 (po łac.) i list pol. do Jana Stefanowskiego z r. 1582 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I. e) Dwa listy łac. do Kromera z l. 1568 i 1569 wyd. z rękop. jagiell. A. Suszko z podobiznami autografów w pracy „Epizod z żytia P. Skargi“ (zob.). f) List polski do Anny Tomaszewiczowej z r. 1566 wyd. Wład. Łoziński w „Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII w. Str. 226—7.

Wyd. zbior. dzieł Skargi niema.

Wyd. popularne:

a) „Wybór pism“, z obj. A. Januszewskiego. Kraków. 1912.

b) „Żywoty Świętych polskich“, z objaśn. A. Januszewskiego. Kraków. 1912.

c) „Wybór Żywotów Świętych Starego i Nowego Zakonu“. Kraków. 1912.

d) „Kazania i pisma co najprzedniejsze“. Wybrał, objaśnił i przedmową opatrzył W. Gomulicki. Warszawa. 1913. („Muzy“. I).

Dyjarjusz, z którego korzystał Wielewicki, zaginął.

Literatura o Piotrze Skardze.

a) Monografje. Monografji obejmującej i wyczerpującej całość życia, działalności i twórczości Skargi jeszcze nie mamy. Z dawniejszych dzieł o S. charakter monograficzny ma:

1. Dzieduszyckiego (pod pseudonimem Rychcickiego): „Piotr Skarga i jego wiek". 2 t. Kraków. 1850—51; 2 wyd. t. 1868—69. Rzecz tendencyjna i przestarzała.

Monografje częściowe, mniej lub więcej źródłowo opracowane:

2. Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji Brzeskiej. Kraków. 1912.
3. T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. Kraków. 1913.

b) Przyczynki i rozprawy (ważniejsze):

1. Jez. Wielewicki o S. w „Dzienniku Spraw domu zakonnego OO. Jezuitów...", t. III. *Script. rerum polonicar.*
2. A. Osiński: O życiu i pismach ks. Piotra Skargi. Krzemieniec. 1812.
3. E. Słowacki: Dzieła, III, 109—126. (Rozbiór Kazań sejmowych i Czterech końców ost. żyw. ludzk.).
4. Brodziński: Pisma III, 438—454.
5. Mickiewicz: Liter. słowiań. I.
6. Witwicki: O kazaniach P. Skargi. („Wieczory pielgrzyma", I).
7. Maciejowski: Piśmien. pol. I, 661—707.
8. Mecherzyński: Hist. wym. w Polsce, II, 179—301.
9. Majorkiewicz: Słówko o P. Skardze. („Pisma pomniejsze").
10. Sozański: Kuczborski i Skarga, rozpatrywani pod względem języka. Wiedeń. 1859
11. Ossoliński: P. S. *Dod. Gaz. Lwowsk.* 1853, nr. 30—37.
12. Brown: Bibl. pisarz. Tow. Jez.
13. Bartoszewicz: „Żywot ks. Piotra Skargi" przy petersb. wyd. „Żyw. Świętych".
14. Hoffman: Historja reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk. 1867, str. 112—116.
15. Bobrzyński: Kazania sejmowe Skargi. Kraków. 1876.
16. Polkowski: Żywot X. Piotra Skargi. Kraków. 1884.
17. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI st., II.
18. Bem: Echa mesjanistyczne w literaturze polskiej. („Studja i szkice literackie". Warszawa. 1904).
19. Czuczyński: Pochodzenie i rodzina ks. Piotra Skargi Powęskiego. Kraków. 1892. (Odb. z *Przegl. powsz.*).
20. W. Rolny: Epizod z życia ks. P. Skargi. *Kwart. histor.* 1893.
21. Brückner: Spory o Unję w dawnej literaturze. *Kwart. histor.* 1896.
22. Szulc: Słowo o gienezie i chronologji Kazań sejmowych. *Przegl. powsz.* 1898.
23. Sas: Jeszcze o Kazaniach sejmowych Skargi. *Przegl. powsz.* 1898.
24. Ks. Pawelski: Domniemane wiersze Skargi. *Ziarno.* 1899, nr 3.

25. Zahorski: Wyobraźnia P. Skargi. *Ateneum.* 1901.
26. Sobieski: Rola jezuitów w dziejach Rzptej polskiej. *Aten.* 1901.
27. Sobieski: Nienawiść wyznaniowa tłumów za rządów Zygmunta III. Warszawa. 1902.
28. Bostel: Kanonikat P. Skargi. *Pam. liter.* 1902.
29. Janik: wstęp do Kazań sejm. w wyd. Westa.
30. Jougan: Tło homilijne w kazaniach Skargi. Lwów. 1901. (Odb. z *Homilji polskich*).
31. Chrzanowski: O Kaz. sejm. Skargi we wstępie do wyd. „Kazań sejm." Warszawa. 1903. Toż uzupełn. w 2 wyd. t. 1912.
32. Brückner w rec. 1-go wyd. Kaz. sejm. w red. Chrzanowskiego. *Pam. liter.* 1904.
33. Chrzanowski: Pierwsze wydania Kazań sejmowych Skargi. *Pam. liter.* 1903.
34. X. J. G. (Gajkowski) o Skardze w *Enc. Kośc.* t. 25.
35. T. Smoleński: Skargiana. („Z wieku Reja". Warszawa. 1905). (Przyczynki do życiorysu).
36. Janowski: Politiczeskaja diejatielnost Pietra Skargi. Kijów. 1907.
37. Stelmaszenko: Politiczeskaja diejatelnost P Skargi. Kijów. 1907. Bezwartości. Zob. rec. Janowskiego w *Kwart. histor.* 1907. (Por. też rec. A. Suszki w *Zapysk. Nauk. Tow. im. Szewczenka.* 1907).
38. A. Suszko: Epizod z żytia Petra Skargi. *Zapyski Nauk. Tow. im. Szewczenka.* 1904. (Ocena St. Kossowskiego w *Pam. liter.* 1904, str. 133—140).
39. Sobieski: Czy Skarga był turbatorem ojczyzny. („Król a car". Lwów. 1912).
40. Sobieski: Pamiętny sejm. Warszawa. 1913.
41. T. Grabowski: P. Skarga. *Bibl. Warsz.* 1912, I.
42. Prochaska: Obywatelska działalność P. Skargi. *Aten. kapł.* 1912.
43. E. Winkler: Myśl polityczna P. Skargi. *Aten. kapł.* 1912.
44. E. Winkler: Wewnętrzny ustrój państwa według Skargi. *Aten. kapł.* 1912.
45. A. Mazanowski: Piotr Skarga. Lwów. 1912.
46. Windakiewicz: Charakter Skargi. Kraków. 1912.
47. Winkler: Skarga o prawie i wymiarze sprawiedliwości. *Aten. kapł.*
48. Ks. Okoniewski: Pismo Święte w dziełach ks. P. Skargi. Poznań. 1912.
49. Windakiewicz: Skarga publicystą. Kraków. 1912.
50. Ks. Sygański: Działalność ks. P. Skargi na tle jego listów. Kraków. 1912.
51. T. St. Grabowski: Dzieło rosyjskie o ks. Piotrze Skardze. Kraków. 1913.

52. Mitera: Indywidualność twórcza Skargi. Kraków. 1913.
53. Ks. Sas: O Skardze „największym wichrzycielu Rzeczypospolitej". Przemyśl. 1913. (Por. *Przegl. powsz.* 1913).
54. Ks. Pawelski: Z powodu pewnego poglądu na rocznicę Skargi. Warszawa. 1912. (Odb. z *Roli*). (Polemika z Chrzanowskim).
55. Brückner rec. książki T. Grabowskiego o Skardze. *Pam. liter.* 1913.
56. „Przegląd powszechny" 1912 (rozprawy o Skardze).
57. „Pamiętnik literacki" 1912, zesz. IV poświęc. Skardze (tu m. i. rozpr. Chrzanowskiego: „Kult Skargi").
58. „Księga pamiątkowa w trzechsetną rocznicę śmierci ks. Piotra Skargi". Wydał W. Hahn. Lwów. 1913, 2 tomy. (Zbiór rozpraw o Skardze nauczycieli szkół średnich galicyjskich).

Zob. nadto bibliografję literatury o Skardze z roku jubileuszowego w *Pam. liter.* z r. 1912 i 1913.

12. KASPAR WILKOWSKI.

Medyk lubelski, a potym lekarz nadworny ks. Mikołaja Radziwiłła i właściciel drukarni w Wilnie. Gdzie i kiedy się urodził i gdzie wychowanie początkowe odebrał, niewiadomo. Wyższe nauki, jak się zdaje, w Niemczech pobierał i we Włoszech.

Pierwotnie arjanin, później nawrócił się do katolicyzmu.

Ogłosił:

a) „Przyczyny nawrócenia do wiary powszechnej od sekt nowokrzczeńców samosateńskich". Wilno. 1583.

b) „Desiderosus abo ścieżka do miłości Bożej i do doskonałości żywota chrześcjańskiego. Dyjalog dziwnie nabożny i ucieszny, z hiszpańskiego...". W Krakowie. 1589. Przedruk. t. w r. 1734.

Literatura o Kasprze Wilkowskim.

1. A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. I. (1840).
2. Załęski: Hist. jezuitów. IV, cz. I, s. 339.
3. Brückner: Różnowiercy polscy. Str. 220—235. (Przytacza ustępy z „Przyczyn").
4. T. Grabowski. Literatura arjańska. Str. 246—252, i indziej.

13. STANISŁAW GRODZICKI. *(Grodicius).*

Ur. w r. 1541 w Poznaniu. Po ukończeniu nauk w kraju, udał się na studia do Rzymu, gdzie otrzymawszy stopień dr. teol., wstąpił do zakonu jezuitów w r. 1571. Powróciwszy do ojczyzny, był przez szereg lat profesorem w akademji w Wilnie; potym rektorem kolegjów jez. w Pułtusku, Jarosławiu, Poznaniu i Krakowie.

Zm. 4 marca 1613 r. w Poznaniu.

Kaznodzieja (znakomity, wedł. Brücknera) i polemista.

Z dzieł ważniejsze:

1. „O poprawie kalendarza kazania dwoje...". Wilno. 1587. Wyd. 2, t. 1589.
2. „O jednej osobie w używaniu Sakramentu Ciała Pańskiego w Kościele Bożym zwyczajnej kazań sześć". Wilno. 1589.
3. „Ewanielik... albo rozmowy ewanielika z ministrem". Wilno. 1592. (Jest wyd. jak się zdaje drugim; 1-sze wyszło w Wilnie b. r.); 3-cie wyd. Kraków. 1602.
4. „Prawidło wiary heretyckiej... A przytym pierwsza Centurja albo sto jawnych fałszerstw w wierze... Wilno. 1592. (Wyj. o Biblji Brzeskiej podał Wiszniewski w Hist. liter. t. VI, 574—580). (Przeciw Grzegorzowi z Żarnowca).
5. „O czyscu pierwsze kazanie. Na pogrzebie J. O. Księżnej Katarzyny z Tenczyna Radziwiłłowej... a przytem Trutyna Psychotopji przeciw temuż kazaniu... Wilno. 1592.
6. „O czyscu kazanie wtóre...". Wilno. 1593.
7. „Quadripartitae conciones...". Kraków. 1605.

Tomy II—VIII w Ingolsztadzie 1609—1614.

Bibliogr. wszystkich dzieł u Estr.

Literatura o Stanisławie Grodzickim.

1. Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny m. Poznania. 1838. II, 194—6.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 305—310.
3. Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. 183—185.
4. Załęski: Hist. jezuitów. I.
5. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej liter. relig. Str. 262—267, i indziej.

14. STANISŁAW RESZKA. *(Stanislaus Rescius).*

Z mieszczan wielkopol. Ur. się ok. 1543. Kształcił się w Witemberdze i Lipsku (i w uniw. w Frankfurcie nad Odrą

1559, według Warmiń. 21). Następ. udał się do Rzymu; tu w r. 1559 został powiernikiem Hozjusza; w r. 1569 jego sekretarzem. W 1571 kanonikiem frauenburskim. W 1573 mianowany przez Henryka Walezjusza sekretarzem król. W 1575 wyświęcony przez Hozjusza na księdza. W r. 1588—9 posłuje do Rzptej Weneckiej i do papieża. W r. 1592 posłem do w. księcia Etrurji Ferdynanda, do pap. Klemensa VIII i do wicekróla Neapolu. Nobilitowany przez Zygmunta III.

Zm. 3 kwietnia 1600 r. (1603?) w Neapolu.

Ważniejsze dzieła:

a) „Stanislai Hosii... vita". Romae. 1587.

b) „De rebus gestis Stephani I Regis Poloniae... contra Magnum Moschorum Ducem narratio". Romae. 1582.

c) „Spongia, qua absterguntur convicia et maledicta equitis Poloni contra Jesuitas". Kraków. 1590. 2 wyd. w Ingolsztadzie. 1591; 3. w Neapolu. 1592.

d) „Ministromachia...". Kraków. 1591. 2 wyd. 1592.

e) „Piarum meditationum progimnasmata". Neapol. 1594.

Broszura „Konfederacjej w Warszawie r. 1573... rozbieranie...", wyd. z rękop. przez Czubka w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia" (1906) (str. 565—578), jest przekładem pisma Hozjusza.

Kilka utworów Reszki wydruk. z rękop. Wierzbowski w „Wiersze polityczne... z XVI w.". (1907). *(Bibl. zapomn. poetów...)*.

Listy. a) Stanislai Rescii epistolarum liber unus". Neapoli. 1594. Dwa listy stąd do Szymonowicza przytacza Bielowski; w przekł. polskim jeden Wiszniewski w Hist. liter. VI, 279 n. b) 16 listów pol. do Anny Jagiellonki, Zygmunta III, Jana Zamojskiego i inn. ogł. A. Grabowski w „Starożytn. histor. pol." II. c) 2 listy pol. do J. Młodziejowskiego z r. 1586, list łac. do króla Stefana z r. 1586, 3 listy pol. do Zygmunta III z r. 1588 i list pol. do B. Kosa z r. 1595 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", I.

„Diarium Stanislai Rescii. 1583—1589". Wyd. Czubek. w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*, t. XV. 1916.

Brückner nazywa Reszkę „znakomitym stylistą polskim" (zob. *Pam. Liter.* 1908, str. 232); zob. np. „Przestrogę pastyrską do miasta Warszewskiego" (Poznań. 1585) z listem o jubileuszu rzymskim r. 1575. Jest to list do Olbrychta Łaskiego z r. 1575, wydruk. ponownie, z rękopisu, przez Wierzbowskiego w „Materjałach...". (I, 182—194), „napisany pyszną polszczyzną, którejby się i Skarga nie powstydził" (Brückner; zob. rec. „Materj." w *Kwart. histor.* 1900).

Literatura o Stanisławie Reszce.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 85.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 475—6.
3. Eichhorn: Der ermländ. Bischof u. Cardinal Stanislaus Hosius. I, 2—12.
4. Heck: Szym. Szymonowicz. Str. 129, i indziej.
5. Grabowski: Liter. arjańska...
6. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig... Str. 466—475.

15. KACPAR SAWICKI. (Kryptonim *Cichocki*).

Zob. wyżej, str. 312.

16. KACPAR CICHOCKI.

Daty ur. i śmierci i szczegóły z życia nieznane. Ur. w Tarnowie i tu szkoły ukończył; wyższe nauki pobierał w akad. krak. Był wychowawcą ks. Ostrogskich. Następ. został kapłanem; lat 6 przebył na dworze prymasa Uchańskiego. Był kanonikiem i proboszczem sandomierskim.

Ma być autorem:

a) Anatomia Consilii editi de stabilienda pace Regni Poloniae Jesuitis pulsis... Kraków. 1611. (W obronie jezuitów; odpowiedź na broszurę Szczęsnego Herburta). To po polsku p. t. „Rozbiór Rady danej do ustalenia pokoju Polski wypędziwszy Jezuitów"... (Kraków. 1611). (Pod imieniem Łukasza Linowskiego).

b) „Alloquiorum Osiecensium sive variorum familiarium sermonum libri quinque..." Kraków. 1615. (Przeciwko różnowiercom i Jakubowi VI królowi angielskiemu.

Dickenson, poseł Jakuba, domagał się od Zygm. III zadośćuczynienia za obrazę króla; jego mowę w oryginale łac. ogł. w t. I *Archiwum Kom. Hist.).*

Autorem obu dzieł, wedł. jez. Wielewickiego (a za nim Brücknera) ma być jez. Kacpar Sawicki (zob.). Brown przeczy.

List do Jacka Młodziejowskiego z r. 1586 (po łac.) i inne listy i dokum. ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Kacprze Cichockim.

1. Wiszniewski: Hist. lit. VIII, 241—243.
2. Art. w *Enc. Orgelbr.*
3. Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. Str. 365.
4. A. Sokołowski: Spór o książkę. *Archiw. Kom. histor.* I 401—405.
5. Brückner: Dzieje liter. I, 223—4.

17. MARCIN ŚMIGLECKI.

Zob. wyżej, str. 224.

18. MARCIN ŁASZCZ.

Rodem z Kalisza. Ur. ok. r. 1550. Wstąpił do jezuitów w r. 1570. Był rektorem kolegjów we Lwowie i w Lublinie. W końcu przełożonym domu profesów w Krakowie.

Zm. 23 maja 1615 w Krakowie.

Pisał broszury polemiczne przeciwko różnowiercom. Używał pseudonimów: Szczęsny Żebrowski, Marcin Tworzydło i Mikołaj Issiora.

Wyd. m. in.:

a) „Okulary na zwierciadło nabożeństwa Chrześcjańskiego...“. Wilno. 1594.

b) „Judicium albo Rozsądek, ...o konterfekcie Jezuitów, z Equesa łacińskiego pod maszkarą Prawdzica na polski język przeczynionym“. Wilno. 1594.

c) „Recepta na plastr Czechowica ministra nowokrzczeńskiego...“. Kraków. 1597.

Literatura o Marcinie Łaszczu.

1. E. Słowacki: Dzieła III, 126 (o Recepcie).
2. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 99—100 i indziej.

3. Maciejowski: Polska pod wzgl. obycz. I, 408—412.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 364, 369—70.
5. Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. str. 264—5.
6 Grabowski: Liter. arjań. 269—72 i indziej.
7. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter... Str. 476, i indziej.
8. Brückner: Różnowiercy Polscy, 267 i indziej.
9. Tretiak: P. Skarga w dziejach i liter. Unji Brzeskiej, str. 339 (w Dopełn.).

19. ANDRZEJ JURGIEWICZ.

Wychowaniec jezuitów wileń. Dr. teol. magister nauk wyzwol. i filoz. Kanonik katedr. wileński. Ulubieniec kardynała Jerzego Radziwiłła, z którym jeździł do Rzymu. Zaciekły polemista (pamflecista); zacięty przeciwnik Wolana.

Zm. w r. 1640, w Wilnie.

Pisma Jurgiewicza:

a) „Anatomia Libelli famosi et scurrilis Andreae Volani...“. Wilno. 1591.

b) „Bellum quinti evangelii...“. Wilno. 1594. Toż Kolonja. 1595. Toż p. t. „Quod Evangelici falso de sua admirabili harmonia et consensu gloriantur“. B. m. i r.

c) „De pio et in Sancta Ecclesia iam inde ab Apostolis receptissimo Sacrarum Imaginum usu...“. B. m. (Wilno. 1586).

d) „Quaestiones de haeresibus nostri temporis Andreae Volano... per Andr. Jurgievicium... propositae“. Wilno. 1590. Toż po pol.: „Kwestji kilkadziesiąt, albo Pytania Katolickie...“. Kraków. 1590.

e) „Mendacia et convitia evangelica Andreae Volani...“. Wilno. 1588.

f) „Ad quinquaginta duas Quaestiones Gregorii Żarnovitae... Responsio per A. Jurg“. Brunsberga. 1592.

g) Quinti Evangelii professores antiquissimi et celeberrimi Nullus et Nemo...“. Wilno. 1599. Toż, Monasterii. 1602. Toż t. 1603. Przekł. franc. w Paryżu. 1608; niem. w Moguncji. 1603.

h) „Responsio R. D. Andreae Jurgevicii... ad famosum Andreae Volani contra Summum Pontificem libellum...“. Wilno. 1590.

Literatura o Andrzeju Jurgiewiczu.

1. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 89—90, i indziej.
2. M. Baliński: w studjum o Andrzeju Wolanie. („Pisma historyczne", III, 82—95 i 107—112).
3. T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katol. literatury... Str. 477—479.

20. MARCIN Z KLECKA.

Proboszcz w Miejskiej Górce. Uczył się medycyny w Padwie.

1. „Proca na ministry i na wszystkie heretyki...". Kraków. 1607.

2. „Zwierciadło Saskie albo Majdeburskie, w którym każdy ogląda ministry pruskie, litewskie, mazowieckie, ruskie, sląskie i też polskie". Poznań. 1610.

3. „Obrona przeciwko morowemu powietrzu doświadczona...". Poznań. 1605. 2 wyd. p. t. „Prezerwatywa przeciwko m. p. d. Poznań. 1624.

Brückner w rec. dzieła T. Grabowskiego o Skardze, zarzuca mu, że pominął Marcina z Klecka, „pogromcę szpeku Augsburskiego". (*Pam. Liter.* 1913, str. 104).

Literatura o Marcinie z Klecka.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 183—4, VIII, 223, IX, 113 i 563.
2. Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczajów... I, 282—4.

21. MATEUSZ BEMBUS.

Wielkopolanin. Ur. się ok. 1560 w Poznaniu. W r. 1581 (czy 1587) został jezuitą. Stop. dr. teol. otrzymał w akademji wileńskiej. Był przez lat kilka nauczycielem, potym rektorem kolegjum w Poznaniu, a nast. rządził zgromadzeniem jezuitów w Krakowie, wreszcie prowincjałem (krótko). W końcu był kaznodzieją nadwornym Zygm. III.

Zm. 30 lipca 1645 r. w Krakowie.

Pisał po pol. i po łac.

Pisma jego wyliczają Brown i Estr.

Z kazań zasługuje na uwagę:

a) „Wizerunek szlachcica prawdziwego w kazaniu na pogrzebie WP... Andrzeja Boboli...". Kraków. 1617. 2 wyd. Wilno. 1629.

b) „Kometa, to jest pogróżka z Nieba...". Kraków. 1619. Toż przerob. przez innego p. t. „Trąba gniewu Bożego...". Kraków. 1648. Poraz drugi przerob. przez Załuskiego bisk. kijow. B. m. 1746.

c) „Żałoba albo kazanie... na pogrzebie... Andrzeja ze Bnina Opalińskiego bisk. pozn....". Kraków. 1624.

d) „Wzywanie do jedności katolickiej narodu Ruskiego religjej greckiej z Kościołem Rzymskim...". Kraków. 1629. 2 wyd. Lwów. 1630.

Literatura o Mateuszu Bembusie.

1. Łukaszewicz: Obraz histor.-statystyczny m. Poznania.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 648—51.
3. Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus.
4. Mecherzyński: Hist. wym. II, 442—448.
5. T. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter... 621—2.
6. K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w. Warszawa. 1914. Str. 20—22.

22. MIKOŁAJ ŁĘCZYCKI. *(Lancicius).*

Ur. w Nieświeżu w r. 1574, z ojca Daniela, drukarza. Pierwotnie kalwin, w r. 1590 nawrócił się na katolicyzm. W r. 1592 wstąpił do zakonu jezuitów w Krakowie. Kształcił się nast. w Rzymie, gdzie przebył l. 14. Powróciwszy do kraju, był prof. w akad. wileńskiej; potym rektorem kolegjów w Kaliszu i Krakowie. W końcu prowincjałem litewskim.

Zm. 16 maja 1652 w Kownie.

Głośny w swoim czasie teolog.

Napisał ok. 30 dzieł, przeważnie w jęz. łac., które wyliczają Brown i Estreicher.

Wyd. zbior. a) Nicolai Lancicii S. J. Opusculorum spiritualium tomi duo. Antwerpja. 1650. b) „Opera omnia spiritualia... 7 t. Ingolstadt. 1724.

Literatura o Mikołaju Łęczyckim.

1. K. Kojałowicz i Balbinus: Vita venerabilis Patris Nicolai Lancicii. Praga. 1690.
2. Życiorys w *Przyj. ludu.* 1822.
3. Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus.
4. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

23. MIKOŁAJ CICHOWSKI. *(Cichovius).* (U Browna mylnie Cichocki).

Ur. w Polsce ok. 1598. W r. 1615 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu nauk był nauczycielem w kolegjach (w Poznaniu); był prefektem i misjonarzem. Zaciekły polemista; występował w swych pismach głównie przeciwko arjanom. Zm. 27 marca 1669 r. w Krakowie.

Pisma jego pol. i łac., druk. w latach 1641—1666, wylicza Brown (str. 144—146).

Literatura o Mikołaju Cichowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 399—400 i indziej.
2. Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. 144—146.
3. Ks. Załęski: Hist. jez. III.
4. T. Grabowski: Literatura Arjańska. 477—487 i indziej.

Rzeczpospolita Babińska.

Założona we wsi Babinie, niedaleko Lublina, w połowie w. XVI-go przez Stanisława Pszonkę, sędziego lubelskiego, i Piotra Kaszowskiego, również sędziego lubelskiego. Było to kółko humorystów i facecjonistów. Najznakomitsze osoby piastowały jakoby urzędy w tej Rzpltej, jak Jan Zamojski, Rej, Trzycieski, Paprocki, Szarzyński, Jan Kochanowski, Jędrzej Morsztyn i inni. Przetrwała Rzplta Babińska aż do ostatniej ćwierci w. XVII-go.

Akta Rzptej Babińskiej czyli „Urzędników Babińskich regiestr“ wyd. St. Windakiewicz (1895). Pierwszą wiadomość o Rzptej Babińskiej podał Stanisław Sarnicki w swych „Annales“ w r. 1587. „Rejestr“ zaczął prowadzić w r. 1601 Jakób Pszonka[1]), syn Stanisława (zm. 1580); po jego śmierci w r. 1622 zięć tegoż, Wacław Zamojski; zakończył syn Jakóba, Adam Pszonka, chorąży chełmski i podkomorzy lubelski, w r. 1677.

„Urzędników Babińskich Rejestr“ to zbiór nominacji, konceptów i facecji.

[1]) „Pamiętnik Jakóba Pszonki“. (Lwów. 1874) wyd. A. Bielowski.

„Akta Rzeczypospolitej Babińskiej według oryginalnego rękopisu wydał Stanisław Windakiewicz“. (*Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce.* Tom. VIII. Kraków. 1895).

Wind. przedrukował tu nadto następ. źródła do historji Rzptej Babińskiej:

a) Sarnickiego: Descriptio Reipublicae Babinensis.

b) Bartłomieja Wrzesnianina: Carmen... de jure Babinensium antiquissimo... (druk. w Krakowie 1617).

c) Bezimiennego: Inclitae Babinensis Monarchiae brevis descriptio.

d) Jana Achacego Kmity: Morocozmea Babińskie.

Literatura o Rzeczypospolitej Babińskiej.

1. Ks. Szaniawski w *Pam. War.* 1818, luty (i w *Rozmaitościach.* 1818).
2. Maciejowski o Aktach Rzptej Babiń. w Dodatkach do Piśm. pol., str. 258—265.
3. St. Tarnowski: Rzpta Babińska. *Przegl. pol.* 1882 i *Słowo.* 1882, nr. 114—121.
4. St. Windakiewicz: O Rzptej Babiń. (Wstęp do Aktów...).
5. K. Bartoszewicz: Rzpta Bab. *Ateneum.* 1895, maj—lipiec, toż osobno. Lwów. 1902. (Przedruk z „Przedświtu“).
6. Chmielowski w *W. Enc. Powsz. ilustr.*
7. Gloger: Bab. Rzpta w *Enc. Staropol.* I, 1900.

B. Poeci.

1. JAN KOCHANOWSKI (Jan z Czarnolasu, *Joannes Cochanovius*).

Ur. w r. 1530 w Sycynie, w wojew. sandomierskim (w Radomskiem) z o. Piotra h. Korwin, sędziego sandomierskiego, i Anny z Białaczowa, h. Odrowąż. Gdzie pobierał początkowe nauki nie wiemy. W r. 1544 zapisał się na wydz. artium w uniwers. krakowskim; jak długo tu się kształcił i przebywał w Krakowie niewiadomo. Z Krakowa wrócił w strony rodzinne, kiedy? niewiadomo. W r. 1551 czy 1552 udał się do Włoch,

na dalsze studja. W r. 1552 zapisał się na uniw. w Padwie gdzie przebył lat kilka, studjując pod kierunkiem sławnego humanisty Robortella; (kolegował w Padwie z Nideckim, Fogelwederem i Januszowskim); pisze wiersze łacińskie (elegje i epigramaty erotyczne). W r. 1556 jest w Paryżu; już w r. 1557 wrócił do kraju, na wieść o śmierci matki. W r. 1559 otrzymał w spadku połowę Czarnolesia. W r. 1563 był dworzaninem Jana Firleja, woj. lubel. i marsz. w. kor. (jednego z przywódców obozu różnowierczego). W tym czasie zawiązał bliższe stosunki z Filipem Padniewskim, bisk. krak. i podkanclerzym, i z Piotrem Myszkowskim, podkancl. (później. bisk. płockim). Dzięki protekcji Myszkowskiego dostaje się na dwór królewski; być może już w. r. 1564 zostaje dworzaninem królewskim (jednym z sekretarzy). W r. 1568 towarzyszy król. Zygm. Augustowi w wyprawie przeciw Iwanowi Groźnemu. W r. 1569, czy też na samym pocz. r. 1570, K. opuścił dwór królewski i osiadł na wsi, w Czarnolesiu. W r. 1574 lub 1575 ożenił się z Dorotą Podlodowską. (W r. 1575 był na zjeździe stężyckim i na sejmie elekcyjnym warszawskim). Z Stefanem Batorym i z Janem Zamojskim zawarł bliższe stosunki. Ofiarowanej sobie przez króla godności kasztelana połanieckiego (1576) nie przyjął. W r. 1579 mianowany wojskim sandomierskim.

Zm. 22 sierpnia r. 1584 w Lublinie. Pochowany w Zwoleniu.

Twórczość Kochanowskiego.

Czas powstania wielu utworów Kochanowskiego nie jest znany, nawet w przybliżeniu; wypowiedzieli badacze co do tego tylko różne, mniej lub więcej przekonywające, hypotezy; dat więc powstania tych utworów dokładnie określić nie można.

Pierwsze próby poetyckie Koch., w języku łacińskim, powstały prawdop. już w czasie studjów uniwersyteckich w Krakowie (ok. r. 1545) (według Małeckiego i Brücknera); były to zapewne wiersze erotyczne; ale, czy je ogłosił później drukiem i które, nie wiemy. Przypuszczenia Plenkiewicza co do tych pierwocin są dowolne.

Małecki zdaje się przypuszczać, że już w tej dobie Koch. próbował tworzyć i polskie poezje (tak sądzi i Plenkiewicz). Chlebowski przypuszcza również, że na wzór Reja i Trzycieskiego, pisał Koch. już w Krakowie (przed wyjazdem zagranicę) pieśni religijne polskie, że wtedy (ok. r. 1550) prawdop. powstała „Pieśń o potopie“ i pieśń „O zburzeniu Sodomy“; (autorstwo Koch-go tej ostatniej zakwestjonowane).

Okres padewski (1552—1556) i paryski (1556—7). W Padwie (nie w Paryżu) zaczął Koch., wedł. Brücknera, pisać pierwsze wiersze polskie; były to erotyki dla Lidji; jednocześnie tworzył erotyki i epigramaty łacińskie. Wedł. Pilata pierwsze poezje polskie zaczął pisać w Paryżu. Dawniej twierdzono (idąc za Janem Szczęsnym Herburtem (zob. o nim niżej), który w r. 1612 podał świadectwo Jana Zamojskiego), że pierwszym wierszem Koch. polskim był hymn „Czego chcesz od nas Panie...“, napisany w Paryżu; dziś jeszcze są tego zdania Bobowski, Tarnowski, Plenkiewicz, Nehring, Wierzbowski i Chrzanowski. Brückner odrzucił tradycję Herburta; wedł. niego pieśń ta powstała może ok. r. 1560; Dobrzycki przypuszcza, że powstała w l. 1557—1562. Chmielowski, Chlebowski, (dawniej i Brückner) oraz Pilat sądzili, że powstała w dobie przekładania Psałterza. (Nb. pierwodruk jej ukazał się w r. 1564, przy poem. „Zuzanna“).

Poemat „Szachy“ (pierwodruk z r. 1566?) powstał wedł. Małeckiego, Chlebowskiego i Witkowskiego, we Włoszech (ok. r. 1555); wedł. Plenkiewicza i Nehringa, w podróży morskiej z Włoch do Francji (w r. 1556). Natomiast wedł. Brücknera napisany po r. 1560, a wedł. Wierzbowskiego w r. 1562; w r. 1556 jakoby tłumaczył K. tylko ustępy z Vidy. (Do okresu padewskiego, zupełnie dowolnie, odnosi Plenkiewicz czas powstania szeregu fraszek, anakreontyków i „Monomachji Parysowej“).

W Padwie i Paryżu powstały niewątpliwie tylko elegje łacińskie i niektóre epigramaty (foricoenia). Do czasów padewskich (włoskich) odnoszą jeszcze powstanie: „Carmen macaronicum“ Małecki i tłumaczenie polskie „Fenomenów“ Arata Chlebowski.

Okres 1557—1569. Ok. r. 1557—58, po powrocie do kraju, Koch. napisał prawdop. „Pieśń o potopie“ (pierwodruk z r. 1558). W tym czasie powstały: prawdop. w r. 1561 „O śmierci Jana Tarnowskiego“ (druk. 1561), w r. 1562 „Zgoda“ i „Zuzanna“ (druk. w r. 1564), w r. 1562 „Satyr“ (druk. 1564) i „Pamiątka

Janowi z Tęczyna“ (pierwodruk prawdop. z r. 1563); być może: „Szachy“ (wedł. Brücknera, Wierzbowskiego i Pilata), „Carmen macaronicum“ (wedł. Brücknera ok. 1558, wedł. Tarnowskiego i Plenkiewicza ok. r. 1568, ale wedł. Chlebowskiego dopiero w r. 1579); „Wróżki“ powstały wedł. Brücknera w r. 1567, wedł. Bobrzyńskiego i Tarnowskiego w r. 1569, a wedł. Plenkiewicza w ciągu sejmu r. 1564; (natomiast wedł. Pilata w latach 1570—72). W tym okresie powstały niektóre „pieśni“ i „fraszki“; prawdop. w okr. dworskim (1562—68) (wedł. Pilata) „Carmen macaronicum“, „Broda“, przekład „Fenomenów“ Arata, „Muza“ i „Dziewosłąb“. W r. 1569 (może już w Czarnolesiu) powstał poemat „Proporzec“ (pierwodruk prawdop. w r. 1569).

Okres czarnoleski 1569—1584. W tym czasie powstało wiele „fraszek“ i „pieśni“. W l. 1570—1579 prawdop. „Sobótka“ (wedł. Dobrzyckiego; wedł. Pilata w l. 1570—75; wedł. Tarnowskiego ok. 1572—4; wedł. Plenkiewicza w r. 1574; wedł. Brücknera może w r. 1571; wedł. Rymarkiewicza z końcem r. 1571 lub początkiem 1572; ale wedł. Chlebowskiego w r. 1567 lub 1568). Ok. r. 1571 rozpoczął przekład „Psałterza“ (jak widać z listu do Fogelwedera z r. 1571); wedł. Brücknera, ze 30 psalmów przełożył K. już w l. 1566—71, (ps. 20 w r. 1567); (J. Przyborowski twierdził, że w r. 1571 miał już K. 30 psalmów gotowych). Pod koniec r. 1577, wedł. Pilata, (str. 246 [1]), (na pocz. 1576, wedł. Chlebowskiego) napisał „Odprawę posłów greckich“ (pierwodruk w r. 1578); w r. 1577 „Orpheus Sarmaticus“; może ok. r. 1577 „Monomachię Parysową“ (wedł. Brücknera, Tarnowskiego, Nehringa, Pilata); w r. 1578 powstały „Dryas Zamchana“ i „Dryas Zamechska“, w r. 1579 lub 1580 „Treny“; w r. 1579 pieśni: „O wzięciu Połocka“, „O statecznym słudze Rzpltej“ i „O uczciwej małżonce“; w r. 1582 łac. „Epinicion“ i „Jezda do Moskwy“; w r. 1583 łac. „Epitalamion“ na zaślubiny Zamojskiego z Gryzeldą Batorówną. W tym okresie napisał też K. prawdop. większość swoich ód łacińskich, wyd. w r. 1580 p. t. „Lyricorum libellus“.

[1]) W innym miejscu (str. 220) twierdzi Pilat, że „Odprawa“ napis. przed r. 1577.

Bibliografja pierwodruków utworów Kochanowskiego łacińskich.

1. M. T. Ciceronis Aratus ad graecum exemplar expensus et locis mancis restitutus per. J. Cochanovium. Kraków. 1579. 2 wyd. 1612.

2. J. Cochanovii Elegiarum libri IV. Ejusdem Foricoenia sive Epigrammatum libellus. Kraków. 1584. 2 wyd. t. 1612.

3. J. Cochanovii Lyricorum libellus. Kraków. 1580. 2 wyd. 1612.

4. J. Coch. Ad Stephanum Bathorreum regem Poloniae inclytum, Moscho debellato et Livonia recuperata Epinicion. Kraków. 1583.

5. Dryas Zamchana... Pan Zamchanus. 1578.

6. De expugnatione Polottei. Ode J. C. Warszawa. 1580.

7. J. Coch. In nuptias Illustrium Joannis de Zamoscio... ac Griseldis Bathorreae... Epithalamion. 1583?

Bibliografja pierwodruków utworów Kochanowskiego polskich.

1. „Pieśń o potopie“. B. m. i r. (1558); (przedr. homogr.).

2. „O śmierci Jana Tarnowskiego“. Kraków. 1561.

3. „Pamiątka... Janowi z Tęczyna“. B. m. i r. (prawdopod. w r. 1563). (Przedruk tekstu tego 1-go wyd., znacznie się różniącego od tekstu r. 1586, w *Pam. liter.* 1907).

4. „Zgoda“. W Krakowie. 1564 (faksim. Kraków. 1883). 2 wyd. Kraków. 1565.

5. „Satyr albo Dziki mąż“. B. m. i r. (Kraków. 1564).

6. „Zuzanna“. B. m. i r. (1564). Na stronie ostatniej jest „Czego chcesz od nas Panie“; (homogr. Kraków).

7. „Szachy“. Kraków, b. r. (1566?). 2 wyd. 1585; (przedr. homogr.).

8. „Proporzec albo Hołd pruski“. Pierwsze wyd., prawdop. z r. 1569, zaginione; późniejsze z r. 1587.

9. „Odprawa posłów greckich“. W Warszawie. 1578 (na końcu „Orpheus Sarmaticus“).

10. „Dryas Zamchana polonice et latine. Pan Zamchanus latine. Lwów. 1578.

11. „Psałterz Dawidów". Kraków. 1578. (Przyborowski i Estreicher, a za nimi Dobrzycki, przypuszczają istnienie dwu wydań o parę lat wcześniejszych, ok. 1575). 2 wyd. Kraków. 1579. Następne wyd. z w. XVI i XVII: 1583 (1585), 1586 (4 odbicia), 1587 (2 odb.), 1601, 1606 (3 odb.), 1607, 1609, 1610, 1612 (1614), 1617, 1629, 1641. (20 kilka wydań).

„Melodiae na psałterz polski przez Mikołaja Gomółkę uczynione". W Krakowie. 1580.

12. „Siedm psalmów pokutnych J. K." W Krakowie. 1579.

13. „Threny". W Krakowie. 1580. 2 i 3 wyd. 1583; (homogr. 1884).

14. „Pieśni trzy". W Warszawie. 1580. (O wzięciu Połocka. O statecznym słudze R. P. O uczciwej małżonce).

15. „Jezda do Moskwy". W Krakowie. 1583; (homograf. 1883). 2 wyd. p. t. „Wtargnienie do Moskwy". B. m. i r.

16. „Epithalamium na wesele... Pana JM. Krzysztofa Radziwiłła..." W Krakowie. 1584; (faksim.).

17. „Fraszki". W Krakowie. 1584. 2 wyd. 1584. 3. 1590, 4. 1604, 5. 1608, 6. 1612, 7. 1617, 8. 1629, 9. 1639.

18. „Jan Kochanowski". W Krakowie. 1585. (Łazarz). 2 wyd. 1585, 3. 1586, 4. 1598, 5. 1600, 6. 1604, 7. 1611 (Piotrkowczyk), 8. 1617, 9. 1629, 10. 1639.

19. „Pieśni J. K. księgi dwoje". W Krakowie. 1586.

20. „Wróżki". Kraków. 1587.

21. „O Czechu i Lechu historja naganiona". Kraków. 1589.

22. „Fragmenta albo pozostałe pisma Jana Kochanowskiego". Kraków. 1590. 2 wyd. 1604, 3. 1608, 4. 1612, 5. 1617, 6. 1629, 7. 1639.

23. „Nowy karakter polski z drukarnie Łazarzowey: y Ortographia polska: Jana Kochanowskiego..., Łukasza Gornickiego... Jana Januszowskiego. R. P. 1594". (Wyd. homogr. Poznań. 1882).

„Ortografję polską" wydruk. poraz pierwszy Jan Ursinus w swej Gramatyce łacińskiej z r. 1592 (podobiznę podał Wisłocki); poraz drugi, w tekście rozszerzonym, Januszowski w „Nowy karakter polski..." w r. 1594.

Pierwsze wydanie zbior. dzieł pol. ogł. Januszowski p. t. „Jan Kochanowski". Kraków. 1585 i dopełnienie p. t. „Fragmenta albo pozostałe pisma J. K." Kraków. 1590.

Zob. też bibliografję podaną u Przyborowskiego w „Wiadomość o życiu i pism. J. K." (1857) i u Estreichera w Bibliografji.

Wyd. zbior. nowsze. Z wydań zbiorowych dzieł J. K. najważniejsze: „Jana Kochanowskiego Dzieła wszystkie". Wydanie pomnikowe. 4 tomy. Warszawa. 1884. T. I i II zawiera utwory polskie; t. III łacińskie z przekładem polskim; t. IV oprócz monografji J. Koch. przez Plenkiewicza, utwory łacińskie z rękopisu Osmólskiego, nie włączone do poprzednich wydań poezji łac. Kochan.

(Oceny tego wyd.: a) Brückner w *Archiv f. slav. Phil.* VIII. 1885. b) Świeżawski w *Wiadom. bibliograf.* 1885. c) Bem w *Prawdzie.* 1883.

Wydanie to nie obejmuje następujących utworów Koch.:

1. Fraszki „O Xiędzu", ogłoszonej z rękop. przez Brücknera w *Arch. f. slav. Philol.* 1885.

2. Wiersza łaciń. dedykacyjnego Grzepskiemu. (Zob. art. Kallenbacha w *Przegl. pol.* 1884).

3. „Ortografji polskiej" (wyd. w 1594).

4. Listu do Fogelwedera z r. 1571.

5. Listu do Zamojskiego przy wyd. „Trzech pieśni" z r. 1580.

6. Wierszy przypuszczalnie Koch.: a) Pieśni „O zburzeniu Sodomy" (zob. art. Chlebowskiego), b) Wierszy łac., ogł. przez Sasa w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 18, c) Nagrobkowego wiersza Pisarskiej (zob. art. Łepkowskiego).

7. Nie uwzględnia odmianek: a) z tekstu „Trzech pieśni", z wyd. 1580, b) z tekstu odpisu „Zgody" z r. 1562—3; c) z tekstu „Zgody" z wyd. 1565, d) z tekstu

„Pamiątki Janowi z Tęczyna“ z r. 1563; tekst przedruk. w *Pam. liter.* 1907, e) z tekstu elegji łaciń. z rękop. Osmólskiego, f) z tekstu „Sobótki“, odpisu współcz.

Autografy i odpisy współczesne Kochanowskiemu. Z autografów Kochan. dochowały się: a) list do Fogelwedera z r. 1571, reproduk. w podobiznie w Broel-Platera „Zbiorze pamiętników“, I; (podobizna podana w monogr. o K. Plenkiewicza, jest tylko podobizną zakończenia listu); tekst listu podaje Löwenfeld w swej monogr. 151 — 152, b) „Dryas Zamchana“; całość w podobiznie z rękop. bibl. Zamoj. podana w III t. „Dzieł wszystkich“; podobiznę początku poematu podał Przyborowski w *Kłosach.* 1885, nr. 1026.

Z odpisów współcz.: a) odpis „Zgody“ z r. 1562—3 w bibl. kapit. katedr. krakowskiej; tekst wydruk. Polkowski w *Przegl. pol.* 1884. b) odpis „Sobótki“, może o 10 lat od pierwodruku wcześniejszy (wedł. Brücknera), w bibl. Zamoj. c) odpis 21 elegji łacińskich z r. ok. 1564, o 20 lat od pierwodruku wcześniejszy, w bibl. publ. petersburskiej (niegdyś Załusk.); jest to t. zw. rękopis Osmólskiego, był bowiem pierwotnie własnością Jana Osmólskiego z Pobiednik, herbu Bończa, akatolika z Lubelskiego, przyjaciela Trzycieskiego i Reja. Rękopis zawiera: a) odpis dwu pierwszych ksiąg elegji łacińskich w pierwotnej, wcześniejszej redakcji, pomiędzy niemi trzy elegje niedrukowane (w 1584). b) „Ode ad Venerem, conversa ex Graeco Sapphus“, tłumaczenie, nie przeróbka, jaką z druku znamy. c) „Pieśń“ = pieśni 3-ej „Fragmentów“. d) „Czego chcesz od nas Panie...“, tekst polski z tyt. łac. „Gratiarum actio pro victu“. W innym rękopisie petersburskim (również Osmólskiego?) znajduje się nieznany wiersz Koch. p. t. „De electione, coronatione et fugas Galli“. Brückner w art. „Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego“ (*Ateneum.* 1891, II) wykazuje w ogólności różnice między tekstem rękopiśmiennym elegji a drukiem z r. 1584 pod względem treści i formy; podaje w przekładzie polskim kilka elegji znanych, w pierwotnej redakcji, oraz utwory nieznane. Tekst łaciński nieznanych wydrukował poraz pierwszy Plenkiewicz w dodatku do

monografji Kochanowskiego i poprawniej Senger w „Dwie pietierburgskija rukopisi...“ (1905). (Zob. bibliogr. literatury o Kochan.).

Listy Koch.: a) List do Fogelwedera z r. 1571 (wyd. Broel Plater). b) List do Zamojskiego z 14 stycz. 1580; we wstępie do „Trzech pieśni“ (Kraków. 1580); wyjątki przytacza Chmielowski w rozpr. „Ostatnie lata życia J. Kochanowskiego“. c) List do Zamojskiego z r. 1577, jako przedmowa do „Odprawy posłów greckich“.

Przekłady: a) utworów łaciń. na jęz. polski. Tłumaczyli je głównie K. Brodziński: „Elegje Jana Kochanowskiego...“ Warszawa. 1829, i L. Kondratowicz wszystkie prawie poezje łacińskie w „Przekładach poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej“. Wilno. 1851—52. Wydano te przekłady razem p. t. „Rymy łacińskie Jana Kochanowskiego przekładania K. Brodzińskiego i L. Kondratowicza“. Kraków. 1882. Dosłowny przekład polski prozą wszystkich utworów łacińskich Kochan. przez Teofila Krasnosielskiego podany obok tekstu łacińskiego w t. III wyd. pomnikowego „Dzieł wszystkich“. „Gallo crocitanti“ przełożył, oprócz Kondratowicza, J. Ejsmond („Polska w pieśniach cudzoziemskich“. Warszawa. 1915, str. 48—52). b) utworów polskich na jęz. łac.: Sarbiewski przetłumaczył trzy pieśni; Kniaźnin — „Treny“ i „Muzę“ w „Carmina...“ Warszawa. 1781.

Literatura o Janie Kochanowskim.

Przyczynki do bibliografji utworów Koch.:

1. Przyborowski: Wiadomość o pierwszym i drugim wydaniu „Jezdy“ J. Koch. *Wiadom. bibliograf.* 1883.
2. Pawiński: J. K. Przyczynek do bibliografji r. 1583. *Tyg Ilustr.* 1884. (O 1 wyd. „Jezdy do Moskwy“).
3. Przyborowski: J. Koch. „Pieśń o potopie“. *Aten.* 1876, I.
4. Polkowski: O rękopisie nieznanym poematu „Zgoda“ Kochanowskiego. *Przegl. pol.* 1884.
5. Kopia: Trzy epigramata J. Koch. *Aten.* 1888, IV.
6. Krček: Epigramat J. Koch. *Aten.* 1890?
7. Krček: Słów kilka o wydaniu „Zgody“ J. Koch. z r. 1565 *Pam. liter.* 1903.
8. Badecki: Pierwsze wydanie „Pamiątki Janowi z Tęczyna“ J. Koch. *Pam. liter.* 1907.

Monografje.

1. Plenkiewicz: Jan Kochanowski, jego ród, żywot i dzieła. Warszawa. 1897. (T. IV. „J. Kochan. Dzieł wszystkich“). (Oceny: a) Brückner w *Prac. filol.* V i w *Archiv f. slav. Phil.* XXI (1899); b) Tarnowski w *Przegl. pol.* 1898; c) Mazanowski w *Przegl. powsz.* 1898).
2. Tarnowski: Jan Kochanowski. (Studja do historji liter. pol. Wiek XVI). Kraków. 1888. (Oceny: a) Chmielowski: Dzieło o Janie z Czarnolasu. *Aten.* 1888, IV; b) Chlebowski w *Życie.* 1888 i w „Pismach“, II; c) Nehring w *Kwart. histor.* 1889; d) Plebański w *Bibl. Warsz.* 1888, IV.

Treściwe monografje:

3. A. Mazanowski: J. K. Złoczów. 1899 *(Bibl. powsz.).*
4. Nehring: J. K. Życie i dzieła. Petersburg. 1900. (Życior. sławn. Polaków).

Życiorysy i przyczynki biograficzne:

1. J. Przyborowski: Wiadomość o życiu i pismach J. Koch. Poznań. 1857.
2. Löwenfeld: Joh. Koch. und seine lateinischen Dichtungen. Poznań. 1877.
3. Plenkiewicz: J. K. wedle najnowszych opracowań. *Aten.* 1878, IV. (Z powodu dzieła Löwenfelda).
4. Hösick: J. K. w świetle dotychczasowych wyników krytyki historyczno-literackiej. Kraków. 1908. [Życiorys głównie na podstawie dzieła Plenkiewicza].
5. J. Przyborowski: Probostwo poznańskie J. Kochan-go. *Bibl. Warsz.* 1859, I.
6. J. Bartoszewicz: Kasztelanja Połaniecka J. Koch. *Bibl. Warsz.* 1858, I i „Dzieła“ II.
7. Ks. Gacki: O rodzinie J. Koch... Warszawa. 1869.
8. Rymarkiewicz: Kolebka, dom i grób J. Koch. czyli Sycyna, Czarnolas i Zwoleń. Poznań. 1880.
9. K. Promyk (Prószyński): O Janie Kochanowskim... i o pamiątkach po nim. Warszawa. 1884 (Brosz. popularna, ale zawierająca opis miejscowości, upamiętnionych przez Koch., i kilka uwag krytycznych).
10. Małecki: J. Kochanowskiego młodość. *Przegl. pol.* 1884. i w „Z dziejów i literatury. Lwów. 1896.
11. Morawski: Wiadomość o towarzyszach K-go w uniwersytecie krakowskim. *Przegl. pol.* 1884.
12. Małcurzyński: Posiadłości rodziny Kochanowskich w ziemi radomskiej. *Bibl. Warsz.* 1884, II.
13. Windakiewicz: Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich. *Prace filol.* I. 1885.

14. Windakiewicz: Życie dworskie J. Koch. Kraków. 1886. (Odb. z *Przegl. pol.*).
15. Windakiewicz: Pobyt Kochanowskiego zagranicą. *Rocznik filarecki.* I. 1886.
16. Kallenbach: J. K. w uniwersytecie krakowskim. *Ateneum.* 1884. III.
17. Chlebowski: Pobyt Koch. na dworach panów małopolskich... *Tyg. Ilustr.* 1884, i w „Pismach“. II.
18. Rzążewski (Aer): Kochanowski w Paryżu. *Bibl. Warsz.* 1884. III i w Aera: „Opowiadania i studja“. Poznań. 1885.
19. Chmielowski: Ostatnie lata życia Jana Kochanowskiego. *Studja i szkice z dziejów liter. pol.* I (przedtym w *Kłosach.* 1885).
20. Plenkiewicz: Akta sądowe z w. XVI, użyte jako materjał do życiorysu J. K. *Archiwum do dz. lit. i ośw.* X.
21. Bobrzyński: Stanowisko polityczne J. Kochan. *Przegl. pol* 1884.
22. Hösick: Ze studjów nad Koch.... II. Koch. wobec reformacji. *Rozpr. wydz. filol., Ak. Um.,* XLIV. 1908.

Współcześnicy o Kochan.

1. Januszowski w przedm. do wyd. dzieł J. K. z r. 1585. (Przedruk. w II t. „Dzieł wszystkich“, wyd. jubil. 1884).

(2. J. Bielski w „Kronice polskiej“; 3. Heidenstein w „Joannis Zamoscii vita“; 4. Orzelski w „Interregni Poloniae libri VIII“).

5. „Vita Joannis Cochanovii“ w 2 wyd. „Aratusa“ z r. 1612, przedruk. w Starowolskiego „Hekatontas“ (1627); nowsze przedruki: Przyborowskiego w „Wiadomości o życiu i pism. Koch.“ (1857) i w III t. „Dzieł wszystkich“ J. K. wyd. jubil. (1884). Autor nieznany; Przyborowski przypuszczał, że był nim Starowolski, Nehring, że Januszowski. (Wprzekł. pol. powtórzono przy wyd. dzieł Kochan. z r. 1768 i z r. 1803).

(6. Górnicki w „Dworzaninie“).

(Poeci o K.: 7. Rej: a) Zob. Herburta przedm. do „Herkulesa Słowieńskiego“ Miaskowskiego (1612); przedruk. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 112—114; b) w „Zwierzyńcu“; 8. Trzycieski: „Threnodia in funere Joannis Cochanovii“ (1584); zob. Löwenfeld: A. Trzycieskiego wiersz na śmierć J. Koch-go. *Aten.* 1883, I; 9. Niegoszewski: „Epigrammata Joanni Cochanovio“ (1584); 10. Klonowicz: „Żale nagrobne“ (1585); 11. Miaskowski: „Lutnia Jana Kochanowskiego...“ Zob. Rymarkiewicz: Lutnia J. Koch. po zgonie tego wieszcza. Poznań. 1857; 12. Nieznany autor w „Proteusie abo Odmieńcu“ (1564); 13. Paprocki w „Gniazdo cnoty“ (1578); 14. Sarbiewski: w „De perfecta poesi“; 15. Kochowski: „Apologja za Janem Kochanowskim...“).

(Zob. też: Löwenfeld: Joh. Koch. Str. 39 i Pilat: Hist. liter. II, cz. I, str. 223).

Charakterystyki pisarza i jego twórczości w ogólności.

1. Niemcewicz: Mowa na pochwałę J. Kochan. (1808). *Roczniki Tow. Przyj. Nauk.* Warszawa. VIII.
2. Brodziński w wykładach o liter. pol. „Pisma“, t. IV (1872).
3. Brodziński: Przedmowa do „Elegje J. Koch. z łaciń. przełożone...“ Warszawa. 1829. Str. I—XXI.
4. Cegielski: O J. Kochanowskim jako poecie lirycznym. *Przyj. ludu* 1837.
5. Mickiewicz w wykładach o liter. słowiań. (Lekcja 35 i 36).
6. Kraszewski: Nowe studja literackie, II. 1843. (Przedruk. w „Wyborze pism“, t. X).
7. Wiszniewski: Histor. liter. VI, VII (1844—45).
8. Maciejowski: Piśm. pol. Tom. I.
9. Faleński: J. K. jako poeta liryczny. *Tyg. Ilustr.* 1864.
10. Bełcikowski: J. K. w „Ze studjów nad liter. pol.“ (1886) (przedtym w *Tyg. Ilustr.* 1884, II).
11. Tarnowski: O J. K. trzy odczyty. *Niwa.* 1880.
12. Chlebowski: J. K. w świetle własnych utworów. Warszawa. 1884 i w „Pismach“, II.
13. Chlebowski: Pobyt K. na dworach panów małopolskich i słówko o wpływie Ariosta na poetę. *Tyg. Ilustr.* 1884, i w „Pismach“, II.
14. Gasztowt: Poezja europejska XVI w. w stosunku do J. Kochanowskiego. *Przegl. pol.* 1884.
15. Tomkowicz: Kochanowski i poeci niemieccy XVII w. *Przegl. pol.* 1884.
16. Ziemba: Piotr Ronsard. Kraków. 1886. (Odb. z *Przegl. pol.*).
17. Bronikowski: Słowo o stosunku Kochanowskiego do Ronsarda. Kraków. 1887. (Odb. z *Przegl. powsz.*).
18. Chlebowski: Artyzm Kochanowskiego, jego czynniki i znamiona. *Aten.* 1897, i w „Pismach“, II.
19. Chlebowski: Indywidualizm jako czynnik rozwoju artyzmu polskiego w w. XVI. „Prawda ..“ Książka zbior... dla Al. Świętochowskiego. Warszawa. 1899, i w „Pismach“, I.
20. Glocke: Jan Kochanowskij i jewo znaczenije w istorii polskoj obrazowannosti XVI w. *Uniwiersit. Izwiestija.* Kijów. 1897.
21. Glocke: Rifmotwornaja psałtyr' Simieona Połockago i otnoszenije jeja k' polskoj psałtyri Jana Kochanowskago. Kijów. 1899.
22. Kożin: Kriticzeskije etiudy o niekotorych liriczeskich proizwiedienijach Jana Kochanowskago. *Uniwiersit. Izwiest.* Kijów. 1898.

23. Mansuy: Un Ronsardisant oublié—Jean Kochanowski. *Revue bleue.* 1906.
24. Dobrzycki: Przyroda w literaturze polskiej XVI w. *Pam. liter.* 1906, i w jego „Z dziejów liter. pol.“
25. Bronikowski: Ślady wpływów francuskich humanistów w epigramach J. Koch. (w książce zbior.: „Almae matri Jagiellonicae...“ Lwów. 1901.
26. Dobrzycki: Pieśni Kochanowskiego na obczyźnie. *Pam. liter.* 1906.
27. Kallenbach: Filozofja Jana Koch. *Przegl. pol.* 1888.
28. Hempel: Filozofja J. Koch. *Myśl niepodl.* 1908—9.
29. Hoesick: Ze studjów nad Kochanowskim. I. Wpływy francuskie na twórczość poety. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XLIV. 1908.
30. Szarski: Mitologja klasyczna w poezji Kochanowskiego. Kraków. 1913. *(Prace historyczno-literackie. № 3).*

Rozprawy i studja o poszczególnych utworach Kochan.

(O „Pieśniach“):

1. Cegielski: O Janie Kochanowskim jako poecie lirycznym. *Przyj. ludu.* 1837.
2. Faleński: J. K. jako poeta liryczny. *Tyg. Ilustr.* 1864.
3. Sękowski: Kilka słów o pieśniach J. Kochan-go. *Spraw. gimn. w Nowym Sączu.* 1876.
4. Parylak: O pieśniach J. Koch. z uwzględnieniem poetów klasycznych. *Spraw. gimn. w Stanisławowie.* 1879.
5. Bobowski: Polskie pieśni katolickie... do końca XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XIX, str. 21. (O pieśni „Czego chcesz od nas Panie“.
6. Bełcikowski: O nowej jakoby pieśni J. Kochan. słów kilka. Odb. z *Nowej reformy.* 1883.
7. Chlebowski: Pieśń „O potopie“. („Na pomoc“. Warszawa. 1884).
8. Kożin: Kriticzeskije etiudy o niekotorych liriczeskich proizwiedienijach Jana Kochanowskago. *Uniwiers. Izw.* Kijów. 1898.
9. Węckowski: Die romanischen Einflüsse... Poznań. 1901.
10. Windakiewicz: Erotyk Kochanowskiego. *Pam. liter.* 1902.
11. Dobrzycki: Gieneza pieśni Kochan. „Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary“. *Pam. liter.* 1902.
12. Wierzbowski: Ze studjów nad Kochanowskim. I. Pieśń „Czego chcesz od nas Panie...“ *Pam. liter.* 1904.
13. Brückner: Ze studjów nad Koch. *Pam. liter.* 1904.
14. Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904.

15. Dobrzycki: Pieśni Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLIII. (1906).
16. Mizerski: Anakreon i jego pieśni. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XXI. (1895).
17. Jarecki: Pierwsze polskie tłómaczenia Anakreonta. *Pam. liter.* 1908.
18. Chlebowski: Pieśń „O zburzeniu Sodomy". Nieznany utwór J. Kochan. („Z wieku M. Reja". Księga jubil. Warszawa. 1905), i w „Pismach", II.
19. Chlebowski: W kwestji autorstwa pieśni „O zburzeniu Sodomy". *Pam. liter.* 1906, i w „Pismach", II.
20. Simonówna: Pieśń Kochan. „Nadziei nie trzeba tracić" w tłumaczeniu niemieckim z XVII w. *Pam. liter.* 1908.
21. Chmielowski: Sobótka. Zestawienie dwu wieków i dwu indywidualności. („Studja i szkice", I; przedtym w *Tyg. Ilustr.* 1875).
22. Rymarkiewicz: Pieśń Świętojańska o Sobótce... Poznań. 1884. (Przedtym w *Aten.* 1876, IV). (Oceny: a) Kaliny w *Przegl. powsz.* 1885; b) Nehringa w *Archiv f. slav. Phil.* VIII, 1885).
23. Dobrzycki: „Ludowość" w Sobótce Kochanowskiego. *Lud.* 1905.
24. Matusiak: Sobótka. Szkic etnograficzny. *Lud.* 1907.
25 Kaszewski: Anakreon, jego dzieło i przekłady polskie. (Wstęp do przekładu Anakreonta. Warszawa. 1907.

(O „Psałterzu"):

1. Siennicki: Stosunek Psałterza przekładania Jana Kochan. do Paraphrasis psalmorum Jerzego Buchanana. *Spraw. gimn. w Samborze.* 1893.
2. Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego w stosunku do innych jego pism. *Pam. liter.* 1905.
3. Glocke: Rifmotwornaja psałtyr' Simieona Połockago i otnoszenije jeja k' polskoj psałtyri Kochanowskago. Kijów. 1896.
4. Kwoczyński: Psałterz Karpińskiego i jego stosunek do psałterza Kochanowskiego. Lublin. 1907.
5. Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego. Jego powstanie, źródła, wzory. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLVIII. 1910,

(O „Fraszkach"):

1. J. Przyborowski: Fraszki Koch. pod względem oryginalności. („Wiadomość o życiu i pismach J. Koch." Rozdz. III)
2. Chmielowski: Dwa sonety J. Koch. *Bibl. Warsz.* 1871, IV
3. Faleński: Fraszki J. Kochan. *Bibl. Warsz.* 1881, II.
4. Faleński: O sposobie czytania fraszki Koch. „Raki". *Bibl. Warsz.* 1881, III.
5. Bystroń: Gieneza fraszki Kochan. „Do Anny". *Przegl. pol.* 1884.

6. Zathey: O fraszce J. Koch. „Sen". *Pam. liter.* 1902.
7. Zathey: Fraszki Jana Kochanowskiego. Studjum literackie. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. XXXIV. 1903.
8. Korol: Wpływ greckiej literatury na Fraszki J. Kochan *Spraw. gimn. w Przemyślu.* 1907.
9. Brückner: Drobiazgi krytyczne. *Prace Filol.* VI.

(O „Odprawie posłów greckich"):

1. Mecherzyński: Rozbiór dramatu „Odprawa posł. greck.". J. Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1849, III.
2. Kallenbach: „Odprawa posłów greckich" Jana Kochan., jej wzory i gieneza. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. X. 1883.
3. Nehring: Odprawa posłów greckich Jana Kochan. („Studja literackie". Poznań. 1884).
4. Plenkiewicz: Gieneza i rozbiór „Odprawy posłów greckich". *Bibl. Warsz.* 1896, III.
5. Biegeleisen: Gieneza „Odprawy posłów greckich". *Muzeum.* 1897.
6. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906. (Str. 107—113).
7. Ogrodziński: Przyczynki do znajomości autorów klasycznych w Polsce XVI i XVII w. I. Odprawa posłów greckich: („Stromata in honorem Casimiri Morawski". Kraków. 1908).
8. Chlebowski: Odprawa posłów greckich. („Pisma", II; przedtym jako wstęp do „Odpr.", wyd. Geb. i Wolffa. (1907).

(O „Trenach"):

1. Faleński: Treny Jana Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1866 I, i odb. Warszawa. 1867.
2. Szujski: Treny na śmierć córki Jana Kochanowskiego. *Rocznik Tow. Nauk. Krakow.* XVI. 1-66.
3. Nehring: Treny J. Kochan. („Studja literackie". Poznań. 1884, przedtym w *Bibl. Warsz.* 1881, III).
4. Mazanowski: „Ojciec zadżumionych" J. Słowackiego i „Treny" J. Kochan. *Spraw. gimn.* IV we Lwowie. 1892.
5. Wojciechowski: Wpływ Psałterza Dawidowego na Treny, J. Kochan. *Eos.* 1900.
6. Kubik: Gieneza Trenów J. Kochanowskiego. *Sprawozd. gimn. w Tarnopolu.* 1903, i osobno — Tarnopol. 1903. (Ocena Kossowskiego w *Pam. liter.* 1905, str. 92—106).
7. Schneider: Lukrecjusz i Horacy a „Treny" Kochan. *Eos.* X. 1904. (Rec. Kossowskiego w *Pam. liter.* 1905).
8. Dzieduszycki: Ludzie i rzeczy z czasów Odrodzenia. *Kron. Rodz.* 1879.
9. Kallenbach: Filozofja Jana Kochan. *Przegl. pol.* 1888.

10. K. I. Richter: Boecjusz i Kochanowski. *Przew. nauk. i liter* 1912.

(O łaciń. utworach):

1. Ulkowski: De J. Cochanovii elegiis latinis. (Schrimmer Gymn. Progr. 1863).
2. Lavollée: De poetis latino-polonis. Paryż. 1869.
3. Löwenfeld: Joh. Kochanowski und seine lateinischen Dichtungen. Posen. 1878.
4. Parylak: O elegjach i odach łacińskich J. Kochan. *Spraw. gimn. w Stanisławowie.* 1880.
5. Kallenbach: Kilka słów o elegjach łacińskich J. Koch. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* X.
6. Pawlikowski: Kilka słów o stosunku Kochan. do Tybulla w elegjach łacińskich. *Przegl. pol.* 1884.
7. Pawlikowski: Elegje łacińskie Kochan. w stosunku do rzymskich wzorów. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XII. (Ocena Bruchnalskiego w *Kwart. histor.* 1888).
8. Bronikowski: O Foricoeniach Jana Kochan. *Spraw. gimn.* III w Krakowie. 1888, i osobno.
9. Matwij: Kilka słów o łacińskich elegjach J. Koch. *Spraw. gimn. w Drohobyczu.* 1889.
10. Brückner: Nowe przyczynki do dzieł J. Kochan. *Aten.* 1891, II.
11. Sas: O miarach poematów łacińskich J. Kochan. i o ich wzorach. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 1893. (Ocena Krčka w *Kwart. histor.* 1895).
12. Brückner: Źródła do dziejów liter. i ośw. pol. VI. Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893, IV. (Ocena Nehringa w *Kwart. hist.* 1894).
13. Senger: K' łatińskim stichotworenijam Jana Kochanowskago Kijów. 1904.
14. Senger: Dwie pietierburgskija rukopisi łatinskich stichotworieniji Jana Kochanowskago. *Zapiski Imp. Akad. Nauk, istor.-filol. otd.* Petersburg. 1905.
15. Brückner: Uwagi krytyczne senatora Grzegorza E. Sengera do tekstów łac.-pol. *Kwart. hist.* 1906.
16. Sas: Przyczynek do poezji łacińsko-polskiej XVI w. *Rozpr wydz. filol. Akad. Um.* 1893.
17. Bednarowski: Horatii Lyricorum apud Cochanovium vestigia. *Spraw. gimn.* w Brodach. 1908.
18. Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozpr. wydz. filol. Akaa. Um.* t. XLIX, str. 290—293. (O Eleg. IV, 3, do Firleja).

(O innych utworach Koch.):

1. Morawski: Kilka słów o „Satyrze“ Kochanowskiego. *Ateneum.* 1882. IV.

2. J. S. Bandtkie: O „Szachach“ J. Koch. *Roczn. Tow. Nauk. Krakow.* XI. 1826.
3. M. Dzieduszycki: Szachy w Polsce. *Czas. Dod. mies.* t. III 1856.
4. St. Witkowski: Stosunek „Szachów“ Kochanowskiego do poematu Vidy „Scacchia ludus“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XVIII. 1893.
5. Wierzbowski: Ze studjów nad Kochanowskim. II. Szachy. *Pam. liter.* 1904.
6. Brückner: Ze studjów nad Kochanowskim. *Pam. liter.* 1904.
7. Krystyniacki: M. T. Cycerona tłómaczenie Arata przez J. Kochan. uzupełnione i poprawione. *Spraw. gimn.* IV we Lwowie. 1883.
8. Ćwikliński: Homer i homerycy. *Przew. nauk. i liter.* 1881.
9. Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów. 1868. (Odb. z *Spraw. gimn. Franc. Józefa* we Lwowie).
10. Bem: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiej. („Ognisko“, książka zbior. dla Jeża. Warsz. 1882, i w jego „Studjach i szkicach“. W. 1904.
11. Dobrzycki: Humor i dowcip w Polsce XVI w. *Lud.* 1905. i w jego „Z dziejów liter. pol.“ 1907.
12. Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I. 1886. (O Wróżkach“).
13. Łepkowski: Napisy na nagrobkach pióra J. Koch. *Kłosy.* 1885.
14. Łepkowski: Poezja polska na nagrobkach z XVI w. *Rocznik Filarecki.* 1886.
15. Kopia: Trzy epigramata Koch. *Ateneum.* 1887, III.
16. Deiches: Z czasów ucieczki Walezego. *Bibl. Warsz.* 1892. II.
17. Sinko: „Sobie śpiewam a Muzom“. *Eos.* 1909.
18. Chmielowski: Ostatni z poetów polsko-łacińskich. *Eos.* 1903. (=Kniaźnin). (Tu przyczynek do gien. „Muzy“).

Zob. też wstępy do poszczególnych utworów Koch. w wydaniu jubileuszowym „Dzieł wszystkich“.

(O języku Kochan.):

1. Przyborowski: Kilka słów o języku J. K. (w „Wiadomość o życiu i pismach J. K. Poznań. 1857. Str. 179—212)
2. Parylak: Język w pieśniach Koch. (w rozpr. „O pieśniach J. K...“. Lwów. 1879.
3. Blatt: Archaizmy w języku Kochan. *Spraw. Kom. język Akad. Um.* t. III. 1884.
4. Blatt: Spostrzeżenia nad językiem J. Kochan. *Przegl. pol* 1884.

Zob. też bibliografję literatury o Koch. u Pilata „Hist. liter pol.“ II, i u Mazanowskiego: „J. Koch.“.

Literaturę o K. omawiają: a) Tarnowski: Co u nas o Kochanowskim pisano. *Przegl. pol.* 1884 i w jego „Studjach do historji liter. pol.“ t. IV. Kraków. 1898 (uzupełn.); b) Nehring w „Przedmowie“ do „Jana Kochanowskiego. Życie i dzieła“. (Petersburg. 1900).

2. MIKOŁAJ SĘP SZARZYŃSKI.

Ur. ok. r. 1550 na Rusi Czerw. w majętności ojca, w Zimnejwodzie, czy też w Rudnie, pod Lwowem. Był synem Joachima Sępa, z przydomkiem Szarzyński, podstolego lwowskiego. Kształcił się najprzód prawdop. we Lwowie, następ. zapisał się na uniw. w Lipsku, razem z Trzycieskim, w r. 1565. Przebywał też, jak się zdaje, jakiś czas we Włoszech. Na naukach zagranicą strawił około 2 lat, poczym wrócił do kraju w drugiej połowie r. 1567. W r. 1580 przeniósł się do ziemi przemyskiej, gdzie umarł w 1-szej poł. r. 1581, mając lat ok. 30-tu.

Część utworów Szarzyń. wydał brat jego Jakób, p. t. „M. Sępa Szarzyńskiego Rytmy abo wiersze polskie“. 1601 (b. m.). Przedruk. wyd. to z unikatu Muczkowski. Poznań. 1827 (dokładnie). Wyd. krak. Turow. z r. 1858 niedbałe. Nieznane wiersze z rękop. wyd. Brückner w *Bibl. Warsz.* 1891, III. Wyd. zupełne utworów wyszło p. t. „M. S. Szarzyńskiego Poezje“. Z pierwodruku i z rękopisu wydał Ign. Chrzanowski. Kraków. 1903. Wyd. 2-gie. (Kraków. 1913) [zmienione]. (*Bibl. pis. pol.*).

Wedł. Brücknera, pisał Sęp tylko po polsku; nie pisał nigdy po łacinie; wiersze nr. 51 łac. i 52 polski są przecież pióra Koniecpolskiego; wszystkie łacińskie wiersze w zbiorku poezji Sępa: 51, 49, 54—57, nie są utworami Sępa; wiersz nr. 53 jest z pewnością Smolika, nie Sępa, bo w papierach po Sępie brak strofy ostatniej, co zachowała się właśnie u Smolika.

Jeżeli Maciejowski przecenił Sępa, to Pilat, Chmielowski stanowczo go nie docenili (wedł. Brücknera).

Brückner rekonstruuje cały szereg wierszy Sępa w druku zepsutych. (Zob. *Pam. liter.* 1914).

Literatura o Mikołaju Sępie Szarzyńskim.

1. „Wiadomość o Szarzyńskim, wierszopisie w. XVI“. *Pam. Lwowski.* 1817.

2. Kraszewski: M. S. Sz. „Nowe studja literackie“ II, 1843. (Przedr. w „Studj. i szkic. liter.“. Wybór pism. Oddz. X.
3. Sienkiewicz: M. S. S. *Tyg. Ilustr.* 1869. (Przedr. w „Pismach nieobj. wyd. zbior. I, 1903)
4. Finkel: M. S. S. Kilka nowych szczeg. biogr. *Przew. nauk. i liter.* 1880.
5. Faleński: M. S. S. *Ateneum.* 1881, III.
6. Faleński we wstępie do „Pieśni Petrarki“. Warszawa. 1881.
7. St. Grudziński: M. S. S. *Tyg. powsz.* 1881.
8. Finkel: Jadwiga Tarłówna. *Aten.* 1886, III.
9. Tomkowicz: W „Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce II. („Metrica“ uniw. Lipskiego).
10. Brückner: Sępa Sz-go wiersze nieznane. *Bibl. Warsz.* 1891, wrześ.
11. Bobowski: W „Pol. pieśni katol. (str. 22—23).
12. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. poln. Litter. 1901.
13. Bostel: Kilka szczegółów z życia M. S. S-go. *Pam liter.* 1902.
14. Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904.
15. Sinko: Drobiazgi humanistyczne. II. *Eos.* 1905.
16. Ćwik: M. S. S. Żywot i dzieła. *Pam. lit.* 1907.
17. W. Kozłowski: M. S. Sz-go wzory rzymskie. („Księga pamiątkowa ku uczczeniu 45 l. pracy liter. J. Tretiaka. Kraków. 1913.
18. Brückner w ocenie wyd. „Poezji“ z r. 1913. (Chrzan.) w *Pam. liter.* 1914.

3. SEBASTJAN FABJAN KLONOWIC. (*Acernus*).

Pochodził z rodziny mieszczańskiej. Ur. się prawdop. w Sulmierzycach, woj. kaliskim (dziś w Poznańskiem) ok. r. 1545, z o. Jana Klona i Anny Pietrzałkówny. Początkowe nauki pobierał w Sulmierzycach. Gdzie się później uczył—niewiadomo. Jak się zdaje, kształcił się w akademji krakowskiej. Co porabiał w pierwszych latach po skończeniu nauk — niewiadomo. W l. 1574—82 był pisarzem urzędu radzieckiego w Lublinie. Ożenił się z Agnieszką Wiślicką, córką mieszczanina lubel. W r. 1583 został ławnikiem w Lublinie. (Stosunek z Józ. Wereszczyńskim, bisk. kijow. i opatem benedyktynów sieciechowskich). W r. 1589 wezwany przez Jana Zamojskiego na superintendenta i nauczyciela szkoły zamojskiej, (wedł. Pilata, zakładającej się w Zamościu akademji). Ale już z początkiem

r. 1592 został wójtem Lublina, a w r. 1594 burmistrzem. Od r. 1595 wybierany rajcą aż do śmierci.

Zm. 29 sierpnia 1602 r. w Lublinie. (Maryl. mylnie podał datę śmierci 28 grud. 1608). [Wedł. Ehrenberga ur. się Klon. w Kłodawie (?)].

Pisał po polsku i po łacinie.

Utwory Klonowica:

1. „Philtron Sebastiani Sulmircensis Acerni...". Kraków. 1582. (Egz. w Ossolin.). Przekł. pol. Filtrona St. Moroniewicza w *Spr. szkoły realnej* w Krośnie. 1908.

2. „Roxolania"... Kraków. 1584. 2 wyd. w VI t. „Przekładów poetów pol.-łac." Syrokomli. (1852). 3 wyd. przy Mierzyńskiego łac. rozpr. o Klon. (1857). Przekł. pol. Syrokomli w IV t. „Przekł. poetów pol.-łac.".

3. „Żale nagrobne na ślachetnie urodzonego i znacznie uczonego męża, nieboszczyka pana Jana Kochanowskiego..." Kraków. 1585.

4. „Gorais". Poemat panegiryczny na cześć rodu Gorajskich, napis. jak się zdaje, m. 1587—92. Wyd. z rękop. bibl. Zamojskich w Warszawie p. t. „Gorais, poemat S. F. Klonowicza". Warszawa. 1875.

5. „Victoria Deorum, in qua continetur veri herois educatio". B. m. i r. — (Jak się zdaje w r. 1587, wedł. Przyborowskiego; wedł. Nehringa w Rakowie; 1 wyd., wedł. Mierzyńskiego i Garlickiego, w r. 1595; 2-gie wyd. ok. r. 1595 ?). Wedł. Wiszniewskiego i Brücknera druk. w drukarni arjańskiej w Rakowie ok. r. 1600.

6. „Pamiętnik książąt i królów polskich". B. m. i r. (druk. ok. r. 1590). Pierwsze wyd. p. t. „Królów i książąt polskich... zawarcie i opis" B. m. (Kraków). 1576. Szereg wydań. (Przeróbka poematu Janickiego). W Janickiego „Vitae regum Polonorum", wyd. z ok. 1586 dodane są dwa wiersze: o Henryku Walezym i Stefanie Batorym, z podpisem Sebastian Acernus.

7. „Flis, to jest spuszczanie statków Wisłą i inszemi rzekami do niej przypadającemi". B. m. i r. (Raków. 1595). 2 wyd. Warszawa. 1643; późniejsze wyd.: Gdańsk. 1829; Kraków. 1829; Lipsk. 1836; Kraków. 1858. (Tur.).

Z wydań XIX w. najlepsze wyd. Stan. Węclewskiego (Chełmno. 1862). (Z komentarzami); wyd. 2-gie (1643 Trelpińskiego) różni się od 1-go; ma 23 zwrotek dorobionych.

8. „Pożar. Upominanie do gaszenia i wróżka o upadku mocy Tureckiej". B. m. 1597. Jest przekładem ustępu z p. 41 „Victorii deorum", dokonanym i wydanym przed wydaniem tego poematu?

9. „Worek Judaszów, to jest złe nabycie majętności". Raków. 1600; 2 wyd. t. 1603; 3-cie 1607.

10. „Catonis disticha moralia... Katonowe wiersze podwójne". B. m. i r. (Kraków. 1588; według Pilata prawdop.). Następ. wyd. 1598, 1633, 1638, 1661, 1674, 1695. Nowe wyd.: „Katonowe wiersze..." w przekładach polskich w. XVI. Franciszka Mymerusa (Mymera) i Sebastjana Klonowicza. Wydał dr. Jan Bystroń. W Krakowie. 1894. Bystroń nie przedrukował przestrogi Klonowicza „do dziecinnych uczycielów" z wyd. 1633 r.

11. „Honos paternus illustr. principi... Dno Joanni Demetrio Solikowski... habitus a Sebastiano Acerno Sulmircensi". Kraków. 1602.

12. „Reguła błogosławionego i Bogu upodobanego ojca Benedykta Św". Kraków. 1597. Przekład z łacińskiego.

Wiele utworów mylnie przypisywano Klonowiczowi. Jak np. broszurę przeciw Jezuitom p. t. „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima" (wyd. bezim. w r. 1590 i 1591; a w kilka lat później i w przekładzie polskim p. t. „Konterfekt Jezuitów"). Autorem tej broszury był Wojciech z Kalisza; zdaniem Brücknera, Klonowic tylko podniety, materjałów i myśli Kaliszczykowi dostarczył, był inicjatorem i niby spółautorem „Akcji".

Bezpodstawnie również Ehrenberg przypuszcza, że bezim. „Votum szlachcica polskiego" z r. 1589, (o którym zob. Tarnowski: Pis. polit. II, 80) jest utworem Klonowica; autorem jest podobno Jan Sieniński, kasztelan sandom. (=J. S. S. K.).

Wyd. zbior. p. t. „Pisma poetyczne polskie". (Wyd. Turow.). Kraków. 1858. Zawiera: „Flis", „Worek Judaszów", „Żale nagrobne", „Pożar" i „Pamiętnik książąt i królów polskich". Krytycznego wydania brak.

Książki swe drukował zwykle Klonowic, wedł Brücknera, w arjańskich drukarniach, w Rakowie. Estreicher podaje jako miejsce druku tych rakowskich wydań Kraków.

Wiersz łaciński na urodziny Władysława IV z r. 1595 i dedykacją łacińską z egzempl. „Victoria deorum“ (1595—6) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Sebastjanie Fabjanie Klonowicu.

(1. Starowolski: Hekatontas.
2. Wielewicki: Historici diarii domus professae Cracoviensis Soc. Jesu).
3. Brodziński: Pisma IV, 55—66.
4. E. Słowacki: Dzieła III (o Flisie).
5. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol.
6. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 289—301, VII, 87—101.
7. Muczkowski: Rękopisma Radymińskiego. 1840.
8. Kraszewski o Klon. w Nowe studja liter. 1843 (przedruk. przy „Pismach poet. pol.“ wyd. Tur. 1858 i w t. X Wyboru pism Krasz. wyd. Lewental).
(9. Plenkiewicz: Ocena w „Książce jubil. Krasz.“ 1880).
10. Maciejowski: Piśm. pol. I, 522—556.
11. Mecherzyński: O poezjach satyrycznych Klonowicza. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* 1850.
12. Mierzyński: De vita, moribus, scriptisque latinis S. F. Acerni. Berlin. 1857.
13. Gacki: Poeta Klonowicz udarowany od klasztoru sieciechowskiego wójtostwem psarskiem. *Pam. relig. moralny.* 1860.
14. Węclewski przy wyd. „Flisa“ Chełmno. 1862.
15. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
16. Faleński o Klon. w *Tyg. Ilustr.* 1865.
17. Faleński w rozpr. o Trenach Kochanowskiego.
18. Ks. Kantecki: Kilka uwag nad Goraidą Klonowicza. Poznań. 1875.
19. Kantecki: S. Klon. i jego poemat o Rusi. *Przew. nauk. i liter.* 1875.
20. J. Przyborowski: Rok śmierci Klonowicza. *Ateneum.* 1878, I.
21. Detmerski: Nowe szczegóły do życiorysu Klon. *Aten.* 1882, I.
22. Uhma: O życiu i pismach S. F. Klon. *Spraw. gimn.* IV we Lwowie za r. 1884.
23. Garlicki: Uwagi nad Victoria Deorum (*Spraw. gimn.* w Brzeżanach. 1884).
24. Nehring: F. S. Klon. *Allgem. Encykl.* von Ersch u. Gruber. t. 37, 1885.
25. Pawlikowski: Epiteta złożone u Seb. F. Klonowicza. *Spraw. Kom. język. Ak. Um.* IV, 1891.

26. Pawlikowski: Epiteta złożone u S. F. Klon. pod względem gramatycznym. *Rozpr. Akad. Um.* XI, 1886.
27. Mandybur: Ślady wpływu satyryków rzymskich na polskich. 1888.
28. K. W. (Wzdulski): Antysemita z XVI w. *Rola.* 1889, nr. 27—29. (Zob. też K. Bartoszewicza: „Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w.“ Warsz. 1914, str. 16—18).
29. Ehrenberg: S. F. Klonowicz. Jego stanowisko w literaturze polskiej XVI w. *Bibl. Warsz.* 1889, IV.
30. Mierzyński: notatka o „Equitis Poloni in Jesuitas Actio I“. *Bibl. Warsz.* 1891, sierp.
31. Storożenko: Polsko-łatinskij poet wtoroj połowiny XVI st. Siew. F. Klenowicz. *Uniw. Izwiestia.* Kijew. 1881 i 1882.
32. Sękowski: Satyra i satyrycy okresu Zygmuntowskiego. (*Spraw. gimn. wyższ. w N. Sączu* za r. 1880).
33. Basiński: Roxolania Klon. w stosunku do poezji łacińskiej i greckiej. *Spraw. gimn. w Sanoku* za r. 1895 i 1896.
34. Storożenko: Dwa wyjątki z dzieł S. F. Klon. *Wisła.* 1896.
35. Zdziarski: Klon. i pamflet przeciw jezuitom. *Bibl. Warsz.* 1900, maj (i w „Szkice literackie“. 1903).
36. Jankowski: Podania we „Flisie“. *Pam. liter.* 1902.
37. Brückner: Klonowic spółautorem „Akcji“. *Pam. liter.* 1904.
38. Łopaciński: Źródła niektórych utworów Klonowica. *Wisła.* 1905, lip. wrześ.
39. Chrzanowski: Przyczynki do krytyki tekstu autorów nowołacińskich. *Eos.* 1900.
40. K. Lewicki: S. F. Klonowicza „Victoria deorum“ (na tle literatury renesansowej). *Spraw. gimn. I, w Stanisławowie* za r. 1911.
41. L. St. Jasek: Seb. Fab. Klonowicz. *Przew. nauk. i liter.* 1913.
42. L. Poradowski: Źródła „Worka Judaszowego“ Seb. Fab. Klon. (*Spraw. gimn. V we Lwowie.* 1913 i odb.).
43. Sinko: Szymonowicz i Kallimach. *Eos.* 1904 (tu o gienezie „Żalów nagrobnych“).

4. STANISŁAW PORĘBSKI (?).

Poeta XVI w. Wspomina o nim Kochanowski w „Fraszkach“ II, 55, jako o autorze „skotopasek“, które u niego były „w tej wadze, żeby się mógł do nich Teokryt przyznać“. Dotychczas jednak nie odszukano jego utworów, ani też żadnej wiadomości o nim samym. Brückner przypuszcza, że to on jest autorem „najdawniejszej polskiej sielanki, „o 40 lat Simonidesa wyprzedzającej“, „znakomitej idylli politycznej, p. t. „Tymatas skotopas do rycerstwa“, wydanej przez Czubka w „Pismach po-

litycznych z czasów pierwszego bezkrólewia". (Kraków. 1906), który, zdaniem Brücknera mylnie, autorstwo jej przypisał ks. Głuchowskiemu. Dawniej wypowiedział Brückner domysł, od którego już odstąpił, że Porębski to jest autorem fraszek, obrazków i innych utworów, przechowywanych w rękopisie w bibliotece Zamojskich w Warszawie, a wydanych później (1903) przez Ign. Chrzanowskiego, pod imieniem „Anonima-protestanta".

(Porębskiego — Tyszyński, Brückner, Heck, Pilat — nazywają „Przyrębskim"; na jakiej podstawie ?).

1. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891, II.
2. Czubek: wstęp do „Pism polityczn. z l. bezkrólewia".
3. Brückner: Ocena wyd. Czubka „Pism polit. z czasów pierwszego bezkrólewia". *Pam. liter.* 1907, str. 405—406.

5. Anonim-protestant. Poeta XVI w., nieznany z imienia i nazwiska. Ziemianin małopolski, osiadły, jak się zdaje, w okolicach Zamościa; był dworzaninem, prawdopodobnie Tęczyńskich; odbył z Janem Tęczyńskim w r. 1561 czy 1562, podróż do Szwecji; był protestantem. Pisał w l. 1562—1570. Jest autorem fraszek, erotyków, obrazków i epigramatów, przechowywanych w rękopisie w bibl. Zamojskich w Warszawie. Pierwszą wiadomość o nich podał Brückner, a wydał je Ign. Chrzanowski p. t. „Anonima-protestanta XVI wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty". Kraków. 1903. (*Bibl. pis. pol.* nr. 43). Brückner przypuszczał dawniej (1891), że autorem tych utworów mógł być Stanisław Porębski (p. pod nim), czy też Jan Chwalibogowski, albo Krzysztof Chwalibogowski, poeci znani tylko z imienia i wzmianek współcześników; później (1907) od domysłu swego, że autorem tym mógł być Stan. Porębski, Brückner odstąpił.

Literatura o Anonimie-protestancie.

1. Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891, II.
2. Chrzanowski we wstępie do wyd. z r. 1903.
3. Brückner w ocenie tego wydania. *Pam. liter.* 1903.

4. Brückner w ocenie „Pism polit. z 1-go bezkrólewia", wyd. przez Czubka. *Pam. liter.* 1907.
5. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 180—182.

6. Autor „Proteusa". Poeta XVI w., nieznany z imienia i nazwiska. Autor poematu p. t. „Proteus abo Odmieniec". B. m. 1564. Nowe wyd. Wisłockiego w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890. Według pierwotnego przypuszczenia Brücknera autorem „Proteusa" miał być Andrzej Wolan (p. o nim), według późniejszego domysłu tegoż badacza — Cyprjan Bazylik. Czubek natomiast za autora „Proteusa" uważa Piotra Statoriusa (Stojeńskiego).

Literatura o „Proteusie".

1. Wisłocki we wstępie do wyd. z r. 1890.
2. Rabski w rozpr. niem. o K. Opalińskim.
3. Brückner w art. „Z dziejów różnowierców polskich. Arjanie". *Ateneum.* 1896, II.
4. Czubek: Kto jest autorem „Proteusa abo Odmieńca"? *Pam. liter.* 1904.
5. Brückner: Kto jest autorem „Proteusa abo Odmieńca"? *Pam. liter.* 1907.

7. Autor poematu p. t. „Historja prawdziwa, która się stała w Landzie...". Kraków. 1568. (Przedruk. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* 1891). Autorstwo przypisują Celichowski i Janik Rejowi, Brückner Jakubowi Lubelczykowi, (dawniej przypisywał Marcinowi Siennikowi). (Zob. pod Rej i Lubelczyk).

8. Autor pieśni „O zburzeniu Sodomy". Chlebowski przypisuje autorstwo tej pieśni Janowi Kochanowskiemu. Brückner przeczy temu (w *Książce.* 1906, nr. 1, str. 5).

1. Chlebowski: Pieśń „O zburzeniu Sodomy". Nieznany utwór J. Kochanowskiego. („Z wieku M. Reja". Warszawa. 1905 i w „Pismach". II).
2. Chlebowski. W kwestji autorstwa pieśni „O zburzeniu Sodomy". *Pam. liter.* 1906 i w „Pismach" II.

9. Autor idylli politycznej p. t. „Tymatas". Autorem „Tymatasa" ma być wedł. Czubka Jan Głuchowski (zob.), wedł. Brücknera, Stanisław Porębski (zob.).

10. Autor „Wenecji“. Autorem poematu „Wenecja“. (1572) ma być, wedł. jednych Krzysztof Warszewicki, wedł. innych Marcin Paszkowski. Zob. wyżej str. 215.

11. Autor „Odpowiedzi wszetecznemu Francuzowi“. Nieznanego autora „Odpowiedź przez Polaka wszetecznemu Francuzowi“ ogł. E. Deiches (Łuniński) w *Bibl. Warsz.* 1892, I. Jest to odpowiedź na wiersz francuskiego poety Desportes'a p. t. „Adieu á la Pologne“, który ten sam autor przetłumaczył p. t. „Francuz do Polskiej, żegnając ją in anno 1574“. („Żegnam cię, sprosna Polsko...)[1]. Na wiersz ten odpowiedział przedtym Kochanowski w w. „Gallo crocitanti“.

E. Deiches: Z czasów ucieczki Walezjusza. *Bibl. Warsz.* 1892, I.

12. Autor poematu: Epicedion, to jest żałobny wirsz o zacnym a wiecznej pamięci godnym ks. Michale Wisniewieckim, kasztelanie kijewskim... Kraków. 1585. (Wierzbięta). Przedruk. z unikatu (Załusk.) A. W. Storożenko w książce swej p. t. „Stiefan Batorij i dnieprowskije kazaki“. (Kijów. 1904, po rosyj.).

13. MALCHER PUDŁOWSKI. *(Pudlovius).*

Rodem z Sieradzkiego. Syn Jana i Urszuli z Bogusławskich. Kształcił się w uniwersytecie krakowskim; był uczniem Jakuba Górskiego. Po skończeniu nauk został sekretarzem Stan. Wolskiego, kasztelana rawskiego. W r. 1562 lub 1563 wstępuje na dwór Zygmunta Augusta i zostaje sekretarzem królewskim. Pobyt na dworze królewskim trwał do r. 1571. W r. 1571 ożenił się z Zofją Balińską i osiadł na wsi w Krzepicach i Zajączkowie.

Zm. jak się zdaje w r. 1588.

---

[1]) Nowszy przekład wiersza Desportes'a p. t. „Pożegnanie Polski“, dał J. Ejsmond („Polska w pieśniach cudzoziemskich“. Warszawa. 1915. Str. 45—47). Tekst francuski przedruk. Löwenfeld w dodatku do rozpr. niem. o Kochanowskim. (1877).

1. „Elegia ob mortem... Joannis Comitis de Tarnov...“ Kraków. 1561.
2. „Oratio pro Republica et religione“. 1562.
3. „Lament i napominanie Rzeczypospolitej Polskiej“. Kraków. 1561.
4. „Fraszek Księga pierwsza. Przy tym Sen i Elegja polska“. W Krakowie. 1586.
5. „Dydo“. B. m. 1600. (Poemat). Przedruk. S. Adalberg, p. t. „J. Stoka, M. Pudłowskiego i J. A. Kmity. Powieści wierszowane“. Kraków. 1897. *(Bibl. pis. pol.).*

Wyd. zbior. „Melchior Pudłowski i jego pisma“. Wyd. T. Wierzbowski. Warszawa. 1898. *(Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.).* (Nie zawiera poematu „Dydo“).

Literatura o Malcherze Pudłowskim.

1. E. Słowacki o „Dydo“. („Dzieła“ III).
2. Wierzbowski: Melchior Pudłowski i jego pisma. Warszawa. 1898. (Ocena Brücknera w *Kwart. histor.* 1899.
3. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 182—184.
4. T. Grabowski: Piotr Skarga... 120.

14. WALENTY JAKUBOWSKI.

Syn Andrzeja, poborcy sandomier.; wychowany na dworze Radziwiłła. Był pisarzem grodzkim krakowskim i sekretarzem królewskim.

Zm. w r. 1582.

1. „Leander i Hero“. Kraków. 1572. Przekł. z Muzeusza.
2. „Antigone, tebańska dziewica, wierszem ułożona“. Kraków. 1574. (Poemat epiczny orygin.). (Książka, wedł. Wiszn., nadzwyczajnej rzadkości).

15. „Lament nieszczęsnego Hrehora Ościka... na gardło skazanego roku 1580...“, nieznanego autora, którego być może imię występuje w akrostychu („Stanislaus Laurencii), omówił Al. Kraushar w *Roczniku Tow. Przyj. Nauk Pozn.* t. XVIII (1891). Zob. też Maciejowski: Piśm. pol. III, str. 28, i Brückner: Dzieje liter. I, 156.

16. TOBJASZ WISZNIOWSKI.

Daty biograficzne i przebieg życia nieznane. Był synem Róży Wiszniowskiej. Podobno arjaninem i autorem dzieła wolnomyślnego p. t. „Prawdy chrześcjańskie“, wyd. w r. 1580 czy w r. 1599 w Rakowie, dziś zaginionego.

Wydał, jako poeta:

„Threny“. Kraków. 1585. Przedruk. Tur. Kraków. 1858. W trenach tych, pisanych na wzór Kochanowskiego, opłakuje zmarłą matkę swoją; poprzedził je wierszowaną dedykacją „pani Dorocie Kadłubskiej“.

Sądy o nim: Wedł. Faleńskiego, „Treny“ „jest to jedna z najpiękniejszych poezji („urocza poezja“), jakie posiadamy z tej epoki“. Wedł. Tarnowskiego, Wiszniowski „nie miał talentu“; „wspominać o nim nie warto, a mówić niema o czym“. Wedł. Brücknera, poeta „niezdarny“, „nie godzien i rzemienia rozwiązać u nóg Pudłowskiego czy Porębskiego“. (Zob. rec. Hist. liter. Tarnowskiego w *Kwart. histor.* 1901). Pilat przyznaje Wiszniowskiemu talent.

Literatura o Tobjaszu Wiszniowskim.

1. Czacki: Dzieła II, 41.
2. Siarczyński: Obraz pan. Zygm. III.
3. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 80.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 293—4.
5. „Słów parę o Tobjaszu Wiszniowskim“. Przy przedruku „Trenów“ z r. 1858 (Tur.).
6. Tarnowski: Hist. liter. pol. I, 274—276.
7. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 198—199.
8. Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. Warszawa. 1911, str. 27. (Odb. z *Przegl. histor.*).

17. MIKOŁAJ KOCHANOWSKI.

Brat rodzony Jana z Czarnolesia (wedł. Bartoszewicza stryjeczny brat). W r. 1574 był podstarościm radomskim, wreszcie stolnikiem sandomierskim i sekretarzem królewskim. Ożenił się z Katarzyną z Jasieńca Tymińską. Wystawił kaplicę familijną Kochanowskich w kościele parafialnym w Zwoleniu.

Zm. ok. r. 1584; w r. 1582 (wedł. Czubka).

„Rotuły Mik. Koch. do synów swych, które małżonka jego Katarzyna z Jasieńca Kochanowska, po śmierci jego wydała r. p. 1584“. Kraków. 1585. Wyd. 2. Kraków. 1611? Wyd. 3 przy zbior. wyd. (7) dzieł Jana Kochanowskiego. Kraków. 1617. Wyd. 4-te przy wyd. zbior. (8) dzieł Jana Kochanowskiego. Kraków. 1629. [Zob. Przyborowski: „Wiadom. o życiu i pism. J. Koch.“, str. 138 i 141].

W rękop. bibl. Zamojskich w Warszawie przechowuje się przekład Plutarcha p. t. „Plutarchus autor grecki, przełożony na język polski przez M. K.“.

Literatura o Mikołaju Kochanowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 294.
2. Bartoszewicz: Hist. liter. pol. I, 301—2.
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 86.
4. Ks. Gacki: O rodzinie Jana Kochanowskiego. Warszawa. 1869.
5. Czubek we wstępie do „Orlanda Szalonego“ w przekł. Piotra Kochan. (str. XIX—XXIII).
6. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910.

18. MARCIN LATERNA.

Rusin z pochodz. Ur. się w r. 1553 w Drohobyczu. Kształcił się u jezuitów w Drohobyczu i Kaliszu i w uniw. wileń. W r. 1571 wstąpił do zakonu jez. (w Brunsberdze). Uczył w kolegjach jez. Dr. teol. (w akad. wileń. i prof. wymowy). Spowiednik Stef. Batorego i kaznodzieja Zygmunta III. Towarzyszył Zygmuntowi III do Szwecji.

Zm. 30 września 1598, zamęczony na morzu przez Szwedów.

Wyd. oprócz dwu mów pogrzebowych łaciń. i paru innych dziełek, modlitewnik z pieśniami p. t. „Harfa duchowna“. 1585. 2 wyd. Kraków 1588; 3-cie wyd. t. 1592. Miała kilkadziesiąt wydań; Estr. wylicza wydań 25 z w. XVI i XVII; ed. z r. 1563, podana przez Browna, wedł. Estr. nie istniała. [Mylnie podają: Brown wyd. 11, Brückner 16. M. Dzieduszycki („P. Skarga“) 60!]

Juszyński w „Dykcjon. poet.“ przypisuje mu (za Załuskim) autorstwo poematu(?) p. t. „Lukrecja Rzymianka“.

Literatura o Marcinie Laternie.

1. Niegoszewski: Laterna Poloniae. Kraków. 1599.
2. Wielewicki w „Dyjarjuszu“ pod r. 1598 (*Script. rer. pol.*, t. VII, 253—256).
3. Terlecki: Wiadomości o życiu i pismach X. Laterny. *Pam. Nauk.*
4. Mecherzyński: Hist. wym. II, 301—307.
5. Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. Str. 256—257.
6. Jocher: Obraz bibliogr. III, 204.
7. Bełcikowski: Ks. St. Grochowskiego żywot i pisma. (Krak. 1892). Str. 98 i 144.
8. Brückner: L. M. *W. Enc. powsz. ilustr.*
9. Estreicher: Bibliogr. pol. t. XXI. 110—114.
10. Bieliński: Uniw. Wileń. III, 239—240.
11. Grabowski: P. Skarga... (Kraków. 1913). Str. 257—259 i indziej.

19. MARCJAN KOBIERNICKI.

Poeta z połowy XVI w. Pochodził, jak się zdaje, z rodziny w województwie płockim osiadłej. Przebywał na Litwie. Był, jak się zdaje, dworzaninem Sapiehów i Tyszkiewiczów.

1. „Historja o czterech młodzieńcach...“. W Krakowie. 1589.
2. „Treny Marcjana Kobiernickiego Panu Jakóbowi Strusiowi... od rąk tatarskich dla ojczyzny zginionemu, z żałością napisane“. W Krakowie. 1589. Oba utwory przedruk. z unikatów J. K. Gieysztor i wyd. p. t. Marcjana Kobiernickiego, nieznanego pisarza z XVI w., „Historja o czterech młodzieńcach i Treny p. Jakóbowi Strusiowi, od rąk tatarskich zginionemu“. Warszawa. 1886.

Gieysztor we wstępie do wyd. z r. 1886.

20. MIKOŁAJ Z WILKOWIECKA.

Paulin częstochowski. Żył w 2-giej poł. XVI w. Szczegóły życia nieznane.

Wydał następ. dziełka:

1. „Historja o św. Annie, Panny Marji matce a Pana Chrystusowej starce“. 1577. (Przekł. z łac.).

2. „Historja o św. Stanisławie“. 1578. (Przekł. z Długosza).
3. „O mszy św. opisanie...“. 1586.
4. „Flores sermonum...“. 1584 (po łac.).

Najważniejszym jego utworem jest (5.) misterjum „Historja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim. Ze czterech S. Ewangielistów zebrana, a wirszykami spisana, przez księdza Mikołaja z Wilkowiecka, zakonnika Częstochowskiego“. B. m. i r.

„Historję“ w wierszu 8-zgłoskowym wydano dwakroć (w w. XVI); w przeróbce wierszem 11-zgłosk. wyd. w 1-szej poł. XVII w. Tekst ze złośliwymi uwagami przedruk. Jan Małachowski, kanclerz Augusta III, w 1757. Przedruk. kryt. Windakiewicz w *Bibl. pis. pol.* 1893. Znane są też dwa teksty rękopism. z XVII; jeden w bibl. Krasiń.

Wedł. Windak., Mikołaj z Wilk. był tylko wydawcą tekstu, a nie autorem; sam tekst w literaturze polskiej istniał znacznie wcześniej; tekst pierwotny powstał z tekstów czeskich (Windak. zestawia jeden ustęp pol. z czeskim). Przeczy tym twierdzeniom Brückner; według niego utwór powstał dopiero w 2 poł. XVI w., a autorem, nie wydawcą tylko, jest Mikołaj z Wilk.; tekst polski jest oryginalny, bez śladu wpływu czeskiego.

Literatura o Mikołaju z Wilkowiecka.

1. Windakiewicz we wstępie do wyd. „Historji“ z r. 1893.
2. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Str. 7—15.
3. Brückner: Z dziejów dawnego teatru polskiego. *Pam. liter.* 1902. Str. 542—3.
4. Brückner w *Bibl. Warsz.* 1894, III.
5. Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w. Str. 12—16.
6. Brückner w *Pam. liter.* 1907, str. 259.
7. Bełcikowski: Dyalog Częstochowski. *Ateneum.* 1886, III.
8. Chmielowski: Nasza liter. dramat. I, 11 i n.

21. JĘDRZEJ KOCHANOWSKI.

Daty z życia nieznane. Brat Jana, twórcy Trenów; stolnik sandomierski, poseł na kilku sejmach. Z namowy Jana Zamojskiego wziął się do tłumaczenia Eneidy Wirgiljusza jeszcze

w r. 1574. Zamierzał też przełożyć Liwjusza. Żon. był z Zofją Sobieską.

„Vergilii Aeneida. To jest o Aeneaszu Trojańskim ksiąg dwanaście". Kraków. 1590. (Łazarz. Wyd. 2-gie. Kraków. 1640. Wyd. 3-cie p. t. „Publiusza Wirgiljusza Marona Księgi wszystkie, to jest: Ksiąg dwanaście o Eneaszu Trojańskim przekł. Jędrz. Kochanowskiego...". Wyd. J. Załuskiego. Warszawa. 1754.

Przekł. Eneidy Jędrz. Koch. to pierwszy przekł. tego poematu w naszej literaturze; ale przekł. to „bardzo słaby" (Wiszn.), „bardzo lichy" (Chmiel.) „bez literackiej wartości" (K. E.).

List do Jana Zamojskiego z r. 1591 podaje Maciejowski w Dod. 212 do Piśm. pol.

Literatura o Jędrzeju Kochanowskim.

1. T. Lipińskiego not. w *Bibl. Warsz.* 1846, t. IV, str. 637.
2. Maciejowski: Piśm. pol. II, 162 i Dod. str. 212.
3. Bartoszewicz: Hist. lit. pol. I, 303.
4. K. E.: Próba przekładu Eneidy. O polskich przekładach Eneidy. *Ateneum.* 1888, IV (paźdz.).
5. J. Przyborowski w „Wiadomości o życiu i pismach Jana Kochanowskiego". Poznań. 1857, str. 7—10 zbija twierdzenie Lipińskiego i Maciejowskiego, że Jędrzej Kochan. zmarły w r. 1596, był tłumaczem Eneidy; był to brat stryjeczny Jana.
6. Ks. Gacki: O rodzinie Jana Kochan. Warszawa. 1869.

22. JAN RYBIŃSKI.

Z rodziny pochodz. czeskiego, pierwotnie nazywającej się Ryba. Ur. się ok. 1560 w okolicach Gdańska, z o. Jana Ryby. Uczył się w Gdańsku i Toruniu, przebywał następnie na dworach pańskich. Był czas jakiś (od 1589) nauczycielem w szkole gdańskiej; potym sekretarzem rady miejskiej w Toruniu (w l. 1592—94). W końcu był podobno rektorem szkoły w Lesznie (?). Poeta laureat (?). Był bratem Macieja Rybińskiego.

Data śmierci nieznana.

a) Utwory łacin.:

1. „Hymnus Apollinis et Musarum...". Wrocław. 1583. (Dod. na końcu wiersz polski do Zofji z Tęczyna Ostrorogowej).

2. Hodoeporicorum liber unus. Toruń. 1592. (Zbiór 14 elegji).

Prozą: „Oratio auspicalis de linguarum... praestantia et utilitate". (Gdańsk. 1589).

b) Utwory polskie:

1. „Wiersze żałobliwe a przytym statecznie acz krótko opisujące żywot i sprawy zacne rychło zmarłego znamienitego panięcia Pana Jana Hrabie z Ostroroga... Koronnego Podczaszego Króla J. M. Starosty Stężyckiego...". Toruń. 1583.

2. „Kanclerza Jana Zamojskiego tryumfy". Kraków. 1590.

3. „Powitanie Anny Królewnej, siostry Zygm. III, przybywającej ze Szwecji". Gdańsk. 1591 [1]).

4. „Gęśli różnorymych księga I". Toruń. 1593.

5. „Wiosna". B. m. 1599. (Toruń).

6. „Witanie Jana Rybińskiego. Do Andrzeja Krotoskiego, wojewodzica inowrocławskiego". Toruń. 1600.

7. „Ku czci JW. Panu Lwowi Sapieże, kanclerzowi wielkiemu W. Ks. Lit..." Wilno. 1607. (Wyd. w podobiźnie we Lwowie. 1907).

Literatura o Janie Rybińskim.

1. Brodziński: J. R. „Pisma" IV. 52—55.
2. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 131, VI, 321, 405, I, 78.
3. Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygm. III.
4. Łukaszewicz: O kościołach Braci czeskich w dawnej Wielkopolsce. Poznań. 1835.
5. Maciejowski: Piśm. pol. III, 347—350.
6. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 189—190.
7. Badecki: Kiedy P. Ciekliński tłumaczył „Potrójnego" z Plauta?" *Pam. liter.* 1910. (Wzmianka o „Wierszach żałobliwych").

23. MACIEJ RYBIŃSKI.

Młodszy brat Jana. Kaznodzieja kalwiński. Senior tego zgromadzenia w Poznaniu („dozorca zborów wpolskich wyzn. helweckiego").

Zm. w Poznaniu r. 1612, 20 maja.

---

[1]) Toż po łac. „Augustae heroidi Annae...". (Gdańsk)

„Psalmy Monarchy y Proroka S. Dawida“. B. m. 1598. (Do r. 1639 przekł. ten miał 16 wyd.). Przekład, najpiękniejszy po przekł. Kochanowskiego, dokonany z przekładu kalwiń. w jęz. francuskim. Przy wyd. rakowskim z r. 1624 przydane są trzy pieśni nabożne. Przy wyd. gdańsk. 1619 przydane Gębickiego „Himny starego i nowego Testamentu“.

Literatura o Macieju Rybińskim.

1. Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk. 1744.
2. Łukaszewicz: O kościołach Braci czeskich w d. Wpolsce. Poznań. 1835.
3. Wiszniewski: Hist. lit. pol. VI, 523—4.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 350—3.
5. Jezierski: Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878, III.
6. Krzemiński: O przekładach polskich psałterza Dawidowego. *Bluszcz.* 1878 (i w „Nowe szkice literackie“. Warszawa. 1911) (z powodu przekł. Bujnickiego).
7. T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. Kraków. 1906 (str. 97—99).

24. SEBASTJAN GRABOWIECKI.

Ur. się ok. r. 1540, z o. Stanisława; (matka z imienia i nazwiska i miejsce urodzenia nieznane). Kształcił się prawdopodobnie zagranicą. Wcześnie dostał się na dwór Zygmunta Augusta. Ożenił się z Czermińską, panną z fraucymeru Anny Jagiellonki, i osiadł zapewne na wsi. Po śmierci żony, ok. r. 1585 został sekretarzem króla Stefana i wstąpił do stanu duchownego. W r. 1590 był z tytułu proboszczem lemzelskim w Inflantach. W r. 1592 opatem klasztoru cystersów w Bledzewie.

Zmarł 19 paźdz. r. 1607.

1. „Martinus Lauter ejusque levitas“. Kraków. 1585. (Dzieło polemiczne po łacinie i po polsku).

2. „Rymy duchowne“. W Krakowie. 1590. (W dwu częściach; właściwy tytuł: „Setnik rymów duchownych“ i „Setnik rymów duchownych wtóry“). Przedruk. z unikatu bibl. Czartor. J. Korzeniowski w *Bibl. pis. pol.* 1893.

Listy. 3 listy do arcyks. Ferdynanda Rakuskiego z r. 1587 (po niemiecku) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Sebastjanie Grabowieckim.

1. J. Korzeniowski: w przedmowie do wyd. „Rymów duch.“ z r. 1893.
2. Porębowicz: Sebastjan Grabowiecki i jego wzory. *Ateneum.* 1894, II.
3. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. Poznań. 1901.
4. Dobrzycki: Seb. Grab. i jego „Rymy duchowne“. *Ateneum kapłańskie.* 1910.
5. Pilat: Historja liter. pol., t. II, cz. 2, str. 184—188.

25. PIOTR CIEKLIŃSKI.

Ur. się w r. 1558 w wojew. krakowskiem, prawdop. w okolicy Biecza, z o. Stanisława, podstarościego sanockiego, i m. Skarbkówny z domy. Gdzie się kształcił niewiadomo; może w kolegjum jezuickim w Jarosławiu. Był sekretarzem królewskim (Stef. Batorego i Zygmunta III), używanym przez Zamojskiego do różnych poselstw: do Szwecji (1587), Włoch (1594) (był w Padwie i w Rzymie) i Konstantynopola (1597); był nieodstępnym towarzyszem Zamojskiego — w wyprawach moskiewskich 1579—82 (prawdop.), pod Byczyną, w wyprawie wołoskiej (1595). W r. 1598 żeni się z Jadwigą (czy Elżbietą) Broniowską. W r. 1601 zostaje podczaszym krakowskim.

Zm. 14 maja 1604 r.

1. „Potrójny z Plauta“. W Zamościu. 1597. Przedruk w dod. przy przekładzie „Komedji Plauta“ J. Wolframa. Poznań. 1873 (wielce niedokładny). Wyd. krytyczne J. Czubka. Kraków. 1891 (w *Bibl. pisarzy pol.* Akad. Um.). (Przeróbka komedji „Trinummus“ (Trojak), dokonana prawdop. ok. r. 1582).

2. „Ziemia Wołoska“. (Trzy bajki alegoryczno-polityczne: „Jałowica“, „Wilczę“ i „Łani“, napis. podczas wyprawy Zamojskiego w r. 1595). Wyd. Heck z rękopisu Ossolin. w „Księdze pamiątk.“ dla L. Ćwiklińskiego (1902).

3. „Św. Wojciecha... Bogarodzica i Hymny na święta Panny Najświętszej...“ Zamość. 1600.

„Wiersz na fest weselny Marka Sobieskiego“, napis. w r. 1600, dotąd nieodszukany; druku Estr. nie zna.

Cieklińskiemu przypisuje Czubek autorstwo pamfletu politycznego z r. 1592, p. n. „Dyjalog“, który wydał z rękop. Bibl. Polskiej w Paryżu w *Pam. liter.* z r. 1913.

List pol. do Stan. Żółkiewskiego, z r. 1596, ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Literatura o Piotrze Cieklińskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 311—321.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 414—417.
3. Sobieszczański: C. P. *Enc. Orgelbr.*
4. Wolfram we wstępie do przedruku „Potrójnego“ („Komedje Plauta“. Poznań. 1873, str. 379—382).
5. Czubek we wstępie do kryt. wyd. „Potrójnego“ z r. 1891 (w *Bibl. pis. pol.*).
6. Brückner: rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* 1892.
7. Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie. Lwów. 1890 (szczegół do życiorysu).
8. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891, str. 75.
9. Heck: Z literackiej działalności P. Cieklińskiego. (Księga pamiątkowa ku uczczeniu 25 l. działalności L. Ćwiklińskiego. Lwów. 1902).
10. Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. II—III. Kraków. 1903, str. 17—21, i indziej (odb. z t. XXXVII *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*).
11. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906, str. 23—25.
12. Badecki: Kiedy Piotr Ciekliński tłumaczył „Potrójnego“ z Plauta? *Pam. liter.* 1910.
13. Czubek: „Dyalog“ i „Taniec barzo piękny“. Dwa utwory z końca XVI w. *Pam. liter.* 1913.

26. JAN SMOLIK.

Syn Kaspra, gorliwego protestanta, brat Piotra, znanego z dowcipu; (jego żarty w rękop.). Ur. ok. 1555. Dworzanin Stef. Batorego. Studjował ok. 1580 we Włoszech. W 1588 walczy pod Byczyną. Przebywa na dworze Zygm. III.

Umiera po r. 1613.

Utwory Smolika przechowują się w zbiorze rękopiśm. w Lubostroniu hr. Skórzewskich (w Poznańskiem); zawiera:

Fraszki, Pieśni (erotyczne), przekład Ód niektórych Horacego, przekł. „Pastorel“ z włoskiego i trag. „La Dalida“ Ludwika Grotto p. t. „Cień albo dusza Molenta króla Baktryańskiego“ (urywek).

Niektóre utwory ogłosili: Nowakowski w „Jocoseria“ 1840, Maciejowski w Dod. do Piśm. pol., Abicht w Dod. do „Życiorysu A. Zbylitowskiego“.

Pieśń „Zaprzął nie tygry, nie lwice, Cyprydo“, przypisywana Szarzyńskiemu, jest, wedł. Jawor., utw. Smolika, czemu przeczy Brückner.

Smolik ciekawy (wedł. Brücknera) jako pierwszy reprezentant, obok Grabowieckiego, wpływów włoskich, jeszcze w XVI w.; Morsztynowie, Piotr Kochanowski i in. dopiero po nim wystąpili.

Niektóre wiersze, przypisywane Smolikowi, uważa M. Dynowska za utwory Hier. Morsztyna (Zob. *Pam. liter.* 1910, str. 421—2).

Literatura o Janie Smoliku.

1. Maciejowski w Dod. do Piśm. pol., s. 285—290.
2. Brückner: Skarby dawnej poezyi. *Bibl. Warsz.* 1899.
3. Brückner: Hist. liter. pol. I, 190.
4. Jaworski: Jan Smolik. Seine Schriften und Uebersetzungen. Gniezno. 1903. (Inaugural-Dissert.).
5. Brückner: Rec. w *Pam. liter.* 1903.
6. Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w. Str. 46—47 (o przekł. La Dalidy).
7. Brückner o przekł. Pasterza Wiernego w rec. książki Hahna o liter. dramat. *Pam. liter.* 1907, 261—5.

27. TOMASZ BIELAWSKI.

Szczegóły życia nie są znane. Był może dworzaninem Jana Sokołowskiego z Bystrca.

Napisał:

a) „Processja Wielkanocna...“ B. m. i r. (1591).

b) „Myśliwiec“. W Krakowie. 1595. (Poemat dydakt.). Przedruk. J. Rostafiński w „O myślistwie, koniach i psach łowczych“. Kraków. 1914. (*Bibl. pis. pol.* 64).

Literatura o Tomaszu Bielawskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 449, VII, 210—211.
2. Maciejowski: Polska pod względem obyczaj. IV.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 340.
4. Rostafiński: we wstępie do przedruku.

28. ANDRZEJ ZBYLITOWSKI.

Ur. się prawdop. w r. 1565, być może w Zagorzycach[1]), majątku rodowym (w ziemi sandomier.) (wedł. Abichta). Rok i miejsce urodz. nie są znane. Był synem Stanisława i Jadwigi Rożnowny, córki Piotra Rożna, a bratem stryjecznym Piotra (syna Jana). Gdzie się kształcił, niewiadomo; podobno w kraju i zagranicą. Był, jak się zdaje, dworzaninem (trukczaszym t. j. stolnikiem) Stef. Batorego i Zygmunta III. (Wrócił z zagran. do kraju około r. 1585). W jesieni 1593 r. towarzyszył Zygmuntowi III do Szwecji. W r. 1597, zawiedziony w swych nadziejach na awans, opuścił dwór królewski, osiedlił się na wsi, prawdop. w Górze Zbylitowskiej nad Dunajcem, i ożenił się (z Anną Trzcieńską, potym z Katarzyną Borzewicką).

Zm. prawdop. ok. r. 1608. (Wedł. Abichta).

1. „Epithalamium na wesele J. Dulskiego i Anny Herburtownej". (Kraków. Łaz. 1585). (Utw. nie odszuk.).

2. „Witanie króla nowego Zygmunta III". Kraków. Łaz. 1587.

3. „Andreae Zbilitovii de victoria reportata a. D. 1588... epinicion. De eadem victoria... gratulatio". Kraków. Łaz. 1588.

4. „In obitum Stephani Regis epigrammata". Kraków. 1588.

5. „Actaeon". 1588. (Unikat w Kórniku). (Poem. polski).

6. „Pisanie satyrów puszcz litewskich do Anny królewny szwedzkiej o łowach w Białobieżach". Kraków. 1589. (Utw. nie odszuk.).

7. „Epithalamium na wesele Najjaś. P. Zygmuntowi III..." Kraków. 1592 (Łaz.). Przedruk. Łoś w *Bibl. pis. pol.* 1893.

8. „Lament na żałosny pogrzeb Elżbiety Ligęzianki z Bobrku wojewodziny krakowskiej". 1593. (Utw. nieodszuk.).

9. „Na krzciny Najj. Władysławowi IV, królewiczowi polskiemu i szwedzkiemu". 1595. (Utw. nieodszuk.).

[1]) Wedł. innych ur. w Zbylitowskiej Górze.

10. „Droga do Szweciey..." Kraków. 1597. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* II. (1843 i 1854).

11. „Żywot szlachcica we wsi". Kraków b. r. (1597). Przedruk. w Poznaniu 1853.

12. „Historja św. Genowefy". 1599. (Utw. nieodszuk.).

13. „Wieśniak". Kraków. 1600. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i proz. pol.* Warszawa. 1893.

14. „In Natalem Illustrissimi D. Basilii Alberti, filii... Janusii ducis Ostrogiae..." Kraków. 1600. (Unikat w Rusku).

Zbior. wyd.: „Niektóre poezje Andrzeja i Piotra Zbylitowskich". Kraków. 1860. (Tur.). Zawiera tylko przedruk „Drogi do Szwecji" i „Żywota szlachcica we wsi"; zupełnego i krytycznego wydania brak.

Dwa wiersze: „Fortunne lata" i „Conditio szlachecka" wydruk. z rękop. Maciejowski w Dod. 178—179, Mecherzyński w *Bibl. Warsz.* 1859, II, jako wiersze H. Morsztyna, i Szajnocha w „Dwa lata dziejów naszych". M. Dynowska uważa je za utwory Hier. Morsztyna. „Kondycję szlachecką" wydruk. poprawnie Abicht w dodatku do rozpr. o Zbyl., uważając autorstwo Zbylit. za niepewne. Ogłosił tamże Abicht poraz pierwszy, z rękop. bibl. Raczyń. w Poznaniu, wiersz Zbyl.: „Laudes na pisma Joachima Bielskiego..."

Wedł. Brücknera, „Szlachecka Kondycja" nie jest utworem A. Zbylitowskiego, lecz Jerzego Szlichtynga.

Niektóre z utworów drukow. A. Zbylit. znane są tylko bibliograficznie, egzemplarze bowiem zaginęły.

Podobiznę autografu ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Literatura o Andrzeju Zbylitowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. I.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 127—130, i indziej.
3. E. Słowacki o „Wieśniaku". Dzieła. III.
4. Brodziński: Dzieła. IV.
5. Wierzbowski w przedm. do wyd. „Wieśniaka" z r. 1893.
6. Abicht: Życiorys Andrzeja Zbylitowskiego. *Archiwum do hist. liter. i ośw. w Polsce,* t. X (Kraków. 1899) i odb.
7. Pilat: Histor. liter. pol. II, cz. 2, str. 191—195.

29. PIOTR ZBYLITOWSKI.

Ur. się r. 1569. Syn Jana, dworzanina i rotmistrza usarskiego, i Barbary Ujejskiej; brat stryjeczny Andrzeja. „Mając lat 8 (1577)“, wedł. Abichta, [?] wstąpił do akad. krak., gdzie został 8 lat (do 1585). Był nast. dworzaninem u Górki, a później marszałkiem dworu Czarnkowskiego w Wielkopolsce. W r. 1593 udał się w poczcie Jędrzeja i Jana Czarnkowskich do Szwecji, razem z poselstwem do króla Zygmunta III. Po powrocie ze Szwecji ożenił się z Barbarą Słupską. Pod koniec życia został podsędkiem, a następ. sędzią krakowskim (1648). Zm. 19 października 1649 r.

Utwory P. Zbylitowskiego:

1. „Rozmowa szlachcica polskiego z cudzoziemcem“. Kraków. 1600.

2. „Przygana wymyślnym strojom białogłowskim“. B. m. i r. (Kraków. 1600 lub 1603). Nowe wyd. K. Badeckiego. Lwów. 1910 (w wydawn. „Białe krnki“. 2).

3. „Schadzka ziemiańska“. Kraków. 1605. (Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.*, III).

4. „Patricius“. Kraków. B. r. (1602). (Przedruk. homograf. Kraków. 1882).

Zbior. wyd.: „Niektóre poezje Andrzeja i Piotra Zbylitowskich“. Kraków. 1860. (Tur.). Zawiera „Schadzkę“ i „Rozmowę“.

Wedł. jednych (np. Bartosz.) Piotr Zbylitowski talentem wyższy od Jędrzeja, wedł. innych (np. Tarn.) niższy!

Literatura o Piotrze Zbylitowskim.

1. E. Słowacki: Dzieła. III. 1826.
2. Maciejowski: Piśm. pol. I.
3. Bartoszewicz: Hist. liter., I, 291—6.
4. „Wiadomość o życiu i pismach Jędrzeja i Piotra Zbylitowskich“. Przy wyd. „Niekt. poezji“. Tur. 1860.
5. Ks. W. Czetwertyński: „Patricius“ Piotra Zbylitowskiego. *Przeg. bibliogr.-archeol.* z r. 1881.
6. Abicht w dod. do „Życiorysu Andrzeja Zbylitowskiego“. Kraków. 1899.
7. Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 33—37.
8. Badecki we wstępie do nowego wyd. „Przygany“ (1910).
9. Wierzbowski: Materjały do dziejów piśm. pol. II.

10. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2 (str. 195—198).
11. Brückner: Gesch. d. poln. Liter. Str. 156 (o Patriciusie).

30. JAN ACHACY KMITA.

Rodem ze wsi Źreńczyce, w okolicy Bochni; uczestniczył w wyprawach do Inflant za Batorego; podżupnik bocheński. Płodny wierszopis; popularny w swoim czasie jako autor broszur wiersz. antysemickich.

Zm. ok. 1628. (Wedł. Estr. i Brück. zm. 27 sierpnia 1624). Szczegóły życia nieznane.

Napisał przeszło 30 utworów wierszowanych, wyd. w l. 1588—1648, z których ważniejsze:

a) „Łów Dyanny“. Kraków. 1588.

b) „Pasterskie Publjusza Vergiljusza Marona rozmowy“. Kraków. 1588. (Przekład „Bukolik“).

c) „O Aeneaszu Trojańskim księgi trzynaste“. Kraków. 1591. Wyd. krytyczne Adalberga p. t. „J. Stoka, M. Pudłowskiego i J. A. Kmity powieści wierszowane“. Kraków. 1897 *(Bibl. pis. pol.)*. (Przekład utworu humanisty włoskiego Mapheusa Vegiusa (Maffeo Vegio), zm. w 1458; zob. Błażewski).

d) „Spitamegeranomachia“. Kraków. 1595. Wyd. krytyczne Adalberga (1897), p. wyżej. (=„Wojna pigmeów z żórawiami“). Główny utwór Kmity; „najoryginalniejszy“, wedł. Brück., jego utwór; zasługiwałby na wszechstronne opracowanie, na komentarz do licznych jego szczegółów historycznych, bajecznych i ludowych.

e) „Feniks. Poema“. 1609.

f) „Penelopea...“ Kraków. 1610. Wyd. krytyczne Adalberga (1897), p. wyżej.

g) „Monogamia JP. Mikołaja Stradomskiego i JP. Katarzyny, Jakóba Pszonki z Babina córki“. Kraków. 1617. Tu dod. „Morocozmea Babińskie“, które przedrukował Wiszniewski w Hist. liter. pol., t. VI (w dod.), Windakiewicz w dod. do „Akt Rzptej Babińskiej“ (*Archiwum do dziej. liter. i ośw.* VIII, 141—150) i K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego“, t. I, 199—209.

h) „Kruk w złotej klatce abo Żydzi w świebodnej wolności Korony Polskiej“. B. m. 1648.

O unikacie bibl. Krasiń. w Warszawie p. t. „Opusculum mortis... D. Christophori de Bogoria Podłęski...“ (Kraków. 1621) wspomniał Ćwikliński.

Kmita, wedł. Wiszniewskiego, „lichy wierszokleta“, wedł. Brücknera, „prawdziwy talent“, „godzien, by mu kto osobne studjum poświęcił“.

Literatura o Janie Achacym Kmicie.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów.
2. Brodziński: Pisma. IV, 112—113.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 325—332.
4. Sobieszczański: K. J. A. *Enc. Orgelbr.*
5. Adalberg we wstępie do wyd. poematów K. z r. 1897.
6. Brückner w rec. tego wyd. *Kwart. histor.* 1897 (o Spitame geranomachji).
7. Brückner: K. J. A. *W. Enc. powsz. ilustr.*
8. Brückner: Drobiazgi krytyczne. *Prace filol.*, t. VI, 155—160 (o „Spitamegeranomachji“).
9. Ćwikliński: Kl. Janicki. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XVII, str. 418 (odb. 136).
10. Kawczyński: Apulejusza Metamorfozy. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXI, str. 165.
11. K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV—XVII w. Warszawa. 1914, str. 60—73.

31. ADAM CZAHROWSKI.

Z Czahrowa. Rycerz-poeta z II poł. XVI w. Stronnik Maksymiljana arcyks. Był w bitwie pod Byczyną. Potym lat kilka przepędził na Węgrzech i w ziemi Chorwackiej; wrócił wreszcie do ojczyzny i nawiązał stosunki z Zamojskim.

„Threny y Rzeczy rozmaite...“ Poznań. 1597. Drugie wyd. p. t. „Rzeczy rozmaite... Przy tym są i Treny...“ Lwów. 1599.

(Wyj. w Wójcickiego „Stare gawędy i obrazy“ I).

List Czahr. do Jana Zamojskiego w Maciej. Dod. do „Piśm. pol.“ Str. 227—230.

Literatura o Adamie Czahrowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 322—5.
2. Brodziński: Pisma, IV, 68.
3. Chmielowski w Hist. liter. I.
4. Chmielowski w *W. Enc. ilustr.*

32. PAWEŁ ZABOROWSKI.

Przełożył przypisywany Homerowi poemat heroikomiczny: „Batrachomyomachia albo Żabomysza wojna“. Kraków. 1588. (Znane są 2 egz.). Pierwszy przekład tego utworu.

O tłumaczu nic nie wiemy. Był w jakimś stosunku do Mikoł. Krzyszt. Radziwiłła, gdyż przypisał mu swoje dzieło. Ćwikl. domyśla się, że był nim teolog kalwiński, który żył przy końcu XVI-go i na pocz. XVII w. i umarł w r. 1621 jako minister zboru w Toruniu.

Ćwikl. przyznaje przekładowi Zabor. wartość pod wzgl. lingwistycznym, historyczno-literackim i nawet pod wzgl. filologicznym (miał pod ręką rękop. teksty oryginału dziś nieznane). Przekład nie jest dokładny, ale przerobił on, wedł. Ćwikl., utwór starodawny z zacięciem i siłą.

L. Ćwikliński: Nowy przekład Homerowskiej Batrachomyomachji w porównaniu z dawniejszemi... *Przew. nauk. i liter.* 1884.

33. GRZEGORZ PIOTROWSKI.

Ksiądz. Szczegóły życia nieznane.

Napisał:

„Pogrom lewartowski, to jest o wygranej ks. Adrjana Radzimińskiego S. J. teologa disputacjej, którą R. 1592 d. 13 i 14 stycznia z Ewangeliki i Nowokrzczeńcami jawnie miał w Lewartowie“. Kraków. 1592. Wierszem. Obszerne wyjątki podaje T. Grabowski w „Literaturze arjańskiej“.

T. Grabowski: Literatura arjańska. Kraków. 1908. Str. 259—265.

34. STANISŁAW GROCHOWSKI.

Pochodził z rodziny Wierzbowskich, którzy się od wsi Grochy (na Podlasiu) Grochowskimi przezwali i pieczętowali h. Lubicz. Ur. się na Mazowszu, ok. r. 1540 (wedł. Windak. w r. 1542) z o. Piotra, szlachcica niezamożnego. Nauki pobierał u jezuitów w Pułtusku, ok. 1571, na koszt arcyb. Uchańskiego; słuchał tu wykładów ks. Wujka. Ok. r. 1573 został księdzem; w r. 1577 kanonikiem uniejowskim, a następ. kalis-

kim; potym łowickim; w r. 1595 proboszczem czerskim. W r. 1600 wytoczono mu proces z powodu wiersza: „Babie koło“. Ok. 1601 kustoszem kruszwickim. W l. 1600—1607 przebywa w Krakowie, popierany przez bisk. krak. Bernarda Maciejowskiego. Od r. 1609 przebywa w wiosce Małe Piecki, należącej do kustodji kruszwickiej.

Zm. 30 stycznia 1612 r. w Krakowie. (Wedł. Marylskiego 2 stycznia 1615 r.).

Ważniejsze pisma. (Bibliogr. zupełną podaje Droździewicz):

Pierwsze utwory Grochowskiego ukazały się w r. 1573 i w r. 1574. Są to: wiersz „Do tego, co czytać będzie“, druk. w „Postylli“ Wujka z r. 1573, i „Wiersz nowo uczyniony do Rzptej Polskiej na szczęśliwy przyjazd J. K. Mości po koronacji“. Na końcu „Echo“ (b. m. i r.). (1574). Przedruk. A. Przeździecki w „Jagiellonkach polskich“, t. IV. „Echo“ przedruk. Czubek w „Pismach politycznych z czasów pierwszego bezkrólewia“ (1906).

1. „Kalliopea słowieńska Zygmuntowi III, na stolicę polską wstępującemu“. Kraków. 1588. 2 wyd. 1608.

2. „Pieśni Kalliopy słowieńskiej na teraźniejsze pod Byczyną zwycięstwo“. Kraków. 1588.

3. „Hołubek do żołnierzów“. Kraków. 1588.

4. „Hymny kościelne... przekładania ks. Stanisława Grochowskiego“. Kraków. 1598. Przekład 103 hymnów z brewiarza. 2 wyd. pomnożone, p. t. „Hymny, prozy i cantica kościelne“. Kraków. 1599. 3 wyd. 1608. 4 wyd. 1611.

5. „Skarga snu nocnego przed J. K. Mością“. Warszawa. 1598. (2 razy).

6. „Pogrzebowe plankty... Na żałosną pamiątkę skwapliwego zejścia... Anny arcyksiężnej z Austriej...“ 1599. (2 razy). 3 wyd. 1608.

7. „Trenopis na żałosny pogrzeb świętobliwej paniej Anny...“ 1599. 2 wyd. p. t. „Żal pogrzebowy godnej pamięci a świętobl. paniej...“ 1608.

8. „Babie koło“. Właśc. tyt.: „O nominacie krakowskim po śmierci ks. Radziwiłła kardynała na sejmie warszawskim w r. 1600. Pasquin albo Koło babie“. Wydruk.

z rękopisu Tow. Przyj. Nauk Warsz. (Bibl. Petersb.) pierwszy Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol. (str. 171—176).

9. „Ścieżka pobożnego chrześcjanina“. Kraków. 1600. Kilka wydań. Prozą, przekł. z łac.

10. „August Jagiełło wzbudzony...“ Kraków. 1603. (W 1 wyd. 1603 właśc. p. t. „August wzbudzony“, w 2-im z r. 1608 p. t. „August Jagiełło wzbudzony, przeciwko Parallelom łacińskim, osoby tego ś. p. Pana dotkliwym...“). Obrona Zygm. Augusta w formie poematu z 346 zwrotek 4-wiersz. (największy poemat Groch.) przeciwko zarzutom Krzysztofa Warszewickiego w jego „Caesarum, regum et principum... Vitarum parallelarum libri duo“. (Kraków. 1603).

11. „Stanisława św., krak. biskupa i męczennika żywot“. Kraków. 1604. 2 wyd. 1607. 3 wyd. b. m. i r.

12. „Święta Cecylja, Rzymianka panna i męczenniczka“. Kraków. 1605. Poemat, ogłoszony poraz pierwszy przy „Hymnach kościelnych...“ b. m. i r. (wedł. Pilata; por. Bełcik. 121). Parafraza wiersz. żywota św. Cec. w Żyw. Święt. Skargi.

13. „Żałosna Kamoena na powódź gwałtowną w r. p. 1605“. Kraków. 1605.

14. „Łzy smutne ks. St. Groch. po zejściu... Jana Zamojskiego“. Kraków. 1605.

15. „Pamiątka nagrobna Samuela Głowy“. B. m. i r. (ok. 1605).

16. „Pieśni na fest ucieszny... przemożnego monarchy Dymitra Iwanowica, cara moskiewskiego i Najj. J. Carskiej Mości... Mniszkówny wojewodzianki sandomierskiej“. Kraków. 1606 (dwa wydania). Przedruk. oba wyd. z r. 1606 Wierzbowski w „Matierjały k istorii Moskow. gosud. III. Smutnoje wremia w sowremiennoj jemu polskoj litieraturie“. Warszawa. 1900. Wyd. drugie różni się tu znacznie od 1-go: składa się z 23 pieśni, gdy pierwsze z 16 pieśni; zawiera nadto wiersze: „Obraz Dymitra“, „Maryna...“, dwa wiersze „Na herb Dymitrów“ (drugi ze 158 w.) oraz „Na konterfety osób w pieśniach pomienionych“. (Przy drugiem wyd. z r. 1606 dodana ma być też pieśń „Na nowe tryumfy i szczęśliwe zwycięstwa“ [?]. Zob. Pilat, Hist. liter. II, 2, str. 118, i Estr.).

17. „Na nowe tryumfy i szczęśliwe zwycięstwa teraźniejsze, a wygrane bitwy... przez wojska wielowładnego a prze możnego Dymitra, mosk. cara...“ (b. m. i r.) (1608?).

18. „Krakowska Polaków z Moskwą biesiada“, b. m. 1606.

19. „Sposób krótki rozmyślania przenajdroższej męki i śmierci Zbawiciela“. Kraków. 1606. Prozą. Przekł. z łac.

20. „Wirydarz albo kwiatki rymów duchownych o dziecięciu Panu Jezusie...“ Kraków. 1607. 2 wyd. 1608. Jest to przekł. I księgi utworu jezuity Jakuba Pontana p. t. „Floridorum libri octo“. (1595).

21. „Codzienne ćwiczenia chrześcjańskiej duszy“. Kraków. 1608. Przekł. ustępu II ks. tegoż dzieła.

22. „Hierozolimska procesja... wzięta z ksiąg Hierozolimskiej peregrynacji Mik. Krzysztofa Radziwiłła“. Kraków. 1607.

23. „Niebieskie na ziemi zabawy albo bogomyślne rymy wyjęte z ksiąg wielebnego Tomasza de Kempis o naśladowaniu Pana Jezusowym“. Kraków. 1611 (dwa odmienne wyd.). Przekł. na podst. tłum. prozą Wielewickiego z r. 1608.

24. „Cień królewiców Jana Kazimierza...“ B. m. i r. (Kraków. 1608).

25. „Gorzkie łzy i serdeczne żale na żałosny pogrzeb... ks. Mikołaja Dobrocieskiego“. Kraków. 1608.

26. „Treny na żałośne ze świata zejście i pogrzeb ś. p. ks. Bernata Maciejowskiego“. Kraków. 1608 (2 razy).

27. „Pięćdziesiąt punktów rozmyślaniu męki Pana Chrystusowej służących“. Kraków. 1608; 2 wyd. 1611.

28. „Hymny o męce Pańskiej...“ Kraków. 1611.

29. „Cudowne wiersze z indyjskiego języka przełożone“. Kraków. 1611.

30. „Starego Rzymu pogańskiego z nowym chrześcjańskim stosowanie i różnica“. Kraków. 1610.

31. „Duchowna pociecha pannom...“ Kraków. 1610; 2 wyd. 1611.

32. „Włoskie miasta co przedniejsze“. Kraków (b. m. i r.).

33. „Toruńskie nocy“. Kraków. 1610. (Przy wyd. z r. 1609 dod.: „Do Macieja Rosentretera“ i „Na cenzurę... Kaspra Danowskiego...“

Wyd. zbior.: a) „Wiersze i insze pisma co przebrańsze“. Kraków. 1608 (inne wyd. 1607 i 1609); b) „Poezje“. 2 t. W Krakowie. 1859. Wyd. Żeg. Pauli.

Literatura o Stanisławie Grochowskim.

A) *Monografja:*

Bełcikowski: Ks. Stanisława Grochowskiego żywot i pisma. Lwów. 1892. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1891).

B) *Przyczynki:*

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. Kraków. 1820.
2. Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III, t. I. Lwów. 1828.
3. Maciejowski: Ks. Stan. Groch. *Przegl. warsz.* 1841.
4. Maciejowski: Ks. Stan. Groch. *Athenaeum.* 1844.
5. Maciejowski: Piśm. pol. I, 624—645
6. Brodziński: Pisma, IV, 46—51.
7. G. Czernicki: Kilka słów o życiu i pismach ks. St. Groch. („Starożytności i pomniki Krakowa“ Łepkowskiego. Kraków. 1847—9).
8. Droździewicz: O życiu i pismach ks. St. Groch. (przy wyd. „Poezji“. Tur. (1859).
9. Łukaszewicz: Opis kościołów dyjecezji poznańskiej, III.
10. Sobieszczański: G. St. *Enc. Orgelbr.* X (1862).
11. Faleński: „Treny“ J. Kochanowskiego.
12. Łukaszewicz: Babie koło. Chwila z życia Stan. Grochowskiego. *Tyg. Ilustr.* 1864, I.
13. Wasilkowski: O życiu i pismach ks. Stan. Grochowskiego. *Sprawozd. gimn. IV we Lwowie.* 1880.
14. Windakiewicz: X. Stanisław Grochowski. Studjum biograficzno-literackie. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XVIII. 1891.
15. Nehring: ocena studjum Windakiewicza. *Kwart. histor.* 1893.
16. Chmielowski: Stan. Groch. *Ateneum.* 1892, czerw. (Ocena książki Bełcikowskiego).
17. Kallenbach: ocena książki Bełcik. *Przegl. powsz.* 1893.
18. Windakiewicz: ocena książki Bełcik. *Przegl. pol.* 1893, czerw.
19. Nehring: ocena książki Bełcik. *Kwart. histor.* 1893.
20. M. Grochowski: Kilka szczegółów o pochodzeniu i stosunkach rodzinnych ks. Stan. Groch. *Muzeum.* 1893.
21. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. (1902). Rozdz. IV. (O dewocjach Groch.).
22. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 99—144.
23. T. Grabowski: Piotr Skarga... (1913). Str. 485—495.

35. ELJASZ PIELGRZYMOWSKI. *(Pilgrimovius).*

Rodem z Litwy. Sekretarz królewski za Batorego; pisarz W. Ks. Litew. za Zygmunta III. Był sekretarzem poselstwa Lwa Sapiehy do Moskwy w r. 1600. Szczegóły życia nieznane. Zm. w końcu r. 1603. (Wedł. Sobieszcz. w r. 1611).

Oprócz 4-ch utworów łacińskich: trzech panegiryków, wyd. w l. 1583—86, i dziełka: „De Heroibus in Dei Ecclesia...“ (Kraków. 1585), napisał:

a) Dyjarjusz poselstwa Lwa Sapiehy do Borysa Godunowa w r. 1600; urywek dochowany wydał Wł. Trębicki p. t. „Poselstwo Lwa Sapiehy w r. 1600 do Moskwy“. Grodno. 1846.

b) Toż poselstwo opisał wierszem 13-zgłoskowym podług swego dyjarjusza, p. t. „Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą i traktatów w r. 1601 przez ośm i dwadzieścia niedziel... między Najj. Królem... a między Wielkim Hospodarem... przez wielkie posły J. K. M.... w Moskwie odprawowane“. Obszerne wyjątki, z rękopisu bibl. publ. w Petersburgu, ogłosił Brückner w *Bibl. Warsz.* 1896, I.

Estr. (Bibliogr. XXIV) przypisuje P. autorstwo „Dialogu o wojnie Inflanckiej“ (1594) i wierszy łac.-pol. p. t. „Philopatris ad Senatum Populumque Lithuanum“ (1597), o czym Brückner powątpiewa (*Pam. liter.* 1913, str. 93).

Wedł. Brücknera, „panu pisarzowi W. X. L. dawno się osobna dysertacja należy“.

Literatura o Eljaszu Pielgrzymowskim.

1. Trębicki we wstępie do dyjarjusza: „Poselstwo...“ wyd. 1846.
2. Sobieszczański: P. E. *Enc. Orgelbr.*
3. Brückner: Źródła do dziejów liter. i ośw. pol. IX. Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1896, I.

36. JAN SZCZĘSNY HERBURT.

Ur. się w r. 1567, (gdzie, niewiadomo), z o. Jana, kasztelana sanockiego, kodyfikatora ustaw polskich, i Katarzyny z Drohojowskich. Nauki odbył w Krakowie, poczym, kosztem Jana Zamojskiego, kształcił się zagranicą, i ukończył studja

w Ingolsztadzie (1585—1587). W r. 1587 powróciwszy do kraju, jeździł po Zygmunta Wazę do Szwecji i odtąd pozostawał w najściślejszych z Zamojskim stosunkach. Zostawszy sekretarzem królewskim, jeździł w r. 1590, jako wysłannik Zygmunta III, w misji dyplomatycznej do Pragi. W r. 1595 towarzyszy Zamojskiemu w wyprawie na Wołoszczyznę. W r. 1598 posłuje do Konstantynopola. W r. 1600 bierze udział w wyprawie multańskiej Zamojskiego. Ożeniwszy się w r. 1601 z Elżbietą, księżniczką Zasławską, wojewodzianką podlaską, osiadł w Dobromilu. W r. 1607 bierze udział w rokoszu Zebrzydowskiego; pojmany, odsiaduje więzienie do r. 1609. W r. 1611 zakłada drukarnię w Dobromilu i rozpoczyna wydawnictwo źródeł historycznych; w l. 1611—1616 wydał Orzechowskiego, Kadłubka, Długosza.

Zm. 7 października 1616 r.

Pierwszą jego pracą literacką był:

a) „Panegyricus Illustrissimo Viro Joanni Zario Zamoiscio... patrono suo optimo maximo dictus“. Ingolstadii. 1585. (Zawiera pisemka i innych autorów na cześć Zamoj.).

Po niej napisał:

b) „Consilium de recuperanda pace...“ B. m. 1607. (Przeciw jezuitom). Wedł. Estr., „pierwotnie wyszło po polsku“ [1]). Tłumaczenie francuskie wyszło w Amsterdamie w r. 1728.

c) „Jezuita“. (Satyra przeciw Skardze; dziś nieznana; wspomina o niej Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 245).

d) „Punkta podane od Jegomości Pana Szczęsnego Herburta. Roku 1608 w Krakowie“. (Pisane w więzieniu).

e) „Herkules“, poemat, napisany w więzieniu, (pierwotny tytuł „Gadka Hrycia z Fortuną“), wydruk., wraz z „Herkulesem słowieńskim“ Miaskowskiego, przy „Wizerunku utrapionej rzeczypospolitej“ Piotra Grzegorzkowica, w Dobromilu 1612 (2 wyd. 1616). W przedmowie opowiada słynną anegdotę o Reju i wierszu Kochanowskiego „Czego chcesz po nas Panie“. „Herkules“ Herburta to autobiografja wierszem, „dziwnie pięknym stylem i nadobną pol-

[1]) Jedyny sposób przywrócenia Polsce pokoju wypędzenie jezuitów. 1606 i 1609.

szczyzną“ (wedł. Wiszniew.) napisana. Obszerne streszczenie i wyjątki podał Wiszniewski w Hist. liter. VII, 117—125.

f) „Praktyka Rakuska“, satyra przeciw Zygmuntowi III; wyjątek z rękop. przytacza Wiszniewski tamże, str. 126.

g) „Przepraszanie po rokoszu J. K. Mci uczynione od Pana Szczęsnego Herburta z Dobromila 1613 na konfederackim sejmie, co go ino 3 niedzieli były“. Wydruk. Maciejowski w Dodatk. do „Piśm. pol.“ Str. 283—285.

Niektóre utwory Herburta, w rękop. pozostałe, wylicza Sokołowski: a) „Terminatia powieści JMĆP. Herburtowej o przyjściu Tatarów do Wołoch i postanowienie pokoju z nimi przez Pana Hetmana Kor. Zamojskiego“ (Teki Nar.); b) „Strzała z sajdaku Pana Szczęsnego Herburta, którą Korona polska, śmiertelna już matka, strażą obtoczona, z ciężkiego więzienia swego, do dziatek swych stanu rycerskiego ku przestrodze wypuszcza“ (Ossol); c) „Nagrobek Pana Łańcuckiego“ (t. j. Stanisława Stadnickiego) (Bibl. Jagiell.); d) „Votum JMP. Szczęsnego Herburta w czasie rokoszu podane“ (Teki Nar.). W. Sobieski podaje wyj. z pisemka „Zdanie o narodzie ruskim“ (bibl. Czartor.). (Zob. bibliogr.).

Wyd. pod imieniem Jana Lwa, syna Szczęsnego, „Artes dobromilenses. Nauka dobromilska“. (Dobromil. 1613), jest, jak sądzi Sokołowski, utworem J. Szczęsnego Herburta.

Przy „Potrójnym“ Cieklińskiego podany jest epigramat Herburta.

Listy. Listy (41) do Jana Zamojskiego z l. 1591—1604 przechowują się w bibl. Zamoj. w Warszawie; wyj. przytacza Sokołowski. Listy do biskupa przemysk. Siecińskiego w bibl. Czartor. w Krakowie. List do Tom. Tretera z r 1608 (Teki Nar.).

(Miaskowski napisał na cześć Herburta „Herkulesa słowieńskiego“, „Do JMP. Szcz. Herburta“ i „Na Nenię“).

Literatura o Janie Szczęsnym Herburcie.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 112—114 i 117—127.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 319—320 i II, 459.

3. Mecherzyński: Hist. wym. I, 574—7.
4. Schmitt: Rokosz Zebrzydowskiego. Lwów. 1858.
5. Schmitt: Kilka uwag w sprawie „Rok. Zebrzyd.“ *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1865.
6. Bielowski: Przedmowa do t. II. *Mon. Pol. histor.* Str. X—XV.
7. Sokołowski: Jan Szczęsny Herburt, pierwszy wydawca Kroniki Długoszowej. *Bibl. Warsz.* 1883, II—III.
8. Wł. Łoziński: Spór drukarza z księgarzem w r. 1616. *Kwart. histor.* 1889.
9. W. Sobieski: Dymitr Samozwaniec a Polska. („Studja histor.“ Lwów. 1912. Str. 129—130).

37. JAN DANIECKI.

Poeta pierwszej poł. w. XVII-go. Był dworzaninem u różnych panów.

Wydał:

1. „Panny z Helikonu na wesele Zygmunta III z arcyksiężną rakuską Konstancją“. Kraków. 1605.
2. „Przyjaciel szczery“. Kraków. 1606.
3. „Zabawy“. 1606.
4. „Żałosne narzekanie Korony Polskiej“. Kraków. 1607.
5. „Radosna korona“. Kraków. 1608.
6. „Thalassio Mikołajowi Koryciéńskiemu i Barbarze Pukarzewskiej“. 1609.
7. „Elegja na śmierć żałosną... Joachima Lubomirskiego“. Kraków. 1610.
8. „Godowe pienia“ (?) (tyt. wydarty w egz. Sieniawskim), wedł. Maciejowskiego, arcydzieło Danieckiego.
9. „Historje abo przykłady szczerej i statecznej miłości sprzysiężonego towarzystwa“ — z Lucjana. Kraków. 1610.
10. „Tymon z Lucjana przekładany“. Kraków. 1608.

Prozą:

„Kwiaty uszczknione z ogrodu Vincentiusa Bruna S. J.“ 1611.

„Przyjaciela szczerego“ i (częściowo) „Żałosne narzekania...“ przedruk. Wierzbowski w „Matieriały k istor. Mosk. Gosud.“. III. (Warszawa. 1900).

Literatura o Janie Danieckim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 539—540, 542, VII, 132, 139—140.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 513—517.
3. Faleński: Treny J. Kochan.
4. Chmielowski: D. J. *W. Enc. p. il.*
5. Wierzbowski we wstępie do „Matieriały k istor. Mosk. Gosud."

38. STANISŁAW WITKOWSKI.

Mazur (wedł. Siarczyń. i Brücknera); (wedł. Maciej. pochodził albo z ziem ruskich, albo z ziemi krakowskiej). Pisarz celny łomżyński. Żył pod koniec XVI w. i na pocz. XVII w.

Pierwszy utw. ogł. w r. 1603 („Poseł na sjem krakowski").

Wyd. m. in.:

a) „Złota wolność..." Kraków. (1609).

b) „Apoftegmata abo subtelne powieści..." Kraków. 1615.

c) „Wanda..." Kraków. (1611).

Pisma W. ciekawe dla języka.

Literatura o Stanisławie Witkowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 101—102, 541, VII, 140—142, IX, 382—3.
2. Maciejowski; Piśm. pol. III, 476—479.
3. Brückner: Hist. liter. I, 328.
4. F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce w XVI w. *Eos.* 1910.

39. SEBASTJAN LIFFTEL.

O życiu jego nic nie wiemy. Był, jak się zdaje jako dworzanin Mikołaja Oleśnickiego, posła polskiego, w r. 1606 w Moskwie i opisał wierszem wypadki tego roku — „gody moskiewskie" Maryny Mniszchówny i Dymitra i rzeź Polaków.

„Gody Moskiewskie..." Kraków. 1607. Przedrukował utwór Wierzbowski, z unikatu Ossol., w „Matieriały k istorii Mosk. Gosud. III. Smutnoje wriemia". (Warszawa. 1900).

40. „Pobudka sławnej Korony Polskiej do synów swych miłych, aby się niewinnej krwie braterskiej nad narodem Moskiewskim zemścili..." (Kraków. B. r., prawdop.

w końcu r. 1607 lub na pocz. r. 1608) napisana przez jakiegoś „służebnika" Michała Konarskiego, kasztelana chełmińskiego, który się pod dedykacją kryptonimem W. R. podpisał. Wierzbowski, który przedruk. utwór z unikatu bibl. Kórnickiej w „Matieriały k istor. Mosk. Gosud. III" (1900), przypuszcza, że kryje się pod nim Wojciech Rakowski, autor „Pobudki zacnym synom Korony Polskiej na ekspedycje przeciwko nieprzyjaciołom koronnym" (Kraków. 1620).

41. Autor wiersza: „Lament serdeczny jednej szlachetnej paniej, której mąż w Moskwie zginął przy Carowej", wydanego bez oznaczenia miejsca i roku, (prawdop. 1607 lub 1608), nieznany. Przedruk. go z unikatu bibl. publ. Petersb. Wierzbowski w „Matieriały k istorii Mosk. Gosud. III" (1900).

42. MARCIN PASZKOWSKI.

Z Paszków. Szczegóły życia jego i daty urodzin i śmierci nie są znane. Był przez czas pewien, jak się zdaje, dworzaninem możnych panów; służył może wojskowo; był, jak przypuszcza Wierzbowski, w tureckiej niewoli.

Wierszopis płodny z czasów Zygm. III.

Ogłosił m. in. następ. utw.:

a) „Posiłek Bellony Sauromackiej..." Kraków. 1608.

b) „Wykład Bogiń Słowiańskich..." Kraków. 1608.

c) „Dzieje tureckie..." 1615.

d) „Chorągiew Sauromacka w Wołoszech..." 1621.

e) „Dyjalog abo rozmowa grzesznego człowieka z anioły..." Kraków. 1612.

f) „Wizerunek wiecznej sławy starych Sauromatów..." Kraków. 1613. (2 wyd., pod im. A. Zakrzewskiego, 1626).

g) „Bitwy znamienite... mężnych Polaków w r. 1620 i nieszczęsny przypadek ich pod Cecorą". Kraków. 1620 i inne.

Przypisują mu też niektórzy badacze (Wierzb.) autorstwo poem. „Wenecja" (Kraków. 1572 bezim.; wyd. 2 z r. 1587 ogłosił Warszewicki), który, według innych, ma być utworem Krzysztofa Warszewickiego.

Paszkowski jest też tłumaczem (z łac.) „Kroniki Sarmacjej Europejskiej“ Gwagnina (Stryjkowskiego). (1611).

Literatura o Marcinie Paszkowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 528—534.
3. Brodziński w Pismach. IV, 121.
4. Wierzbowski w przedmowie do nowego wyd. „Wenecji“ (z r. 1886).
5. Nehring w rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* 1887.
6. Kryński: Ocena wyd. Wierzb. „Wenecji“. *Prac. filol.* II.
7. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. 1902. (Str. 60—62).

(8. Łopaciński: Przyczynek do hist. plagjatów. *Pam. liter.* 1902).

9. Badecki we wstępie do „Pism J. Dzwonowskiego“. Kraków. 1910, str. 18, 22.

43. SZYMON SZYMONOWIC. *(Simon Simonides).*

Pochodz. mieszczań. Ur. się 24 paźdz. 1558 r. (wedł. Hahna 1557) we Lwowie, z o. Szymona z Brzezin (na Mazowszu), mistrza nauk wyzwol. i fil., kt. trudnił się rzemiosłem krawieckim i handlem, i Katarzyny ze Śmieszków Gajzlerowej. Uczył się prawdop. w szkołach lwowskich (w kolonji akad.), nast. od r. 1575 w akad. krakowskiej (był słuchaczem Jakuba Górskiego i St. Sokołowskiego), gdzie w 1577 r. otrzymał stop. bakałarza artium liberalium. Kształcił się nast. zagranicą, ale gdzie, napewno niewiadomo; zdaniem Hecka, niewątpliwie w Belgji i we Francji, o czym wątpi Pilat. Po dwu- lub trzyletnim pobycie zagranicą, wrócił Szym. ok. r. 1581 do kraju i osiadł we Lwowie; zajmuje się czas jakiś nauczycielstwem. Ok. r. 1587 wchodzi w bliższe stosunki z Zamojskim. Na sejmie warsz. r. 1590, za staraniem Zamojskiego, Szym. został nobilitowany (wyniesiony do stanu szlacheckiego) i otrzymał herb Kościesza; przybrał sobie przydomek Bendoński. W tym samym roku mianowany został przez Zygm. III „poetą królewskim“. (Za poem. „Joel propheta“ obdarzony został podobno przez papieża Klemensa VIII wieńcem poetyckim). W r. 1593 powierza Zamojski Szymonowiczowi zorganizowanie akademji w Zamościu (otw. w r. 1595). W r. 1599 S. opuszcza Lwów i przenosi się do Zamościa. W r. 1601 osiada w danej sobie (w r. 1598) przez

Zamojskiego w dzierżawę wsi Czernięcinie. W tym samym roku Zamojski powierzył mu wychowanie 7-letniego syna swego Tomasza, którym S. kierował aż do r. 1614.

Zm. 5 maja 1629 r. w Czernięcinie. Pochowany w Zamościu.

Pierwsze utwory Szymonowica, to łaciń.:

a) Wierszyk na Paprockiego „Gniazdo cnoty“, z r. 1578.

b) „Epitaphium Nicolai Gelasini“ (=Śmieszka) z r. 1580 lub 1581? (oba przytacza Heck w Dod. do monogr. o Szym.).

c) „Divus Stanislaus“, pierwszy poemat Szymon., napisany wedł. Hecka, w r. 1582 lub 1583, wedł. Pilata zaś wczasie pobytu na uniw. krak. w l. 1575—1577, drukowany wraz z utw. tej samej treści Piotra Royzyusa, p. t. „Encomia divi Stanislai...“ (Kraków. 1604).

[d) „Dicta seu consilia de bello adversus Turcam“ (Kolonja. 1583), broszura okolicznościowa prozą; nieznana (zaginęła)].

Z utworów łaciń. najceln. (pisał ody, epitalamia, pieśni żałobne, dramaty... i inne):

a) „Naenia funebris ad Stanislaum Socolovium... de morte Jacobi Gorscii“. Kraków. 1586.

b) „Castus Joseph“. Kraków. 1587.

c) „Flagellum livoris“. Kraków. 1588. (Węclewski, a za nim Łoś, mylnie podają rok wyd. 1583).

d) „Aelinopaean“. B. m. i r. (1589).

e) „Epithalamium serenissimi Sigismundi III, Poloniarum regis, et Annae, Caroli Archiducis Austriae filiae...“ Lwów. 1592.

f) „Repotia Zamosciana“. Lwów. 1592.

g) „Imagines diaetae Zamoscianae“. Zamość. 1604 (napis. w r. 1592).

h) „Joel propheta“. Kraków. 1593.

i) „Hercules Prodiceus...“ Zamość. 1602.

j) „Pentesilea“. Zamość. 1618.

Reszta utw. łac. są to przeważnie wiersze weselne, nagrobki lub inne okolicznościowe wiersze.

Szereg utw. łac. nieznanych, z pierwodruków i z rękopisów, ogłosili: Bielowski, [przy monogr. o Szymonowicu

(1875)], Hahn („Zapomniane utwory łacińskie Szymona Szymonowicza". Lwów. 1902; Nieznany wiersz łaciński S. Szym.: „Ode Georgio Zamoscio, episcopo Chelmensi". *Eos.* 1894) i Heck [przy monogr. o Szymonowiczu (1901—1903)].

Zbiorowych wydań utworów łaciń. Szymonowica było dwa:

a) „Simonis Simonidae Poematia aurea... Lugduni Batavorum". [Lejden]. 1619. Jest to t. zw. ed. Morsjusza. Zawiera niektóre tylko utwory łac. Szymon.

b) „Simonis Simonidae Bendonski, Leopolitani... Pindari Latini Opera omnia..." Warszawa. 1772. Wyd. nuncjusza Duriniego. Zawiera 17 utw. Szymon.

Niektóre utwory Szym. łacińskie wyszły w przekładzie polskim: niektóre ody z „Flagellum livoris" przetłum. ks. Ksawery Zubowski („Zebrany wiersz Xawiera Zubowskiego". Warszawa. 1786, II); tenże przełożył „Pentesileę" i wyd. osobno w Warszawie w r. 1778 [1]); „Castus Joseph przekładania Stanisława Gosławskiego" (Kraków. 1597; przedruk. Zawiliński. Kraków. 1889 (w *Bibl. pis. pol.*, 5); „Joel propheta" przełożył ks. Józef Epifani Minasowicz: „Simona Simonidesa Joel prorok starozakonny... wierszem polskim nierytmowym przełożony". (Warszawa. 1772. Gröll).

„Wybór poematów łacińskich S. Szym. ze wstępem i objaśnieniami" wyd. W. Hahn w *Spraw. wyższ. gimn. w Kołomyi* za r. 1899.

Utwory polskie Szymon.:

1. Pierwszą próbą Szymon. poetyczną w jęz. polskim jest przekład wierszem 13-zgłoskowym ustępu z Przypowieści Salomona (wyj. z rozdz. 31): „Mulier fortis" (Stateczna niewiasta), druk. obok innych rzeczy w dziełku Stan. Sokołowskiego: „Epithalamion sive benedictiones nuptiales ad serenissimum Sigismundum III..." (Kraków. 1592) (przedruk. przy „Sielankach" Szym. wyd. Węclewskiego z r. 1864).

[1]) Przedruk. w „Helikonkach" Zubowskiego (Lublin. 1786).

2. „Ślub... na feście J. M. Adama Hieronima Sieniawskiego" (Lwów. 1593), umieszczony nast. z nieznaczną zmianą wśród sielanek (Siel. XI). Pierwszy wiersz polski Szym. oryginalny.

3. „Do Wacława Zamojskiego". B. m. (1610). (Przedruk. Bielowski w monogr. o Szym.).

4. Dwa wierszyki przy „Potrójnym z Plauta" Piotra Cieklińskiego (W Zamościu. 1597): „Za Potroynym, Simon Simonides" i „Tenże". (Przedruk. Węclewski przy Sielankach).

5. „Simona Simonidesa Sielanki..." Zamość. 1614. 2 wyd. 1626 (dwa odb.), 3-cie 1629 (Kraków), 4-te 1640 (Kraków), 5-te 1650 (Kraków), 6-te 1663 (Kraków), 7-me 1686 (Kraków)... Następne wydania podają Węcl. i Estr. Wyd. krytyczne, z objaśn. a) p. t. „Sielanki i kilka innych pism polskich Szymona Szymonowicza. Wydanie Stanisława Węclewskiego". Chełmno. 1864. b) „Szymona Szymonowicza Sielanki (1614) i inne wiersze polskie. Wyd. Jan Łoś". Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.).*

6. „Nagrobki zbieranej drużyny". Drukow. przy „Sielankach" wyd. 1614. Przedr. u Węcl. (34 epigramatów).

7. „Elegja na pogrzeb Wielmożnej Panny, JM. Panny Zofijej Sieniawskiej, podczaszanki koronnej". (W Zamościu. 1617). Przedruk. Heck w Dodatk. do monogr. o Szym.

8. „Lutnia rokoszańska". Napis. w r. 1606, ogłosz. poraz pierwszy przez Bielowskiego w *Bibl. Ossolin.* IV, 1863 i przez Węcl. przy Sielankach.

9. „Hymn o sądzie ostatecznym", napis. w r. 1614, ogłosz. poraz pierwszy przez Bielowskiego w monografji o Szymon. (1875). (Przekł. Dies irae).

10. „Hymny o męce Pańskiej", napis. w r. 1619, ogł. poraz pierwszy Bielowski (tamże). Jest ich 7.

11. „Tren Św. Maryjej Magdaleny", napis. w r. 1622, ogł. poraz pierwszy Bielowski (tamże).

Wiersz „Wiejska szczęśliwość", ogł. przez Bielow. w *Bibl. Ossol.* z r. 1863 jako Szym. i przedruk. przez Węcl., i przez Łosia, nie jest, wedł. Brücknera, (wbrew twierdzeniu Hecka), utworem Szymonowicza, lecz Daniela Naborowskiego.

Wyd. zbior. utw. pol. zob. wyżej pod 5...

Wyd. zbior. i krytycznego wszystkich utworów Szym. łaciń. i pol. brak.

Listy (łac. i pol.). Kilkadziesiąt (65) ogł. Bielowski w monogr. o Szym., włączając te, które wydruk. Maciejowski (Piśm. III) i Węclewski; 1 list (pol.) do Rady m. Lwowa z r. 1628, ogł. Heck w *Przew. nauk. i liter.* z r. 1884; 5 listów do filologów zagran. ogł. Kallenbach w rozpr. „Les humanistes polonais". (Fryburg. 1891); 7 listów ogł. J. Przyborowski w *Bibl. Warsz.* 1895; 1 list, do Justusa Lipsiusa, ogł. Hahn w *Pam. liter.* 1902; 1 list, do Ursyna, ogł. Heck w dod. do monogr. o Szym.; dwa listy: a) do S. Birkowskiego (łac.) i b) do H. Unger'a z r. 1614 (pol.) ogł. Wierzbowski w „Materjał.", I. [Podobizna listu do Ungra w 2 wyd. Hist. liter. Chmielowskiego].

Bibliogr. utw. druk. — u Węcl. i Estr. Spis utw. według czasu ich powstania — u Hecka.

Literatura o Szymonie Szymonowicu.

A) *Monografja:*

Heck: Szymon Szymonowicz (Simon Simonides).Jego żywot i dzieła. Część I. Kraków. 1901. Cz. II i III. Kraków. 1903. (Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXIII i XXXVII). (Oceny: Hahna w *Pam. liter.* 1903, str. 293 — 313, Chrzanowskiego w *Bibl. Warsz.* 1903, IV, Brücknera w *Książce.* 1903).

B) *Przyczynki do monografji:*

1. Starowolski w „Hekatontas". Wyd. 2, weneck. 1627.
2. Kasper Solski(?): Vita Simonis Simonidae z r. 1630. Wyd. Bielowski w *Pam. Akad. Um.* II, 1875.
3. Juszyński w „Dykcjonarzu..." 1820.
4. Brodziński w Pismach IV i V, 14.
5. E. Słowacki o „Joelu". Dzieła. III.
6. Chodyniecki w „Dykcjonarzu uczonych Polaków. Lwów. 1833 (przedruk. przy wyd. Sielanek Turowskiego. Przemyśl. 1857).
7. J. Lipiński: „O poemacie sielskim". *Pam. warsz.* 1815, I.
8. L. Borowski o Siel. w urywku wykł. liter. pol. z r. 1838. *Album literackie.* 1848.
9. Bielowski: Wiadomość o Szymonowiczu. *Dziennik mód paryskich.* Lwów. 1847 (przedruk. przy Sielankach Zimorowicza w wyd. Turowskiego. Przemyśl. 1857).
10. Mickiewicz w Liter. słow. I (wyd. Wrotn. 1865).
11. Maciejowski w Piśm. pol. I.

12. St. Węclewski: Wiadomość o życiu i pismach S. Szym. (przy wyd. „Sielanek". Chełmno. 1864).
13. A. Wieniarski o pobycie S. w Czernięcinie. *Tyg. Ilustr.* 1860, II.
14. Szyperski: De Simonis Simonidae vita, ingenio, poesi. Wrocław. 1865.
15. Tyszyński: Szymonowicz i jego sielanki. *Bibl. Warsz.* 1869 (i w „Wizerunkach pol." 1875).
16. Lavollée: De poetis latino-polonis. Paryż. 1869.
17. Lavollée: La poesie latine en Pologne. Paryż. 1873, oraz w jego „Essais de litterature et d'histoire". Paryż. 1891.
18. Tyszyński w rec. pracy Lavollée. *Bibl. Warsz.* 1875, I (i w „Pismach kryt." II, 228—241).
19. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
20. Bielowski: S. Szymonowicz. *Pam. Akad. Um.* II, 1875.
21. Konarski: Przyczynek do biografji S. S. *Przew. nauk. i liter.* 1880.
22. Heck: Listy S. S. i J. B. Zimorowicza. *Przew. nauk. i liter.* 1884.
23. Uranowicz: Pochodzenie i narodowość S. S. Bendońskiego. *Spr. gimn. w Złoczowie* za r. 1885.
24. Chmielowski: S. S. jako dramaturg. *Kłosy.* 1889 (i w „Nasza liter. dramat." I, 64—79.
25. Werner w kryt. Weilena „Der ägypt. Joseph". (*Anzeiger für deutsches Altertum.* XV).
26. Chrzanowski: Tragiedja S. S. Castus Joseph w stosunku do literatury obcej. *Ateneum.* 1892, I.
27. Kallenbach: S. dramat Castus Joseph. Kraków. 1892.
28. Krček w rec. tych prac w *Kwart. hist.* 1892.
29. Hahn: Kilka przyczynków do pism S. Szymon. *Ateneum.* 1892, grudz.
30. Stan. Bielawski: Pentesilea Szym. i jej wzory klasyczne. (*Spraw. z posiedzeń Akad. Um.* 1893).
31. Chlebowski: „Kołacze" Szym. pod względem artystycznym. („Charitas". Petersburg. 1894, i w Pismach, II).
32. Uranowicz: Żywot S. Szymonowicza Bendońskiego. Złoczów. 1894.
33. Hahn: Nieznany wiersz łaciński Szym. Szymon. Lwów. 1894.
34. Kallenbach: Les humanistes polonais. Fribourg. 1891 (kilka listów).
35. J. Przyborowski: Kilka nieznanych listów Szym. Szymonowicza. *Bibl. Warsz.* 1895, kwiec.
36. Hahn: „Pentesilea", dramat S. Szym. *Muzeum.* 1895.
37. Hahn: S. Szym. jako filolog. *Przew. nauk. i liter.* 1897 i osobno.
38. Heitz: Ueber die in Samość um das Jahr 1604 gedruckte Ausgabe des Herennios. (Die angebliche Metaphysik des Herennios. 1889).

39. Hahn rec. rozpr. Przybor. *Kw. histor.* 1895
40. Hahn rec. rozpr. Kallenbacha o Castus Joseph. *Kw. histor.* 1895.
41. Ks. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akad. Zamojskiej. 1899.
42. Hahn: Żywot i pisma S. Szym. (we wstępie do „Wyboru poematów łaciń.“ (1899).
43. Heck: Szymonoviciana. *Eos.* VI. 1900.
44. Förster: Simon Simonides u. Herennios. (*Rheinisches Museum für Philologie.* 1900).
45. Hahn: Rękopisy autorów klasycznych w bibl. Zamoyskich w Warsz. (*Muzeum.* 1900).
46. Kaszewski we wstępie do „Utworów Teokryta“. Warszawa. 1901.
47. Heck: Korespondencja A. Piotrkowczyka z Szymonowiczem. *Pam. liter.* 1902.
48. Hahn: Nieznany list Szymon. (tamże).
49. Heck: S. politycznym pisarzem. *Czas.* 1901, nr. 251.
50. Hahn: Zapomniane utwory łacińskie S. S. *Przew. nauk. i liter.* 1902 i osobno. Lwów. 1902.
51. Brückner: Kto jest autorem „Wiejskiej szczęśliwości“. *Pam. liter.* 1903.
52. Jankowski: S. S. „Nagrobki zbieranej drużyny“. *Pam. liter.* 1903.
53. Hahn: W sprawie pamiątek po Szym. Szymonowiczu. *Tyg. Ilustr.* 1903.
54. Sinko: Szymonowicz i Kallimach. *Eos.* 1904.
55. Sinko: Drobiazgi humanistyczne. *Eos.* 1905.
56. Jurkowski: Szym. Szymonowicza „Flagellum livoris“. *Spraw. wyższej szk. realn. w Jarosławiu* za r. 1904—5. (Zob. też tegoż autora: „Ślad wpływu Szym. Szymonowicza w „Grażynie“ A. Mickiewicza“. *Pam. liter.* 1905.
57. Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906.
58. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. II, 49—99.
59. T. Grabowski: Piotr Skarga... (1912). Str. 499—506.
60. M. Kwiatkowski: O „Kiermaszu“ i o „Kołaczach“ Szymonowicza. *Pam. liter.* 1913.
61. Chlebowski: Sielanki Szymonowicza jako wyraz duszy poety. *Sprawozd. z posiedz. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I i II. 1913, zesz. maj. (Ocena Sinki w *Książce.* 1914).
62. Łoś we wstępie do „Sielanek“ wyd. krak. 1914.

Zob. też literaturę o Szym. u Pilata. Omawia ją Heck w monografji Szymon.

44. JAN ŻABCZYC.

Czy też „Jan z Żabczyc“, jak się niekiedy przezywał. Był czas jakiś dworzaninem Mniszchów i przebywał na ich

dworze w Samborze. Pozatym o kolejach jego życia nic nie wiemy.

(Zm., wedł. Brücknera, przed r. 1632).

Z licznych jego utworów, przeważnie wierszowanych, na wyróżnienie zasługują:

a) „Mars Moskiewski krwawy“. Kraków. 1605. 2 wyd. t. 1606. 1-wsze przedruk. Wierzbowski w „Matieriały k istorii Moskowskago Gosudarstwa...“ III. Warszawa. 1900.

b) „Poseł moskiewski“. Kraków. 1605. 2 wyd. t. 1606. Przedruk. Wierzbowski tamże.

c) „Żegnanie ojczyzny możnej Cesarzowej Moskiewskiej“. Kraków. 1606. Przedruk. Wierzbowski tamże.

d) „Lutnia Ojczyzny Polskiej“. Kraków. 1605.

e) „Traktat o Zwiastowaniu Anielskim“. Kraków. 1617 (misterjum).

f) „Quaternio, w którym się wyrażają Boskie sprawy niepojęte“. Kraków. 1629.

g) „Czwartak nowy...“ Kraków. 1629. Inne wyd. t. 1630. (Jest skróceniem „Quaternio“). (Przedruk. w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego, I; przełożony współcześnie na język rosyjski).

h) „Etyka dworskie“. Kraków. 1616. Inne wydania p. t. „Forma abo Wizerunk postępków stanów wszelakich...“ Kraków. 1633, i późniejsze wyd.

i) „Politica dworskie“. Kraków. 1616, i wyd. późniejsze. Przedruk. wraz z współczesnym przekł. rosyjskim w „Sborniku“ Akad. Nauk Petersb. w 1900.

(„Etyka“ i „Polityka“ „dworskie“, zawierają maksymy etyczne; są to najciekawsze, wedł. Brücknera, utwory Żabczyca „które koniecznie wydać ponownie i głębiej ocenić należy“.

k) „Praktyka dworskie“. Kraków. 1617. Inne wyd. t. 1645 (zbiór reguł prawnych).

Wydane pod imieniem Żabczyca „Symfonje Anielskie“ (Kraków. 1642) są, wedł. A. Brodnickiego, plagjatami utworu J. K. Dachnowskiego, wydanego w r. 1631; o czym Brückner powątpiewa.

„Czwartaka“ uważał Brückner dawniej za plagjat

utworu Daniela Naborowskiego, obecnie dowodzi, że to Naborowski przywłaszczył go sobie.

Bezim. „Gospodarstwo jezdeckie, strzelcze i myśliwcze“ (Poznań. 1690) ma być, wedł. Brücknera, poczęści plagjatem z Żabczyca „Politica dworskie“ i „Etyka dworskie“; Maciejowski twierdził, że rzecz odwrotnie się miała. Wogóle, jest Brückner obecnie zdania, że to nie Żabczyc był plagjatorem, lecz inni go okradali (Piotr Napolski np. „Marsa Chocimskiego“); zasługuje Żabczyc, zdaniem Brücknera, na studjum.

Brückner przypuszcza, że autorem wierszy o carowej Marynie Mniszchównie, przechowywanych w Ossolin. i w Petersburgu, jest Żabczyc. (Zob. *Pam. liter.* 1911, str. 586).

Literatura o Janie Żabczycu.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 137—8, IX, 466.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 485—492.
3. Bartoszewicz: Hist. liter. I, 298—9.
4. Faleński: Treny J. Kochan. Str. 32.
5. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Str. 30—32 odbitki.
6. Brückner: O literaturze rosyjskiej i naszym do niej stosunku dziś i lat temu trzysta. Lwów. 1906. (Str. 61—68; charakteryst. Żabczyca).
7. A. Brodnicki: Symphoniae Anielskie J. K. Dachnowskiego. *Bibl. Warsz.* 1911, IV.
8. A. Brodnicki: Kilka słów o plagjacie w literaturze polskiej XVII w. *Bibl. Warsz.* 1912, II.
9. Brückner: Dodatek do „Wirydarza poetyckiego“ J. T. Trembeckiego, t. II, 391; por. t. I, 283.
10. Brückner w rec. nowego wyd. „Symfonji Anielskich“. *Pam. liter.* 1914.

45. JAN GŁUCHOWSKI.

Ksiądz, proboszcz w Małym Płocku pod Kolnem.

1. „Interregnum...“ (druk.?). Broszura polityczna z r. 1573 wierszem (499 wierszy), wyd. Czubek w „Pismach polit. z czasów 1-go bezkról.“ Str. 9—23.

2. „Ikones principum et regum Polonorum“. Kraków. 1604 (po polsku). (Zob. str. 149, pod Kl. Janicki).

Czubek przypisuje mu nadto autorstwo broszury polit. wiersz. p. t. „Tymatas skotopas do wszystkiego rycerstwa na Kolskim zjaździe“. („Pisma polit. z czasów pierwszego bezkról.“ 1906. Str. 23—31). Brückner przeczy temu, przypuszczając, że autorem „Tymatasa“ jest wspomniany przez Kochanowskiego autor „Skotopasek“ Stanisław Porębski. (Zob. recenzję wydawnictwa Czubka w *Pam. liter.* 1907).

Literatura o Janie Głuchowskim.

1. Czubek we wstępie do „Pism. polit. z czasów 1-go bezkról.“
2. Kutarski: „Interregnum ks. Jana Głuchowskiego. Poemat z czasów pierwszego bezkrólewia, 1572 r. wydany“. (Jarosław. 1912).

46. Autor pisma p. t. „Zdanie wolnego szlachcica“. Autor, nieznany z nazwiska, służył zamłodu pod hetm. Tarnowskim. Potym osiadł na wsi na Litwie. Być może był arjaninem.

Broszura jego polityczna p. t. „Zdanie wolnego szlachcica na sejmiki w r. 1608, na dwa punkty potrzebne“. W Rakowie. B. r.; napisana wierszem. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1900.

Wedł. Brücknera („Z teki bibliograficznej. VII. Volumina miscellanea“. *Pam. liter.* 1904, str. 84), Wierzbowski mylnie przypuszcza, że autor-anonim za młodu pod Janem Tarnowskim sługiwał.

47. ANDRZEJ LECHOWICZ. *(Loeaechius Scotus, Loechius).*

Szkot z pochodz. Ur. się w Polsce. Wkońcu przeniósł się do ojczyzny przodków swoich, Szkocji. Przyjaźnił się z Miaskowskim. Szczegóły życia nieznane.

Pisał poezje łac. i polskie za Zygmunta III.

Z pol. najceln. poemat:

„Muza gór wielickich...“ Kraków. 1608. Wiszniewski uważa go za utw. nieznanego poety i twierdzi, że L. wogóle po polsku nie pisał.

Literatura o Andrzeju Lechowiczu.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol.
2. Wójcicki w *Bibl. Warsz.* 1842, I.

3. A. Grabowski w Starożytn. wiadom.
4. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 340—1.
5. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 541—544 (wyjątek z „Muzy gór wiel.“).
6. Maciejowski: Piśm. pol. III, 586—9.
7. Rymarkiewicz: Lutnia Jana Kochanowskiego. Poznań. 1857.
8. Sobieszczański: L. A. *Enc. Orgelbr.*

48. SEWERYN BĄCZALSKI.

Wierszopis z drugiej połowy w. XVI-go i z początku XVII-go. Pochodził z Dalechowic, na Podgórzu Krakowskim. Urzędnikiem babińskim, o którym wspomina Kmita w „Morocozmea'ch“, był prawdop. jakiś inny Bączalski.

Wyd. wierszem:

a) „Ochrona koronna...“ Kraków. 1606.

b) „Przestrach śmiertelny...“ Kraków. 1608.

c) „Fortuna albo szczęście...“ W Krakowie. B. r. Wedł. Estr. wyszło ok. r. 1644—46. Inne wyd. również bez roku. Wedł. Estr. dziełko to Bączalskiego jest naśladowaniem utworu Stanisława z Bochni p. t. „Fortuna abo szczęście“, wyd. b. m. i r. (ok. 1531?). Przeróbką znowu dziełka Bączalskiego ma być, wedł. Estr., utwór pod takim samym tyt. Gawińskiego (zob.).

Literatura o Sewerynie Bączalskim.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów...
2. Siarczyński: Obraz pan. Zygm. III, I.
3. Maciejowski: Polska... pod względem obyczajów.,. I, 220—223.
4. Sobieszczański: *Enc. Orgelbr.*
5. Dziama: Dwie „Fortuny“. *Pam. liter.* 1907.

49. KASPER MIASKOWSKI.

Ur. ok. r. 1553 w Smogorzewie (pod Gostyniem) w Wielkopolsce, z o. Jana, szlachcica herbu Leliwa, i Zofji Chełkowskiej. Gdzie pobierał nauki niewiadomo; być może w szkole klasztornej w Lubiniu, u benedyktynów. Życie spędził na wsi, gospodarując w rodzinnej swej wiosce. W r. 1589 ożenił się z Zofją Szczodrowską. Przez lat kilka (1596—1603) gospodarował we wsi Osieku. W r. 1603 przeniósł się na Mazowsze i osiadł we wsi Włoszczonowej, pod Gębinem (koło Kutna). Po 4-letnim pobycie w Włoszczonowej (1603—1607), wrócił do Smogorzewa.

Zm. 22 kwietnia 1622 r.

Utwory Miaskowskiego:

a) „Łódź Opaleńska“. Kalisz. 1608.

b) „Pielgrzym Wielkanocny...“ Kraków. 1612.

c) „Zbiór rythmów przez Malchra Miaskowskiego spisany“. Kraków. 1612. Wyd. 2-gie p. t. „Zbiór rythmów Kaspra Miaskowskiego znowu przez autora poprawionych, rozszerzonych, na dwie części rozdzielonych“. Poznań. 1622. Nowe wyd. „Zbiór rythmów...“ (wedł. ed. 1622) przez Jana Rymarkiewicza. Poznań. 1855 (wyd. niekryt.). Przedruk. je Turowski w *Bibl. pol.* w r. 1861.

„Herkules Słowieński“ wyd. Szczęsny Herburt w Dobromilu w 1612 (właść. tyt. „Herkules niecierpliwy“).

Literatura o Kasprze Miaskowskim.

1. S. Herburt o M. w przedm. do „Herkulesa słowień.“ (Wiszn. VII, 112—114).
2. Edm. Bojanowski: O K. M. *Przyj. ludu.* (Leszno). 1837 (odpis napisu pomnik.).
3. Wł. Wężyk: K. M. *Orędownik naukowy.* 1842.
4. Maciejowski: K. M. *Tyg. liter.* 1846 (Poznań).
5. Maciejowski w Piśm. pol. I.
6. Rymarkiewicz: Wiadomość o życiu i pismach K. M. przy wyd. z r. 1855 „Zbioru rytmów“.
7. Rymarkiewicz: Lutnia Jana Kochanowskiego. Poznań. 1857.
8. J. Przyborowski: Rodzina poety Kaspra Miaskowskiego. *Tyg. poznań.* 1862.
9. Sobieszczański: M. K. *Enc. Orgelbr.* XVIII (1864).
10. Siemieński: Księżyc w archeologji, poezji i sztuce. „Dzieła“ I (rozbiór wiersza „Bieg miesięczny“).
11. H. Sienkiewicz: K. M. Studjum literackie. *Tyg. Ilustr.* 1870 (przedruk. w „Pismach nieobjętych wydaniem zbiorowem“ I (Warszawa. 1904).
12. Wierzbicki: O życiu i pismach Kaspra Miaskowskiego. *Spraw. Ak. Um. wydz. filol.* 1893.
13. Wierzbicki: Żywot Kaspra Melchiora Leliwity Miaskowskiego. (*Spraw. gimn. w Wadowicach.* 1893).

14. Hahn: Ocena rozpr. Wierzb. w *Kwart. histor.* 1894.
15. Dziama: Zapatrywania polityczne K. Miask. *Rocz. Tow. Przyj. Nauk Poznań.* XXI. 1895.
16. Szujski: Kasper Miaskowski. *Bibl. Warsz.* 1901, listop.
17. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2. Str. 145—164.
18. Windakiewicz o „Pielgrzymie Wielkanocnym“ w „Teatr ludowy w dawnej Polsce“. Str. 67.

50. ABRAHAM ROŻNIATOWSKI.

Dworzanin wojewody Mniszcha; dowódca jednej z jego chorągwi w wyprawie moskiewskiej; był, jednocześnie z Stanisławem Niemojewskim, w niewoli i na wygnaniu w Jarosławiu (1606—1608).

Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem epopei o męce Pańskiej (mesjady) p. t. „Pamiątka krwawej ofiary Pana Zbawiciela naszego J. Chrystusa...“ Kraków. 1610. 2 wyd. Kraków. 1692. Skróconą przeróbkę tego poematu wydał p. t. „Zwierciadło smutne, wyrażające wizerunk okrutnej męki i śmierci P. Zbawiciela naszego J. Chrystusa...“ Kraków. 1618. 2 wyd. t. 1634.

Naśladowali mesjadę Rożniatowskiego W. Odymalski (1663), S. Gawłowicki (1686), W. Potocki (1698).

Wyd. nadto: a) „Lament nad grobem zmarłego O. Benedykta Anserina... naznaczonego komisarza do Moskwy. W Jarosławiu Moskiewskim R. P. 1607 d. 6 sierpnia, w dzień zejścia jego przez Abr. Rożn. napisany“. Kraków. 1609. b) „Apollo Słowieński na imię i sławę Najj. Książęcia Władysława, polskiego i szwedzkiego królewica...“ Kraków. 1617.

Rożniatowski ma być, wedł. Kętrzyńskiego, autorem t. zw. „Dyjarjusza Wacława Dyamentowskiego“ o carze Dymitrze (1605—1609) (wydruk. z rękop. Ossol. w książce Hirschberga: „Polska a Moskwa w pierwszej połowie XVII w.“ (Lwów. 1901), a przed nim przez Turgeniewa w „Hist. Russ. Mon. II), i t. zw. „Dyjarjusza Marcina Stadnickiego“ (rękop. w Rusku).

(Wiszniewski wspomina o dyjarjuszu rękop. Wacława Dyamentowskiego, podstolego rożańskiego, zm. 1612, p. t. „Gody moskiewskie...“).

Literatura o Abrahamie Rożniatowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 665—667.
2. Brückner: Messjady polskie XVII wieku (w „Dodatkach“ do rozpr. „Spuścizna rękopiśmienna po W. Potockim“. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXVII. 1898. Str. 348—355).
3. W. Kętrzyński: Dyarjusze Wacława Dyamentowskiego i Marcina Stadnickiego o wyprawie cara Dymitra. *Przegl. histor.* 1908.

51. MARCIN BŁAŻEWSKI. *(Błażowski).*

Pochodził z Błażowa, w ziemi samborskiej nad Dniestrem. Za młodu służył wojskowo.

Szczegóły życia nieznane.

1. „O Aeneaszu Trojańskim Księga XIII“. Kraków. 1606. (Przekład dokończenia Enejdy Maphaeusa Vegiusa, humanisty włoskiego XV w. Zob. str. 451, pod J. A. Kmita).

2. „Tłumacz rokoszowy powiatu ruskiego“. Kraków. 1607. (Broszura wierszowana, w której B. występuje przeciwko rokoszowi Zebrzydowskiego).

3. „Setnik przypowieści uciesznych“. Kraków. 1608. Wyd. krytyczne Bruchnalskiego. W Krakowie. 1897 (w *Bibl. pis. pol.*). (Przekład „Cento Favole bellissime“ (1560) Verdizottiego).

4. Przekład kroniki Kromera, p. t. „O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych polskich“ (1611).

Wedł. Brücknera, Błażewski nie był tłumaczem, lecz tylko redaktorem i wydawcą przekładu „Setnika“, dokonanego prawdop. przez Lubomirskiego, którego Starowolski w „Votum“ (1625) jako poetę sławi. Wedł. Brücknera, tłumacz Kromera, Błażowski, nie jest identyczny z Błażewskim.

Literatura o Marcinie Błażewskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 517—519.
2. Łopaciński: Jeszcze o bajce „Młynarz, syn jego i osieł“. *Wisła.* 1896.
3. K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego, I, 83—87.
4. Bruchnalski we wstępie do wyd. „Setnika“ z r. 1897.
5. Brückner w rec. wyd. Bruchnalskiego. *Kwart. histor.* 1898.
7. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV, str. 221—2 (1902).

52. PIOTR KOCHANOWSKI.

Był synem Mikołaja z Sycyny, (a więc synowcem Jana z Czarnolasu), późniejszego podstarościego radomskiego, autora „Rotuł“ (1584), i Katarzyny z Tymińskich. Ur. się w r. 1566 w Sycynie. Gdzie się kształcił niewiadomo. W r. 1599 był we Włoszech, w Padwie, (jak przypuszcza Czubek, w orszaku kardyn. Jerzego Radziwiłła, nie na studjach); w r. 1600 jest już zpowrotem w kraju. W r. 1602 zostaje sekretarzem królewskim. W r. 1610 jedzie ponownie do Padwy, dla poratowania zdrowia (a raczej do cieplic w Abano, pod Padwą); w r. 1611 wraca do kraju i osiada, jak się zdaje, w Krakowie. W r. 1613 jedzie poraz trzeci do Włoch, znowu dla poratowania zdrowia, gdzie teraz dłużej, jak się zdaje, przebywa. Przyjaźnił się z Janem Tęczyńskim, podczaszym Jej K. M., który mu „Goffreda“ „poprawił“ i któremu poświęcił przekład jego w wierszu dedykacyjnym.

Zm. 2 sierp.(?) 1620 r., w Krakowie.

Czubek, wbrew Brücknerowi, twierdzi, że Piotr, syn Piotra, kawaler maltański, a Piotr, sekretarz J. K. M., tłómacz „Goffreda“, są to dwie całkiem różne osoby.

Pierwszy tłómacz polski Ariosta i Tassa.

a) „Goffred abo Jeruzalem wyzwolona, Torquata Tassa. Przekładania Piotra Kochanowskiego, sekretarza Jego K. M.“ W Krakowie. 1618. 2 wyd. Kraków. 1651. 3 wyd. Kraków. 1687. (Wyd. późniejsze: 1772 (Warszawa), 1818 (Połock), 1820 (Wrocław), 1826 (Wilno), 1856 (Sanok), 1860 (Ostrów). Nowe wyd. Luc. Rydla w *Bibl. pis. pol.* wydawn. Akad. Um. w Krakowie (2 t. Kraków. 1902—3) niekrytyczne. (Por. rec. Kryńskiego w *Książce.* 1902, i Chrzanowskiego w *Bibl. Warsz.* 1902, lip. i 1903, sierp.).

b) Ludwika Ariosta „Orland Szalony“. Przekładania Piotra Kochanowskiego. Przekład, jak się zdaje, wcześniejszy od przekładu „Jerozolimy wyzwolonej“, nie wyszedł z druku za życia tłómacza. Rękopis był w w. XVII często odpisywany i pilnie czytany; zachowało się do naszych czasów, w różnych bibliotekach, kilka rękopisów (9) częściowych i jeden całkowity, który się znajduje w bibliotece Szersznikowskiej w Cieszynie. Pierwszych 25 pieśni wydał poraz pierwszy, z rękopisu, Jacek Przybylski (w Krakowie w 1799, p. t. „Orland szalony“). Całość (45 pieśni) wydał z rękopisu, krytycznie, Jan Czubek w *Bibl. pis. pol.* (3 tomy. Kraków. 1905).

Literatura o Piotrze Kochanowskim.

1. Wł. Wężyk: O Piotrze Kochanowskim i gienjuszu Tassa. *Przyj. ludu.* 1842.
2. L. Borowski w urywku wykładów hist. liter. pol. pomieszcz. w *Albumie literackiem* Wójcickiego (Warszawa. 1848) (o Jerozolimie wyzw. P. K., którą na czele utworów poetyckich Wieku Złotego stawia).
3. Ks. Gacki: O rodzinie Jana Kochanowskiego. Warszawa. 1869.
4. Chlebowski: Przekład „Jerozolimy“ Tassa przez Piotra Kochanowskiego w stosunku do współczesnego stanu polskiej poezji i jej dalszego rozwoju. *Ateneum.* 1890, II (i w „Pismach“ III).
5. Porębowicz: rec. rozpr. Chleb. w *Kwart. histor.* 1893.
6. Polemika między Chlebowskim a Porębowiczem w *Kwart. histor.* 1894.
7. Chlebowski: Grażyna i jej stosunek do „Jerozolimy wyzwolonej“ w przekładzie Piotra Kochan. („Pisma“, I).
8. Rydel: O przekładzie Ariostowego „Orlanda Szalonego“ przez Piotra Kochanowskiego. (*Sprawozd. z posiedzeń Akad. Um. w Krakowie.* Rok 1895).
9. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. poln. Litteratur. 1901.
10. Brückner: K. Piotr. *W. Enc. powsz. ilustr.*
11. Czubek: wstęp do wyd. „Orlanda Szal.“ (Kraków. 1905).
12. Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 201—205.
13. Krzyżanowski: Na marginesie „Goffreda“ Tassa przekładania Piotra Koch. *Pam. liter.* 1916.

53. KASPER TWARDOWSKI.

Rodem z ziemi sandomierskiej. (Wedł. Brücknera, mieszczanin z Sambora, „podszywający się pod szlachtę“). Służył u różnych panów. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem szeregu utworów, wydanych w latach 1618—1630, z których najważniejsze:

a) „Łódź młodzi z nawałności do brzegu płynąca“. Kraków. 1618.

b) „Bicz boży czyli treny zasmuconej po śmierci synów ojczyzny“. Kraków. 1625. 2 wyd. 1649.

c) „Kolęda, Nowe lato, Szczodry dzień abo Piosneczki Emmanuelowe“. Kraków. 1619.

d) „Pochodnia miłości bożej“. Kraków. 1628.

e) „Gęś św. Marcina“. Lwów. 1630.

f) „Kolebka Jezusowa, Pasterze, Trzej Królowie“. Lwów. B. r.

g) „Bylica Świętojańska“. Lwów. 1630. Przedruk. Rymarkiewicz w rozpr. „Jana Kochanowskiego Pieśń Świętojańska o Sobótce“. (Poznań. 1884). Str. 179—184. Pod swoim imieniem wyd. ją ks. Zygm. Adam Januszowski p. t. „Bylica Jana Świętego“. Kraków. 1641.

(Nb. J. Gawińskiego nagrobek „Kasprowi Twardowskiemu, pisarzowi i wierszopisowi znamienitemu“).

Literatura o Kasprze Twardowskim.

1. Juszyński: Dykcjonarz poet.
2. Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III, t. II.
3. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 213—215, i indziej.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 634—639.
5. Rymarkiewicz: J. Kochanowskiego Pieśń Świań. o Sobótce. Poznań. 1884. Str. 178—185.
6. Bretholz: Ueber unbekannte polnische Dichter. Kraków. 1897. Str. 20—22.
7. Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV.
8. Brückner: Gesch. d. poln. Lltteratur (1901). Str. 169. Por. Dzieje liter. pol. I, 239—240.
9. Łopaciński: Kto był autorem Bylicy Świętojańskiej. *Pam. liter.* 1902.

54. SZYMON ZIMOROWICZ (właśc. *Ozimek*).

Pochodził z rodziny mieszczańskiej Ozimków, która później przybrała nazwisko Zimorowiczów. Był synem Stanisława, mularza, i Katarzyny, bratem młodszym Bartłomieja. Ur. się w r. 1608 (lub na pocz. 1609 r.) we Lwowie. Uczył się w szkołach lwowskich (w których niewiadomo), ale uczniem akademji krakowskiej (jak sądzono dawniej) nie był. Był podpisarzem (podpiskiem, vicenotarius) w urzędzie ławniczym.

Zm. 21 czerwca 1629 r. w Krakowie. (Nagrobek w kościele dominikanów).

1. „Roksolanki to jest ruskie panny, na wesele B. Z. z K. D. przez Simeona Zimorowicza R. P. 1629 dnia

28 lutego we Lwowie wprowadzone, a teraz światu świeżo pokazane“. Kraków. 1654. Utwory te, pisane w różnych czasach, ofiarował S. Zimor. na wesele brata Bartłomieja z Katarzyną Duchnicówną, który je wydał w 25 lat po śmierci brata.

2. „Moschus polski, z greckiego na wiersz polski przełożony“. Kraków. 1662. (Utwór nieznany).

Spór co do autorstwa „Roksolanek“, Szymona czy też Bartłomieja Zimorowicza, nie jest jeszcze rozstrzygnięty. Zdaniem Brücknera, domysł Hecka, (który za autora „Roksolanek“ uważa Bartłomieja Zimorowicza), może jest prawdziwy. (*Książka.* 1905, № 6).

Literatura o Szymonie Zimorowiczu.

1. Brodziński: Pisma IV, 89—104.
2. Bielowski: Dwaj Zimorowicze. *Tyg. literacki.* 1839. (Poznań).
3. Felsztyński: Bracia Zimorowicze. (Przy Sielankach J. B. i S. Zimor. (Tur.). Przemyśl. 1857.
4. Chlebowski: Przekład „Jerozolimy Wyzw.“ przez Piotra Kochanowskiego. *Ateneum.* 1890, II. (Toż w „Pismach“. III).
5. Heck: Materjały do biografji Szymona Zimorowicza (Ozimka). *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* VIII.
6. Heck: Kto jest autorem „Roksolanek, wydanych pod imieniem Szymona Zimorowicza?“ *Sprawozd. Akad. Um. w Krakowie,* 1901, luty.
7. Jarecki: Kilka uwag o utworach Szymona Zimorowicza. *Pam. liter.* 1903.
8. Pliszewski: Wpływ autorów klasycznych na „Roksolanki“ Szym. Zimor. *Pam. liter.* 1903.
9. Heck: W sprawie jubileuszu sielankopisarzy lwowskich. Spór o dwu Zimorowiczów. *Przegl. powsz.* 1904, lip.
10. Jarecki: Spór o dwu Zimorowiczów. *Pam. liter.* 1904.
11. Heck: Kto jest autorem „Roksolanek“, pod imieniem Szymona Zimorowicza wydanych. Kraków. 1905. (Odb. z *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* t. XL).
12. Heck: Do sporu o „Bogurodzicę“ i dwu Zimorowiczów. *Przegl. powsz.* 1905. (Odb.).
13. Jarecki: H. Morsztyna „Światowa rozkosz“ a „Roksolanki“ S. Zimor. *Pam. liter.* 1905.
14. Reiter: Jeszcze w sprawie autorstwa „Roksolanek“. *Pam. liter.* 1905.
15. Dobrzycki: Kochanowski w „Roksolankach“. *Pam. liter.* 1906.
16. Pilat: Histor. liter. pol. II, cz. II.

55. SALOMON RYSIŃSKI.

Małopolanin. Herbu Ostoja. Kalwin. Od r. 1614 do śmierci był dworzaninem (rezydentem) Krzysztofa Radziwiłła.

Zm. 18 listop. 1625, w Dolatyczach. Pochowany w Lubczu.

1. „Przypowieści polskie". 1 wyd. ma tyt. łac. „Proverbiorum Polonicorum centuriae..." W Lubczu. 1618. 2 wyd. przed r. 1625. 3 wyd. w Lublinie 1629. (Przedruk. Wójcicki w „Bibl. starož.") 4 wyd. 1634.

2. „Niektóre Psalmy Dawidowe". W Lubczu nad Niemnem. 1614.

3. „Monumenta diversis personis posita". W Lubczu, ok. 1625. (Nagrobki dla Radziwiłłów).

Celichowski przypisuje Rysińskiemu autorstwo poematu: „Stanu wdowiego, teskliwego, pobożne zabawy i pociechy", który wydał z rękop. bibl. Kórn. w *Roczniku Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XVIII. 1891.

Literatura o Salomonie Rysińskim.

1. Wójcicki: S. R. *Bibl. Warsz.* 1842, III.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 403—4, 524.
3. Maciejowski: Piśm pol. III, 599—601.
4. Korotyński: S. R. Studjum. Wilno. 1863. (Odb. z *Kur. Wil.*)
5. Chomętowski: Wspomnienie o S. Rys. i o jego przypowieściach. *Kron. rodz.* 1872.
6. Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 34, str. 177—180
7. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej... (K. 1906). Str. 110—111.

56. JAKÓB GĘBICKI.

Ur. w r. 1569. Nauki odbył w kraju i w uniwers. niemieckich. Był ministrem wyznania helweckiego przy zborze Dębnickim, a w r. 1607 konsenjorem kościołów helweckich w Kujawach. W r. 1627 połączył się z Braćmi Czeskimi na synodzie Ostrogskim.

Zm. w Dębnicy r. 1633.

„Himny Starego i Nowego Testamentu..." (wydruk. przy psalmach Dawidowych Macieja Rybińskiego. Gdańsk. 1619).

Wedł. Chlebowskiego („Najdawn. kancjon. protest." Pisma, II, 23): „Poraz ostatni na początku w. XVII zabłysnął niepospolitym talentem w swych „Hymnach" Gembicki, znany nam niestety tylko z urywków przechowanych u Juszyńskiego — i odtąd kancjonały protestanckie tracą dla historyka poezji polskiej swe znaczenie". Wedł. T. Grabowskiego: „Proza, płaskość, banalność, to cechy jego pieśni i hymnów". („Z dziejów liter. kalwiń." Str. 97).

Literatura o Jakóbie Gębickim.

1. Juszyński w Dykcjonarzu poetów polskich.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VI. 525—6.

57. SAMUEL OTWINOWSKI.

Syn Jana, komornika bieckiego, brat Walerjana, tłumacza Wirgiljusza i Owidjusza. Arjanin. Służył początkowo w wojsku, następnie był tłumaczem przy hetm. Żółkiewskim. W Turcji przebył lat dziesięć. Po zerwaniu stosunków z Turcją, wrócił do kraju z tytułem sekretarza królewskiego.

Zm. prawdop. w r. 1624 lub 1625.

Przełożył dzieło poety perskiego z XIII w., Saadi'ego, niewiadomo czy z oryginału, czy też z przekładu tureckiego lub arabskiego, p. t. „Perska księga nazwana Giulistan to jest Ogród Różany". Przekładu dokonał Otw. prawdop. w l. 1610—1625; ale wydany został dopiero w r. 1879 w Warszawie przez I. Janickiego, z rękopisu bibl. Krasińskich. Przekład Otw. jest pierwszym w Europie „Giulistana" przekładem. Przekład dokonany piękną staropolszczyzną w. XVI-go.

(Nowy przekł. W. Kazimirskiego, wyszedł w Paryżu w r. 1876).

„Przeróbka z w. XVII Kroniki Tureckiej" Janczara (wyd. Łosia 221—238) jest wedł. Brücknera dokonana przez Sam. Otwinowskiego. (*Pam. liter.* 1913).

Literatura o Samuelu Otwinowskim.

1. Janicki we wstępie do wyd. z r. 1879.
2. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908, str. 338—41.

58. PIOTR GORCZYN.

Wierszopis z czasów Zygmunta III. Koleje jego życia nieznane.

1. „Poean, t. j. wdzięczne pienie Kamen Sarmackich na szczęśliwe zwrócenie J. O. Pana IMP. Samuela książęcia na Korcu Koreckiego". B. m. 1618.

2. „Żałosnego a mężnego z światem pożegnania Jejmości J. O. P. Katarzyny księżnej Koreckiej... wizerunk..." Kraków. 1618.

3. „Tren abo lament żałosny więźniów koronnych do hord tatarskich w 1618 zabranych". B. m. i r.

4. „Zelus Korony Polskiej na złe dzisiejsze obyczaje". B. m. 1618.

5. „Łzy świeżo smutne Podola utrapionego". B. m. 1618.

Maciejowski uważa Gorczyna za plagjatora, Łopaciński powołuje się na niego.

Literatura o Piotrze Gorczynie.

1. Maciejowski: Polska... pod względem obyczajów... I, 255—258.
2. Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmiennictwie polskim. *Pam. liter.* 1902.
3. K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV—XVII w. Warszawa. 1914, str. 22—25.

59. HENRYK CHEŁCHOWSKI.

Z Rutek. Proboszcz i archipresbiter grudziądzki, pleban rosenthalski, sekretarz króla Władysława IV-go. Daty i szczegóły życia nieznane.

Wydał nast. utw.

1. „Uciecha bogiń parnaskich". Kraków. 1630. (Inne wyd. 1635). (Sielanka).

2. „Gwar leśny". B. m. 1630. (5 sielanek).

3. „Łódź Opalińska..." Toruń. 1634. (Epitalamjum).

4. „Wieść z Moskwy..." Toruń. 1634.

5. „Wiersz na pochwałę króla Władysława". Lublin. 1635. (Estr. nieznany).

6. „Poprzysiężony pokój Moskwie z Polakami od... Władysława IV polsk. i szwedzk. króla". Lublin. 1635.

(Wyjątki podał A. Grabowski w „Starożytn. histor. pol." I, 246—7).

7. „Bóg oczłowieczony..." Warszawa. 1645.

8. „Hejnał narodzonemu Jezusowi". Warszawa. 1645.

9. „Rząd domów albo krótkie zebranie gospodarstwa i zabaw ludzkich..." Lwów. 1630.

10. „Wiara prawdziwa od Henryka z Rutek Chełchowskiego wykonterfetowana". Lublin. 1635.

„Wolność złota Korony Polskiej" 1645 jest utworem Wawrzyńca Chlebowskiego, wyd. 1608 i 1611, mylnie Chełchowskiemu przypisanym.

Literatura o Henryku Chełchowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 194—5.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 738—40.
3. Brodziński: Pisma IV, 104—107. (Przytacza wyjątki z sielanek).

60. JAN DOMINIK MOROLSKI.

Przebieg życia nieznany. Jest autorem wierszy, napisanych z powodu zgonu żony, Zofji z Kłosowskich, wyd. p. t.

„Pamiątka śmierci małżonki Jana Dominika Morolskiego... przez męża uczyniona". Kraków. 1628. Zawiera epigramaty, nagrobki i treny.

Literatura o Janie Dominiku Morolskim.

1. Brodziński: Pisma, IV, 68—72 (przytacza niektóre jego wiersze).
2. Faleński: Treny J. Kochanowskiego.
3. Bełcikowski: Ze studjów nad literaturą polską. Warszawa. 1886. Str. 214—217. (Przedtym w *Bibl Warsz.* 1884, II).

61. STANISŁAW SŁUPSKI.

Z Rogowa. Szczegóły życia nieznane:

Jest autorem poematu:

„Zabawy orackie". 1618. Nowe wyd. w Krakowie. 1891 *(Bibl. pis. pol.)*. Wyd. J. Rostafiński.

Przeróbką „Zabaw orackich" jest Władysława Stanisława Jeżowskiego „Oekonomia abo Porzą-

dek zabaw ziemiańskich". W Krakowie. 1638. (Przedruk. razem z utworem Słupskiego w *Bibl. pis. pol.*).

Jeżowskiego „Consultacja przezacnych matron koronnych" (Kraków. 1639) jest przedrukiem tylko „Sejmu niewieściego" Marcina Bielskiego.

Literatura o Stanisławie Słupskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 627.
2. Rostafiński we wstępie do przedruku.
3. J. Kantor: Stanisław Słupski. Szkic biograficzno-literacki. (*Sprawozd. gimn. w Jarosławiu.* 1906).
4. Jarecki: Ocena tej pracy w *Pam. liter.* 1906.

Literatura o Władysławie Stanisławie Jeżowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 212, 309—310.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III. 809—11.
3. Rostafiński we wstępie do przedruku.
4. Chmielowski: J. Wł. St. *Wielk. Enc. ilustr.*

62. JAN ALEKSANDER KOREJWA.

Poeta w. XVII pierwszej połowy. „Student akademji krakowskiej". Koleje życia nieznane.

Ogłosił:

a) „Threnodya abo łzy żalu na śmierć Królestwa Ich Mości przez J. A. K. studenta sławnej akademjej krakowskiej napisane". Kraków. 1632.

b) „Io tryumfalne na koronację Władysława IV na króla". Kraków. 1633.

Korejwę wyróżniają Wiszniewski i Faleński (który „Threnodję nazywa „niepospolitą poezją"). Wiszniewski zamyka „Epokę czwartą" (Wiek Złoty) utworami Koreywy („Od pierwszych nowej poezji w XVI w. zawiązków, do Aleksandra Koreywy, śmierć Zygmunta III opłakującego").

Literatura o Janie Aleksandrze Korejwie.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 135—6.
3. Faleński: Treny Jana Kochanowskiego. (Warszawa. 1867). Str. 37—38.
4. Maciejowski: Piśm. pol. III, 755—6.
5. Brückner w *W. Enc. pow. ilustr.*

63. JAN KAROL DACHNOWSKI.

Ur. z końcem XVI w. Bakałarz nauk wyzwolonych i filozofji, pisarz olkuski.

Zm. ok. r. 1654.

Z utworów jego uwagi godne są:

a) „Symfonie Anielskie abo Kolenda". Kraków. 1631. 2 wyd. z r. 1642 ogłosił pod swoim imieniem Jan Żabczyc[1]). Nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1913.

Sprawę autorstwa „Symf. aniel." Dachn. Brückner kwestjonuje, ale jej nie rozstrzyga.

b) „Dialog o cudownym Narodzeniu Syna Bożego". (1621). (Misterjum).

Rękopis prawny D-go w bibl. Dzieduszyckich.

Rękopisy jego herbarza drukiem nieogłoszone opisał Piekosiński. Pierwszą wiadomość o D. jako heraldyku podał Piekosiński w *Heroldzie polskim.* 1897.

D. wydał „Philomachję" Morsztynową i dorobił do niej tytuł; podobnie może postąpił i z jego „Antypastami".

Literatura o Janie Karolu Dachnowskim.

1. Wiszniewski t. VI, 498—500, VII, 146, 171.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 613—618 i 488—489.
3. Brodnicki: „Symfonie Anielskie, zapomniany zbiór kolęd z XVII w. Jana K. Dachnowskiego. *Bibl. Warsz.* 1911, grudz.
4. Brodnicki: Kilka słów o plagiacie w literaturze polskiej XVII w. *Bibl. Warsz.* 1912, kwiecień.
5. Brodnicki we wstępie do nowego wyd. „Symf. anielskich". (Kraków. 1913).
6. Brückner w rec. wyd. Brodn. „Symf. aniel." w *Pam. liter.* 1914.
7. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Str. 20—21.
8. Piekosiński: Jana Karola Ślepowron Dachnowskiego Sumarjusz herbarza szlachty prusko-polskiej. *Wiadom. numizmat.-archeol.* 1900.

64. ŁUKASZ GĘBICKI.

Poeta 1-ej poł. XVII w. „Student akademji krakowskiej". Przebieg życia nieznany.

---

[1]) Brückner wątpi o plagjacie Żabczyca.

Ogłosił:

„Threny żałosne Jej M. Paniej P. Annie Krzeszowej, Matce ukochanego syna, Jana Krzesza...“ Kraków. 1633.

Czarnik: Notatki bibliograficzne. *Pam. liter.* 1904.

65. ADRJAN WIESZCZYCKI.

Z Wieszczyc. Poeta z pierwszej połowy w. XVII. Syn Jana, chorążego sandomierskiego. Ok. r. 1647 był skazany na banicję. W r. 1648 bierze udział w walkach przeciw Chmielnickiemu. W 1650 wystarał się o glejt królewski, aby się uchronić przed banicją. Był żonaty z Katarzyną Bielską.

Zm. w r. lub po r. 1654.

Pierwszym i najlepszym utworem Wieszczyckiego są: „Sielanki abo Pieśni...“ Pisane w Niepołomicach r. 1634. Kraków. (1634). Nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1911.

Wedł. Wiszniewskiego znakomity poeta, wedł. Brücknera lichy. (*Pam. liter.* 1912, str. 330).

Literatura o Adrjanie Wieszczyckim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 489, 494, VII, 195.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 771.
3. St. Rachwał we wstępie do nowego wyd. „Sielanek“. (Kraków. 1911).

66. JAKÓB ŻEBROWSKI.

Szczegóły jego życia nieznane. Był w jakimś stosunku do Tomasza Zamojskiego, jemu bowiem przypisał swój przekład Metamorfoz Owidjusza.

„Publjusza Owidjusza Nasona Metamorphoseon, to jest Przeobrażenia ksiąg piętnaście“. W Krakowie. 1636. Wyd. 2-gie. Wilno. 1821. Pod redakcją Leona Borowskiego.

Brückner nazywa przekład „Przemian“ Owidjuszowych znakomitym, „u nas dotąd niedosyć ocenionym“; „nadzwyczajną jego malowniczość i jędrność i dosadność słowa próżnobyśmy po innych pomnikach piśmiennych szukali“.

(Zob. „Przyczynki do słownictwa polskiego“. Kraków 1903, str. 13; odb. z t. 38 *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*).

L. Borowski: O Jakóbie Żebrowskim i jego przekładaniu. (We wstępie do wyd. wileń. z r. 1821).

67. WALERJAN OTFINOWSKI.

Żył za Zygm. III. Podczaszy sędomirski, dziad po kądzieli Andrzeja Morsztyna. Był w czasie bezkrólewia 1632 sędzią kapturowym.

Zm. w r. 1645.

1. „Georgicorum albo Ziemiaństwa P. Wirgiljusza Marona ksiąg czworo“. B. m. 1614. 2 wyd. Warszawa. 1754.
2. „Księgi Metamorphoseon, to jest Przemian od Publjusza Owidjusza Nazona wierszami opisane“. Kraków. 1638.
3. „Respons“ — na list poetyczny Andrzeja Morsztyna („Poezje“ wyd. warsz. 1883, str. 73). A. Morsztyn, oprócz „Listu“, napisał „Nadgrobek JMci Panu Walerjanowi Otfinowskiemu Podczas. Sędom. 1645 r.“

Literatura o Walerjanie Otfinowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 534.
2. T. Grabowski: Literatura arjańska. Str. 332—338

68. ADAM JARZĘBSKI.

Pochodz. mieszczań. — z Warki (ziemi czerskiej). Ur. pod koniec w. XVI-go. Mieszczanin warszawski. „Muzyk“, członek kapeli nadwornej Zygm. III, a następ. Władysława IV; budowniczy zarazem (nadzorca robót) pałacu J. K. M. Ujazdowskiego. Żonaty był z Elżbietą Cybulską (z domu Siennicką).

Zm. prawdop. w ostatnich dniach grudnia r. 1648 lub na pocz. r. 1649.

„Gościniec abo Krótkie opisanie Warszawy“. Warszawa. 1643. (Przedruk. w Warszawie w r. 1909).

Wedł. Chlebowskiego, Jarzębski lepszy jest poeta od Jagodyńskiego, a „Gościniec“ ma większą wartość poetycką od rozwlekłej i bezbarwnej „Drogi do Szwecji“ Zbylitowskiego.

Literatura o Adamie Jarzębskim.

1. Wł. Korotyński: A. J. we wstępie do nowego wyd. „Gościńca“ 1909.
2. Chlebowski: Warszawa za Władysława IV. *Bibl. Warsz.* 1909, czerw. (Toż w „Pismach“ IV).
3. Chlebowski: Z przeszłości Warszawy. *Kur. Warsz.* 1909, nr. 120.

69. RAFAŁ LESZCZYŃSKI.

Ur. się w r. 1578 (1567?), z o. Andrzeja, wojewody brzeskiego, i z Zofji Firlejówny, wojewodzianki lubelskiej. Kształcił się w uniw. w Strasburgu, gdzie wygłosił dwie dysputy: 1) „Disputatio ethica de beatitudine...“ (Strasburg. 1596) i 2) „Quaestiones ex jure communi et historia desumptae...“ (Strasburg. 1598). W 1613 kasztelan wiślicki. W 1620 wojewoda bełski. Starosta rubieszowski (1633), dubiński i wschowski. Był wyznania Braci Czeskich. Szkołę w Lesznie przekształcił na gimnazjum; rektorem jej był Jan Amos Komeński. Popierał jego projekty reformy szkolnictwa. Ożenił był z Anną Radzimińską. Pradziad króla Stanisława.

Zm. 29 marca r. 1636.

Przerobił Du Bartasa poemat „Judith“ [druk. w Baranowie. 1620; 2 wyd. 1629 (?)]. (Mylnie przez Maciej. za utwór J. Ostroroga uważany; zob. też Estr. Bibliogr. XII, str. 385). Przedruk. w Lipsku r. 1841.

O wierszach jego w rękop. bibl. Jagiell. i inn. wspomina Brückner; wiersz na śmierć Zygmunta III przytacza w „Dziejach liter.“ I, 290.

Listy w Ossol. i w bibl. Jagiell. i Czartor. w Krakowie.

Oprócz „Disputatio“ i „Quaestiones“, wyd. traktat łać.: „De prudentia politica“. (Elbląg. 1620).

Literatura o Rafale Leszczyńskim, autorze „Judyty“.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 133.
2. J. Kvačala: Rafał hr. Leszczyński. *Kalendarz dla Ewangielików* na r. 1904.
3. Danysz: Nieznany list Jana Amosa Komeńskiego. *Muzenm.* 1910, styczeń.
4. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej. (Str. 108—110).
5. Brückner w Dod. do t. II „Wirydarza poetyckiego“ J. T. Trembeckiego. (Str. 366—7).

70. KRZYSZTOF ARCISZEWSKI.

Słynny wojownik i poeta. Szlachcic h. Prawdzic. Ur. 6 grud. 1592 w Rogalinie (woj. pomor.) z o. Eljasza i Heleny z Zakrzewskich, z rodz. arjańskiej. Uczył się w szkołach arjań. w Śmiglu i w Rakowie i prawdop. zagranicą. Następ. został dworzaninem (1619) Krzysztofa Radziwiłła, hetm. poln. litew. (W r. 1622 brał udział w wyprawie inflanckiej). W r. 1623 udał się do Holandji, gdzie wykształciwszy się w inżynierji i sztuce artyler., wstąpił do wojska holenderskiego. W 1628 walczył pod Roszellą. Wysłany w r. 1629 do Brazylji walczył tu zwycięsko przeciwko Hiszpanom. W r. 1637 wrócił do Holandji. W r. 1638 mianowany jenerałem artylerji i admirałem floty holenderskiej w Brazylji. W l. 1639—1646 przebywał w Amsterdamie. W 1646 wrócił do kraju i mianowany został jenerałem artyl. („starszym nad armatą kor.“). W wojnie kozackiej za Jana Kazim. bronił Lwowa i Zborowa.

Zm. w r. 1656 pod Gdańskiem.

Utwory poetyckie Arciszewskiego znajdują się w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego, wyd. przez Brücknera (Lwów. 1910) (II, 345 — 360). („Lament“, napis. w Brazylji w r. 1636, ogł. przedtym z „Wirydarza“ Kraushar w *Niwie,* 1892 i w monogr. o Arcisz. (I, 252—262); „Pieśń“ z r. 1637 („Chwała bądź Bogu!...“) wydrukowano niedokł. w *Bibl. Ossol.* 1848, I, i osobno (we Lwowie. 1863); Kraushar z rękop. Krasiń. w monogr. t. II, 70—74).

Listy. a) 22 listów pol. do Krzysztofa Radziwiłła, z l. 1619—1639, ogł. z rękop. arch. nieświesk. Kraushar w swej monogr.; b) list do rodziców z r. 1623 ogł. z rękop. Zamoj. tamże; c) list do Władysława IV z r. 1637 ogł. z rękop. Krasiń. tamże; dwa tylko z tych listów były już przedtym ogłoszone drukiem, ale niedokładnie.

Sam Arcisz. wyd. tylko pisemko: „Epistola de podagra curata...“ Amsterdam. (1643). Inne pisma jego: o artylerji, pamiętniki o pobycie w Brazylji, zaginęły; z pamiętników korzystał G. Vossiusz w dziele „De origine et progressu idolatriae“ (1641). Niektóre pisma w przekł. z holender. ogł. Kraushar w monogr.

Literatura o Krzysztofie Arciszewskim.

Monografja:

Kraushar: Dzieje Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego. 2 t. Petersburg. 1892.

---

1. Kraushar: K. Arciszewski jako rymopis. *Niwa.* 1892.
2. Danysz: Pamiętnik K. Arcisz. z pobytu w Brazylji. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XXI. 1895.
3. Grabowski: Liter. arjańska... Str. 354—358.

(Literaturę dawniejszą omówił Kraushar w przedmowie do swej monografji)

71. STANISŁAW ORZELSKI.

Poeta 1-ej poł. XVII w. Autor słynnego poematu p. n. „Makaron". Rękopisy tego utworu w różnych bibliotekach, niektóre oznaczone datą 1623 i tytułem: „Macaronica Marfordi Mądzikovii, poetae approbati. Veritas odium parit. Brunonii, apud Martinum Volfgangum Korotelli a. d. 1623". (Akad. Um., Załusk. Petersb.).

O „Makaronie" Orzelskiego wspomina Opaliński w „Satyrach". (Sat. 6, ks. V).

Literatura o „Makaronie" Stanisława Orzelskiego.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów. II, 380.
2. Brückner w Hist. liter. I, 301.
3. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
4. Brückner we wstępie do „Wirydarza poetyckiego" Trembeckiego. II, str. XVI.
5. Dynowska w rozpr. o Hier. Morsztynie. *Pam. liter.* 1911, str. 23—24.
6. Magiera w art. „Satyrus rudis". *Pam. liter.* 1902. (Twierdzi, że „Makaron" Orzelskiego druk. był w *Monitorze,* 1776 jako „Makaron Morsztynowski").

72. ANDRZEJ RYSIŃSKI.

Jak się zdaje, krewny Salomona Rysińskiego i protestant. Poeta 1-ej połowy w. XVII-go. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem satyry:

„Satyr na twarz dworską". B. m. i r. (ok. 1640).

Przez długi czas przypisywano Rysińskiemu bezpodstawnie autorstwo satyry: „Satyr na twarz Rzeczypospolitej" (1640) (Maciejowski, Bełcikowski i inni), która, jak dowiódł Rabski, jest utworem Twardowskiego.

Literatura o Andrzeju Rysińskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 599—601.
2. Bełcikowski: Andrzej Rysiński w „Ze studjów nad liter. polską". Warszawa. 1886. Str. 129—132.
3. Rabski: Ueber die Satiren des Christoph Opaliński. Berlin. 1892. Str. 15—18.
4. Wiszniewski: Hist liter. VII, 188

73. Autor satyry: „Lament chłopski na pany". (B. m. i r.) nieznany. Prawdop. z 1-ej poł. XVII w. Satyra społeczna w formie rozmowy między chłopami: Gawłem, Koperą, Nawłokiem, Marchewką, Kurpotem, Łaguzą, Dźwigonem, Strączkiem, Badurą, Mikutą, Dyrdą i Włodarzem. Wydał J. Kallenbach w wydawn. „Białe kruki". Lwów. 1910.

Kallenbach we wstępie do „Lamentu" wyd. 1910

74. Autor tragiedji „Admetus Rex" nieznany. „Admetus Rex" składa się z 5 aktów i 2 niewykończonych chórów. Przechowuje się w rękop. bibl. Jagiell. Streszczenie i wyjątki podał Windakiewicz. Napis., jak się zdaje, w pierwszej połowie w. XVII.

1. Windakiewicz w *Sprawozd. z posiedz. Akad. Um. wydz. filol.* r. 1891.
2. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um.*). Str. 140—3.

75. WAWRZYNIEC CHLEBOWSKI.

Mazur z Łowicza. Wierszokleka 1-wszej połowy XVII w. Utwory jego wylicza i omawia Maciejowski.

O rękop. „Lamencie żałosnym Korony Polskiej... na rozruchy rokoszowe... w r. 1606 i 1607 wydanym" pisał Brückner w omówieniu Archiwum do dz. liter. i ośw., t. XI i XII *Pam. liter.* 1911, str. 573—588.

Literatura o Wawrzyńcu Chlebowskim.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, str. 534—538.
2. Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmiennictwie polskiem. *Pam. liter.* 1902.

76. MACIEJ GŁOSKOWSKI.

Poch. z Wielkopolski. Rok i miejsce urodzenia niepewne. Ur. się prawdop. przy końcu XVI w., jak się zdaje w Sowinie (dzisiej. pow. pleszewski), z o. Bartłomieja i Florentyny z Tymienieckich. Gdzie i kiedy pobierał nauki początkowe niewiadomo. Należał do wyzn. Braci Czeskich. Ok. r. 1634 ożenił się z Urszulą Szczaniecką. Był domownikiem Rafała Leszczyńskiego, woj. bełskiego, i jego syna Bogusława. W l. 1636—41 kształcił się w matematyce w Holandji, jak się zdaje w Lejdzie; bawił na dworze ks. Fryderyka Henryka z Oranji i był powiernikiem i nauczycielem gieometrji następcy jego, Wilhelma II. Powróciwszy do kraju, został komornikiem granicznym woj. kaliskiego. W r. 1645 brał udział, jako delegat Braci Czeskich, w *Colloquium charitativum* w Toruniu. Odtąd przebywał na wsi lub w Lesznie.

Zm. prawdop. przed r. 1653 (wedł. Frankego i Jakub.) (nie w r. 1658).

Matematyk i poeta.

1. „Sława potomna JWP. JP. Rafała hrabie z Leszna, wojewody bełskiego, starosty hrubieszowskiego...“ Warszawa. 1636.

2. „Zegarek abo Pamiątka gorzkiej męki i śmierci Zbawiciela naszego Jezusa Pana, na XXIV godzin rozdzielona...“ B. m. i r. Wyd. 2 w Lubczu. 1653. Wyd. 3 w Królewcu. 1714. Wyd. 4, b. m. 1740. (Wyj. przytoczył A. E. Koźmian w „Rękopism historyczny...“ Wrocław. 1845, str. 167).

3. „Griselida... napisana R. P. 1641. B. m. (Poemat z Bokacjusza Dekamerona; wyjątki podaje A. E. Koźmian w „Rękop. histor.“, str. 165—6). Zob. niżej rozdz. „Powieść w XVI i XVII w.“

4. „Geometria peregrinans“. B. m. i r. (Prawdop. w Lubczu ok. 1643).

Korespondencję Głoskowskiego z Heweljuszem przechowuje Bibl. Nationale w Paryżu.

Literatura o Macieju Głoskowskim.

1. A. E. Koźmian: Rękopism historyczny polski... Wrocław. 1845.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 782—3.
3. St. Wegner: Nieznani poeci polscy XVII w. II. M. G. z Sowiny... *Ruch literacki* 1876. (Lwów).
4. Franke i Jakubowski: M. G. matematyk polski XVII w. *Rozpr. i spraw. wydz. matem.-przyr. Akad. Um.* V. 1878.
5. F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900. Str. 33—34.

77. OLBRYCHT KARMANOWSKI.

Szlachcic; pochodził prawdop. z ziemi lubelskiej. Żył w 1-wszej poł. XVII w. Był, jak się zdaje, arjaninem, nie kalwinem. Dworzanin Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. i hetm. w. kor. († 1640), gorliwego opiekuna wyznania helweckiego. Przebywał na dworze jego współcześnie z Salomonen Rysińskim, Danielem Naborowskim, Jerzym Szlichtyngiem, Krzysztofem Arciszewskim. Po skończeniu szkoły dysydenckiej w Rakowie, kształcił się może dalej zagranicą. Był lustratorem dóbr Radziwiłłowskich. Podczas wojny szwedzkiej przebywał, jak się zdaje, z Samuelem Przypkowskim w Krakowie. (Grab.). Daty i szczegóły życia nieznane.

A. Walicki udowodnił, że było dwóch Olbrychtów Karmanowskich na dworze Radziwiłłów; drugi, nie rymotwórca, był dworzaninem Bogusława Radziwiłła, niewiadomo, synowiec czy wnuk pierwszego.

Pierwsze utwory poetyckie Karmanowskiego odnieść należy do czasu wojny moskiewskiej w r. 1609.

Wyd. zbior. Poezje Karman. zebrał z różnych rękopisów i wydał Plebański, p. t. „Olbrychta Karmanowskiego, poety w. XVII, wiersze różne“. Warszawa. 1890. (Przedtym w *Bibl. Warsz.* 1890). Są tu „Pieśni pokutne“, fraszki p. n. „Drwa“ i wiersze okolicznościowe. Częściowo ogł. je już T. Ujazdowski w *Pamiętniku Sandomierskim.* II. 1830. „Pieśni pokutne“ i kilka innych wierszy znajduje się w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego (wyd. przez Brücknera. 1910—1911).

Dwa wiersze: „O Lisowskich i konfederatach żołnierzach“ i „List do Lisowczyka“, przytoczył Dzieduszycki

w „Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków“. (Lwów. 1843).

Literatura o Olbrychcie Karmanowskim.

1. Plebański: Olbr. Karmanowskiego, poety w. XVII-go wiersze różne. Warszawa. 1890. (Przedtym w *Bibl. Warsz.* 1890, II; tamże „Przyczynek“ na str. 309).
2. A. Walicki: Karmanowscy. Kwerenda archiwalna. *Tyg. Ilustr.* 1893, I.
3. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
4. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 344.
5. H. Windakiewiczowa: Wiersze Olbrychta Karmanowskiego, Jerzego Schlichtinga i inne z „Wirydarza poetyckiego“, zachowane w tradycji ustnej. *Lud.* 1907.
6. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. Str. 374—377.
7. Brückner we wstępie do t. II „Wirydarza poetyckiego“. (Str. XXIX—XXX).

78. DANJEL NABOROWSKI.

Herbu Podkowa. Ur. ok. 1575. Był dworzaninem i poetą nadwornym Radziwiłłów birżańskich: Krzysztofa, woj. wileń. i hetm. w. lit., a następnie syna jego Janusza. Towarzyszył Januszowi w podróży do Bazylei i Gienewy, gdzie z nim razem odbywał studja uniwersyteckie; w Bazylei otrzymał doktorat medycyny. (Tu ogł. dwie rozprawy lekarskie w r. 1593 i 1594). Był kalwinem. (Był członkiem poselstwa do Anglji (?), gdzie napisał słynny wiersz „Na oczy królewny Angielskiej“). Był żonaty. Został wyposażony dożywociem na Stankowie, gdzie w głębokiej starości umarł ok. 1650 r. (?). (Daty ur. i śm. wedł. Brücknera: 1573—1640).

Znaczna część jego poetyckiej puścizny zebrana w „Wirydarzu poetyckiem“ Trembeckiego (I, 274—334). Jest tu, m. in. i wiersz „Na oczy królewny angielskiej“ (druk. przedtym w czasop. *Wanda* z r. 1820) i „Zwada Marsa z Kupidynem“ (oba utwory druk. przedtym w *Noworoczniku litewskim* na r. 1831), i przypisywana mylnie (wedł. Brücknera) Szymonowicowi przez St. Węclewskiego i Bielowskiego „Wiejska szczęśliwość“ (=„Pieśń ad imitationem Horacjuszowej ody Beatus ille qui procul negotiis“). (Łoś przedruk. z wyd. Węclewskiego ten wiersz przy wyd.

Sielanek Szymonowica (1914), nie wspomniawszy o zachwianiu autorstwa Szymonowica). Natomiast pomieszczony w „Wirydarzu“ „Czwartak“ nie jest, wedł. Brücknera, utworem Naborowskiego, lecz Żabczyca, który Nabor. przywłaszczył sobie, dodawszy dwie pierwsze zwrotki. (Przedtym dowodził Brückner, że Żabczyc go sobie od Naborowskiego przywłaszczył).

Z zamiłowaniem uprawiał Nabor. list poetycki: 1 list wiersz. (do Krzysztofa Radziwiłła) wydruk. Maciejowski w Dodatku do t. III Piśm. pol. 239; 2 listy do Janusza Radziwiłła z r. 1629 i 1630 wydruk. Kotłubaj w „Życiu Janusza Radziwiłła (Wilno. 1859); 2 listy do Janusza Radziwiłła z r. 1629 w *Noworoczniku litewskim,* 1831; 3 listy do Bogusława Radziwiłła z r. 1631 wymienia Czubek w rękop. Suskim nr. 39; kilka listów wiersz. w rękop. u Czartoryskich.

Kilka wierszy Nabor. przytacza Brückner w Dodatku do t. II „Wirydarza“ (391—399).

List Nabor. do Krzysztofa Radziwiłła z r. 1625 (opisujący chorobę Salomona Rysińskiego) przytacza Korotyński w studjum o Salom. Rysińskim (Wilno. 1863).

Inne pisma Nabor. wylicza Estr. Bibliogr. XXIII.

Literatura o Danielu Naborowskim.

1. Klimaszewski w *Noworoczniku litewskim.* 1831.
2. Kraszewski w pow. „Kościół Św. Michalski“.
3. W. Korotyński: Salomon Rysiński. Wilno. 1863.
4. Nehring: „Do pięknych oczu“. (W jednodniówce: „Okrężne“. Poznań. 1885.
5. Plebański w rozpr. o O. Karmanowskim. *Bibl. Warsz.* 1890, II i w *Bibl. Warsz.* 1889, III, 438.
6. Brückner: Skarby dawnej poezji pol. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
7. Brückner w rozpr. „Ezopy polskie“, str. 45.
8. Brückner: Kto jest autorem „Wiejskiej szczęśliwości?“ *Pam. liter.* 1903.
9. Brückner we Wstępie do „Wirydarza poetyckiego“, II, str. XXVII—XXIX, i w Dod., str. 391—399.
10. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Str. 111 i n.

79. STANISŁAW SERAFIN JAGODYŃSKI.

Bliższe szczegóły z życia i daty urodzin i śmierci nie są znane. Ur. się w końcu XVI w. na Żmudzi z o. Kaspra. Cho-

dził do szkół jez. w Wilnie od r. 1613. W r. 1619 wstąpił do akad. krakowskiej. Był z początku dworzaninem panów litewskich; potym jako dworzanin królewicza Władysława IV odbył podróż do Niemiec, Belgji i Włoch w r. 1624—25.

Zm. po r. 1633.

Było, jak się zdaje, dwóch, a może i trzech tego samego imienia i nazwiska poetów w w. XVII, czego zdają się dowodzić daty ukazania się niektórych utworów pod im. S. S. J. (1613 i 1695).

„Epitimia JW. Jarosza Wołłowicza...“ Wilno. 1613.

„Nymphica Aleksandra Chaleckiego z Anną Magdaleną Wojnianką...“ Wilno. 1617.

„Grosz...“ Wilno. B. m. i r. (1618). Toż — Kraków. 1620. Toż — Warszawa. 1692. Toż — Kraków. 1705 (dwie ed.). (Są to epigramaty satyr.).

„Dworzanki...“ W Krakowie. 1621.

„Maszkary mięsopustne“. B. m. i r. (Kraków).

„Wybawienie Rugiera z wyspy Alcyny...“ W Krakowie. 1628. Przekł. z włoskiego, dram. Saracinellego, napis. dla Władysława IV i wystawionego w obecności jego we Florencji. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* III.

„Poezje Stan. Serafina Jagodyńskiego“ w wyd. Tur. (Kraków. 1860) zawierają: „Wybawienie Ruggiera“, „Grosz“ i „Nymphika“.

Jagodyński jest prawdop. autorem, przypisywanych, mylnie, jak się zdaje, Janowi Grotkowskiemu, tłumaczeń trzech sonetów Petrarki (102, 103 i 104), tegoż „Tryumfu miłości“ i poematu w 4 p. „Tryumf wiary“ W. Du Bartasa, ogłoszonych drukiem przez Nabielaka w *Bibl. Ossol.* IV z r. 1864 i w t. VIII z r. 1866. Przekład „Tryumfu miłości“ poprzedzony orygin. sonetem: „Do Władysława Zygmunta Królewicza“. (Zob. Maciejowski Piśm. pol. II, 167 i III, 667—9; Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*, Chmielowski w *W. Enc. powsz.* i Jarecki). (Rękop. tych przekładów w bibl. Zamoj. w Warszawie i u Czartoryskich w Krakowie).

„Pieśni katolickie“. Kraków. B. r. (Drugie wyd. Kraków. 1695). (Pieśni oryg. i tłum.; kilka wydań).

„Kalligraphia abo Cancellaria S. S. J....“ W Krakowie. 1695. (Pierwszy podręcznik polski kaligrafji).

Dwa ostatnie utwory być może innego Jagodyńskiego.

Wyd. zbior. wszystkich utworów Jego brak.

Literatura o Stanisławie Serafinie Jagodyńskim.

1. Brodziński: Pisma V, str. 21—22.
2. Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III. 1828.
3. Maciejowski: Piśm. pol. II, 167 i III, 667—9.
4. Turowski przy wyd. „Poezji“ Jagod. (1860).
5. F. M. S. (Sobieszczański): J. S. S. *Enc. Orgelbr.*
6. Bełcikowski: Okruchy literackie. *Bibl. Warsz.* 1884, II, i w „Ze studjów...“ Warszawa. 1886.
7. Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl. pol.* 1893, sierp. wrzes.
8. Estreicher w Bibliogr. XVIII.
9. Chmielowski: J. S. S. *W. Enc. powsz. ilustr.*, t. 31.
10. J. Czernecki: S. S. Jagodyńskiego Kaligrafja abo Cancellaria z r. 1695. Lwów. 1903 (odb. z *Muzeum*).
11. K. Jarecki: Kto jest autorem tłumaczeń z Petrarki i Bartasa, przypisywanych Grotkowskiemu? *Pam. liter.* 1905.
12. Krček: Zagadki w życiu i w działalności literackiej S. S. Jagodyńskiego. *Pam. liter.* 1908.

8o. JERZY SZLICHTYNG.

Z Bukowca (w ziemi wschowskiej) rodem. Arjanin. Uciekł z Pragi ok. 1610. W r. 1632 był ministrem w Rakowie. W r. 1633 miał podobno już sześćdziesiąt kilka lat.

Wiersze jego znajdują się w „Wirydarzu poetyckim“ Jak. Teod. Trembeckiego, I, wyd. przez Brücknera (Lwów. 1910). („Lekcje Kupidynowe“ (erotyki), „Szlachetna kondycja“ i inne; niektórych autorstwo niepewne); M. Dynowska („Hier. Morsztyn...“) autorstwo niektórych przypisuje H. Morsztynowi. „Lekcje Kupidynowe“ były, jak się zdaje, drukowane współcześnie).

Za życia ogłosił drukiem:

a) „Pieśń o królu polskim Władysławie IV...“ (Toruń. 1635).

b) „Wjazd do Gniezna Jana z Lipia Lipskiego, arcyb. gnieźn., prymasa...“ (Kraków. 1639).

Dwa listy do Bogusława (Bogumiła?) Radziwiłła z lat 1629 i 1632, ogłosił Maciejowski w Dod. do t. III Piśm. pol. (Str. 235—239).

Literatura o Jerzym Szlichtyngu.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 708—9.
2. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw.
3. Brückner we wstępie do II t. „Wirydarza poetyckiego“ (Lwów. 1911) i w Dod. 373—83.
4. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Str. 116 (365)—118 (367).
5. Windakiewiczowa: Wiersze O. Karmanowskiego, Jerzego Schlichtinga i inne z „Wirydarza poetyckiego“, zachowane w tradycji ustnej. *Lud.* 1907.

81. ANDRZEJ LESZCZYŃSKI.

Syn Rafała, woj. bełskiego. Wojewoda derpski.
Zm. po r. 1648.

Wiersze jego w rękop. w bibl. Jagiell. i Czartor.

Dwa wiersze: do Ossolińskiego i do Gorajskiego w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego (I, str. 60); kilka wierszy wydruk. z rękopisu Brückner w „Dodatkach“ do t. II „Wirydarza“, str. 364—6, m. i. „Na ogród Klimuntowski“ i „Na podkanclerzankę“, wydrukowany mylnie jako wiersz Andrzeja Morsztyna w „Poezjach“ (Warszawa, 1883, str. 219).

1. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
2. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 307—8.
3. Brückner w „Dodatkach“ do t. II „Wirydarza poetyckiego“ J. T. Trembeckiego, str. 364—366.

„Literatura sowizdrzalska”.

Literatura mieszczańsko-ludowa. Są to utwory satyryczno-humorystyczne w formie lirycznej, dramatycznej lub powieściowej, pisane przez autorów ze sfery mieszczańskiej, występujących najczęściej pod pseudonimami, jak Jan z Kijan, Jan

z Wychylówki, Januarius Sowizdralius, Jan Oleski, Jan Dzwonowski, Prawdzic Niedrwił (t. j. Jurkowski), Maciek Pochlebca, Baltyzar z Kaliskiego powiatu, Celestyn Bozdarzewski i t. p.; niekiedy używali i własnego nazwiska, jak np. Jan Łopeski, Jan Jurkowski, Kacper Twardowski, jak być może Jan Dzwonowski (jak sądzi, wbrew Brücknerowi, K. Badecki). Brückner przypuszcza, że pod kilku pseudonimami mógł się ukrywać jeden autor. Najobficiej ta literatura występuje w l. 1612—1617. Marcin Szyszkowski, biskup krakowski, edyktem z r. 1617, wciągającym tę literaturę na indeks ksiąg zakazanych, zatamował jej rozwój dalszy. Najwybitniejszymi pisarzami literatury sowizdrzalskiej (zwanej też „frantowską“) byli Jurkowski i Dzwonowski. (Na literaturę sowizdrzalską zwrócił uwagę pierwszy Brückner).

Do najcharakterystyczniejszych utworów sowizdrzalskich należą:

a) Fraszki i anegdoty, prozą i wierszem:

1. „Sowizdrzał nowy“ b. m. i r. (z pocz. XVII w.; wyd. z końca XVI w. zaginęły) (w licznych wydaniach, pod zmienionymi tytułami: „Fraszki Sowizrzała nowego“. 1614, „Fraszki nowe Sowizrzałowe“. 1615, „Sowizrzał krotofilny i śmieszny“, „Nowy Sowizrzał abo raczej Nowyzrzał“ prawdop. 1617, i t. p.).

2. „Facecje polskie“. 1624 (liczne wydania, pod różnemi tytułami).

b) Powieściowe:

„Peregrynacja Maćkowa z Chodawki Kurpetowego syna...“ 1612.

c) Satyry epiczne:

1. „Sejmu domowego artykułów sześć“. (1608). (Toż p. t. „Sejm albo Konstytucje domowe“. 1625).

2. „Statut, to jest artykuły prawne jako sądzić łotry i kuglarze jawne...“ (1611).

3. „Niepospolite ruszenie abo Gęsia wojna“. 1621 (wszystkie trzy Jana Dzwonowskiego).

4. „Poselstwo z Dzikich Pól...“ (1606) Jana Jurkowskiego.

d) Utwory liryczne (pieśni):

1. „Kiermasz wieśniacki“ (ok. 1615).

2. „Pieśni, tańce i padwany...“ (ok. 1617) (i liczne inne zbiory, pod różnemi tytułami).

e) Utwory dramatyczne:

1. „Peregrynacja dziadowska“. 1612, 1614.
2. „Komedja rybałtowska“ (1615 wyd. 2).
3. „Zwrócenie Matjasza z Podola“ (ok. 1617).
4. „Walna wyprawa do Wołoch ministrów na wojnę“ (1617) (obie ostatnie jak się zdaje przez Maćka Pochlebcę).

Do okazów literatury sowizdrzalskiej należą też:

a) „Kalendarz wieczny“ (b. m. i r.) (przedruk. J. Łoś w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1911).

b) „Witanie na wjazd ixa Herrn Lutermachra“ (Wilno. 1642). (Przedruk. Croiset Van der Kop w *Izwiestijach Akad. Nauk Petersb.* XVII (1912) (brosz. jez.). Por. Bełcik. Ze studjów... Str. 142.

Literatura o „Literaturze sowizdrzalskiej”.

1. Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV.
2. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 235—250.
3. Brückner: Frantowe prawa. *Pam. liter.* 1905.
4. Dobrzycki: „Zwrócenie Matjasza z Podola“ w literaturze ludowej. *Pam. liter.* 1907.
5. Brückner: Piośni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911.
6. Brückner: Z literatury sowizdrzalskiej. *Pam. liter.* 1913.
7. Brückner: Polskie indeksy książek zakazanych. *Pam. liter.* 1903.

(Zob. też *Pam. liter.* 1903, str. 128—130; 1904, str. 315; 1911, str. 398—9 i literaturę pod Jurkowski i Dzwonowski.

JAN JURKOWSKI. Bakałarz akad. krakowskiej, z Pilzna rodem. Inne szczegóły życia jego nieznane.

Z utworów Jurk. najbardziej uwagi godne są następ.:

a) „Tragiedja o polskim Scilurusie...“ Kraków. 1604.

b) „Lech wzbudzony i lament jego żałośny...“ Kraków. 1606. 2 wyd. 1649.

c) „Chorągiew Wandalinowa“. Kraków. 1607.

d) „Poselstwo z Dzikich Pól...“ B. m. 1606. (Autorstwo „Poselstwa“ przypisuje Jurkowskiemu Brückner).

Z panegiryków wiersz. Jurk.: „Hymenaeus Najj. Monarchy Dymitra Iwanowica...“ (Kraków. 1605) przedruk.

Wierzbowski w „Matierjały k istorji Moskowskawo Gosudarstwa“. (Warszawa. 1900).

Zdaniem Brücknera, Jurkowski posiadał talent satyryczny większy, niż Klonowic. „Lech“, „Chorągiew Wandalinowa“, „Poselstwo“, to, wedł. B., szczyt literatury satyryczno-patryjotycznej; „Scylurus już mniej wybitny“; — „Pierwszy zwrócił u nas uwagę na język złodziejski...“;— „Dzieła Jurk. domagają się przedruku“.

Estr. przypuszcza, że może Jan z Kijan to Jurkowski.

Literatura o Janie Jurkowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 280—4.
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 480—5.
3. Brodziński: Pisma. V, 9—14.
4. Kraszewski: Gawędy o liter. i sztuce (1857). Str. 164—9.
5. Wójcicki: Teatr staroż. w Polsce.
6. Chmielowski: Nasza liter. dramat. I, 87—91.
7. Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV.
8. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902.
9. Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. liter.* 1904. Str. 81—82.

JAN DZWONOWSKI. Wedł. Brücknera pseudonim, wedł. Badeckiego nazwisko rzeczywiste. Żył za Zygmunta III. Przebieg życia nieznany.

Ogłosił:

1. „Sejm albo konstytucje domowe“ (kilka wydań między l. 1608—25).
2. „Statut Jana Dzwonowskiego...“
3. „Niepospolite ruszenie abo gęsia wojna“. W Krakowie. 1621.
4. „Seymu walnego domowego artykułów sześć... Przydano do tego i insze rzeczy śmieszne ku czytaniu...“ 1625 (zawiera, oprócz „Sejmu“ i „Niepospolitego ruszenia“: a) „Konterfet cudowny i siła kozaka Płachty“ i b) „Pieśń kozaka Płachty“).

Nowe wyd. tych pisemek:

„Pisma Jana Dzwonowskiego“ (1608—1625). Wydał Karol Badecki. Kraków. 1910. *(Bibl. pis. pol.).*

Literatura o Janie Dzwonowskim.

1. Wójcicki w *Bibl. Warsz.* 1842, I.
2. Chmielowski w *W. Enc. ilustr.*
3. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902.
4. Brückner: Frantowe prawa. *Pam. liter.* 1905.
5. Badecki we wstępie do „Pism“ (1910).
6. Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911 (nb. str. 186—191).

Dramat w XVI i XVII w.

I. Misterja (dyjalogi biblijne):

Przeżytkiem misterjów są szopki.

Misterja ważniejsze lub dokładniej znane:

1. „Żywot Józefa“, Reja. (Zob. II, a).
2. „Joachim i Anna...“ (Zob. II, a).
3. „Dyjalog Częstochowski“, wydruk. w 2 poł. XVI w. p. t. „Historja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskiem“, napis. ok. 1570 r. przez ks. Mikołaja z Wilkowiecka. W r. 1757 przedrukował tekst Jan Małachowski, kanclerz kor., nie dla celów budujących. Przedruk. kryt. z unikatu kórnick. Windakiewicz w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1893. Mikołaj z Wilkowiecka był paulinem Częstochowskim i ogłosił nadto jeszcze kilka dziełek (o których Windak. we wstępie). O nim zob. wyżej, str. 440.
4. „Tragiedja albo wizerunk śmierci przeświętego Jana Chrzciciela Przesłańca Bożego“ — przez Jakuba Gawatowicza (1598—1679), bakałarza nauk wyzwol.; wystawiona w r. 1619, „w Kamionce na jarmark“, i jednocześnie wydana. Wydał M. Pawłyk w *Zapyskach nauk. Tow. im. Szewczenka,* t. 36.
5. „Dyjalog Dominikański“, o męce Pańskiej; tekst w całości nieznany; ustępy przytacza Juszyński w swym „Dykcjonarzu“. Data r. 1533 mylna; pochodzi prawdop. z XVII w.
6. „Dyjalog Chełmiński“, o męce Pańskiej. Rękopis w bibl. Krasińskich w Warszawie. Treść i wyj. podali Chomętowski w „Dziejach teatru pol.“ (Warszawa. 1870) i Nehring w „Beiträge zur Gesch. der dramat. Litteratur in Polen“ (*Arch. f. slav. Philol.* XVII. 1895).
7. „Dyjalog abo rozmowa grzesznego człowieka z anioły...“ (o męce Pańskiej). Kraków. 1612. Przez Marcina Paszkowskiego. (Zob.).
8. „Dyjalog o Zmartwychwstaniu Pańskim“ przez Wacława Potockiego. (Zob.). Rozbiór i wyj. podał Brückner w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“

II. Dyjalogi szkolne. (D. żakowskie).

a) *Dyjalogi nie jezuickie.*

Głównie łacińskie, rzadziej polskie; najdawniejsze były przedstawiane na dworach król. Zygmunta I i Zygm. Augusta.

1. „Dialogus (Adami Poloni, artium et medicinae doctoris) de quattuor statuum ob assequendam immortalitatem contentione“. (B. m. i r. Kraków. 1507). Autor — Adam Polak z Bochyni, dr. sztuk wyzw. i med.
2. „Ulyssis prudentia in adversis“. Kraków. 1516.
3. „Sąd Parysa, krolowica trojańskiego“. Kraków. 1542. Przekł. nieznanego autora „Judicium Paridis“ Jakuba Lochera († 1528) (przedruk. w Krakowie r. 1522). Oryginał odegrany na zamku Krakowskim pod kierownictwem Stanisława z Łowicza. „Sąd Parysa“ przedruk. z unikatu Łopaciński w *Prac. filol.* V. 1899, p. t. „Sąd Parysa... najdawniejsza gra polska drukowana“.
4. „Acolastus“. Przekł. polski utworu holendra Wilhelma Gnapheusa († 1568) z przed r. 1547, druk. był w Krakowie, ale egzemplarza nie odnaleziono. Urywek z przekładu, zachowany w rękop. wileńskim z w. XVII, ogłosił Łopaciński w *Prac. filol.* V. 1899.
5. „Żywot Józefa...“ Kraków. 1545. Utwór Mik. Reja. Jest to naśladowanie dramatu szkolnego, humanistycznego, Korneljusza Crocusa p. t. „Comoedia sacra cui titulus Joseph“ (1536), ale ma charakter misterjum.
6. „Joachim i Anna...“ wydał z rękopisu horodeckiego Kraszewski w *Athenaeum.* 1841. (Z intermedjami).

7. „Academia Cracoviensis, seu de illius felicissima atque auspicatissima erectione comoedia...“ Wystawiona w r. 1637 (nie 1537 jak u Wiszn.). Program („argumentum“) w przekł. polskim podał Wiszniewski, Hist. liter. VII, 228—241. Powstała pod wpływem jezuickich widowisk.

8. „Admetus Rex“. Dyjalog polski. Streszczenie i wyj. u Windakiewicza („Teatr ludowy...“ 140—143). Rękopis pochodzi z w. XVII, w bibl. Jagiell. Zob. wyżej, str. 493.

b) *Moralitety.*

1. „Komedja Justyna i Konstancjej...“ Kraków. 1557. Marcina Bielskiego. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1896.

2. „Pamięć śmierci“. Sebastjana Tuliszkowskiego (Tuliscoviusa), bakałarza strzelneń., z l. 1570—73. W rękop. Jagiell.

3. „Tragiedja o polskim Scylurusie“ (Kraków. 1604) Jana Jurkowskiego, bakałarza pilzneńskiego. Wyj. u Brodziń. Pisma V i Wiszn. Hist. liter. VII. Str. 280—4.

c) *Dyjalogi jezuickie.*

Bujny rozkwit dyjalogów szkolnych przypada dopiero na czasy jezuickie. Początkowo, przez pierwszych 30 lat (1571—1600) pobytu jezuitów w Polsce dawano dyjalogi szkolne w jęz. polskim; później dyjalogi łacińskie; tylko intermedja mogły być polskie; (najdawniejsze intermedja polskie były tylko jezuickie, wedł. Brücknera). Treść przeważnej części tych dyjalogów osnuta na wydarzeniach Starego i Nowego Testamentu. Sztuki grywali uczniowie kl. 5 („retoryki“).

Do najstarszych z zachowanych należą:

1. Dyjalogi jez. kolegjum wileńskiego z r. 1577 łać. w Ossolin.

2. Dyjalogi jez. kol. kaliskiego z l. 1584—1707, łacińskie z intermedjami polskiemi; rękop. w bibl. Pawlikowskich we Lwowie i w bibl. Jagiell. Z tego rękopisu „dwa najstarsze jezuickie intermedja szkolne“ (z r. 1584), jakie się wogóle dochowały, wyd. L. Bernacki w *Pam. liter.* z r. 1903. Najstarsze intermedja polskie, przy dyjalogu jez. „Christolaus“

kol. pułtuskiego, zaginęły (zob. Wójcickiego *Bibl. starož. pis. pol.*, t. VI. [1844]).

3. Dyjalogi jez. kol. poznańskiego, z końca XVI i pocz. XVII w.; rękop. przechowuje się w bibl. uniw. w Upsali. M. n. pięć dramatów Knapjusa (Grzegorza Knapskiego), 3 trajedje i dwie komikotrajedje, w 5 akt. łać., z polskiemi prologami, chórami po każdym akcie i epilogami (Zob. Joh. Bolte: „Jesuiten-Komödien in Posen ums Jahr 1600“ w *Zeitschrift der histor. Gesellsch. für die Provinz Posen.* 1888) jeden p. t. „Philopater seu Pietas, drama comicotragicum, scriptum Vilnae et spectatum 1596. Posnaniae exhibitum 1600. P. Cnapii manus et drama“.

4. Dyjalogi jez. kol. pułtuskiego, z końca XVI i pierwszej ćwierci XVII w. (1571—1623), które wymienił ks. A. Załęski w Wójcickiego *Bibl. starož. pis. pol.* VI, zaginęły; odnalazły się tylko dwa z l. 1622—23, które wydał Plenkiewicz w *Pam. liter.* 1906 i 1907: a) „Miphiboseth“, z r. 1622. b) „Drama De Arca“, z r. 1623. Należą dramaty te, wedł. Plenkiewicza, do rodzaju autos sacramentales; są klasycznymi pod względem formy utworami, pisanymi pod wpływem „Odprawy posłów greckich“. Plenk. przypuszcza, że autorem ich mógł być Sarbiewski.

5. Dyjalogi chełmińskie (rękop. w blbl. Krasińskich w Warszawie) są, wedł. Brücknera, jezuickie; wedł. Plenkiewicza nie są jezuickie. Wydruk. niektóre Nehring w „Beiträge zur Geschichte der dramatischen Litteratur in Polen“ (*Archiv für slav. Philol.* XVII, 1895).

Z dyjalogów z 2 poł. XVII w. i późniejszych ogłoszono:

a) „Dyjalog o Narodzeniu Pańskiem“ z r. 1661 (Z dyjalogów Krośnieńskich) ogł. z rękop. Ossol. drukiem Krček p. t. „Jasełka Krośnieńskie“. (Kraków. 1900).

b) „Dyjalog na Wielki Piątek“, z pocz. XVIII w., wyd. z rękop. bibl. Pawlik. Bernacki w *Pam. liter.* 1908. (Autorstwo przypisuje St. H. Lubomirskiemu).

c) „Dyjalog wielkopostny“ z r. 1724 (kaliski) ogłosił W. Gomulicki w *Wędrowcu.* 1901.

MARCIN ŁASKI. *(Lasius).* Jezuita (pułtuski?). Zm. w r. 1618.

Brown, wspominając o nim, nie podaje żadnych szczegółów życiorysowych, powołując się na Wiszniewskiego „Hist. liter.“ i wylicza kilkanaście jego dyjalogów polskich. Wiszniewski wiadomość o nim wziął z Wójcickiego *Bibl. starož. pis. pol.*, t. VI, któremu wiadomości o dyjalogach jezuickich pułtuskich udzielił ks. A. Załęski. Rękopis tych dyjalogów znalazł się w zbiorach Aleks. Polińskiego.

Poliński w „Dziejach muzyki polskiej“ (Str. 105—106) wspomina o dwu dyjalogach „Łaskiego“, jednym łacińskim i jednym polskim: „O drzewie żywota“, i przytacza z niego melodję jednego chóru („Już zima smutna minęła...“). [Por. Hahn: „Liter. dramat.“ Str. 96]. „Marcin Łaski“ czy nie jest identyczny z jezuitą Marcinem Laszczem, zm. w r. 1615 (p. niżej); tak go też nazywa Brückner (Zob. *Pam. liter.* 1908, str. 208).

1. Wójcicki: *Bibl. starož. pis. pol.* VI.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 288 i n.
3. Brown: M. Ł. Bibl. pis. jez.

Dyjalogi szkolne naśladowane z jezuickich:

a) „Lwicy mężności wielki zwycięzca nieprzyjaciela duszney Justus św. biskup lugduński na scenę podany R. P. 1686“ w 3 aktach z intermedjami.

b) „Summa Comicotragediey na historję żywota św. Stanisława, męczennika Chrystusowego, biskupa krakowskiego i patrona Korony Polskiej“ — przez X. Mateusza Jagodowicza kanon. pozn. Wystaw. 1633. (Druk. Warsz.). W 3 akt. z chórami i 3-ma intermedjami.

(Nb. „Uciechy lepsze y pożyteczniejsze aniżeli z Bachusem y Wenerą“ — przez P. H. P. W. Kraków. 1655. Ten sam kryptonim podpisał zbiór epigram. p. t. „Objad postny“.

„Potkanie Janasa z Grygorjasem“.

„Drogi Herkulesowe“).

III. Dyjalogi religijno-polemiczne.

a) *Protestanckie* (zaczepne):

1. „Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremonjach a ustawach kościelnych“ — Seklucjana (zob.).

2. „Rozmowa o pogrzebie krześciańskim i papieskim“ — Seklucjana. (Królewiec. 1547).

3. „Rozmowa szatana z grzesznikiem“ — Seklucjana.

4. „Rozprawa księdza z popem“.

5. „Krótka rozprawa między trzemi osobami...“ (1543) — Reja.

6. „Kupiec...“ (1549) — Reja.

Do kategorji dyjalogów religijno-polemicznych należą dwie „tragiedje“ Bernarda Ochina (Ochino) ze Sieny (1487—1564)[1]) ogłoszone w przekładach polskich w l. 1558—60:

a) „O zwierzchności papieskiej... tragiedja krotochwilna“. 1558. Tłumaczem jest prawdopod. Ostafi Trepka. (Unikat w bibl. Krasiń. w Warszawie).

b) „Tragiedja o Mszej...“ 1560. (Unikat w bibl. Czartor. w Krakowie). Autorem przekładu, a raczej przeróbki, jest, wedł. Wiszniewskiego, Ostafi Trepka, wedł. T. Grabowskiego Paweł Lismanin. Chmielowski sądził, ale mylnie, że tłumaczem był Herbest (Jan) („Nasza liter. dram.“ I, 42).

Literatura o tragiedjach Ochina.

1. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. II.
2. Trębicki w *Bibl. Warsz.* 1843.
3. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 22—24.
4. Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 380—3.
5. T. Grabowski: Z dziej. liter. kalw. Str. 406 (157).
6. Chmielowski: Nasza liter. dramat. I, 42—43.
7. Kleiner: „Tragiedje“ Ochina. *Pam. liter.* 1910.

b) *Katolickie* (odporne):

7. „Rozmowa pielgrzyma z gospodarzem o niektórych ceremonjach kościelnych“ (Kraków. 1549) — Stanisława ze Szczodrkowic. (Stanisław ze Szczodrkowic Morawicki, h. Topór, syn Jana. Ur. ok. 1520; uczył się w akad. krak. do r. 1534; był dworzaninem wojewody Tenczyńskiego). Przedruk. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* 1900.

---

[1]) B. Ochin bawił krótko w Polsce w r. 1564.

[2]) Jan Herbest, brat Benedykta, zm. 1601, autor „Rhetorica...“ (Kraków. 1566) i „Opisanie i wykład Mszy Świętej...“ (Kraków. 1566).

8. „Rozmowy polskie, łacińskim językiem przeplatane, rytmy ośmiorzecznemi złożone...“ (Kraków. 1553)—Wita Korczewskiego. Przedruk. Karłowicz w *Bibl. pis. pol.* 1889.

9. „Komedja o mięsopuście“, powstała ok. 1550. Wyd. z rękopisu petersb. Kalina w *Pracach filol.* II, 1888.

10. „Prostych ludzi w wierze nauka“, powst. ok. 1550. Wyd. z rękop. petersb. Kalina w *Pracach filol.* III, 1890. (Czas powstania przypuszczalny obu „Komedji“ określił Chmielowski („Nasza liter. dramat.“ I, 41); Kalina twierdił bezzasadnie że powstały w r. 1530).

11. „Mnich“. (1551—1554). 4 dyjalogi M. Kromera. (Zob.).

IV. Komedje mięsopustne.

Rozwinęły się z intermedjów, t. j. uciesznych ustępów, któremi przeplatano dyjalogi pobożne. Najdawniejsze intermedja pisali jezuici.

1. „Tragiedja żebracza, nowo uczyniona“. Kraków. 1552. Odnalazł się tylko ułamek trzykartkowy; ogłosił go ks. Siarkowski w *Bibl. Warsz.* 1875, III. Treść utworu możemy poznać z przeróbki czeskiej, z drugiej poł. XVI w., przedruk. przez Jireczka w r. 1878 w „Staročeské divadelni hry“.

2. „Wyprawa plebańska...“ Kraków. 1590. Przedruk. 1613, 1614, 1649 (2 ed.), 1697, 1699.

3. „Albertus z wojny“. Kraków. 1596. Przedruk. 1613, 1614, 1649, 1696, 1697. Wyd. z r. 1613 przedruk. Kraszewski w „Pomnikach do historji obyczajów w Polsce z XVI i XVII w.“ (Warszawa. 1843).

„Wyprawa plebańska Albertusa na wojnę“ i „Albertus z wojny“ wywołały całą t. z. literaturę sowizdrzalską, mieszczańską.

4. „Marancja...“ Egz. zaginął. Wiszniewski w Hist. liter., t. VII, 262—4, podaje wyjątki.

5. „Komedja o Lizydzie, w stan małżeński wstępujący“, przez Adama Paxillusa. Kraków. 1597. (Adam z Brześcia Paxillus = Kołek). Egz. w Strengnäss. Streszczenie i wyjątki podał Hahn w „Literaturze dramat. w Polsce XVI w.“ (Str. 82—92).

6. „Szołtys z klechą“. Kraków. 1598. Wyd. 2 t. 1616; wyd. 3-cie t. 1646. Przy wyd. z r. 1616 w tytule dodano: „Do którego jest przydane Intermedium temuż podobne“. Autorem tego intermedium był jezuita Sebastjan Skarga; na jednym egz. bowiem jest napis: „Hoc intermedium est exhibitum Pultoviae anno 1590, compositum a rev. p. Sebastiano Skarga Soc. Jesu...“ Wyd. z r. 1616 przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* 1902.

7. Intermedia w Jurkowskiego „Tragiedji o polskim Scylurusie“ (1604): a) „Orczykowski i żona“; b) „Orczykowski i student“; c) „Matys z Ktosiem idą z stypy“.

8. „Peregrynacja dziadowska...“ 1612. Wyd. z r. 1614 przedruk. Kraszewski w „Pomnikach“ (1843).

9. „Komedja o Wawrzku do szkoły i ze szkoły“ druk. r. 1612. (Egz. w bibl. Ak. Nauk petersb.).

10. „Komedja rybałtowska“. Wyd. (2-gie) 1615. Wyd. 3-cie 1624. Przedruk. wyd. 1615 Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1902.

11. „Walna wyprawa do Wołoch ministrów na wojnę“, druk. 1617. Jest przeróbką „Wyprawy plebańskiej“. Przedruk. K. Badecki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1910.

12. „Zwrócenie Matjasza z Podola“. B. m. i r. Jest przeróbką „Albertusa z wojny“. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* 1897.

13. „Mięsopust albo Tragikomedja na dni mięsopustne“. Druk. 1622. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.* VI.

14. „Rozmowa Janasa Knutla, z Chlebówki magistrata“. Kraków. 1642. Autor Jan Łopeski. Wyd. 1-wsze p. t. „Colloquium Janasa Knutla...“ Kraków. 1633. Trzecie wyd. 1660. Wyd. z r. 1642 przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. pis. i proz. pol.* 1901.

15. „Szkolna mizerja“. 1633.

16. „Dziewosłąb dworski...“ druk. ok. 1617. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.* V.

17. „Z chłopa król“. Komedja dworska... od Piotra Baryki napisana...“ W Krakowie. 1637. Z dwoma intermedjami (drugie o Skoczylasie). Przedruk. L. Bernacki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1904.

PIOTR BARYKA. Pochodz. z mieszczan; jak się zdaje z Sieradzkiego. W l. 1625—29 służył wojskowo. Był potym dworzaninem IMP. A. Ł. Szczegóły życia nieznane.

Autorstwo „Z chłopa król“ przypisywano bezpodstawnie Janowi Gawińskiemu; potym Samuelowi Twardowskiemu.

Literatura o Piotrze Baryce.

1. Bernacki we wstępie do przedruku „Z chłopa król“.
2. J. Kostka (Windakiewicz): Piotr Baryka czy Samuel Twardowski. *Pam. liter.* 1906.
3. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. 1902. (Str. 202—6).
4. Dziama: Jan Gawiński. Str. 15.

V. Dramat klasyczny.

1. „Odprawa posłów greckich“ (1578) — Kochanowskiego.
2. „Castus Joseph“ (1587) — Szymonowica.
3. „Pentesilea“ (1618) — Szymonowica.
4. „Alcestis“ Eurypidesa — przekł. Kochanowskiego.
5. „Troas“ Seneki (1589) — przekł. Górnickiego.
6. „Jeftes“ Buchanana (1587) — przekł. Jana Zawickiego. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* I, 1843 i Turowski w Sanoku 1856. (Bibl. pol.).
7. „Potrójny“ z Plauta (1597) — przekł. Cieklińskiego.

Literatura o dramacie w Polsce w w. XVI i XVII.

Monografje:

a) Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXVI i odb. (Kraków. 1902).
b) Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lwów. 1906.

Przyczynki:

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich.
2. E. Słowacki o „Dziewosłębie dworskim“. Dzieła. III.
3. Brodziński: Polska liter. dram. Pisma. V.
4. Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. 2 t. Warszawa. 1841.
5. Wiszniewski: Hist. liter. VII.
6. Kraszewski: Sztuka dramatyczna w Polsce. („Gawędy o literaturze i sztuce“. 1857).

7. Chomętowski: Dzieje teatru w Polsce. Warszawa. 1870.
8. Estreicher: Teatra w Polsce. 3 t. Kraków. 1874—9.
9. Łopiński: Jeftes Zawickiego i Jeftes Buchanana. *Bibl. Warsz.* 1881.
10. Chmielowski: Szkice z dziejów dramatu w Polsce. *Echo muz. i teatr.* 1884.
11. Bełcikowski: Dyalog Częstochowski. *Ateneum.* 1886.
12. Nehring: Początki poezji dramatycznej w Polsce. *Rocznik Tow. Prz. Nauk Pozn.* XV. 1887.
13. Brückner: Polnisch-russische Intermedien des XVII Jhrh. (*Archiv f. slav. Phil.* XIII).
14. Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl. pol.* 1893.
15. Windakiewicz: Pierwsze kompanje aktorów w Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XVIII. 1893.
16. Brückner: Początki teatru i dramat średniowieczny. *Bibl. Warsz.* 1894.
17. Nehring: Beiträge zur Geschichte der dramat. Litteratur in Polen. *Archiv f. slav. Phil.* XVII. 1895.
18. Brückner: O pismach dziś nieznanych. *Bibl. Warsz.* 1895 (o „Trag. żebr.“).
19. Łopaciński: Sąd Parysa. *Prace filol.* V.
20. Łopaciński: Urywek z przekładu komedji Gnapheusa „Acolastus“. *Prace filol.* V.
21. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. I. 1898.
22. L. Lepszy: Lud wesołków w dawnej Polsce. *Przegl. powsz.* 1899, styczeń—maj; i osobno.
23. Bolte: Das Danziger Theater im 16-en und 17-ten Jhrh. Hamburg. 1895.
24. Bolte: Jesuiten-Komödien in Posen ums Jahr 1600. *Zeitschr. d. histor. Ges. f. die Prov. Posen.* 1888.
25. Krček: Jasełka Krośnieńskie z r. 1661. Kraków. 1900 (odb. z *Przegl. powsz.*).
26. Brücknera ocena „Teatru lud.“ Windak. *Przegl. pol.* 1902, lip.
27. Windakiewicza replika Brücknerowi — tamże.
28. Gubrynowicz o Windak. „Teatr ludowy“. *Pam. liter.* 1902.
29. Brückner: Z dziejów dawnego teatru polskiego. *Pam. liter.* 1902.
30. Windakiewicz: Dramat liturgiczny w Polsce średniowiecznej. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV. 1903.
31. Chmielowski: Znaczniejsze teorje dramatu w literaturze polskiej. *Pam. liter.* 1902.
32. Gomulicki: Dyalog wielkopostny z r. 1724. *Wędrowiec.* 1901.
33. Bernacki: Dwa najstarsze jezuickie intermedja szkolne. *Pam. liter.* 1903.
34. Francew: Czeszskija dramaticzeskija proizwiedenija XVI—XVII st. Warszawa. 1903.
35. Morozow: Istorja russkawo tieatra. Petersburg. 1886.

36. Pawłyk o sztuce Gawatowica „Tragedja... Jana Chrzciciela“ w *Zapyskach Tow. im. Szewczenka.* XXXVI.
37. Franko: Do istorie ukrainskoho wertepa XVIII w. Lwów. 1906. *(Zapyski Tow. im. Szewcz.).*
38. Krupski: Szopka krakowska. Kraków. 1904. *(Bibl. Krak.).*
39. Pagaczowski: Jasełka krakowskie. *Roczn. Krak.* V. 1902.
40. Brückner o Hahna Liter. dram. *Pam. liter.* 1907.
41. Schreiber: Ze studjów nad dawnym dramatem Niemiec i Polski. *Pam. liter.* 1905—6.
42. Plenkiewicz: Dwa dyjalogi pułtuskie z lat 1622 i 1623. *Pam. liter.* 1906—1907.
43. Bernacki: Dyalog na Wielki Piątek. *Pam. liter.* 1908.
44. Dobrzycki: Zwrócenie Matjasza z Podola w liter. lud. *Pam. liter.* 1907.
45. Bernacki: Notatki do dziejów teatru w dawnej Polsce. *Pam. liter.* 1910.
46. Fischer: Komedja o Morilindzie (1671). Tamże.
47. Badecki: Wstęp do „Walnej wyprawy do Wołoch...“ Kraków. 1910.
48. Riezanow: Iz istorii russkoj dramy. Szkolnyja diejstwa XVII—XVIII ww. i tieatr jezuitow. Moskwa. 1910.
49. Riezanow: K istorii russkoj dramy. Ekskurs w obłasť tieatra jezuitow. Nieżyn. 1910. (Brücknera sprawozdanie w *Pam. liter.* 1911).
50. Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911 (zob. str. 190 o Gawatowicu).
51. Riezanow: K istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbiewskago. Nieżyn. 1911. (Podaje z rękopisu obszerne wyjątki z rozdziałów o poezji dramatycznej i o urządzeniu sceny w teatrach szkolnych jezuickich).
52. Poliński: Dzieje muzyki polskiej w zarysie. Lwów. 1907.

Powieść w w. XVI i XVII.

I. Apokryfy.

Spis wszystkich apokryfów w jęz. pol. podaje Łopaciński. Zob. Uzupełn. przy końcu „Apokr. judaist.-chrześcj. w polsk. przeróbkach“ Radlińskiego. 1911.

„Historja trzech króli“ (Historia trium regum) 1544 rękop.

„Historja Męki Pańskiej“. 1515.

„Ewangielja Nikodema“. 1544 (przekł. rękop.).

„Wizja św. Pawła“ } przerob. w XVII w. wierszem p. n.
„Wizja Tundala“ } „Przeraźliwe echo trąby ostatecznej“.

„Historja o Adamie i Ewie“ („Vita Adae et Evae“) wyszła p. t. „Krzysztofa Pussmana Historja barzo cudna o stworzeniu nieba i ziemi“. (Kraków. 1551). Nowe wyd. Z. Celichowskiego w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890.

„Postępek prawa czartowskiego“ (Processus Satanae): „Postępek prawa czartowskiego przeciw narodowi ludzkiemu“. „Drukowano w Brześciu Litewskim, w drukarni Cyprjana Bazylika, roku 1570“. Nowe wyd. A. Benisa w *Bibl. pis. pol.* 1892. Autorem „Postępku“, według Brücknera, może jest Cyprjan Bazylik.

Pomysł „Postępku“ rozwija po swojemu nieznany autor (mieszczanin) satyry obyczajowej wierszem, jednego z okazów t. zw. literatury sowizdrzalskiej, p. t. „Sejm piekielny...“ 1622 (wyd. 2-gie lub 3-cie); nast. kilka wydań (m. in. 1628 i 1752). Nowe wyd. A. Brücknera w *Bibl. pis. pol.* 1903.

II. Legiendy.

„Żywot błogosławienego Aleksego spowiednika, Drugi żywot Eustachiusza męczennika“. Kraków. 1529 (Szarfenb.). Nowe wyd. Jana Bystronia p. t. „Żywot świętego Aleksego wyznawcy i żywot świętego Eustachiusza męczennika“. Kraków. 1894 (odb. z t. V *Sprawozd. Kom. język. Akad. Um.*). (Obie legiendy wyjęte z Gesta Romanorum).

„Żywot św. Anny“. Druk. ok. 1532. Ustęp przedruk. Bernacki w rozpr. „Nieznane prace Jana z Koszyczek“ w *Pam. liter.* 1907.

„Istorja o św. Józefie...“ Kraków (Wietor). 1530. Przedruk. Dobrzycki w *Prac. filol.* VII. Warszawa. 1909.

„Powieść rzeczy istej o założeniu klasztora na Łysej Górze“ druk. w Krakowie ok. 1540; przedruk. w *Pam. Sandom.* 1830. Zob. wyżej, str. 120.

III. Facecje.

„Facecje polskie, abo żartowne a trefne powieści biesiadne...“ 1-wsze wyd. wyszło pod koniec w. XVI (zaginęło). Wychodziły pod różnemi tytułami; znanych jest 9 wydań odmiennych: dwa bez r. i m.; wyd. z r. 1624 b. m.; wyd. p. t.

„Furfanterje dworskie“ z r. 1649, r. 1661 i defekt.; wyd. p. t. „Żarty abo krotofilne facecje“, z r. 1695 (Toruń) i z r. 1717. Wyd. z r. 1624 przedruk. A. Brückner w *Bibl. pis. pol.* 1903. Kilkadziesiąt facecji przedrukował K. Bartoszewicz w „Perłach humoru polskiego“ (1885) i w „Księgach humoru polskiego“ I (1897). Autorstwo „Facecji“ przypisuje Bernacki Bartoszowi Paprockiemu. (Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 661—2).

„Co nowego...“ przez Maurycjusza Trztyprztyckiego...“ 1650. Drugie wyd. z końca w. XVII-go. Wyd. z końca XVII w. przedrukował A. Brückner w *Bibl. pis. pol.* 1903.

„Fraszki Sowizrzała Nowego“ Jana z Kijan (Kraków. 1614).

„Fraszki Nowego Sowizrzała“. (Kraków. 1615).

„Nowy Sowizrzał abo raczej Nowyzrzał“ (prawdop. 1617).

IV. Powieści i romanse.

a) *Średniowieczne i starożytne:*

1. „Rozmowy które miał król Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprośnym...“ Kraków. Wietor. 1521. Znane są 5 wydań: trzy Wietora (1521, ok. r. 1525 i ok. r. 1535), jedno Szarfenb. z przed. r. 1606 i jedno z niewiadomej drukarni, z końca XVI lub pocz. XVII w.; ani jeden egzemplarz nie zachował się w całości; ocalałe fragmenty, przechowujące się w Muzeum nauk i sztuki w Wilnie, w bibl. Jagiell. i w Antykwarni Warszawskiej (niegdyś własność J. Przyborowskiego), wydał L. Bernacki ze wstępem w Haarlemie w 1913. Przedtym fragment Przyborowskiego wyd. w homograficznym przedruku Celichowski, p. t. „Marchołt“. Poznań. 1876. (Uzupełniają dochowane fragmenty wyjątki z Marchołta pomieszczone w popularnej niegdyś książce p. t. „Wokabularz rozmaitych sentencji...“ (Królewiec. 1566).

2. „Sowizrzał“. Wydania z XVI w. zaginęły; przechowały się tylko wydania z w. XVII i XVIII.

3. „Fortuny i cnoty różność, w historji o młodzieńcu ukazana“. Kraków. 1524. Wyd. Ptaszycki w *Bibl. pis. pol.* 1889.

4. „Historja piękna i ucieszna o Poncjanie“ (= Hist. o siedmiu mędrcach), przekł. Jana z Koszyczek. Kraków. 1522. Dochowany fragment (wydania może r. 1528) przedrukował Brückner w *Prac. filol.* VI. 1907.

5. „Historja o żywocie i znamienitych sprawach Aleksandra Macedońskiego“. Kraków. 1550. Egz. w bibl. Zamojskich w Warszawie.

6. „Historje rzymskie“. [Gesta Romanorum] 1-wsze wyd. Kraków. 1553 zaginęło. Zachowały się wydania z XVII i XVIII w. Nowe wyd. na podstawie tych edycji ogłosił Bystroń w *Bibl. pis. pol.* 1894. 24 opowiadań z Hist. rzym. w przeróbce ks. Stefana Szołuchy znajduje się w jego zbiorze p. t. „Różne historje z różnych wiary godnych autorów wybrane“, z drugiej poł. w. XVII, w rękopisie bibl. Pawlikowskich we Lwowie; historję „O cudownym ukaraniu zuchwałego cesarza Jowiniana“ przytacza Bernacki w *Pam. liter.* 1903 (str. 403—409).

7. „Historja barzo piekna, ucieszna... o zburzeniu a zniszczeniu onego sławnego a znamienitego miasta i państwa Trojańskiego...“ Kraków (Wirzbięta). 1563. 1-wsze wyd. wyszło ok. r. 1522, zaginęło. 3-cie z r. 1597. Wyd. z r. 1563 przedruk. Adalberg p. t. Historja Trojańska, w *Bibl. pis. pol.* 1896.

8. „Historja bardzo ucieszna o Charykliey królewnie i Teagenesie“. Kraków. 1663 (przerób. z niem.). Unikat w Dzikowie. Powieść ze zbioru Heliodora „Etjopiki“, (Historje etjopskie), przełożonych na jęz. łac. przez Stanisława Warszewickiego: Aethiopicae historiae libri. X (1552).

b) *Francuskiego pochodzenia:*

1. „Historja o szlachetnej a pięknej Meluzynie“ (Kraków. 1569). Przełożył z niem. Marcin Siennik (Heuwrecher). Przechował się druk z r. 1671.

2. „Historja o Magielonie, królewnie neapolitańskiej“. Wydania z XVI w. zaginęły; zachowały się wyd. z XVIII w. Tekst z dwu ocalałych kartek wyd. 1 połowy XVII w. (z bibl. Tow. P. N. Pozn.) podaje Brückner w rozpr. „Dawne powieści i romanse polskie“ (*Bibl. Warsz.* 1901, II). Przeróbka ks. Szołuchy z 2 poł. XVII w. w bibl. Pawlik. we Lwowie; ustępy przytacza Bernacki w *Pam. liter.* 1903.

3. „Historja piękna i krotochwilna o Ottonie cesarzu rzymskim“, przeróbka powieści o Oktawianie. Wyd. z XVI w. zaginęły; posiadamy wyd. z XVIII w. Przeróbka ks. Szołuchy

---

[1]) Wedł. Brücknera i Magiellonę i Ottona przełożył Siennik.

z 2 poł. XVII w. przechowuje się w rękop. w bibl. Pawlik. we Lwowie; ustępy z niej przytacza Bernacki w *Pam. liter.* 1903. „Hist. o Ottonie“ znana jest jeszcze p. t. „Historja wielce prawdziwa o Francu czyli Florencu królewiczu francuskim (=„L'histoire de Florent et Lyon enfants de l'empereur de Rome“). Razem z powieścią o Ottonie wydana była

4. „Historja prawdziwa o hrabinie Altdorfskiej, która jednym porodzeniem 12 synów porodziła...“

5. „Historja barzo ucieszna... młodzianom i pannom przystojnej miłości hołdującym gwoli...“ 1-wsze wyd. wyszło w r. 1642; 2-gie w 1665; 3-cie w r. 1676. Wyd. z r. 1665 przedruk. J. Łoś w „Pomnikach piśmien. pol. wyd. przez J. Zakrzewskiego“. Petersburg. 1895. Jest to przekład romansu ze zbioru Belleforest'a: „Histoires tragiques“, przełożonego z włoskiego Bandella. Przekład polski jest właściwie przeróbką; opowiadanie prozą przeplatane listami i wierszami. Jest to pierwszy romans polski prozą; znamienny jako wczesny ślad wpływów francuskich, wyprzedza bowiem tłumaczenia Morsztynów. Brückner przypuszcza, że autorem „Hist. b. uciesznej“ jest Łukasz Opaliński (Zob. art. o Ł. Opal. w *Pam. liter.* 1902 (str. 219—223) i „Dzieje liter. pol.“ I, str. 277—278). „Hist. b. ucieszna“ posłużyła za kanwę komedji Szekspira „Wieczór trzech króli“.

6. Romans o Bonie — przekł. z franc. „Les amours de Bonne Sforza reyne de Pologne“. Leyde. 1682.

7. Przekład romansu Préchac'a p. t. „Kawaler polski, wojewodzic chełmiński, Walewski“.

8. Powieść o Fortunacie, druk. przed r. 1571; egzemplarze zaginęły.

c) *Włoskiego pochodzenia:*

1. „Historja znamienita... o Gryzelli, salmskiej księżnie w ziemi włoskiej“—przekł. polski przeróbki łacińskiej Petrarki noweli Bokacjusza z Dekamerona. Już w XVI w. mieliśmy jej dwa przekłady — prozą i wierszem; 1-wsze wyd. przekł. prozą z pierwszej poł. XVI w. zaginęło. Przekład wierszem, wyd. w r. 1571 p. t. „Grizella. O posłuszeństwie, stałości i cierpliwości szlachetnej, dobrej a cnotliwej małżonki...“ (Unikat w bibl. Kórn.). (Z niem.). W XVII w., powieść o Gryzeldzie przerobił

prozą Hieronim Morsztyn, p. t. „Historja o Przemysławie księciu Oświęcimskim“; wierszem Maciej Głoskowski (1641). (Zob.). Przeróbkę Hist. o Gryzeldzie ks. Szołuchy (rękop. w bibl. Pawlik.) p. t. „O jednej wieśniaczce ubogiej zacnemu książęciu poszlubionej“, przytacza Bernacki w *Pam. liter.* 1903. Przeróbka opowieści Morsztyna przez Stanisława Samuela Szemiota, p. t. „Historja o Przemysławie książęciu oświecimskim i o Cecyljej małżonki jego dziwnej stateczności... wierszem polskim przełożona“ (1674) znajduje się w rękop. w bibl. Ossolin. Hist. o Gryzeldzie obrobił też wierszem w 1740 ks. Piotr Kwiatkowski Soc. Jesu i umieścił w swojem „Theatrum życia ludzkiego“. Kalisz. (1740). Hist. o Gryz. podług. Hier. Morsztyna udramatyzowała księżna Franciszka Urszula Radziwiłłowa w tragiedji p. t. „Złoto w ogniu“ („Komedje i tragiedje...“ 1754).

2. „Historja bardzo piękna o Barnabaszu...“ 1 wyd. 1583; 2 wyd. 1615. Kraków. Treść osnuta na noweli z Dekamerona Bokacjusza.

3. Powieść o Berytoli (Bertolle) wyd. w końcu XVI w. zaginęła; z Dekam. Bok.

4. „Historja barzo cudna o przyjaźni a uprzejmej miłości Tytusa z Gizipusem... Przez Jana Stoka Wąchocczyka“. Kraków (Wirzbięta). 1564. Przedruk. Adalberg w *Bibl. pis. pol.* p. t. „J. Stoka, M. Pudłowskiego i J. A. Kmity powieści wierszowane 1564—1610“. Kraków. 1897. Por. z Dekamerona Bok. X, 8.

5. „Historja piękna o miłości Euriala z Lukrecją... przełożona z łac. na polskie wierszem przez Chrzysztofa Goliana“. Przekładu dokonał w l. ok. 1560—75. (1 egz. w bibl. miejskiej w Wrocławiu, drugi w bibl. Czarneckiego w Rusku). Przedruk. Adalberg w *Bibl. pis. pol.* 1896. Przekł. z dziełka łaciń. Eneasza Sylwjusza Piccolomini (później. papieża Piusa II), wydrukowanego poraz pierwszy w 2 połowie w. XV.

d) *Niepewnego pochodzenia:*

1. „Historja żałosna a straszliwa o Franciszku Spierze...“ „Drukowano w Królewcu... przed poczęciem r. 1551“. Dziełko napisane przez Stanisława Murzynowskiego.

2. „Historja prawdziwa, która się stała w Landzie, mieście niemieckiem...“ (wierszem). Kraków (Wirzbięta). 1568. Au-

torstwo przypisuje Brückner obecnie Jakubowi Lubelczykowi (dawniej M. Siennikowi).

e) *Oryginalne:*

1. „Historja prawdziwa o przygodzie żałosnej książęcia Jego M. Finlandskiego Jana... i królewny Jej M. polskiej Katarzyny...“ W Krakowie (Szarf.). 1570. Przedruk. Kraushar w *Bibl. pis. pol.* 1892. (Z unikatu bibl. Zamoj. w Warszawie). Autorstwo przypisywane Marcinowi Kromerowi.

2. „Peregrynacja Maćkowa, z Chodawki Kurpetowego syna, a Nawłokowego brata...“ Przedruk. K. Bartoszewicz w „Księgach humoru pol.“ 1897. Okaz t. zw. literatury sowizdrzalskiej.

Zbiory powieści:

a) Hieronima Morsztyna: 1) „Antypasty małżeńskie“ (1650); 2) „Philomachia...“ (1655).

b) Ks. Stefana Szołuchy, dominikanina (z 2 poł. XVII w.) „Różne historje z różnych wiary godnych autorów...“ (Rękop. w bibl. Pawlikowskich we Lwowie). (Zob. Bernackiego „Przyczynki do dziejów dawnej powieści pol.“ *Pam. liter.* 1903).

Literatura o powieści polskiej XVI i XVII w.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VII. *Romanse i powieści.* Str. 197—215.
2. Podczaszyński: Marchołt. *Pamiętnik sztuk pięknych.* 1854.
3. Chomętowski: Kilka słów o dawnym romansie. *Kronika rodz.* 1869.
4. Chomętowski: Romanse i powieści średniowieczne. *Kron. rodz.* 1870.
5. Bełcikowski: Słów kilka o najdawniejszym romansopisarstwie pol. (w „Ze studjów...).
6. Ptaszycki: Powieść u nas przed trzystu laty. („Upominek“. Książka pam. na cześć Orzeszkowej. Kraków. 1893).
7. Kalina w *Archiv f. slav. Philol.* III.
8. Brückner: Fremde Vorlagen und Fassungen slavischer Texte. *Archiv f. slav. Phil.* XI. 1888.
9. Bystroń: wstęp do Historji Rzym. wyd. 1894.
10. Ptaszycki: Sredniewiekowyja zapadno-jewropiejskija powiesti w russkoj i sławianskich litieraturach. I. Petersburg. 1897. II. 1902. (Obzor matieriała po istorii sredniewiekowoj swietskoj powiesti w Polszie (w *Iswiestja Otd. russk. jaz. i słowiest. Imp. Akad. Nauk* VII. 1902).

11. Jagić: Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen. *Denkschriften d. k. Akad. d. Wiss. in Wien.* XLII. 1893.
12. Brückner: Visio Tundali polnisch. *Archiv f. slav. Phil.* XIII. 1890.
13. Pypin: Drewniaja powiest'. *Wiestn. Jewr.* 1894.
14. Brückner: Powieści polskie z XV i XVI w. *Prace filol.* V. 1898.
15. Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, listop.
16. Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901, czerw.
17. Brückner: Apokryfy średniowieczne. I. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.,* t. 28. 1900. II. Tamże t. 40. 1904.
18. Brückner: Z literatury zapomnianej. *Bibl. Warsz.* 1900, lip.
19. Bernacki: Przyczynki do dziejów dawnej powieści polskiej. *Pam. liter.* 1903.
20. Radliński: Apokryfy judaistyczno-chrześcjańskie w polskich przeróbkach. Warszawa. 1911.
21. Dobrzycki: Z literatury apokryficznej w Polsce. *Prace filol.* VII 1911.
22. Brückner: Dawne powieści ludowe. *Prace filol.* VI. 1907.

Pieśni XVI i XVII w.

a) *Pieśni religijne,* zob. wyżej, str. 337—340, ustęp o *Kancjonałach.*

b) *Pieśni świeckie.*

Z pieśni śpiewanych świeckich, szlacheckich i ludowych, miłosnych, historycznych (rycerskich), towarzyskich, z czasów przed wystąpieniem Kochanowskiego, nie przechowała się ani jedna; dowiadujemy się o nich tylko z niektórych świadectw i wzmianek u współczesnych pisarzy, z cytat początkowych wierszy lub jakiegoś wiersza środkowego, z wskazówek co do melodji pieśni. Autorowie pieśni tych nie są znani; Rej pieśni świeckich nie układał. Rozwój pieśniarstwa świeckiego poczyna się dopiero od Kochanowskiego, w drugiej połowie w. XVI-go. Do najpopularniejszych jego pieśni należały: „Kto mi dał skrzydła“ (I, 10), „Wieczna sromota“ (II, 5), „Dzbanie mój pisany“ (I, 3), „Przeciwne chmury“ (Pieśń o potopie. II, 1). Oprócz Kochanowskiego układali pieśni do śpiewu w XVI w. Szarzyński (Smolik) (Zaprzęż nie tygry, nie lwice, Cyprydo“, Pieśń o Fry-

druszu, Pieśń o Strusie), Ł. Górnicki (Pieśń o pruskiej porażce), Joachim Bielski (Pieśń o potrzebie pod Byczyną), Stan. Grochowski (Pieśń o Gabryelu Hołubku). „Flisa“ napisał Klonowicz do śpiewu na nutę „Pieśni o potopie“ Kochanowskiego. Nieznany autor ułożył pieśni o królach polskich, od Lecha aż do Zygmunta III, wydane p. t. „Katalog książąt i królów polskich...“ w końcu XVI w., do śpiewu na nutę „Kto mi dał skrzydła“ albo pieśni o potopie: „Boże mój, racz się nademną zmiłować“. Jest to zapewne śpiewnik, przedrukowany przez Glogera z uszkodzonego unikatu (bez karty tytuł.), p. t. „Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca wieku XVI-go“ (Warszawa. 1905) (w rodzaju „Śpiewów historycznych“ Niemcewicza). Do popularnych pieśni z XVI w. nieznanych autorów, których teksty nie są jeszcze odszukane, należały m. in.: „Zakłółam się tarniem“, „Wesołe chwile ku nam się nawróćcie“. Pierwsze zbiory pieśni świeckich drukowane pochodzą z początku XVII w.; (dawniejsze nieznane). Są to: „Kiermasz wieśniacki“, wyd. w latach 1613—1615, przedruk. przez Wierzbowskiego w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* (1902) i „Pieśni i tańce zabawam uczciwym gwoli“. 1614, przedruk., wraz z dwoma późniejszymi zbiorkami: „Pieśni, tańce i padwany“ i „Dama dla uciechy młodzieńcom i pannom“, Wierzbowski p. t. „Pieśni, tańce, padwany z XVI w.“ (*Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1903)[1]). W zbiorach tych, obok pieśni nieznanych autorów, zamieszczone są i niektóre pieśni Kochanowskiego, Morsztynów, Szlichtynga, Smolika, Zimorowicza, bezimiennie. Niektóre z pieśni w „Kiermaszu wieśniackim“ mają charakter ludowy (jak „Mazurowie mili...“, jak pieśń oczepinowa: „Żałośnie Kasieńka płakała...“, jak „Mięsopusty zapusty...“ do dziś w ustach ludu przetrwały). Inne zbiory pieśni świeckich z XVII w. wymienia Brückner w *Pam. liter.* 1904, str. 315, i 1911, str. 184. Najstarszy drukowany tekst słynnej pieśni myśliwskiej „Zając sobie siedzi pod miedzą“ znajduje się w książeczce: „Postny obiad abo zabaweczka“ (Kraków. 1653), przedruk. przez Rostafińskiego w *Bibl. pis. pol.* (1911), str. 38—43.

„Pieśń nowa o Gdańsku“ z r. 1577, nieznanego autora

[1]) Z „Pieśni, tańce i padwany“ przedruk. już 7 pieśni K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego“, I, 118—124.

(„Prusowie hardzi wy niemieckie plemię...“) ułoż. na nutę „Wesołe chwile...“ Przedruk. w *Pamiętniku Sandom.* II, 507.

„Pieśni nowe o królu polskim Najjaśniejszym niniejszym Stefanie Pierwszym... i o królewnie JejM. Annie...“ B. m. i r., na nutę „Wesołe chwile...“

„Tureckich i Iflantskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewiczu... Głos...“ (przez Franciszka Małkota?). Wilno. 1624. (4 pieśni z melodjami i jedna z uwagą: „na nutę: „Wieczna sromota“).

„Pieśń o wyjaździe warszawskim“, z poł. XVII w. ogł. K. Bartoszewicz z rękop. p. t. „Piosnka o Warszawie z r. 1640“. (*Świat.* 1915, nr. 21).

Pieśń „Duma Ukrainna“ („Powiedz, głośna kobzo moja...“ z 1-ej poł. XVII w. ogł. z rękop. bibl. Czartor. Tretiak w stud. „Dawna pieśń żołnierska“ („Szkice liter.“ II).

Kilkanaście pieśni z w. XVII ogł. z rękop. petersburskich Croiset van der Kop w *Pam. liter.* 1913 (m. n. „Była babusia rodu bogatego...“).

Pieśń konfederatów tyszowieckich („Boże łaskawy, przyjmij płacz krwawy...“) i pieśń na zdobycie Kamieńca i Podola przez Turków w 1672 („Ocknij się Lechu, przerwij sen twardy...“), ogł. Gloger w art. o Pieśniach w *Enc. Staropol.* IV.

Wiele pieśni zawiera zbiór poezji poetów XVII w. „Wirydarz poetycki“ J. T. Trembeckiego, ogł. z rękop. w 2 t. przez Brücknera (Lwów. 1910—1911).

Melodje (nuty) do niektórych tylko pieśni świeckich XVI i XVII w. dochowały się w drukach lub rękopisach; jak do pieśni o weselu kr. Zygmunta Augusta z r. 1553 („Chwała Bogu z wysokości...“); podobiznę wraz z tekstem ogł. Maciejowski w Dod. do t. III Piśm. pol., str. 363; (transkrypcję na nutację dzisiejszą podał Gloger w *Enc. Staropol.* IV, str. 17; jak do „Pieśni o potrzebie pod Byczyną“ Joachima Bielskiego (podobizna w przedruku Rostafińskiego). Nutę pieśni „Zakłółam się tarniem“ i nutę pieśni „O królach polskich“, w transkrypcji, podał Gloger w *Enc. Staropol.* IV, str. 18 i 21 (ostatnią i na str. 8 „Nieznanego śpiewnika historycznego pol. z w. XVI“ (1905). Nutę współczesną do niektórych pieśni z rękop. przez siebie ogłoszonych w *Pam. liter.* 1913 podaje też Croiset van der Kop.

Literatura o pieśni świeckiej XVI i XVII w.

1. Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904.
2. Brückner w *Pam. liter.* 1903, str. 128—130, i 1904, str. 314—317.
3. Gloger: Pieśni. *Enc. Staropol.* IV, 13—23.
4. Gloger: Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca w. XVI-go. Warszawa. 1905.
5. Tretiak: Dawna pieśń żołnierska. („Szkice literackie", II, przedtym w *Ateneum.* 1899).
6. Dobrzycki: Pieśni Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.,* t. XLIII (1906). (O pieśni pol. przed Kochan. na str. 104—115).
7. Poliński: Dzieje muzyki polskiej w zarysie. Lwów. 1907.
8. Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911.
9. Estreicher: Bibliografja pol., t. XXIV, art. „Pieśń i pieśni".
10. Croiset van der Kop: Dawne pieśni polskie. *Pam. liter.* 1913 (same teksty).

PIŚMIENNICTWO POLSKIE BAROKOWE.

W okr. od połowy w. XVII-go do poł. w. XVIII. (1650—1750).

W okresie tym ustaje stopniowo (przeżywa się) wpływ klasycznych pisarzy rzymskich Złotego Wieku (w poezji Horacego, Wirgiljusza, Tybulla...), natomiast wzmaga się wpływ poety przejściowego Owidjusza i poetów rzymskich Okresu Srebrnego (Juwenalisa, Seneki, Marcjalisa, Persjusza, Lukana, Stacjusza) oraz poetów włoskich (Petrarki, Bokacjusza, Arjosta, Tassa, Guariniego, Mariniego). Stąd powoli zanika w poezji klasyczny artyzm i prostota wysłowienia, które zastępują nieład architektoniczny (brak kompozycji) i wybujała (przesadna) ozdobność stylu, sztuczność (afektacja = wydwarzanie); gonienie za błyskotkami stylowemi (igraszki słów, „koncepty" (concetti), wyszukane przenośnie, porównania, kontrasty), t. j. t. zw. barok („marinizm"); obok występuje swojska rubaszność w wyrażeniach (trywjalna dosadność), płaskość, która się nieraz w dziwny sposób łączy z górnolotnością. (Właściwości języka potocznego wdzierają się do jęz. literackiego; por. Rej). (Retoryczność zamiast natchnienia, sztuczność zam. sztuki, napuszoność, szumność zam. wzniosłości, prostactwo zam. prostoty). Dodatnią cechą tej literatury jest przeważająca swojskość

pod względem treści, ducha (animusz szlachecki) i stylu (barwność). Słowem z jednej strony występuje barok włoski czyli marinizm, z drugiej barok polski szlachecki czyli sarmatyzm. Wogólności charakter literatury tego okresu jest bardziej swojski (polsko-szlachecki) w przeciwstawieniu do bardziej konwencjonalnego charakteru literatury okresu humanistycznego. Najznamienniejszą jego cechą — barokowość.

Powstaje i rozwija się bujnie epika historyczna, z jednej strony pod wpływem Lukana i Stacjusza (kroniki wierszowane, „poematy“ bez fabuły (fikcji) i mitologji), z drugiej pod wpływem Tassa (poematy fantastyczne). Żywioł rycersko-chrześcjański przenika wogóle epikę ówczesną polską (poczęści pod wpływem Tassa).

Głównym przedstawicielem sarmatyzmu w tym okresie jest W. Potocki; głównym przedstawicielem baroku włoskiego (marinizmu) — A. Morsztyn.

W dobie saskiej czyli w 1-wszej połowie w. XVIII-go panoszy się w literaturze napuszona panegiryczność i styl makaroniczny, nauczane i zalecane w szkołach przez jezuitów.

Pisarze polscy okresu barokowego używają jeszcze, obok języka narodowego, i języka łacińskiego.

Oświata i szkolnictwo w tym okresie upadają coraz niżej; akademję krakowską przenika duch średniowieczny; szkoły średnie są przeważnie w rękach jezuitów.

Dawniej nazywany był ten okres „panegiryczno-makaronicznym“ lub „jezuickim“. Niektórzy historycy (Bentkowski) uważali r. 1622, datę założenia kolegjum jezuickiego w Krakowie i spalenia publicznie na rynku krakowskim ksiąg antyjezuickich, za datę przełomową, od której rozpoczynali okres.

W r. 1661 założona została druga akademja jezuicka w Polsce, we Lwowie.

Literatura do dziejów oświaty i szkolnictwa w Okresie Barokowym.

1. Sołtykowicz: O stanie akademji krakowskiej. Kraków. 1810.
2. Czermak: Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach. *Przegl. pol.* 1900 (i *Tyg. Ilustr.* 1900).
3. Łukaszewicz: Historja szkół... Poznań. 1849—51.
4. Załęski: Jezuici w Polsce. 4 t. Lwów. 1900—1905.
5. Franke: Jan Brożek. Kraków. 1884 (o walce akademji krakowskiej z jezuitami).

6. Kochanowski: Dzieje akademji Zamojskiej.
7. Bieliński: Uniwersytet wileński.
8. Baliński: Dawna Akademja wileńska. Petersburg. 1862.
9. A. Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohilańska. Kraków. 1900.

Literatura do dziejów piśmiennictwa w Okresie Barokowym.

1. Bełcikowski: Notaty o literaturze i oświacie XVII w. (w „Ze studjów...“ Warszawa. 1886, str. 69—104).
2. Bełcikowski: Rzut oka na charakter literatury XVII w. (we wstępie do studjum o W. Potockim w „Ze studjów...“, str. 154—159).
3. Bełcikowski: Słów kilka o najdawniejszym romansopisarstwie polskim (w „Ze studjów...“).
4. Tarnowski o literaturze w. XVII w Hist. liter. II.
5. Brückner: Literatura polska XVII w. *Pamiętnik III zjazdu historyków polskich w Krakowie.* 1900.
6. Dobrzycki: Tragiczny wiek literatury polskiej (w „Pamiątkowej księdze“, uczniów Tarnowskiego I. Kraków. 1905, i w jego „Z dziejów literatury polskiej“. Kraków. 1907.
7. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
8. Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII w. (w „Ze studjów...“).
9. Pilat: Ogólna charakterystyka poezji polskiej w okresie 1632—1740. („Hist. liter. pol.“ III. Str. 24—34).
10. Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej polskiej w w. XVII. *Pamiętnik II zjazdu historyków polskich we Lwowie.* I. Lwów. 1890.
11. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. *Ateneum.* 1896, IV i w jego „Studjach historycznych“. Kraków. 1901.
12. Mecherzyński: Hist. wymowy.
13. Janik: Z dziejów wymowy w XVII i XVIII w. *Pam. liter.* 1908 i 1910 (i odb. Lwów. 1910).
14. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. (w jego „Pismach literackich“. Kraków. 1913).
15. Bretholz: Ueber unbekannte und wenig bekannte polnische Dichter des XVII Jahrh. I. Kraków. 1897. (Inaug. Diss.).
16. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur bis zum Ausgange des XVII Jahrh. Poznań. 1901. (Inaug.-Diss.).
17. Brückner: O literaturze rosyjskiej i naszym do niej stosunku dziś i lat temu trzysta. Lwów. 1906.
18. Chomętowski: Dzieje teatru polskiego. Warszawa. 1870.
19. Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902.

20. Windakiewicz: Guarini i jego poselstwa. *Przegl. pol.* 1889.
21. Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891.
22. Porębowicz: Andrzej Morsztyn, przedstawiciel baroku w poezji polskiej. Kraków. 1894. Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XXI (o wpływie Mariniego na poezję polską).
23. Windakiewicz: Teatr Władysława IV. Kraków. 1893.
24. Feldmanowski: Władysława IV stosunki naukowe i literackie z Włochami. *Bibl. Ossol.* 1868.
25. Czermak: Na dworze Władysława IV (w jego „Studjach historycznych". Kraków. 1901. (Przedtym w *Bibl. Warsz.* 1896, IV).
26. Plebański: Jan Kazimierz Waza, Marja Ludwika Gonzaga. Warszawa. 1862. (O wpływie M. Ludwiki na cywilizację polską).
27. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. histor.* 1913.
28. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XVII w. Lwów. 1897. 2 wyd. 1903.
29. K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV—XVII w. Warszawa. 1914.
30. St. Rygiel: Puteanus und die Polen. Berlin. 1913.

Zob. też wyżej (str. 500, 504, 521) literaturę do ustępów o literaturze sowizdrzalskiej, dramacie i pieśniach XVI i XVII w.

Zob. nadto literaturę o wpływach włoskich na liter. i kulturę polską u Pilata (Hist. liter. pol.), t. III, str. 6—7 i 10—12.

Poeci.

1. BARTŁOMIEJ ZIMOROWICZ.

Józef Bartł. Zimorowicz ur. we Lwowie, 20 sierp. 1597 r. Mieszczanin. Syn Stanisława, majstra mularskiego, i Katarzyny. Pierwotne swe nazwisko Ozimek zmienił później na Zimorowicz. Kształcił się w mieście rodzinnym, prawdop. w szkole katedralnej; wyższego wykształcenia nie odebrał. Ok. r. 1620 został podpiskiem pisarza radzieckiego; w 1624 obrońcą sądowym (rzecznikiem); w 1640 pisarzem miejskim (urzędu radzieckiego); w 1646 ławnikiem; w 1648 jednym z rajców miejskich; wkońcu burmistrzem Lwowa. W r. 1672 obronił Lwów od Turków. Był 4 razy żonaty: 1) z Katarzyną Duchniczanką 1629; 2) z Zofją Zacharjaszewiczówną; 3) z Rozalją z Groswajerów Złotorowiczową; 4) z Krallówną, córką Jerzego Kralla. Był bratem starszym Szymona.

Zm. 14 października 1677 r.

Utwory młodzieńcze z l. 1620—23:

a) „Żywot Kozaków Lisowskich..." Kraków. 1620; poem. satyr.-humor. Nowe wyd. Hecka w „Spraw. z czynn." Z. N. Ossoliń. 1886 i odb.

b) „Testament luterski..." Kraków. 1623; (paszkwil wiersz. i prozą). Nowe wyd. Hecka w *Przew. nauk. i liter.* 1890.

c) „Pamiątka wojny tureckiej w r. 1621..." Kraków. 1623, poem.

Utwory późniejsze, z l. 1633—42.

a) „Ecce Deus, ecce homo..." Lwów. 1633. Nowe wyd. Hecka w „Pomniejszych źródłach do dziejów liter. i cywil. pol. w. XVI i XVII". 3 zesz. Stryj. 1891. *(Spraw. gimn. w Stryju).* Rozmyślanie o męce Chrystusa, po łac.

b) „Vox Leonis..." Lwów. 1634. Nowe wyd. Hecka. Lwów. 1887. *(Spraw. gimn. Franc. Józ. we Lwowie).* Panegiryk prozą łać. na cześć Władysł. IV.

c) „Jesus, Maria, Joseph..." Zamość. 1640. 27 hymnów łać. Nowe wyd. Hecka w „Pomn. źródł." 3 zesz. 1891.

d) „Hymny na uroczyste święta Panny nad matkami, Matki nad pannami Najświętszej Bogarodzice Marjej". W Krakowie. 1640. Nowe wyd. Wisłockiego. Kraków. 1876. (*Bibl. przedruków.* 1. „Hymny na uroczyste święta Bogarodzicy").

e) „Advocatus mundi..." Kraków. 1642; panegiryk łac. prozą.

W. l. 1647—56 powstały:

„Sielanki nowe ruskie..." Kraków. 1663. Wydane pod imieniem Symeona Zimorowicza. W w. XVIII i XIX przedrukowywano je, wraz z „Roksolankami", pod imieniem Szymona Zimorowicza. Dopiero Bielowski dowiódł (w r. 1839), że są utw. Józefa Bartłomieja. W wyd. Tur. (Przemyśl. 1857) ogłoszono już je nie jako utwory Szymona, lecz Bartłomieja. Nowsze przedruki: w *Bibl. Mrówki* (Lwów. 1880) i w *Bibl. powsz.* (Złoczów. 1908). Wyd. krytycznego brak.

a) „Leopolis triplex". (Rękop.). Kronika Lwowa.

b) „Leopolis... a Turcis... obsessa..." Kraków. 1693. Historja oblężenia 1672 r.

c) „Elogia quattuor obsidionum civitatis Leopoliensis“. Wiersz. (Rękop.).

d) „Viri illustres civitatis Leopoliensis“. Lwów. 1671.

e) „Domus virtutis et honoris...“ Lwów. 1672. Historja klasztoru bernardynów we Lwowie.

a) — d) wyd. Heck razem p. t. „Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się“. Lwów. 1899.

„Leopolis triplex“ i „Leopolis obsessa“ w przekł. (lichym) pol. M. Piwockiego, p. t. „Historja miasta Lwowa“. Lwów. 1835.

„Fundatio et patrimonium hospitalis s. Spiritus Leopoliensis 1653“ wyd. Heck w „Pomniej. źródł.“

Listy. 5 listów Zimor. (4 pol. z l. 1646—69, 1 łac. z r. 1667) wyd. Heck w „Materjałach do biogr. J. B. Zimorowicza“ w *Archiwum do dziej. liter. i ośw.* VIII. 1895. (Przedtym w *Przew. nauk. i liter.* 1884).

Heck przypisuje autorstwo „Roksolanek“, wydanych pod imieniem Szymona Zimorowicza, Bartłomiejowi Zimorowiczowi. Brückner zdaje się przychylać do hypotezy Hecka. Zob. wyżej pod Szymon Zimorowicz.

Literatura o Bartłomieju Zimorowiczu.

Monografja:

Heck: Życie i dzieła Bartłomieja i Szymona Zimorowiczów. Cz. I do r. 1646. W Krakowie. 1894. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XXIII).

Przyczynki:

1. Brodziński o Z. Pisma. IV, 89—104.
2. J. Lipiński: O poemacie sielskim. *Pam. Warsz.* 1815.
3. Odyniec w przedm. do Sielanek wyd. Bobr. Lipsk. 1836.
4. Bielowski: Dwaj Zimorowicze. *Tyg. liter.* (Poznań). 1839.
5. Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lwów. 1856.
6. Felsztyński: Bracia Zimorowicze. (Przy Sielankach wyd. Turow. Przemyśl. 1857).
7. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
8. Wisłocki: Wstęp do przedruku „Hymnów“. Kraków. 1876.
9. Faleński w studjum o Trenach Kochanowskiego. 1866.
10. Suryn: Sielankopisarze polscy. *Tyg. powsz.* 1884.
11. Heck: Listy Szymonowica i J. B. Zimorowicza. *Przew. nauk. i liter.* 1884.
12. Nogaj: Wpływ poetów łacińskich na Sielanki J. B. Zimorowicza. Kraków. 1886. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XI).

13. Heck: Żywot Kozaków Lisowskich — poem. J. B. Z. Ocenił i wydał K. J. H. We Lwowie. 1886. (Odb. ze *Spraw. Zakł. Ossol.*).
14. Nogaj: Rozbiór krytyczny Sielanek J. B. Z. Lwów. 1887. *(Spraw. IV gimn. we Lwowie).*
15. Heck: Pobyt Władysława IV we Lwowie 1634 i J. B. Z. „Vox Leonis“. Odb. ze *Spraw. gimn. Franc. Józ. we Lwowie.* 1887.
16. Heck: J. B. Zimor. „Testament luterski“. *Przew. nauk. i liter.* 1890.
17. Wł. Łoziński: Zięć poety. *Kwart. histor.* 1890.
18. Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie z 16 i 17 w. 2 wyd. Lwów. 1893.
19. Heck: Materjały do biografji J. B. Zimorowicza. *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* VIII. 1895.
20. Czermak: Przyczynek do biografji J. B. Zimorowicza. *Bibl. Warsz.* 1896, maj.
21. Heck: J. B. Zimorowicz, burmistrz, poeta i kronikarz lwowski. Lwów. 1897.
22. Galle: Zimorowicz B. w 300-tną rocznicę urodzin (z portr.). *Tyg. Ilustr.* 1898, nr. 5.

Zob. też pod Szymon Zimorowicz literaturę, dotyczącą sporu o autorstwo „Roksolanek“.

2. SAMUEL ZE SKRZYPNY TWARDOWSKI.

Nie wiemy gdzie i kiedy się urodził S. Twardowski i jak się nazywali jego ojciec i matka. Ur. się ok. 1600 r, nad Lutynią, w okol. Skrzypny lub Twardowa w Wielkopolsce, ze szlachty niezamożnej. Uczył się prawdop. w kolegjum jez. w Kaliszu. W wyższym zakładzie naukowym nie kształcił się, jak się zdaje; w akad. krak. nie był. (Nie mamy dowodu że Tward. brał udział w wyprawie moskiewskiej 1616 i 1617). Bardzo młodo dostał się na dwór kś. Krzysztofa Zbaraskiego i jako sekretarz przyboczny uczestniczył w jego wyprawie poselskiej do Turcji w r. 1622—3. (Wątpliwą jest rzeczą, czy brał udział w podróży królewicza Władysława po Europie w r. 1624—25). W r. 1633 dostał się na dwór Wiśniowieckich, spadkobierców Zbarazkich, (Janusza Wiśniowieckiego w Wiśniowcu czy Zbarażu) i uczestniczy prawdop. w wyprawie przeciw Turkom w tym samym r. 1633. W parę lat potym osiada na wsi, we wsi własnej Zarubińce (pod Zbarażem) na Podolu. W r. 1642 przenosi się do Wielkopolski, gdzie obejmuje w dzierżawę dwie wsi

(pod Kobylinem) od Piotra Sieniuty. Po kilku latach wrócił do Zarubiniec. Najazd kozacki zmusił go do opuszczenia Podola; uciekł do Wielkopolski, gdzie w r. 1650 osiadł ostatecznie i został zarządcą dóbr Sieniuty. (Niewiadomo napewno, czy brał udział w drugiej wojnie kozackiej i w bitwie pod Beresteczkiem). W czasie wojny szwedzkiej należał zrazu, jak cała szlachta wielkopolska, do stronników Karola Gustawa; (był, jak się zdaje, pod Ujściem), ale później przeszedł na stronę Jana Kazimierza i brał prawdop. udział (w r. 1656) wraz z szlachtą wpolską, w powstaniu przeciw Szwedom. Poczym wrócił do Zalesia (Sieniutów). Oż. był z Elżbietą Obornicką.

Zm. w r. 1660.

Zdaniem Brücknera, Twardowski i W. Potocki, choć wojny opiewali, żołnierzami nie byli wcale, w bojach nie brali udziału. (Zob. wstęp. do „Wirydarza poet.“ Tremb. Str. XXVI). (Por. Tur. str. 11).

Twardowski zaczął zawód pisarski od tłomaczenia ód Horacego i od ód pochwalnych (panegiryków) na cześć możnych panów, głównie Łubieńskich, Władysława IV i Wiśniowieckich... (1631—36). Wydania osobne tych wierszy z l. 1631—35 przeważnie zaginęły, ale zostały przedrukowane w późniejszym wyd. zbiorowym Tward. drobnych wierszy p. t. „Miscellanea selecta“.

Główne utwory Tward.:

„Przeważna Legacja J. O. Ks. Krzysztofa Zbarazkiego...“ Kraków. 1633. 2 wyd. Kraków. 1639. 3 wyd. Wilno. 1706. 4-te. Kraków. 1861. (Tur.).

„Szczęśliwa moskiewska wyprawa... Władysława IV...“ Warszawa. 1634. (Przedruk. w Miscell. sel. p. t. „Szczęśl. moskiewska ekspedycja Wład. IV 1633 r.“).

„Daphnis drzewem bobkowym“. Lublin. 1638. Unikat. 2 wyd. p. t. „Daphnis w drzewo bobkowe przemienieła się“. Kraków. 1661. 3 wyd. Kraków. 1702; 4 wyd. Kraków. 1764. (Program dyjalogu ukazał się p. t. „Daphnis przemieniona w drzewo bobkowe. Apolog abo baśń Owidjuszowa, która była reprezentowana muzyką nakształt komedjej przed obecnością Króla JM., Królewiców Ich Mościów i Ich M. Panów Senatorów Koronnych...“ Warszawa. 1635).

„Satyr na twarz Rzeczypospolitej“. 1640 b. m. i bezim. (3 edycje). 2 wyd. 1645 b. m. podpis S. T. Z. S. (Utwór przypisywany dawniej mylnie Andrzejowi Rysińskiemu).

„Pałac Leszczyńskich...“ Leszno. 1643.

„Książę Wiśniowiecki Janusz...“ Leszno. 1646.

„Władysław IV...“ Leszno. 1649. Wyd. 2 Leszno. 1650.

„Wojna domowa z Kozaki i Tatary, Moskwą, potym Szwedami i z Węgry...“ Cz. I i II. Kalisz. 1681. Niektóre części tego poematu wyszły osobno wcześniej. Jedna część, obejmująca księgę II, wyszła p. t. „Wojna kozacka późniejsza...“ w Lesznie, b. r. (w 1651, czy 1657); druga, obejmująca księgę I wyszła, p. t. „Wojna domowa... tocząca się dotąd...“, w Krakowie, 1660 r. Całość składa się z 4-ch ksiąg.

„Nadobna Paskwalina“. Kraków. 1701. Zdaniem Brücknera było wyd. z połowy w. XVII-go, ale zaginęło. Napisana po r. 1651, a przed 1655.

„Miscellanea selecta, w różnych panegirycznych okazjach do druku sparsim podane, teraz jako godne pamięci w jedno opus zebrane“. W Kaliszu. 1681 (dwie edycje). Toż samo, dwie odmienne ed. w r. 1682. Toż p. t. „Zbiór różnych rytmów“. W Wilnie. 1770. Zawiera zbiór mniejszych utworów Tward.

Zbior. wyd. p. t. „Poezje“. Kraków. 1861 (Turow.) zawiera „Przeważną Legację“ i „Zbiór rytmów“ czyli Miscell. sel.

Jacek Kostka (Windakiewicz) przypuszcza, że Piotr Baryka, autor „Z chłopa król“, „zdaje się być identyczną osobistością z Samuelem Twardowskim“.

Dwie dedykacje wiersz. Twardowskiego z „Wojny domowej“: Andrzejowi Trzebickiemu, bisk. krak—do ks. III, oraz Jerzemu Lubomirskiemu, marsz. w. kor. i hemt. p. kor.—do ks. IV (ten wiersz strofą safícką) podaje J. Kozłowska z rękop. bibl. Załusk. w *Bibl. Warsz.* 1913 (luty).

Literatura o Samuelu Twardowskim.

1. Brodziński: Pisma. IV, 177—228.
2. Hellenjusz (Iwanowski): Wojna kozacka Sam. Twardowskiego. („Kilka rysów i pamiątek“. Poznań. 1860).
3. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* XXV.

4. Łukaszewicz: Krótki histor.-statyst. opis miast i wsi w pow. Krotoszyńskim. 1869.
5. Faleński: Treny J. Kochanowskiego. 1866.
6. Chlebowski: S. ze Skr. Tw. *Tyg. Ilustr.* 1872.
7. Chlebowski: Dafnis. *Tyg. Ilustr.* 1882.
8. Chlebowski: Nadobna Paskwalina". *Tyg. Ilustr.* 1884.
9. Chlebowski: Przekład „Jerozolimy" Tassa przez P. Kochan. *Ateneum.* II, 1890. (6—9 przedruk. w t. III „Pism". 1912).
10. Bełcikowski: S. ze Skrz. Tward. („Ze studjów... 1886).
11. Porębowicz: rec. rozpr. Chleb. o P. Kochan. *Kwart. histor.* 1893.
12. Polemika między Chlebowskim a Porębowiczem. *Kwart. histor.* 1894, z. I.
13. Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl pol.* 1893, sierp.—wrzes.
14. Porębowicz: Źródła romansu artystycznego w w. XVII. *Sprawozd. Ak. Um.* 1892.
15. Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII w. (Ze studjów...)
16. Czechowski: Samuels von Skrzypna Twardowski „Wojna domowa..." Poznań. 1894. (Inaug. Diss.).
17. Czechowski: Samuela ze Skrz. Tw-go Miscellanea selecta. Poznań. 1896 (odb. z t. XXII *Roczn. Tow. P. N. Pozn.*).
18. Thieberger: Sam. von Skrz. Twardowski. Wrocław. 1898. (Diss.).
19. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur.
20. Jensen: Svenska bilder... Stockholm. 1904.
21. Kostka (Windakiewicz): Piotr Baryka czy Sam. Twardowski. *Pam. liter.* 1906.
22. Turowski: Sam. ze Skrz. Twardowski i jego poezje na tle współczesnem. Lwów. 1909. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*).
23. Pilat: Sam. Twardowski. Hist. liter. pol. III, 76—141.
24. Turowski: Źródło „Nadobnej Paskwaliny" kwestją otwartą. *Pam. liter.* 1910.
25. M. Peter: O wpływie „Jerozolimy Wyzwolonej" na „Daphnidę" Tward. *Pam. liter.* 1913.
26. Jan. Kozłowska: Nieznane wiersze Sam. ze Skrzypny Twardowskiego. *Bibl. Warsz.* 1913, luty.

3. JAN GAWIŃSKI.

Poch. niepewnego, jak się zdaje mieszczańskiego. Pochodz. prawdop. z Wielomowic na Podlasiu (dziś pow. brzeski, gub. grodz.). Ur. pomiędzy r. 1622—26. Kształcił się w Białej (podlask.) i być może w akad. krakowskiej. Był następ. dworzaninem królewicza Ferdynanda Karola, bisk. wrocł. i płock. Potym

służył czas jakiś, jak się zdaje, wojskowo i brał udział w wojnie z kozakami w r. 1648. Poczym piastował różne urzędy w grodzie krakowskim. Oż. się z mieszczką, Małgorzatą Laytnerówną. W 1671 objął urząd superintendenta warzelni wielickiej i bocheńskiej. Przyjaźnił się z Kochowskim. Pod koniec życia oż. się poraz drugi (z Magd. Kośmińską).

Zm. w r. 1684.

Pisał z początku wiersze łacińskie. Pierwszy wiersz łaciński, młodzieńczy, napis. ok. r. 1638, p. t. „Planctus", ogłosił Dziama w dod. do swojej książki o Gawińskim.

Z pol. utw. wyszły w XVII osobno:

1. „Threny żałobne na śmierć... St.... Księskiego". Kraków. 1650.
2. „Sielanka i różne nagrobki". Kraków. 1650.
3. „Dworzanki albo epigramata rozmaitej treści". Kraków. 1664.
4. „Sielanki nowo napisane". 1668.
5. „Venus polska albo na akt weselny... epitalamium". Gdańsk. 1673.
6. „Fortuna albo szczęście... wierszem polerowniejszym z starego udarowana". Kraków. 1690. (2 wyd. 1744).

Inne jego wiersze i poematy pozostały w rękop. Zbiór ich ułożył Gawiński w r. 1682—3 pod nazwą „Helikon".

Wyd. zbior. Niektóre jego poezje z pierwodruków i rękopisów wyd. Żeg. Pauli p. n. „Poezje J. z W. G." Lwów. 1843. „Helikon" wyd. Wł. Seredyński p. n. „J. z W. G. Pisma pozostałe z autografu". W Krakowie. 1879. (*Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce,* II. Kraków. 1882).

Sielanki Gawińskiego były kilkakrotnie przedrukowywane w w. XVIII i XIX: w 1769, 1770 i w zbior. „Sielanki polskie z różnych autorów zebrane". Warszawa. 1778 i 1805.

„Ekscerpta niektóre z Dworzanek" w „Wirydarzu poetyckim" J. T. Trembeckiego, t. I.

Najcelniejszymi utworami Gawińskiego to przeróbki i tłumaczenia Anakreonta.

Dawniej przypisywano mylnie Gawińskiemu autorstwo (nieznanej dziś) „Tragikomedji o pijanym, który mniemał

iż jest królem“ (Gdańsk. 1638), podpisanej literami J. G., która, jak sądzi Windakiewicz, była przeróbką intermedjum P. Baryki „Z chłopa król“.

„Fortuna albo szczęście“ (1690) ma być, według Estreichera i Brücknera, przeróbką o takim samym tytule dziełka Seweryna Bączalskiego (1610), czemu przeczy Dziama.

List do Jacka Bianchi z r. 1661, po polsku (z podobizną podpisu autograf.), ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ II.

Literatura o Janie Gawińskim.

Monografja:

Dziama: Jan Gawiński. Studjum literackie. Kraków. 1905.

Przyczynki:

1. Brodziński: Pisma, IV, 165—177.
2. Żegota Pauli: Wiadomość o życiu i pismach Jana z Wielomowic Gawińskiego (wstęp do wyd. „Poezji“ z r. 1843).
3. A. Grabowski: Mozaika... *Bibl. Warsz.* 1855, IV. (Wiadomość o traktacie Gaw. o retoryce p. t. „Praxis...“).
4. Rzążewski: Stosunki i wzajemna korespondencja W. Kochowskiego z J. Gawińskim... *Bibl. Warsz.* 1873, IV.
5. Seredyński wstęp do „Pism“ wyd. w r. 1882.
6. Biegeleisen: Niedrukowane poezje Gawińskiego. *Bibl. Warsz.* 1882, IV. (Ocena wyd. Seredyńskiego).
7. Czubek: Wesp. z Kochowa Kochowski. Kraków. 1900. (Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXII). Str. 71 i n., str. 153.
8. Wierzbowski: Materjały do dziejów piśm. pol. II.
9. Brückner ocena studjum Dziamy o G. w *Przegl. pol.* 1905.
10. Jarecki ocena studjum Dziamy o G. w *Pam. liter.* 1906.
11. Dziama: Dwie „Fortuny“. *Pam. liter.* 1907
12. Jarecki: Polskie tłumaczenia i przeróbki Anakreonta. *Pam. liter.* 1910.
13. Pilat: Hist. liter. pol. III, 57—67.

4. WACŁAW POTOCKI.

Pochodził z rodziny szlacheckiej średnio zamożnej, h. Śrzeniawa. Ur. się w r. 1625 w Woli Łużeńskiej (pow. biecki) z o. Adama, wyznania arjańskiego, i Zofji z Przypkowskich. Gdzie się kształcił napewno niewiadomo; prawdop. w szkole

arjańskiej, może w Raciborsku pod Krakowem. (Uczniem akad. krak. nie był). Po ukończ. nauk osiadł na wsi (w Łużnej) i zajął się gospodarstwem (od r. 1642). W r. 1648 ożenił się z Katarzyną Morsztynówną, arjanką. W l. 1651—53 brał udział w wojnach kozackich; (zdaniem Brücknera nie brał udziału; zob. „Wiryd. poet.“ II, XXVI). W r. 1655, z powodu najazdu szwedzkiego, schronił się prawdop. na Węgrzech. Zresztą pędził żywot ziemianina. Pod grozą edyktu z r. 1658 przeciw arjanom (pod grozą wygnania), przyjął Potocki katolicyzm. Przez kilka lat pełnił urząd podstarościego bieckiego (od r. 1667). W r. 1678 otrzymał od Jana III godność podczaszego krak.

Zm. prawdop. w jesieni 1696 r.

Utwory Potockiego według czasu ich powstania.

W l. 1648—55 utwory młodzieńcze:

a) „Pojedynek rycerza chrześcjańskiego“.
b) „Rozkosz światowa“.
c) „Rozkosz duchowna“.
d) „Tydzień stworzenia świata“.
e) „Judyta“.
f) „Katalog monarchów i królów polskich“.
g) „Rokosz Gliniański“. Wszystkie te utwory znajdują się w „Wirydarzu poetyckim“ Jak. T. Trembeckiego (II. Lwów. 1911).

1655—60. Pieśni pokutne („Decima pieśni pokutnych“) (10 pieśni, powstałych prawdop. gdy był jeszcze arjaninem; choć, wedł. Brücknera, mogły one powstać i po r. 1660, gdy już był katolikiem; zob. Wiryd. II, 104) (znajdują się w Wiryd. poet. II). Wyd. Plebański w *Bibl. Warsz.* 1890, IV.

1660—1670. „Argienida...“ (Warszawa. 1697; 2 wyd. w Lipsku 1728; 3-cie w Poznaniu 1743).

1669—72. „Wojna chocimska“ (Lwów. 1850; wyd. jako utwór Andrzeja Lipskiego, przez Stan. Przyłęckiego). Właściwy tytuł: „Transakcja wojny chocimskiej...“ (W jednym z rękopisów „Wojny chocim.“ podana ścisła data powstania poematu: „Rp. 1670, d. Decembra ostatniego“). Drugie wyd. Warszawa. 1880 jest przedrukiem wyd. z r. 1850. (Wyd. popularne): a) W skróceniu, z wstępem i objaśnieniami Edmunda Bączalskiego, Lwów. 1898; tekst w tym wydaniu porównany z rękopisem i popra-

wiony; b) W skróceniu, oprac. M. Dynowska (Warszawa. 1909) („Wybór pis. pol.“ wyd. Geb. i Wolffa).

1672. „Do żałosnej Korony Polskiej“. Wyd. B. Erzepki w brosz. „W. Potockiego dwa nieznane poemata“. (Poznań. 1889). Tekst poprawny na czele „Ogrodu fraszek“. (I. Lwów. 1907). Jest naśladowaniem wiersza Sam. Przypkowskiego „Ad Poloniam de pactis cum Sueco prussicis a. 1630“.

1673. „Zgoda“. Wyd. Erzepki w „W. Pot. dwa nieznane poemata“. (Poznań. 1889).

1673—80:

1674. „Perjody“ — na śmierć syna Stefana, zmarłego 20 grud. 1673 r. 18-cie trenów. Wyd. je z rękop. L. Nabielak w *Bibl. Ossol.* 1864 i 1865 (opuszczon. 2, 4, 9 i 14-ty). Wcałości wydruk. przy „Wojnie chocimskiej“ wyd. warsz. 1880 r.

1677(8). „Smutne zabawy żałosnego po utraconych dziatkach rodzica...“ — (t. j. syna Stefana, † 20/XII 1673 i córki Zofji Lipskiej † 11/V 1677 r.). Szereg wierszy, z których jeden p. t. „Lessus paraeneticus“ przytacza Brückner w „Spuściźnie po W. Pot.“

1674. Kilkadziesiąt (ok. 100) „Pieśni pokutnych“.

1674—77. Dyjalog „O Zmartwychwstaniu Pańskiem“. Niewyd. Streszczenie podał Brückner w art. „Początki teatru i dramat średniowieczny“ w *Bibl. Warsz.* 1894, III i w „Spuściźnie po W. Potockim“, cz. I.

1673—4. „Merkurjusz Nowy“ („Merk. Nowy wygranej Sobieskiego podtenczas hetmana“). Poemat znany w dwu redakcjach — krótszej i obszerniejszej; krótszą (282 w.) wyd. Wójcicki w r. 1843 w t. I *Bibl. starož. pis. pol.* i w poprawniejszej formie Nabielak w *Bibl. Ossol.* VI, 1865 r.; obszerniejszą (ok. 700 w.) wyd. z rękop. zdefektowanego Erzepki w *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* w r. 1889. Tekst „Merk. Nowego“ krótszy przedruk. przy „Wojnie Chocim.“ wyd. warsz. 1880 r. Krótsza redakcja Merk. jest, wedł. Brücknera, pierwota, napisana jeszcze za życia króla Michała; później (1674) po zwycięstwie chocimskim Sobieskiego, przerobił Merk., rozszerzając go w dwójnasób. (Erzepki przypuszczał że tekst krótszy był późniejszym przez samego autora dokonanym skróceniem obszerniejszego tekstu).

1674. „Pogrom turecki z Husseim paszą pod Chocimem A. D. 1673 d. 11/IX-bris“. Wyd. z ułamkowego tekstu bez początkowych 93 w. B. Erzepki w *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1889, jako mniemaną część drugą „Merkurjusza Nowego“. Tekst całkowity znajduje się w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego (II, 121—158); początek jego wydruk. przedtym Plebański w *Bibl. Warsz.* 1889, III.

1674. „Poczta“. Tyt. w całości: „Najjaśniejszemu królowi a panu swojemu miłościwemu, przy nizkim do nóg upadzie tę lichą autor prezentuje pocztę“. Wyszło z druku wraz z utworem St. H. Lubomirskiego p. t. „Muza polska na tryumfalny wjazd Najjaśniejszego Jana III... na szczęśliwą koronację... do... Krakowa“. B. m. i r. Znajduje się w „Wirydarzu poet.“ J. T. Trembeckiego (II, str. 158—179).

1674. „Smutna przygoda i śmierć żałośliwa nadobnej Wirginjej, dziewicy rzymskiej, ośmiorakim rymem opisana“. Wyd. poraz pierwszy w *Zabawach przyj. i pożyt.* z r. 1777. (Wyj. druk. Kraszewski (z podobizną) w *Athenaeum.* 1841, I). W *Zab.* druk. p. t. „Wirginja rzymska panna“. Pod tym samym tytułem znajduje się w „Wirydarzu poet.“ Trembeckiego (II, 179—218).

1675. „Historja równej odwagi, ale różnej fortuny dwu pięknych Tressy i Gazele w Hollandjej panien“. Rękop. petersb. (Załusk.) niewyd. Brückner przytacza wstęp do pierwszej „historji“ (o Tressie) w „Spuśc. rękop. po W. Potockim“, cz. I. Właśc. dwa poematy pod wspólnym tyt.

1676. „Sielanka albo raczej przy szczęśliwym IMP. Jana z Lipia Lipskiego na starostwo sądeckie od panien z Helikonu... kolejna r. p. 1676, 1 czerw.“ Rękop. petersb. niewyd. Wyjątki podaje Brückner w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“, cz. I.

1676. „Libussa. Drabant albo raczej nowoświecki przez grzeczne damy... na Sądeckim zamku chwytanem kołem odprawiony taniec...“ Rękop. Załusk. (petersb.) niewyd. Wyjątki podaje Brückner w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“ I.

1678. „Pieśni nabożne“; tu m. i. 4 treny na śmierć syna Stefana. (Treny i kilka pieśni pokutnych przytacza Brückner w „Spuściznie po W. Potockim“).

1678. „Pełna Najjaśniejszemu Janowi III i Najjaśniejszej Marjej, Królestwu polskiemu... Od najniższego poddanego i sługi życzliwą prezentowana ręką“. Druk. w r. 1678. Przedruk. Ambr. Grabowski w „Ojczystych spominkach“, I. 1845, i przy wyd. „Wojny chocimskiej“ warsz. z r. 1880.

1680. „Nowy zaciąg pod chorągiew starą tryumfującego Jezusa...“ (Warszawa. 1698). 2 wyd. w Krakowie. 1745. Tekst pierwotny, p. t. „Krzyż Pana Chrystusów“, w rękop. petersb. — napis. w r. 1679. Brückner wykazuje różnice obu tekstów w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“

1691. „Abrys ostatniego żalu...“ 24 trenów na śmierć syna Jerzego, zm. w kwietniu r. 1691. Wyj. podał Fr. Pułaski w rozpr. „Z nieznanych trenów W. Potockiego“. *Bibl. Warsz.* 1904, stycz. Rękop. niewyd. w bibl. Krasińskich w Warszawie.

1691. „Syloret, albo prawdziwy obraz nieosłabionego najdotkliwszemi przeciwnościami męstwa i uszczęśliwionej w poddaniu się wyrokom Boskim ufności...“ druk. 1764. (B. m. i r.). Dedykacja p. t. „Poświęcenie mojej wielce i jedynie kochanej synowej, jejmości pani Aleksandrze ze Stopina Potockiej, podczaszynie krakowskiej, przy posłanym Sylorecie“, przedruk. w *Bibl. Ossol.* z r. 1865 i przy „Wojnie chocim.“ wyd. warsz. z r. 1880. („Syloreta“ pisał Pot., jak widać z dedykacji, po śmierci swego drugiego syna, Jerzego (wedł. Pilata), a więc w r. 1691; por. Czubek: „W. z P. Potocki“, str. 51, i tytuł „Syloreta“ w rękop. Jagiell.: „Siloret albo prawdziwy abrys po ciężkim straconych synów żalu...) (Brückner zalicza Syloreta do utworów z przed r. 1680. Zob. Spuśc. rękop. II, 7).

Ok. 1695. „Poczet herbów...“ Kraków. 1696. Herbarz wierszem, na podstawie Okolskiego „Orbis polonus“ (1651). Część wierszy z „Pocztu“, nienadających się do druku, p. t. „Odjemek od herbów szlacheckich“, znajduje się w rękop. w bibl. petersb. (Załusk.). Brückner przytacza przedmowę wierszem (wiersz wstępny) w „Spuściznie rękopiśm. po W. Potockim“. Cz. I. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 27 (1898), str. 337—340.

1670—95. „Ogród nieplewiony“. Właśc. tyt. brzmi „Ogród, ale nieplewiony; bróg, ale co krok to inszego zboża; kram rozlicznego gatunku...“; wyd. Brückner p. t. „Ogród fraszek“ (2 tomy. Lwów. 1907) z rękop. Załusk. (dziś petersb.). „Indeks imion własnych do Ogrodu fraszek“ — w *Pam. liter.* 1908. Jest to zbiór 1830 fraszek i liryków, w 5 częściach. Powstawały, wedł. Brücknera, wciągu całej półwiekowej pracy literackiej, w l. 1647—1695, najwięcej ich pisywał po r. 1670. Zredagował zbiór w 4 częściach ok. r. 1690; na samym schyłku życia zaczął dorabiać część 5-tą; fraszki zaczął oznaczać literami, odpowiadającemi treści każdej (f = fraszka, n = narracja, d = dyskurs, p = przypowieść). Przed wydaniem „Ogrodu“ Brücknera, w całości, wyszły drukiem dwa tylko wyciągi z niego: „Jovialitates albo żarty i fraszki rozmaite“, b. m. 1747, zawierające same niemal obscoena, i „Wety Parnaskie“, przy wyd. „Wojny chocim.“ warsz. z r. 1880; (tu 38 początkowych fraszek nie Potockiego). Wiersz 511, cz. II-ej p. t. „Bój rycerza Chrystusowego“, jest przeróbką młodzieńczego utworu: „Pojedynek rycerza chrześcjańskiego“; na czele zbioru umieścił wiersz „Do żałosnej Korony Polskiej“. Jednym z najznakomitszych utworów Pot. jest satyra p. t. „Braterska admonicja“ (I, 363).

1688—95. „Moralia, abo rzeczy do obyczajów, nauk i przestróg w każdym stanie żywota ludzkiego... R. p. 1688“. Jest to zbiór przypowieści wierszem, na wzór „Adagjów“ Erazma z Roterdamu. Potocki wykończył 5 części tomu I-go (obejm. 40 tys. zgórą 13-zgł. w.). Rękopis w bibl. petersb. (Załusk.). Wydali T. Grabowski i J. Łoś p. t. „Moralia“ (1688). Tom I. Kraków. 1915. *(Bibl. pis. pol.)*. (Tomy II i III w druku). Niektóre wiersze z tego zbioru przytacza Brückner w rozpr. „Spuśc. rękopiśm. po W. Pot.“ Cz. II, jak „Ckni mi się“, „Czuj, stary pies szczeka“ i wiele innych.

„Poczet herbów“, „Ogród nieplewiony“ i „Moralia“ powstały w ciągu ostatniego piętnastolecia zawodu poe-

tyckiego Potockiego. (1680—1695) (Brückner: „Spuśc. po W. Pot.“ II, str. 2).

Utw. Potockiego drukiem ogłoszone:

1. „Poczta“. 1674, pierwszy utw. drukowany.
2. „Pełna“. 1678.
3. „Poczet herbów“. 1696.
4. „Argenida“. 1697.
5. „Nowy zaciąg“. 1698.
6. „Jovialitates“. 1747.
7. „Syloret“. 1764.
8. „Wirginja“. 1777.
9. „Merkurjusz Nowy“. 1843.
10. „Wojna chocimska“. 1850.
11. „Perjody“. 1864/5.
12. „Pogrom turecki“. 1889.
13. „Ogród nieplewiony“. 1907.
14. „Judyta“ i inne utw. młodz. w „Wirydarzu poetyckim“. 1911.
15. „Moralia“. I. 1915.

W rękopisie pozostały: „Pieśni pokutne i nabożne“, „Smutne zabawy“, „Dyjalog o Zmartwychwstaniu Pańskim“, „Historja Tressy i Gazeli“, „Libussa“, „Abrys ostatniego żalu“, i wiele innych.

O „Spuściznie rękopiśmiennej po W. P.“ pisał Brückner (1898 i 1899).

„Orfeusz“, o którym pisał Rychter („Orfeusz“, nieznany poemat W. Potockiego. *Tyg. Ilustr.* 1884, II) nie jest, wedł. Brücknera, utworem Potockiego, lecz prawdop. St. H. Lubomirskiego. W rękop. petersb. poemat ten zatyt. „Eurydyka“. Wydruk. go jako wiersz anonima Załuski w 3 t. *Biblioteki...* (Zob. Brückner: Spuścizna po W. Pot. I, 364).

Rękopis „Wojny chocimskiej“ posiada A. Celiński z Cekowa. (Wiele ciekawych warjantów). (Zob. *Przegl. bibliogr.-archeol.* 1881, I). W 2 wyd. Hist. liter. Bartoszewicza (II, 1877) jest wiadomość, że (ok. 1870 r.) odszukano w Kaliskiem daleko obszerniejszy tekst „Wojny chocimskiej“. (Zob. wyżej).

Rękopis autografu „Syloreta“ przechowuje się w bibliotece w Wilanowie.

W rękop. jedyna praca prozą W. Potockiego, p. t. „Zebranie przypowieści i przysłowiów polskich...“ („począłem tę pracę moją Rp. 1669...“). Rzecz napisana (wedł. Brücknera) żywo i barwnie. „Uderza czystość i prostota, niewymuszoność tej prozy, wobec napuszonych makaronizmów innej prozy Potockiego (Wstępu do Wojny chocimskiej)“. (Brückner: Spuścizna rękopiśm. po W. Potockim. Cz. II, 52—53). (Por. wzmiankę o tej pracy Potockiego w 2 wyd. Hist. liter. Bartoszewicza (II, 6).

Wyd. zbior. wszystkich utworów Potockiego brak.

Bibliografję utworów rękopiśm. Potockiego podali:

1. Szajnocha w rozpr. o W. Pot.
2. Biegeleisen: Rękopisy Wacł. Potockiego. (*Wiadomości bibliograficzne.* 1885).
3. Rychtera wiadomość o rękopisach poematów W. Pot. *Bibl. Warsz.* 1889, III.
4. Plebański w *Bibl. Warsz.* 1889, III i na str. 485—7.
5. Brückner w „Bericht über seine... Reise 1889—90“. Sitzungsberichte der... Akad. d. Wiss. zu Berlin 1890.
6. Kraszewski: Wiadomość o rękopisach Wojny chocimskiej (*Przegl. bibliogr.-archeol.* 1881, I).

Literatura o Wacławie Potockim.

Monografji brak.

1. Nowoszycki: Wiadomość o rękop. poem. „Wojna chocim.“ *Tyg. Petersb.* 1839, nr. 22—3.
2. Majorkiewicz o Merk. Nowym w „Hist. liter. i kryt.“ (1847).
3. Szajnocha: „O rękopisie poematu o Wojnie chocimskiej“. *Tyg. pol.* (lwow.). 1848.
4. Szajnocha: W. P. w „Szkicach histor.“ I. Lwów. 1854 i w Dziełach. I. 1876.
5. Gruszczyński: Wojna Chocim. Poznań, 1860.
6. Mecherzyński: O poem. „Wojna chocimska“ W. Potock. *Bibl. Warsz.* 1861, I.
7. Mecherzyński: Wiadomość o Wetach Parnaskich. W. P. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* XV. 1869.
8. Nabielak: W. P. i jego „Argenida“. *Bibl. Ossol.* II, 1863.
9. Helleniusz: Z Wojny chocimskiej. („Kilka rysów i pamiątek“. Poznań. 1860.).
10. Bełcikowski: W. P. *Przegl. pol.* 1867 i w „Ze studjów...“ 1886.

11. Tyszyński: W. P. *Kron. rodz.* 1874 (i przy wyd. W. Choc. Warszawa. 1880.
12. Kraszewski: Wiadomość o rękopisach Wojny chocimskiej. *Przegl. bibliogr.-arch.* 1881.
13. Chotkowski: W. P. i jego pisma. Poznań. 1876.
14. J. Bartoszewicz: Helena z Potockich Morsztynowa. „Dzieła". VII. 1880.
15. Markowicz o „Osmanie" Gundulicza w porówn. z „Wojną Chocimską" Potockiego i Krasickiego. 1880 (po serbsku).
16. Rychter: „Orfeusz", nieznany poemat W. Potockiego. *Tyg. Ilustr.* 1884, II.
17. Biegeleisen: Rękopisy Wacł. Potockiego. *Wiadom. bibliogr.* 1885.
18. Chmielowski: Zapomniany poemat W. Potock. *Tyg. Ilustr.* 1881 i w „Studja..." 1886
19. Chlebowski: W. P. jako autor „Wojny chocim." *Ateneum.* 1882, II (i w „Pismach" III).
20. Erzepki przy wyd. „Merkurjusza Nowego". Poznań. 1889.
21. Plebański: ocena wyd. Erzepkiego „Merkur. Now." *Bibl. Warsz.* 1889, III, str. 429—446.
22. Plebański: Pieśni W. P. *Bibl. Warsz.* 1890.
23. Franko: Bajka węgierska W. P. *Wisła.* 1892.
24. Brückner w art. o Karmanowskim. *Kw. histor.* 1891.
25. Porębowicz o źródłach „Syloreta". *Sprawozd. Ak. Um.* 1892.
26. Porębowicz o „Sylorecie" w rec. art. Chlebowskiego. *Kw. histor.* 1893.
27. Brückner: Początki teatru i dramatu średniowieczn. *Bibl. Warsz.* 1894, lip.
28. Czubek: Wacław z Potoka Potocki. *Archiw. do dziejów liter.* VIII i odb. Kraków. 1894.
29. Brückner: Przysłowia... *Ateneum.* 1895, lip.
30. Brückner: Ostatnie lata Wacł. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1896, lip.
31. Brückner: Ze starópolskich anegdot i przypowieści. *Ateneum.* 1896, paźdz.
32. Brückner: Obrazki staroszlacheckie. *Bibl. Warsz.* 1896, paźdz.
33. Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po W. Pot. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII, 1898 i XXIX, 1899.
34. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw.
35. Brückner: Język W. Potockiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 31. 1900.
36. E. Bączalski: W. P. Wojna chocimska... w skróceniu, z wstępem i objaśnieniami. Lwów. 1898.
37. Tretiak: Historja wojny chocimskiej 1621 r. Lwów. 1889 (odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1888).

38. Fr. Pułaski: Z nieznanych Trenów W. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1904, stycz.
39. Heck: Prof. Brückner o W. Potockim. Lwów i Kraków. 1901 (nadb. z *Przegl. powsz.* 1900—1901).
40. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. liter.* 1907.
41. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce 1560—1660. Kraków. 1908.
42. Brückner: O „Ogrodzie" i o wydaniu jego słów kilka. (Przy wyd. „Ogrodu fraszek", II. Lwów. 1907).
43. St. Turowski: Ogród fraszek. *Pam. liter.* 1908, str. 651—56. (Z powodu wyd. Brücknera).
44. Brückner: Z powodu wydania „Ogrodu fraszek". *Pam. liter* 1908.
45. Ogrodziński: Przyczynki do znajomości autorów klasycznych w Polsce w XVI i XVII w. (W książce zbior. p. t. „Stromata in honorem" C. Morawski. 1908).
46. R. Pollak: „Wojna chocimska" Potockiego a „Goffred" Tassa w przekł. Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1910, wrześ.
47. Dąbkowski: Prawo prywatne polskie. I. Lwów. 1910, str. 318 (do „Ogrodu fraszek").
48. Śmieciuszewski: W sprawie źródeł „Wojny chocimskiej" W. Potockiego. *Pam. liter.* 1913.
49. St. Zawadzki: O pismach Łukasza Opalińskiego (*Prace komisji do badań nad hist. liter. i ośw.* I. Wyd. Tow. Nauk. Warsz.—rozdz. „Poeta" i zapatrywania innych współczesnych poetów polskich na poezję i jej znaczenie").
50. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII wieku. („Pisma literackie". Kraków. 1913).
51. St. Serwin: Polacy i Polska w pismach W. Potockiego. *Spraw. gimn. w Brodach.* 1914.

Zob. też literaturą u Pilata: Hist. liter. pol. III, str. 142—6.

5. WESPAZJAN KOCHOWSKI.

Z Kochowa. Herbu Nieczuja. Ur. na pocz. r. 1633 w Gaju, wsi dziedzicznej w woj. Sandomierskim, z o. Jana, sekretarza król. i podsędka sandomierskiego, i Zofji z Janowskich. Uczył się w szkole Nowodworskiego w Krakowie (w l. 1646—48); do akademji nie uczęszczał. Dziesięciolecie 1651—60 spędził w obozie i na koniu; walczył przeciwko Kozakom (był w bitwie pod Beresteczkiem), Szwedom i Węgrom. W r. 1657—8 bawił w Gaju i w Goleniowach (w Krak., dziś gub. Kielec.). W r. 1658 ożenił

się z Marjanną Misiowską. Po pokoju Oliwskim porzucił służbę wojskową i osiadł w Gaju. W r. 1663 przeniósł się do Goleniów. W r. 1666 bierze udział w rokoszu Lubomirskiego. W r. 1670 pracował w kancelarji kor. pod podkanclerzym bisk. Andrzejem Olszowskim, ale sekretarzem królewskim (wedł. Czubka) mianowanym nie został. W l. 1671—73 podżupkiem wielickim. W 1673 sędzią skarbowym (deputatem) z pow. lelowskiego. Od 1682—92 gieneralnym poborcą podymnego. (W 1680 oż. się poraz drugi, z Magdaleną z Frezerów Rożankową). Zaliczony przez Jana III w poczet dworzan i obdarzony tytułem historjografa uprzywilejowanego (historiographus privilegiatus), K. bierze udział w wyprawie Wiedeńskiej. W r. 1695 (do r. 1698) wojskim krakowskim.

Zm. 6 czerwca 1700 r. w. Krakowie.

Przyjaźnił się z Janem Gawińskim.

Utwory polskie:

a) „Kamień świadectwa Wielkiego w Koronie Polskiej Senatora niewinności". 1668 (B. m.).

b) „Różaniec Najświętszej Panny Maryjej..." W Krakowie. 1668. 2 wyd. 1695. Nowe wyd. 1859 (Tur.), 1876 i 1888 (Kraków).

c) „Niepróżnujące próżnowanie albo Lyricorum polskich ksiąg V, tudzież Epigrammata i wiersze wesołe". W Krakowie. 1674. (Tyt. wedł. Nehringa; wedł. Estr.: „Niepróżn. próżn. ojczystym rymem na liryka i epigramata polskie rozdzielone i wydane"). Składa się z dwu części (osobno paginow.): a) „Liryka polskie w niepróżnującem próżnowaniu pisane"; b) „Wespazjana z Kochowa Kochowskiego Epigramata polskie, po naszemu fraszki". Kraków. 1674. 2 wyd. Kraków. 1681 (wedł. Estr. nie istnieje). 3 wyd. samych fraszek. Kraków. 1678 (?).

d) „Ogród panieński pod sznur Pisma Świętego, doktorów kościelnych, kaznodziejów prawowiernych wymierzony, a kwiatami tytułów Matki Boskiej wysadzony, przez jednego najliższego tej Matki i Panny niewolnika". W Krakowie. 1681. Pis. 1676 (autograf w bibl. Bawor.).

e) „Chrystus cierpiący, według tekstu Ewangieliej Świętej wierszem polskim wystawiony". W Krakowie. 1681. Pis. w r. 1676.

f) „Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcjej wojny tureckiej, w r. 1683 szczęśliwie rozpoczętej". W Krakowie. 1684.

g) „Trybut należyty wdzięczności, wszystkiego dobrego dawcy, Panu i Bogu, albo Psalmodja polska, za dobrodziejstwa Boskie dziękująca. Przez jedną najliższą kreaturę R. P. 1693 napisana, a do druku podana R. P. 1695. Częstochowa. 1695.

Utwory łacińskie:

1. „Munus civile Regi suo, Serenissimo Monarchae, Michaeli..." Kraków. B. r. Panegiryk prozą.

2. „Praeliminare Magnae Hospiti Salve Serenissimae Reginae Eleonorae". (Kraków. 1669). Panegiryk prozą.

3. „Hypomnema Reginarum Poloniae..." Kraków. 1672 (tu przedruk. „Praeliminare").

4. „Rubus incombustus..." Kraków. 1693. (Krzak niespłoniony). Wierszem. Egzemplarz ofiarowany paulinom przez Koch. przechowuje się, wraz z listem autora z 22 okt. 1693, w bibliotece Jasnogórskiej w Częstochowie.

5. „Commentarius belli adversum Turcas ad Viennam et in Hungaria". Kraków. 1684.

6. „Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus". Kraków. 1683. „Ann. Pol.... Climacter secundus". Kraków. 1688. „Ann. Pol.... Climacter tertius". Kraków. 1698. Trzy te „klimaktery" obejmują panowanie Jana Kazimierza. Skrócony przekł. pol. trzech klimakterów z w. XVIII (przez Zabiełłę) wyd. Raczyński p. t. „Historja panowania Jana Kazimierza". Poznań. 1840, 3 t. Klimakter czwarty, obejmujący panowanie Michała, wyszedł w przekładzie polskim A. Mosbacha, p. t. „Roczników Polski klimakter IV..." Lipsk. 1853. Oryginał łaciński 4-go klimakteru newydany i przechowuje się w bibl. Załus. w Petersburgu.

„Lament utrapionej ojczyzny", uważany przez wydawcę A. E. Koźmiana („Wyc. Piotr." 1842), a za nim przez Rzążewskiego, Czubka i Turowskiego, za utwór Kochowskiego, jest utworem W. St. Chrościńskiego. „Projekt na mody francuskie w Polsce", przez tegoż wydany, jest również utworem Chrościńskiego.

Tarnowski uważa zbiór wierszyków p. t. „Postny obiad“ wyd. w r. 1653, za utw. Kochowskiego (?) [1]).

Turowski utrzymuje, że treny na śmierć brata Seweryna p. t. „Pamiątka trenami wyrażona“, znajdujące się w „Niepróżn. próżnow.“, wydał Kochowski osobno w Bieczu w r. 1657 (?) (Turowski: Wesp. Koch., str. 3).

Wyd. zbior. Wszystkie dzieła polskie Kochowskiego wyszły w *Bibl. pol.* Turowskiego w Krakowie w r. 1859.

Czubek w Dodatkach do monogr. swej o Kochowskim (1900) wydruk. odmienny tekst znajdującego się w „Niepr. próżn.“ „Epithalamium IMci Panu Samborowi Młoszowskiemu“.

Tamże w Dod. wydał Czubek nieznany poemacik Koch. w 11-tu oktawach p. t. „Epitaphium“, w formie przedśmiertnej spowiedzi, czy żegnania ze światem, skazanej na śmierć (1681) Agnieszki z Kolbuszowej (straconej w Lublinie). Na ten sam temat napisał przyjaciel Kochowskiego, Gawiński poem. p. t. „Mowa ostatnia umierającej przez miecz Jadwigi z Kolbuszowa, w Lublinie dekretem trybunalskim pokonanej r. 1681“. (Zob. wyd. poezji Gaw. Ż. Paulego).

J. Krzyżanowski przypuszcza, że autorem poematu „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej“ jest Kochowski. (Zob. *Pam. liter.* 1914).

Sądy o Kochowskim: Zdaniem Brücknera, Turowski i Tarnowski przecenili Kochowskiego, który jakoby poetą nie był, wierszokletą tylko. Zdaniem natomiast Turowskiego (i Hecka) Brückner przecenił W. Potockiego, z ujmą dla Kochowskiego (zob. Tur. rec. „Ogrodu fraszek“).

Literatura o Wespazjanie Kochowskim.

1. A. Grabowski w „Starożytn. hist. pol.“ I. 1840.
2. M. Baliński: Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie. Warszawa. 1846.
3. Siemieński w „Portrety literackie“. I. 1865 (i Dzieła. III).

[1]) Przedruk. Rostafiński w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1911. Tu w. „Zając sobie siedzi pod miedzą“.

4. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
5. Rząźewski: H. W. N. z K. Kochowski. Warszawa. 1871.
6. Rząźewski: Stosunki i wzajemna korespondencja W. Koch. z Janem Gawińskim. *Bibl. Warsz.* 1873, IV.
7. Wisłocki: W. Koch. „Rubus incombustus“. Lwów. 1872. (Odb. z Sprawozd... Ossolińs. za l. 1870—72).
8. Tarnowski: W. K. *Kronika Rodz.* 1877.
9. W. Przyborowski: w „Niewieście ideały poetów pol.“ Warszawa. 1881.
10. St. Kaczkowski: O Klimakterach W. K. (Dzieła. III. Kraków. 1883).
11. Nehring: W. K. i jego liryki. („Studja literackie“. Poznań. 1884).
12. Nehring o K. w *Allgem. Encykl. Ersch u. Gruber.* 2 S. B. 38. 1885.
13. Faleński w „Treny J. Kochan.“ W. 1867.
14. Bem w „Echa mesjanistyczne w liter. pol.“ *Prawda.* 1888 (i w „Studja i szkice“).
15. Peretz: Ukrainskie pytanie w oswitleniu polskoho poeta XVII wika. *Zapyski nauk. Tow. im. Szewczenka.* LXXI, 1906. (Bez wartości). Zob. rec. Dziamy w *Pam. liter.* 1906.
16. Dziama: Zapatrywanie religijne Wesp. Kochowsk. *Przegl. powsz.* 1894, II.
17. Dziama: W. Koch. „Psalmodja polska“ (*Spr. gimn. św. Jacka w Krakowie.* 1896).
18. Rybarski: Przyczynek do życiorysu W. K. *Ateneum.* 1897, listop.
19. Czubek: W. z K. Kochowski. Studjum biograf. Kraków. 1900.
20. Szydłowski M.: Stosunek „Liryków“ W. K. do Ód Horacego. Kraków. 1900.
21. Leitgeber: Ueber die poetischen Schriften von V. Kochowski. Poznań. 1904.
22. Turowski: W. K. na tle współczesnem, jako poeta. *Przew. nauk. i liter.* 1907 (i osobno. Lwów. 1908).
23. Turowski: Psalmodja polska W. K. *Bibl. Warsz.* 1907, IV.
24. R. Pollak: Poezje Kochowskiego a „Goffred“ Tassa-Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1913, kwiec.
25. Brückner: Ocena studjum Turowskiego. *Pam. liter.* 1908.
26. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. histor.* 1913.
27. K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma liter.“ Kraków. 1913).
28. J. Krzyżanowski: Kto jest autorem „Oblężenia Jasnej Góry Częstochowskiej“? *Pam. liter.* 1914.
29. Pilat w Hist. liter. III, str. 180—205.
30. Wierzbowski: Materjały do dziejów piśm. pol. II.

6. KRZYSZTOF OPALIŃSKI.

Poch. z rodu magnackiego, w Wielkopolsce osiadłego. Ur. się ok. r. 1610 w Sierakowie (woj. pozn.), z o. Piotra z Bnina Opal., później. wojewody poznań., i z m. Zofji z Kostków, kasztelanki bieckiej. Nauki szkolne odbył, wraz z bratem Łukaszem, w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Następ. wysłano go wraz z bratem na dalszą naukę zagranicę: do Padwy (w r. 1630), nast. do Lowanjum w Niderlandach. Powróciwszy do kraju w r. 1631, rozpoczął zawód publiczny jako poseł na sejm i deputat trybunalski. W r. 1637 mianowany przez Władysława IV wojewodą poznańskim. (W tym samym roku ożenił się z Teresą Czarnkowską). W r. 1645—6 posłował do Francji po Marję Ludwikę; za co otrzymał od króla starostwo kowelskie. W r. 1650 otworzył szkołę w Sierakowie, którą urządził z Komeńskim. W r. 1655 podpisał w Ujściu akt poddania Wielkopolski Szwedom (Karolowi Gustawowi).

Zm. 7 stycznia 1656 r.

„Satyry albo Przestrogi do naprawy rządu i obyczajów w Polszcze należące, na pięć ksiąg rozdzielone, a R. P. 1650 w A-R-D-M-E drukowane". (Wyd. niby w Amsterdamie, właściwie w Lesznie). Inne wyd. z tegoż roku jest tylko tytułowe. (Estr. uważa je mylnie za wyd. krakowskie). 2 wyd. (Kraków). B. m. 1652. 3-cie z r. 1654. 4-te p. t. „Juvenalis redivivus, to jest satyry..." Wenecja. 1691. Właśc. drukow. w Toruniu (Estr.) (lub w Poznaniu?). 5-te pod tym samym tyt. w Wenecji 1698 (w Toruniu?). 6-te z tegoż roku. 7-me, p. t. „Icon animorum, albo Zwierciadło, w którym każdy przejrzeć się i plamę obaczyć może..." W Wenecji (w Poznaniu?) z r. 1698. (Opuszczono w tym w tym wyd. dwie satyry na duchownych). Inne wyd. z tegoż roku, p. t. „Zwierciadło...", jest tylko ze zmienioną kartą tytułową wydaniem poprzednim.

Wyd. nowsze: a) poznańskie z r. 1840 jest przedrukiem wyd. 2-go; b) krakowskie z r. 1884 (K. Bartoszewicza).

Szajnocha podaje w swojem studjum o Op. kilka listów jego i mów.

„Na list Władysława IV, strony suspiciey wojny Szwedzkiej". (W Mowcy Pol. Pisarskiegoo, 1676, II).

Literatura o Krzysztofie Opalińskim.

1. Brodziński: Pisma IV, str. 228—239 i V, 507—513.
2. E. Słowacki: Dzieła III, str. 158—162.
3. Szajnocha: K. O. Szkice histor. III. 1861 (przedtym w *Gaz. Codz.* 1860) i w Dziełach III; osobno, w *Bibl. dla młodzieży.* Lwów. 1895.
4. W. Grochowski: K. O. *Tyg. Ilustr.* 1863. (Por. *Enc. Org.*).
5. Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII st. (w „Ze studjów..." Warszawa. 1886. (Przedtym w *Świcie* lwow. 1872)
6. Mandybur: K. O. jako pisarz satyryczny. *Sprawozd. gimn. w Jarosławiu.* 1889, i osobno. Lwów. 1890.
7. Mandybur: Ślady wpływów satyryków rzymskich na polskich. *Spraw. gimn. w Jarosławiu.* 1888; i osobno 1889.
8. K. Bartoszewicz we wstępie do wyd. Satyr z r. 1884.
9. Bem: Słowo o satyrach K. O. *Niwa.* 1873.
10. Rabski: Ueber die Satiren des Chr. Opal. Berlin. 1893. (Inaug. Diss.).
11. Kraushar: Barbara Brezianka. Warszawa. 1892.
12. Dobrzycki: K. O. jako statysta. *Bibl. Warsz.* 1898, grudz. (toż w „Z dziejów liter. pol." Kraków. 1907).
13. Danysz: J. A. Komeński. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1899.
14. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. Lwów. 1897. 2 wyd. t. 1903.
15. Jarecki: Motyw miłości i śmierci. *Pam. liter.* 1907.
16. Pilat: Hist. liter. pol., t. III, str. 66—75.
17. St. Rygiel: Rzymskie wzory i źródła Satyr K. O. Kraków. 1912. (Odb. z *Eos.* 1912).
18. St. Rygiel: Puteanus und die Polen. Berlin. 1913.

7. ANDRZEJ MORSZTYN.

Jan Andrzej Morsztyn pochodził z rodziny pierwotnie arjańskiej. Pisał się z Raciborska. Ur. się prawdop. w r. 1613, gdzie niewiadomo, prawdop. w Krakowskim (czy Sandomierskim), z o. Andrzeja, starosty bolnickiego (późn. podczaszego sandom.); matka niewiadomego imienia. Ok. r. 1637 wysłano go na naukę zagranicę; zwiedził wtedy, wraz z krewnym swoim Stan. Morsztynem, Niemcy, Belgję, Francję i Włochy. Za powrotem do kraju oddano go na dwór Władysława IV. W r. 1645 znajduje się w orszaku poselskim Krzysztofa Opalińskiego, wysłanego do Paryża po Marję Ludwikę. Przyjaźnił się na dworze z poetą Janem Grotkowskim, również dworzaninem królewskim. Za Jana Kazimierza, ok. r. 1653, otrzymał urząd stolnika sandomierskiego. W r. 1653 posłem na sejm Brzeski. W r. 1654

wysłany w misji dyplomatycznej do Szwecji, a w r. 1656 do Wiednia i do Frankfurtu. Ok. r. 1658 zostaje referendarzem w. kor. W r. 1659 żeni się z Katarzyną Gordon de Huntiley, damą dworu królowej Marji Ludwiki. W r. 1660, jako jeden z przedstawicieli Polski, podpisuje traktat Oliwski. Pod względem przekonań polit. należał Morsztyn do partji francuskiej (był głównym jej filarem), której duszą była Marja Ludwika. W r. 1667 posłuje do Francji. W r. 1668 mianuje go Jan Kazimierz podskarbim w. kor. Po abdykacji J. Kazimierza, jako głowa stronnictwa franc., popierał wybór Kondeusza (Condé). Był pensjonarzem Ludwika XIV. Po obiorze królem Michała Wiśniowieckiego, intryguje przeciw niemu. Za Sobieskiego prowadził tajną korespondencję z rządem Ludwika XIV, przyjął poddaństwo francuskie (1678) i godność sekretarza króla francuskiego (1680). (W r. 1679—80 posłem do Ludwika XIV). W r. 1683 oskarżony o zdradę stanu (spiskował jako ajent Ludwika XIV przeciwko Sobieskiemu) i oddany pod sąd, uciekł do Francji i osiadł w dobrach swych Chateauvilain, jako hr. de Chateauvilain. Syn jego był jenerałem francuskim. Morsztyn był pradziadem po kądzieli króla Stan. Augusta Poniatowskiego.

Zm. 8 stycznia 1693 r.

Twórczość poetycka Morsztyna przypada głównie na okres l. 1637—1661[1]). Do najwcześniejszych znanych wierszy jego należą: „List do J. P. Otwinowskiego, podczaszego sandom., pisany w r. 1638“ i „Nagrobek J. P. Walerjanowi Otwinowskiemu“, napis. w r. 1645. (W. Otwin. tłumacz Owidjusza i Wirgiljusza, był dziadem po matce Morsztyna). Poezje swoje liryczne ułożył Morsztyn w dwa zbiory: „Kanikuła“ i „Lutnia“; wydano je dopiero w w. XIX.

„Kanikuła albo psia gwiazda“ z r. 1647; wyd. Jan Komierowski mylnie jako „Poezje Zbigniewa Morsztyna“ w Poznaniu 1844.

„Lutnia“ z r. 1661; wyd. Wł. Seredyński p. t. „A. Morsztyna niewydane poezje“. (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* II. Kraków. 1875 i odb.).

[1]) Z późniejszych utworów Morsztyna lirycznych wyróżnia się: „Pokuta w Kwartannie“, z r. 1678.

„Psyche z Lucjana, Apulejusza, Marina“, poemat, powstały w wcześniejszej dobie jego twórczości, jak się zdaje przed r. 1661; później przerabiany. Pierwsze wyd. „Psychy“ razem z „Cydem“ A. Morsztyna i „Hipolitem„ i „Andromachą“ Stanisł. Morsztyna, wyszło (b. m. i r.) m. 1696 a 1698. 2 wyd. w Lipsku (właśc. w Supraslu) w r. 1752.

„Cid albo Roderik, komedja hiszpańska z franc. jęz. przetłumaczona, która reprezentowana była na sejmie w r. 1661“. Przekł. z Kornela, opatrzony prologiem. Wyd. razem z „Psychą“.

„Amyntas, komedja pasterska“. Przekł. z Tassa. Wyd. K. Nowakowski w Berlinie. 1840.

Wyd. zbiorowe p. t. „Poezje oryginalne i tłumaczone“. Warszawa. 1883. Niektórych wierszy autorstwo mylnie tu A. Morsztynowi przyznane.

Wiersze A. Morsztyna w „Wirydarzu poet.“ Trembeckiego. I.

Literatura o Andrzeju Morsztynie.

1. K. Słotwiński: Uwagi krytyczne nad wyjątkiem z rękopisma: Lutnia IP. Andrzeja z Raciborska Morsztyna. (*Czasopismo naukowe Ossolin.* 1831).
2. Małecki: J. J. Morsztyn i jego imiennicy. (Pismo zbiorowe wyd. J. Ohryzki. I. Petersburg. 1859) (toż w Mal. „Z dziejów i literatury“. Lwów. 1896).
3. Mecherzyński: O poezjach H. Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1859, II.
4. Siemieński: A. Morsztyn. („Portrety liter.“ 1865 i w Dziełach. III).
5. Seredyński: A. Morsztyna niewydane poezje. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* II. 1875.
6. Nehring: Psyche A. Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1876, II (i w „Studjach literackich“. Poznań. 1884).
7. Plebański: Jan Kazimierz Waza, Marja Ludwika Gonzaga. Warszawa. 1862.
8. T. Świderski: Jędrzej Morsztyn. *Przew. nauk. i liter.* 1878.
9. Bełcikowski: A. M., poeta romantyczny. *Tyg. Ilustr.* 1871 (przedr. w „Ze studjów...“ 1886).
10. W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów. pol. Warszawa. 1881.
11. Chmielowski: A. Morsztyn (wstęp do wyd. „Poezji“ Morszt. Warszawa. 1883.

12. Sienicki: Przyczynek do biografji A. Morsztyna. *Ateneum.* 1889, wrześ.
13. Czermak: Szczegół o Andrzeju Morsztynie. („Przegl. liter." *Kraju.* 1890).
14. Tarnowski: Rzeczpospolita Babińska. *Przegl. pol.* 1882 (i *Słowo.* 1882, nr. 114—121).
15. Zawiliński: Notatka do biografji J. A. Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1893, stycz.
16. Porębowicz: Notatki do biografji J. A. Morsztyna. *Kwart. histor.* 1894.
17. Porębowicz: A. Morsztyn, przedstawiciel baroku w poezji polskiej. Kraków. 1893. (Odb. z *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.,* t. XXI).
18. E. Deiches (Łuniński): Koniec Morstina. Kraków. 1894 (przedtym w *Świecie.* 1893.).
19. Kaszewski: Poeta barokowy. *Bibl. Warsz.* 1894, kwiec.
20. Chmielowski rec. rozprawy Porębowicza. *Ateneum.* 1895, stycz.
21. St. Krzyżanowski: Morsztynowie w XV w. *Rocznik Krakowski.* I, 1898.
22. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw.
23. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. polnischen Litteratur. Poznań. 1901. (Inaug. Diss.).
24. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908.
25. Łuniński: Przed wyprawą wiedeńską. *Książki dla wszystkich.*
26. Siedlecki: Metamorfozy Cyda. (*Czas.* 1907, nr. 246).
27. Strzelecki: A. M. i jego twórczość poetycka (jako wstęp do wyboru poezji Morsztyna. Warszawa. 1909. *(Książki dla wszystkich).*
28. Windakiewicz: Około przedstawienia „Cyda" 1661 r. *Pam. liter.* 1913.

8. HIERONIM (JAROSZ) MORSZTYN.

Stosunki rodzinne i szczegóły życia Hier. Morsztyna nie są jeszcze dokładnie znane. Na podstawie danych, zdobytych przez J. K. Gieysztora i M. Dynowską, dadzą się sprowadzić do następujących, mniej lub więcej pewnych faktów:

Ur. się ok. r. 1580 w Krakowie (wedł. Dyn. w r. 1581), z o. (według Dyn.) Florjana, bachmistrza wielickiego, arjanina, czy Jerzego, bachmistrza krakowskiego (wedł. Giey.), i z m. Zuzanny z d. Łaskiej, córki Jana, a więc siostry stryjecznej Olbrychta Łaskiego, wojewody sieradzkiego (wedł. Giey., córki Olbrychta, nie siostry). Bardzo młodo utracił rodziców i wychowanie swoje zawdzięczał wujowi Samuelowi Łaskiemu, sekretarzowi królewskiemu. Szkoły ukończył u jezuitów w Brunsberdze, gdzie lat trzy przebywał. Prawdop. ojciec jego i wuj (jak przypuszcza Giey.), „chociaż syn sławnego arjanina Łaskiego, musieli już być katolikami, gdy młodzieńca u jezuitów umieszczono".

Zm. przed r. 1645, prawdop. (jak sądzi Dyn.) w r. 1623.

Dawniejsi badacze, opierając się na Niesieckim, uważali Hier. Morsztyna: Małecki i Mecherzyński za stolnika bielskiego, Nehring i Rzepecki za kanonika krakowskiego; byli to prawdop. imiennicy autora „Banialuki", również Jarosze (Hieronimowie). Wedł. Brücknera, Morsztyn Hieronim, poeta księdzem nigdy nie był („Dzieje liter." I, 307). Niewiadomo napewno, czy ten sam Jarosz Morsztyn jest autorem wszystkich utworów, przypisywanych Jaroszowi Morsztynowi.

Utwory: Pierwsza jego druk. praca, jakieś „Theses" „filozofskie", o których sam autor wspomina, nie jest znana.

a) „Zwierciadło statecznego i szalonego młodzieńca". Wyd. z pocz. XVII w. (Wedł. Gieysztora wyd. w latach 1599—1603). Dedykację wierszem (Samuelowi Łaskiemu) przedruk. Gieysztor w „Katalogu księgarni Stanisława Gieysztora". Dział antykwarski 15. Warszawa. 1896.

b) „Światowa rozkosz..." Kraków. 1606. 2 wyd. Poznań. 1622; 3 wyd. 1624, b. m.; 4 wyd. 1624 (z dod. „Fortuna polska dzisiejsza"); 5 wyd. 1630 (Kraków). Przedruk. Kraszewski w „Pomnikach do historji obyczajów w Polsce z XVI i XVII w." Warszawa. 1843.

c) „Antypasty małżeńskie..." Kraków. 1650. Późniejsze wyd. 1689, 1703, 1719, 1736, 1752 i t. d. Składają się z 3 utworów: 1) „Historja ucieszna o zacnej królewnie Banialuce". Jest to powieść wierszem. Wyszła osobno przed r. 1650. Wyjątki przytacza A. Waga w swym wyd. „Myślistwa ptaszego" Cygańskiego (Warszawa. 1842), str. 282—289. 2) „Hist. o Galezyusie i Filidzie". (Pow. prozą). 3) „Hist. o Przemysławie i o Cecyljej". (Pow. prozą).

d) „Philomachia abo afektów gorącej miłości wyrażenie..." W Warszawie. 1655. Późniejsze wyd.: 1665, 1689; 4 wyd. 1705. Składa się z 3 powieści wierszem: 1) „Al-

fonsa i Orystelli... miłość okrutna". 2) „Żałosny koniec dwojga ludzi kochających się w sobie Zygismundy i Gwizdarda". 3) „Historja bardzo piękna o Talezie królewiczu lidyjskim a Perepodzie królewnie aragońskiej".

Wiersze liryczne H. Morsztyna skupione są w zbiorze, p. t. „Summarius wierszów Morsztyna niegdy poety polskiego". (Spis utworów w nim zawartych podaje M. Dynowska). Rękopis niewydany przechowuje się w bibliotece hr. Michałowskich. Niektóre przytacza Mecherzyński w *Bibl. Warsz.* 1859 i Dynowska w art. o rękopiśm. spuściznie H. Morsztyna (*Pam. liter.* z r. 1910 i 1911), m. i. „Hejnał". Są wiersze Morszt. i w „Wirydarzu poetyckim" Trembeckiego. Niektóre wiersze w rękop. w bibl. publ. w Petersburgu, m. i. „Poenitentia", z których wyjątki przytacza Rzepecki w pracy o Zbign. Morsztynie. M. Dynowska sądzi, że niektóre utwory, przypisywane Szlichtyngowi (np. „Kondycja szlachecka") i Naborowskiemu, są Hieronima Morsztyna, ponieważ znajdują się w „Summarjuszu" (?).

W rękop. pozostaje „Historja o pięknej Dyannie królowej cypryjskiej".

O utworach H. Morszt. w rękop. pozostałych wspomina Brückner w „Bericht über seine... Reise 1889—1890", ale nie wymienia ich tytułów.

Literatura o Hieronimie Morsztynie.

1. Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 133—135, 202—203, 225
2. Mecherzyński: O poezjach Hieronima Morsztyna zachowanych w rękopismie i dotąd niewydanych... *Bibl. Warsz.* 1859, II.
3. Małecki: Andrzej Morsztyn poeta polski XVII w. i jego imiennicy. *Pismo zbiorowe* (Ohryzki). I. 1859 (toż w jego „Z dziejów i literatury". Lwów. 1896).
4. Chomętowski: Kilka słów o dawnym romansie. *Kron. Rodz.* 1869.
5. Bełcikowski: Słów kilka o najdawniejszym romansopisarstwie polskiem. („Ze studjów nad liter. pol." (1886).
6. Rzepecki: Muza domowa, czyli nieznane dotąd poezje Zbigniewa Morsztyna. Poznań. 1884.
7. Rzepecki: O nieznanych dotąd poezjach Zbigniewa Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1885.

8. Gieysztor: Dział antykwarski. 15. Warszawa. 1896. (Katalog księgarni G.).
9. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
10. Nehring: Ueber Aberglauben... in Oberschlesien. *Mitteilungen d. Schles. Gesellsch. f. Volkskunde.* I. 1896.
11. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. poln. Litteratur. Poznań. 1901. Str. 69—78.
12. Jarecki: H. Morsztyna „Światowa rozkosz" a „Roksolanki" S. Zimorowicza. *Pam. liter.* 1905.
13. Dynowska: H. Morsztyn i jego rękopiśmienna spuścizna. *Pam. liter.* 1910—1911.
14. Brückner: Dodatek do „Wirydarza poetyckiego" Trembeckiego, t. II, 383.
15. Brückner: Dzieje literatury pol. I, 320—321 i 354.
16. Porębowicz o źródłach „Philomachji" i „Antypastów małż." *Sprawozd. z pos. Akad. Um.* 1892.
17. Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901, II.
18. Pilat: Hist. liter. pol. III, 208—221.

9. ZBIGNIEW MORSZTYN.

Arjanin. Ur. ok. 1624 r., gdzie niewiadomo. Był synem Jerzego Morsztyna („z Raciborska"), a wnukiem Krzysztofa; imię matki nieznane. Gdzie się kształcił niewiadomo. W latach 1644—48 był urzędnikiem w żupach wielickich. Od r. 1648 służył wojskowo pod dowództwem (w oddziałach) Janusza i Bogusława Radziwiłłów; bierze udział w kampanjach r. 1648, 1651, 1652, 1654 i 1656, walcząc z Kozakami, Moskwą i Szwedami. W r. 1656 dostaje się do niewoli szwedzkiej. Wczasie służby wojskowej mianowany został miecznikiem mozyrskim. Odzyskawszy w r. 1657 wolność, porzuca stan wojskowy i żeni się (w r. 1659) z Zofją Czaplicówną (arjanką). W r. 1661, wskutek dekretu królewskiego, wyganiającego arjan, przenosi się do Prus Książęcych, do Królewca, pod opiekę Bogusława Radziwiłła, namiestnika Prus Książ. Otrzymał od elektora wieś Rudówkę i tytuł radcy elektoralnego.

Zm. ok. r. 1698.

Zbiór jego poezji p. t. „Muza domowa" pozostaje w rękopisie. Drugi zbiór w „Wirydarzu poetyckim" Trembeckiego (wyd. przez Brücknera, w t. I-ym).

„Pieśń w ucisku“ z r. 1661, druk. w r. 1671.

„Sławna wiktorja nad Turkami pod Chocimem 1673 r.“ Poemat, wyszedł dwa razy drukiem w XVII w., bezimiennie i bez oznacz. miejsca i roku. Tekst wyd. 2-go o 46 zwrotek obszerniejszy od wyd. 1-go. Tekst w „Wirydarzu poet.“ (I, 482—502) krótszy od tekstu „Muzy domowej“. Plebański ogłosił w *Bibl. Warsz.* 1889, IV tekst z „Wirydarza“. Przekład łaciński tego poematu przez Jana Redwitza p. t. „Corona Victoriae coelitus concessa...“ wyszedł w Lesznie 1674 r.

„Treny żałosne Apollina z Muzami... przez M. M. M.“ [Morsztyna, miecznika mozyrskiego]. W Królewcu. 1682.

Najoryginalniejsze jego (wedł. Brücknera) wiersze to liryki obozowe.

W „Wirydarzu“ niema „Pieśni w ucisku“, „Dumy pawołockiej“ i kilku innych wierszy.

Wydane w r. 1844 w Poznaniu „Poezje Zbigniewa Morsztyna...“ są utworami Andrzeja Morsztyna.

Literatura o Zbigniewie Morsztynie.

1. J. Rzepecki: Ueber die bis jetzt unbekannt gebliebenen Gedichte von Zbigniew Morsztyn. Inaug. Diss. (Wrocław). Poznań. 1884.
2. J. Rzepecki: Muza domowa czyli nieznane dotąd poezje Zbigniewa Morsztyna. W Poznaniu. 1884.
3. J. Rzepecki: O nieznanych dotąd poezjach Zbigniewa Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1885, I—II.
4. Plebański: Pogrom Turków pod Chocimem.. *Bibl. Warsz.* 1889, IV.
5. K. Górski rec. wyd. Plebań. w *Kwart. histor.* 1890
6. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw.
7. T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. (Str. 358—373).
8. Brückner we wstępie do „Wirydarza“.
9. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. *Pisma liter.* Kraków. 1913, str. 51, i n.

10. JAN GROTKOWSKI.

Herbu Ogończyk. Pisarz pokojowy Władysława IV, później sekretarz Jana Kazimierza.

Przypisywano mu dawniej mylnie przekłady niektórych utworów Petrarki i Du Bartasa, wydane przez Nabielaka w l. 1864—66. Pisał Grotk. jak się zdaje tylko po łacinie. (Zob. A. Morsztyna wiersz „Do Jana Grotkowskiego“. „Poezje“, str. 153—4).

Zob. pod St. Ser. Jagodyński.

Grotkowskiemu przypisuje Brückner przekład „Adone“ Mariniego (rękopisy w Krak. i Petersb.). Zob. jego „Bericht“ z r. 1889/1890, „Geschichte d. poln. Litter.“ str. 142 i „Dzieje liter.“ I, 302.

11. STANISŁAW MORSZTYN.

Syn Jana, stryj. brata Andrzeja, i Arciszewskiej. Bratanek Andrzeja. Zwiedził w 1637 czy 1638 z A. Morsztynem naprzód Europę zachodnią i południową, poczym zaciągnął się do wojska. Walczył w wojnach kozackich i innych za Jana Kazimierza. Chorąży zatorski (1676); podstoli chełmski, następ. kasztelan czerski (1687), wreszcie wojewoda mazowiecki (1696), w 1704 sandomierski. Oż. był z Konstancją Oborską.

Zm. ok. r. 1725.

Przełożył:

a) „Hippolit“, trag. Seneki.

b) „Andromacha“, trag. Rasyna. Wydane razem z „Psychą“ i „Cydem“ A. Morsztyna, ok. 1698 [przedruk. 1752 w „Lipsku“ (Supraslu)].

„Smutne żale po utraconych dzieciach r. 1698 napisane“. Kraków. 1698.

Kilka krótszych poezji St. M. wydruk. w końcu wyd. pozn. z r. 1844 poezji „Zbigniewa Morsztyna“. Przedrukował je Chmielowski w Dodatku do „Poezji Andrzeja Morsztyna“ (Warszawa. 1883).

Dokumenty do życiorysu St. Morsztyna w t. II „Materjałów...“ Wierzb.

Literatura o Stanisławie Morsztynie.

1. Mecherzyński: O poezjach Hier. Morsztyna... *Bibl. Warsz.* 1859, II.
2. Małecki: Jan Andrzej Morsztyn i jego imiennicy. (W „Z dziejów i literatury“. Petersburg. 1896, str. 96—102).

3. Pilat: Hist. liter. pol. III, 240—244.
4. K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. (w „Pismach liter.“ Kraków. 1913. Str. 121—123).

12. ŁUKASZ OPALIŃSKI.

Ur. w r. 1612, z o. Piotra, wojewody poznań., i Zofji Kostczanki, młodszy brat Krzysztofa. Uczył się w szkole Lubrańskiego w Poznaniu, następ. odbywał prawdop. studja zagranicą, wraz z bratem. Był marszałkiem izby posel. na sejmie r. 1638. Ożen. ok. r. 1640 z Izabellą Tęczyńską, zamieszkał w Rytwianach w Sandomierskim. W r. 1650 został marszałkiem nadwornym kor.

Zm. w r. 1662.

„Znakomity pisarz“ (Brückner); statysta, satyryk i teoretyk poezji:

Główne utwory:

1. „Rozmowa plebana z ziemianinem albo Dyskurs o postanowieniu teraźniejszym Rzptej polskiej i o sposobie zawierania sejmów“. 1641 (b. m. dr.).

2. „Polonia defensa contra Joannem Barclaium“. Gdańsk. 1648 (przedr. Mitzler).

3. „Coś nowego — pisanego roku 1652“ (druk.?) satyra polit. i obyczaj.

4. „Poeta“ (napis. ok. r. 1661) druk. 1788. Pierwsza poetyka polska. Wyj. przytacza Bełcikowski w „Ze studjów“, str. 101. Chmielowski w „Dziejach krytyki liter.“ i St. Zawadzki.

5. „Historia barzo ucieszna...“ 1642. 2 wyd. 1665; 3-cie 1676. Wyd. 2 przedruk. Łoś w „Pomnikach piśm. pol.“ Petersburg. 1895. Autorstwo Opaliń-go niepewne; przypisuje mu je Brückner. Jest przeróbką z franc. romansu ze zbioru „Histoires tragiques“ Belleforesta. Pierwszy romans polski prozą.

6. „De officiis libri tres“. Kraków. 1659. 2 wyd. Amsterdam. 1668; 3-cie Królewiec. 1703. Traktat moralny („o obowiązkach“) używany w w. XVIII za podręcznik w szkołach jezuickich.

Mowy i listy Opal. w „Mowcy polskim“ (Kalisz. 1668 i 1676) Pisarskiego i w Grabowskiego Ambr. „Starożytn. pol.“ II (1 list do Broscjusza z 1643 r.).

Brückner nazywa „Polonia defensa“ „pieśnią łabędzią dawnej Polski“, „Rozmowę“ „najmądrzejszą broszurą polityczną polską w. XVII“, „Coś nowego“ „najdowcipniejszą broszurą satyryczną polską.

A. Morsztyn dedykował „Lutnię“ Ł. Opal-mu.

Literatura o Łukaszu Opalińskim.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. II, 397.
2. A. Grabowski: Krótkie przypowieści dawnych Polaków. 1827.
3. Brodziński: Pisma. IV, 241.
4. Bełcikowski: Ze studjów... (Str. 100—1).
5. Czermak: Nieznana satyra polska z XVII w. *Przew. nauk. i liter.* 1888.
6. Rabski w rozpr. niem. o K. Opalińskim.
7. Franko: Chmelnyszczyna. *Zapyski Tow. Szewczenka.* 1898.
8. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899.
9. Brückner w rec. rozpr. Franki „Chmelnyszczyna“. *Kwart. histor.* 1899.
10. Chmielowski: Hist. liter. pol. II, 161.
11. Dobrzycki: Program naprawy Rzptej w XVII w. *Ateneum.* 1897, wrześ. (i w „Z dziejów liter. pol.“ 1907).
12. Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 173—183—9.
13. Brückner w rec. Hist. liter. pol. Tarnowskiego. *Kwart. histor.* 1901.
14. Brückner: Łukasz Opaliński: *Pam. liter.* 1902.
15. Chmielowski: Dzieje krytyki liter. w Polsce. Warszawa. 1902. Str. 48—51.
16. Brückner: Dzieje liter. pol. Warszawa. 1903. I, str. 253, 277—78, 330—332.
17. St. Zawadzki: O pismach Łukasza Opalińskiego. *Prace Komisji do badań nad historją liter. i ośw.* Wyd. Tow. Nauk. Warsz. I. 1914. (Streszcz. w *Sprawozd. Tow. Nauk.* z r. 1913).
18. Rygiel: Puteanus und die Polen. Berlin. 1913.

13. JAN BIAŁOBOCKI.

Ur. ok. 1600 r. na Rusi Czerw. Uczył się u jezuitów w Jarosławiu. Potym służył wojskowo pod Stan. Lubomirskim, podczaszym kor., z którym wziął udział w wyprawie chocimskiej r. 1621. Był następ. dworzaninem Anny z Kostków ks. Ostrogskiej, wojewodziny wołyń. Wreszcie został sekretarzem

Władysława IV i Jana Kazimierza. Oż. się i oddał się gospodarstwu.

Zm. po r. 1691.

a) „Wieniec ozdobny przedziwnej czystości Najśw. Matki Bożej...“ B. m. 1644.

b) „Hymny o Najświętszej Pannie...“ Kraków. 1646.

c) „Hymny i prozy polskie... z Brewjarza Rzymskiego w jedną książkę zebrane... Z łacińskich hymnów na polskie... przełożone“. W Krakowie. 1648.

d) „Pochodnia wojennej sławy J. O. Ks. J. M. Jeremja Michała Korybuta... Wiśniowieckiego...“ Kraków. 1649. (2 edycje).

e) „Klar męstwa...“ B. m. (1649). (Stanowi część drugą „Pochodni sławy“).

f) „Pogoda jasna Ojczyzny...“ Kraków. 1650. (Panegiryk ks. Jerem. Wiśniowieckiego).

g) „Brat Tatar abo liga wilcza z psem na gospodarza“. Kraków. 1652.

h) „Odmiana postanowienia sfery niestatecznej kozackiej...“ Kraków. 1653.

i) „Zegar w krótkim zebraniu czasów Królestwa Polskiego wiekami królów idący...“ Kraków. 1661.

k) Bezim. (podznacz. J. B.): „Cztery części świata, a w nich stan pań, mężatek, wdów i starych kobiet wystawia“. Warszawa. 1691.

Literatura o Janie Białobockim.

1. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
2. Maciejowski: Piśm. pol. III, 860—1.
3. Brückner: Dzieje liter. I, 312.

14. MARCIN SŁONKOWICZ.

Prof. akad. krakowskiej.

Zm. w r. 1658.

Przełożył satyry Persjusza, które wyd. p. t. „Aulus Persius Flaccus...“ Kraków. 1651. 2 wyd. ogł. J. E. Minasowicz w Warszawie 1771.

Pilat: Hist. liter. III, 267.

15. MARCIN NIEBOROWSKI.

Podkomorzy sochaczewski.

Jest autorem wiersza przeciwko K. Opalińskiemu, p. t. „Na satyry pisane w r. 1650 respons IMci Pana Marcina Nieborowskiego, podkomorzego sochaczewskiego 1658“. Ogł. Szajnocha z rękop. Ossol. w studjum o K. Opalińskim. („Dzieła“. III, str. 197—203).

Szajnocha przypuszcza, że Niebor. „może ten sam poeta, z którego pióra wypłynęło piękne tłomaczenie Sarbiewskiego „Ody do biskupa Zadzika“.

Tamże ogł. Szajnocha z tego samego rękopisu Ossol. inny wiersz przeciw Opalińskiemu, nieznanego autora p. t. „Orzeł do Wielkopolanów na przyjazd króla szwedzkiego do Gniezna“.

16. Autor poematu „Satyr podgórski“. Poemat satyryczny p. t. „Satyr podgorsky, w roku MDCLIV zjawiony...“ nieznanego autora, pisany prawdop. po r. 1654, ok. r. 1660, znajd. się w rękop. w Ossolin., streścił, przytoczył wyjątki i rozebrał Szujski w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. I (1874).

Literatura o „Satyrze podgórskim“.

1. Szujski: Nieznany poemat satyryczny XVII wieku. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874.
2. Rabski: Ueber die Satiren des Christoph Opaliński. Str. 62—63.

17. KRZYSZTOF PIEKARSKI.

Z Piekar. Służył w młodych latach wojskowo i brał udział w różnych wyprawach, od chocimskiej poczynając. Podkomorzy brzeski. Szczegóły życia nieznane.

a) „Bohatyr straszny...“ Kraków. 1652. 2 wyd. 1695. (Przeróbka z włosk. utw. Franc. Andreiniego).

b) „Suplement Bohatyra strasznego, w r. 1665 napisany“. Warszawa. B. r.

c) „Cnoty cel, nie ów, do którego zmierza Machiawell i inni w akademjej onegoż promowowani politycy. Odkryty piórem polskim przez Chrzysztopha z Piekar Piekarskiego, podkomorzego brzeskiego“. W Warszawie. 1662.

Piekarski „domaga się koniecznie, wedł. Brücknera, gruntownej rozprawy, porównania Andreiniego z „Bohatyrem“ i t. d.; podobny on nieco do Twardowskiego Sąm. znajomością literatury włoskiej i hiszpańskiej; pisarz to wybitnie barokowy, z rozmachem iście sarmackim, żołnierz, weredyk, a w końcu i asceta“. (*Pam. liter.* 1913, str. 93).

Zob. Estr. Bibliogr.

18. MARCIN BORZYMOWSKI.

„Na Borzymach Borzymowski“. Poeta połowy XVII w. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem poematu: „Morska nawigacja do Lubeka... w R. P. 1651 czyniona...“ Lublin. 1662. (Maluje obrazki życia na okręcie, podróży; pierwsze prawdą tchnące malowidło burz morskich; opis wyścigów). Wyjątki podaje

Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1895, III.

19. JERZY LUBOMIRSKI.

Jerzy Sebastjan Lubomirski ur. 20 stycz. 1616 r. pod Krakowem (może w Wiśniczu), z o. Stanisława, woj. krak., i Zofji ks. Ostrogskiej. Początkowe nauki odbył w domu (w Wiśniczu), wyższe zagranicą, dokąd udał się pod koniec 1631 r., w r. 1632—3 w Kolonji, nast. we Włoszech; wrócił do kraju w r. 1636. W r. 1643 marszałkiem sejmu. W r. 1646 starostą krakowskim. W r. 1650 marszałkiem w. kor.; potym hetmanem pol. kor. (po wypędzeniu Rakoczego do Siedmiogrodu). W r. 1660 zwycięzcą pod Cudnowem. W r. 1666 wszczął rokosz. Ożenił z Konstancją z Ligęzów, kasztelanką sandomierską.

Zm. 31 stycz., albo 7 lutego 1667 r. we Wrocławiu.

a) „Wierny pasterz“. 1695. 2 wyd. 1722. (Przekł. poematu Guariniego „Pastor fido“; był mylnie przypisywany synowi, St. H. Lubomirskiemu, i Jerzemu Ossolińskiemu) [1]).

[1]) O innym, dawniejszym przekładzie „Pastor fido“, nieznanego tłomacza, nie ogłoszonym drukiem, pisał Brückner w *Pam. liter.* 1907, str. 261—5.

b) „Jawnej niewinności manifest“. 1666.

Listy. a) List do Stef. Korycińskiego, kanclerza w. kor., pis. ok. r. 1653, w J. Michałowskiego „Księdze pamiętniczej“; b) list do prowincjała jez. pol. z r. 1663, przeciw ks. Adrjanowi Pikarskiemu, podaje z rękop. Ossolin. B. Kalicki w stud. o Pikarskim w *Bibl. Ossol.* 1864, IV, str. 217.

Literatura o Jerzym Lubomirskim.

1. J. Bartoszewicz: J. Seb. Lubomirski, marsz. w. koron., hetm. p. kor. *Tyg. Ilustr.* 1863, II
2. J. Bartoszewicz: L. J. S. *Enc. Orgelbr.*
3. Czermak: Sprawa Lubomirskiego. *Ateneum.* 1885—86.
4. Czermak: Młodość Jerzego Lubomirskiego (1616 — 1636). *Kwart. histor.* 1894. (Toż w jego „Studjach histor.“ Kraków. 1901).
5. Brückner: Skarby dawnej poezji pol. *Bibl. Warsz.* 1899, II.
6. Węckowski: Die romanischen Einflüsse...
7. Koprowicz: Rokosz J. Lubomirskiego w poezji. *Spraw. gimn. w Jaśle.* 1902.
8. Brückner: Spuśc. rękop. po W. Potockim. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII, str. 366.
9. Tarnowski: Hist. liter. II, 337.
10. Brückner w *Pam. liter.* 1907, str. 261.
11. Kossakowski: Monografja histor.-gienealog. Warszawa. 1860, II.

(Zob. też utw. poet., których J. Lubom. jest bohaterem: Kochowskiego poem. „Kamień świadectwa“, dramaty Szajnochy, Odyńca, Szujskiego).

20. ŁAZARZ BARANOWICZ.

Ur. ok. 1595. Kształcił się w Wilnie, w Kaliszu u jezuitów i w Kijowie. W r. 1642—47 nauczycielem w kolegjum bractwa w Kijowie, potym rektorem (1650). Archiepiskop czernichowski i nowogrod-siewierski.

Zm. w Czernichowie w r. 1693 czy 1694.

Gente Ruthenus, natione Polonus. Pisał więcej po polsku, niż po rusku.

1. „Apollo chrześcjański...“ 1670.
2. „Lutnia Apollinowa“. Kijów. 1671.
3. „O przygodach życia ludzkiego“. Czernihów. 1678.

4. „Nowa miara starej wiary“. Nowogród-Siewierski. 1672. Główne jego dzieło polemiczne.

5. „Żywoty świętych...“ wierszem.

Literatura o Łazarzu Baranowiczu.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 384—90.
2. Brückner: Spory o Unję.
3. Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohil. (146—151).
4. Sumcow: K istorji južno-ruskoj litieratury XVII st. Kijów. 1885. (Przedtym w *Kij. star.*).
5. Juszyński: Dykcjonarz poetów.

21. ANDRZEJ WISZOWATY. *(Vissovatius).*

Ur. się r. 1608 w Filipowicach (w Trockiem), z o. Stanisława i Agnieszki, córki F. Socyna. Kształcił się w Raciborsku i w Rakowie, następ. zagranicą, w Lejdzie i w Paryżu. Powróciwszy do kraju, był pastorem arjańskim na Ukrainie, Wołyniu i w Lubelskiem. Po r. 1660 opuścił Polskę i osiadł najprzód w Palatynacie, potym w Holandji.

Zm. 29 lipca 1678 r., w Amsterdamie.

Wybitny pisarz arjański. Dzieła jego łacińskie i polskie, druk. i rękop. (ok. 30) wylicza (za Sandjuszem) Wiszniewski (w t. IX). Pisał i poezje polskie; wiele zaginęło. Jego paszkwil na dziwolągi etymologiczne ks. Dembołęckiego, p. t. „Wiersze Andrzeja Wiszowatego do księdza Dębołęckiego...“ w „Wirydarzu poetyckim“ Trembeckiego, I, str. 143—146. O jego przekładzie wiersza Przypkowskiego „Ad Poloniam“ zob. w„ Wiryd. poet.„ Tremb. I, 404. Wiszowaty był wydawcą i redaktorem wydawnictwa *Bibliotheca Fratrum Polonorum.*

Literatura o Andrzeju Wiszowatym.

1. Sandjusz: Bibl. Antitrinitar. 1684 (obszerny życiorys).
2. Bock: Histor. Antitrinitar. 1774.
3. Wiszniewski: Hist. liter. IX, 130—132, i indziej.
4. Brückner w Dod. do „Spuśc. rękop. po W. Potockim“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXVII, 357—358.
5. T. Grabowski: Liter. arjań. w Polsce. Str. 450—457, i indz.
6. S. Morawski: Arjanie polscy. Lwów. 1906.

22. RAFAŁ LESZCZYŃSKI.

Syn Bogusława, podkanclerzego kor., wnuk Rafała, woj. bełskiego, tłumacza „Judyty“. Ojciec króla Stanisława. Wojewoda kaliski (1685), poznański (1687), łęczycki (1692). Był marszałkiem dworu Marji Kazimiery; następ. podskarbim w. kor. i gienerałem wielkopolskim. W r. 1699—1700 posłował do Porty Ottomańskiej po pokoju karłowickim. Oż. z Anną Jabłonowską.

Zm. 22 stycznia r. 1703.

Jest autorem:

a) Poematu p. t. „Zwycięstwo niezwyciężonego Narodu Polskiego nad hardym Turczynem na polach Chocimskich r. 1673...“ B. m. i r.

b) Mowy łaciń. po ratyfikacji pokoju karłowickiego wygłoszonej (przytocz. w „Swadzie“ Danejkowicza).

W rękop. Dyjarjusz poselstwa do Turcji w r. 1699 odbytego — przechowuje się w bibl. publ. Petersb.

Literatura o Rafale Leszczyńskim.

1. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. („Pisma liter.“ Str. 69—70).
2. Wł. K. (Konopczyński): L. R. *W. Enc. powsz. ilustr.*

23. STEFAN JAN ŚLIZIEŃ.

Pisarz ziemski oszmiański, poseł na konwokację 1696 r. Potym referendarz litewski, starosta krewski; wkońcu marszałek trybunału litewskiego w r. 1705.

Autor poematu, opiewającego zwycięstwa Sobieskiego w r. 1672 i 1673, p. t. „Haracz krwią turecką Turkom wypłacony“. W Wilnie. 1674. (Wyjątki przytacza Górski).

K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. (w jego „Pismach literackich“. Kraków. 1913, str. 37—44 i 49—51).

24. SAMUEL LESZCZYŃSKI.

Obożny kor., łucki, korsuński starosta.

Autor poematów:

1. „Classicum nieśmiertelnej sławy... Po szczęśliwej i niesłychanej Victoriej pod Chocimiem, d. 11 Novembra

R. P. 1673 otrzymanej..." Kraków. 1674. (Dawniej przypisywano ten utwór Stan. Her. Lubomirskiemu (Załuski, Bentkowski, Brückner).

2. „Potrzeba z Szeremetem..." (na Cudnów). 1661.

Literatura o „Classicum" Sam. Leszczyńskiego.

1. Brückner w rozpr. „Spuścizna rękopiśm. po Wacł. Potockim". *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.*, t. 27, str. 323—25.
2. Brückner: Dzieje literatury polskiej. Przegląd krytyczny za r. 1907. *Pam. liter.* 1908, str. 206.
3. K. M. Górski w rozpr. „Król Jan III w poezji pol. XVII w." (Pisma literackie, str. 62—69).
4. Estreicher: Bibliogr. XXI. 1906.

25. WALENTY ODYMALSKI.

Ksiądz. Komendarz secemiński.

1. „Świata naprawionego od J. Chrystusa prawdziwego Boga i Człowieka... historjej świętej ksiąg dziesięć... rytmem słowieńskim wyrażone". Kraków. 1670. Pierwsza połowa dzieła wyszła p. t. „Świata przestępstwem pierwszych rodziców zepsowanego a potym..." (Część I 5 ksiąg.). Kraków. 1663.

2. „Wizerunk doskonałej świętobliwości z niewysłowionych cnót i obyczajów chwalebnego żywota Przenajśw. P. Maryey... rytmem wyrażony". Kraków. 1660.

3) „Żałośna postać korony polskiej... rymem słowieńskim wyrażona". Kraków. 1659.

Faleński nazywa go „bardzo znakomitym wyprzedzicielem Wojny chocimskiej".

Literatura o Walentym Odymalskim.

1. Faleński: Treny jako szkoła naśladowców. („Treny Jana Kochanowskiego". Warszawa. 1867).
2. Brückner: Messjady polskie XVII w. („Spuść. rękop. po W. Potockim").
3. Chmielowski: Hist. liter. II, 31.

26. SZYMON GAWŁOWICKI.

Kanonik płocki i pułtuski.

Autor poematu: „Jezus Nazareński Syn Ojca Przedwiecznego wcielony albo Jeruzalem niebieska przezeń wyzwolona". Warszawa. 1686.

Literatura o Szymonie Gawłowickim.

1. Brückner: Messjady polskie XVII w. (Dod. do „Spuścizny rękop. po W Potockim").
2. Matuszewski: Djabeł w poezji. Wyd. 2. Warszawa. 1899, str. 229—230.
3. Brodziński: X. Gawłowicki. Pisma. IV, 243—248.
4. Chmielowski: Hist. liter. pol. II, str. 31—32.

27. Autor, nieznany z imienia i nazwiska, poematu z XVII w. p. t. „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej".

Napis. pod wpływem „Goffreda", być może, jak sądzi R. Pollak, przez jakiegoś paulina. J. Krzyżanowski przypuszcza, że autorem poematu jest Wesp. Kochowski. Rękopis w bibl. Jagiell.

Literatura o poemacie „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej".

1. M. Baliński: Wiadomość o poemacie XVII w., opiewającym „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej", dotąd niedrukowanym. (W przypis. do „Pielgrzymki do Jasnej Góry w Częstochowie". Warszawa. 1846. Str. 405—425).
2. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. i Dzieje liter. pol. I, 303.
3. A. Jensen: „Svenska bilder i polska vitterheten". Stokholm. 1904.
4. R. Pollak: Nieznany poemat polski z w. XVII. *Bibl. Warsz.* 1912, I.
5. J. Krzyżanowski: Kto jest autorem „Oblężenia Jasnej Góry Częstochowskiej?" *Pam. liter.* 1914.

28. Tłumacz „De partu Virginis" Sannazara.

Nieznany z imienia, przetłumaczył poemat łaciński włoskiego poety 1-wszej poł. XVI w., Jakóba Sannazaro (ur. 1458, zm. 1530). Dochował się urywek przekładu (w 92 wierszach) z XVII w. w rękopisie 2-ej poł. w. XVII, przechowującym się w Bibl. Polskiej w Paryżu. Wyd. ten urywek (wraz z podobizną rękopisu) Czubek w *Pam. liter.* 1910 r.

Czubek: Ślad Sannazara w Polsce. *Pam. liter.* 1910.

29. JAKÓB TEODOR TREMBECKI.

Syn Jana Jakóba i Anny Stojeńskiej. Podczaszy rzeczycki, pisarz skarbu województwa i ziem pruskich. Osiadł w województwie pomorskim. Oż. z Joanną Niezabitowską.

Zm. w r. 1719.

Arjanin. Zebrał poezje poetów arjan, p. n. „Wirydarz poetycki“ (skończył w r. 1675), który wydał Brückner we Lwowie w 2 tomach w r. 1910—11. Wiersze Trembeckiego w t. II, „Wirydarza“; wstępny wiersz p. t. „Przedmowa...“ i „Paraenesis do poetów...“ w t. I.

Brückner we wstępie do t. II „Wirydarza poetyckiego“.

30. MIRON KOSTYN. *(Costin).*

Ur. 1633, w paźdz., z o. Aleksandra (gdzie?). Uczył się u jez. w Barze na Podolu. Logofet wielki (=kanclerz) Ziemi Mołdawskiej. Oskarżony o spisek przeciwko hospodarowi Konstantemu Kantemirowi, z rozkazu jego ścięty w grudniu r. 1691. Historyk i poeta mołdawski.

Autor poematu w jęz. polskim p. t. „Opisanie Ziemi Mołdawskiej i Multańskiej“, ofiarowanego w r. 1684 Janowi III. Wyd. w „Pismach“ Józefa Dunina-Borkowskiego. I. We Lwowie. 1857 (str. 239—274) (niedokład.). Przedruk. Rogalski w „Dziejach księstw naddunajskich“ (Warszawa. 1861; str. 758—777). Rękopis poematu, prawdop. autograf Kostyna, znajduje się w bibl. Czartoryskich w Krakowie.

Nadto wydruk. w „Pismach“ Borkowskiego, jego rzecz prozą p. t. „Porządek senatorskich i ziemskich urzędów Ziem Mołdawskiej i Multańskiej“. (Przedruk. Rogalski na str. 777—84).

W rękop.: trzy przemówienia polskie (w bibl. seminar. w Jassach) i 2 listy pol. do Ant. St. Szczuki (w archiwum Szczuki w Krzeszowicach). Zbiór jego pism w jęz. mołdaw. i pol. wydała w r. 1886—1888 bukareszteńska akademja umiejętn. w 2 t. p. t. „Opere complete...“

Literatura o Mironie Kostynie.

1. W. Wiecki: Miron Costin, przyczynek do histor. liter. pol. XVII w. *Przegl. powsz.* 1897, luty i marzec, i „Przyczynek“ w zesz. kwietn.
2. Chmielowski: C. M. *W. Enc. powsz. ilustr.*

31. ANNA STANISŁAWSKA.

Wojewodzianka kijowska. 1 v. za kasztelanicem krakowskim Warszyckim; 2 v. Oleśnicka; 3 v. Zbąska. Pierwsza autorka polska.

Autobiografja jej wierszem p. t. „Tranzakcja albo opisanie całego życia jednej sieroty przez żałośne treny od tejże samej pisane r. 1685“. (W 76 trenach). Rękopis w Petersburgu.

Do niej odnosi się gadka A. Morsztyna: „Pannam bo męża nieznam, alem przecie żona...“

Literatura o Annie Stanisławskiej.

1. Brückner: Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893, grud. (podaje streszczenie i wyjątki z „Transakcji“).
2. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 361—2.
3. Brückner w Dodatkach do t. II „Wirydarza poetyckiego“ Trembeckiego, str. 369—70.

32. MATEUSZ IGNACY KULIGOWSKI.

Wierszopis polski XVII w. Proboszcz i pleban wołpiński, dziekan wołkowyski, archidjakon bakowieński i apostolski protonotarjusz. Sługa Sapieżyński. Szczegóły życia nieznane.

Napisał:

1. „Królewic indyjski w polski strój przebrany albo historja o św. Jozafacie królewicu indyjskim i o św. Barlaamie pustelniku pustynie Sennaar nazwanej...“ (Kraków. 1688). Jest to oprac. wierszem przekładu łac. z greckiego (św. Jana Damascena) Jakuba Billiusza Prunaeusa Cenobiarchy (1593). Podobizna pierwszej stronicy w Glogera *Encykl. staropol.* IV, 149.

2. „Demokryt śmieszny albo śmiech Demokryta chrześcjańskiego z tego świata...“ Wilno. 1699. Zbiór anegdot i herbowych wierszy.

3. „Heraklita chrześcjańskiego albo grzesznika pokutującego Lamenta“. (1694). Tłum. z łac. Besseusa.

4. „Dzwięk Marsa walecznego w walnej ekspedycji chocimskiej i otrzymanego nad Turkami zwycięstwa“. Wilno. 1674.

Literatura o Mateuszu Ignacym Kuligowskim.

1. Juszyński: Dykcjonarz poet. pol. I.
2. E. Słowacki: Dzieła. III, 163—166.
3. Brückner: K. M. Ign. *W. Enc. powsz. ilustr.*
4. K. M. Górski: Pisma literackie... (Str. 183).

33. ADAM KORCZYŃSKI.

Wierszopis z XVII w.

Jest autorem ciekawego zbioru wierszy (z r. 1698) (przechow. w rękop. bibl. petersb.) „Wizerunek złocistej przyjaźnią zdrady, mężowi bystrej żony abrysowany na przestrogę...“ Nowela-romans, napisana, wedł. Brücknera, lepiej, niż „Antypasty“ Morsztyna. Jest to przeróbka słynnej noweli „Wieża“ z Historji 7 mędrców. Opisał Korcz. z taką werwą i humorem, w kolorycie tak zmysłowym, że przewyższa znacznie mistrza (H. Morsztyna). Wiersz płynny, mowa jędrna i bogata...“

Brückner: K. A. *W. Enc. powsz. ilustr.* (Por. też *Pam. liter.* 1911, str. 195).

34. WOJCIECH STANISŁAW CHROŚCIŃSKI.

Mieszczanin warszawski, nobilitowany w r. 1685; był sekretarzem najprzód Jana III, potym królewicza Jakóba. Był dwukrotnie żonaty: po śmierci pierwszej żony (Agnieszki) ok. r. 1709, wstąpił w powtórne związki małżeńskie z Apolonją Otwinowską.

Zmarł na początku panowania Augusta III, w sędziwym wieku. (Por. Krasickiego „O rymotwór“). (Wedł. C. Biernackiego — *Enc. Orgelbr.* — w r. 1717 [?]).

Bliższe szczegóły życia nieznane.

Utwory Chrościńskiego:

1. „Trąba wiekopomnej sławy Jana III“. Warszawa. 1684. (Poemat w 119 oktawach).

2. „Pharsalja... Lukana“. Oliwa. 1690 (przekład).

3. „Pharsaliey... kontynuacja, w dziesięć ksiąg zebrana“. Oliwa. 1693. (Poemat oktawą, oryginalny).

4. „Rozmowy listowne...“ B. m. 1695. (Przekład „Heroid“ Owidjusza).

5. „Aman od Asswerusa... nad wszystkie inne książęta wywyższony i poniżony“ B. m. (Kraków). 1745. (Bezim.) (Poemat). Autorstwo Chrościńskiego „Amana poniżonego“ nie jest pewne; przypisywano je też St. H. Lubomirskiemu; według Brücknera, może jest utworem Chrościńskiego, nie St. H. Lubomirskiego, wyszedł bowiem raz pod imieniem Chrościńskiego. (Por. też Estr. Bibliogr.). (Zob. pod St. H. Lubomirski).

6. „Job cierpiący...“ Warszawa. 1705. 2 wyd. p. t. „Joba cierpiącego historja...“ Wilno. 1759.

7. „Laur poetyczny, czyli pieśni na pochwałę N. M. Panny...“ Warszawa. 1706. (Przekł. z łac.).

8. „Krótki zbiór duchownych zabaw...“ Częstochowa. 1710. 2 wyd. Częstochowa. 1711.

9. „Threny żałobne po śmierci niegdy godnej pamięci napisane J. M. Agnieszce Chrościeńskiej od osierociałego jej małżonka“. Częstochowa. 1709.

10. „Clypeus serenissimi Joannis III, regis Polonorum“. Brigae. 1717.

11. „Józef do Egiptu od braci przedany“. Kraków. 1745. Bezim. Poemat w 12-tu pieśniach. (Rękopis w bibl. Akad. Um. w Krakowie).

12. „Lament strapionej ojczyzny“. Poemat w 43 stancach. Pamflet polityczny, napisany po śmierci Jana III, prawdop. w ostatnim kwartale r. 1696, sławiący kandydaturę królewicza Jakóba przeciw Contiemu. Wydał A. E. Koźmian, mylnie jako utwór W. Kochowskiego, w „Wyciągach Piotrowickich“ (1842). Poraz drugi ogłosił Erzepki z rękop. (nie wiedząc o wydaniu Koźmiana) w *Rocznikach Tow. Przyj. Nauk Poznań.*, t. XXI (1895) i w odbitce. (Poznań. 1895).

Autograf poematu „Józef od braci przedany“ wraz z zbiorkiem: „Poezje Postu Świętego“, w posiadaniu W. Gomulickiego; niektóre z poezji postnych przytacza, m. i.

sonet „Na całą Mękę Pańską“, w artykule „Poezje Postu Świętego“ (w „Kłosy z polskiej niwy“. Warszawa. 1912).

Wiersz, przypisywany zwykle Janowi Sobieskiemu, p. t. „Pożegnanie“ córki, Teresy Kunegundy, elektorowi Bawarskiemu poślubionej, ogłosz. przy „Rozmowach listownych“ (1695), jest być może utworem sekretarza królewskiego, Chrościńskiego. (Zob. niżej pod Jan Sobieski).

Sądy o Chrośc.: Chrościński, wedł. Brücknera, to „najznakomitszy saskich czasów poeta“ („Z dziejów jęz. pol.“); kończy godnie szereg poetów w. XVII; wedł. Chmielowskiego natomiast, wierszopis to mało utalentowany i prozaiczny.

Literatura o Wojciechu Stanisławie Chrościńskim.

1. Brodziński: Pisma. IV, 250.
2. E. Słowacki o elegji o „nędzach ojczyzny“. Dzieła. III, 162.
3. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I.
4. J. S. Bandtkie: O W. St. Chr. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* 1826, XI. Dod. do tej rozpr. tamże 1831, XIV.
5. Styczyński o „Rozmowach“. *Dzien. Wileń.* 1818, II.
6. Faleński: Treny Kochanowskiego. (Str. 48).
7. C. Biernacki: Chr. W. St. w *Enc. Orgelbr.*
8. Chmielowski: Chr. W. St. *W. Enc. powsz. ilustr.*
9. Erzepki: wstęp do „Lamentu strapionej ojczyzny“.
10. Brückner: rec. wyd. Erzepkiego. *Kwart. histor.* 1896.
11. Dziama: rec. wyd. Erzepkiego. *Przegl. powsz.* 1895, III i Dod. do *Dz. pol.* 1895, nr. 3—4.
12. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw.
13. Korzon w „Dola i niedola Sobieskiego“ (o „Clypeus“) Dod. do t. I.
14. Gomulicki: „Poeci na tronie polskim“ i „Poezje Postu Świętego“, w jego książce p. t. „Kłosy z polskiej niwy“. Warszawa. 1912.
15. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. w „Pismach literackich“. Kraków. 1913. Str. 142—150.

35. JAN ALAN BARDZIŃSKI.

Dominikanin. Ur. się. ok. r. 1657 w woj. łęczyckim, z o. Jana Wincentego Bardz., pisarza ziemskiego łęczyckiego, i Anny Milańskiej (czy Milewskiej), stolnikówny łęczyckiej. Uczył się w Krakowie. W 1674 wstąpił do zakonu dominik. w Warszawie; wyższe studja odbywał w Krakowie (do r. 1682); poczym nauczał w Warszawie i w Lublinie. W 1691 przeorem w Płocku; w r. 1694 w Łęczycy; w 1705—6 w Warszawie.

Zm. 29 marca 1708 r. w Warszawie.

Przełożył na jęz. pol.:

a) „Tragiedja o pedogrze...“ B. m. 1680. Przekł. (wierszem) z Lucjana, z łac. przekł. Sonida.

b) „Odrodzona w języku ojczystym Farsalja Lukana, to jest wojna domowa rzymska“. Oliwa. 1691. (Dod. przekł. Petronjusza wiersza „Pharsalia“).

c) „Skuteczny na wszelkie przygody nieszczęśliwe sposób, wszystkim w utrapieniu zostającym podany, to jest Pociecha filozofijej, niegdy od Boecjusza napisana...“ Toruń. 1694.

d) „Smutne starożytności teatrum...“ Toruń. 1696. (Przekład tragiedji Seneki).

Wierszem łaciń.:

a) „Breve compendium Summae Angelicae...“ (Warszawa. 1705). (Przekł. wierszem „Summy“ Tomasza z Akwinu).

b) „Ordo ac series Summorum Pontificum Romanorum...“ (Kraków. 1707). (Kronika papieżów wierszem).

Pierwsza jego znana praca: „Profunda... arcana...“ Kraków. 1681.

Literatura o Janie Alanie Bardzińskim.

1. Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. I. 1819.
2. Ign. L. Rychter: Wiadomość o życiu i pracach naukowych ks. J. A. Bardzińskiego. („Na popis publ. uczniów szkoły wydział. ks. dominikanów warsz.“. 1827).
3. E. Słowacki: Dzieła. II, 231—3.
4. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
5. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziej. w Polsce. Lwów. 1861.
6. Pilat: Hist. liter. III, 267—268.

36. JĘDRZEJ WINCENTY USTRZYCKI.

Z Unichowa. Żył za Jana III. Kasztelanic. Proboszcz katedralny przemyski, w końcu opat mogilnicki. (Syn Mikołaja, kasztelana przemyskiego, z Anny Bireckiej).

Zm. w r. 1710.

Dzieła Ustrzyckiego:

a) „A. Vincentii Ustrycii Sobiesciados seu de laudibus Joannis Magni Poloniarum Regis Invictissimi Carminum libri quinque". Wenecja. 1686. (Przedruk. w „Swadzie łac." Jana Sapiehy).

b) Przełożył Klaudjana: „Porwanie Prozerpiny", p. t. „Proserpina..." Warszawa. 1689; wyd. 2-gie p. t. „Troista historja, to jest Prozerpina, Faeton, Achilles..." Kraków. 1700 — zawiera, oprócz Klaudjana Prozerpiny i Faetona, przekład Statjusza „Achilleidy", oraz wiersza Mariniego „Nietrwałość piękności"; wyd. 3-cie p. t. „O porwaniu Prozerpiny..." Warszawa. 1772.

Nadto przetłumaczył kilka dzieł historyczno-religijnych ks. Ludwika Maimbourga S. J. z franc. na pol., które wyszły z druku na pocz. w XVIII. (Zob. Estr.).

Literatura o Jędrzeju Wincentym Ustrzyckim.

1. Krasicki: O rymotwórstwie i rymotwórcach.
2. Bentkowski: Hist. liter. pol. I.
3. Juszyński: Dykcjonarz poetów. II.
4. Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. (str. 467).
5. Jocher: Obraz bibliogr. I, str. 41.
6. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
7. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. (Pisma literackie. 1913, str. 173—179).

37. STANISŁAW HERAKLJUSZ LUBOMIRSKI.

Zwany „Salomonem sarmackim (polskim)". Ur. się w r. 1636 (czy 1642); był synem Jerzego, rokoszanina (tłumacza „Pastora fido"), i Konstancji z Bobrku Ligęzianki, kasztelanki sandomierskiej. Za młodu starosta spiski. W r. 1669 podstoli kor.; w r. 1670 marszałek sejmu; za króla Michała marszałkiem nadwornym kor.; za Sobieskiego, w r. 1676 marszałkiem w. kor. Ożeniony był 1-o v. z Zofją Opalińską, marszałkówną koronną, córką Łukasza Opalińskiego; 2-o v. z Elżbietą Denhoffówną, podkomorzanką koronną.

Zm. 17 stycz. 1702 r. w Ujazdowie. Pochowany w Czerniakowie.

(Potocki i Lubomirski według Brücknera najznakomitsi poeci XVII wieku).

Pierwsze utwory Lubom., pisane (wedł. Brücknera) ok. r. 1664, w rękopisie: a) komedja „Don Gusman"; b) farsa „Lopes" (treść z Dekamerona); c) komedja pasterska „Ermida albo królewna pasterek"; tylko d) powieść mitologiczna „Orfeusz i Eurydyka", wyd. przez Załuskiego w „Zbiorze rytmów..." III (1754), str. 344—360. (Pod tyt. „Historya Orfeusza y Eurydycy..."). Młodzieńczym utworem Lubom. ma być też: „Satyrus rudis de eliberatione Cracoviae et bello svecico", poemat wydany w Krakowie w r. 1658.

Z późniejszych utwory ważniejsze:

a) „Muza polska na tryumfalny wjazd Najjaśniejszego Jana III..." 1674.

b) „Melodja duchowna o przesłodkiej narodzenia naszego Zbawiciela... tajemnicy". Kraków. 1682. 2 wyd. p. t. „Melodja duchowna czyli wiersze o męce Pańskiej: Jezus Nazareński w męce swojej reprezentowany". Kraków. 1703. Toż p. t. „Ojczysty Apollo..." Kraków. 1703 i 1705. Toż p. t. „Jezus Nazareński". Toruń. 1705 i 1723. Toż p. t. „Apollo duchowny..." 1715. Toż p. t. „Siren Sarmatica". Kraków. 1725 i Toruń. 1731.

c) „Theomusa albo nauka wiary Chrystusowej". („Theomusa sive doctrina fidei Christianae"). Tekst łac. z polskim obok (wierszem). B. m. i r. 2 wyd. Warszawa. 1683. 3-cie t. 1697. Kilka wydań w XVIII w.

d) „Rozmowy Artaksessa i Ewandra". B. m. 1683. 2 wyd. Warszawa. 1694. W XVIII w. 4-krotnie przedrukowane (w Częstochowie).

e) „De vanitate consiliorum". Warszawa. B. r. (prawdop. 1699). 16 wydań w XVIII w. W przekł. polskim p. t. „Próżność i prawda rady". Toruń. 1705. (Kilka wydań w XVIII w.). Nowe wyd. (Ant. Marylskiego) p. t. „O znikomości rad". Warszawa. 1916. Przekł. niem. wyd. w Kolonji. 1746. („Rozmowy Artaks. i Ew." i „De van. consil."—główne dzieła Lubom.).

f) „Tobjasz wyzwolony..." Warszawa. 1683. Kilka wydań. (Poemat w 12 pieśn.).

g) „Adverbiorum moralium sive de virtute et fortuna libellus". Warszawa. 1688. 2 wyd. 1691. Kilka wydań

w XVIII w. W przekł. polskim (ks. Ant. Chr. Łapczyńskiego) p. t. „Adverbia moralne abo o cnocie i fortunie książeczka“. Warszawa. 1714. 2 wyd. b. r. 3-cie p. t. „Salomon polski...“ Warszawa. 1737.

h) „Aman od Asswerusa... nad wszystkie inne książęta wywyższony i poniżony...“ B. m. 1745. (Poemat w 9-ciu pieśn.). (Autorstwo Lubomirskiego niepewne; Załuski i Bentkowski przypisywali je Chrościńskiemu; do ich zdania zdaje się przychylać Brückner; Tyszyński, jak świadczy Chmielowski, uważał „Amana“ za utwór Lubomirskiego.

i) „Ecclesiastes, po hebrajsku nazwany Coheleth“. Warszawa. 1706. (Wierszem).

k) „Repertorum opuscula latina sacra et moralia“. Warszawa. 1701. (Zawierają: 1) „De remediis animi humani“; 2) „Theomusa“; 3) „Adverbia moralia“). „De remediis animi humani“ w przekł. pol. p. t. „Momenta ostatnie życia...“ Warszawa. 1707. W przekładzie pol. Michała Śliźnia, p. t. „Zbawiennych środków książeczka“. Wilno. 1728. W przekł. Fr. Bohomolca, p. t. „Księga o lekarstwach umysłu ludzkiego“, wyd. wraz z dwoma innemi dziełami Lubomir. p. t. „Księgi moralne, polityczne i pobożne“. Warszawa. 1771.

Mowy i listy Lubomir. wychodziły pojedyńczo, osobno. (Zob. Estr.) — List do ojca w *Dzienniku Warsz.* 1852, nr. 214. „Mowa przy oddawaniu pieczęci mniejszej Tarłowi wojewodzie lubel. w r. 1689“ i 3 listy: do króla, królowej i królewicza z r. 1690 w Fr. Nowakowskiego „Źródłach do dziejów Polski“, t. II, 326—331. (Berlin. 1841).

Wyd. zbior. Wyd. zbiorowego dzieł wszystkich brak.

Wyd. częściowe:

a) St. H. Lubomirskiego „Wiersze zebrane i przedrukowane“. Warszawa. 1782. (Zawierają: „Ecclesiastes“, „Tobjasz wyzwolony“, „Aman poniżony“ i „Myśli o wieczności“).

b) „Księgi moralne, polityczne i pobożne“. Warszawa. 1771. (Wyd. Fr. Bohomolec). (Zawierają: 1) „Adverbia moralne“; 2) „Próżność i prawda rady“; 3) „Księga o lekarstwach umysłu ludzkiego).

c) „Repertorum opuscula...“ Zob. wyżej.

Bibliografja dzieł Lubomir. drukowanych u Estr. i przy „O znik. rad“, wyd. A. Marylskiego (1916).

Rękopisy Lubomir. przechowują: bibl. Krasińskich w Warszawie; bibl. publ. petersb. (Zał.), i inne; są wśród nich utwory niewydane, jak np. „Pamiętniki historji swojego czasu“, „O starożytnych języka polskiego dyjalektach“, traktat „De natura hominis“; i inne. (Zob. Brücknera. „Spuścizna rękop. po W. Potockim“). Opis Cudnowskiej potrzeby zaginął.

Autorem poematu: „Classicum nieśmiertelnej sławy... po szczęśliwej i niesłychanej wiktorjej pod Chocimem... 1673“ (1674), nie jest Lubomirski, jak dawniej sądzono (np. Brückner), lecz Samuel Leszczyński. (Zob. Estr. Bibliogr. XXI i K. M. Górskiego „Pisma literackie“, str. 62 i 90).

L. Bernacki przypuszcza, że Lubomirskiego utworem jest „Dyjalog na Wielki Piątek“, wydruk. w *Pam. liter.* 1908.

„Myśli wyjęte z pism St. Lubomirskiego“ podał Brodziński w *Pam. Warsz.* 1820. (Zob. Brodziń. „Pisma“, VI). Wyjątki podają też: Popliński w „Nowych wypisach polskich“ (Leszno. 1838), str. 288—293, z „Rozmów Artaks. i Ewandra“, Wierzbowski w „Wypisach polskich“ (Warszawa. 1884), z „Ecclesiastes“ i „Tobjasza wyzwol.“

Literatura o Stanisławie Herakljuszu Lubomirskim.

Monografji brak.

Przyczynki do życiorysu:

1. A. Załuski w „Epistolarum...“ III, ep. 22 (ustęp w przekł. pol. podaje Bohomolec we wstępie do „Ksiąg moralnych...“ (1771).
2. Niesiecki: Korona polska...
3. Tańska w *Rozrywkach* z r. 1825, IV.
4. J. Bartoszewicz: *Enc. Orgelbr.* XVII, 359—360.
5. Ks. Solarski: Pamiątka z odpustu... w Czerniakowie. Warszawa. 1869.
6. Br. W. Korotyński: Kościół w Czerniakowie. *Kur. Warsz.* 1906, z 20 maja.

Rozprawy i rozprawki nad utw. Lubom. (i przyczynki):

1. Brodziński: Pisma IV, 147 i VI „List III o liter. pol.“
2. E. Słowacki: o Tobjaszu wyzwol. „Dzieła“. III.
3. Juszyński: Dykcjonarz poetów.
4. Mecherzyński: Hist. wym. III, 200—203.
5. Bełcikowski: Ze studjów... Str. 289 (o „Rozm. Artaks.“).
6. Szujski: Die Polen und Ruthenen (1882). Str. 208 (o „Rozm. Artaks.“).
7. Chlebowski: Przekład „Jerozolimy“ Tassa przez Piotra Kochanowskiego. *Ateneum*. 1890 i „Pisma“ III, 42.
8. Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej polskiej w w. XVII. *Pamiętnik 2-go zjazdu historyków pol. we Lwowie*. I. 1890.
9. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. Lwów. 1897. 2 wyd. 1903.
10. Porębowicz w ocenie rozpr. Chlebowskiego o przekł. „Jerozolimy wyzwol.“ P. Kochanowskiego. *Kwart. histor.* 1893.
11. Brückner: St. H. Lubomirskiego dzieła wcześniejsze. W Dod. de „Spuścizny rękopiśm. po W. Potockim“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII. 1898.
12. Brückner: Spuścizna rękopiśm. po W. Potockim.
13. Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. (o „Tobjaszu“).
14. Brückner: Dzieje liter. pol. I, 256—7, 359—360.
15. Brückner: Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1895, III.
16. Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 335—345 i 418—429.
17. Morawiecki: St. Her. Lubomirski. Kilka kart z lat młodych oligarchy 1661—1667. *Spraw. gimn. III w Krakowie*. 1901.
18. Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. Poznań. 1901. Str. 81—83.
19. Magiera: St. H. Lubomirski jako pisarz i mówca. (Streszcz. w *Bibl. Warsz.* 1902, wrzes.).
20. Chmielowski: Salomon polski XVII w. *Pogląd na świat.* 1902 (Kraków).
21. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warszawa. 1902. Str. 59—67 (o „Rozm. Artaks. i Ew.“).
22. Chmielowski: Hist. liter. pol. II.
23. Magiera: „Satyrus rudis“. *Pam. liter.* 1903.
24. Morawiecki: Poglądy polityczne St. H. Lubomirskiego. *Spraw. gimn. w Tarnowie*. 1903.
25. Magiera: Muza Salomona polskiego. *Spraw. gimn. w Nowym Sączu* za r. 1904.
26. Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XLIX. Str. 299—302.
27. Marylski: Wstęp i przypiski do nowego wyd. „O znikomości rad“ (1916).

38. KS. JÓZEF WADOWSKI.

Z Wadowa. Kantor katedralny łucki, kanonik warszawski; sochaczewski, proboszcz pęcicki. D. S. Th.

a) „Cień życia ludzkiego“. Warszawa. 1691.

b) „Daniel Prorok...“ Warszawa. 1699. (Dod. „Komplementa przy Danielu Proroku do światowej dusze“).

39. KLEMENS BOLESŁAWJUSZ. *(Boleslavius).*

Brückner nazywa go Bolesławczykiem. Reformat (prowinc. wielkopolskiej).

Jest autorem osławionego utworu, wielokrotnie w wieku XVII, XVIII i XIX przedrukowywanego: „Przeraźliwe echo trąby ostatecznej...“ Poznań. 1670. 2 wyd. Kraków. 1674.

Przełożył też wierszem Chrystjadę Jana Hondemjusza, p. t. „Rzewnosłodki głos łabęcia umierającego... o żywocie i męce Chrystusowej...“ Poznań. 1665. 2 wyd. t. 1668.

Inne utw. podaje Estr.

Brückner: Dzieje liter. I, 249.

40. JAKÓB BOCZYŁOWIC.

Kancelista grodzki krakowski. Pisarz 2-ej poł. w. XVII. Przebieg jego życia nieznany.

Wydał m. i.:

a) „Cztery części świata natury białogłowskiej, hieroglifik z czterech elementów, stan panieński, małżeński, wdowi i dam pospolitych“. Warszawa. 1691. 2 wyd. Toruń. 1694.

b) „Łowy Apollina i dziewięć dam Parnaskich, to jest Muz“. Toruń. 1694.

c) „Ostatnie Vale synom koronnym...“ B. m. 1696.

d) „Sarmatia laureata...“ Poznań. 1684. (Panegiryk na cześć Jana III).

Jest też autorem książki p. t. „Wymowny polityk czyli weselne i pogrzebowe mowy“. Warszawa. 1681. Inne

wyd. Toruń. 1694. Toż przerob. p. t. „Orator politicus albo wymowny polityk...“ Toruń. 1699.

Inne utwory wymienia Estr.

Literatura o Jakóbie Boczyłowicu.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów...
2. Brückner: Dzieje liter. I, 250.
3. K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma literackie“. Str. 172 i 185).

41. STANISŁAW NIEWIESKI.

Dr. fil. i med. Prof. matem. w Krakowie, potym (od r. 1671) prof. medycyny i astrologji w akademji zamojskiej i kilkakrotnie rektor.

Zm. 27 września 1699 w Zamościu.

Wydawał w Zamościu słynne „kalendarze“ od r. 1672 do r. 1700, gdzie drukował i swoje rozprawy i wiersze; m. i. w kalendarzu na r. 1685: „Opisanie zwycięstwa Turków pod Wiedniem rytmem poczwórnym“; przedruk. J. E. Minasowicz w „Zbiorze rytmów polskich“, cz. IV. (Warszawa. 1756).

Zbiór jego epigramatów, przedrukowanych z kalendarzy, wyszedł osobno p. t. „Gotowość rytmów...“ Zamość. 1695. 2 wyd. t. 1698; 3 wyd. B. m. i r.

Literatura o Stanisławie Niewieskim.

1. Juszyński: Dykcjonarz poetów...
2. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
3. Ks. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akad. Zamojskiej. Kraków. 1900. Str. 44, 151 i indziej.
4. Kochanowski: Dzieje Akad. Zamoj.
5. K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. („Pisma liter.“ Str. 153—157).

42. DANJEL BRATKOWSKI.

Skarbnik bracławski (za Jana III). Podczaszy wendeński (za Augusta II).

Jest autorem zbioru fraszek p. t. „Świat po części przejrzany“. Kraków. 1697. Dwanaście fraszek z tego

zbioru przedrukował K. Bartoszewicz w t. I „Ksiąg humoru polskiego“. (1897).

43. KRZYSZTOF NIEMIRYCZ. *(Niemierzyc).*

Z Czernichowa. Z arjan.

„Bajki Aesopowe wierszem wolnym... Druk. w Krosnie... Roku 1699“. Przekład z Lafontena. Estr. podaje pod „Ezop“ (w t. XVI (1898) str. 143) nie pod „Lafontaine“ (w t. XXI).

Wprowadził do poezji polskiej „wiersz wolny“.

Brückner: „Ezopy polskie“. Str. 46—48.

Prozaicy.

1. ANDRZEJ MAKSYMILJAN FREDRO.

Ur. się ok. r. 1620 (w r. 1621?), z o. Jerzego, stolnika przemyskiego (gdzie się urodził i jak się matka nazywała, niewiadomo). Gdzie się kształcił, nie wiemy. Był dworzaninem pokojowym Władysława-IV. W r. 1649 uczestniczył w wyprawie zborowskiej, w r. 1651 w bitwie beresteckiej. W r. 1652, jako stolnik lwowski, był marszałkiem sejmu, zerwanego przez Sicińskiego. W r. 1653 (?) został kasztelanem lwowskim, a w 1677 wojewodą podolskim.

Zm. w r. 1679.

Pisał po łacinie i po polsku.

Dzieła Fredry:

1. „Gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio...“ Gdańsk. 1652. 2 wyd. t. 1659. 3 wyd. t. 1660. 4 wyd. w „Scriptorum rerum Polonicarum collect.“ (Amsterdam. 1698). Przekł. polski przez Wład. Syrokomlę p. t. „Dzieje Narodu polskiego pod Henrykiem Walezjuszem“. Petersburg. 1855.

2. „Przysłowia mów potocznych, obyczajowe, radne, wojenne...“ W Krakowie. 1658. 2 wyd. t. 1659. 3 wyd. t. 1664. 4 wyd. Warszawa. 1769 (Bohomolca). 5 wyd. Wilno. 1777. 6 wyd. Wilno. 1781. 7-me wyd. Wrocław. 1802 (Bandt-

kiego). 8-me Wrocław. 1809. 9-te Paryż. 1868 *(Bibl. ludowa polska);* z nowszych wydań najlepsze, najzupełniejsze (krytyczne). 10-te w *Bibl. pol.* Tur. Sanok. 1855. Przysłowia „powtórne“, w l. 211, wydał poraz pierwszy Franc. Glinka w książce p. t. „Zwierzyniec jednorożców“. (Lwów. 1670).

3. „Monita politico-moralia et Icon ingeniorum“. Dantisci. 1664. 2 wyd. Gedani. 1668. 3 wyd. Dantisci. 1669. 4 wyd. Frankfurt. 1679. 5 wyd. t. 1682. 6 wyd. B. m. 1684. 7-me wyd. Frankfurt. 1687. 8-me Wiedeń. 1692 (bez Iconu). 9-te Frankfurt. 1694 (bez Iconu). Nadto wyszło 10 wydań w w. XVIII; ostatnie w Warszawie 1765 (z życiorysem Fredry przez Mitzlera). Przekład polski przez ks. Jana Ign. Jankowskiego, p. t. „Przestrogi polityczno-obyczajowe“. Wilno. 1781. Przekł. franc. „Instructions morales et politiques“. (Kolonja. 1700). Przekł. niem. „Staats- und Sitten- Lehren“. Aus dem Lateinischen. Frankfurt. 1684. Toż t. 1698.

4. „Scriptorum seu togae et belli notationum fragmenta...“ Dantisci. 1666. 2 wyd. Frankfurt. 1685.

5. „Militarium seu axiomatum belli ad harmoniam togae accommodatorum libri duo“. Amsterdam. 1668. Księga II wyszła w Lipsku w r. 1757. (Księga I przedruk. w „Scriptorum rerum polonicarum“, t. III. Amsterdam. 1698).

6. „Potrzebne Konsyderacje około porządku wojennego i pospolitego ruszenia...“ W Słucku. 1675. (Pierwsze wyd. w Glinki „Zwierzyńcu jodnorożców“. 1670). 3 wyd. Warszawa. 1789.

7. „Vir consilii...“ Lwów. 1730 (napis. w r. 1676). Traktat o wymowie.

Niektóre pisma polskie, m. i. nowy zbiór „Przysłowi mów potocznych“, wyd. Fr. Glinka p. t. „Zwierzyniec jednorożców“. Z przydatkiem różnych mów sejmowych, listów, pism i dyskursów tak polskich, jako i łacińskich, przez Franciszka Glinkę zebrany i ogłoszony“. We Lwowie. 1670. (Na odwrocie tytułu głównego stoi: „Pisma polskie i łacińskie A. M. Fredra, kaszt. lwow.“).

„O porządku wojennym i o pospolitym ruszeniu ma-

łym“. Wyimek ze Zwierzyńca jednorożców... Sanok. 1856 *(Bibl. pol.).*

Mowy sejmowe Fredry w „Swadzie polskiej“ Daneykowicza (1745).

Literatura o Andrzeju Maksymiljanie Fredrze.

1. Bezim: „O tłómaczeniu maksym i uwag moralnych ks. de la Rochefoucauld“. *Pam. naukowy.* 1819, I.
2. Syrokomla we wstępie do przekł. pol. „Dziejów narodu pol. pod Henrykiem Walezjuszem“ (1855).
3. Mecherzyński: Hist. wymowy... III, 193—197.
4. Wł. Skrzydylka: Wstęp do wyd. „Przysłów“ paryskiego z r. 1867.
5. Tarnowski: A. M. Fredro. Charakterystyka literacka. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* IV. 1876.
6. Chmielowski: Fredro A. M. *Enc. Wyeh.* IV.
7. Tarnowski: Hist. liter. II, 245—254, 267—278, 322—331.

2. AARON ALEKSANDER OLIZAROWSKI. *(Olizarowjusz).*

Dr. obojga praw, radca księcia neuburskiego, prof. prawa kanonicznego w akademji wileńskiej (od r. 1647).

Szczegóły życia nieznane.

Gł. dzieło: „De politica hominum societate“. Gdańsk. 1651.

Literatura o Aaronie Aleksandrze Olizarowskim.

1. M. Baliński: Dawna akademja wileńska (str. 147—8).
2. Chmielowski: Hist. liter. pol. II, 16—18.
3. Karbowiak: Olizarowski o edukacji. *Muzeum.* 1905.

3. ANDRZEJ KOCHANOWSKI. *(„Alexander a Jesu“).*

Ur. w r. 1618 w woj. sandom., z o. Marcina, podstarosty radomskiego, i z m. Anny Święcickiej. Karmelita bosy. Pod koniec życia sprawował urząd definitora prowincji.

Zm. 15 paźdz. r. 1667, w Lublinie.

Słynął z kazań pogrzebowych.

Ogł. m. i. następ.:

a) „Gniazdo dwojakiej wyniosłości. Kazanie na pogrzebie Katarzyny z Sztemberku Sieniawskiej, podczaszyny kor.“ Kraków. 1648.

b) „Jednorożec zacny i starodawny, zacnego i starodawnego w Polsce domu pp. Fredrów z Pleszewic klejnot". Kraków. 1652. (Trzy kazania).

c) „Niebieskie planety górnym oddane sferom. Kazanie przy pogrzebie Jana Mikołaja z Żurowa Daniłowicza, podskarbiego w. kor." Kraków. 1650.

d) „Mężna śmierć mężnego żywota płód. Kazanie na pogrzebie Mikołaja z Oleksowa Gniewosza, starosty radomskiego, porucznika nadwornej królewskiej chorągwi". Kraków. 1650.

e) „Topór na podcięcie wyniosłych cedrów. Kazanie miane na pogrzebie Mikołaja z Pilca Korycińskiego, kasztelana bieckiego". Kraków. 1653.

f) „Plastr miodu. Kazanie na pogrzebie panny Barbary Lanckorońskiej". Kraków. 1649.

g) „Rzeka do swego się początku wracająca. Kazanie na pogrzebie Stanisława Lubomirskiego, wojewody krakowskiego". Kraków. 1649.

Wyjątki z mów pogrzeb. w „Przypowieści krótkie dawnych Polaków". Kraków. 1819.

Wyd. nadto dziełko treści filozoficznej: „Metaphysica juxta genuinam D. Thomae Aquinatis doctoris Angelici mentem". Kraków. 1678. (3 traktaty).

Literatura o Andrzeju Kochanowskim.

1. A. Grabowski: X. Aleksander a Jesu, karmelita bosy (Andrzej Kochanowski) w „Starożytn. histor. pol." I, 1840, 477—480.
2. Mecherzyński: Hist. wym. III, 273—285.

4. ALEKSANDER LORENCOWICZ.

Jezuita. Ur. we Lwowie r. 1609. Wstąpił do zakonu 1626, poczym nauczał w kolegjach. Był następnie rektorem kolegjów w Jarosławiu i we Lwowie, wkońcu prowincjałem.

Zm. 15 sierp. 1675.

Kaznodzieja z czasów Jana Kazimierza.

„Kazania pogrzebne..." Kalisz. 1670.

„Kazania na niedziele całego roku..." Kalisz. 1670 i 1671.

Literatura o Aleksandrze Lorencowiczu.

1. Sas: Aleks. Lorencowicz. *Przegl. powsz.* 1893.
2. Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jez.
3. Mecherzyński: Hist. wymowy w Polsce III, 267—72.

5. HADRJAN PIKARSKI (nie *Piekarski*).

H. Półkozic. Ur. się w r. 1615 na Mazowszu (w ziemi rawskiej); był synem Jana, sędziego ziemskiego rawskiego, i matki z domu Nowomiejskiej. Kształcił się u jezuitów w Kaliszu, gdzie wstąpił do zakonu. Przez kilkanaście lat nauczał po rozmaitych kolegjach jez. Podczas wojny szwedzkiej za Jana Kazimierza był kapelanem obozowym przy wojsku Stef. Czarnieckiego i brał udział we wszystkich jego wyprawach; był i w Danji (zob. pamiętn. Paska). W r. 1661 został kapelanem króla Jana Kazimierza; następnie spowiednikiem i kaznodzieją nadwornym królów Michała i Jana III.

Zm. 20 marca 1679 r. w Grodnie.

Ogł. dwa kazania pogrzebowe, piękną polszczyzną napisane:

a) „Prawa Samsonka..." Kalisz. 1651.

b) „Najjaśniejsze zwierciadło Majestatu bez makuły..." Kraków. 1667. (Przy pogrzebie królowej Ludwiki Marji).

Po łacinie napisał obronę Ludwiki Marji, p. t. „Ludovicae Mariae Poloniae ac Sueciae Reginae, viva et augusta imago..." Kraków. 1667.

Młodzieńczą jego pracą był panegiryk łaciń. na cześć arcybisk. Jana Lipskiego (1639).

Jego „Diarium bellici progressus cum Georgio Rakocio" wydruk. wraz z przekł. pol. B. Kalicki w *Bibl. Ossol.* IV, 1864.

Niektóre kazania Pikarskiego obozowe w wyj. przytacza siostrzeniec jego, Pasek w swych pamiętnikach.

Wyj. z obszernego listu do prowincjała jez. pol. z r. 1663 przytacza z rękop. Ossol. Kalicki.

Literatura o Hadrjanie Pikarskim.

1. Brown w Bibl. pis. Tow. Jezus. Str. 314.
2. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

3. B. Kalicki: Ksiądz Adrjan Pikarski i jego dziennik wyprawy przeciw Rakocemu r. 1657. *Bibl. Ossol.* IV, 1864 (i w jego „Zarysach historycznych". Lwów. 1869).
4. Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896.
5. Załęski: Jezuici w Polsce, II.

6. TOMASZ MŁODZIANOWSKI.

Ur. się 21 grud. 1622 r. na Mazowszu. Uczył się w szkołach jezuickich w Sandomierzu, Kaliszu, Łucku, Rawie i Brześciu. W r. 1637 wstąpił do zakonu jezuitów. W l. 1646—50 studjował teologję w Krakowie. W r. 1649 wyświęcony. W r. 1654 udał się jako misjonarz, dla apostołowania wiary św., do Persji; wracając 1657 r. zwiedza Palestynę. (Poczym przebywał czas jakiś w Rzymie (1658) i w Paryżu, studjując teologję). Powróciwszy do kraju, wykładał teologję w kolegjum w Poznaniu; w r. 1666 w Jarosławiu. Potym był kaznodzieją w Lublinie (wedł. Browna, uczył tu teologji przez l. 8) skąd znów do Poznania. W r. 1673 do Krakowa; w l. 1678 i 1680 w Poznaniu. W końcu był wiceprowincjałem zakonu w Krakowie.

Zm. 3 paźdz. 1686 r. w Wolbromie (w Krakowie, wedł. Browna).

Z dzieł Młodz. najważniejsze:

a) „Praelectiones theologicae" — wyszło w Gdańsku, Lwowie, Krakowie i Lesznie, w l. 1666—1674, kolejno 8 tomów.

b) „Praelectiones philosophicae..." Leszno. 1671.

c) „Praelectiones metaphysicae et logicae..." Gedani. 1671. Wszystkie te dzieła wyszły razem p. t. „Integer Cursus theologicus et philosophicus..." 5 tomów. Moguntiae et Dantisci. 1682.

d) „Kazania i homilje na niedziele doroczne..." 4 t. Poznań. 1681.

e) „Rozmyślania albo lekcje duchowne..." W Poznaniu, b. r. (ok. 1680). Toż: „Księga wtóra..." W Lublinie b. r. (Toż p. t. „Rozmyśl. albo medytacje..." Lublin. 1687); następ. wydania: Lublin. 1693; t. 1699; Warszawa. 2 t. 1754—55.

f) „Akty przygotowania się na dobrą śmierć". Kraków. 1685. (Do r. 1758 — 7 wydań).

Nowe wyd. kazań częściowe: „Tom. Młodzianowskiego Cztery kazania adwentowe o grzechu, przejrzane... przez ks. Al. Syskiego". Płock. 1902.

Bibliogr. u Browna i Estr.

Literatura o Tomaszu Młodzianowskim.

1. Hołowiński o M. w *Pamiętniku relig.-moraln.* 1852. Toż przedruk. w jego „Homiletyce". Kraków. 1859.
2. Mecherzyński: Hist. wym. III, 285—297.
3. Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. (Poznań. 1862).
4. Jagodziński: M. T. *Encykl. Kośc.*, t. XIV, 1881.
5. Ks. J. Sas: Ks. Tomasz Młodzianowski i jego kazania. *Przegl. powsz.* 1896 (i odb.).
6. Ks. Syski we wstępie do „Kazań adw. o grzechu". (1902).
7. Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa. 1911.

7. CHRYZOSTOM GOŁĘBIOWSKI.

Ur. r. 1654 z o. Macieja i matki Reginy z Koźmińskich. W r. 1671 wstąpił do zakonu augustjanów w Krakowie. W r. 1676 do Warszawy i czas jakiś nauczał filozofji. Studja wyższe odbywał w Paryżu. Stopień dr. teologji otrzymał w r. 1678 w uniw. w Valence. W r. 1679 był w Rzymie. Za powrotem do Warszawy — profesorem i regensem studjów august. oraz kaznodzieją. Niebawem zostaje definitorem, potym przeorem i wizytatorem zakonu. W r. 1688 został kaznodzieją nadwornym króla Jana III i prowincjałem zakonu.

Zm. 16 kwietnia r. 1700, w Warszawie.

Gł. dzieło Gołęb.: „Głos wołającego na puszczy Augustyniańskiej... to jest Kazania na wszystkie niedziele całego roku". We Lwowie. 1757. (Są m. n. kazania sejmowe).

Typowymi panegir.-makaron. kazaniami pogrzeb. są:

a) „Niedołężna śmierć przeciwko Prześwietnemu Dołędze JW. Domu Ichmościów PP. Lasockich Herbownemu Klejnotowi na pogrzebie W. JMP. P. Adama Lasockiego Kasztelana Wyszogrodzkiego..." Warszawa. 1681.

b) „Pojedynek Śmierci z Życiem. Na pogrzebie JW. J. M. P. Krzysztofa Zygm. Paca W. Ks. Lit. Kanclerza..."

Warszawa. 1685. (Daneykowicz umieścił tę mowę w „Swadzie kaznodz." jako wzorową).

Podobiznę pisma Gołęb. podaje ks. Caputa.

Ks. dr. J. Caputa: Chryzostom Gołębiowski... Studjum histor.-literackie. Kraków. 1901.

8. GABRJEL KRASIŃSKI.

Kasztelan płocki, starosta nowomiejski (korczyński), syn wojewody płockiego, Stanisława i Rawiczanki Michowskiej. Mieszkał w wojew. sandomierskim.

Zm. 7 sierp. 1674 r.

W rękop. (bibl. Dzikowskiej) zostawił rodzaj kroniki wierszowanej z lat 1655—1669 p. t. „Taniec Rzeczypospolitej polskiej albo raczej Rozmowa dwojga ludzi, Terrigeny z Peregrynem, o wojnie szwedzkiej i potym nastąpionej od Węgrów, Kozaków, Multanów i Wołoszy. A przytym o Moskiewskiej dotychczas trwającej..."

Streszczenie, wyjątki i podobizny tytułów podał Brückner.

Brückner: Taniec Rzeczypospolitej polskiej. Szkic historyczny. W Krakowie. 1899 (odb. z *Przegl. pol.*).

9. JOANNICY GALATOWSKI.

Ani ród, ani rok i miejsce urodzenia nieznane. Kształcił się w kolegjum kijowskiem. Wstąpiwszy do zakonu, był czas jakiś ihumenem na Litwie. W r. 1658/9 został ihumenem monasteru brackiego w Kijowie i rektorem kolegjum mohilańskiego. W r. 1668 ihumenem monasteru nowogrod-siewierskiego, następnie archimandrytą monasteru czernichowskiego uspeńsko-jeleckiego.

Zm. w r. 1688 w Nowogrodzie Siewierskim.

Pisał po rusku i po polsku, ale więcej po polsku, skutkiem czego, jak Baranowicz, należy bardziej do literatury polskiej, niż ruskiej. (Jabłon.).

Wyd. m. in.:

a) „Rozmowa białocerkiewska wielebnego ojca Joannicjusza Galatowskiego... z wielebn. księdzem Adrjanem Piekarskim S. J...." (Kijów. 1663). B. m. i r. (2 wyd. 1676).

b) „Messjasz prawdziwy Jezus Chrystus Syn Boży..." Kijów. 1672 (podobizna karty tytuł. u Jabłon.).

Literatura o Joannicym Galatowskim.

1. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 391—400.
2. Sumcow: Joannikij Galatowskij w jego „K istorii južno-ruskoj litieratury XVII st." Kijów. 1885 (przedtym w *Kijew. starinie.* 1884).
3. Brückner: Spory o Unję. *Kw. histor.* 1896.
4. Jabłonowski: Akad. kijow.-mohilań. Str. 151—2, i indziej.

10. JAN ALEKSANDER GORCZYN.

Dziennikarz, rytownik, heraldyk, muzyk. Żył w 2-ej połowie w. XVII-go. Koleje życia nieznane.

W r. 1661 zaczął wydawać pierwsze czasopismo polskie (tygodnik), p. t. „Merkurjusz polski..." najprzód w Krakowie, następnie w Warszawie (od 3 stycz. do końca r. 1661). Egz. najkompletniejszy znajduje się w bibl. Zamojskich w Warszawie. Podobizny m. i. w *Encyklop. Staropol.* Glogera i w Czajewskiego „Czasopiśmiennictwie warszawskim". (Warszawa. 1896).

Ogł. nadto m. i.:

a) „Tabulatura muzyki abo Zaprawa muzykalna..." Kraków. 1647.

b) „Nowy sposób arytmetyki..." Kraków. 1647.

c) „Pamięć o cnotach, szczęściu, dzielności Najjaśn. i niezwyciężonego Monarchy Władysława IV..." Kraków. 1648.

d) „Herby Królestwa Polskiego". Kraków. 1653.

e) „Kwiatki liljowe albo modlitwy nabożne..." Kraków b. r. (kilka wydań).

Literatura o Janie Aleksandrze Gorczynie.

1. Maciejowski: Polska... pod względem obyczajów... I, 249—255.
2. C. B. (Biernacki): G. J. A. *Enc. Orgelbr.*
3. W. Gomulicki: Pierwszy polski dziennik i pierwszy polski dziennikarz. *Tyg. Ilustr.* 1911, nr. 2.
4. J. Grabowski: Jana Aleks. Gorczyna „Nowy sposób arytmetyki" z r. 1647. Warszawa. 1914 (odb. z *Nowych torów*).

11. JAN JONSTON.

Poch. z rodziny szkockiej, osiadłej w Polsce. Ur. się 3 wrześ. w r. 1603 w Szamotułach, w Wielkopolsce. Kształcił się najprzód w kraju: w Ostrogu, Bytomiu i Toruniu; wkońcu w Szkocji. Powróciwszy do kraju, był zrazu nauczycielem domowym w Lesznie. W l. 1628—1630 przebywa zagranicą (w Niemczech, Holandji i Anglji). W l. 1632—34 zwiedza ponownie Europę Zach. jako mentor Bogusława, syna wojewody Rafała Leszczyńskiego. (W r. 1634 otrzymał w Lejdzie stopień dr. med.). Od r. 1636 przebywa na dworze Bogusława Leszczyńskiego w Lesznie, jako lekarz przyboczny. Pod koniec życia osiadł na Śląsku.

Zm. 8 czerwca 1675 r. na Śląsku.

Przyrodnik (zoolog, botanik i mineralog).

Ogł. m. i.:

a) „Thaumatographia naturalis...“ Amsterdam. 1630.

b) „Theatrum universale historiae naturalis“. Frankfurt. 1650—3. Przedruk. p. t. „Historia naturalis...“ Amsterdam. 1657.

c) „Notitia regni mineralis“. Lipsk. 1661.

d) „Dendrographia“. Frankfurt. 1662.

Literatura o Janie Jonstonie.

1. Arnold: Wiadomość o życiu i dziełach Jana Jonstona. Warszawa. [Oddruk z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* VII. (1811)].
2. Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do histor. sztuki lekar. w Polsce, t. II.
3. Art. w *Tyg. Ilustr.* 1860.
4. Sobieszczański: J. J. *Enc. Orgelbr.*

12. JAN HEWELJUSZ (HEWELKE). *(Hevelius, Höwelcke, Hevel).*

Ur. w Gdańsku, 28 stycz. 1611 r., z o. Abrahama i Korduli z Heckerów. Był synem kupca, piwowara. Uczył się w Grudziążu do 16 r. życia (1627); czas jakiś kształcił się dalej prywatnie w Gdańsku, szczególnie w zakresie matematyki (u Piotra Krügera). W r. 1630 wysłano go do Lejdy na naukę prawa i kameralistyki; po roku udał się stąd do Londynu; w r. 1631 do Francji. W r. 1634 wrócił do Gdańska, gdzie objął browar

swego ojca i gdzie do śmierci oddawał się badaniom astronomicznym w zbudowanym przez siebie obserwatorjum. Żonaty był dwukrotnie. W r. 1641 członkiem trybunału (ławnikiem) w Gdańsku; później konsulem t. j. członkiem rady miejskiej (rajcą). Od króla Jana Sobieskiego pobierał dożywotnią pensję.

Zm. 28 stycznia 1687 r.

Gł. dzieła:

1. „Selenographia...“ Gdańsk. 1647.
2. „Mercurius in sole visus“. t. 1662.
3. „Cometographia...“ t. 1668.
4. „Machina coelestis...“ t. 1673—1679.
5. „Prodromus astronomiae et Firmamentum Sobiescianum“. t. 1687.

Jego korespondencja wyszła w Gdańsku w 1683 r.

Literatura o Janie Heweljuszu.

1. Westphal: Leben des Astronomen Hevelius. Królewiec. 1820.
2. Seidemann: Johannes H. Zittau. 1864.
3. Wierzbicki: Żywot i działalność Jana Heweljusza, astron. polskiego. *Pam. Akad. Um. wydz. filol.*, t. VII.
4. Wierzbicki: Jan H. astr. pol. *Tyg. Ilustr.* 1888, t. 2.
5. Bersohn: Kilka słów o J. Heweljuszu... Warszawa. 1898.

13. STANISŁAW SOLSKI.

Jezuita. Wielkopolanin. Sławny matematyk. Ur. 12 marca 1622 r. w Kaliszu. (Ur. ok. 1623, jak się zdaje we Lwowie (?) wedł. Krzyż.). W r. 1638 wstąpił do zakonu. Był misjonarzem obozowym przez trzy lata, a w Konstantynopolu 8 lat. Następnie był prokuratorem prowincji.

Zm. w Krakowie 7 września 1701 r.

Gł. dzieła:

1. „Geometra polski...“ Kraków. 3 t. 1683—86.
2. „Architekt polski...“ Kraków. 1690.

Literatura o Stanisławie Solskim.

1. A. Krzyżanowski: O życiu uczonym Stan. Solskiego. Warszawa. (1822). (Por. też tegoż „Dawna Polska“, 38—9).
2. Brown: Bibl. pisarz. Tow. Jezus.

3. Dickstein: Gieometrja. Warszawa. 1889 (odb. z *Enc. Wych.*). Str. 47—49.
4. K. M. Górski: Jan III w poezji polskiej. (*Pisma literackie.* 1913, str. 139).
5. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. 1900. Str. 42—55. [Por. tegoż: „Nasi dawni pisarze techniczni i słownictwo.“ („Myśl.“ Księga zbior. 1904)].

14. ADAM ADAMANDY KOCHAŃSKI.

Jezuita. Ur. w r. 1631 w Dobrzyniu nad Wisłą. Kształcił się w Wilnie u jezuitów, w akademji słuchał teologji i równocześnie wykładał tam matematykę. Ok. r. 1659 prof. matem. w Moguncji. Ok. r. 1667 wykłada matem. w kolegjum jez. we Florencji. W r. 1670 wykłada w Pradze i w Ołomuńcu; następnie przez czas pewien (ok. 1677) bawi we Wrocławiu. Wreszcie zostaje matematykiem nadwornym i bibliotekarzem króla Jana III w Warszawie i w Wilanowie. W ostatnich latach w. XVII przebywa na kuracji w Czechach. Miejsce i data zgonu Kochańskiego nieznane.

Znak. matematyk.

Gł. dzieła:

1. „Analecta mathematica“. Moguncja. 1660.
2. „Mirabilia chronometrica“. Moguncja. 1687.
3. Rozprawy w lipskich *Acta eruditorum.* 1682—96.

Listy. 24 listy do Leibnitza, z l. 1670—1698 (łac.) ogł. Dickstein w *Pracach matem.-fiz.* z l. 1901—1902; jeden list, z r. 1691, z przekł. pol. w *Przegl. filoz.* 1897; o dwu listach do J. J. Volkhammera z r. 1686 wspomina Birkenmajer w *Wiadom. matem.* z r. 1897 (str. 182).

Rękopisy Kochań. w bibl. publ. petersb.

Literatura o Adamie Adamandym Kochańskim.

1. Żebrawski: Wiadomość o Ad. K. i pismach jego matematycznych. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* XXX, 1862.
2. Dickstein: Wiadomość o korespondencji Kochańskiego z Leibnizem. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. matem.-przyrod.*, t. XXXII, 1896).
3. Dickstein: Wyjątek z korespondencji Kochań. z Leibnizem. *Przegl. filoz.* I, 1897.
4. Bieliński: Uniw. wileń. 1899—1900.
5. Dickstein: K. A. A. *Enc. Wych.* VI.

15. KACPER DRUŻBICKI.

Jeden z najwybitniejszych pisarzy ascetycznych Europy. Z rodziny szlach. h. Nałęcz. Ur. się 6 stycz. 1590 r. z o. Piotra, i m. Elżbiety Objezierskiej, w woj. sieradzkim. Nauki początkowe pobierał w Poznaniu. W r. 1609 wstąpił do jezuitów w Krakowie. Studja wyższe odbył w Lublinie, Kaliszu i Poznaniu. W r. 1626 został rektorem i magistrem nowicjatu w Krakowie. W r. 1629 prowincjałem polskim. W r. 1633 rektorem kolegjum w Kaliszu (do r. 1634). Jeździł następnie (dwukrotnie) do Rzymu jako prokurator. W r. 1637 rektorem koleg. w Ostrogu, nast. od r. 1657 w Poznaniu. W r. 1650 powtórnie został prowincjałem. Był przez kilka lat kaznodzieją trybunalskim w Lublinie.

Zm. 2 kwietnia 1662 r. w Poznaniu.

Wyd. dzieł kilkadziesiąt, w jęz. łaciń. i polskim.

M. i. ogł.:

a) „Droga doskonałości chrześcjańskiej...“ Kalisz. 1665. 2 wyd. Lwów. 1667; 3. Kalisz. 1741; 4. Kalisz. 1793. (Zob. „Szkoła doskonałości chrześcjańskiej, przetłum. z łac. na pol. ks. A. Brzeziński“. Poznań. 1871).

b) „Przemysły zysku duchownego...“ Kraków. 1671. (Kilka wydań. Nowe wyd. Poznań. 1866).

Wyd. zbior. „Operum asceticorum... Tomus I“. Kalisz. 1686; tomus II. Poznań. 1691. 2 wyd. „Opera omnia ascetica...“ 2 t. Ingolstadt. 1732.

Z rękop. wyd.: „Septem gaudia et septem dolores S. Josephi“. (Hymn). Starawieś. 1890.

Bibliogr. pism. druk. i rękop. u Brown'a (zob. też u Estr.).

Literatura o Kacprze Drużbickim.

1. O. D. Pawłowski: Vita P. Gasparis Drużbicki. Kraków. 1670. Przekł. pol. p. t. „Wierna życia W. X. Caspra Drużbickiego S. J. relacja“. Zamość. 1697.
2. Ks. Backer: Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus. Paris. 1859.
3. Ks. Brown: Bibl. pisarzy asyst. pol. Tow. Jez. Poznań. 1862.
4. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa. II.
5. Rejowicz T. J.: Kaznodziejstwo Drużbickiego. *Przegl. powsz.* 1899.
6. Estreicher: Bibliogr., t. XV (1897).

16. WOJCIECH TYLKOWSKI.

Jezuita. Ur. ok. 1624 r. na Mazowszu (wedł. inn. 1629). Uczył się u jezuitów w Pułtusku. W r. 1646 wstąpił do Tow. Jez., a po odbyciu nauk wyższych w Wilnie, został wysłany do Brunsbergi, gdzie uczył lat kilkanaście. W l. 1670—74 był penitencjarzem w Rzymie. Do r. 1678 był rektorem seminarjum papieskiego w Wilnie. W l. 1678—83 był nadwornym teologiem biskupa pozn. Stan. Witwickiego. W r. 1684 wykładał teologję moralną w kolegjum płockiem, a następ. 1685—94 w Warszawie.

Zm. 14 stycznia 1695 r. w Wilnie.

Dzieł różnych, po łac. i po pol. zostawił ok. 60. (Zob. Brown). Uczony scholastyk.

Gł. dzieła:

1. „Philosophia curiosa...“ (Kraków. 1669) 9 tomów. (2 wyd. Oliwa. 1680).
2. „Uczone rozmowy...“ (Warszawa. 1692). Oba dzieła — wzór jezuickiej kazuistyki.

Literatura o Wojciechu Tylkowskim.

1. Brown: Bibl. pis. pol. Tow. Jez.
2. Struve: Hist. logiki jako teorji pozn.
3. Ks. Gabryl: Pojęcia filozoficzne naszych scholastyków z XVII w. *Aten. kapłań.* 1913, wrześ.—paźdz.
4. Łukaszewicz: Zakłady naukowe... I. („Histor. szkół...“ III).
5. Bieliński: Uniw. wileński.

17. STANISŁAW LUBIENIECKI (młodszy).

Rolicz. Ur. 23 sierp. 1623 r. w Rakowie, z o. Krzysztofa. Uczył się w Rakowie; nast. w Kisielnie na Wołyniu. W l. 1641—3 był w Toruniu. Potym zwiedził Holandję i Francję, jako mentor Stefana Niemirycza. W r. 1654 ministrem socynjańskim zboru w Czarkowy (w Sandomierskim). W r. 1655 udał się do Krakowa; w 1657 do Szczucina, Elbląga i Oliwy. Na mocy edyktu przeciwko arjanom (1658) opuszcza w r. 1661 kraj i udaje się do Danji, gdzie otrzymuje godność sekretarza dyplomatycznego króla duńskiego. Potym przebywa czas jakiś w Frydrychsztacie (w Szlezwiku), w Hamburgu i Altonie.

Zm. 18 maja 1675 r. w Hamburgu.

1. „Historia Reformationis Polonicae...“ Freistadii. 1685. (1682?).
2. „Theatrum cometicum...“ Amsterdam. 1668. 2 wyd. Lugduni Batavorum. [Lejda]. 1681.
3. „Polonia moriens suos et exteros alloquitur, mense octobri a. 1665“.
4. „Morientis Poloniae servandae ratio certissima“. B. m. i r. (Pod pseud. Brutusa).

O inn. dziełach druk. i rękop. zob. art. Sobieszczańskiego w *Enc. Orgelbr.* i Estr. Bibliogr. XXI.

Poezje w rękop.

Literatura o Stanisławie Lubienieckim (młodszym).

1. Sandius: Bibl. Antitrinit. 1684.
2. Oloff: Polnische Liedergeschichte. 1744.
3. Bock: Historia Antitrinitariorum. 1774.
4. Sobieszczański: L. St. *Enc. Orgelbr.*
5. Chmielowski: Hist. liter. II, 27.
6. T. Grabowski: Liter. arjańska w Polsce. Str. 467—72, i indziej.
7. Brückner: Różnowiercy polscy. Str. 131.

18. ANDRZEJ OLSZOWSKI.

Ur. się w r. 1621, we wsi Olszowy, w ziemi wieluńskiej, z o. Walerjana, kasztelana spicymirskiego. Uczył się u jezuitów w Kaliszu i w akad. krak. Następnie studjował teologję w Rzymie i w Paryżu. Został najprzód kanclerzem prymasa Macieja Łubieńskiego, potym sekretarzem Jana Kazimierza. W r. 1658 był w misji dyplomatycznej w Frankfurcie i w Wiedniu. W r. 1660 referendarzem w. kor. W r. 1661 biskupem chełmińskim. W r. 1666 podkanclerzym. W r. 1674 arcybiskupem gnieźnieńskim prymasem.

Zm. 20 czy 29 sierp. 1677 w Gdańsku.

Mowy jego polskie w „Mowcy polskim“ Pisarskiego i w „Swadzie polskiej“ Daneykowicza. Niektóre łacińskie wychodziły współcześnie osobno.

Z innych pism Olszowskiego najgłośniejsza broszura polityczna: „Censura candidatorum...“ B. m. i r. (Kilka wydań w r. 1669).

Literatura o Andrzeju Olszowskim.

1. Łętowski: Katalog biskupów...
2. Mecherzyński: Hist. wym. III, 138—148.
3. J. Bartoszewicz w *Tyg. Ilustr.* 1863.
4. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
5. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego, II, 139, i n.

19. STANISŁAW BUŻEŃSKI.

H. Poraj. Poch. z rodziny z Sieradzkiego. Ur. się (data i miejsce nieznane) z o. Wojciecha i Krystyny z Suchorzewskich, podstolanki kaliskiej. Dr. prawa akad. krak. Regient kancelarji mniejszej kor. (pod Andrzejem Olszowskim). Kanonik warszawski i gnieźnieński; nast. kanonik krakowski; w końcu kanonik warmiński. W r. 1687 był posłem od kardynała bisk. warm. Stef. Radziejowskiego do Inocentego XI. Wreszcie został dziekanem warmińskim i jen. oficjałem.

Zm. 5 kwietnia 1692 r. (w Heilsbergu?).

Z dzieł jego najważn.:

„Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich...“, w przekł. z łaciń. M. Bohusza Szyszki, wyd. Mik. Malinowski (Wilno. 1860, w 5-ciu tomach). Oryginał łaciński p. t. „Vitae archiepiscoporum gnesnensium“ ogł. (w całości?) Mitzler de Kolof w *Acta literaria.* 1755. Pisał Bużeński dzieło to po r. 1680 (wedł. Malin.).

O inn. jego dziełach zob. u Estr.

Pisma w rękop. różnej treści przechowywały się niegdyś w bibl. Załusk. (w bibl. publ. petersb. już ich podobno niema).

Listy w archiw. kapit. warmiń.

Literatura o Stanisławie Bużeńskim.

1. M. Malinowski: O rękopismie „Żywoty arcyb. gnieźn. i jego autorze“. (Wstęp do „Żywotów“ wyd. wileń.).
2. Ad. Ch. w *Enc. Orgelbr.*

20. JAN CHRYZOSTOM PASEK.

Z Gosławic. Szlachcic h. Doliwa. Ur. się ok. 1630 r., prawdop. w Węgrzynowicach, pod Rawą, na Mazowszu. Uczył się u jezuitów, być może w Rawie. Pod dowództwem Czarnieckiego walczył jako towarzysz pancerny przeciw Szwedom (1656), Rakoczemu (1657), bierze udział w wyprawie Czarnieckiego do Danji (1658). W r. 1659 wraca do Polski i w następnym 1660 r. walczy z Moskwą na Litwie (bitwa pod Połonką). W wojnie domowej przeciw Lubomirskiemu stoi po stronie króla Jana Kazimierza (1666 r. bitwa pod Montwami). W r. 1667 opuszcza wojsko i osiada na wsi, w Rawskiem. W tym samym roku został komornikiem ziemskim rawskim (a później krakowskim i proszowskim). Ożeniwszy się w tymże roku z wdową Anną Łącką z Remiszowskich przenosi się w Krakowskie, osiada na wsi i chodzi dzierżawami. Staje się pieniaczem: ciągle się procesuje z sąsiadami i krewniakami. (W r. 1672 bierze udział w pospolitym ruszeniu pod Gołębiem). W r. 1700 (1698), za pogwałcenie spokoju publicznego, skazany dekretem trybunalskim na banicję wieczystą, ale Polski nie opuścił.

Zm. w r. 1701 (wedł. Czubka).

Pamiętniki Paska są fragmentem: obejmują okres l. 1656—1688; są rodzajem autobiografji Paska; biografję Paska po r. 1688 dopełnili Kraushar i Czubek. Pamiętniki owe spisał Pasek w latach podeszłych, w 1691—1695 (wedł. Czubka); wedł. Hecka, pierwszą część pamiętników, aż do r. 1667, poświęconą głównie wyprawom wojennym, napisał Pasek w l. 1671—1679, drugą część od r. 1668—1688, w której opowiada o życiu swym ziemiańskim, pisał z przerwami od r. 1668 do r. 1695. Tekst pamiętników przeplata Pasek wierszami; jest ich pięć: 1) tren na stratę konia; 2) wiersz o bitwie Basińskiej; 3) wiersz na przygodę Mazepy z Falbowskim; 4) wiersz na shańbienie Litwinów, i 5) wiersz na pochwałę Lanckorońskiego, który stracił nogę pod Seczynem. Ostatni p. t. „Apostrophe“ najdłuższy — składa się z 86 zwrotek 4-wierszowych.

Inwektywa na kanclerza Prażmowskiego (str. 250—260 wyd. Gubr.) to, wedł. Brücknera (zob. rec. w *Kwart. histor.* 1898) wcale nie utwór Paska; „on tylko wciągnął ten „panegiryk“, pióra choćby np. p. starosty Kochanowskiego, w swój pamiętnik“.

Urywki pamiętników ogł., bez podania nazwiska Paska, Fr. Grzymała, w czasop. *Astrea.* 1821. W całości wydał je poraz pierwszy Edw. Raczyński p. t. „Pamiętniki Jana

Chryzostoma Paska z czasów panowania Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III“ (Poznań. 1836). Z późniejszych wydań najważniejsze: Lachowicza, p. t. „Reszty rękopismu Jana Chryzostoma na Gosławicach Paska...“ (Wilno. 1843); wyd. oparte na rękopisie biblioteki publ. w Petersburgu; Z. Węclewskiego (Lwów. 1877). Najlepsze wyd. Gubrynowicza: „Pam. J. Chr. Paska. Nowe wydanie krytyczne, według rękopisu znajdującego się w bibliotece cesarskiej w Petersburgu“. (Lwów. 1898). Jest to 14-te wydanie. Raczyński wydał pamiętniki niekrytycznie, opuszczając niektóre ustępy i spolszczając wyrazy łacińskie; makaronizmy Paska podali w tekście w przekładzie polskim współczesnym i Lachowicz i Węclewski; dopiero Gubrynowicz dał tekst autentyczny z makaronizmami. Wedł. Gubryn. rękopis petersburski, który nie jest autografem Paska, ale kopją z pierwszych lat XVIII w., stanowi źródło wszystkich edycji. Brak w nim początku i kilku kart we środku.

Wiszniewski („Hist. liter.“ II, 186) uważał pamiętniki Paska bezpodstawnie za falsyfikat; J. I. Kraszewski („Studja literackie“, rozdz. IX. „Wybór pism“, X (1894), str. 229) za sfałszowane pod koniec.

Popularne wyd.: a) Czermaka („Macierzy Polskiej“); b) Bystrzyckiego (Kraków. 1893); c) Kobzdaja (Lwów. 1914) („Pamiętniki“ — do użytku szkolnego zastosował, wstępem i objaśnieniami opatrzył dr. K. Kobzdaj“. Lwów. 1914).

Przekł. niem. Stenzela p. t. „Denkwürdigkeiten des Polen Passek“. (*Märkische Forschungen.* 1841—3, II). Przekłady na jęz. franc., rosyj. i duński częściowe.

Faksimile podpisu Paska w *Bibl. Warsz.* 1877, IV.

Literatura o Janie Chryzostomie Pasku.

1. Mickiewicz: Prelekcje z 21 i 28 grudnia 1841 („Literatura słowiańska“, II).
2. W. Wróblewski: Pamiętniki Paska i dyjarjusz Chrapowickiego.. w porównaniu z historją. *Athenaeum.* 1850.
3. Bartoszewicz: Nowe dowody autentyczności kroniki Paska. *Dziennik Warsz.* 1852, nr. 256 i w t. I Dodatków do „Pamiątek historycznych“ Święckiego.
4. Marcinkowski (Nowosielski): Reszty rękopisu J. Chr. Paska. *Pisma krytyczno-filozoficzne.* II. Wilno. 1857.

5. Al. Przezdziecki: Dokumenta oryginalne tyczące się J. Chr. z Gosł. Paska. (W „Książce zbior.“ dla Wójcickiego. 1862).
6. Z. Węclewski we wstępie do wyd. Pam. Paska lwowskiego z r. 1877.
7. F. Rybarski: Dokumenta tyczące się Paska. *Ateneum.* 1878.
8. A. Ch. (Chodyński): Kilka słów o J. Chr. Pasku. *Tyg. Ilustr.* 1879, II.
9. Chlebowski: Jan Chryz. Pasek i jego pamiętniki. *Tyg. Ilustr.* 1879 [i w „Pismach“. III (1912)].
10. Biegeleisen: Rozbiór krytyczny pamiętników Paska. *Przew. nauk. i liter.* 1884.
11. Kraushar: Nowe epizody z ostatnich lat życia JMCI Jana Chryzostoma z Gosławic Paska. Petersburg. 1893 (uzupełn.). (Przedtym w *Ateneum.* 1891, I).
12. Czermak: rec. studjum Kraushara. *Kwart. histor.* 1892.
13. Dubiecki: Czarniecki w Danji. } W „Obrazach i studj.
14. Dubiecki: Miłość wieków ubiegłych. } histor.“ Warsz. 1884.
15. Czermak: Przeprawa Czarnieckiego na wyspę Alsen. Lwów. 1885.
16. Czermak: Szczęśliwy rok. Dzieje wojny moskiewsko-polskiej z r. 1660. *Przegl. pol.* 1886 i 1889.
17. Kraushar: Stryj IMCi Pana Paska. *Ateneum.* 1896, stycz. (toż w „Obrazach i wizerunkach histor.“ Warszawa. 1906).
18. Bem: Jan Chryz. Pasek w Pamiętnikach i w komedji. *Prawda.* 1897, nr. 31.
19. Rosznecki: Polakkerne i Danmark 1659 efter Jan Paseks Erindringer“. (Kopenhaga. 1896).
20. Rosznecki (Rożniecki): Autoreferat z pracy w języku duńskim o Pam. Paska. *Wisła.* XII. 1898.
21. Gubrynowicz: Wstęp do nowego wyd. Pamiętn. Paska. Lwów. 1898.
22. Czubek: J. Chryz. Pasek w oświetleniu archiwalnem (1667—1701). *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.,* t. 28. Kraków. 1900.
23. Heck: Najnowsze publikacje o Pasku, tudzież o czasie powstania i częściach składowych jego pamiętników Kraków. 1900. (Odb. z *Przegl. powsz.* 1900 stycz.).
24. Heck: Jan Chryz. Pasek. W sprawie jego pamiętników i charakterystyki. W Krakowie. 1902. (Odb. z *Czasu.* 1901 r. nr. 231—233).
25. J. Ślaski: J. Chr. Pasek jako myśliwy. *Łowiec polski.* 1914, nr. 1.

21. STEFAN WYDŻGA.

Sekretarz i referendarz koronny przed r. 1655. W r. 1655 biskupem łuckim; w r. 1659 bisk. warmińskim; w r. 1678 arcy-

biskupem gnieźnieńskim. Był przez dłuższy czas sekretarzem przybocznym Marji Ludwiki i należał do wielbicieli jej działalności politycznej.

Zm. 2 paźdz. 1686 r.

Jedna z wybitniejszych postaci z czasów Jana Kazimierza i Sobieskiego.

Janocki i Załuski przypisują mu autorstwo dziełka p. t. „Historja, abo opisanie wielu poważniejszych rzeczy, które się działy podczas wojny szwedzkiej w Królestwie Polskiem, od r. 1655... aż do r. 1660... trwającej...“ Bezim., b. r. i m. (Wedł. Czerm. wyd. niewątpl. między l. 1660—1665; domysł Wójcickiego co do rzekomego wydania z ok. r. 1678 jest pozbawiony wszelkiej podstawy). Przedruk. Wójcicki. [„Historja“ jest głównie biografją Ludwiki Marji, obejmującą okres jej pobytu w Polsce (1646—1660)]. Kwestja autorstwa „Historji“ jest, zdaniem Czermaka, kwestją jeszcze nierozstrzygniętą. (Bartoszewicz i Korzon uważają ją widać za rozstrzygniętą.

Mowa Wydżgi wygłoszona na pogrzebie Marji Ludwiki.

Wrękop. niektóre pisma.

Literatura o Stefanie Wydżdze.

1. Wójcicki o Pam. Wydżgi. *Bibl. Warsz.* 1852, I.
2. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. (w jego „Studjach historycznych“. Kraków. 1901).

22. *PAMIĘTNIK t. zw. ŁOSIA.*

Autor nieznany z imienia i nazwiska. Brał udział w wojnie szwedzkiej, w wojnach moskiewskich i wreszcie w rokoszu Lubomirskiego (1665—6) po stronie rokoszan, jako prosty towarzysz pancerny. Uczestniczył w wyprawie duńskiej Czarnieckiego (1658—9); walczył na Litwie w r. 1660.

Pamiętnik jego obejmujący lata od 1646—1667, wyd. Ż. Pauli w r. 1858. („Pamiętniki...“ Kraków. 1858). Wydawca przypuszczał, że autorem jego był Władysław Łoś, stolnik płocki, a później kasztelan chełmski (1681), wojewoda pomorski (1683), w r. 1694 wojewoda malborski, zmarły w r. 1694, zaufany powiernik rokoszanina Lubomirskiego. Czermak odrzuca hypotezę co do autorstwa Władysława Łosia (a przed nim Bartoszewicz i Szajnocha); sądzi natomiast, że bardzo prawdopodobnym jest, iż Pamiętnik wyszedł z pod pióra jakiegoś innego Łosia, mniej znaczącego, niż przyjaciel Lubomirskiego, jakiegoś prostaczka; albo może jakiegoś sługi szlacheckiego w domu Łosiów. Pamiętnik swój spisał (wedł. Czerm.) po r. 1683; przedtym sądził Czermak, że m. r. 1676—1682.

Literatura o Pamiętniku t. zw. Łosia.

1. Ż. Pauli we wstępie do wyd. z r. 1858.
2. Bartoszewicz w *Bibl. Warsz.* 1859, II, 807—814.
3. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. (w „Studjach historycznych“. Kraków. 1901).

23. STEFAN FRANC. MEDEKSZA.

Z Prószcza. Pochodził z rodziny osiadłej na Żmudzi. Był synem Marka. Kiedy się urodził niewiadomo. Z młodu służył wojskowo. W r. 1652 przebywa na dworze Janusza Radziwiłła. Był następnie w służbie u Winc. Gosiewskiego, hetmana pol. litew., a potym u Krzysztofa Paca, hanclerza w. lit. Odbywał kilkakrotnie legacje do Moskwy (1655, 1657—8, 1662). Od r. 1664 deputat trybunalski, a następnie pisarz grodzki kowieński. Sekretarz Jana Kazimierza, sędzia ziemski kowieński. Przemieszkiwał w majętności rodzinnej Zejny pod Wilnem.

Pamiętniki jego wyd. Wład. Seredyński, p. t. „Stefana Franciszka z Prószcza Medekszy, ...Księga pamiętnicza wydarzeń zaszłych na Litwie 1654—1668“. Kraków. 1875. (*Scriptores rerum polonic.* III).

Curriculum vitae Medekszy na początku poczyna się r. 1654, urywa się na r. 1690. Przytacza kilkanaście listów swoich, kilka mów i kilka utworów wierszowanych; a) „Transakcja Komisji wileńskiej r. 1658“ (dyjalog). (Str. 176—180); b) „Nagrobek godnej pamięci JMP. Gosiewskiego, hetm. p. lit., przez paszkwilnika hultaja złożony“; c) „Korekta niewstydliwego paszkwilu p. t. Nagrobek, od karczemnika jakiegoś podrzucony“; d) „Glossa na nagrobek przez niewstydliwego paszkwilnika napisany

nieśmiertelnej ś. p. godnemu *per summum nefas* z świata zniesionemu JWP. Gosiewskiemu..." (Str. 323—330).

24. JAN ANTONI CHRAPOWICKI.

Chorąży smoleński w r. 1653, potym podkomorzy; marszałek izby poselskiej na sejmach r. 1665 i 1668. W r. 1671 wojewoda witebski. W r. 1678 rokował o wieczysty pokój z Rosją. Z kalwina został katolikiem.

Zm. w r. 1683 (?)

„Dyjarjusz..." Oddział pierwszy. Warszawa. 1845. Wyd. J. Rusiecki. Część wydana obejmuje lata 1668—1672 (Dod. podobiznę jednej strony rękopisu).

L. H.: Chrapowicki J. A. *Enc. Orgelbr.*

25. JOACHIM JERLICZ.

Ur. się 19 maja 1598 r. we wsi Kolenka pod Ostrogiem, na Wołyniu. Walczył w wojnie tureckiej za Zygmunta III, potym pod Czarnieckim w wojnach kozackich i moskiewskich.

Jego „Latopisiec albo Kroniczka różnych spraw i dziejów..." (wyd. Wójcicki. 2 t. Petersburg. 1853) obejmuje l. 1620—1673. Do pisania swego dyjarjusza przystąpił Jerlicz, wedł. Czermaka, w. r. 1648.

Literatura o Joachimie Jerliczu.

1. Wójcicki: Jerlicz Joachim. *Enc. Orgelbr.*
2. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. („Studja histor." Kraków. 1901).

26. JAN WŁAD. POCZOBUT ODLANICKI.

Ur. 26 czerwca 1640 r., gdzie, niewiadomo, z o. Marka Kazimierza. Uczył się, jak się zdaje, tylko w domu. Zaciągnął się następnie (1658) pod chorągiew najprzód Michała Szemiota, rotmistrza pow. wiłkomirskiego, a potym Gosiewskiego, hetmana polnego litew. i brał udział w walkach ze Szwedami i Moskwą. W r. 1666 deputatem na sejmik elekcyjny. W r. 1669 żeni się z Rachelą Godebską, podstolanką pińską. W r. 1671 opuszcza

służbę wojskową i osiada na wsi. W r. 1684 stolnikiem oszmiańskim.

Zm. w r. 1703.

„Pamiętnik J. Wł. Poczobuta Odlanickiego. 1640—1684". Warszawa. 1877. *(Bibl. ord. Krasiń.)* (Wyd. J. I. Kraszewski).

Literatura o Pamiętniku Jana Wład. Poczobuta Odlanickiego.

1. Plebański: O pamiętnikach historycznych wydanych przez J. I. Kraszewskiego. („Książka jubileuszowa dla uczczenia 50-letniej działalności literackiej J. I. Kraszewskiego". Warszawa. 1880. (Str. 484—5).
2. Wł. Menda: Pamiętnik J. Wł. Poczobuta Odlanickiego (w „Album uczącej się młodzieży polskiej pośw. J. I. Kraszewskiemu". Lwów. 1879).

27. JAN GOLLJUSZ.

Mieszczanin zamojski. Ur. się w r. 1634, w Bebra (?), z m. Bergmanówny. W r. 1650 udał się na uniwersytet do Lipska. Po dwuletnich studjach wrócił w r. 1652 do Zamościa. W r. 1666 oż. się z Katarzyną Buzewiczówną czy Budrewiczówną w Kiejdanach (na Żmudzi). Żył jeszcze za Jana III Sobieskiego. Inne szczegóły z życia nieznane.

„Pamiętnik" jego z l. 1650—1653 wyd. z autografu, znajdującego się w British Museum w Londynie, Kallenbach w *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Pol.*, t. VII.

Nadto ogł. tamże kilka jego wierszy, „List na wesele prosząc" i kilka wypisów z jego silva rerum (m. i. Fragment dramatu bez tyt. niewiadomego autora).

Kallenbach we wstępie do Pamiętnika w *Arch.* VIII.

28. JAN MARKOWICZ.

Kupiec korzenny i ławnik m. Krakowa. Ur. 10 kwietnia 1613 r. z rodziców Jana Markowicza, mieszczanina i korzennika krakowskiego, i Zuzanny Fontaniównej, w Krakowie. Nauki szkolne odbył w Bytomiu, na Śląsku, i w Nissie u jez. i w Lublinie. W r. 1636 wrócił do Krakowa. Do r. 1642 „strawił na służbie" w sklepie korzennym swego brata ciotecznego. W r.

1643 otworzył własny sklep korzenny w Krakowie. Oż. się. W r. 1665 ławnikiem krakowskim.

Zm. ok. r. 1686.

Zostawił księgę sklepową, w której wpisał ciekawe pamiętniki swoje, instrukcję wychowawczą, maksymy i wiersze. Wyjątki i dwa wiersze o N. Marji Pannie przytacza Kubala. Rękopis w bibl. uniw. we Lwowie.

Kubala: Mieszczanin polski w XVII wieku. („Szkice historyczne". II. Lwów. 1880).

29. MIKOŁAJ JEMIOŁOWSKI.

Herbu Poraj. Towarzysz lekkiej chorągwi, ziemianin województwa bełzkiego. Był żonaty z Katarzyną Iłoniecką.

Daty i szczegóły życia nieznane.

Zm. ok. r. 1693.

Jest autorem pamiętników, wyd. p. t. „Pamiętnik M. Jem...." Lwów. 1850. Wyd. A. Bielowski. Obejmują dzieje Polski od r. 1648 do r. 1679. Pisał je, wedł. Czermaka, m. 1683—1693.

Literatura o Mikołaju Jemiołowskim.

1. Bielowski w przedm. do Pamiętn.
2. Bartoszewicz: Mikołaj Jemiołowski jako historyk. („Dzieła", VIII).
3. Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. („Studja histor." Kraków. 1901).

30. MIKOŁAJ DYAKOWSKI.

Pokojowiec króla Jana III Sobieskiego, potym podstoli latyczewski.

Zm. w 1-ej poł. XVIII w.

Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem dyjarjusza: „Summarjusz okazji wiedeńskiej..." spis. po r. 1717, wyd. najprzód w skróceniu przez Brodzińskiego w *Pam. Warsz.* 1823. W całości, osobno, wyszedł w Wilnie. 1829. Poraz 3-ci w „Zbiorze pamiętników do dziejów polskich" W. Broel-Platera, t. IV (Warszawa. 1859).

Z innego rękopisu, p. t. „Dyjarjusz wiedeńskiej okazji..." Kraków. 1861. 2 wyd. Warszawa. 1883 (z ilustr. J. Kossaka).

[Na podstawie dyjarjusza Dyakowskiego osnuł W. Pol rapsod „Z wyprawy wiedeńskiej". (Lwów. 1865)].

Chmielowski: D. M. *W. Enc. pow. ilustr.*

31. JAN KAZIMIERZ WAZA. *(Król Jan Kazimierz).*

Syn Zygmunta III i Konstancji austr. Ur. 22 marca 1609 r. W l. 1638—40 więziony we Francji. W r. 1643 wstąpił do jezuitów. W r. 1645 kardynałem. W r. 1648 królem. W r. 1668 złożył koronę.

Zm. 16 grudnia 1672 r. w Nevers.

Z mów jego sejmowych polskich (zachowanych przeważnie w współczesnych dyjarjuszach sejmowych) najsłynniejsza mowa, wygłoszona na sejmie r. 1661, z przepowiednią upadku Polski (...„Utinam sim falsus vates..."). Tekst jej autentyczny podany przez Pisarskiego, sekretarza Jana III, w „Mówcy polskim", t. II. 1676. Z pewnemi zmianami w „Swadzie polskiej" Daneykowicza (1745). Tekst w przekł. łacińskim podany przez nuncjusza Pignatellego wydruk. w „Relacjach nuncjuszów" Rykaczewskiego, II, 305—308.

Tekst z „Mówcy" przedruk. Małecki w „Wyborze mów" (1860) i Gorczak. (Zparafrazował tę mowę Woronicz w p. III „Świątyni Sybilli").

Listy: a) 3 przytacza Pasek w swych pamiętnikach (dwa do Czarnieckiego); b) do Marji Ludwiki w jęz. włoskim i franc. wyd. z przekł. pol. W. Czermak w *Kwart. histor.* 1891; list do ks. Stef. Małachowskiego z r. 1666 podał Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.* V. Listy w „Swadzie" Daneykowicza, w Theinera *Monum. Pol.,* w „Relacjach nuncjuszów..." Zob. też Estr. XVIII, 424—431.

Literatura o Janie Kazimierzu Wazie [1]).

1. Wassenberg: Ser. Joh. Casimiri... Carcer Gallicus". Gdańsk. 1644.

---

[1]) Literaturę polityczną pomijam.

2. Plebański: Jan Kazimierz Waza i Marja Gonzaga. Warszawa. 1862.
3. Bron. Gorczak: Kilka uwag nad mową Jana Kazimierza, w której przepowiada upadek Polski. („Album uczącej się młodzieży polskiej pośw. J. I. Kraszewskiemu...“ Lwów. 1879. Str. 579—599).

32. JAN SOBIESKI. *(Król Jan III).*

Ur. 2 czerwca 1629 r. (wedł. Szajn.) (nie 1624) w Olesku, z o. Jakóba, krajczego kor. (później kasztelana krak.), i m. Teofili Daniłłowiczówny, wnuczki Stan. Żółkiewskiego. W r. 1665 marszałkiem w. kor.; w r. 1667 hetmanem w. kor. Zwycięzca pod Chocimem w 1673 r. Król w r. 1674. Zwycięzca pod Wiedniem w r. 1683. Żon. z Marją Kazimierą d'Arquien, 1 v. Zamojską. Zm. 17 czerwca 1696 r. w Willanowie.

Listy Króla Jana III do królowej Marji Kazimiery [Marysieńki] wyd. Raczyński (Warszawa. 1823); poraz drugi wyd. A. Z. Helcel w Krakowie w r. 1860; poraz trzeci wyszły we Lwowie w r. 1883; (tu dod. podobiznę jednego listu). (Rec. tego wydania przez H. B. (Biegeleisen) w *Ateneum.* 1883, kwiec). Inne listy w „Swadzie“ Daneyk.

Wiersz, którego autorstwo przypisywano Sobieskiemu, (m. i. przez K. M. Górskiego w rozpr. „Król Jan III w poezji pol. XVII w.“): „Pożegnanie córki Teresy Kunegundy, elektorowi bawarskiemu poślubionej“, jest prawdop. utworem sekretarza królewskiego W. St. Chrościńskiego (ogłosz. przy jego „Rozmowach listownych...“ 1695). Wedł. innego przypuszczenia, autorem mniemanego wiersza Jana III do córki (ody łac.) jest pijar *Benedykt à Sancto Joseph* (t. j. Benedykt Zawadzki, ur. 1652, zm. 1705, autor poezji „Lyricorum libri IV“. Warszawa. 1694; tu ten wiersz w orygin.), później przetłumaczonego na jęz pol. („Zob. *Bibl. Warsz.* 1883, czerw. str. 481).

Literatura o Janie Sobieskim [1]).

1. J. Bartoszewicz: Królowie polscy. 1860.
2. Helcel: Listy Jana Sobieskiego... W Krakowie. 1860 (Wstęp przedruk. w „Wypis.“ Tarnowskiego).

[1]) Literatury, dotyczącej działalności Sobieskiego politycznej, (jak poprzednio Jana Kaźmierza) nie uwzględniam.

3. Tarnowski: O „Listach króla Jana III z wyprawy wiedeńskiej“. *Przegl. pol.* 1882.
4. Jarochowski: rozbiór „Listów“ w wyd. Helcla. („Opowiadania i studja histor.“ II.
5. Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. 1629—1674. Wyd. 2 w 3 t. Kraków. 1898.
6. Kallenbach: Kalendarz króla Jana III z r. 1683. („Czasy i ludzie“. 1905).
7. K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma liter.“ 1913).
8. W. Gomulicki: Poeci na tronie polskim. („Kłosy z polskiej niwy“. Warszawa. 1912).

33. Syn króla Jana III-go, królewicz JAKÓB SOBIESKI (ur. 1667, zm. 1737), jest autorem dyjarjusza łacińskiego („Diarium obsidionis Viennae“), który w przekł. pol. wyd. T. Wierzbowski, p. t. „Dyarjusz wyprawy wiedeńskiej w 1683 r.“ (Warszawa. 1883). Autograf w bibl. Czartor. w Krakowie.

34. Modlitewnik królowej Marji Kazimiery. Modlitewnik ten p. t. „Sporządzenie dnia i nabożeństwo krótkie codzienne“, napisany na pergaminie i ozdobiony w r. 1677 przez Stanisława Baczyńskiego, sekretarza królewskiego, ofiarowany był królowej Marji Kazimierze, jak świadczy dedykacja, przez karmelitanki bose konwentu warszawskiego. W r. 1694 był dany w upominku przez Marję Kazimierę córce Teresie Kunegundzie w chwili wyjazdu jej z Warszawy na ślub z elektorem bawarskim Maksymiljanem Emanuelem. [Wtedy to król Jan III napisał córce swej własnoręcznie na obrazku Najśw. Panny ów wiersz pożegnalny (o którym zob. wyżej pod Jan Sobieski)]. Modlitewnik („książeczka duchowna“) Marji Kazimiery przechowuje się w bibl. królewskiej w Monachjum. Wyjątki z niego i kilka podobizn podaje M. Bersohn w pracy p. t. „Modlitewnik królowej Marji Kazimiery Sobieskiej“. Kraków. 1896.

35. WOJCIECH WIJUK KOJAŁOWICZ.

Ur. w r. 1609 w Kownie. W r. 1627 wstąpił do zakonu jezuitów. W r. 1645 dr. teol. w akad. wileń. W r. 1650 prokanclerzem akademji wil. W r. 1654—55 rektorem akad. wileń.

Zm. 6 paźdz. 1677 w Wilnie (wedł. Maryl. zm. 9 listop. 1674 r.).

Z dzieł najważniejsze:

1. „Colloquia theologi cum ministro...“ Wilno. 1635.
2. „Colloquia theologi cum politico...“ Wilno. 1640.
3. „Colloquia theologi cum dissidente de religione...“ Wilno. 1667.

Te trzy dyjalogi ogł. też po polsku:

a) „O uważnym a rozsądnym obraniu jednej prawdziwej Chrześcjańskiej wiary teologa z politykiem rozmowy...“ Wilno. 1648.

b) „O niektórych różnicach wiary, które między katolikami i ewangelikami zachodzą. Teologa z ministrem rozmowy“. Wilno. 1653.

c) „O szczerym a niewykrętnym w dowodzeniu artykułów wiary Pisma Świętego używaniu. Rozmowy teologa z dyssydentem krótkie, proste, przyjacielskie“. Kalisz. 1667.

Wyd. zbiorowe tych dyjalogów wyszło p. t. „O rzeczach do wiary należących, rozmowy teologa z różnymi wiary prawdziwej przeciwnikami“. Cz. I—III. Kraków. 1671. 2 wyd. Lwów. 1780.

4. „Historiae Lithuanae pars prior...“ (Gdańsk. 1650). Pars II. (Antwerpja. 1669). Główne Kojałowicza dzieło.
5. „Miscellanea rerum ad Statum Ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentia...“ (Wilno. 1650).
6. „Oculus ratione correctus...“ Wilno. 1648.
7. „De rebus anno 1648 et 1649 contra Zaporovios Cosacos gestis“. Wilno. 1651.
8. „Fasti Radiviliani...“ Wilno. 1653. (Wyd. polskie, wedł. Estr., ani w r. 1654, ani w r. 1658, jak chcą niektórzy, nie wyszło).
9. Herbarz szlachty litewskiej Kojałowicza dochował się w rękopisach w dwu redakcjach: a) w obszerniejszej, łacińskiej, p. t. „Nomenclator familiarum et stemmatum M. Ducatus Lithuaniae...“ (druk rozpoczęty w roku 1656 został przerwany; odbito tylko kilka arkuszy), dotychczas niewydany; i b) w krótszej, polskiej, p. t. „Compendium“, wyd. dopiero w r. 1897 przez Piekosińskiego,

p. t. „Herbarz rycerstwa W. Ks. Litewskiego, t. zw. Compendium“. (Kraków. 1897).

Bibliografja pism Kojałowicza, druk. i rękop., u Estr. Bibliogr. XIX. Zob. też bibliogr. u Browna.

Literatura o Wojciechu Wijuku Kojałowiczu.

1. Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus.
2. M. Baliński: Dawna Akademja Wileńska. Petersburg. 1862. (Str. 501—507).
3. M. Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach Stryjkowskiego. (Przy wyd. „Kroniki litew.“ (1846), str. 25—26 (o „Hist. Lith.“).
4. M. B. i F. M. S.: K. W. w *Enc. Orgelbr.*
5. J. Bieliński: Uniwers. Wileński, II, 452—4, III, 29—31. i indziej.
6. J. Bieliński i St. Dziadulewicz: K. W. *W. Enc. ilustr.*

36. AUGUSTYN KORDECKI.

Ur. się 16 listop. 1603 r. w Iwanowicach (w Kaliskiem). Był pochodz. mieszczań. Rodzice nieznani. W r. 1634 (25 marca) wstąpił do zakonu paulinów i zamienił imię chrzestne Klemens na zakonne Augustyn. Był przeorem najprzód w Oporowie, potym w Pińczowie. Od. r. 1650 poczterykroć obierany przeorem paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (w l. 1650, 1655, 1663 i 1666). W r. 1655 obronił Częstochowę przeciw Szwedom. W l. 1657, 1660 i 1671 obierany prowincjałem w Polsce i na Śląsku.

Zm. 20 marca 1673 r. w Wieruszowie.

Opisał dzieje oblężenia Częstochowy w dziełku p. t. „Nova Gigantomachia contra Sacram Imaginem Deiparae Virginis...“ Kraków. B. r. (prawdop. 1657). 2 wyd. Częstochowa. 1694; 3-cie t. 1717; 4 wyd. t. b. r. (ed. sfabrykowana z ed. 1717 ok. r. 1775). Przekł. polski Łepkowskiego wyszedł p. t. „Pamiętnik oblężenia Częstochowy r. 1655. Nowa Gigantomachia przez Szwedów i innych kacerzy podjęta przeciwko Świętemu Obrazowi Bogarodzicy...“ Warszawa. 1858. Toż: z „przedmową“ Mickiewicza. Paryż. 1867. *(Bibl. lud. pol.)*. Toż: przedruk. Warszawa. 1900 (w *Bibl. dzieł wybor.*). Streszczenie z innego przekł. pol. w *Athenaeum.* 1847 (Kraszewskiego). Wy-

szedł też podobno przekład, którego Estr. nie zna, p. t. „Wojna nowożytnych olbrzymów...“ (Paryż. 1844).

Listy. List swój do gienerała Müllera z d. 24 listop. 1655 r. przytacza Kordecki w „Nowej Gigantomachji“. Tekst tego listu różni się znacznie od tekstu oryginału, ogłoszonego w podobiźnie przez T. Westrina w rozprawie wyd. w r. 1905. Tekst ten w przekładzie polskim podał E. Chwalewik w czasop. *Ludzkość*. 1906, nr. 147. Listy Kordeckiego polskie, treści pedagogicznej, przechowywane do niedawna w bibliot. klasztoru Jasnogórskiego, zaginęły.

Literatura o Augustynie Kordeckim.

1. Mickiewicz: Literatura słowiańska, II. (Lekcje IV i V).
2. M. Baliński: Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie. (Hist. Jasnej Góry i opis obrony). Warszawa. 1846. (Str. 301—303 i indziej).
3. J. B. (Bojasiński): K. A. *W. Enc. iustr.*
4. „O. Augustyn Kordecki. Według rękopismu niewydanego, na Jasnej Górze przechowywanego“. Warszawa. 1904.
5. Witanowski: Ks. Augustyn Kordecki. Piotrków. 1904.
6. Th. Westrin: „Częstochowa Kloster belägring af Karl X Gustafs trupper 1655“. Stockholm. 1905. (Zob. rec. W. Nowodworskiego w *Przegl. histor.* I, 1905 i art. E. Chwalewika w *Ludzkość*. 1906, nr. 147).

O dacie urodzin Kord. ustalonej przez Adama Chodyńskiego, zob. *Kur. Warsz.* 1900, nr. 26.

Artykuły jubileuszowe w czasopismach w r. 1903:

1. Art. w *Tyg. Ilustr.* 1903, nr. 46 pamiętnikowy; tu m. in. art. J. K. K: „Kordecki 1603—1903“.
2. K. Hoffman: U grobu i kolebki Kordeckiego. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 1.
3. Sienkiewicz: Kordecki. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 316 (15 listopada). (Toż w zbiorze „Dwie łąki“. Kraków. 1908).
4. Wł. Korotyński: Kord. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 1.
5. Wł. Korotyński: Kordecki w historji. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 316.
6. X.: „Do kolebki i miejsca zgonu ks. Augustyna Kordeckiego. *Bies. liter.* 1903, nr. 1.
7. St. Wieniawa: O. A. Kordecki. *Wiek.* 1903. Dod. z d. 16 listop.
8. Zdziarska: „Nowa Gigantomachia: Pamiętnik oblężenia Częstochowy ks. Aug. Kordeckiego, komentowany przez Z.“ (*Gaz. Radomska*, 1903).
8. Rajnold Wł.: „Ks. Kordecki w świetle własnego pamiętnika i na tle epoki“. *Dzien. dla wszystkikh*, 1884.

37. STANISŁAW KOBIERZYCKI.

Rodem z Kaliskiego. Wyższe nauki kończył w Lowanjum. Za powrotem do kraju był podczaszym kaliskim i starostą brodnickim, później posłował do Belgji. W r. 1647 został kasztelanem gdańskim; w r. 1656 wojewodą pomorskim. Szwagier Stef. Czarnieckiego.

Zm. w pocz. r. 1665.

Historyk:

1. „De luxu Romanorum commentarius...“ Lovanium. 1628. 2 wyd. tamże 1655; przedruk. w Grevii „Thesaurus“ VIII.
2. „Historia Vladislai Poloniae et Sueciae Principis... usque ad excessum Sigismundi III“. Gdańsk. 1655. Przekł. polski przez Wal. Kalinkę nie wyszedł z druku. (Wyjątki przełoż. na jęz. rosyj. druk. *Syn Otieczestwa*. 1842).
3. „Obsidio Clari montis Częstochoviensis ab exercitu Suecorum, duce Burchardo Mellero“. Gdańsk. 1659.

Dzieła 2) i 3) przedruk. w Ludowicego „Scriptores Rerum Polonicarum“. Amsterdam. 1697.

Literatura o Stanisławie Kobierzyckim.

1. J. Bartoszewicz: Hist. liter. II, 41—2.
2. Tarnowski: Hist. liter. II, 152—154.

38. WESPAZJAN KOCHOWSKI, zob. wyżej, str. 545.

39. WAWRZYNIEC JAN RUDAWSKI.

Poch. z rodz. mieszczańskiej nobilitowanej. Ur. w r. 1617 w Warszawie (wedł. Sobieszcz.), z o. Jana, sekretarza Władysława IV, i Anny Giżanki (Gize), mieszczki warszawskiej, niemki rodem. Kształcił się w koleg. jez. w Brunsberdze (w Warmji); poczym wstąpił do stanu duchownego. W r. 1648 był kanonikiem warmińskim; był też dr. obojga prawa. Następnie przeniósł się do Austrji; został kanonikiem ołomunieckim (w r. 1658), dziekanem międzyrzeckim i radcą ces. Leopolda I. Był austryjakiem z przekonań.

Kiedy umarł i gdzie niewiadomo. (Wedł. Sobieszcz. zm. w r. 1690).

Oprócz dzieł pomniejszych, jest autorem:

„Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Olivensem usque, libri IX...“ Warszawa i Lipsk. 1755. (Wyd. Mitzler de Koloff). W przekł. polskim Wł. Spasowicza p. t. „Historja polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego, czyli dzieje panowania Jana Kazimierza od 1648—1660 r....“ 2 t. Petersburg. 1855. Rękopis oryginału przechowuje się w bibl. publ. w Petersburgu.

Literatura o Wawrzyńcu Janie Rudawskim.

1. Spasowicz: Wiadomość o Rudawskim. We wstępie do wyd. „Historji“ petersb. (1855) i w „Pismach“ I, 1892.
2. Sobieszczański: R. J. W. *Enc. Orgelbr.*

40. „Domina Palatii, regina libertas...“ Traktat retoryczny łacińsko-polski, napis. w r. 1671, prawdop. przez jezuitę kolegjum jarosławskiego (Pęskiego, jak przypuszcza T. Grabowski). Traktat retor. poprzedza jako wstęp traktat polityczny, wyd. bezim. osobno, z dod. mów Jana Dębińskiego (z l. 1707—21), w Częstochowie w r. 1727. W przekładzie łacińskim wyd. ten wstęp w r. 1736 (Liberopoli. 1736). Autorstwo przypisywano dawniej (za Załuskim) Władysławowi Rejowi, prawnukowi Mikołaja, wojewodzie lubelskiemu; tegoż zdania był i Brückner, ale później je odwołał. Dzieło, zdaniem Brücknera, niesłusznie osławiono; jest „bardzo ciekawe i zewszechmiar na osobne studjum zasługuje“. Przytacza z niego ustęp o „Rokoszu Gliniańskim“, jako „znakomitą próbkę krytyki historycznej z XVII w.“ (*Pam. liter.* 1903, str. 31—32). Całość w rękop. w bibl. Ossoliń. i Akad. Um. krak.

Literatura o „Domina Palatii, regina libertas...“

1. Brückner: Znakomitsi pisarze wieku XVII. II. Domina Palatii i Facecye polskie. *Pam. liter.* 1903, str. 28—42.
2. Tarnowski: Hist. liter. III, 161—162.
3. Brückner w *Pam. liter.* 1902, str. 218.
4. Brückner: Dzieje liter. I, 254—5.
5. T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń. w Polsce. Str. odb. 236—7 (=485—6).

41. MACIEJ KAŹMIERZ TRETER.

Pochodz. mieszczań. Bratanek Tomasza. Syn Bartłomieja, złotnika, i Magdaleny z Kreszczyńskich. Ur. się w r. 1623 w Borku albo w Poznaniu. Uczył się w gimn. w Poznaniu; następ. wstąpił do akademji krak.; w r. 1647 bakałarzem; w r. 1648 dr. filoz. Oż. się z Katarzyną z Czechowiczów, osiadł w Krakowie. (Poraz 2-gi oż. się z Anną Dorotą z Rupniewskich). Dostał się na dwór Jerzego Lubomirskiego, późniejszego rokoszanina. W r. 1669 uszlachcony. Był wkońcu łowczym podlaskim i sekretarzem królewskim.

Zm. w r. 1692.

Pierwsza jego książka: „Obrona i sława Królestwa Polskiego, ozdoba Wielkopolski, cudowna Matka Boska...“ Kraków. 1647.

Gł. utw.: „Magnalia Deiparae...“ Kraków. 1682. Toż po polsku p. t. „Cudotworne dzieła Przenajśw. Boga Rodzicy Panny...“ Kraków. 1683. (Wyd. skrócone p. t. „Opisanie obrazu Boga Rodzicy Panny w kościele borkowskim na Zdzieżu...“ Kalisz. 1766.

Wydał dwa dzieła swego stryja, Tomasza Tretera: „Theatrum virtutum Stanislai Hosii“ (Kraków. 1685) i „De episcopatu et episcopis ecclesiae varmiensis...“ (Kraków. 1685).

Literatura o Macieju Kaźmierzu Treterze.

1. Ks. A. Brandowski: Maciej Kaźmierz Treter, nieznany a wzorowy stylista polski XVII-go wieku. W Poznaniu. 1877. (Odb. z *Warty*).
2. Łukaszewicz: Obraz histor.-statyst. miasta Poznania. 2 t. Poznań. 1838, II.
3. Maciejowski: Piśm. pol. III, 858.

42. KRZYSZTOF ZAWISZA.

K. Stanisław Zawisza na Baksztach, h. Łabędź. Ur. się w Horce (pow. słonimski) z o. Andrzeja, pisarza w. kor., i Aleksandry Konstancji Ogińskiej, kasztelanki trockiej, d. 20 kwietnia 1666 r. Kształcił się w akad. wileńskiej, potym w krakowskiej. W r. 1685 starostą mińskim. W r. 1686 był z Grzymułtowskim w Moskwie. Oż. się z Teresą Tyszkiewiczówną,

krajczanką litewską. Z początku stronnik Sasów, potym przystał do Szwedów; po upadku Leszczyńskiego przerzucił się znowu do Sasów. Wojewoda miński. Piastował trzy razy laskę marszałkowską w r. 1697, 1718 i 1719.

Zm. w r. 1721.

1. „Agnulfus". B. m. i r. (1679). Powieść wierszem.
2. „Propositiones christiano-politicae..." Kraków. 1695.
3. „Księga o męce Pańskiej". (Wierszem? Wyd.?).

„Pamiętniki" jego, obejm. l. 1666—1717, wyd. J. Bartoszewicz. Warszawa. 1862.

Mowy Zawiszy wydano p. t. „Odgłos słodkobrzmiącej melodji..." Warszawa. 1728, i w zbiorze „Mowy sejmowe JOO. i JWW. senatorów i marszałków izby poselskiej..." Warszawa. 1738. (Zawiera same tylko mowy Zawiszy z l. 1685—1726.

(Córka Zawiszy, Marja, napisała powieść prozą: „Aryjamen" (1720); druga córka, Barbara Radziwiłłowa, przełożyła „Dioneę" Loredana).

Literatura o Krzysztofie Zawiszy.

1. J. Bartoszewicz we wstępie do „Pamiętników" (1862).
2. J. Bartoszewicz: Z. K. *Enc. Orgelbr.*
3. Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol. świeckich". (Kraków. 1860). Str. XXIV i XXVIII.
4. Wzmianka u Tarn. Hist. liter. III, 54.

43. KAZIMIERZ ZAWADZKI.

Rogala. Syn Jana, podkomorzego parnawskiego. Kształcił się w kraju i zagranicą. Podkomorzy malborski. Kasztelan chełmiński.

Zm. w r. 1691.

Napisał:

1. „Gloria orbi Sarmatico..." Warszawa. 1670 (opis obioru Michała Wiśniowieckiego na króla).
2. „Tractatus super advertentiam defectuum..." Kraków. 1676. 2 wyd. Warszawa. 1696. 3. Lublin. 1716.
3. „Monita politica". 1676. (?).

4. „Historia arcana seu annalium polonicorum libri VII". Cosmopoli. 1699 (Frankfurt). (Hist. pan. Michała).
5. „Speculum repraesentans anomaliam in capitibus imperii Sarmatici". Warszawa. 1690.

Literatura o Kazimierzu Zawadzkim.

1. Tarnowski: Hist. liter. II (395—6 i 416—17).
2. R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie pol. XVII w. *Przegl. histor.* 1913, I.

44. SAMUEL GRĄDZKI.

Na Grądach. Poch. z Sanockiego. Był synem Wojciecha Grądz., szlachcica chodzącego dzierżawami. Zrazu, jak się zdaje, palestrant; (następ. dworzanin ks. Krzysztofa Radziwiłła, hetmana w. litew., wojew. wileń.?); potym służył w wojsku kwarcianym na Ukrainie. Brał udział w wojnach z Kozakami za Jana Kazimierza. W r. 1655 posłował od króla do Chmielnickiego pod Przeworsk. Później przystał do Szwedów; wreszcie do Rakoczego i uczestniczył w jego wyprawie na Polskę (1655). Został jego sekretarzem, następ. Michała Apafiego, wojew. siedmiogrodz. Oż. był z Zofją Mostowską. Był dysydentem (luter. wyzn.?).

Zm. w Siedmiogrodzie, w r. 1676 (wedł. J. Bartosz.).

Jest autorem książki tępionej, p. t.: „Historia belli cosaco-polonici". Peszt. 1789. (Napis. w r. 1676).

Literatura o Samuelu Grądzkim.

1. Świeżawski w *Złotej przędzy*, t. IV, str. 546.
2. J. Bartoszewicz: Hist. liter. pol. II, str. 44.
3. A. Prochaska: Nieco o Samuelu Grądzkim, autorze „Historia belli cosaco-polonici". *Kwart. histor.* 1906.

45. Autor broszury politycznej, p. t. „Recepta na to, abyśmy się długo w ojczystej ziemi osiedzieli. A. 1682", nieznany. Wyszła z druku bezimiennie, b. m. i r. (prawdop. w r. 1682). Przedruk homograficzny wyszedł w r.? w Krakowie? W broszurze przytoczone są dwie mowy sejmowe z r. 1597: Stanisława Karnkowskiego i Jana Zamojskiego (w całości?). Wydał ją, z rękop. bibl. Braci Czeskich w Lesznie,

ponownie, nie wiedząc o pierwodruku, Plebański w *Bibl. Warsz.* 1887 i w odb. (Warszawa. 1887).

Literatura o „Recepcie".

1. Plebański we wstępie do wyd. z r. 1887.
2. Sawczyński w *Kwart. histor.* 1888, str. 240—245.
3. Tarnowski: Hist. liter. II, 418.

46. JOACHIM PASTORJUSZ (ab *Hirtenberg*).

Ur. w r. 1610 na Śląsku, w W. Głogowie. Lekarz, potym nauczyciel gimn. w Elblągu i Gdańsku. Kanonik chełmiński, warszawski i wrocławski, oficjał gdański. Historjograf króla Władysława IV i Jana Kazimierza. (Mieszczanin śląski; kształcił się zagran., w Lejdzie, zrazu socynianin, potym katolik (od r. 1658), duchowny wkońcu; obdarzony szlachectwem w r. 1662 za panegiryki i dzieła historyczne).

Zm. 26 grudnia 1682 r. w Frauenburgu.

Gł. dzieło: „Florus Polonicus seu Polonicae Historiae Epitome". Lugduni Batavorum. [Lejda]. 1641. 5 wyd. Gdańsk i Frankfurt. 1679.

„Bellum Scythico-Cosacicum". Dantisci. (Gdańsk). 1652. Zwiększone pod innym tytułem: „Historiae Polonicae plenioris partes duae". (1685). Pars prior. Gdańsk. 1680. Pars posterior. 1685.

„Palaestra Nobilium..." Elbingae. 1654.

„Aegis Palladia..." Gdańsk. 1676. Wiersz łac. na cześć Jana III.

Jego wiersze łacińskie: „Joachimi Pastorii de Hirtenberg S. R. Mstis Poloniae de Secretarii Carmina varia latina" znajdują się w „Wirydarzu poet." Trembeckiego (I, 262—73).

Wyd. także akta pokoju Oliwskiego i inne dzieła. Zob. Estr. Bibliogr. XXIV.

Rękopisy dzieł niewyd. w bibl. petersb.

Literatura o Joachimie Pastorjuszu.

1. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
2. Łukaszewicz: Hist. szkół. I, 465—6. (O „Palaestra").
3. T. Grabowski: Liter. arjańska. (465—67).

4. Korzeniowski w *Archiwum do dziejów liter.* XI, 1910, nr. 246 (z powodu rękopisu petersb. z jego dziełami i korespondencją).
5. K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. (w „Pismach liter." Kraków. 1913. Str. 104—108).

Zob. Brücknera wzmiankę we wstępie do „Wiryd. poet." II, XXXI i Dod. 390—391.

47. JAKÓB MICHAŁOWSKI.

Szczegóły życia nieznane. Syn Melchiora. Jako dworzanin Jana Kazimierza odbył kampanję berestecką. Był wojskim lubelskim, a później kasztelanem bieckim (ok. 1660). Słynął w Polsce jako bibliofil (Zob. W. Kochowskiego: „Biblioteka W. IMP. Jakuba na Michałowie Michałowskiego").

Kiedy się urodził i umarł niewiadomo.

Sporządził ważny zbiór aktów, listów i relacji (dyjarjuszów, traktatów pokoj., uniwersałów, mów, wierszy (m. i. Sumarjusz H. Morsztyna), paszkwilów i t. p.), głównie z czasów wojen kozackich za Jana Kazimierza. Część ich tylko wydał Helcel p. t. „Jakuba Michałowskiego... Księga pamiętnicza..." W Krakowie. 1864. Zbiór przechowuje się w całości w archiwum rodzinnym Michałowskich w Dobrzechowie w Galicji.

Wśród dokumentów niewydanych znajdują się: dyjarjusz wyprawy Berestеckiej i dyjarjusz transakcji Białocerkiewskiej, wedł. Czermaka pióra niewątpliwie Michałowskiego.

Helcel w przedmowie do „Księgi pamiętniczej".
Czermak: „Przyczynki do dziejów XVII w. z archiwów prywatnych" (w „Studja historyczne". Kraków. 1901. Przedtym w *Kwart. histor.* 1897).

48. PAWEŁ POTOCKI.

Był synem Stefana, wojew. bracł. Kiedy i gdzie się urodził, niewiadomo. Kształcił się w kraju i zagranicą (gdzie?). Za Jana Kazimierza brał udział w bojach. W r. 1655 wzięty do niewoli, przesiedział jeńcem w Moskwie lat 13-cie (1655—1669). Tu ożenił się poraz drugi (1-wsza żona Jarmolińska),

z wyswataną sobie przez cara Aleksego Eleonorą Sałtykowową. Wrócił do Polski na mocy traktatu Andruszowskiego. Został kasztelanem kamienieckim i posłował do papieża.

Zm. w r. 1674.

1. „Exercitationes oratoriae... lucubratae in secessu Patavino". Venetiis. 1642.

2. „Historico-politicus sive Questiones historicae et civiles. Ex Libris III T. Livii... concinnatae". Kraków. 1646. Toż, Gdańsk. 1670.

3. „Moschovia sive Brevis Narratio de moribus Magnae Russorum Monarchiae..." Gdańsk. 1670.

4. „Saeculum Bellatorum et Togatorum seu Centuria elogiorum clarissimorum virorum Polonorum et Lithuanorum". Kraków. 1702 (data wyd. 1670 w *Enc. Orgelbr.* mylna wedł. Estr.).

Wyd. zbior. „Opera omnia..." Warszawa. 1747. (Staraniem J. A. Załuskiego).

Literatura o Pawle Potockim.

1. Jemiołowski o P. w „Pamiętnikach".
2. J. Bartoszewicz: Mik. Jemiołowski jako historyk. (Dzieła. VIII). (Zob. też jego Hist. liter. II, 44—45).

49. MARCIN RADYMIŃSKI.

Ur. w r. 1610 w Samborze. Kształcił się w akad. krak.; w r. 1634 dr. fil. Dalsze studja odbył zagranicą. Powróciwszy do kraju, został prof. akademji krak.

Zm. w r. 1664, w Krakowie.

Historjograf akademji krakowskiej.

Prace Radymiń., dziejów akad. dotyczące, w rękop.:

1. „Fastorum Studii Generalis Almae Acad. Crac." (7 t.).

2. „Annales Almae Acad. Crac."

3. „Academia controversa..." (Historja sporu akademji z jezuitami).

4. „Ara gratiarum..."

Drukiem ogł: „Rationes quod non expediat novam academiam Leopoli P. P. Soc. Jesu erigere..." B. m. i r.

Wydał nadto podobno pod cudzym imieniem w jęz. pol. kilka dzieł teologiczno-ascetycznych, oraz „O rzeczy menniczej".

Literatura o Marcinie Radymińskim.

1. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kraków. 1840.
2. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

50. STANISŁAW TEMBERSKI.

Ur. prawdop. pom. 1610—1620 r. (gdzie, niewiadomo). O rodzicach nic nie wiemy. Ok. r. 1630—33 wstąpił do akademji krak., na wydz. artium; w r. 1635 bakałarzem i rozpoczął wykłady; w r. 1640 magistrem i dr. fil. i został profesorem. W r. 1641 wstąpił do uniw. w Padwie, na wydz. prawny. W r. 1643 wrócił do Krakowa i wykładał w akad. (głównie Arystotelesa) do r. 1657. W r. 1646 został księdzem; w r. 1648 kanonikiem. W r. 1657 wyjechał do Przemyśla; w r. 1658 kanonikiem przemyskim. (Z wyj. dwulecia 1648—50, przebywał stale w Krakowie).

Zm. prawdop. w r. 1679.

Ogł. drukiem 17-cie dziełek, w latach 1636—70, treści przeważnie panegirycznej, z wyj. dwu pol., w jęz. łaciń.

Pierwszy utw. druk. Temberskiego: „Epitalamion albo Godyniec... na wesele IMP. Franciszka Hieronima z Leżenic Gostomskiego i IMPanny Marjanny z Gębic Gębickiej". Kraków. 1636. (Wierszem).

Jako (3-ci) historjograf akad. krak. pisał roczniki. Część ich, z rękop. kórnickiego, wyd. Czermak, p. t. „St. Temberskiego Roczniki 1647—1656" (Stanislai Temberski Annales 1647—1656) w t. XVI *Script. rerum polonic.* Kraków. 1897.

W rękop. pozostały: „Annales" z l. 1667—1672 (w bibl. Jag.); rękopis roczn. z l. 1657—1666 zaginął.

Literatura o Stanisławie Temberskim.

1. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kraków. 1840. Str. 62—65.
2. Czermak we wstępie do wyd. z r. 1897 „Roczników".

3. Korzon o „Annales“ Temberskiego w ocenie wyd. Czermaka. *Kwart histor.* 1898, str. 937—946. Przedruk. w Pismach pomniej.
4. Bobrzyński: Z Roczników Stan. Tember. *Księga pam. uniw. lwow. ku uczcz. uniw. krak.* 1900.

51. STANISŁAW JÓZEF BIEŻANOWSKI.

Historjograf uniwersytetu Jagiell. Ur. we Lwowie, w roku 1628. Kształcił się w akad. krak. W r. 1655 dr. fil. W r. 1666 prof. wymowy w akad. krak. aż do zgonu.

Zm. 10 listop. 1693 r.

W r. 1689 wezwany został do kontynuowania „Roczników“ Uniw. Jagiell. Najważniejsze to dzieło Bieżanowskiego, p. n. „Annalium fundationis Petricianae ab an. Chr. 1666 usque ad an. 1688 synoptice collecta“, przechowuje się w rękop. w Ossolineum. Tylko rocznik 1683 wyd. Franc. Majchrowicz p. t. „Historia anni 1683 ex Annalibus St. J. Bieżanowski excerpta, ex codice Ossolinensi nunc primum edidit Majchrowicz Fr.“ w *Jahresbericht des II Gymn. in Lemberg.* 1884.

Pisał też Bieżanowski po łacinie poezje: a) „Oraculum parthenium Virginis Deiparae“. 1668 (kilka wyd.); b) „Messis Liliorum quinaria“. 1688; c) „Hecatombaea scuto regali sacra“ (Kraaów. 1676).

Napisał podobno 150 panegiryków królów, kanclerzów, rektorów, akademików i innych zasłużonych mężów polskich. „Biblioteka Jagiellońska ma posiadać 136 jego panegiryków, między którymi jest ledwo 10 polskich“ (K. M. Górski). (Zob. Estr.). Zob. pod W. Bartochowski.

„Rozkoszny związek małżeński przy akcie weselnym Wojciecha Sleszkowskiego... i Anny Mucharskiej...“ (Kraków. 1654). Wierszem. Wyj. u Juszyń.

Literatura o Stanisławie Józefie Bieżanowskim.

1. Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak.
2. Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I.
3. J. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kraków. 1840. Str. 66—69 i 84—98.
4. Art. w *Przyj. ludu* (leszn.).
5. Łętowski: Katalog biskupów... II.
6. Batowski: Opis rękopisów bibl. Ossol. Lwów. 1844.

7. Art. w *Enc. Orgelbr.*
8. E. Kierski: St. J. B. *Tyg. Ilustr.* 1864, II.
9. Mecherzyński: Rękopis Bieżanowskiego, historjografa Akad. Krak. z XVII w. *Bibl. Warsz.* 1870, I.
10. Fr. Jaworski: Lwów stary i wczorajszy. Lwów. 1910. Str. 263—269.
11. K. M. Górski: „Król Jan III w poezji pol. XVII w.“ („Prace literackie“. 1913. Str. 108—113).

52. WOJCIECH BARTOCHOWSKI.

Wielkopolanin. Ur. się 4 paźdz. 1640 r. W r. 1660 wstąpił do zakonu jezuitów. Teologję studjował w Rzymie. Powróciwszy do kraju wykładał teologję po kolegjach jez. Przez czas jakiś był rektorem kolegjum w Bydgoszczu.

Zm. 26 września 1708 r. w Krakowie.

Jest autorem głośnego i za arcydzieło w swoim czasie uważanego panegiryku (prozą) na cześć Jana III, p. t. „Fulmen Orientis...“ Kalisz. 1684. (Przedruk. w jego „Panegyres regiae olim Joanni III... post victorias Othomanicas scriptae et dicatae“. Poznań. 1737 i w Daneykowicza „Suada latina“ (1747). Od ogłoszenia tego panegiryku poczyna się, wedł. Bentkowskiego (I, 171), rozrost panegiryzmu w Polsce. Przeczy temu ks. Załęski („Czy jezuici zgubili Polskę“, str. 244—5) dowodząc, że ojcem panegiryków był właściwie nie jezuita Bartochowski, lecz akademik Stanisław Bieżanowski, autor przeszło 150 panegiryków.

Literatura o Wojciechu Bartochowskim.

1. Konarski: De emendandis eloquentiae vitiis. Warszawa. 1741.
2. K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma literackie“, str. 141—2).

53. JAN KAZIMIERZ WOYSZNAROWICZ.

Dr. teol., sekretarz królewski; potym kanclerz dyjecezji wileńskiej i proboszcz ejszmontowski. Kanonik wileński.

Zm. ok. r. 1680.

Szczegóły życia nieznane.

Oprócz kazań okolicznościowych i innych dziełek, pojedyńczo ogłoszonych (w l. 1645—55), wyd. zbiór mów okolicznościowych, p. t.

„Orator polityczny...“ Kraków. 1648. 2 wyd. Kraków. 1677.

Dwa zbiory kazań: a) „Dom mądrości...“ Antwerpja. 1667; b) „Arsenał miłosierdzia...“ Paryż. 1668.

Literatura o Janie Kazimierzu Woysznarowiczu.

1. Maciejowski: Piśm. pol. III, 851—3.
2. Małecki: wstęp do „Wyboru mów staropol. świeckich“. Kraków. 1860.

54. JAN KWIATKIEWICZ.

Ur. się w r. 1630, w Małopolsce. Ok. r. 1645 wstąpił do zakonu jezuitów. Był przez długie lata nauczycielem wymowy i poezji w kolegjach jez. Był rektorem kolegjów jarosławskiego sandomierskiego.

Zm. 23 marca 1703 r. w Krakowie.

Napisał ok. 40-tu dziełek z zakresu teologji, wymowy i poezji, po łac. i po pol. M. in.:

a) „Suada civilis...“ Lublin. 1652. Kilka wydań. (2-a kolońskie).

b) „Phoenix rhetorum...“ Kraków. 1672. (Kilka wydań).

c) „Eloquentia reconditior...“ Poznań. 1689.

d) „Laurus prodroma ad coronam...“ B. m. 1674. Bezim. (Poemat na cześć Jana Sobieskiego).

Literatura o Janie Kwiatkiewiczu.

1. Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus.
2. Mecherzyński: Hist. wym. III, str. 383—390.
3. K. M Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma liter.“ 1913, str. 78—80).
4. Załęski: Jezuici w Polsce. III, cz. 2. Str. 1110—11, 1163—4.
5. Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.* 1908

55. TEOFIL RUTKA.

Ur. się na Rusi, w Kijowskiem. Jezuita. Nauczał w kolegjach jez. w Kaliszu, Poznaniu, Sandomierzu, Lublinie, Lwowie i Łucku. Był w Lorecie penitencjarzem polskim, w Konstantynopolu misjonarzem. Przez l. 23 przebywał na dworze kasztel. krak. i hetm. w. kor. Stan. Jabłonowskiego.

Zm. 18 maja 1700 r., we Lwowie.

Z licznych dzieł jego łac. i pol., druk. i rękop., które wymienia Brown, na uwagę zasługują m. i. polemiczne:

a) „Zgoda wschodnia prawosławnej cerkwi z rzymskim kościołem“. 1678.

b) „Kamień przeciwko kamieniowi, to jest refutacja Kamienia...“ Lublin. 1690. (Przeciwko piśmie Piotra Mohiły).

c) „Trybunał Ojców św. greckich...“ Lwów. 1692.

d) „Goljat swoim mieczem porażony...“ Lublin. 1689. (Wyj. u Wiszn. Hist. liter. VIII, 381).

Literatura o Teofilu Rutce.

1. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. IV.
2. Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 283, 372, 381, 396.
3. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
4. Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. Str. 352—355.
5. Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896.

56. JAKÓB KAZIMIERZ HAUR.

Poch. ze szlachty kurlandzkiej, osiadłej w woj. chełmińskim. Ur. 1632 r. z m. Petardówny z Gracu. Kształcił się w akad. Jagiell. i zagranicą. Powróciwszy do kraju, osiadł na wsi; był przez l. 30 ekonomem w ekonomji samborskiej, administratorem karbarji wielickiej i bocheńskiej, komisarzem skarbowym do rachunków; zarządzał także dobrami Andrzeja Morsztyna; tytułował się baronem i sekretarzem królewskim. Mając l. 75 ożenił się powtórnie z Izabellą Bielską.

Zm. w r. 1709.

Gł. dzieło:

„Oekonomika ziemiańska generalna“. Kraków. 1675. 2 wyd. t. 1679. 3 wyd. t. 1693 i kilka wydań w XVIII w.

W rękop. zostawił (w bibl. uniw. warsz.) wierszem: „Mercurius polski z dobremi nowinami, wierszem opisany“ (1702).

Literatura o Jakóbie Kazimierzu Haurze.

1. Sobieszczański: Haur J. K. *Enc. Orgelbr.*, t. XI (1862).
2. Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XVII w. Lwów. 1897.

57. KRZYSZTOF HARTKNOCH.

Ur. w r. 1644 we wsi Jabłonce, w Prusach książ., z o. Stefana, ślusarza. Kształcił się w uniw. w Królewcu. W r. 1665—1667 był rektorem szkoły ewangielickiej w Wilnie. W l. 1667—1678 przebywał w Gdańsku. Od r. 1678 nauczycielem gimnazjum w Toruniu.

Zm. 3 stycznia 1687 r. w Toruniu.

Z dzieł najważniejsze:

„Respublica Polonica, duobus libris illustrata". Frankfurt i Lipsk. (Jena). 1678. Wyd. 2. p. t. „De Republica Polonica libri duo..." t. 1687. Wyd. 3. Lipsk. 1698.

Literatura o Krzysztofie Hartknochu.

1. Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
2. Art. w *Tyg. Ilustr.* 1861.

58. FRANCISZEK MENIŃSKI. *(Mesgnien).*

Orjentalista i gramatyk polski. Ur. 1623 w Lotaryngji. Kształcił się w Rzymie, skąd przybył do Polski i z poselstwem wysłany był do Konstantynopola (1652); wydoskonaliwszy się w jęz. wschodnich, wrócił do Polski, a w r. 1661 osiadł w Wiedniu i uzyskał przy dworze cesarza stanowisko pierwszego tłumacza języków wschodnich. W r. 1669 odbył, już jako „kawaler jerozolimski", podróż do Jerozolimy. Przez Jana III wyniesiony do zaszczytu szlachectwa polskiego (1680, do swego nazwiska franc. dołączał polskie). Zm. w. r. 1698, w Wiedniu. Zdobył rozgłos wszechświatowy przez swój słownik olbrzymi języków wschodnich:

„Thesaurus linguarum orientalium turcicae, arabicae, persicae..." (Wiedeń. 1680, 3 t.) (zestawienie z jęz. niem., franc., włosk. i polskim). W wyd. 2 z r. 1780 (wied.) opuszczono jęz. pol. Do 1 wyd. dołączono gramatykę turecką (i osobno. Wiedeń. 1680; wyd. 2-gie 1756). Uzupełn.

słownika wyszło p. t. „Complementum Thesauri..." (Wiedeń. 1687).

Gł. dla nas pracą Menińskiego pozostanie jego gramatyka polska: „Francisci Mesgnien Lotharingi Grammatica seu institutio polonicae linguae..." Gdańsk. 1749. (Wyd. 2...).

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*
Appel w *W. Enc. ilustr.*

TABLICA CHRONOLOGICZNA

do dziejów literatury i oświaty w Polsce w okresie X—XVII w. [1]).

Wiek X.

966. Przyjęcie chrześcjaństwa.
Benedyktyni zakładają pierwsze szkoły.
Rocznik wielkopolski.

Wiek XI.

„Passio S. Adalberti martyris".

Wiek XII.

1109—1113. Kronika Gallusa.
1122—1136. Rocznik świętokrzyski — Jakóba ze Żnina.
List bisk. Mateusza Cholewy do św. Bernarda.
1136. Bulla Inocentego II.

Wiek XIII.

Ok. 1206. Kronika Kadłubka.
1223. W. Kadłubek †.

[1]) Uwzględnione tu są tylko fakty najważniejsze lub najcharakterystyczniejsze.

Rocznik krakowski.
„Vita S. Stanislai".
„Vita S. Hedvigis".
„Vita S. Salomeae".
Kronika Dzierzwy.
Kronika Marcina Polaka.
Podróż Benedykta Polaka.
„Perspectiva" Witelona.
Pieśni łacińskie o św. Stanisławie.
Modlitwy codzienne — najdawn. zabytek piśm. pol.

} Zabytki powstałe w ciągu w. XIII-go.

Wiek XIV.

Kronika Wielkopolska.
1347. Statut Wiślicki.
1364. Założenie Akademji Krakowskiej.
Pieśń o Albercie wójcie krakowskim.
„Antigameratus" Frowina.
„Metrificale" Marka z Opatowca.
Poematy (łac.) Mikołaja z Poznania.
Kronika Janka z Czarnkowa.
„Kazania Świętokrzyskie".
„Pieśń Bogurodzica".
„Psałterz Florjański".
„Kazania Gnieźnieńskie".
„Żywot św. Błażeja".

} Zabytki powstałe w ciągu w. XIV-go.

Wiek XV.

1400. Reorganizacja Akademji Krakowskiej.
1404. „De squaloribus curiae romanae" Mateusza z Krakowa.
1405. „Linea salutis" Hieronima z Pragi.
1410. Mateusz z Krakowa †.
1415. „Tractatus de potestate papae et imperatoris" Pawła Włodkowica.
1418. „Tractatus de ordine Cruciferorum" Pawła Włodkowica.
Ok. 1420. Pamflet na królową Elżbietę Stanisława Ciołka.
— Wiersz o bitwie pod Grunwaldem.
(1430). „Tractatus de sacramentis" Mikołaja z Błonia.
Ok. 1430—40. Utwory poetyckie Adama Świnki.

1433. Wykłady o Bukolikach Wergiljusza w Akad. Krak. Grzegorza z Sanoka.
Ok. 1436. Traktat o wyższości soboru nad papieżem Tomasza ze Strzempina.
1437. Stan. Ciołek †.
1440. Mowa powitalna na cześć poselstwa soboru bazylejskiego Jana z Ludziska.
— Hieronim z Pragi †.
Ok. 1445. Traktat o ortografji polskiej Parkosza.
1448. Oracja Mik. Lasockiego do pap. Mikołaja V.
— „Banderia Prutenorum“ Długosza.
Ok. 1449. Pieśń o Wiklefie Jędrzeja Gałki z Dobczyna.
1450. M. Lasocki †.
1455. Zbigniew Oleśnicki †.
1455—1480. Długosz pisze Historję polską.
1460—1466. Dyjalog o Zbign. Oleśnickim.
Ok. 1460. Marcin z Żórawicy †.
Ok. 1465. Początki drukarstwa w Krakowie.
1470—1471. „Fannietum“ Kallimacha.
1472. Jan Dąbrówka †.
Ok. 1474. Pierwszy znany druk krakowski (Kalendarz na rok 1474).
— Drugi druk krakowski („Explanatio in Psalterium“ — Turrecrematy).
Ok. 1475. „Monumentum“ Ostroroga.
1477. Grzegorz z Sanoka †.
Ok. 1478. „De vita et moribus Gregorii Sanocensis“ Kallimacha.
1480. Jan Długosz †.
1488. „Pieśń o Bożym umęczeniu“ Ładysława z Gielniowa.
1489—91. Celtes w Krakowie. „Sodalitas Vistulana“.
Ok. 1491. Ukazują się w Krakowie pierwsze druki starosłowiańskie.
1493. Marcin z Olkusza Starszy †.
1495. Wojciech z Brudzewa †.
1496. Kallimach †.
— Modus epistolandi Jana Ursina.

„Biblja Królowej Zofji“.
Psałterz Puławski“.
„Modlitewnik Nawojki“.
} Zabytki powstałe w ciągu w. XV-go.

„Godzinki Wacława“.
„Legienda o św. Aleksym“.
Pieśni Maryjne.
„Hymn o Duchu Świętym“.
„Dyjalog mistrza ze śmiercią“.
„Skarga umierającego“.
„Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego“.
„Pieśń o chlebowym stole“.
Przekłady Statutów Wiślickiego i Mazowieckiego.
Przekłady Ortyli Magdeburskich.
„Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa“.
„Historja Trzech Króli“.
„Historja Aleksandra Wielkiego“.
} Zabytki powstałe w ciągu w. XV-go.

Wiek XVI.

Ok. 1501. Pamiętniki Janczara.
1501. „Elucidarius errorum ritus Ruthenici“ Jana Sakrana.
— „Quaestiones librorum de anima“ Jana z Głogowa.
— Jan Ostroróg †.
1502. „De institutione regii pueri“.
1504. „Opusculum de arte memorativa“ Jana z Dobczyc.
1505. Ładysław z Gielniowa †.

[1506—1548 panowanie Zygmunta I].

1506. Pierwodruk pieśni Bogurodzica [1]).
1507. Jan z Głogowa †.
— Jan z Dobczyc †.
1512. Epitalamia na zaślubiny Zygmunta z Barbarą Pawła z Krosna, Krzyckiego i Dantyszka.
— Opis peregrynacji Anzelma Polaka do Ziemi Św.
Ok. 1514. „Ogródek duszny“ Biernata z Lublina.
1514. „Powieść o papieżu Urbanie“.
1516. „Bellum Prutenum“ Jana z Wiślicy.
— (1519). Założenie szkoły Lubrańskiego w Poznaniu.

[1]) Chronologja najdawniejszych druków polskich z lat 1506—1543 podana na str. 121—122.

1517. „Tractatus de duabus Sarmatiis“ Miechowity.
— Paweł z Krosna †.
1517—18. „Żywot Pana Jezu Krysta“ Opecia.
1518. „Ortographia“ Zaborowskiego.
— „Oratio ad Caesarem Maximilianum“ Erazma Ciołka.
1519. „Chronica Polonorum“ Miechowity.
1520. Michał z Bystrzykowa †.
1521. Rozmowy Salomona z Marchołtem Jana z Koszyczek.
— Wydanie Kroniki Miechowity cenzurowane.
1522. „Eklezjastes“ Hieronima z Wielunia.
Ok. 1522. Ezop Biernata z Lublina.
1523. „Carmen de statura... bisontis“ Hussowskiego.
— M. Miechowita †.
1530. „De nostrorum temporum calamitatibus“ Dantyszka.
1532. Psałterz Wietora.
1533. Psalm 113 Reja (?)
1534. Herbarz czyli Zielnik Falimirza.
— Michał z Wrocławia †.
1535. „Gadki“ Andrzeja z Kobylina.
— „Żywoty filozofów“ Marcina Bielskiego.
— „Dialogus de Asiana diaeta“ (Łaskiego i Odrowąża).
— Bernat Wapowski †.
1537. Andrzej Krzycki †.
1538. „Jonas propheta“ Dantyszka.
— „Querela Reipublicae Regni Pol.“ Janickiego.
1539—1551. Wykłady Maryckiego w Akad. Krak.
— „Zołtarz Dawidów“ Wróbla.
1540. Marcin z Olkusza Młodszy †.
1542. „Tristium liber I“ Janickiego.
1543. „De revolutionibus orbium coelestium“ Kopernika.
— Mikołaj Kopernik †.
— „Fidelis subditus“ Orzechowskiego.
— Klem. Janicki †.
— „De poena homicidii“ Modrzewskiego.
— Turcyki Orzechowskiego.
— „Książki o ruszeniu Ziemi pol. przeciw Turkowi“ Orzechowskiego.
— „Krótka rozprawa“ Reja.
— „Catechismus“ Reja

1544. Jan Kochanowski wstępuje do Akademji Krakowskiej
— „Wyznanie wiary chrześcj.“ Seklucjana.
1545. „Żywot Józefów“ Reja.
— „Napomnienie polskie ku zgodzie“ St. Łaskiego.
Ok. 1546. Psałterz Dawidów Reja.
1547. „Catechismus“ Seklucjana.
— „Pieśni Duchowne“ Seklucjana.

[1548—1572. Panow. Zygmunta Augusta].

1548. J. Dantyszek †.
1549. Chwalczewskiego przekład Kroniki Miechowity.
— „Kupiec“ Reja.
— Stan. Łaski †.
— „Rozmowa pielgrzyma z gospodarzem“ Stan. ze Szczodrkowic.
1550. Historja Aleksandra Macedońskiego.
1551. „Kronika wszystkiego świata“ M. Bielskiego.
— (-52). Testament Nowy (i Ortografja) Murzynowskiego.
— „De republica emendanda“ Modrzewskiego wydanie krak. cenzurowane.
— (-84). „Mnich“ Kromera.
— „Historja o Franciszku Spierze“.
— „De scholis seu academiis“ Maryckiego.
1552. „Tragiedja żebracza“.
1553. „Leges seu statuta“ Przyłuskiego.
— „Rozmowy“ Wita Korczewskiego.
— „Confessio fidei“ Hozjusza.
— „Proroctwo Hozeasza“ Reja.
1554. „De republ. emend.“ Modrzewskiego wydanie zupełne (bazylejskie).
— Bern. Wojewódka †.
1555. „De origine et rebus gestis Polonorum“ Kromera.
— „Ars sphygmica“ Strusia.
1556. „In sacrosancti Evangelii“ Trzycieskiego.
1557. Postylla Reja.
— „Komedja Justyna i Konstancjej“ M. Bielskiego.
— Statuta Herburta.
1558. „Wizerunk“ Reja.
— „De expresso Dei verbo“ Hozjusza

1558. „Pieśń o potopie“ J. Kochanowskiego.
— „Książki o wychowaniu dzieci“ Glicnera.
— „Consilium rationis bellicae“ Tarnowskiego.
— „Psałterz Dawidów“ Lubelczyka.
1560. „Obrona nauki prawdziwej chrześcj.“ Krowickiego.
— Jan Łaski †.
1561. Biblja Leopolity.
— Fragmenta Cycerona Nideckiego.
— Dysputa Herbesta z Górskim.
— Jan Tarnowski †.
— „O śmierci J. Tarnowskiego“ Kochanowskiego.
1562. „Zwierzyniec“ Reja.
— „Chimaera“ Orzechowskiego.
1563. „Dialectica“ Górskiego.
— „Dyjalog około egzekucji“ Orzechowskiego.
— Biblja Brzeska.
— „De senatu romano“ Zamojskiego.
1564. „Quincunx“ Orzechowskiego.
— „Zgoda“ } J. Kochanowskiego.
— „Satyr“ }
— „Zuzanna“ }
— „Czego chcesz od nas Panie“ }
— „Rozmowa Polaka z Litwinem“ Rotunda.
— „Proteus abo Odmieniec“.
— „Lexicon latino-polonicum“ Mączyńskiego.
— Hozjusz sprowadza do Polski jezuitów.
1565. „Apocalypsis“ Reja.
— „Ziemianin“ Orzechowskiego.
— Założ. pierwszego kolegjum jezuickiego w Polsce (w Brunsberdze).
1566. „Dworzanin“ Gornickiego.
— „Szachy“ Kochanowskiego.
— „Gieometrja“ Grzebskiego.
— St. Orzechowski †.
1567. Jan Malecki †.
1568. „Zwierciadło“ (Żywot człow. poczc.) Reja.
— Gramatyka Statorjusza.
— Katechizm trydencki Kuczborskiego.
— Józef Struś †.

1568. „Herbarz“ Siennika.
— „Historja która się stała w Landzie“.
— „De optimo senatore“ Goślickiego.
1569. Mikoł. Rej †.
— „Sprawa rycerska“ Bielskiego.
— „Proporzec“ Kochanowskiego.
Ok. 1570. Rzeczpospolita Babińska założ.
1570. Założenie kolegjum jezuickiego w Wilnie.
— „Historja o książęciu finlandzkim“ (Kromera).
1572. Biblja Budnego.
— „De libertate politica“ Wolana.
— Frycz Modrzewski †.
— Stan. Górski †.
— Jan Leopolita †.
— „Wenecja“ (Warszewickiego).
1573. M. Krowicki †.
— Postylla Wujka.
1574. Szym. Marycki †.
— „Goniec cnoty“ Strykowskiego.
1575. „Panosza“ Paprockiego.
— „Rozmowy chrystjańskie“ Czechowica.
— Marcin Bielski †.
— Piotr z Goniądza †.

[1576—1586. Panow. Stefana Batorego].

1576. „Koło rycerskie“ Paprockiego.
1577. „O poprawie Rzptej“ Modrzew. w przekł. Bazylika.
— „O jedności Kościoła Bożego“ Skargi.
— „Polonia“ Kromera.
1578. Założenie akademji jezuickiej w Wilnie.
— „Odprawa posłów greckich“ Kochanowskiego przedstawiona w Ujazdowie (12 stycz.).
— „Epistolae illustrium virorum“ Karnkowskiego.
— „Dryas Zamchana“ Kochanowskiego.
— Kancjonał Artomjusza.
— „Sarmatiae Europeae descriptio“ Strykowskiego.
— „Psałterz Dawidów“ Kochanowskiego.
1579. „Żywoty Świętych“ Skargi.
— „Aratus“ Kochanowskiego.

1579. Stan. Hozjusz †.
1580. „Treny“ Kochanowskiego.
— „Lyricorum libellus“ Kochanowskiego.
— „Pieśni trzy“ Kochanowskiego.
— „De expugnatione Polottei“ Kochanowskiego.
— Melodje na Psałterz“ Mik. Gomółki.
— Postylla Grzegorza z Żarnowca.
— Biblja Ostrogska.
1581. „Przymiot“ W. Oczki.
— Sęp Szarzyński †.
1582. Kronika litewska Strykowskiego.
1583. „Epinicion“ Kochanowskiego.
— „Epithalamion“ Kochanowskiego.
— „Jezda do Moskwy“ Kochanowskiego.
1584. „Fraszki“ Kochanowskiego.
— „Epitalamjum na wesele K. Radziwiłła“ Kochanowskiego
— „Elegiarum libri IV“ i „Foricoenia“ Kochanowskiego.
— Jan Kochanowski †.
— „De bello Moscovitico“ Heidensteina.
— „Myślistwo ptasze“ Cygańskiego.
— Popis improwizatorski Niegoszewskiego w Wenecji.
— „Roxolania“ Klonowica.
— „Herby rycerstwa polskiego“ Paprockiego.
— A. Trzycieski †.
— Wprowadzenie do Polski kalendarza Gregorjańskiego.
1585. „Threnodia“ na śmierć Kochanowskiego Trzycieskiego.
— „Żale nagrobne“ Klonowica.
— „Jan Kochanowski“ (1 zbiorowe wyd. dzieł Kochan.).
— „Przestroga pastyrska“ Reszki.
— „Harfa duchowna“ Laterny.
— Jakób Górski †.
1586. „Sen majowy“ M. Bielskiego.
— „Sejm niewieści“ M. Bielskiego.
— „Fraszki“ Pudłowskiego.
— M. Białobrzeski †.

[1587—1632. Panow. Zygmunta III].

1587. „Victoria deorum“ Klonowica.
— „Rozmowa nowych proroków“ Bielskiego.

1587. „Wróżki“ Kochanowskiego.
— „Castus Joseph“ Szymonowica.
— „Stanislai Hosii vita“ Reszki.
— A. Patrycy Nidecki †.
1588. „Pieśń nowa“ Joach. Bielskiego.
— „Carmina“ J. Bielskiego.
— „Hołubek“ Grochowskiego.
— „Gospodarstwo“ Gostomskiego.
— „Flagellum livoris“ Szymonowica.
1589. „Aelinopaean“ Szymonowica.
— „Troas“ (z Seneki) Gornickiego.
— „O Czechu i Lechu“ Kochanowskiego.
— M. Kromer †.
1590. „Fragmenta“ Kochanowskiego.
— „Droga pewna“ Wereszczyńskiego.
— „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima“.
— Eneida przekł. Jędrzeja Kochanowskiego.
— „Rymy duchowne“ Grabowieckiego.
— „Wyprawa plebańska“.
1593. „Rzecz o dobrodziejstwach“ (z Seneki) Gornickiego.
— „Gęśli różnorymne“ Jana Rybińskiego.
— Nowy Testament Wujka.
— Stan. Sokołowski †.
— Ben. Herbest †.
1594. „Nowy karakter“.
— „Epistolarum liber unus“ Reszki.
1595. „Proposicia“ Powodowskiego.
— Założenie Akademji Zamojskiej.
— „Flis“ Klonowica.
— „Kazania na niedziele i święta“ Skargi.
— „Spitamegeranomachia“ Kmity.
1596. „Albertus z wojny“.
— „Polska Niżna“ Grabowskiego.
— „Egzorbitancje“ Karnkowskiego.
1597. Kronika polska J. Bielskiego.
— „Potrójny“ (z Plauta) Cieklińskiego.
— „Synod Brzeski“ Skargi.
— „Apokrisis“ Filaleta.
— „Droga do Szwecji“ A. Zbylitowskiego.

1597. „Żywot slachcica we wsi“ A. Zbylitowskiego.
— „Pożar“ Klonowica.
— „Kazania sejmowe“ Skargi.
— Jak. Wujek †.
1598. „De optimo statu libertatis“ Warszewickiego.
— „Psalmy“ M. Rybińskiego.
— Swięt. Orzelski †.
1599. Biblja Wujka.
— Joachim Bielski †.
— J. Wereszczyński †.
1600. „Babie koło“ Grochowskiego.
— Stan. Reszka †.
— „Worek Judaszów“ Klonowica.
— „Wieśniak“ A. Zbylitowskiego.
— „Dydo“ Pudłowskiego.
Ok. 1600. W. Oczko †.

Wiek XVII.

1601. „Rytmy“ Sępa Szarzyńskiego.
— „Oeconomia“ Arystotelesa Seb. Petrycego.
— „Hierosolimitana peregrinatio“ Radziwiłła Sierotki.
1602. S. F. Klonowic †.
— Założenie szkoły arjańskiej w Rakowie.
1603. Łuk. Gornicki †.
— K. Warszewicki †.
— J. D. Solikowski †.
— E. Glicner †.
— Stan. Karnkowski †.
1604. „Tragiedja o polskim Scylorusie“ Jurkowskiego.
— P. Ciekliński †.
— Faust Socyn † w Lucławicach.
1605. „Polityka“ Arystotelesa Seb. Petrycego.
— „Schadzka ziemiańska“ P. Zbylitowskiego.
— Katechizm Rakowski.
1606. „Poselstwo z Dzikich pól“ Jurkowskiego.
— „Światowa rozkosz“ Hier. Morsztyna.
1607. „Wirydarz“ Grochowskiego.
— „Wiersze i insze pisma co przebrańsze“ Grochowskiego.
— „Cenzor obyczajów“ Januszowskiego.

1607. Wawrz. Goślicki †.
— (ok.) Gulistan w przekł. S. Otwinowskiego
1608. „Setnik przypowieści“ Błażewskiego.
1609. „Horatius“ Seb. Petrycego.
— 3-cie wydanie poezji Grochowskiego.
— „Wzywanie do pokuty“ Skargi.
— M. Gomółka †.
1610. „Toruńskie nocy“ Grochowskiego.
— „Pamiątka krwawej ofiary“ Rożniatowskiego.
— Andrzej Wolan †
— „Lament“ Ortologa.
1611. Tomasz a Kempis w przekł. Grochowskiego.
— „Annales“ Orzechowskiego.
— „Początek i progres Wojny Moskiewskiej“ Żółkiewskiego
— Błażowskiego przekład Historji Kromera.
— Paszkowskiego przekł. Opisu Sarmacji Strykowskiego.
— S. Syreński †.
1612. 1-wsze wyd. Kroniki Kadłubka (dobromilskie).
— Piotr Skarga †.
— „Herkules“ J. S. Herburta.
— Stan. Grochowski †.
— „Peregrynacja Maćkowa“.
— „Zbiór rytmów“ Miaskowskiego.
— „Monita secreta Soc. Jesu“.
— „Peregrynacja dziadowska“.
1613. M. Czechowic †.
— H. Powodowski †.
— „Zielnik“ Syreńskiego.
— „Wzór rzptej rządnej“ Januszowskiego.
— J. Januszowski †.
1614. Sielanki Szymonowica.
— B. Paprocki †.
— 1-wsze wyd. Kroniki Długosza (dobromilskie).
1615. Zakaz drukowania Kroniki Długosza.
— „Komedja rybałtowska“.
— „De diis Samogitarum“ Łasickiego.
— „Alloquia Osiecensia“ Cichockiego.
1616. „Rozmowa o elekcjej“ Gornickiego.
— K. Radziwiłł Sierotka †.

1617. Indeks książek zakazanych ogłoszony przez bisk. M. Szyszkowskiego.
1618. „Goffred“ Piotra Kochanowskiego.
— „Logica“ Śmigleckiego.
— „Pentesilea“ Szymonowica.
— Wprowadzenie cenzury druków.
— „Myślistwo z ogary“ Ostroroga.
— „Przypowieści polskie“ S. Rysińskiego.
1619. Pierwsza gramatyka słowiańska (Smotryckiego).
1620. Piotr Kochanowski †.
— Stan. Żółkiewski †.
— R. Heidenstein †.
— Stan. Niemojewski †.
Ok. 1620. Maszkiewicz pisze pamiętniki.
1621. Mowa Ossolińskiego do Jakóba angielskiego.
— (-32). „Thesaurus“ Knapskiego.
1622. K. Miaskowski †.
— Otwarcie szkół jezuickich w Krakowie.
— J. Ostroróg †.
1623. „Kazania obozowe“ Birkowskiego.
— „Przewagi elearów“ Dembołęckiego.
1624. „Demon Socratis“ Gornickiego.
1625. „Hekatontas“ Starowolskiego.
— „Gratis“ Brożka.
— Jarosz Moskorzowski †.
— Piotr Grabowski †.
1626. „Apocalypsis“ Solikowskiego.
— Seb. Petrycy †.
1628. „De claris oratoribus Sarmatiae“ Starowolskiego.
— „Wybawienie Rugiera“ Jagodyńskiego.
1629. „Czwartak“ Żabczyca.
— Szym. Szymonowic †.
— Szym. Zimorowic †.

[1632—1648. Panow. Władysława IV].

1632. „Lyrica“ Sarbiewskiego.
— „Prawy rycerz“ Starowolskiego.
1633. „Przeważna legacja“ Twardowskiego.
— „Wywód jedynowł. państwa“ Dembołęckiego.

1633. M. Smotrycki †.
— St. Lubieniecki (Starszy) †.
1634. „Szczęśliwa Moskiewska wyprawa“ Twardowskiego.
1635. Założenie kolegjum Mohilańskiego w Kijowie.
1636. Fab. Birkowski †.
— Przeobrażenia Owidjusza w przekł. Żebrowskiego.
1637. „Dzieje w Koronie“ Gornickiego.
— „Z chłopa król“ Baryki.
1638. „Daphnis“ Twardowskiego.
— Zamknięcie szkoły arjańskiej w Rakowie.
— G. Knapski †.
1639. J. Wielewicki †.
1640. M. K. Sarbiewski †.
— Stan. Łubieński †.
Ok. 1640. „Satyr na twarz dworską“ A. Rysińskiego.
— „Satyr na twarz Rzptej“ Twardowskiego.
1641. „Rozmowa plebana z ziemianinem“ Ł. Opalińskiego.
— (-43). „Orbis Polonus“ Okolskiego.
— „Florus Polonicus“ Pastoriusa.
1642. Pijarzy przybywają do Polski.
— „Confessio fidei“ Jonasza Szlichtynga.
— „Historja bardzo ucieszna“.
1643. Założenie 1-go kolegjum pijarskiego w Polsce (w Podolińcu).
— „Opera posthuma“ Łubieńskiego.
— „Gościniec“ Jarzembskiego.
1645. „Reformacja obyczajów polskich“ Starowolskiego.
— „Chronica“ Piaseckiego.
1646. „Commentarii Chotinensis belli“ Jak. Sobieskiego.
— Jakób Sobieski †.
— „Quaestiones historicae et civiles“ Pawła Potockiego.
1647. „Orationes“ Ossolińskiego.
— Piotr Mohiła †.
— „Selenographia“ Heweljusza.
Ok. 1647. „Kanikuła“ A. Morsztyna.

[1648—1668. Panow. Jana Kazimierza].

1648. „Orator polityczny“ Woysznarowicza.
— „Polonia defensa“ Ł. Opalińskiego.

1648—55. Utwory młodzieńcze W. Potockiego.
1649. „Władysław IV“ Twardowskiego.
— Paweł Piasecki †.
— Piotr Zbylitowski †.
1650. „Satyry“ Opalińskiego.
— „Sielanka“ Gawińskiego.
— „Droga do zupełnej wolności“ Gornickiego.
— Jerzy Ossoliński †.
— „Antypasty małżeńskie“ (tu „Historja o król. Banialuce“) H. Morsztyna.
— (-69). „Historia Lithuana“ Kojałowicza.
1651. „De politica hominum societate“ Olizarowskiego.
1652. „Lament utrapionej Matki“ Starowolskiego.
— J. Brożek †.
— „Slavonia reformata“ Węgierskiego (Regenvolsciusa).
— „Gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio“ Fredry.
— „Coś nowego“.
1654. „Roksolanki“ Szym. Zimorowica.
1655. „Philomachia“ H. Morsztyna.
1656. Szym. Starowolski †.
— K. Opaliński †.
— „Bibliotheca Fratrum Polonorum“.
1657. „Wojna Kozacka“ Twardowskiego.
— Założenie pierwszej szkoły pijarskiej w Warszawie.
— „Nova Gigantomachia“ Kordeckiego.
1658. „Przysłowia mów potocznych“ Fredry.
— Kolegjum Mohilańskie w Kijowie otrzymuje tytuł akademji.
— Wygnanie arjan,
1659. Obsidio Clari Montis“ Kobierzyckiego.
1660. „Wojna domowa“ Twardowskiego.
— Sam. Twardowski †.
— „Analecta mathematica“ Kochańskiego.
1661. Założenie akademji jezuickiej we Lwowie.
— Przedstawienie „Cyda“ Corneille'a (w przekł. A. Morsztyna) w Warszawie.
— Mowa sejmowa Jana Kazimierza, przepowiadająca upadek Polski.
— „Merkurjusz polski“, pierwsze czasopismo polskie (Gorczyna).

1661. „Pieśń w ucisku“ Zbygn. Morsztyna.
— Jonasz Szlichtyng †.
Ok. 1661. „Poeta“ Ł. Opalińskiego.
— „Lutnia“ A. Morsztyna (pis.).
— „Psyche“ A. Morsztyna (pis.).
1662. K. Drużbicki †.
— Łuk. Opaliński †.
— „Morska nawigacja“ Borzymowskiego.
1663. „Sielanki“ J. B. Zimorowica.
— „Rozmowa białocerkiewska“ Galatowskiego.
— „Historja o Charykliej i Teagenesie“.
1664. „Monita politico-moralia“ Fredry.
— „Dworzanki“ Gawińskiego.
1665. St. Kobierzycki †.
1667. Jerzy Lubomirski †.
— Andrzej Kochanowski †.
1668. „Sielanki nowo napisane“ Gawińskiego.
— „Kamień świadectwa“ Kochowskiego.
— „Różaniec“ Kochowskiego.
— „Mowca polski“ Pisarskiego.

[1669—1673. Panow. Michała Wiśniowieckiego].

1669. „Censura candidatorum“ Olszowskiego.
— „Philosophia curiosa“ Tylkowskiego.
1669—72. W. Potocki pisze „Wojnę Chocimską“.
1670. „Historji Św. ksiąg dziesięć“ Odymalskiego.
— (-98). Korespondencja Kochańskiego z Leibnitzem.
— „Przeraźliwe echo trąby ostatecznej“ Bolesławjusza.
— Sam. Przypkowski †.
1671. „Praelectiones metaphysicae“ Młodzianowskiego.
— „Praelectiones philosophicae“ Młodzianowskiego.
— „Domina Palatii“.
1672. „Phoenix rhetorum“ Kwiatkiewicza.
1673. „Zwycięstwo na polach Chocimskich“ Raf. Leszczyńskiego.
— „Classicum nieśmiertelnej sławy“ Sam. Leszczyńskiego.
— Aug. Kordecki †.

[1674—1696. Panow. Jana III Sobieskiego].

1674. „Niepróżnujące próżnowanie“ Kochowskiego.
— Fraszki Kochowskiego.

1674. „Poczta“ W. Potockiego.
— „Sławna wiktorja“ Zb. Morsztyna.
— Paweł Potocki †.
1675. „Oekonomika ziemiańska“ Haura.
— A. Lorencowicz †.
— J. Jonston †.
— St. Lubieniecki (Młodszy) †.
1676. „Monita politica“ K. Zawadzkiego.
— „Vir consilii“ Fredry.
1677. A. Olszowski †.
— W. Kojałowicz †.
— J. B. Zimorowic †.
1678. „Pełna“ W. Potockiego.
— „Respublica polonica“ Hartknocha.
— Andrzej Wiszowaty †.
1679. A. M. Fredro †.
— „Agnulfus“ Zawiszy.
— A. Pikarski †.
1680. „Thesaurus linguarum orientalium“ Menińskiego.
1681. „Miscellanea selecta“ Twardowskiego.
— „Wojny domowej“ wyd. zupełne.
— „Kazania i homilje“ Młodzianowskiego.
— „Ogród panieński“ Kochowskiego.
— „Chrystus cierpiący“ Kochowskiego.
— J. Pastorius †.
1682. „Melodja duchowna“ St. H. Lubomirskiego.
1683. „Rozmowy Artaksesa i Ewandra“ Lubomirskiego.
— „Theomusa“ Lubomirskiego.
— „Tobjasz wyzwolony“ Lubomirskiego.
— (-7). „Gieometra polski“ Solskiego.
— (-98). Klimaktery Kochowskiego.
1684. „Pieśni Wiednia wybawionego“ Kochowskiego.
— „Trąba wiekopomnej sławy“ Chrościńskiego.
— „Fulmen Orientis“ Bartochowskiego.
— „Opisanie Ziemi Mołdawskiej“ Mirona Kostyna.
1685. „Historia Reformationis Polonicae“ Lubienieckiego.
1686. „Jezus Nazareński“ Gawłowickiego.
— T. Młodzianowski †.
— Stef. Wydżga †.

1686. (-91). „Opera ascetica“ Drużbickiego.
— „Sobiesciada“ Ustrzyckiego.
1687. „Prodromus astronomiae et Firmamentum Sobiescianum“ Heweljusza.
— J. Heweljusz †.
— K. Hartknoch †.
1688. „Adverbia moralia“ Lubomirskiego.
— „Królewic indyjski“ Kuligowskiego.
Ok. 1689. „Psyche“ Morsztyna wraz z „Cydem“ druk.
1690. „Pharsalia“ (Lukana) w przekł. Chrościńskiego.
1691. „Pharsalia“ (Lukana) w przekł. Bardzińskiego.
1691—95. Pasek pisze pamiętniki.
1692. St. Bużeński †.
1693. „Pharsaliey kontynuacja“ Chrościńskiego.
— A. Morsztyn †.
— St. Bieżanowski †.
1694. „Pociecha filozofji“ (Boecjusza) w przekł. Bardzińskiego.
1695. „Psalmodja Polska“ Kochowskiego.
— „Wierny pasterz“ (Guariniego) w przekł. J. Lubomirskiego.
— „Rozmowy listowne“ (Owidjusza) w przekł. Chrościńskiego.
— W. Tylkowski †.
1696. „Poczet herbów“ W. Potockiego.
— „Smutne starożytności teatrum“ (tragiedje Seneki) w przekładzie Bardzińskiego.
— „Lament strapionej ojczyzny“ Chrościńskiego.
— W. Potocki †.

[1697. August II Sas wstępuje na tron].

1697. „Argenida“ W. Potockiego. (Pis. 1660—7).
Ok. 1698. „Hipolit“ Seneki i „Andromacha“ Racine'a w przekł. Stan. Morsztyna.
1699. „De vanitate consiliorum“ Lubomirskiego.
— „Bajki Ezopowe“ (Lafontaine'a) w przekł. Niemirycza.
— „Daniel prorok“ Wadowskiego.
— „Historia arcana“ K. Zawadzkiego.
— Wesp. Kochowski †.
1700. Chryz. Gołębiowski †.

DOPEŁNIENIA.

Str. 14. *KRONIKA OLIWSKA.* Napisana w w. XIV. Autor opowiada w niej dzieje klasztoru oliwskiego i dzieje zakonu niemieckiego do r. 1256. W. Kętrzyński wyd. ją z rękop. kórnickiego w *Mon. Pol. histor.* VI (1893) (str. 310—350) p. t. „Chronica Olivensis, auctore Stanislao, abbate Olivensi". Autorem jej ma być, wedł. niego, Stanisław, opat oliwski 1330—1356. Poraz pierwszy wyd. Kronikę Oliwską Hirsch w t. I *Scriptorum rerum Prussicarum.*

Kętrzyński: O dwóch nieznanych historykach polskich. *Przew. nauk. i liter.* 1886; Perlbach: Die ältere Chronik von Oliva. Göttingen. 1871; Kętrzyński: *Mon. pol. histor.* VI, str. 257—289. (Dokładniejszą literaturę podaje Kętrz. i Finkel).

Str. 16. MIKOŁAJ POLAK *(Nicolaus de Polonia),* dominikanin z pocz. XIV w., lekarz i przyrodnik.

Pisali o nim uczeni niemieccy K. Sudhoff i H. Diels. Zob. art. T. Sinki: Nowoodkryty polski lekarz z XIV w. *Czas.* 1917, nr. 166.

Str. 40. „Retorykę" po łacinie MARCINA Z MIEDZERZECZA (wielkopolanina), z listami pap. Marcina V, Władysława Jagiełły i ces. Zygmunta w sprawach husyckich, ogł. częściowo, z ustępami polskimi, L. Malinowski w rozpr. „Zabytki jęz. polskiego w rękopisie N. 2503 Bibl. Uniw. Jagiell. w Krakowie" (*Prace filol.* I), z rękop. uniw. Jagiell. z pocz. XV w. Inny wykład retoryki, profesora akad. krak., z 1-ej poł. XV w. wyd. Ulanowski w t. X *Starodawnych prawa pol. pomn.* (Przez *retorykę* rozumiano w wiekach średnich nie sztukę mówienia, ale sztukę pisania listów i aktów prawnych). W Retoryce Marcina z Miedzerzecza znajduje się list miłosny po polsku, o którym zob. na str. 97.

Str. 60. SĘDZIWÓJ Z CZECHŁA *(Czechel).* Humanista. Korabita, zwany także Sandek (Sandko). Magister akad. krak. 1428, poczym wykładał w akad. koment. Arystotelesa. W l. 1432—41, zostawszy kanonikiem gnieźn., przebywa w Gnieźnie. W r. 1438 na soborze w Ferrarze. W r. 1442 studjuje teologję w Paryżu; bakałarz teol.; wykłada w kolegjum nawarskim. Ok. r. 1445 wrócił do kraju. Od r. 1450 wikarjusz arcyb. gnieźnieńskiego. W r. 1458 wstąpił do klasztoru kanoników regularn. augustynów w Kłodawie (w Łęczyckim). Zm. w r. 1476 w Kłodawie. Koncyljarysta. Liczne jego pisma w znacznej części zaginęły. Listy niektóre w Cod. ep. s. XV i w Długosza Opera I. (Wyj. z jednego u Wiszn. Hist. liter. V, 29); inne w rękop. bibl. Jagiell. i Czartor.; omawia je Morawski.

Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. (1810); Wiszniewski: Hist. liter. V, 27—31; Bobrzyński i Smolka: J. Długosz, str. 52—3 Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II, 31—45, i indziej; Fijałek: Mistrz Jak. z Paradyża (wzmianki); Fijałek: Studja do dziejów uniw. Jag. (wzmianka).

Str. 60. JAKÓB Z GOSTYNINA. Kształcił się w akad. krak.; w r. 1473 bakałarzem; magistrem w r. 1477. W l. 1487—1498 prof. w akad.; wykłada Arystotelesa, Alberta W., oraz Horacego, Wergiljusza i Statjusa. Zm. w r. 1507. Dzieło jego: „Theoremata..." Kraków. 1507.

Wiszniewski: Histor. liter. III, 207—211 i Morawski: Histor. Uniw. Jagiell. II, 84—85.

Str. 90. *MODŁY KATECHIZMOWE,* z poł. w. XV-go ogł. z rękop. Ossol., z ścisłym zachowaniem pisowni, L. Bernacki w art. „Najdawniejszy pomnik katechizmu polskiego". *Pam. liter.* 1910. Łoś w „Przegl. zabytków" tego zabytku nie uwzględnia.

Str. 117. Przekład *STATUTU PIOTRKOWSKIEGO* z r. 1501 Jana Olbrachta, dokonany w sierpniu r. 1501, przechowuje się w bibl. Dzikowskiej (Tarn.). Tekst polski (p. t. „Artykuły Jana Olbrachta") obok tekstu łacińskiego, z ścisłym zachowaniem pisowni rękopisu, ogł. F. Bostel w art. „Nieznana konstytucja sejmowa z roku 1501" w *Kwart. histor.* 1887. (Łoś w „Przegl. zabytków" tego ciekawego zabytku staropolszczyzny z pierwszego roku w. XVI-go nie omawia wcale, ani jego wydania).

Str. 117. Najdawniejsza *MOWA POLSKA* zapisana, przemówienie Jana Konarskiego, bisk. krak., do Barbary Zapolskiej w r. 1512. Wydruk. ją z rękop. petersb. Brückner w *Prac. filol.* V, 391—392.

Str. 117. Przekład *STATUTU ORMIAŃSKIEGO* z r. 1528, uchwalonego na sejmie w r. 1519, przechowuje się w Ossolin. Ogł. go drukiem O. Balzer w *Corpus juris polonici.* III (1906); obok podał tekst przekładu późniejszego z r. 1601, wydruk. przez Wójcickiego w t. I *Bibl. starož. pis. pol.* (1843). Zabytek staropolszczyzny ważny i niemniej od przekładu Statutu Piotrkowskiego ciekawy.
Balzer we wstępie do wyd. i Brückner: w *Pam. liter.* 1908, str. 196—7

Str. 117. JERZY ARGIGLOBYN, bakałarz. Poznańczyk. Napisał ok. r. 1530 dla królewny Jadwigi, córki Zygmunta I, „Wykład nabożny piosnki Salve Regina". Rękopis w bibl. uniw. w Erlangen. Omówił zabytek Brückner w rozpr. „Trzy rękopisy z w. XVI" w *Prac. filol.* III, i w „Literaturze relig. w Polsce średniow." III, 170—172.

Str. 167. ANDRZEJ DRZĄŻYŃSKI, opat trzemeszeński 1504—1522, autor kroniki trzemeszeńskiej. Zob. W. Kętrzyński: O dwóch nieznanych historykach polskich. *Przew. nauk. i liter.* 1886.

Str. 192. FILIP PADNIEWSKI. Biskup krak. Zm. w r. 1572. Zostawił w rękop. (bibl. Załusk.): a) „Elogia decem illustrium virorum (Polonorum)..." Wyjątki w *Miesięczniku Połockim* z r. 1818; b) „Oratio ad Sigismundum Augustum... (1548)"; c) „Literarum publicarum Regni Polonici sub Sigismundo Augusto a Philippo Padniewski annis supra millesimum quingentesimum LIX, LX, LXI, LXII expeditarum..." (rękop. w arch. Kor.); d) „Epistolae sub Sigismundi Augusti principatu ad Regni proceres, partim latine, partim polonice scriptae". (Bibl. Zał.). Pisma Padniewskiego miał wydać St. Ptaszycki.
Miesięcznik Połocki. 1818; Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 142—3, i indziej. (O wierszach łaciń. w Ingolsztadzie pisanych, druk. w r. 1604 zob. Wiszn. VI, 302).

Str. 211. LEONARD GORECKI. Poch. szlacheckiego, wyzn. helweckiego. Był, jak się zdaje, dworzaninem Andrzeja hr. Górki, kasztelana międzyrzeckiego. Współcześnik Stefana Batorego. Koleje życia nieznane. Ogł. „Descriptio belli Ivoniae Voivodae Valachiae..." Frankfurt. 1578. Przekł. pol. Wł. Syro-

komli wyszedł p. t. „Opisanie wojny Iwona hospodara wołoskiego, z Selimem II..." (Petersburg. 1855). Przekł. niem. wyszedł w Bazylei 1578. Oryg. łac. przedruk. Pistorius w swoim zbiorze w r. 1582. „Opis" ten jest ustępem obszerniejszego dzieła Goreckiego, obejmującego dzieje Polski aż do zgonu Zygmunta I, które zaginęło. Jest osnuty, jak sam Gorecki wyznaje, na podstawie Paprockiego „Krótkiego a prawdziwego opisu wjechania do Ziemie Wołoskiej Iwona wojewody..." (1578) i jest jakby dalszym ciągiem dzieła Łasickiego (zob.). Wyd. nadto dwie mowy łac. przeciwko Gdańszczanom: „Oratio... qua Gedanenses admonentur..." Poznań. 1577. „Oratio Gedanensis secunda..." Poznań. 1578.
Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 64, 70; Syrokomla we wstępie do przekł. pol.

Str. 236. MICHAŁ SĘDZIWÓJ *(Sendivogius).* Głośny w w. XVII alchemik. Ur. się w r. 1566, zm. w r. 1646. Wszystkie Sędziwojowi przypisywane pisma znajdują się w Mangeta *Bibliotheca chemica curiosa.* (Genewa. 1702). Przypisywane mu „Novum lumen chymicum" (1604) nie jest niewątpliwie, wedł. Wiszn., dziełem Sędziwoja.
Wiszniewski: „Wiadomość o Michale Sędziwoju" w dod. do „Bakona metody tłumaczenia natury". Kraków. 1834; J. Brincken: „O życiu i pismach Michała Sędziwoja". *Bibl. Warsz.* 1846, II. (M Sędziwój jest bohaterem powieści J. B. Dziekońskiego p. t. „Sędziwój". Warszawa. 1845).

Str. 236. MICHAŁ BOYM. Lwowianin. Jezuita, misjonarz wysłany do Chin w r. 1643. Zm. w Chinach w 1659. Sinolog. Dzieła jego łacińskie, Chin dotyczące, w swoim czasie głośne, wymieniają Brown i Estreicher. Zob. o nim u Browna str. 131.

Str. 268. RAFAŁ LESZCZYŃSKI. Dziad Rafała Leszczyńskiego, tłumacza „Judyty". Ur. w pocz. XVI w. Wojewoda brzesko-kujawski, wyznan. Braci Czeskich. Zm. ok. r. 1586. († 1588 wedł. Estr.). Jego mowa, wygłoszona na sejmie piotrkowskim r. 1562, wyszła współcześnie p. t. „Rzecz, którą uczynił do namocniejszego króla Zygmunta Augusta..." B. m. i r. Przedrukował ją Wiszniewski w „Hist. liter." IX, 427—432 i Małecki w „Wyborze mów staropol. świeckich". (Kraków.

1860). Drugą jego mowę sejmową, z r. 1550, przytacza Orzechowski w „Kronice“.
Wiszniewski: „Hist. liter.“ IX, 426, i n., i art. Ab. Kł. w *W. Enc. ilustr.*

Str. 297. GAWEŁ KOŚCIELSKI *(Gallus K.)* h. Ogończyk, podsędek ziemski brzeski kujawski; r. 1595 toruńskie zborzyszcze podpisał (wedł. Niesieckiego); jest autorem dziełka: „Przestroga to jest czasu tej niezgody teraźniejszej w kościele krześcijańskim te rzeczy krotko spisane ku przestrodze obaczywać trzeba wiernym Bożym“. R. R. 1589. B. m. (Toruń?). Unikat w bibl. gimn. toruńskiej. Kryptonim G. K. pod dedykacją rozwiązał Brückner, odrzucając rozwiązanie = Grzegorz Koszarski (z Żarnowca) (*Pam. liter.* 1903, str. 66—67).

Str. 297. Dwa traktaty pedagogiczne, Hieronima Balińskiego i Piotra Myszkowskiego, z r. 1598 i 1602 wyd. Bujakowski w *Archiwum do dziejów liter. i ośw.*, t. XIV.

Str. 297. JERZY LEMKA. Podpisał się J. D., Prot. Apostol. i L. L., co Maciejowski czyta: juris doctor, prot. apostol., ławnik lubelski. Jest autorem pisma: „Traktacik i dyskurs krótki o Rzeczypospolitej...“ Lublin. 1632.
Maciejowski: Piśm. pol. III, 756; nazywa go mylnie Grzegorzem; Tarnowski: Hist. liter. II, 133).

Str. 300. MARCIN RUFF. Medyk i cyrulik łomżyński. Szczegóły życia nieznane. Jest autorem dziełka: „Epitome opusculi, to jest Gruntowna i dostateczna sprawa: o jadowitej i zaraźliwej niemocy pestilencjej albo morowego powietrza...“ Wydruk. w r. 1588. Unikat w bibl. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu. Wyd. ponownie, z rękopisu, dr. Józ. Tchórznicki p. t. „Stary rękopism o dżumie Marcina Ruffa „Epitome opusculi“. (Warszawa. 1893). (Odb. ze *Zdrowia*).
Tchórznicki we wstępie do wyd. z r. 1893.

Str. 302. JĘDRZEJ TARANOWSKI. Komornik J. K. Mości, a później podczaszy halicki. „Był jednym z czynniejszych agientów dyplomatycznych Rzptej; widzimy go traktującego sprawy polskie w Szwecji, Moskwie i kilkakrotnie w Turcji“. W r. 1569 posłano go do Turek, jak pisze Górnicki, „dla

ratunku Bohdana, wojewody wołoskiego, przeciwko Iwoni“. (W jego orszaku był B. Paprocki). Po śmierci Zygm. Aug. posłował w r. 1572 do Iwana Groźnego. Za Batorego brał udział w wyprawach. Opis jego poselstwa (podróży) (1569—72) do Konstantynopola w r. 1569 i do Astrachania, p. t. „Krótkie wypisanie drogi z Polski do Konstantynopola, a stamtąd zaś do Astrachania, zamku moskiewskiego...“ wyd. z rękopisu J. I. Kraszewski w książce p. t. „Podróże i poselstwa polskie do Turcji“. Kraków. 1860. (Wyd. Tur.). (Str. 41—63).
Sobieszczański: T. A. *Enc Orgelbr.*; Plebański: O pamiętnikach historycznych wydanych przez Kraszewskiego. („Książka jubileuszowa... J. I. Kraszewskiego“. Warszawa. 1880. Str. 484—5); K. Bartoszewicz: Kwestjonarjusz małżeński. Str. 84—86; Paprocki: Herby ryc. pol. wyd. Ż. Paulego, str. 427—8.

Str. 315. ERAZM SYKST *(Sixtus)*. Dr. med. i fil. Rajca i lekarz m. Lwowa; później prof. med. w akad. zamojskiej. Zm. w r. 1635. Zostawał w zażyłości z Szymonowicem. Napisał: a) „O cieplicach we Skle pod Lwowem ksiąg troje“. Zamość. 1617. 2 wyd. Warszawa. 1780; b) „Commentarius medicus in L. Annaei Senecae opera...“ Lwów. 1627. Wydał nadto z obj. Publiliusa Syrusa Mimy (Sententiae) w r. 1590 i w r. 1599. Jest autorem wiersza elegjackiego, na pochwałę autora, umieszczonego w dziele Jana Wacławowicza o ogniach napowietrznych: „Pyrotheoria“. Kraków. 1597.
Wiszniewski: Hist. liter. IX, str. 566—569, VI, 305; Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. 386; Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do hist. sztuki lekar. I, 336—8; Kośmiński: Słownik lekarzów pol.; Wadowski: Wiadomości o prof. Akad. Zamoj.; Eustachiewicz: Seneka w Polsce. (Str. 38 odb.).

Str. 315. SEBASTJAN SLESZKOWSKI. Ur. się w r. 1576 w Wieluniu. Kształcił się w akad. krak., gdzie otrzymał stop. dr. med., i zagranicą. Był prof. med. w akad. krak.; potym lekarzem przybocznym bisk. warm. Szymona Rudnickiego, następ. lekarzem nadwornym i sekretarzem Zygmunta III. Ok. r. 1623 osiadł w Kaliszu. Oż. był z Agnieszką z Demianowiczów. Zm. 7 maja 1648 r. w Kaliszu. Oprócz dzieł lekarskich, po łac. i po pol., jak nap.: a) „Opera medica duo...“ Kraków. 1616; inne wyd. t. 1618; b) „Medicorum tetras opera...“ Kraków. 1619. 2 wyd. p. t. „Incomparabilis Thesaurus...“ Brun-

sberga. 1621; c) „Aleksego Pedemontana, medyka i filozofa Tajemnice...“ Kraków. 1620; kilka wydań: 2 wyd. Supraśl. 1737. 3 wyd. t. 1758. 4 wyd. t. 1788 (tyt.); przed Sleszk. tłumaczył dzieło Pedemontana M. Siennik i „przydał“ je do swego „Herbarza“ z r. 1568 p. t. „Aleksego Pedemontana Księgi siedmiory o tajemnych a skrytych lekarstwiech“; d) „Metodyczna nauka o ustrzeżeniu się i leczeniu morowego powietrza...“ Kalisz. 1623 (3 wydania). Pisał książki i broszury przeciwko Żydom, z których najobszerniejsze: „Odkrycie zdrad...“ Brunsberga. 1621 (kilka wydań).

L Gąsiorowski: Zbiór wiadomości... II, str. 132—168, 419—426; K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVIII w. Str. 110—123; Maciejowski: Piśm. pol. III, 656—7.

Str. 323. KRZYSZTOF FRANC. FALIBOGOWSKI *(Chwalibogowski)*. Z woj. sieradzkiego. Przebywał czas jakiś w niewoli w Moskwie. Jest autorem ciekawego utworu: „Discurs marnotractwa y zbytku Korony Polskiej...“ B. m. 1625. 2 wyd. Jarosław. 1626. Nadto wyd. dwa utw. wierszowane: a) „Samarytanka...“ Kraków. 1627. b) „Nowina lwowska...“ B. m. 1628.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 710; Brückner: Geschichte d. pol. Litter. Str. 157.

Str. 329. ADAM GRODZIECKI. H. Dryja. Kasztelan nakielski (1627), później kasztelan międzyrzecki (1631). W roku 1637 marszałkiem trybunału kor. Zm. po r. 1641. Ogł. pod pseudon. Macieja Dargodzkiego broszury: a) „Przestroga o tytułach i dygnitarstwach cudzoziemskich w Polskim Królestwie i w Państwach do niego należących“. B. m. 1634. 2 wyd. b. m. 1637. 3 wyd. w tymże r. 1637. (Pismo wymierzone przeciwko Jerzemu Ossolińskiemu); b) „Odpis albo Replika przeciw dyjalogowi Ewangielickiemu o Rożności quasi w Wierze i Nauce teraźniejszych Katolików od dawnego Kościoła Rzymskiego...“ B. m. 1645. [Drugi tytuł: „Discurs Katholika z Studentem ewangielickim o prawdziwym kościele i nauce katolickiej“]. Jego mowę weselną przytacza „Mowca polski“ Pisarskiego, II (1676). Jego wiersze przytacza Brückner.

Mecherzyński: Hist. wym. III; Maciejowski: Piśm. pol. III, 769; Brückner: Dzieje liter. I, 297.

Str. 407. SZCZĘSNY ŻEBROWSKI. Wychowaniec jezuitów wileńskich. Ok. r. 1593—7 przeniósł się do Krakowa. W r. 1604 podróżuje, wraz z wychowańcem swoim Janem Zebrzydowskim, zagranicą (po Niemczech, Francji, Hiszpanji, Włoszech). Zm. w r. 1613 w Leszku na Rusi. Oprócz broszur polemicznych z zakresu astrologji, pisał teologiczne, jak: „Kąkol, który rozsiewa Stefanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie“ (Kraków. 1595), „Plewy Stefanka Zizaniey...“ (Wilno. 1596). Wydane pod jego imieniem: „Recepta na plastr Czechowica...“ (Kraków. 1594; 2 wyd. t. 1597) ma być utworem jezuity Marcina Laszcza. (Zob.). Brückner wymienia Żebrowskiego jako rzeczywistego jej autora, nazywając go jezuitą; Brown go niezna.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 371—3, VIII, 289, IX, 97, 505, 515—6; Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896; Tretiak: P. Skarga w dziejach i w liter. Unji Brzeskiej; Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 267—275.

Str. 435. KRZYSZTOF KOCHANOWSKI, synowiec Jana z Czarnolasu (syn Kacpra?), jest autorem wierszowanej do „Proporca“ (1569) „przedmowy“. W Ossol. ma się znajdować rękopis jego poezji.

Str. 435. MIKOŁAJ LUBOMSKI, autor: a) „Treny na śmierć małżonki Stanisława Kochanowskiego“ (Kraków. 1611); b) „Apotheosis starożytnej familji nieboszczyka ś. p. X. Wojciecha Szydłowskiego“. (Kraków. 1617). Wyjątki z obu utworów przytacza Brodziński (Pisma. IV, 74—76). Ani Wiszniewski, ani Maciejowski, ani Estreicher, ani Faleński (w rozpr. o „Trenach“ J. Kochanowskiego) nie wspominają o Lubomskim.

Str. 354. FRANCISZEK ŚMIADECKI, mieszczanin krakowski z pocz. w. XVII. Starszy cechu malarzy i wierszopis. Wiersz jego „Sługa abo uczeń, co powinien panu swemu w rzemieśle“ (druk. ok. r. 1608). Przedruk. z unikatu (z dod. podobizny początku) L. S. Korotyński w art. „Z życia cechowego w dawnych wiekach“. (*Wisła*. XI. 1896). Śmiadecki ma też być autorem wiersza p. t. „Vanitas vanitatum“.

Str. 435. JAN PONĘTOWSKI. Rodem z ziemi łęczyckiej. Żył w 2-ej poł. XVI w. Był opatem gradoskim w Mo-

rawji. Zm. w r. 1586 (wedł. Estr.). a) „Krótki rzeczy polskich sejmowych pamięci godnych komentarz". B. m. (1569). (Zawiera poemat: „Sejm walny koronny lubelski...", poprzedzony mową Stan. Czarnkowskiego „Witanie Panów posłów..."). Przedruk. Tur. w r. 1858; b) „Interregnum to jest Królestwo bez króla..." (1572). „Ustawy prawa polskiego" 1561 to dzieło Jana Palczowskiego, wedł. Celichowskiego (nie Ponętow. jak twierdził Maciejowski).

Str. 436. KRZYSZTOF OKUŃ. Z Grodziska. Syn kasztelana (ochmistrza na dworze Zygm. Augusta). Zamłodu dworzanin kanclerza Dembińskiego. Potym kształcił się we Włoszech. Napisał: „Chwały Zygmunta Augusta króla..." Kraków. 1609. Tu dod. „Pieśń o tymże ś. p. królu", złożona przez Okunia w r. 1572.

Maciejowski: „Polska pod wzgl. obyczajów..." I, 325; Wiszniewski: Hist. liter. VII, 138, VIII, 149; Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. liter.* 1904, str. 84 - 85.

Str. 439. STANISŁAW KOŁAKOWSKI. *(Jaćwiezjusz).* Poeta 2-ej poł. w. XVI. Jaki był przebieg jego życia nie wiemy. Napisał następ. utw.: 1) „Wiek ludzki..." B. m. 1584. 2) „Wóz niebieski..." Wilno. 1586. 3) „O prawdziwej szczęśliwości..." Wilno. 1593. 4) „Cathemerinon..." Wilno. 1593. 5) „Zegar Achasów..." Kraków. 1612. 6) „Wieża Dawidowa..." B. m. i r. Przełożył z Theognisa: „Wybranych zdań Teognidesa Megareńczyka księga". Wilno. 1592.

Juszyński: Dykcjonarz poetów; Wiszniewski: Hist. lit. VII, 130—131; Maciejowski: Piśm. pol. III, 359—360; T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej, str. 107—108.

Str. 439. „Satyra na Pszonkę", satyra w formie „z grobu opowiadanej autobiografji" z 2 poł. XVI w. nieznanego autora. Wydruk. ją z rękop. Wiszniewski w „Hist. liter." VII, 154—160. Tytuł jej właśc.: „Napis na grób ślachetnego J. P. Pszonki archipresbitera kościoła w Krakowie".

Str. 473. JAN EYSYMONT. Jezuita. Ur. w r. 1577. Dr. fil. akad. wileń. Domownik Radziwiłła Sierotki. Zm. 5 października 1610 r. w Wilnie. Jest autorem m. i.: a) „Carolomachia to jest dwu Karolów bitwa y szczęśliwe zwycięstwo

Karola Chodkiewicza nad Karolem Sudermańskim otrzymane pod Kircholmem..." B. m. i r. (Wilno. 1606). Przekł. łac. utworu jez. Wawrzyńca Bojera p. t. „Carolomachia", wyd. pod imieniem Krzysztofa Zawiszy w Wilnie w r. 1606; b) „Threnodia abo Żałosne pienie o zgorzeniu Wilna... które się stało roku 1610..." B. m. i r. (Wilno. 1610). Przedruk. M. Baliński w Dod. do „Dawna Akademja Wileńska" (Petersburg. 1862), str. 453—458.

Juszyński: Dykcjonarz poetów; M. B. w *Enc. Orgelbr.*

Str. 480. JAN BOJANOWSKI. Poeta pierwszej połowy w. XVII. Był dworzaninem Sieniawskich; w wyprawie r. 1621 dowodził ich chorągwią. Szczegóły życia nieznane. (W *Enc. Orgelbr.* jest wiadomość, że jakiś Jan Bojanowski jeździł z Leśniowolskim, kasztelanem podlaskim, do Szwecji w r. 1588, za Zygm. III był posłem (dwukrotnie) do dworu wiedeńskiego). Jest autorem poematu: „Naumachia Chocimska przeciwko Turkom w Wołoszech r. 1621". Jarosław. 1622.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 145; Maciejowski: Piśm. pol. III, 678—9.

Str. 549. ALEKSANDER KOCHOWSKI. Stryj Wespazjana. Ur. się ok. 1607 r. (wedł. Czubka). Gdzie się kształcił nie wiemy. Koleje życia nieznane. Był czas jakiś palestrantem. Zm. w początkach r. 1673 w Krakowie. Pisał wierszem „oboją prozą" (jak utrzymuje Wesp. Koch. w w. „Poetowie polscy") t. j. polskie i łacińskie wiersze. Z utworów jego zachowały się: 13 epigramatów łacińskich, druk. przy „Hypomnema" Wesp. Kochow., i oda alcejska „Impulsus domesticus", druk. tamże, oraz wiersz polski: „Hussarz od stryja synowcowi", umieszczony pomiędzy „Lirykami" Wesp. Kochow. a który mu synowiec wyraźnie przyznaje.

Czubek: Wespazjan z Kochowa Kochowski. W Krakowie. 1900. Str. 110—115; Rzążewski: A. K. w dod. do stud. o Wesp. Koch. (1871).

Str. 568. STANISŁAW MAKOWIECKI. Z Wielkiego Łukoszyna. Stolnik latyczowski. Wierszopis 2 poł XVII w. a) „Szczęśliwa ekspedycja pod Kamieńcem z Turkami JWJMP. Pana Jana na Potoku i Buczaczu Potockiego... wierszem polskim opisana..." B. m. i r. (1674). Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* III. Toż samo p. t. „Relacja" w rękop. bibl.

Akad. Um. (Estr.). Wedł. Brücknera są dwie „relacje“ odrębne. b) „Kapitolium nieśmiertelnej chwały...“ Kraków. 1689. (Panegiryk wierszem).
Brückner: Dzieje liter. I, 313.

Str. 572. SAMBOR MŁOSZOWSKI, przyjaciel W. Kochowskiego, poeta. Jego „Epithalamium albo respons JMci Panu Kochowskiemu JMci Pana Młoszowskiego“ wydruk. z rękop. J. Czubek w dodatk. do monogr. o Kochowskim (1900). Czubek uważa Młoszowskiego za lichego poetę, wedł. Brücknera natomiast wcale lichym poetą nie jest. (Zob. *Pam. liter.* 1902, str. 348).
J. Czubek: „Wespazjan z Kochowa Kochowski“. Str. 43—48 odb.

Str. 572. ANDRZEJ ŻYDOWSKI, sędzia krakowski, stolnik, przyjaciel W. Potockiego, poeta, autor poem. „Gorzka wolność młodzieńska“ (1700), która jest odpowiedzią na anonima „Złote jarzmo małżeńskie“.
Brückner: w „Dziejach liter.“ I, 363, w „Skarbach dawnej poezji pol.“ *Bibl. Warsz.* 1899 i w *Pam. liter.* 1908, str. 596).

Str. 585. PIOTR JACEK PRUSZCZ. Ur. się w r. 1605 w Tucholi w Prusach królewskich. Był pedlem akademji krakowskiej. Zm. ok. r. 1668. 1) „Klejnoty stołecznego miasta Krakowa, albo kościoły...“ Kraków. 1647. 2 wyd. 1650. 3 wyd. 1745. Przedruk. Tur. Kraków. 1861. 2) „Forteca monarchów i całego Królestwa Polskiego duchowna...“ Kraków. 1662. 2 wyd. t. 1737. 3) „Morze łaski boskiej...“ Kraków. 1662. 2 wyd. t. 1740.
K. Hoszowski i Turowski: „Wiadomość o Piotrze Pruszczu“. (Przy przedruku „Klejnotów“ z r. 1861).

UZUPEŁNIENIA I SPROSTOWANIA.

Str. 1. Dodać: Karbowiak: Szkoła katedralna kujawska w w. średnich. *Kwart. histor.* 1898.

Str. 2. Dod.: Perlbacha obszerna ocena rozpr. W. Kętrzyńskiego „O rocznikach polskich“ (1896). *Kwart. histor.* 1898, str. 374—393.

— Dod. Tomkowicz: Filozofja w Polsce w XV i XVI w. Kraków. 1894. Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa. 1911.

Str. 6—7. Brückner w art. „Próby najnowszej krytyki historycznej“ (*Przegl. histor.* 1905) przyjmuje twierdzenie T. Wojciechowskiego w kwestji św. Stanisława i Bolesława Śmiałego, odrzuca natomiast dowodzenie K. Krotoskiego („Ś. Stanisław w świetle historjografji nowożytnej“. *Roczn. Tow. Nauk w Toruniu.* 1901).

— Dod. E. Bogusławski: Podanie o Piaście, zapisane w Kronice t. zw. Gallusa (Mnicha-Anonima) i legienda o św. Germanie. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1910, zesz. 2. Siuda: Pamięci Galla (1114—1914). *Spraw. gimn. III w Krakowie* za r. 1914. Chlebowski: „Kronika t. zw. Gallusa jako pierwszy pomnik literatury łacińsko-polskiej“ *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I. 1916.

Str. 8—9. Wywody Krotoskiego w „O łacińskim panegiryku na cześć Bolesława Śmiałego“ i Świeżawskiego w „Dyjalog pogrzebowy w t. zw. Kadłubku na cześć Kazimierza Sprawiedliwego“ uważa Brückner za chybione, fantazyjne.

Str. 12. Dod.: St. Zakrzewski: Źródła podań tyniecko-wiślickich. *Kwart. histor.* 1914. (O Walcerzu Udałym).

Str. 14. Ks. Frank: Wiadomości o kronikarzu Janku z Czarnkowa. *Miesięcznik kościelny.* 1914.

Str. 20. Dod.: Bujak: Gieografja na uniwersytecie Jagiellońskim do połowy XVI w. *Księga pamiątkowa uczniów Uniw. Jagiell.* Kraków. 1900.

— Dod. Karbowiak: Ułamek pamiętnika profesora Uniw. Krakowskiego z początku XVII w. *Kwart. histor.* 1900. (Pamiętniczek łaciński prawdop. magistra Marcina Gilewskiego, zawierający wiadomości z dziejów uniw. Jagiell. i szkół krak.). — Zob. str. 621, pod Stan. Temberski.

Str. 32—33. Dod. K. Michalski: Mistrz z Bystrzykowa i Jan ze Stobnicy jako przedstawiciele skotyzmu w Polsce. *Archiwum Komisji do badań histor. filoz. w Polsce.* I. 1915.

Str. 33. Dod. Bujak: Gieografja na uniwers. Jagiell. do poł. XVI w. *Księga pamiątk. uczniów Uniw. Jagiell.* 1900. (W rozdz. VII rozbiera dzieło Jana Stobniczki „Introductio in Ptolomei cosmographiam“ (1512).

Str. 41. (Poezja łacińska... pod 2): Krotoski: O łacińskim panegiryku na cześć Bolesława Śmiałego...

Str. 45. Do liter. o St. Ciołku dod.: A. Prochaska: Zabiegi Ciołka o infułę. *Przew. nauk. i liter.* 1883.

Str. 56, pod. 13: Brückner: Mitologja, jej dzieje, metoda i wyniki. *Bibl. Warsz.* 1893, II. Brückner: Mithologische Studien. III. *Arch. f. slav. Philol.* XIV (z powodu dzieła Kreka).

— Pod 22 (w. 4 od dołu) powinno być: (do r. 1384). Dod.: W. Pol: Zasługi Długosza pod względem gieografji. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* VII. 1852 i w „Dziełach“ VI. (Dodał „Chorografją“ w przekł. polskim. Gloger: Długosz i pieśni polskie. *Wisła.* 1889. Bujak: Długosz jako gieograf. *Przew. nauk. i liter.* 1901. B. Olszewicz: Jan Długosz, ojciec krajoznawstwa polskiego. W 500-tną rocznicę jego urodzin. Warszawa. 1915. Woroniecki: Pobyt Długosza na zamku lubelskim 1473—1476. *Głos Lubelski.* 1913, nr. 27—29.

— Pod. 31, dod.: [„Cronica conflictus...“ Z rękop. bibl. Kórnickiej wyd. dr. Z. Celichowski. Poznań. 1911. (Tekst w transkrypcji i w podobiznie)].

Str. 91, w. 11, pow. być: Swiętosława z Wocieszyna.

Str. 93. Do tekstu przekł. pol. Ortyli magdeb. Wiszniewski dodał podobiznę początku rękopisu.

Str. 101. List łaciński Ładysława z Gielniowa z r. 1496 wydruk. z rękop. w Dodatkach do Jerzego Ossolińskiego Autobiografji. (Lwów. 1876, str. 179). Do liter. o Ł. z G. dod.: W. Morawski: Opisanie żywota... 1612. Zeissberg: Dziejopis. w. średn. I, 261.

Str. 105. Dod.: Brückner o „Dyjalogu mistrza z śmiercią“ w przekł. ruskim, w *Pam. liter.* 1908, str. 215.

Str. 107. Tytuł w późniejszych wydaniach brzmi właśc. „Oktoich sirecz Osmohłasnik“; w wyd. krakowskim z r. 1491 tytułu książka nie ma. „Oktoich“ to przekład dzieła Jana Damascena.

Str. 108. Dod.: Wisłocki: Incunabula typographica Bibl. Univ. Jagell. Cracov. (Kraków. 1900). Ułaszyna ocena w *Pam. liter.* 1903, str. 279 i n.

Str. 110. Dod.: Finkel i Starzyński: Historja Uniw. Lwowskiego. Lwów. 1894.

Str. 111. Dod.: Tomkowicz: Filozofja w Polsce w XV

i XVI w. Kraków. 1894. Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa. 1911. Hahn: Poezja polska w. XVI w stosunku do literatury obcej. *Księga pamiątk. ku uczczeniu 250-ej rocznicy założonia Uniw. Lwow.* 1912. M. Urbanek: Chłop w literaturze Złotego Okresu. *Spraw. gimn. w Sanoku.* 1914. (I. Chłop u Modrzewskiego, Orzechowskiego i Reja). W. Nartowski: Stan włościański w utworach poetyckich pisarzy polskich doby renesansowej (XVI w.). *Lud.* 1915. Wł. Szyszkowski: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XV i XVI w. *Lud.* 1915.

Str. 116—136. Dod.: „Kuchmistrzowstwo“, druk z pocz. XVI w. zachowany w szczątkach, wyd. w podobiznie Z. Wolski (Biała Radziwiłłowska, właśc. Fryburg. 1891).—Księgi św. Augustyna, biskupa hiszpańskiego „O żywocie krześcijańskim“. Druk Hieronima Wietora z r. 1522. Wyd. Adam Chmiel. Uwagami językowemi opatrzył Jan Łoś. *Materjały i prace Komisji język.* VII. 1914.

Str. 118. Wedł. Brücknera, „Pozdrawianie (nie „Pozdrowienie“) wszytkich członków Pana Jezusowych“ wyszło w r. 1533; wedł. Estr. ok. r. 1533. Wisłocki w rozpr. „Powieść o papieżu Urbanie“ („Wisła“. Księga zbiorowa ku uczczeniu P. Stalmacha. Kraków. 1873) dowodził, mylnie jak się zdaje, że „Pozdrowienie“ druk. było w r. 1531.

Str. 118, w. 9 od dołu, powinno być: (ze zbiorów Załusk.).

Str. 120, w. 5 od góry. Dod. Fr. Pułaski: Nieznany druk polski z XVI w., wydany między 1524 a 1527 r. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1909, zesz. 5. [O unikacie bibl. seminaryjnej w Sandomierzu, p. t. „Historia barzo miła...“ która ma być 3-im wyd. „Fortuny i cnoty różność. (1524)].

Str. 122, w. 15 od dołu, powinno być: „Żywoty filozofów...“

Str. 135. Do liter. o Mymerze dod.: K. Morawski: Z dziejów Odrodzenia w Polsce. *Przegl. pol.* 1884. P. Czajkowski: „De antiqua Polonorum poesi...“ w *Miscellanea Cracoviensia.* 1815. Eustachiewicz: Seneka w Polsce. *Eos.* 1913.

Str. 149—150. Do przekładów i przeróbek „Vitae regum Polonorum“ Janickiego dod.: S. F. Klonowica: „Pamiętnik książąt i królów polskich“ (ok. r. 1590). (Zob. str. 430).

Str. 154. Nieznany Ćwiklińskiemu wiersz łaciński Stanisława Chrościeskiego z r. 1538 przytoczył ks. K. Miaskowski w art. „Z teki bibliograficznej“. *Pam. liter.* 1907, str. 373.

Str. 160. Do liter. o T. Treterze: Zob. str. 615 pod Maciej Kaźmierz Treter. K. Bartoszewicz: „Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w.“ Str. 141.

Str. 162. Obszerne wyjątki z poetyki Sarbiewskiego, z rozdziałów o poezji dramatycznej i o urządzeniu sceny w teatrach szkolnych jezuickich podał z rękop. Riezanow w rozpr. rosyj. „K istorii russkoj dramy. Poetika M. K. Sarbiewskago, po rukopisiam muzieja kn. Czartoryjskich w Krakowie“. Nieżin. 1911.

Str. 163. Dod. Jarecki: Motyw „miłości i śmierci“ w poezji polskiej. *Pam. liter.* 1907, str. 210—211.

Str. 168. Dod.: List Tomickiego do Jak. Uchańskiego z r. 1534 ogł. Wierzbowski w „Uchanscianach“.

Str. 173. Do liter. o Koperniku dod.: Dickstein: Pojęcia mechaniczne M. Kopernika. „Prawda“. Książka zbiorowa dla uczcz. 25 l. działaln. A. Świętochowskiego. Lwów. 1899.

Str. 184. 2 listy J. Przyłuskiego do M. Kromera i 1 list do Piotra Kmity wydruk. J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

Str. 186, w. 9 od dołu, powinno być: *Andreas.*

Str. 190. Dod.: K. Kościński: Czy Andrzej Frycz Modrzewski nie pochodził z Pomorza? *Zapiski Tow. Nauk. Toruń.* 1908, I.

Str. 194. Dod.: 1 list i memorjał Kromera ogł. Wierzbowski w „Uchańscianach“; 4 listy Kromera do Orzechowskiego ogł. J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

Str. 197. Dod.: 25 listów Hozjusza do Jak. Uchańskiego i 2 do innych ogł. Wierzbowski w „Uchańscjanach“.

Str. 200. List A. P. Nideckiego do Orzechowskiego z r. 1551 ogł. przed K. Morawskim J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

Str. 207. 2 listy Jak. Górskiego do Orzechowskiego ogł. J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

Str. 219. „Cerograf“ J. Herburta z r. 1575 podał Wójcicki w t. I *Bibl. starož. pis. pol.*

Str. 226. Dod.: X. Szaniawski: O Pawle Piaseckim, mianowicie o dziele jego „Praxis episcopalis“. *Posiedzenie publ. Król. Warsz. Uniwersytetu...* 1823 r.

Str. 244, w. 3. W *Pam. liter.* 1908, str. 199, Brückner

przypuszczał, że „Katechizm Brzeski“, „może to ów Rejowy Katechizm, dyjalogiem napisany, co dotąd za zaginiony uchodził“. Zob. niżej.

Str. 246. Wyd. „Figlików“ Reja z r. 1570 jest, wedł. Chrzanowskiego, fikcją; w rzeczywistości wyszły „Figliki“ poraz drugi dopiero w r. 1574, t. j. w drugim wydaniu „Zwierzyńca“. (Zob. *Książka.* 1914, nr. 8—12, str. 124; zob. też rozpr. Chrzanowskiego o „Facecjach“ Reja, str. 8).

Str. 250—251. Dod.: Dobrowolski: Ze studjów nad literaturą renesansową. *Spraw. gimn. VIII we Lwowie.* 1912/13. F. Fidziński: Sądy Reja o wychowaniu i oświacie w Polsce. *Spraw. gimn. św. Anny w Krakowie.* 1914.

Str. 255, w. 1 od d. Dod.: Wyd. 2-gie ze zmienionym tytułem: „Dyalog albo Rozmowa...“ t. 1564 (dwie edycje).

Str. 256. Mowę Stan. Orzechowskiego, wygłoszoną na sejmiku w Sądowej Wiszni w r. 1566, podał Szujski w przekł. z niemieckiego z rękop. archiwum wiedeńskiego w „Roztrząs. i opowiad. histor.“ Kraków. 1876. Oryginał polski zaginął? Inne Orzech. „oracje“ były tylko pisane, nie mówione.

— Listy. Wydane przez J. Korzeniowskiego z rękopisów „Orichoviana“ zawierają, oprócz kilku nieznanych przedtym pism Orzechowskiego, kilkadziesiąt jego listów łaciń. i kilka polskich, oraz autobiografję (str. 587—602). List Orzech. do Uchańskiego z r. 1566 (łac.) podaje Wierzbowski w „Uchanscianach“. Kilka listów przytacza Ossoliński w swej monogr. o Orzech. — Dokładną bibliografję pism Orzech. podaje J. Korzeniowski we wstępie do „Orichovianów“ (i Estr.).

Str. 257. Dod.: Fr. Penkala: Stan. Orzechowski w latach 1550—1552. *Spraw. gimn. II w Tarnowie.* 1914.

Str. 258. Nazwisko brzmiało prawdop. Gornicki nie Górnicki.

Str. 260. Dod.: Eustachiewicz: Seneki „Dobrodziejstwa“ w przeróbce Górnickiego. *Eos.* 1914.

Str. 266, w. 7 od d. O Chrysztoporskiego „Niniwe miasto wykonterfetowane“ (1572) zob. *Bibl. Warsz.* 1842, I.

Str. 271. Wiadomość o obszernej korespondencji August. Rotunda z Hozjuszem (znajd. się w archiwum biskup. we Frauenburgu) i wyj. z listów (łac.) jego do Hozjusza podaje Łukaszewicz w „Historji szkół“, I, 120—121.

Str. 289. „Paradoksa koronne“, wedł. Estr. są utworem Starowolskiego. Zob. pod Szymon Starowolski. Str. 318. Por. Brückner: Dzieje liter. I, 266.

Str. 291. Bezim. wyd. „Deliberacja o społku i związku Korony Polskiej z pany chrześcjańskimi przeciwko Turkowi...“ B. m. 1575, przedruk. przez Tur. w r. 1858, jest, wedł. Siwaka utworem Stan. Karnkowskiego.

— Dod.: A. Chmielowski: Życiorys ks. Stan. Karnkowskiego. Warszawa. 1884. (Tu mowy i listy).

Str. 293, w. 11 od d. Powinno być: Szlachcic (h. Dołęga) z Kaliskiego powiatu. Żon. z Zofją Skałowską. Kalwin.

— w. 9 od d. Pow. być: „Sentencya...“ (tyt. łac.). B. m. i r. (1572) prozą (po pol.).

— w. 5 i 6 od d. Pow. być: z pośrzodka...

— w. 5 od d. Powinno być: Pisma te...

Str. 294. Do liter. o P. Mycielskim dod.: Maciejowski: Piśm. pol. III, 22—23.

— w. 2. Pow. być: Tarnowski: Pis. pol. II, 10—11 i 35.

— w. 3. Pow. być: Czubek: Wstęp do „Pism polit. z 1-go bezkról.“ Str. XIX—XXII.

Str. 299. Pow. być: Marcin Siennik *(Heuwrecher)*.

Str. 300. Do liter. o Szym. Syreńskim dod.: K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w. Warszawa. 1914. Str. 123—5.

Str. 301, w. 10, pow. być: „Tablica albo Konterfet Cebesa tebańskiego filozofa“. Kraków. 1581. Przekład wierszem 13 zgł. Dedykacja Ostaf. Wołłowiczowi... również wierszem (36 w.); wyj. przytacza Estr.

Str. 315. Do liter. o Seb. Petrycym dod.: K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XV w. Str. 125—130. Wąsik: System pedagogiczny Seb. Petrycego z Pilzna. *Wychowanie.* 1916, paźdz.—grudz.

Str. 327. List Jakóba Sobieskiego (pol.) do ks. Zbaraskiego z r. 1621 ogł. z rękop. Tretiak w Dod. do „Historji Wojny Chocimskiej 1621 r. Str. 204—208.

Str. 328. Dod.: Mecherzyński: O Andrzeju Radawieckim. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* 1857, I.

Str. 331. Dod.: Łukasz Opaliński, zob. str. 560.

Str. 339. Mniej wątpliwe jest autorstwo Reginy Filipowskiej pieśni wyd. osobno p. t. „Pieśń nabożna. Ręce swoje ku Tobie Wszechmogący Panie, przez Reynę Filipowską“. Kraków. 1557. (Z nutami). Zob. Estr. i Wiszniewski (VI, 424). Chmielowski (tamże) powątpiewa o autorstwie Filipowskiej.

Str. 341. (Katechizm Brzeski) Dod.: Brückner przypuszczał z początku, że autorem „Katechizmu Brzeskiego“ mógł być Rej (zob. *Pam. liter.* 1908, str. 199). Fr. Pułaski twierdził, że „nie mamy prawa przypisywania autorstwa (Kat. Brzeskiego) ani Rejowi, ani Trzycieskiemu; tym mniej jeszcze Wojewódce...“ (w art. „Katechizm Brzeski“ 1553/54. *Pam. liter.* 1908, str. 343). Ale we wstępie do przedruku „Kat. Brzeski“ Pułaski mniej stanowczo już odmawia autorstwa Wojewódce: „Oprócz Reja i Trzycieskiego mógł jeszcze być autorem Katechizmu Wojewódka, Trepka lub Zacius, co do nich jednak ani potwierdzających, ani przeczących danych nie mamy“. Brückner, przyjąwszy dowody Pułaskiego co do niemożliwości autorstwa Reja, i Trzycieskiego, uważa za autora Kat. Brzeskiego Wojewódkę i dochodzi do wniosku, że tym katechizmem, o którym wspomniał Trzycieski, jako o utworze Reja, jest wprawdzie Katechizm Brzeski, ale Rej autorem jego być nie mógł i że Trzycieski się pomylił autorstwo mu Katechizmu jakiegoś przypisując, Rej bowiem skłonności do dogmatyzowania nie miał (zob. *Pam. liter.* 1910, str. 355). O „Katechizmie Brzeskim“ pisali: Fr. Pułaski: „Katechizm Brzeski“ 1553/54 r. *Pam. liter.* 1908, str. 320—344; Fr. Pułaski we wstępie do wyd. Kat. Brzeskiego (z r. 1908); Brückner w ocenie wyd. Pułaskiego. *Pam. liter.* 1910, str. 354—356; A. Woyde w ocenie Kat. Brzeskiego *Pam. liter.* 1910, str. 588—590. (Jest za autorstwem Wojewódki); A. W. w ocenie wyd. Pułaskiego Kat. Brzesk. w *Zwiastunie Ewangielicznym.* 1909, nr. 9, przytoczywszy szereg argumentów za autorstwem Wojewódki, dochodzi do wniosku, że autorstwo to można uważać za pewnik.

Str. 341. Do Katechizmów protestanckich dod.: 4. Katechizm Rakowski. 1605. To katechizm Hier. Moskorzewskiego i Smalcjusa. (Zob. str. 371 pod Hieronim Moskorzewski). Katechizmem Rakowskim nazywane są też niewłaściwie „Rozmowy chrystjańskie“ (1575) Marcina Czechowica. (Zob. str. 373).

Str. 350. Unikaty (bibl. Krasiń.) najdawniejszych druków Brzeskich z r. 1553 i 1554 Wojewódki opisał szczegółowo Fr.

Pułaski w *Pam. liter.* 1908, str. 320—44, dołączając podobizny kart tytułowych. Zob. też wstęp Pułaskiego do przedruku „Katechizmu Brzeskiego“ (1908).

Str. 364. Dod. do liter. o M. Broniewskim: Maciejowski: Piśm. pol. III, 657—659.

Str. 367. Domniemane nazwisko Grzegorza z Żarnowca „Koszarski“, wedł. Brücknera, późniejszy wymysł, o którym nic nie wiedział ani sam Grzegorz z Żarnowca, chłopski synek, i jego najgorliwsi wielbiciele, spółcześni i późniejsi, a zwłaszcza Jędrzej Chrząstowski (w „Obronie dyjalogu...“ 1619; unikat w bibl. berlińskiej). Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 66.

Str. 368. Historycy literatury mylnie, wedł. Brücknera, podają, jakoby „Historja spraw Atylle“ Cypr. Bazylika jest przekładem dzieła Kallimacha. Autorem oryginału ma być Mikołaj Olahus, prymas węgierski, który wydał swe dziełko w r. 1536 w Brukselli. Zob. art. Brücknera: „Ein weissrussischer Codex miscellaneus der Gräflich Raczynskischen Bibliothek in Posen“. *Archiv für slav. Philol.* IX, 1886. Por. Brücknera „Dzieje liter.“ I, 151.

Str. 369. „Commoda Henrici...“ (po pol.) wydruk. przez J. Czubka w „Pismach polit. z 1-go bezkról.“ (str. 495—6), „możnaby, wedł. Brücknera, przypisać Cypr. Bazylikowi, na tej arcykruchej, jak sam przyznaje, podstawie, że powoływa wiersze polskie francuza Statorjusa, zamieszczone w „Proteusie“ 1564 r., o czym po 9-ciu latach chyba tylko autor „Proteusa“, moim zdaniem właśnie Bazylik, mógł jeszcze pamiętać“. (*Pam. liter.* 1907, str. 411). Brückner przypuszcza, że Bazylik też może być autorem „Pieśni o pobożnej a cnotliwej niewieście...“ (Nieswież. 1564). Zob. *Pam. liter.* 1914/15.

Str. 369. Traktat Erazma Glicnera: „Taniec i rozmowa o nim...“ (1563) przedruk. T. Grabowski z unikatu w *Pam. liter.* 1914—15.

— O Glicnera dziele: „Odpor na odpowiedź...“ (1579) pisał Brückner w *Pam. liter.* 1903, str. 61.

Str. 374. 4 listy M. Krowickiego do Orzechowskiego podał J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

Str. 377. Do liter. o Sym. Turnowskim dod.: (E. Bursche): Proroctwa XVI w. *Zwiastun Ewangieliczny.* 1912, nr. 7.

Str. 387. Do liter. o J. Szlichtyngu dod.: Biegeleisen: Arjanie polscy. *Krytyka.* 1908.

Str. 392. Do lit. o Wujku dod.: ks. Wł. Szczepański: Cztery Ewangielje... Kraków. 1917. Ks. Lipiński: Nowe polskie przekłady „Ksiąg Świętych“. *Wiadom. Archidyecezjalne Warsz.* 1917, kwiec.

Str. 392. Data urodzin M. Białobrzeskiego niepewna; ur. się prawdop. o kilka lat później. Opatem mogilskim był od r. 1559 aż do śmierci. Sufraganem krak. i biskupem laodycejskim od r. 1565. Zm. 14 maja 1586 r. Zob. „Monografja opactwa cystersów we wsi Mogile“. Kraków. 1867. Cz. I, 99—104, i indziej.

Str. 401. Dod.: Chrzanowski: Czy Skarga był tolerantem? *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1911, zesz. 6. (E. Bursche): P. Skarga. *Zwiastun Ewang.* 1912, nr. 2—6.

Str. 406. Do liter. o K. Cichockim dod.: Kraushar: Poselstwo Dickensona do Zygmunta III w sprawie książki, uwłaczającej domowi Stuartów (r. 1615). (*Przegl. histor.* 1909).

Str. 406. (Marcin Łaszcz). Wyjątki z „Recepty na plastr Czechowica...“ (1597) podaje Brückner w książce „Różnowiercy polscy“, str. 267—275.

Str. 419. Dod.: O wpływie Kochanowskiego pisali: Faleński: Treny J. Kochan. (1866). Tomkowicz: Kochanowski i poeci niemieccy XVII w. *W trzechsetną rocznicę J. Kochan.* (1884). Glocke: Rifmotwornaja psałtyr' Simieona Połockago... (1899). Dobrzycki: Pieśń Kochanowskiego na obczyźnie. *Pam. liter.* 1906. Dobrzycki: Kochanowski w „Roksolankach“. *Pam. liter.* 1906. Simonówna: Pieśń Kochan. „Nadziei nie trzeba tracić“ w tłumaczeniu niemieckim z XVII w. *Pam. liter.* 1908. K. Kapałka: Niemieckie tłumaczenie „Fraszek“ Kochan. i „Kolędy“ z r. 1652. *Pam. liter.* 1913. Pigoń: Echa „Trenów“ w „Judycie“ Karpińskiego. (Przyczynek do wpływu Kochanowskiego na w. XVIII). *Pam. liter.* 1913. Nb. wpływ „Satyra“ na „Proteusa“ z r. 1564, na Twardowskiego „Satyra na twarz Rzptej“, na Rysińskiego „Satyra na twarz dworską“, na G. Piotrowskiego „Satyra przeciwko zdaniom i zgorszeniom wieku naszego...“; wpływ „Fraszek“ na fraszki M. Pudłowskiego i inn.; wpływ „Szachów“ na „Warcaby“ Mickiewicza i t. d.

Kochanowski jako prozaik: „Wzór pań mężnych“, „Wróż-

ki“, „O Czechu i Lechu“, „Wykład cnoty“, „Iż pijaństwo jest rzecz sprosna“, „Przy pogrzebie rzecz“ (mowa pogrzebowa), listy.

Kochanowski jako filolog: Jego rekonstrukcja pozostałych fragmentów łacińskiego przekładu Cycerona dwóch poematów greckich Arata „Phainomena“ i „Diosemeia“ (Prognostica), wyd. p. t. „M. T. Ciceronis Aratus...“ (Kraków. 1579), wyprzedziła podobną pracę, wykonaną w r. 1600 przez Hugona Grotiusa. Zob. J. Krystyniacki: M. Tulliusza Cicerona tłumaczenie Arata, przez Jana Kochanowskiego uzupełnione i poprawione... *Spraw. IV gimn. we Lwowie* za r. 1883. K. Morawski: „Kilka uwag o Aratusie Jana Kochanowskiego i stosunku jego do Arateów Cycerona“. Dodatki do „Andrzej Patrycy Nidecki“. Kraków. 1892. Str. 377—381.

Kochanowski jako krytyk: Jego krytyka podań przedhistorycznych polskich w „O Czechu i Lechu historja naganiona“.

Kochanowski jako tłómacz poetów rzymskich i greckich: Zob. „Literaturę o J. Koch.“

Kochanowski jako ortograf: „Nowy karakter polski...“ (1594).

Str. 418. Wybór utworów łacińskich Kochan. podał M. Jezienicki w „Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego ze wstępem i objaśnieniami. Lwów. 1898.

Str. 425. Dod.: T. Dobrowolski: Ze studjów nad literaturą renesansową. *Spraw. gimn. VIII we Lwowie* r. 1912/13 (o „Odprawie posłów greck.“).

Str. 428, w. 10 od d. Przedtym w rec. rozpr. Jaworskiego o Smoliku (*Pam. liter.* 1903, str. 665) Brückner przeczył twierdzeniu Jaworskiego, że wiersz (nr. 53): „Zaprząż nie tygry, nie lwice, Cyprydo“ jest tworem Smolika, nie Szarzyńskiego. — Do liter. o Sępie Szarzyńskim dod.: ks. Antonin z Przemyśla w przedmowie do „Różańca“ 1583. (Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 127).

Str. 434. Dod.: J. Kutarski: Anonim-protestant XVI w. Charakterystyka postaci i rozbiór poezji jego z bliższym uwzględnieniem jedynie erotyków poety. *Spraw. wyższej szk. realnej w Żywcu.* 1914.

Str. 436, nr. 11. Przekład współczesny wiersza Desportes'a, p. t. „Francuz żegnał Polskę, która się mu barzo na-

przykrzeła“, oraz „Odpowiedź“ nieznanego autora, ogł. również, z tego samego, jak się zdaje, rękopisu, J. Czubek w „Pisma polit. z czasów 1-go bezkrólewia“ (str. 71—73 i 655—661).

Str. 438. Ks. J. Gacki zbija twierdzenie J. Bartoszewicza, że Mikołaj Kochanowski był stryjecznym bratem Jana z Czarnolasu. Mikołaj Kochanowski zmarł, wedł. ks. Gackiego i Czubka w r. 1582. (Słowa: „zm. ok. r. 1584“ wykreślić).

Str. 439, w. 17 od g. dod. do nr. 4: Str. 88—91.

Str. 439. Marcin Laterna zwał się właściwie Latarnią. W l. 1590—98 był superiorem „domu“ jezuitów we Lwowie.

Str. 440, w. 5 i 6. Pow. być: *Pam. nauk.* 1819, II, str. 129—139.

Str. 442. W r. 1623 powrócił Jan Rybiński z kilkoletnich studjów zagranicą. W l. 1625—1629 był rektorem szkoły w Lesznie. Wiadomość tę zaczerpnął A. Danysz z autobiografji Rybińskiego „Ephemeris rerum ab Joh. Rybinio gestarum“, znajd. się w rękop. w bibl. Raczyń. w Poznaniu. (Zob. jego rozpr. o Janie Amosie Komeńskim w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* XXV).

Str. 446, w. 10 od d.: Żarty Piotra Smolika z rękop. Ossol. podają: Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 290—1 i K. Bartoszewicz w „Księgach humoru pol., I, 338—9.

Str. 447. W ocenie rozpr. Jaworskiego o Smoliku (*Pam. liter.* 1903, str. 665) Brückner przeczy twierdzeniu Jawor., że wiersz „Zaprząż nie tygry, nie lwice, Cyprydo“ jest utworem Smolika, nie Szarzyńskiego; natomiast w recenzji wyd. Chrzanowskiego z r. 1913 „Rytmów“ Szarzyńskiego (*Pam. liter.* 1914) Brückner twierdzi, że ten wiersz jest z pewnością Smolika, nie Sępa. (Por. *Książka.* 1914, nr. 3).

Str. 449, w. 3. Pow. być: slachcica.

Str. 453. Obszerne wyj. z „Pogromu Lewartowskiego“ Grzegorza Piotrowskiego przytoczył już Jocher w „Obrazie bibliogr.“ III, 697—702.

Str. 460. Do liter. o J. S. Herburcie dod.: Maszkiewicz: Pamiętniki; Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III, I, 180; Rembowski: Rokosz Zebrzydowskiego, str. 450; Wł. Łoziński: Prawem i lewem. Wyd. 2 II, 163—205; A. Kraushar: Jan Szczęsny Herburt z Fulsztyna, pierwszy wydawca dziejopisarzy średniowiecznych. (1567—1616). (Nieco nowych szczegó-

łów do jego życiorysu). *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I i II. 1916, grudz.

Str. 462. Dod.: Brückner o Janie Danieckim w *Pam. liter.* 1902, str. 162.

Str. 463, w. 6. W „Pobudce zacnym synom Korony Pol." (1620) Wojciecha Rakowskiego znajduje się „Duma powiatowa". Zob. Maciejowski: Piśm. pol. III, 659—660 i Wójcickiego: „Hist. liter." I (1845), str. 96.

Str. 472, (Jan Głuchowski). 2. „Ikones książąt i królów polskich... Do tego są przyłożone wiersze łacińskie Jana Janicjusza..." Kraków. 1605. (Wiersze łacińskie od Zygm. Augusta pisał Andrzej Loeaechius Scotus. Zob. str. 473, pod Andrzej Lechowicz).

Str. 490. Dod.: O Adamie Jarzębskim jako muzyku, zob. A. Poliński: Dzieje muzyki polskiej. Str. 129—130 i H. Opieński: Dzieje muzyki powszechnej. Kraków. 1912. Str. 91—92. (O zbiorze kompozycji „Harzebskiego" w rękop. w bibl. wrocł.).

Str. 490. Do liter. o Rafale Leszczyńskim dod.: J. Bartoszewicz: Krystyna Poniatowska. (Dzieła. VIII); A. Danysz: Jan Amos Komeński. Przyczynki do jego działalności w Polsce. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poznań.* XXV. 1899. Str. 148—152, i indziej. Art. Ab. Kł. w *W. Enc. ilustr.*

Str. 492. Maccaronica Stan. Orzelskiego w rękop. w bibl. Zamoj. w Warsz. (nr. 1023) i w bibl. Jagiell.

Str. 499, w. 4: zam. Jego pow. być Jagodyńskiego.

Str. 503, w. 11 od d. pow. być: „Statut Jana Dzwonowskiego..." 1611.

Str. 505. Adam Polak. *(Adamus Polonus).* (Adamus de Bochyn, Adam z Bochyni, Adam z Bochinu, Adam z Bochni, „Adam Bochyń"). Dr. fil. i med., prof. i dwukrotnie (w r. 1510 i 1511) rektor akad. krak., lekarz nadworny Zygmunta I. Jest autorem alegor. dyjalogu czterech stanów: małżeńskiego, bezżennego, kapłańskiego i zakonnego, p. t. „Dialogus... de quattuor statuum ob assequendam immortalitatem contentione". B. m. i r. (ok. 1508, wedł. Estr.; inni podają tytuł: „Dialogus de quatuor statibus immortalitatem assequi contendentibus" rok 1507 i druk. Haller.). Wyd. nadto: „Judicium de scientiis ad Mag. Joann. Stobnicensem". Kraków. 1515. (*Enc. Orgelbr.* I przypisuje mu nadto, mylnie jak się zdaje, autorstwo dyjalogów: „Ulyssis prudentia" 1516 i „Judicium Paridis" 1522). Liter. o Ad. Pol.: J. Majer w *Enc. Orgelbr.* III, pod „z Bochinu Adam"; Chomętowski: Dzieje teatru polskiego. Str. 23—24; Brückner: Dzieje liter. I, 69; Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Str. 59.

Str. 507. „Miphiboseth" i „Drama de Arca" wymienia Brown jako utwory Marcina Łaskiego.

Str. 509. Pow. być: Herbest (Jan)[2]).

Str. 512. Wójcicki, Maciejowski, J. Bartoszewicz uważali Jana Zawickiego (autora poematu „Charites słowieńskie". B. m. i r.) za autora tragiedji „Jeftes", pomimo, że już W. Kalinka (w *Orędowniku naukowym* z r. 1845, nr. 17—18) i Wiszniewski stwierdzili, iż był tylko tłumaczem utworu Buchanana; co niezbicie dowiódł później Łopiński. (Zob. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 321—341; Maciejowski: Piśm. pol. III, 301—303; Łopiński: Jeftes Zawickiego i Jeftes Buchanana. *Bibl. Warsz.* 1881, II; Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w., str. 44—46).

Str. 513. Dod.: G. Lühr: 24 Jesuitendramen der litauischen Ordensprovinz. Königsberg. 1901. (O utworach dram. przedstawianych na Litwie w 2 poł. XVII i w pocz. XVIII w.). Fragment dramatu z 1 poł. XVII w. nieznanego autora ogł. Kallenbach w *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* VII.

Str. 520. Do liter. o powieści XVII w. dod.: Porębowicz: Źródła romansu artystycznego w w. XVII. *Spraw. Ak. Um.* 1892.

Str. 522, w. 13 od d. pow. być: Niektóre pieśni w „Kiermaszu wieśniackim" i w „Pieśniach i tańcach zabawam uczciwym gwoli" mają charakter ludowy...

Str. 524. Dod.: Wiszniewski o pieśniach świeckich w Hist. liter. VII, str. 9—19; Wójcicki: Kircholm. Pieśni historyczne z 1605 r. *Bibl. Warsz.* 1879, II.

Str. 526—7. Do liter. do dziejów szkolnictwa w XVII w. dod.: Finkel i Starzyński: Historja Uniwersytetu Lwowskiego. Lwów. 1894; Biegański: Szkoły pijarskie w Polsce. *Muzeum.* 1897.

Str. 531. Do liter. o J. B. Zimorowiczu dod.: Jarecki: Motyw „miłości i śmierci w poezji polskiej". *Pam. liter.* 1907.

Str. 533 i 548. Sam. Twardowskiego zalicza Korzon do historyków, jako „autora wierszowanej pod względem formy, ale ściśle historycznej i bardzo cennej pod względem treści „Wojny domowej..." (1660). Jeżeli Kochowski zapo-

mocą łaciny chciał dostać się między historyków europejskiego znaczenia, to się zawiódł, bo jest tylko pamiętnikarzem w zakresie dziejów narodowych, wiarogodnym otyle, oile sam był ich uczestnikiem, lub od uczestników powziął jaką dobrą wiadomość; ale pojęcie swoje o historji skompromitował już tytułową kartą, na której wypisał swój zabobonny pogląd na źródło nieszczęść Polski — klimaktery czyli nieszczęśliwe siedmiolecia". (Zob. „Listy otwarte..." II w rozpr. „Historjografja").

Str. 542, w. 8 i 9 od d. zam. w 3 t. *Biblioteki...* pow. być: w *Zbiorze rytmów...* III, str. 344—360.

Str. 548. O mniemanym autografie W. Kochowskiego w rękop. Akad. Um. zob. *Pam. liter.* 1911, str. 584.

Str. 553. W wyd. warsz. „Poezji" Morsztyna z r. 1883 nie przedruk. prologu do „Cyda".

— Dod.: Listy. 10 listów A. Morsztyna, z l. 1679—1682 ogł. z rękop. E. Deiches w dod. do studjum „Koniec Morstina" (1894); kilkadziesiąt listów lub wyciągów z listów (franc.) z l. 1682 i 1683 wyd. w *Bibl. ord. Myszkowskiej.* Rok 1860.

Str. 558—559. O Zbigniewie i Stanisławie Morsztynach artykuły Brücknera w *W. Enc. ilustr.;* niektóre w nich daty biograficzne różnią się od podanych powyżej.

Str. 561. Do liter. o Ł. Opalińskim dod.: Łoziński: Prawem i lewem, II, 376—445.

Str. 570. Odpis dokładny (ze zbior. Załusk.) poematu Mirona Costina z r. 1684 przechowuje się w bibl. publ. petersb. (Zob. Brückner „Wiersze historyczne". *Bibl. Warsz.* 1895, III.

Str. 572. Dod.: J. Chr. Pasek jako poeta, zob. str. 599.

Str. 585. Do liter. o A. M. Fredrze dod.: Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.* 1908, str. 435.

Str. 590. Gabrjel Krasiński właściwie powinien figurować wśród wierszopisów 2-ej poł. XVII w.

Str. 591. Do liter. o Joan. Galatowskim dod.: K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w. Str. 138—140.

Str. 601. Do liter. o J. Chryz. Pasku dod.: Wł. Bugiel: Materjały ludoznawcze w Pamiętnikach Paska. („Studja i szkice literackie". Poznań. 1910); Łopaciński: Bajka Ezopa o rybaku w Pamiętnikach Paska. *Wisła.* 1905.

Str. 606—7. „Dyakowski, wedł. Korzona, zyskał swoim „Dyarjuszem okazji wiedeńskiej" niezasłużoną wziętość"; „nie

podał ani jednej wiarogodnej wiadomości, a sam król Jan III wyraził się o nim, że „ladaco prawi i nie tylko Polskę, ale i Litwę bajkami napełni". (Zob. rozpr. „Historyka" w „Listach otwartych..." II).

Str. 614. Wedł. Sobieszczańskiego *(Enc. Orgelbr.)* „Domina Palatii" ma być dziełem Jana Fryd. Sapiehy (1680—1751), które wydał pod przybranym nazwiskiem Eneasza Mascarinusa; pol. tłum. wydał Jan Dębiński. Józ. Szujski w „Histor. pol." (Warszawa. 1880, str. 336) wspomina o nim jako o dziele Dębińskiego.

Str. 622, w. 2. Pow. być: Przedruk. w „Listach otwartych..." t. IV (1916).

Do zabytków 2-ej poł. XVI w. dod.: „Nauki duchowne dla Zofji Odrowążówny", spisane w r. 1555, przez nieznanego autora. Pisali o tym zabytku: Celichowski: Dwa nieznane zabytki bibliograficzne. *Rozpr. i sprawozd. Akad. Um. wydz. filol.* III, 1875 i Brückner w Liter. relig. III, 175—178, który podał wyjątki.

Do pisarzy pocz. w. XVII dod.: Sefer Muratowicz, ormianin, kupiec warszawski, syn Seweryna, dworzanina Zygmunta III, wysłaniec królewski do Persji w r. 1602. „Relację" jego podróży wyd. J. E. Minasowicz (Warszawa. 1777). Pisali o nim: Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce (Lwów. 1856, str. 234—237) i L. S. W. „Notatki kupca warszawskiego z podróży po Persji 1602 r." w *Tyg. Ilustr.* 1878, I, nr. 117, oraz Estr. Bibliogr. XXII.

Do pisarzy 2 poł. XVII w. należy Stanisław Wosiński; poch. z mieszczan; syn złotnika krak. Ur. ok. 1644; w r. 1661 bakałarz akad. krak.; w 1664 dr. fil.; 1665—1669 studjuje medycynę we Włoszech; od r. 1676 prof. med. w akad. krak. Zm. 6 stycz. 1694. Pisał o nim i jego dziełach druk. i rękop. Br. Wojciechowski: „Stanisław Wosiński, lekarz XVII-go stul. Przyczynek do dziejów oświaty w Polsce". Warszawa. 1897.

SKOROWIDZE.

a) Wykaz pisarzów polskich).*

Acernus zob. Klonowic.
Adam Polak 505, 668.
Adamus Polonus zob. z Bochni Adam.
Aesticampianus zob. Sommerfeld Jan.
Agricola Rudolf (Młodszy) 146—147.
Alantsee Ambroży 135.
Albrecht ks. pruski 264, 353, 354, 355, 361.
Alexander a Jesu zob. Kochanowski Andrzej.
Anonim husyta 85.
Anonim-protestant 434—435.
Anserinus Stan. zob. Kleryka Stan.
Anzelm Polak 41.
Archidiaconus Gnesnensis zob. z Czarnkowa Janko.
Arciszewski Krzysztof 491—492, 495.
Argiglobyn Jerzy 648.
Artomjusz Piotr 338.
Baczyński Stan. zob. Modlitewnik Marji Kazimiery.
Bär zob. Ursinus Jan.
Baldwin Gallus zob. Gallus.
Baliński Hieronim 650.
Baranowicz Łazarz 565—566, 590.
Bardziński Jan Alan 574—575.
Bartochowski Wojciech 622, 623.
Baryka Piotr 511—512, 533, 536.
Baszko Godysław (Gotszalk) zob. Kronika Wielkopolska.
Bazylik Cyprjan 51, 184, 189, 191, 360, 366, 368—369, 435, 515, 664.
Bączalski Seweryn 474, 536.
Bąk Henryk zob. z Góry Henryk.
z Bełżyc Jakób 373.
Bembus Mateusz 408—409.
Bendoński zob. Szymonowic.
Benedykt à Sancto Joseph zob. Zawadzki Benedykt.
Benedykt Polak 14, 15.
Ber zob. Ursinus Jan.

*) Włączono tu też pisarzy cudzoziemców, pracujących przez pewien czas w Polsce lub dla Polski, jak Kallimach, Celtes, Hegendorfin i t. d.

Białobocki Jan 561—562.
Białobrzeski Marcin 341, 392—393, 665.
Bielawski Tomasz 447.
Bielscius J. zob. Bielski Joachim.
Bielski Jan 149.
Bielski Joachim 157, 268—270, 278, 421, 449, 522, 523.
Bielski Marcin 124, 132, 135, 177, 209, 236, 237—238, 244, 245, 269, 486, 506.
Biem z Olkusza M. zob. z Olkusza Marcin.
Bieżanowski Stan. Józ. 622—623, 623.
Bircovius F. zob. Birkowski Fabjan.
Birkowski Fabjan 224, 225, 309—312.
Birkowski Szymon 224, 468.
Błażewski Marcin 193, 477.
Błażowski zob. Błażewski.
z Błonia Mikołaj 36,37.
z Bochni Stanisław 474.
z Bochni Adam zob. Adam Polak.
z Bochinu Adam, z Bochyni Adam, Bochyń Adam } zob. Adam Polak.
Boczyłowic Jakób 581—582.
Boguchwał, franciszkan 79.
Bogufał bisk. zob. Kronika Wielkopolska.
Bojanowski Jan 655.
Bojer Wawrzyniec 655.
Boleslavius zob. Bolesławjusz.
Bolesławczyk zob. Bolesławjusz.
Bolesławjusz Klemens 581.
Boniecki Leonard zob. z Bończy Leonard.
z Bończy Leonard zob. z Buńczy Leonard.
Borzymowski Marcin 564.
Boym Michał 649.
Bratkowski Danjel 582—583.
Broniewski Marcin 363—364.
Broniovius zob. Broniewski.
Broniowski zob. Broniewski.
Broński Krzysztof (397) zob. Broniewski Marcin.
Brocki zob. Brożek Jan.
z Brodni Wacław zob. Wacław Ubogi.
Broscius zob. Brożek Jan.
Broski zob. Brożek Jan.
Broszcz zob. Brożek Jan.
Brożek Jan (Broscjusz) 137, 230—231, 561.
z Brudzenia Paweł zob. Włodkowic Paweł.
z Brudzewa Wojciech (Brudzewski) 33, 65.
Brutus zob. Lubieniecki Stan. (Młodszy).
z Brześcia Adam zob. Paxillus Adam.
Brzoski zob. Brożek Jan.
z Brzozowa Walenty 337.
Budny Bieniasz 305, 359.
Budny Szymon 335, 359—361, 393.
z Buńczy Leonard 96.
Buonaccorsi Filip zob. Kallimach.
Bursius zob. Burski Adam.
Burski Adam 201, 223—224.
Bużeński Stanisław 598.
Bylica Marcin z Olkusza zob. z Olkusza Marcin (Starszy).
z Bystrzykowa Michał 31, 32, 657.
Bzowski Abraham 222.
Callimachus Philippus zob. Kallimach.
Calissius Albertus zob. z Kalisza Wojciech.
Celtes (Celtis) Konrad 61, 64—66.
Chełchowski Henryk 484—485.
Chlebodziejski zob. Marycki Szymon.
Chlebowski Wawrzyniec 485, 493—494.
Cholewa Mateusz, bisk. 8, 10.
Chrapowicki Jan Antoni 604.
Chroscesius zob. Chrościeski Stan.

Chrościeski Stanisław 153—154, 659.
Chrościński Wojciech Stan. 547, 572—574, 578, 608.
Chrysztoporski Mikołaj 266, 661.
Chrząstowski Jędrzej 664.
Chwalczewski Stanisław 175, 263.
Chwalibogowski Jan 434.
Chwalibogowski Krzysztof 434.
Chwalibogowski zob. Falibogowski Krzysztof Franc.
Cichocki Kacpar zob. Sawicki Kaspar.
Cichocki Kacpar 405—406, 665.
Cichovius Nicol. zob. Cichowski Mikołaj.
Cichowski Mikołaj 387, 410.
Ciekliński Piotr 445—446, 460, 467, 512.
Ciesielski Andrzej 135, 208—209.
Ciołek zob. Witelo.
Ciołek Erazm 60, 148, 170 — 171.
Ciołek Stanisław 36, 44, 45, 46, 64, 658.
Cnapius zob. Knapski Grzegorz.
Cochanovius Joannes zob. Kochanowski Jan.
Copernicus Nicolaus zob. Kopernik Mikołaj.
Corvinus Novoforensis Laurentius zob. z Nowego Targu Korwin Wawrzyniec.
a Cosmin Benedictus zob. z Koźmina Benedykt.
Costin Miron zob. Kostyn Miron.
Crassinius Joannes zob. Krasiński Jan.
Cricius Andreas zob. Krzycki Andrzej.
Crosnensis Paulus zob. z Krosna Paweł.
Cygański Mateusz 294—295.
Cynerski Jan 324.
Czahrowski Adam 452.
z Czarnkowa Janko 13, 14.
Czarnkowski Adam 289.
Czarnkowski Jan zob. z Czarnkowa Janko.
z Czarnolasu Jan zob. Kochanowski Jan.
Czechel zob. z Czechła Sędziwój.
z Czechła Sędziwój 646.
Czechowic Marcin 336, 372—373, 406, 653.
Czerniowski Jan 307.
Czuj Grzegorz zob. z Sambora Grzegorz.
Czystochlebski zob. Marycki Szymon.
Dachnowski Jan Karol 337, 471, 487.
Damalewicz Stefan 235—236.
Daniecki Jan 461—462.
Dantiscus Joannes zob. Dantyszek Jan.
Dantyszek Jan 143—146, 172, 178, 182, 194.
Dargodzki Maciej zob. Grodziecki Adam.
Dąbrówka Jan 9, 26, 39.
Dąmbrowski Samuel 358.
Decius Jodocus zob. Decjusz Jodok.
Decjusz Jodok (Just) Ludwik 175—176.
Dembołęcki Wojciech 315—317, 566.
Dietz zob. Decjusz Jod.
Długosz Jan 9, 28, 29, 39, 44, 45, 48, 50, 52, 53—57, 64, 68, 236, 361, 459, 658.
z Dobczyc Jan 39.
z Dobczyna Jan zob. Gałka.
Dombrówka zob. Dąbrówka Jan.
Dorohostajski Krzysztof 295—296.
Drezner Tomasz 222—223.
Drużbicki Kacper 595.
Drzążyński Andrzej 648.
Drzewicki Maciej 60, 61.
Dubingowicz Stanisław 364.
Dyakowski Mikołaj 606 — 607, 670.

Dyamentowski Wacław 323, 476.
Dzierzwa 10, 11.
Dzwonowski Jan 501, 503—504.
Eck Walenty 147.
Elgot Jan 28, 63.
Elżbieta zob. De institutione regii pueri.
Eysymont Jan 654.
Falibogowski Krzysztof Franciszek 652.
Falimierz zob. Falimirz.
Falimirz Stefan 128—129, 133.
Farnovius zob. Farnowski Stan.
Farnowski Stanisław 375—376.
Filalet (398) zob. Broniewski Marcin.
Filipowska Regina 662—3.
Flachsbinder zob. Dantyszek Jan.
Fredro Andrzej Maksymiljan 583—585.
Fricius zob. Frycz.
Frowinus zob. „Antigameratus".
Frycz zob. Modrzewski Andrzej.
Galatowski Joannicy 590—591.
Gallus 5, 6, 7, 10, 41, 104, 657.
Gallus Marcin zob. Gallus.
Gall-Anonim zob. Gallus.
Gałka Jędrzej (z Dobczyna) 26, 103.
Gaszowiec zob. z Jaszowic Jędrzej.
Gaudenty arcyb. zob. Radym.
Gawatowicz Jakób 504.
Gawiński Jan 163, 474, 480, 512, 534—536, 546.
Gawłowicki Szymon 476, 568—569.
Gąsiorek Stan. zob. Kleryka Stanisław.
Gębicki Jakób 444, 482—483.
Gębicki Łukasz 487—488.
z Gielniowa Ładysław 99, 100—101, 123, 658.
Gilewski Marcin 657.
Glaber Andrzej (z Kobylina) zob. z Kobylina Andrzej.
Glicner (Gliczner) Erazm 292, 369—370.
z Głogowa Jan 30, 31, 32.
Głogowczyk zob. z Głogowa Jan.
Głoskowski Maciej 494 — 495, 519.
Głuchowski Jan 149, 434, 435, 472—473, 668.
Godysław Paweł zob Kronika Wielkopolska.
Golubski Jan zob. Gołubski Jan.
Golian Chrzysztof 519.
Golliusz Jan 605.
Gołębiowski Chryzostom 589—590.
Gołubski Jan zob. Sawicki Kaspar.
Gonesius Petrus zob. z Goniądza Piotr.
z Goniądza Piotr 375.
Gorczyn Jan Aleksander 591.
Gorczyn Piotr 484.
Gorecius zob. Gorecki Leonard.
Gorecki Leonard 648.
Gornicki Łukasz 129, 132, 199, 258—261, 416, 512, 522, 650, 661.
Gorscius Jacobus zob. Górski Jakób.
Goryński Jan 303.
Goryński Piotr 92.
Goslicius Laurentius zob. Goślicki Wawrzyniec.
Gosławski Stanisław 466.
Gostomski Anzelm 295.
z Gostynia Jakób 647.
Goślicki Wawrzyniec 202—203, 225.
Góra Łukasz zob. Gornicki Łukasz.
Górnicki Łukasz zob. Gornicki Łukasz.
Górski Jakób 137, 203, 204, 205—207, 218, 254, 273, 287, 393, 436, 464—5, 660.
Górski Szymon (Jan) zob. Gurski Szymon.

Górski Stanisław 59, 168, 181—183, 256.
z Góry Henryk 29, 30.
Grabowiecki Sebastjan 444—445, 447.
Grabowski Piotr 285—286.
Grądzki Samuel 617.
Grepscius zob. Grzebski Stanisław.
z Grochowa Maciej 80, 85.
Grochowski Stanisław 43, 337, 453—457, 522.
Grodicius zob. Grodzicki Stanisław.
Grodzicki Stanisław 402—403.
Grodziecki Adam 652.
Groicki Bartłomiej 93, 241, 286, 338.
Grotkowski Jan 498, 551, 558—559.
Grzebski Stanisław 137, 207—208, 292—293, 417.
Grzegorzkowic Piotr 274, 459.
Grzepski Stan. zob. Grzebski Stanisław.
Gurski Szymon (Jan) 371.
Gwagnin Aleksander 209—210, 280, 281, 464.
Hartknoch Krzysztof 626.
Haur Jakób Kazimierz 625—626.
Hegendorf zob. Hegendorfin.
Hegendorfer zob. Hegendorfin.
Hegendorfin Krzysztof 180—181.
Hegendorphinus zob. Hegendorfin.
Heidenstein Reinhold 213—214, 421.
Herbest Benedykt 137, 155, 156, 203—205, 206, 356, 388.
Herbest Jan 509.
Herbestus Benedictus zob. Herbest Benedykt.
Herburt Jan 218—219, 255, 287, 660.
Herburt Jan Szczęsny 182, 248, 256, 405, 413, 421, 458—461, 475, 667.
Hesse Benedykt 25, 26, 28.
Hevel zob. Heweljusz Jan.
Hevelius zob. Heweljusz Jan.
Heweljusz Jan 494, 592—593.
Hewelke zob. Heweljusz Jan.
Hieronim z Pragi zob. z Pragi Hier.
Hirtenberg zob. Pastorius.
von Hoefen zob. Dantyszek Jan.
Hoewelke zob. Heweljusz Jan.
Hosius zob. Hozjusz Stanisław.
Hozjusz Stanisław 160, 182, 187, 188, 192, 194, 196—198, 200, 205, 207, 208, 270, 271, 387, 388, 404, 615, 660.
Hussovianus Nicolaus zob. Hussowski Mikołaj.
Hussowczyk zob. Hussowski Mikołaj.
Hussowski Mikołaj 147—148.
Ines Albert 165—166.
z Interboku Jakób zob. z Paradyża Jakób.
Issiora Mikołaj zob. Łaszcz Marcin.
Izdbieński Benedykt 169.
św. Jacek (Odrowąż) 79.
Jacobus de Clusa zob. z Paradyża Jakób.
Jacobus de Paradiso zob. z Paradyża Jakób.
Jaćwiezjusz zob. Kołakowski Stanisław.
Jadam brat 118.
Jagodowicz Mateusz 508.
Jagodyński Stan. Serafin 489, 497—499, 559.
Jakób z Jüterboku (z Interboku) zob. z Paradyża Jakób.
Jakób ze Żnina zob. ze Żnina Jakób.
Jakób z Paradyża zob. z Paradyża Jakób.
Jakubowski Walenty 437.
Jan, opat witowski 80, 84.
Janczar 96—97, 483.

Janicius Clemens zob. Janicki Klemens.
Janicjusz zob. Janicki Klemens.
Janicki Klemens 149—151, 182, 267, 270, 430, 472, 659.
Janicki Marcin 336.
Janik (Janicz) zob. Janicki Klemens.
Janitius zob. Janicius.
Janko z Czarnkowa zob. z Czarnkowa Janko.
Jan Kazimierz Waza zob. Waza Jan Kazimierz.
Januszowski Jan 254, 259, 271—273, 318, 393, 412, 416, 417, 421.
Januszowski Zygm. Adam 480.
Jarzębski Adam 489—490, 668.
z Jaszowic Jędrzej 85, 86.
Jemiołowski Mikołaj 606.
Jerlicz Joachim 604.
Jeżowita zob. Przyłuski Jakób.
Jeżowski Wład. Stanisław 485—486.
Jonston Jan 592.
Jurgievicius Andreas zob. Jurgiewicz Andrzej.
Jurgiewicz Andrzej 364, 365, 407—408.
Jurkowski Jan 501, 502—503, 506.
z Jüterboku Jakób zob. z Paradyża Jakób.
Kaczer zob. z Raciborza Wawrzyniec.
Kadłubek Wincenty 7, 8, 9, 10, 39, 41, 459.
z Kalisza Wojciech 377—378, 431.
Kaliszczyk zob. z Kalisza Wojciech.
Kallimach 47, 48, 49—53, 64, 182, 368.
Karmanowski Olbrycht 495—496.
Karnkowski Stanisław 213, 275, 290—292, 341, 388, 392, 617.
Kaszota Wojciech zob. Rej Mikołaj.
św. Kazimierz 43.
Kącki Walenty 297.
z Kęt Mateusz 136.
z Kęt Walenty 136.
z Kielc Wincenty 4.
Kiełbasa Wincenty 59.
z Kijan Jan zob. Jurkowski Jan.
Kiszka Leon 382.
z Klecka Marcin 408.
Kleryka Stanisław 129—130.
Klon zob. Klonowic Seb. Fab.
Klonowic Sebastjan Fabjan 134, 156, 157, 267, 283, 284, 289, 378, 421, 429—433, 503, 522.
Kłos Tomasz 136, 350.
Kmita Jan Achacy 149, 411, 451—452, 474, 477.
Knapski Grzegorz 331—332, 507.
Knapjusz zob. Knapski Grzegorz.
Kobiernicki Marcjan 440.
Kobierzycki Stanisław 613.
z Kobylina Jędrzej (Glaber) 131—133, 174.
Kochanowski (starosta) 599.
Kochanowski Andrzej (Alexander a Jesu) 585—586.
Kochanowski Jan 152, 157, 159, 199, 204, 206, 208, 221, 259, 265, 267, 272, 288, 318, 333, 410, 411—428, 435, 436, 438, 441, 444, 459, 512, 521—2, 653, 665—6.
Kochanowski Jędrzej 441—442.
Kochanowski Krzysztof 653.
Kochanowski Mikołaj 438—439, 667.
Kochanowski Piotr 281, 447, 478—479.
Kochański Adam Adamandy 594.
Kochowski Aleksander 655.
Kochowski Wespazjan 421, 535, 545—549, 565, 569, 573, 613, 619, 655, 656, 669, 670.
Kociołek zob. Marycki Szymon.
Koczanowski Mikołaj 169.
Kojałowicz Wojciech (Wijuk) 282, 609—611.

z Kokorzyna Andrzej 35, 36.
Kołakowski Stanisław 654.
z Komorowa Jan 101, 167.
Konarski Jan 647.
Koniecpolski 428.
Konstanty Michałowicz zob. Janczar.
Konstantynowicz Michał zob. Michałowicz Konstanty.
Kopernik Mikołaj 171—174, 230.
Korczewski Wit 343, 510.
Korczbok Rożek Ambroży zob. Rej Mikołaj.
Korczyński Adam 572.
Kordecki Augustyn 611—612.
Korejwa Jan Aleksander 486.
Korona Marek 331.
Korwin Wawrzyniec z Nowego Targu zob. z Nowego Targu Wawrzyniec.
Kostyn Miron 570—571, 670.
z Koszyczek Jan 121, 125—126, 515, 516.
Koszarski zob. z Żarnowca Grzegorz.
Koszutski Stanisław 292, 305, 369, 370.
Kossów Sylwester 384—385.
Kościelski Gaweł 650.
Kotwic Mikołaj 68.
z Koźmina Benedykt 154—155.
z Krakowa Mateusz 20, 22, 23, 24.
Kraiński Krzysztof 339, 358—359.
z Krajkowa Tomasz 98.
Krasiński Gabrjel 590, 670.
Krasiński Jan 220.
Kromer Marcin 137, 177, 192—195, 200, 201, 208, 213, 219, 264, 387, 399, 477, 510, 520, 660.
z Krosna Paweł 137—138, 139, 143, 147.
Krowicki Marcin 184, 265, 335, 374—375, 664.
Król Jan Kazimierz zob. Waza Jan Kazimierz.
Król Jan III zob. Sobieski Jan.
Król z Przemyśla Marcin zob. z Żórawicy Marcin.
Kruk zob. Korwin.
Kryski Szczęsny 372.
Krzesichleb Piotr zob. Artomjusz Piotr.
Krzycki Andrzej 139—143, 149, 150, 178, 182.
Kuczborski Walenty 341, 388—389.
Kuligowski Mateusz Ignacy 571—572.
Kwiatkiewicz Jan 624.
Kwiatkowski Marcin 354—355.
Kwiatkowski Piotr 519.
Lancicius Nicolaus zob. Łęczycki Mikołaj.
Lascius zob. Łaski.
a Lasco Johannes zob. Łaski Jan.
Lasicius Joannes zob. Łasicki Jan.
Lasius zob. Łaski Marcin.
Lasocki Mikołaj 45, 46.
Laterna Marcin 159, 337, 439—440, 667.
Lechowicz Andrzej 473—474.
Lemka Jerzy 650.
Leonard, dominikanin 334, 335.
Leopolita Jan 334—335.
Leszczyński Andrzej 500.
Leszczyński Rafał 649.
Leszczyński Rafał († 1636) 232, 298, 490, 494, 500, 592, 567, 649, 668.
Leszczyński Rafał (wnuk poprzedniego) 567.
Leszczyński Samuel 567—568, 579.
ze Lgoty Jan zob. Elgot Jan.
Libanus Silesius zob. z Lignicy Jerzy.
Libicki Jan 162.
Lifftel Sebastjan 462.
Ligęza Mikołaj Spytek 328.
z Lignicy Jerzy 169—170.
Linodesmon zob. Dantyszek Jan

Linowski Łukasz zob. Sawicki Kasper i Cichocki Kacper.
Lipnicki Maciej 92.
z Lipnicy Szymon 101.
Lipski Andrzej zob. Potocki Wacław.
Loeaechius (Loechius) zob. Lechowicz Andrzej.
Longinus Johannes zob. Długosz Jan.
Lorencowicz Aleksander 586—587.
Lubelczyk Jakób 245, 265, 268, 286, 299, 335, 343, 347—348, 435, 520.
Lubieniecki Andrzej 386.
Lubieniecki Stanisław (Starszy) 235, 385—386.
Lubieniecki Stanisław (Młodszy) 596—597.
z Lublina Biernat 123, 124—125, 135, 299.
Lubomirski 477.
Lubomirski Jerzy 330, 533, 546, 564—565, 576, 603, 615.
Lubomirski Stan. Herakljusz 507, 539, 542, 564, 568, 573, 576—580.
Lubomski Mikołaj 653.
z Ludziska Jan 46, 47.
Lutomirski Stanisław 351.
ze Lwowa Stanisław 343.
z Łańcuta Jan 136.
Łasicki Jan 144, 210—211, 269, 649.
z Łaska Jan zob. Łaski Jan.
z Łaska Wawrzyniec 95.
Łaski Jan, arcyb. 79, 81, 166—167, 175, 178, 180, 187, 197, 261, 352.
Łaski Jan, reformator 187, 261, 268, 335, 352—353, 368.
Łaski Marcin 507—508, 669.
Łaski Stanisław 141, 187, 218, 261—263, 265.
Łaszcz Marcin 406—407, 508, 653, 665.
Łęczycki Mikołaj 409.
Łopeski Jan 501, 511.
Łoś Władysław 602—603.
z Łowicza Szymon 128.
Łubieński Stanisław 162, 227—228.
Maciej mistrz zob. Mistrz Maciej.
Maciejowski Bernard 169.
Maczuski Andrzej 306.
Magister Vincentius zob. Kadłubek.
Makowiecki Stanisław 655—6.
Malecki Hieronim 353—354.
Malecki Jan 135, 334, 346—347.
Maletius (Malecius) zob. Malecki.
Marcin z Opawy zob. Marcin Polak.
Marcin Polak 13.
Maricius zob. Marycki Szymon.
Markowicz Jan 605—606.
Martinus Polonus zob. Marcin Polak.
Maskiewicz zob. Maszkiewicz.
Masłowski Piotr 59.
Maszkiewicz Bogusław Kazimierz 329—330.
Maszkiewicz Samuel 320—321.
Mateusz Cholewa zob. Cholewa Mateusz.
Mateusz z Krakowa zob. z Krakowa Mat.
Matthaeus de Cracovia zob. Mateusz z Krakowa.
Marycki Szymon 191—192.
Mączyński Jan 288.
Medeksza Stefan Franc. 603—604.
Memorata Anna 165.
Meniński Franciszek 626—627.
Mesgnien zob. Meniński.
Miaskowski Kasper 421, 459, 460, 473, 474—476.
Michał Konstantynowicz (mylnie zam. Konstanty Michałowicz) zob. Janczar.
Michałowicz Konstanty zob. Janczar.

Michałowski Jakób. 330, 619.
Miczyński Sebastjan 307.
z Miechowa Maciej (Miechowita) 132, 174—175, 263.
Miechowita Maciej zob. z Miechowa Maciej.
z Miedzerzecza Marcin 646.
Miedzieleski Wawrzyniec 168.
Mieleski zob. Rotundus.
Mielesius zob. Rotundus.
Mielicki zob. Rotundus.
Mierzwa zob. Dzierzwa.
z Mierzyńca Mikołaj 105.
Mijakowski Jacynt 329.
Mikołaj Polak 646.
Mikołajewski Danjel 336.
Milewski zob. Rotundus.
z Miłosławia Piotr 38.
Miorsz zob. Dzierzwa.
z Mirzyńca, Mirzyński zob. z Mierzyńca Mikołaj.
Mistrz Maciej 38, 99.
Mistrz Mikołaj z Poznania zob. z Poznania Mikołaj.
Mistrz Wincenty zob. Kadłubek Winc.
Młodzianowski Tomasz 588—589.
Młoszowski Sambor 548, 656.
Modrevius Andreas Fricius zob. Modrzewski.
z Modrzewa Frycz Andrzej zob. Modrzewski.
Modrzewski Andrzej (Frycz) 186—191, 209, 352, 368.
Mohiła Piotr 383—4, 384.
Mojecki P. 55.
Morawicki zob. ze Szczodrkowic Stan.
Morolski Jan Dominik 485.
Morsztyn Andrzej 410, 447, 489, 500, 518, 522, 526, 551—554, 558, 559, 561, 571, 670.
Morsztyn Hieronim (Jarosz) 447, 448, 487, 499, 519, 520, 554—557, 619.
Morsztyn Stanisław 518, 553, 559—560.
Morsztyn Zbigniew 163, 234, 552, 557—558, 559.
Moscorovius zob. Moskorzewski.
Moskorzewski Jarosz (Hieronim) 370—372, 397.
Moskorzowski Jarosz zob. Moskorzewski Jarosz.
Moskorzowski Jan 329.
Mrowiński Jan (Płoczywłos) 294.
Muratowicz Sefer 671.
Murzynowski Stanisław 334, 344, 349, 519.
Mycielski Piotr 293—294, 662.
Mymer (Mymerus) Franciszek 134—135, 431, 659.
Myszkowski Jerzy 169.
Myszkowski Piotr 650.
Naborowski Danjel 467, 472, 495, 496—497, 556.
Najman zob. Mateusz z Krakowa.
Napolski Piotr 472.
Nicolaus de Polonia zob. Mikołaj Polak.
Nicz Jan zob. Leopolita Jan.
Nidecki Andrzej (Patrycy) 199—200, 204, 272, 412, 660.
Nieborowski Marcin 563.
Niedzwiecki Jan zob. Ursinus Jan.
Niedźwiedzki Jan zob. Ursinus Jan.
Niegossevius zob. Niegoszewski Stan.
Niegoszewski Stanisław 159—160, 421.
Niemierzyc zob. Niemirycz Krzysztof.
Niemirycz Krzysztof 583.
Niemojewski Jakób 204, 356—357, 391.
Niemojewski Jan 357.
Niemojewski Stanisław 323, 476.
Niewieski Stanisław 582.
Novicampianus Albertus zob. Nowopolski Wojc.
Nowomiejski Wojciech 344, 350—351.

Nowopolski Wojciech 185.
z Nowego Miasta Wojciech zob. Nowomiejski Wojciech.
z Nowego Targu Wawrzyniec (Korwin) 66—67.
Oczko Wojciech 289—290.
Odlanicki Poczobut zob. Poczobut Odlanicki Jan Wład.
Odrowąż Jacek zob. św. Jacek.
Odrowąż Stanisław 141, 262.
Odymalski Walenty 476, 568.
Okolscius Simonius zob. Okolski Szymon.
Okolski Szymon 229—230, 328, 540.
Okuń Krzysztof 654.
Oleśnicka Zofja 338—339.
Oleśnicki Zbigniew 28, 44, 45, 46, 53, 55, 68.
Oliwiński Ignacy 339.
Olizarowski Aaron Aleksander 585.
z Olkusza Marcin Starszy (Bylica) 34, 35, 174.
z Olkusza Marcin Młodszy (Biem) 35.
Olszowski Andrzej 546, 597—598.
Opaliński Krzysztof 303, 492, 550—551, 551, 560, 563.
Opaliński Łukasz 319, 518, 550, 560—561.
z Opatowca Marek 42.
Opawczyk Marcin zob. Marcin Polak.
z Opawy Marcin zob. Marcin Polak.
Opeć Baltazar 127, 133, 337.
Orichovius (Orechovius) Stanislaus zob. Orzechowski Stan.
Ortolog Teofil (398) zob. Smotrycki Melecjusz.
Orzechowski Stanisław 159, 182, 184, 189, 194, 198, 200, 204, 207, 253—258, 270, 273, 274, 372, 374, 387, 459, 650, 661.
Orzelscius zob. Orzelski.
Orzelski Jan 221.
Orzelski Stanisław 492, 668.
Orzelski Świętosław 211—212, 275, 421.
Osmólski Jan 417, 418.
Osostevicius zob. Osostewicjusz.
Osostewicjusz zob. Strykowski.
Ossoliński Jerzy 323—325, 564, 652.
Ossoliński Zbigniew 323.
Ostroróg Jan (zm. 1501) 57—60.
Ostroróg Jan (zm. 1622) 297—299, 490.
z Ostrowicy Konstanty zob. Janczar.
z Oświęcimia Jan 62, 63.
Oświęcim Stanisław 330—331.
Otvinovius Erasmus zob. Otwinowski Erazm.
Otfinowski zob. Otwinowski.
Otwinowski Erazm 378—379.
Otwinowski Samuel 379, 483.
Otwinowski Walerjan 483, 489, 552.
Ozimek zob. Zimorowicz.
Padniewski Filip 182, 199, 412, 648.
Palczowski Jan 287, 654.
Palczowski Paweł 307.
Paprocki Bartosz 150, 269, 276—279, 410, 421, 465, 516, 649, 651.
z Paradyża Jakób 20, 26, 27, 28.
Parisiensis zob. z Bystrzykowa Michał.
Parkosz Jakób 40, 106.
Pasek Godysław zob. Kronika Wielkopolska.
Pasek Jan Chryzostom 587, 598—601, 607.
Paszkowski Marcin 150, 209, 215, 436, 463—464, 505.
Pastorius zob. Pastorjusz Joachim.
Pastorjusz Joachim 324, 618—619.
Paterek zob. z Szamotuł Jan.

Patricius Andreas zob. Nidecki Andrzej.
Pauli Grzegorz zob. Paweł Grzegorz.
Paulus Vladimiri zob. Włodkowic Paweł.
Paweł Grzegorz 361, 362—363, 371.
Pawęski zob. Powęski.
Pawłowski Danjel 595.
Pawłowski Krzysztof 303.
Paxillus Adam 510.
Petrycjusz (Petrycy) Jan 371.
Petrycy Jan Innocenty 228 – 229, 315.
Petrycy Sebastjan 228, 313—315.
Pęski zob. „Domina Palatii".
Philaleth Christophor zob. Broniewski Marcin.
Philalethes (187) zob. Modrzewski.
Piasecki Paweł 225—226.
Pickel zob. Celtes.
Piekarski Adrjan zob. Pikarski Hadrjan.
Piekarski Krzysztof 563—564.
Pielgrzymowski Eljasz 458.
Pieniążek Krzysztof 296—297.
Pikarski Hadrjan 565, 587—588, 591.
Pilgrimovius zob. Pielgrzymowski.
z Pilzna Szymon zob. Marycki Szymon.
Pimin Euzebjusz zob. Mohiła Piotr.
Piotrowski Grzegorz 453, 667.
Piotrowski Jan 301—302.
Piwka Jan 287.
Pleszowita Stanisław 106.
Płoczywłos zob. Mrowiński Jan.
Pociej Hipacy 382—383.
Poczobut Odlanicki Jan Wład. 604—605.
Podkański Krzysztof 308.
Podworzecki Jan zob. Januszowski Jan.
Polak Benedykt zob. Benedykt Polak.
Polak Anzelm zob. Anzelm Polak.
Polak Marcin zob. Marcin Polak.
Policki Wojciech 169.
Polyconius Hieronim 133.
Ponętowski Jan 287, 653.
Poniecki Ścibor 105.
Porcarius Adamus zob. Świnka Adam.
Porębski Stanisław 433 — 434, 435, 438, 473.
Posnaniensis Petrus zob. Poznańczyk Piotr.
Potocki Paweł 619—620.
Potocki Wacław 234, 476, 505, 526, 532, 536—545, 576, 656.
Powęski zob. Skarga Piotr.
Powodowski Hieronim 341, 356, 357, 373, 394—395.
z Poznania Hieronim 131.
z Poznania Mikołaj (Mistrz) 42.
z Poznania Piotr 130.
Poznańczyk Piotr 130.
z Pragi Hieronim 37, 38, 85.
Priluscius Jacobus zob. Przyłuski Jakób.
Prilusius zob. Priluscius.
Pruszcz Piotr Jacek 656.
z Przemyśla Marcin (Król) zob. z Żórawicy Marcin.
Przetocki Jacynt 145.
Przeworszczyk Jan zob. Kancjonał Przeworszczyka.
Przyłuski Jakób 183—184, 209, 255, 287, 374, 660.
Przypcovius zob. Przypkowski Samuel.
Przypkowski Samuel 234—235, 386, 495, 538, 566.
Przyrębski zob. Porębski Stan.
Pszonka Jakób 410, 451.
Pudlovius zob. Pudłowski Malcher.
Pudłowski Malcher 436 – 437, 438.
Pussman Krzysztof 515.

Rabe zob. Korwin.
z Raciąża Maciej 38, 39, 99.
z Raciborza Wawrzyniec 28, 29.
Radawiecki Andrzej 328.
z Radomska Antoni zob. z Dobczyc Jan.
Radym, arcyb. 2, 3.
Radymiński Marcin 620—621.
Radzimiński Adrjan 453.
Radziwiłł Albrycht Stanisław 233—234.
Radziwiłł Jerzy 219—220.
Radziwiłłowa Franciszka Urszula 519.
Radziwiłł Mikołaj Krzysztof (Sierotka) 160, 219, 303—304, 305, 315, 320, 366, 456, 654.
Rakowski Wojciech 463, 667—8.
Regenvolscius Adrianus (207) zob. Węgierski.
Rej Mikołaj z Nagłowic 123, 124, 209, 236, 238—253, 266, 283, 286, 333, 340, 341, 343, 344, 345, 347, 348, 349, 410, 412, 418, 421, 435, 459, 504, 505, 509, 525, 661.
Rej Władysław zob. „Domina Palatii".
Rescius Stanislaus zob. Reszka Stanisław.
Reszka Stanisław 159, 197, 198, 201, 203, 365, 403—405.
Rex Martinus zob. Król Marcin.
Roizjusz Piotr 151—153, 267, 270, 288, 465.
Rotundus Augustyn 270 — 271. 366, 661.
Royzius Maureus Petrus zob. Roizjusz Piotr.
z Rożana Maciej 91.
Rożniatowski Abraham 323, 476—477.
Rudawski Wawrzyniec Jan 613—614.
Ruff Marcin 650.
Ruiz de Moros zob. Roizjusz Piotr.
Rutka Teofil 624—625.
Ryba zob. Rybiński.
Rybiński Jan 370, 442—443, 667.
Rybiński Maciej 333, 442, 443—444, 482.
Rydzyński Piotr 115.
Rymsza Andrzej 41.
Rysiński Andrzej 492—493, 533.
Rysiński Salomon 482, 495, 497.
Rywocki Maciej 302.
Rzeczycki Andrzej zob. Zamojski Jan.
Sacranus Johannes zob. z Oświęcimia Jan.
Sakowicz Kasjan 383, 384.
Sakran zob. z Oświęcimia Jan.
z Sambora Grzegorz 155—157, 204, 205.
Samborczyk Grzegorz zob. z Sambora Grzegorz.
Samboritanus Gregorius zob. z Sambora Grzegorz.
Samostrzelicki Tomasz 144.
Samuel Andrzej 348.
Sandecensis Joannes zob. Sandecki Jan.
Sandecki Jan 121, 127—128.
Sandek (Sandko) zob. z Czechła Sędziwój.
Sanocensis (Sanoceus) Gregorius zob. z Sanoka Grzegorz.
z Sanoka Grzegorz 34, 39, 46, 47, 48, 49, 50, 64.
Sarbievius zob. Sarbiewski.
Sarbiewski Maciej Kazimierz 160—164, 227, 419, 421, 507, 563, 660.
Sarbin (Sarbiński) Paweł 340.
Sarnicki Stanisław 361 — 362, 410, 411.
Sawicki Kaspar 312—313, 405, 406.
z Sącza Jan zob. Sandecki Jan.
Sądecki Jan zob. Sandecki Jan.
Schoen zob. Schoneus Andrzej.
Schoneus Andrzej 158—159.
Schroeter Adam 157—158.

Seklucjan Jan 241, 244, 334, 337, 340, 341, 342—345, 347, 349, 350, 351, 508, 509.
Sędziwój z Czechła zob. z Czechła Sędziwój.
Sędziwój Michał 649.
Sęp Szarzyński zob. Szarzyński Sęp.
z Siekluk (Sieklucki) Jan zob. Seklucjan Jan.
Siemek Kacper 229.
Siennik Marcin 299—300, 435, 517, 520, 652, 662.
Sieniński Jan 302, 431.
z Sieradza Cyprjan zob. Bazylik Cyprjan.
Sierakowski Jan 263.
Silvanus Johannes zob. Hieronim z Pragi.
Simonides Simon zob. Szymonowic Szymon.
Simonius Simon 115.
Sixtus zob. Sykst Erazm.
ze Skalmierza Stan. zob. ze Skarbimierza Stan.
ze Skarbimierza Stanisław 21, 22, 36, 44.
Skarga Piotr 204, 310, 311, 363, 364, 365, 371, 382, 395, 395—402, 455, 459.
Skarga Sebastjan 511.
ze Skotnik Jarosław Bogorja 16.
Skrzetuski Erazm (Gliczner) zob. Glicner Erazm.
Sleszkowski Sebastjan 651.
Słonkowicz Marcin 562.
Słopuchowski 99.
Słota (Złota) 101, 106.
ze Słupcy Jan 38.
ze Słupcy Marcin 67.
ze Słupia Andrzej 99.
Słupski Stanisław 485—486.
Smalcius Walenty 336, 371, 372, 386.
Smiglecius Martinus zob. Śmiglecki Marcin.
Smogulecki Mikołaj 164—165.
Smolik Jan 428, 446—447, 522, 667.
Smolik Piotr 446, 667.
Smotrycki Melecjusz 380—382.
Sobieski Jakób 325—328, 662.
Sobieski Jakób (młodszy) 609.
Sobieski Jan 326, 327, 574, 608—609, 609, 624.
Socolovius Stanislaus zob. Sokołowski Stanisław.
Sokołowski Stanisław 158, 376, 393—394, 465, 466.
Solikowski Jan Dymitr 199, 213, 256, 274—276, 288, 291, 431.
Solski Stanisław 593—594.
Sommerfeld Jan (Starszy) 62.
Sommerfeld Jan (Młodszy) 61, 62.
Spiczyński Hieronim 132, 133—134.
Stadnicki Marcin 476.
Stadtschreiber zob. Mateusz z Krakowa.
Stanislaus Laurencii 437.
Stanisław, franciszkanin 5.
Stanisław z Krakowa 5.
Stanisław, opat oliwski 646.
Stanisław ze Skarbimierza zob. ze Skarbimierza St.
Stanisławska Anna 571.
Starovolscius Simon zob. Starowolski Szymon.
Starowolski Szymon 177, 230, 269, 272, 317—320, 421, 477.
Statorjusz Piotr 335, 371, 379—380, 435.
ze Stobnicy Jan 32, 33, 41, 657.
Stobniczka Jan zob. ze Stobnicy Jan.
Stojeński zob. Statorjusz Piotr.
Stojeński Piotr (Młodszy) 380.
Stok Jan (Wąchocczyk) 519.
Strazjusz Jan 265.
Strojnowski Stanisław 293.
Strubicz Maciej 264.
Strumieński Olbrycht 293.
Struś Józef 185—186.
Struthius Joseph zob. Struś Józef.

Stryjkowski zob. Strykowski Maciej.
Strykowius Matys zob. Strykowski Maciej.
Strykowski Maciej 210, 275, 280—282, 464.
Strzelecki zob. Suchywilk.
ze Strzempina (Strzempiński) Tomasz 28, 29.
Strzepski zob. Marcin Polak.
Strzębski zob. Marcin Polak.
Suchywilk Janusz (Strzelecki) 16.
Sudrowski Stanisław 339, 366.
Suleda Mikołaj 91.
Suski Jędrzej 309.
Suski Piotr 258.
Suszycki zob. Murzynowski Stanisław.
Sykst Erazm 651.
Syrenjusz zob. Syreński Szymon.
Syreński Szymon 300, 662.
z Szamotuł Grzegorz 180.
z Szamotuł Jan 123.
Szarzyński Mikołaj (Sęp) 410, 428—429, 447, 521, 666.
Szczerbic Paweł 287—288.
ze Szczodrkowic Stanisław 343, 509.
Szemiot Stan. Samuel 519.
Szczygielski Stanisław 71.
Szlichtyng Jonasz 386—387.
Szlichtyng Jerzy 449, 495, 499—500, 522, 556.
Szołucha Stefan 517, 519, 520.
Szymonowic Szymon 152, 157, 201, 223, 298, 404, 433, 464—470, 496, 497, 512, 651.
Szyrwid Konstanty 332—333.
Ślizień Stefan Jan 567.
Śmiadecki Franciszek 653.
Śmiglecki Marcin 224—225, 371, 406.
Świnka Adam 64.
Świnka Jakób 73.
Taranowski Andrzej 276, 280, 650.
Tarnovius Joannes zob. Tarnowski Jan.
Tarnowski Jan 216, 256, 262, 264—265, 287, 300, 413, 415, 437, 473.
Taszycki Mikołaj 168—169.
Temberski Stanisław 621—622.
Tomicius zob. Tomicki Piotr.
Tomicki Piotr 140, 143, 145, 167—168, 181, 183, 197, 660.
Trembecki Jakób Teodor 570.
Trepka (Caligula) 59.
Trepka Ostafi 242, 340, 346, 355—356, 509.
Treter Maciej Kaźmierz 615.
Treter Tomasz 160, 304, 460, 615.
Tricesius zob. Trzycieski Andrzej.
Trzecieski Andrzej zob. Trzycieski Andrzej.
Trztyprztycki Maurycjusz 516.
Trzycieski Andrzej 150, 157, 209, 241, 242, 243, 244, 247, 248, 265—268, 286, 335, 343, 347, 350, 410, 412, 418, 421, 428.
Tuliscovius zob. Tuliszkowski Seb.
Tuliszkowski Sebastjan 506.
Turnowski Simeon Teofil 376—377.
Turnowski Jan 336, 339, 377.
Twardowski Kasper 479—480, 501.
Twardowski Samuel 161, 163, 493, 512, 531—534, 564, 669.
Tworzydło Marcin zob. Łaszcz Marcin.
Tylkowski Wojciech 596.
Ursinus Jan 63.
Ursinus Jan 220—221, 417, 468.
Ursyn zob. Ursinus.
z Urzędowa Marcin 300.
Urzędów Marcin zob. z Urzędowa Marcin.
Ustrzycki Jędrzej Wincenty 575—576.
Vapovius Bernardus zob. Wapowski Bernat.

Varsevicius Christophorus zob. Warszewicki Krzysztof.
Vigilantius Gregorius zob. z Sambora Grzegorz.
Vincentius Kadlubkonis zob. Kadłubek Winc.
Visliciensis Joannes zob. z Wiślicy Jan.
Vissovatius zob. Wiszowaty Andrzej.
Vitellio zob. Witelo.
Vitellius Erasmus zob. Ciołek Erazm.
Vitelo zob. Witelo.
Vladimiri Paulus zob. Włodkowic Paweł.
Volanus Andreas zob. Wolan Andrzej.
Wacław Ubogi (z Brodni) 90.
Wacławowicz Jan 651.
Wadowski Józef 581.
Wapowski Bernat 172, 176—179, 350.
Wargocki Bartłomiej 305.
Wargocki Jędrzej 304, 305—306.
Warszewicki Krzysztof 214—217, 436, 455, 463.
Warszewicki Stanisław 217—218, 517.
Wassenberg Eberhard 231—232.
Wassenbergius Everardus zob. Wassenberg.
Wawrzyniec z Buńczy zob. z Buńczy Leonard.
Waza Jan Kazimierz 607—608.
Wąchocczyk zob. Stok Jan.
Wedelicjusz Piotr (z Obornik) 113.
Wengerscius Andreas zob. Węgierski Andrzej.
Wereszczyński Józef 248, 283—285, 429.
Węgierski Andrzej 232.
Widawski Piotr (Wężyk) 302—303.
Wielewicki Jan 306, 312, 313, 399, 406, 456.
z Wielunia Hieronim 128.
Wieniawa ze Lgoty Jan zob. Elgot Jan.
Wieszczycki Adrjan 488.
Wigilancjusz (Samborczyk) zob. z Sambora Grzegorz.
z Wilkowa Świętosław 82.
z Wilkowiecka Mikołaj 55, 85, 440—441, 504.
Wilkowski Kaspar 402.
Wincenty, dominikanin 4.
Wincenty z Kielc zob. z Kielc Wincenty.
Wincenty (Mistrz) zob. Kadłubek Wincenty.
Wirzbięta Maciej 132, 300—301.
Wiszniowski Tobjasz 438.
Wiszowaty Andrzej 234, 316, 566.
z Wiślicy Jan 139.
Witek (Witko) zob. Witelo.
Witelo (Witello) 15, 16.
Witkowski Stanisław 462.
Włodkowic Paweł 24, 25, 36, 44.
Włyński Zygm. Aleksander 194, 255, 256, 274.
z Wocieszyna Świętosław 91.
św. Wojciech (Adalbert) 2, 3, 79, 236.
Wojewódka Bernat 178, 243, 341, 349—350, 663—4.
Wolan Andrzej 211, 270, 364—367, 396, 407, 435.
Wolski Marcin zob. Bielski Marcin.
Wosiński Stanisław 671.
Woysznarowicz Jan Kazimierz 623—624.
z Woźnik Jan 248.
z Wrocławia Michał 30, 31.
Wróbel Walenty 130—131.
Wrześnianin Bartłomiej 411.
Wujek Jakób 336, 337, 340, 357, 373, 389—392, 453, 454.
Wydżga Stefan 601—602.
z Zaborowa Jakób 180.
Zaborowski Paweł 453.

Zaborowski Stanisław 166, 179—180.
Zacjusz 286.
Zahorowski Hieronim 385.
de Zamoscio Joannes zob. Zamojski Jan.
Zamojski Jan 110, 159, 199, 200, 200—202, 203, 213, 221, 222, 223, 273, 278, 310, 321, 322, 379, 399, 404, 410, 412, 413, 414, 415, 417, 419, 429, 441, 442, 443, 445, 452, 455, 458—9, 460, 464—5, 617.
Zawacki Teodor 308.
Zawadzki Benedykt 608.
Zawadzki Kazimierz 616—617.
Zawicki Jan 512, 669.
Zawisza Jakób 309.
Zawisza Krzysztof 615—616.
Zawisza Krzysztof zob. Bojer Wawrzyniec.
Zbrożek zob. Brożek.
Zbilitovius zob. Zbylitowski.
Zbylitowski Andrzej 448—449, 450, 489.
Zbylitowski Piotr 450—451.
Zimorowic (błędnie Zimorowicz) Bartłomiej 480, 481, 528—531.
Zimorowic Szymon 480—481, 522, 529, 530.
Złota (Złoty) zob. Słota.
Żabczyc Jan (z Żabczyc) 470—472, 487, 497.
Żarnowita Gregorius zob. z Żarnowca Grzegorz.
z Żarnowca Grzegorz 340, 367—368, 403, 407, 650, 664.
Żebrowski Jakób 488—489.
Żebrowski Szczęsny (406) zob. Łaszcz Marcin.
Żebrowski Szczęsny 653.
ze Żnina, arcyb. 2.
Żółkiewski Stanisław 321—322, 363, 383, 446.
z Żórawicy Marcin 33, 34, 174.
Żydowski Andrzej 656.

b) Wykaz dzieł autorów nieznanych, niedawno poznanych lub niepewnych.

Academia Cracoviensis 506.
„Ach, mój smętku...“ zob. Skarga umierającego.
Acolastus 505.
Acta Tomiciana 59, 168, 182.
Admetus Rex 493, 506.
Akt Idziego (z r. 1124) 71.
Albertus z wojny 231, 510.
Aleksandreida zob. Historja o Aleksandrze Wielkim.
Antigameratus 42.
Apokryfy 94—95, 514—515.
Artykuły prawa Majdeburskiego 93.
„Ave praeclara maris stella“ 80.
Banialuka zob. Historja o królewnej Banialuce.
Biblja (przekłady) 84, 85, 87, 334—337.
Biblja Brzeska 265, 335, 347, 352, 380, 403.
Biblja Gdańska 336, 339, 377.
Biblja królowej Zofji 85—87, 334.
Biblja Nieświeska 335—6.
Biblja Radziwiłłowska zob. Biblja Brzeska.
Biblja Szaroszpatacka zob. Biblja król. Zofji.
Bogarodzica (Bogurodzica) 72, 79—82, 166, 311, 445.
Bulla z r. 1136 71.
Cantilena Alemannorum in laudem Boleslavi, zob. Gallus.
Catechismus z r. 1543 242—3, 341.

Clypeus spiritualis zob. Szczyt duszny.
„Co nowego“ zob. wyżej Trztyprztycki Maurycjusz.
„Coś nowego“ zob. wyżej Opaliński Łukasz.
De institutione regii pueri 60, 61.
Dekalogi 84, 98.
Deliberacja o społku i związku Korony Polskiej 662.
De morte Boleslai carmina zob. wyżej Gallus.
De morte prologus zob. Dyjalog mistrza Polikarpa.
De partu virginis 569.
De S. Adalberto episcopo zob. Żywot św. Wojciecha.
Descriptio potentiae Turciae 168.
De vita et miraculis S. Jacchonis zob. Żywot św. Jacka.
Discurs szlachcica polskiego (1643) 318.
Domina Palatii 614, 671.
Drama de Arca 507, 669.
Dyjalogi 505—510.
Dyjalog Chełmiński 504.
Dyjalog Częstochowski 504.
Dyjalog Dominikański 504.
Dyjalog mistrza Polikarpa ze śmiercią 105—106.
Dyjalog o Męce Pańskiej 136.
Dyjalog o Zbigniewie Oleśnickim 68.
Dziewosłąb dworski 511.
Ecclesiastes Księgi Salomonowe 128.
Eklezjastikus zob. Księgi Jezusa.
Epitaphium Andrzeja Odrowąża 68.
Epicedion (1585) 436.
Equitis Poloni in Jesuitas actio I 431.
Ewangielja św. Mateusza (przekład) 88.
Ewangielja Nikodema 95, 138, 514.
Ewangielje polskie królewnej Zofji 340.
Facecje polskie 501, 515, 516.
Fortuny i cnoty różność 119—120, 135, 516, 659.
Godzinki o męce Pańskiej 84.
Godzinki Wacława zob. Modlitwy Wacława.
Godziny o Pannie Marji 337.
Glosarjusze 84.
Grizella zob. Historja o Gryzelli.
Harmonja ewangieliczna zob. Konkordancja ewang.
Historja o Adamie i Ewie 515.
Historja Aleksandra Wielkiego 96, 517.
Historja bardzo ucieszna... 518.
Historja Męki Pańskiej 514.
Historja o Barnabaszu 519.
Historja o Charykliey 517.
Historja o ces. Ottonie 299, 517, 518.
Historja o Euryalu i Lukrecji 519.
Historja o Franciszku Spierze zob. Murzynowski St.
Historja o Gryzelli 518.
Historja o hrabinie Altdorfskiej 518.
Historja o królewnie Banialuce zob. Morsztyn Hier.
Historja o Magielonie 517.
Historja o Meluzynie 299, 517.
Historja prawdziwa która się stała w Landzie 247, 299, 348, 435, 519.
Historja prawdziwa o przygodzie żałosnej ks. finlandzkiego Jana... 195, 520.
Historja o Poncjanie 126, 516.
Historja o 7-miu mędrcach zob. Historja o Poncjanie.
Historje Rzymskie 126, 517.
Historja o św. Józefie zob. Istorja o św. Józefie.
Historja Trojańska 517.
Historja trzech króli 95, 514.

Hymn „Ave praeclara...“ zob. „Ave praeclara...“
Hymn o Duchu Św. 101.
Intermedja zob. Komedje mięsopustne.
Istorja o św. Józefie 515.
„Jezus Chrystus Bóg-człowiek“ zob. Godzinki o Męce Pańskiej.
„Jezusa Judasz przedał“ zob. Pieśń o Bożym umęczeniu.
Joachim i Anna (dram.) 504, 505.
Kalendarz wieczny 502.
Kancjonał Artomjusza 338.
Kancjonał Kórnicki 337.
Kancjonał Przeworszczyka 98.
Kancjonał Puławski 337.
Kancjonały 337—340.
Kancjonały składane 338.
Kantyczki 337.
Karta Medycka zob. Psalm 50-ty.
Karta Świdzińskiego zob. Psalm 50-ty.
Karta Rogawskiego 94.
Katechizm Brzeski 341, 350, 661—1, 663.
Katechizm Rakowski 371, 663.
Katechizm Rakowski (Czechowica) 373, 663.
Katechizm Rzymski 341, 388.
Katechizmy 339, 341.
Katonowe wiersze 134, 431.
Kazania Erlangiėńskie zob. Ewangielje polskie królewnej Zofji.
Kazania Gnieźnieńskie 76.
Kazania niedzielne i świąteczne (ok. 1555) 340.
Kazania Paterka 119.
Kazania średniowieczne 84, 85.
Kazania Świętokrzyskie 74.
Kazanie na dzień Wszech Świętych 88.
Kawaler polski Walewski 518.
Kiermasz wieśniacki 501, 522.
Kolendy zob. Pieśni religijne.
Komedje mięsopustne 510—512.
Komedja o Lizydzie 510.
Komedja o mięsopuście 510.
Komedja o Wawrzku 511.
Komedja rybałtowska 502, 511.
Komentarz na proroctwa Hozeasza 238, 245, 247, 348.
Konkordancja ewangieliczna 87.
Korrektura zob. Statut Taszyckiego.
Kronika Baszka zob. Kronika Wielkopolska.
Kronika Janczara zob. wyżej Janczar.
Kronika Oliwska 646.
Kronika turecka zob. wyżej Janczar.
Kronika Wielkopolska 11, 12.
Książeczka do nabożeństwa Jadwigi zob. Modlitewnik Nawojki.
Książka do naboż. Zygmunta I 117, 337.
Księgi Jezusa... Eklezjastikus 130.
Księgi św. Augustyna 659.
Kuchmistrzowstwo 659.
Lament chłopski na pany 493.
Lament Hrehora Ościka 437.
Lament serdeczny jednej szlachetnej paniej 463.
Lament Świętokrzyski 99.
Legienda „De S. Adalberto“ zob. Żywoty św. Wojciecha.
Legenda minor de S. Stanislao zob. Żywoty św. Stanisława.
Legienda mniejsza o życiu bł. Jadwigi zob. Żywoty św. Jadwigi.
Legienda o św. Aleksym 101—102, 106.
Legienda o św. Stanisławie zob. Żywoty św. Stanisława.
Legiendy 95, 98.
List królowej Elżbiety zob. De institutione regii pueri.
Listy miłosne 97—98.
Lukrecja rzymska i chrześcjańska (275) zob. wyżej Solikowski J. D.

Lukrecja Rzymska (439) zob. wyżej Laterna M.
Magielona zob. Historja o Magielonie.
Mammotrekt 84.
Marancja 510.
Marchołt zob. Rozmowy Salomona z Marchołtem.
„Maryja Panno szlachetna...“ 99, 100.
Meluzyna zob. Historja o Meluzynie.
Mięsopust albo Tragikomedja 511.
Miphiboseth 507, 669.
Miracula S. Adalberti zob. Żywot św. Wojciecha.
Misterja 85, 504—505.
Modlitewnik dla kobiet 117.
Modlitewnik król. Marji Kazimiery 609.
Modlitewnik Nawojki 89—90.
Modlitewnik siostry Konstancji 117.
Modlitwy codzienne 72, 73.
Modlitwy Wacława 90.
Modły katechizmowe 647.
Monita privata Soc. Jesu 297, 385.
Mowa polska najdawniejsza zob. Konarski Jan.
Nauki duchowne dla Zof. Odrowążówny 671.
Nowy Testament zob. Biblja.
Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej 569.
O cnocie abo żywocie człowiekowi przystojnym 289.
Odpowiedź wszetecznemu Francuzowi 436, 666.
„O Maryja, kwiatku panieński...“ 100.
„Omni die, dic Mariae“ zob. św. Kazimierz.
Opis podróży do Turcji rzekomo Oświęcima 330.
Ortyle Magdeburskie 93, 94.
Orzeł do Wielkopolanów 563.
Pacierz zob. Modlitwy codzienne.
Pamiętniki Janczara zob. wyżej Janczar.
Pamiętnik Łosia 602—603.
Paradoxa koronne 289, 318, 662.
Passio S. Adalberti zob. Żywoty św. Wojciecha.
Pasjonał królowej Jadwigi 78.
Peregrynacja dziadowska 502, 511.
Peregrynacja Maćkowa 501, 520.
Pieśni łysogórskie 99.
Pieśni Maryjne zob. Pieśni religijne.
Pieśni o św. Stanisławie 41.
Pieśni pasyjne 80, 84, 98.
Pieśni postne 337.
Pieśni religijne 79—84, 98—101.
Pieśni świeckie 521—524.
Pieśni, tańce i padwany 502, 522.
Pieśni Sandomierzanina 103—104.
Pieśni wielkanocne 80, 82, 83, 98.
Pieśń „Bogurodzica“ zob. Bogurodzica.
Pieśń nowa... (1556) 338.
Pieśń o Albercie 41.
Pieśń o Bożym umęczeniu 100.
Pieśń o chlebowym stole zob. Wiersz o zachowaniu się przy stole.
Pieśń o małżeństwie 294.
Pieśń o Nawiedzeniu (Poczęciu) 99.
Pieśń o pruskiej porażce 259.
Pieśń o św. Krzysztoforze 119.
Pieśń o Wiklefie zob. Wiersz o Wiklefie.
Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego 104.
Pieśń o zburzeniu Sodomy 417, 435.
Pieśń o Zwiastowaniu 99.
Planctus 99.
Pobudka sławnej Korony Polskiej 462—3.

Podanie o Walterze z Tyńca zob. Walcerz i Helgnuda.
Pogrom Tatarów 363.
„Pomóż ni Święty Dusze...“ zob. Hymn o Duchu Św.
Poprawa niektórych obyczajów... (1625) 318, 319.
„Posłał przez Anioły...“ 83.
Postępek prawa czartowskiego 515.
Postilla polska (1557) 341.
Postylle 340—341.
Powieść o Berytoli 519.
Powieść o Fortunacie 518.
Powieść o papieżu Urbanie 117—118.
Powieść o Walcerzu i Heligundzie zob. Kronika Wielkopolska.
Powieść rzeczy istej 120, 515.
Pozdrowienie Marji 83.
Pozdrowienie wszystkich członków Pana Jezusowych 118.
Prostych ludzi w wierze nauka 510.
Proteus abo Odmieniec 366, 380, 421, 435.
Prywat Polską kieruje (1649) 318, 319.
Przeraźliwe echo trąby ostatecznej 514, 581.
Psalm 50-ty 77.
Psalmy (przekłady pojedyńczych psalmów) 77, 239, 240, 266, 416, 482.
Psałterz (przekłady całkowite) 74, 84, 87, 131, 243, 333—334, 347, 390.
Psałterz Dawidowy (Dawidów) zob. Psałterz.
Psałterz Florjański 74—76.
Psałterz Kingi 75, 87.
Psałterz krakowski (Wietorowski) 116, 333.
Psałterz król. Jadwigi zob. Psałterz Florjański i Psałterz Puławski.
Psałterz król. Małgorzaty zob. Psałterz Florjański.
Psałterz Marji zob. Psałterz Florjański.
Psałterz Puławski 87, 88.
Psałterz Trydencki 333.
Recepta na to, abyśmy się długo w ojczystej ziemi osiedzieli 617—618.
Reguła III-go Zakonu św. Franciszka 88—89.
Rewelacje św. Brygidy 77, 78.
Robak sumienia złego człowieka 318, 319.
Rocznik Krakowski 2.
Rocznik Świętokrzyski 2.
Rocznik Wielkopolski 2.
Romans o Bonie 518.
Roty przysiąg 84.
Rozmowa Janasa Knutla zob. wyżej Łopeski Jan.
Rozmowa Palinura z Karonem 125.
Rozmowa śmierci z magistrem zob. wyżej Dyjalog mistrza Polikarpa...
Rozmowy Salomona z Marchołtem 126, 516.
Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa 94—95, 97.
Salve Regina 78, 99, 648.
Satyra na leniwych chłopów zob. Żale szlachcica.
Satyra na Pszonkę 654.
Satyr podgórski 563.
Sąd Parysa 135, 505.
Scyntylarjusz 77.
Sejm piekielny 515.
Skarga umierającego 102.
Sowizrzał 299, 501, 516.
Sposób podający drogę do korektury prawa 308—9.
Spowiedź powszechna 71, 72, 73.
Sprawa chędoga 95.
Statut Mazowiecki 91.
Statut Ormiański 648.
Statut Piotrkowski 647.

Statuta synodalia 107.
Statut Taszyckiego 169.
Statut Wiślicki 16, 17, 91—92.
Statutów przekłady 90—93.
Szkolna mizerja 511.
Szołtys z klechą 511.
Szczyt duszny zob. Książka do naboż. Zygm. I.
Tarcza duchowna zob. Szczyt duszny.
Tomicjana zob. Acta Tomiciana.
Tragiedja żebracza 510.
Tymatas skotopas 433, 435, 472.
Ulyssis prudentia 505.
Ułamek Glogera zob. Scyntylarjusz.
Ułamek scyntylarjusza zob. Scyntylarjusz.
Ułamek kazania o małżeństwie zob. Scyntylarjusz.
Vita et passio S. Adalberti zob. Żywoty św. Wojciecha.
Vita Petri Kmitae 182.
Vita S. Adalberti zob. Żywoty św. Wojciecha.
Vita S. Hedvigis zob. Żywoty św. Jadwigi.
Vita S. Stanislai major zob. Żywoty św. Stanisława.
Vita S. Stanislai minor zob. Żywoty św. Stanisława.
Votum szlachcica polskiego 302, 431.
Walcerz Udały i Helgunda 11—12, zob. Kronika Wpolska.
Walgierz Wdały zob. Walcerz Udały.
Walna wyprawa do Wołoch 502, 511.
Warwas 241—2.
Wenecja 436, 463.
Wiersz na cześć Spytka z Melsztyna 69.
Wiersz na spustoszenie Sambora 68.
Wiersz o bitwie pod Grunwaldem 43.
Wiersze o klęsce Warneńskiej 43.
Wiersz o Wiklefie 103.
Wiersz o zachowaniu się przy stole 106.
Wiślicja 92.
Witanie na wjazd ixa Herrn Lutermachra 502.
Wizja św. Piotra 514.
Wizja Tundala 514.
Wyprawa plebańska 231, 510.
Zdanie wolnego szlachcica 473.
Zołtarz Dawidów (= Psałterz) 131.
Zołtarz Jezusów zob. Pieśń o Bożym umęczeniu.
Zwrócenie Matjasa z Podola 502, 511.
Żale konającego zob. Skarga umierającego.
Żale Matki Boskiej pod krzyżem 85, 99.
Żale szlachcica na chłopa 104—105.
Żywot ojca Amandusa 118—119.
Żywot św. Aleksego 101, 120—121, 126, 127, 515.
Żywot św. Anny 126, 515.
Żywot św. Błażeja 78, 79.
Żywot św. Eufraksjej 118.
Żywot św. Eustachjusza 120—121, 126, 127, 515.
Żywot św. Jacka 5.
Żywot św. Kingi 5.
Żywot św. Salomei 5.
Żywoty św. Jadwigi 4, 5.
Żywoty św. Stanisława 4.
Żywoty św. Wojciecha 3.
Żywot Ezopa 124.

c) Wykaz pisarzów (i dzieł) obcych w książce wspomnianych.

Abelard 83.
św. Adalbert zob. św. Wojciech.
Agryppa Henryk Korneljusz 301.
z Akwinu Tomasz 72, 575, 586.
Alanus 16.
Albert Wielki 31, 647.
„Alexander de proeliis“ 96.
Amandus zob. Suso Henryk.
Anakreon 424, 535.
Andreini Franciszek 563—4.
św. Anzelm Kanterburyjski 43.
Apulejusz 553.
Aratus 413, 414, 415, (421), 427.
Aretinus Leonardus 32.
Argyropul Jan 113.
Ariosto Ludwik 422, 478, 525, 526.
Arsacjusz 355.
Arystoteles 25, 30, 31, 33, 63, 64, 169, 192, 206, 207, 230, 256, 314, 315, 621, 646, 647.
św. Atanazy 75.
św. Augustyn 107.
Bakon 48.
Balde Jakób 163.
Bandello 518.
Barclaius Joannes 560.
Barlecjus Maryn 368.
Baronjusz Cezar 222, 397.
Bartas zob. Du Bartas.
Belleforest 518, 560.
św. Bernard Klarawalleński (z Clairvaux) 10, 43.
Beroald Filip 277.
Besseus 572.
Bezimienny 411.
Biblja zob. wyżej.
Boecjusz 426, 575.
Bokacjusz 494, 518, 519, 525, 577.
św. Bonawentura 127.
Brencjusz Jan 355.
Brewjarz Rzymski 562.
Brežewski Ambroży 237.
św. Brunon z Kwerfurtu 3.
Brun Vincentius S. J. 461.
Buchanan Jan 424, 512.
Bullinger Henryk 360.
Burley Gwalter 237.
Canisius 391.
Campensis 145.
Catonis disticha 134, 431.
Cebes 169, 301.
Ceriola F. F. 207, 216, 287.
Cezar G. J. 305.
Clemens (Kliment) Wacław 146.
Clementinus Danjel 387.
Cornelius Nepos 154.
Corvinus Antoni 355.
Crespin Jan 368.
Crocus Korneljus 505.
Cyceron 32, 46, 62, 64, 154, 191, 192, 199, 201, 203, 204, 206, 223, 228, 251, 292, 305, 415, 427.
„Czasosłowiec“ 107.
Dalimil 11.
Damascen Jan 571, 658.
Dante 250.
Dawid (Psalmy Dawida) zob. wyżej pod Psalmy i Psałterz.
Demostenes 191, 207.
Desportes Filip 372, 436.
Dietrich Veit 245.
Du Bartas 490, 498, 559.
Duns Scotus 32.
Dyonizjusz z Halikarnassu 224.
Ecclesiastes (Coheleth) 578.
Eneasz Sylwjusz zob. Piccolomini.
„Epistolae Apostolicae“ 235.
Erazm z Roterdamu 113, 134, 168, 176, 238, 349, 351, 352, 541.
Euclides 230.
Eurypides 512.
Eutropjusz 370.
Evangelium Johannis 185.

Evangelium Matthaei 88, 235, (346).
Ezop 124, 583.
„Fagifacetus“ (Rajnera) 106.
Falconius 368.
Falkenberg Jan 24, 25.
Filelf Franc. 62.
Flaccius Illiricus 125.
Gerwazy z Tilbury 9.
„Gesta Romanorum“ 120, 515, 517.
Gnapheus Wilhelm 505.
Grapheus Cornelius 136.
Gregorius Nazianzenus 208.
Grocjusz Hugon 372.
Grotto Ludwik 446.
Guarini 525, 564.
Guarino z Werony 169.
Herberstein Zygmunt 210.
Heliodor 517.
Heller Joachim 245.
Herennios 469, 470.
z Hildesheimu Jan 95.
„Historiae Romanorum“ zob. Gesta Romanorum.
Homer 453.
Hondemjusz Jan 581.
Horacy (Horatius) 147, 314, 372, 425, 426, 446, 496, 525, 532, 647.
„Hortulus animae“ 124.
„Hortus sanitatis“ 129.
Hus Jan 22.
Isokrates 292, 369.
Jansenjusz 311.
Justinus 305.
Juwenalis 525.
Kalwin 210, 361, 379.
Kanaparjusz Jan 3.
Kapranika Dominik 23.
a Kempis Tomasz 306, 456.
Klaudjan (Claudianus) 576.
Komeński Jan Amos (Komenjusz) 211, 490, 550.
Konacz M. 237.
Kornel (Corneille) 553.
Krescentyn 267.
Krotowicjusz Jan 394.
Kurcjus Kwintus 305.
z Kwerfurtu Brunon zob. św. Brunon z Kwerfurtu.
Lafontaine 583.
„Legenda aurea“ 76, 78.
Leibnitz 594.
Lipoman Aloizy 245, 267.
Lipsius Justus 159, 223, 224, 287, 310, 468.
Lismanin(i) Paweł 379, 509.
Liwjusz 442.
Locher Jakób 505.
Loredano Franc. 616.
Lorichjusz Reinhard 292, 369.
Lucjan 207, 461, 553, 575.
Ludolf Saksończyk 75.
Lukan 154, 525, 526, 573, 575.
Lukrecjusz 425, 426.
Luther Marcin 145, 184, 187, 253, 274, 354, 355, 444.
Macarius Mutius 138.
Machiawel 191, 563.
Maimbourg Ludwik 576.
Manucjusz Paweł 199, 201.
Marcjalis 525.
Marini 164, 525, 553, 559, 576
Maximus Walerjus (Walery Maksym) zob. Walerjus Maximus.
Melanchton 187, 253, 274, 342, 344, 355.
Moschus 481.
Mosellan Piotr 181.
Murmelius Jan 133.
Muzeusz 437.
Niger Franciszek 349.
Ochin(o) Bernard 356, 509.
Okkam 31.
„Oktoich“ (Osmiohłaśnik) 107.
Olahus Mikołaj 664.
Owidjusz 147, 483, 488, 489, 525, 552, 573.
Palingenius Marcellus 251.
„Patris sapientia“ 84.
Pedemontan Aleksy 652.
Persjusz 137, 525, 562.
Petrarka 429, 498, 518, 525, 559.

Petronjusz 575.
Petrus Hispanus (Piotr Hiszpan) 30, 32.
Piccolomini Eneasz Sylwjusz 44, 519.
Plano Carpini 14, 15.
de Platea Franciszek 107.
Plaut(us) 445, 512.
Plinius 154.
Plutarch 169, 273, 279, 370, 439.
Połockij Simieon 422, 424.
Pomponjusz Letus 64.
Pontan(us) Jakób 456.
Préchac 518.
„Problemata Aristotelis“ 132.
Prudencjusz 62.
Prunaeus Jakób Billjusz 571.
„Psałtir sledowannaja“ 107.
Pseudo-Kallisthenes 96.
Pseudo-Lukjan 125.
Ptolomaeus 32.
Ramus Petrus 230.
Rasyn (Racine) 559.
Redwitz Jan 558.
„Regimen sanitatis“ 134.
Regiomontanus 34.
Rhegius Urban 350.
Robortello 412.
Ronsard Piotr 422.
Roterdamczyk Erazm zob. Erazm z Roterdamu.
Saadi (Saady) 483.
Sallustjusz 6, 63, 131.
Salomon (Przypowieści) 466.
Sannazaro Jakób 569.
Sappho 418.
Saracinelli 498.
Schosser Chryst. Teodor 165.
Schotten Herman 289.
Scotus zob. Duns Scotus.
Seneka (Starszy) 321.
Seneka (Seneca L. A.) 135, 138, 259, 512, 525, 559, 575, 651.
Serwet 375.
Sibylla („Carmina Sibyllae“) 169.
Smil (Flaszka) 106.
Socinus Faustus zob. Socyn Faust.
Socyn Faust 234, 357, 364, 371, 566.
Spangenberg 344.
„Speculum Saxonum“ 93, 286, 287.
Stankar Franc. 255, 335, 380, 391.
Statjusz 525, 526, 576, 647.
Sulpitius Verulanus zob. Verulanus.
Suso Henryk (Berger) 118.
Sygonjusz 199, 210, 220.
Sylwjusz Siculus (Amatus) 60.
Sylwjusz Eneasz zob. Piccolomini.
Syrus Publilius 651.
Szekspir 518.
„Tabulae Alfonsi“ 34.
Tasso Torquato 281, 478, 525, 526, 553.
Teofilakt Symokatta 171.
Teokryt 433, 470.
„Terencjusz“ 136.
Theodor Wit zob. Dietrich Veit.
Theognis 654.
Thuanus 220.
„Tischzucht“ 106.
„Triod cwietnaja“ 107.
„Triod postnaja“ 107.
Turrecremata Jan 107.
Turrianus Franciscus 365.
Tybullus 525.
Valdez 355.
Vegius Mapheus 451, 477.
Verdizotti 477.
Verulanus (Sulpitius) Joannes 135.
Vida 413, 427.
de Villa Dei Aleksander 42.
Volkelius 371.
de Voragine Jakób 76, 78.
Vossius G. 491.
Walerjusz Maksimus 130, 305.
Walla (Valla) 130.
„Walter z Akwitanji“ zob. „Walcerz i Helgunda“.

Wannjusz Walenty 351.
Wergerjusz 245, 266, 267, 354, 355.
Wiklef 22, 103.
Wirgiljusz 47, 158, 203, 314, 441, 442, 451, 483, 489, 525, 552, 647.
Wissenburg W. 189.
„Wizja św. Pawła“ 514.
„Wizja Tundala“ 514.
Zizania Stefanek (Zyzani Stefan) 653.
„Zwierciadło Saskie“ zob. „Speculum Saxonum“.

WOJEWÓDZKA I MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA W BIAŁYMSTOKU

Errata: Str. 460, w. 4 pow. być: Z „Praktyki Rakuskiej“ przytoczył wyj. z rękop. Juszyński, Dykcj. poetów I, 132, a za nim Wiszniewski (w skróc.).

Str. 653, w. 9 od dołu; zam. 354 pow. być 435.

Spis rzeczy.

Str.

Wstęp . . . . . .

Piśmiennictwo polskie średniowieczne w okr. X—XV w. . . . . 1—108

A. Piśmiennictwo łacińskie. 2

Roczniki (Annales) 2

Żywoty świętych 3

1. Żywoty św. Wojciecha 3
2. Żywoty św. Stanisława 4
3. Żywoty św. Jadwigi 4
4. Żywoty św. Salomei, św. Kingi i św. Jacka . . . 5

Kroniki 5

1. T. zw. Gallus („Gallus Anonymus“, Gall-Anonim) . . 5
2. Mistrz Wincenty t. zw. Kadłubek 7
3. Mateusz Cholewa 10
4. Dzierzwa 10
5. Kronika Wielkopolska 11
6. Marcin Polak (Martinus Polonus) 13
7. Janko z Czarnkowa (Archidiaconus Gnesnensis) . . 13

Podróżopisarstwo, przyrodoznawstwo, filozofja.

1. Benedykt Polak (Benedictus Polonus) 14
2. Witelo (Vitellio a. Witello) 15

Prawodawstwo.

Statut Wiślicki 17

Akademja Krakowska (Uniwersytet Kazimierzowski i Uniwersytet Jagielloński) 17

Scholastycy.

1. Stanisław ze Skarbimierza (Skalmierza) 21
2. Mateusz z Krakowa (Mattaeus de Cracovia) . . . 22
3. Paweł Włodkowic (Paulus Vladimiri) 24
4. Benedykt Hesse 25
5. Jakób z Paradyża (Jacobus de Paradiso) 26
6. Jan Elgot (Jan Wieniawa ze Lgoty) 28
7. Tomasz ze Strzempina (Strzempiński) 28
8. Wawrzyniec z Raciborza 29
9. Henryk z Góry (Henryk Bąk) 29
10. Jan z Głogowa (Głogowczyk, Glogoviensis) . . . 30
11. Michał z Wrocławia 31
12. Michał z Bystrzykowa (Parisiensis) 31
13. Jan ze Stobnicy 32
14. Wojciech z Brudzewa 33
15. Marcin z Żórawicy (Marcin Król z Przemyśla, Martinus Rex) 33
16. Marcin Bylica z Olkusza (Marcin z Olkusza Starszy) . 34
17. Marcin Biem z Olkusza (Marcin z Olkusza Młodszy) . 35
18. Andrzej z Kokorzyna 35
19. Mikołaj z Błonia (Pszczółka) 36
20. Hieronim z Pragi (Johannes Silvanus) 37
21. Piotr z Miłosławia 38
22. Maciej z Raciąża 38
23. Jan Dąbrówka 39
24. Jan z Dobczyc 39
25. Jakób syn Parkosza (Parkosz) 40
26. Anzelm Polak 41

Poezja łacińska średniow. (niehumanistyczna).

1. Gallus 41
2. Kadłubek 41
3. Pieśni o św. Stanisławie 41
4. Pieśń o Albercie 41
5. Wiersz o Świętopietrzu 42
6. Antigameratus 42
7. Marek z Opatowca 42
8. Mistrz Mikołaj z Poznania 42
9. Wiersz o bitwie pod Grunwaldem 43
10. Wiersze o klęsce Warneńskiej 43
11. Wiersz miłosny 43
12. „Omni die, dic Mariae“ 43

Humaniści.

1. Zbigniew Oleśnicki 44
2. Stanisław Ciołek 44
3. Mikołaj Lasocki 46

4. Jan z Ludziska 46
5. Grzegorz z Sanoka 47
6. Filip Buonaccorsi (Kallimach) 49
7. Jan Długosz (Johannes Longinus) 53
8. Jan Ostroróg 57
9. De institutione regii pueri (List o wychowaniu królewicza) 60
10. Jan Sommerfeld Młodszy (Aesticampianus) . . . 61
11. Jan Sommerfeld Starszy (Aesticampianus) . . . 62
12. Jan z Oświęcimia (Johannes Sacranus) 62
13. Jan Ursinus (Ber) 63
14. Jan Elgot 63

Poezja łacińska humanistyczna.

1. Adam Świnka 64
2. Stanisław Ciołek 64
3. Grzegorz z Sanoka 64
4. Kallimach (F. Buonaccorsi) 64
5. Konrad Celtes (Celtis) 64
6. Wawrzyniec Korwin z Nowego Targu (Laurentius Corvinus Novoforensis) 66
7. Marcin ze Słupcy 67
8. „Dyjalog o Zbigniewie Oleśnickim“ 68
9. Mikołaj Kotwic 68
10. „Epitaphium Andrzeja Odrowąża“, Wiersz na spustoszenie Sambora, Wiersz na cześć Spytka z Melsztyna . 68

B. Piśmiennictwo w języku narodowym . . 69

Najdawniejsze zabytki języka i piśmiennictwa polskiego (z wieku XIII–XIV) 70

A. Zabytki prozaiczne.

1. Modlitwy codzienne 72
2. Kazania Świętokrzyskie 74
3. Psałterz Florjański 74
4. Kazania Gnieźnieńskie 76
5. Psalm 50-ty 77
6. Ułamek Scyntylarjusza 77
7. Rewelacje św. Brygidy 77
8. Salve Regina 78
9. Żywot św. Błażeja 78

B. Zabytki wierszowane.

a) Pieśń „Bogurodzica“ 79
b—e) Pieśni Wielkanocne 82
f) Pieśń „Pozdrowienie Marji“ 83
g) Pieśń „Posłał przez anioły“ 83
h) Godzinki o Męce Pańskiej 84

Zabytki piśmiennicze z w. XV 84

A. Zabytki prozaiczne.

1. Biblja Królowej Zofji (Biblja Szaroszpatacka) . . . 85
2. Ułamki innych przekładów biblji 87
3. Psałterz Puławski 87
4. Kazanie na dzień wszech świętych 88
5. Reguła III-go Zakonu św. Franciszka 88
6. Modlitewnik Nawojki 89
7. Modlitwy Wacława 90
8. Przekłady statutów 90
9. Ortyle Magdeburskie 93
10. Apokryfy [a) „Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa", b) „Sprawa chędoga...", c) Ewangielja Nikodema] . . 94
11. Historja trzech króli 95
12. Historja Aleksandra Wielkiego (Aleksandreida) . . 96
13. „Pamiętniki Janczara" czyli „Kronika turecka" . . 96
14. Listy miłosne 97

B. Zabytki wierszowane.

1. Pieśni religijne 98
   Ładysław z Gielniowa 100
2. Legienda o św. Aleksym 101
3. Skarga umierającego (Żale konającego) 102
4. Wiersz o Wiklefie 103
5. Pieśni Sandomierzanina 103
6. Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego 104
7. Żale szlachcica na chłopa (Satyra na leniwych chłopów) 104
8. Dyjalog mistrza Polikarpa ze śmiercią („Rozmowa śmierci z magistrem) 105
9. Wiersz o zachowaniu się przy stole („Pieśń o chlebowym stole") 106
10. „Obiecado" Parkosza 106
11. Wiersz miłosny 106

Początki drukarstwa w Polsce 106

Piśmiennictwo polskie humanistyczne w okr. od pocz. w. XVI do poł. XVII-go. T. zw. „Wiek Złoty" (Zygmuntowski) 109

Zabytki języka i piśmiennictwa polskiego z 1-ej poł. w. XVI-go, z lat 1500—1543. Pierwsze druki, pierwsi pisarze 116

1. „Książka do nabożeństwa Zygmunta I" („Szczyt duszny" 117
2. Modlitewnik siostry Konstancji 117
3. Modlitewnik dla kobiet 117
4. Powieść o papieżu Urbanie 117
5. Żywot św. Eufraksyjej 118

6. Żywot ojca Amandusa 118
7. Pieśń o św. Krzysztoforze 119
8. Kazania Paterka 119
9. „Fortuny i cnoty różność" 119
10. „Powieść rzeczy istej" 120
11. „Historja o św. Józefie" 120
12. „Żywoty św. Aleksego i św. Eustachjusza" . . . 120

Druki polskie z lat 1506—1543. Pierwsze książki polskie osobno wydane 121

Poprzednicy Reja 123

1. Jan z Szamotuł (Paterek) 123
2. Biernat z Lublina 124
3. Jan z Koszyczek 125
4. Baltazar Opeć 127
5. Jan Sandecki 127
6. Hieronim z Wielunia 128
7. Szymon z Łowicza 128
8. Stefan Falimirz 128
9. Stanisław Kleryka 129
10. Piotr Poznańczyk 130
11. Walenty Wróbel (Wróbl) 130
12. Jędrzej Glaber z Kobylina 131
13. Hieronim Spiczyński 133
14. Franciszek Mymer (Mymerus) 134
15. Marcin Bielski 135
16. Autor „Sądu Parysa" 135
17. Walenty z Kęt 136
18. Tomasz Kłos 136

Humaniści piszący w języku łacińskim.

A. Poeci.

1. Paweł z Krosna (Paulus Crosnensis) 137
2. Jan z Wiślicy (Joannes Visliciensis) 139
3. Andrzej Krzycki (Andreas Cricius) 139
4. Jan Dantyszek (Joannes Dantiscus) 143
5. Rudolf Agricola Młodszy (Junior) 146
6. Walenty Eck 147
7. Mikołaj Hussowski (Nicolaus Hussovianus) . . . 147
8. Klemens Janicki (Janicjusz) (Janicius) 149
9. Piotr Roizjusz (Petrus Royzius Maureus) 151
10. Stanisław Niger Chrościeski (Chroscesius) . . . 153
11. Benedykt z Koźmina 154
12. Grzegorz z Sambora (Vigilantius Gregorius Samboritanus) 155
13. Andrzej Trzycieski (Tricesius) 157
14. Jan Kochanowski (Cochanovius) 157
15. Seb. Fab. Klonowic (Acernus) 157

16. Szymon Szymonowic (Simonides) 157
17. Joachim Bielski (Bielscius) 157
18. Adam Schroeter 157
19. Andrzej Schoneus (Schoen) 158
20. Stanisław Niegoszewski (Niegossevius) 159
21. Tomasz Treter 160
22. Maciej Kazimierz Sarbiewski (Sarbievius) . . . 160
23. Mikołaj Smogulecki 164
24. Anna Memorata 165
25. Albert Ines 165

B. Prozaicy.

1. Jan Łaski 166
2. Jan z Komorowa 167
3. Piotr Tomicki 167
4. „Descriptio potentiae Turciae“ 168
5. Mikołaj Taszycki 168
6. Jerzy z Lignicy (Georgius Libanus Silesius) . . . 169
7. Erazm Ciołek (Vitellius) 170
8. Mikołaj Kopernik (Copernicus) 171
9. Maciej z Miechowa (Miechowita) 174
10 Jodok (Just) Ludwik Decjusz (Jodocus Ludovicus Decius) 175
11. Bernat Wapowski (Bernardus Vapovius) 176
12. Stanisław Zaborowski 179
13. Krzysztof Hegendorfin (Hegendorphinus, Hegendorf, Hegendorfer) 180
14. Stanisław Górski 181
15. Jakób Przyłuski (Jeżowita) (Jacobus Priluscius) . . 183
16. Wojciech Nowopolski (Albertus Novicampianus) . . 185
17. Józef Struś (Struthius) 185
18. Andrzej Frycz z Modrzewa (Modrzewski) (Andreas Fricius Modrevius) 186
19. Szymon Marycki (Maricius) 191
20. Marcin Kromer 192
21. Stanisław Hozjusz (Hosius) 196
22. Stanisław Orzechowski 198
23. Andrzej Patrycy Nidecki (Andr. Patricius) . . . 199
24. Jan Zamojski 200
25. Wawrzyniec Goślicki (Goslicius) 202
26. Benedykt Herbest (Herbestus) 203
27. Jakób Górski (Jacobus Gorscius) 205
28. Stanisław Grzebski (Grzepski, Grepscius) 207
29. Andrzej Ciesielski 208
30. Aleksander Gwagnin 209
31. Jan Łasicki (Lasicius) 210
32. Świętosław Orzelski 211
33. Jan Dymitr Solikowski 213

34. Stanisław Karnkowski 213
35. Reinhold Heidenstein 213
36. Krzysztof Warszewicki 214
37. Stanisław Warszewicki 217
38. Jan Herburt 218
39. Jerzy Radziwiłł 219
40. Jan Krasiński 220
41. Jan Ursinus (Niedzwiedzki, Bär) 220
42. Jan Orzelski 221
43. Abraham Bzowski 222
44. Tomasz Drezner 222
45. Adam Burski (Bursius) 223
46. Szymon Birkowski 224
47. Marcin Śmiglecki (Smiglecius) 224
48. Fabjan Birkowski 225
49. Paweł Piasecki 225
50. Stanisław Łubieński 227
51. Jan Innocenty Petrycy 228
52. Kacper Siemek 229
53. Szymon Okolski 229
54. Szymon Starowolski 230
55. Jan Brożek (Broscius) 230
56. Eberhard Wassenberg (Everardus Wassenbergius) . . 231
57. Andrzej Węgierski 232
58. Albrycht Stanisław Radziwiłł 233
59. Samuel Przypkowski (Przypcovius) 234
60. Stefan Damalewicz 235

Humaniści piszący w języku polskim 236

A. Prozaicy.

1. Marcin Bielski 237
2. Mikołaj Rej z Nagłowic 238
3. Stanisław Orzechowski (Stanislaus Orichovius) . . 253
4. Łukasz Gornicki 258
5. Stanisław Łaski 261
6. Stanisław Chwalczewski 263
7. Jan Sierakowski 263
8. Maciej Strubicz 264
9. Marcin Kromer 264
10. Jan Tarnowski 264
11. Andrzej Trzycieski (Tricesius) 265
12. Joachim Bielski 268
13. Augustyn Rotundus (Mieleski) (Augustinus Rotundus Mielesius) 270
14. Jan Januszowski 271
15. Jan Dymitr Solikowski 274

16. Bartosz Paprocki 276
17. Maciej Strykowski (Stryjkowski) (Matys Strykowius) . 280
18. Józef Wereszczyński 283
19. Piotr Grabowski 285
20. Bartłomiej Groicki 286
21. Jan Palczowski 287
22. Paweł Szczerbic 287
23. Jan Mączyński 288
24. Tłumacz Schottena „O cnocie“ 289
25. „Paradoksa koronne“ 289
26. Wojciech Oczko 289
27. Stanisław Karnkowski 290
28. Stanisław Koszutski 292
29. Stanisław Grzebski 292
30. Olbrycht Strumieński 293
31. Piotr Mycielski 293
32. Jan Mrowiński (Płoczywłos) 294
33. Mateusz Cygański 294
34. Anzelm Gostomski 295
35. Krzysztof Dorohostajski 295
36. Krzysztof Pieniążek 296
37. Jan Ostroróg 297
38. Marcin Siennik 299
39. Marcin z Urzędowa (Urzędów) 300
40. Szymon Syreński (Syrenjusz) 300
41. Maciej Wirzbięta 300
42. Jan Piotrowski 301
43. Maciej Rywocki 302
44. „Votum szlachcica polskiego“ 302
45. Piotr Wężyk Widawski 302
46. Krzysztof Pawłowski 303
47. Jan Goryński 303
48. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka 303
49. Bieniasz Budny 305
50. Jędrzej Wargocki 305
51. Andrzej Maczuski 306
52. Jan Wielewicki 306
53. Paweł Palczowski 307
54. Sebastjan Miczyński 307
55. Teodor Zawacki 308
56. Krzysztof Podkański 308
57. Autor „Sposobu... do korektury prawa“ 308
58. Jędrzej Suski 309
59. Jakób Zawisza 309
60. Fabjan Birkowski 309
61. Kaspar Sawicki 312
62. Sebastjan Petrycy 313

63. Wojciech Dembołęcki 315
64. Szymon Starowolski 317
65. Samuel Maszkiewicz (Maskiewicz) 320
66. Stanisław Żółkiewski 321
67. Stanisław Niemojewski 323
68. Jerzy Ossoliński 323
69. Jakób Sobieski 325
70. Mikołaj Spytek Ligęza 328
71. Andrzej Radawiecki 328
72. Szymon Okolski 328
73. Jacynt Mijakowski 329
74. Jan Moskorzowski 329
75. Bogusław Kazimierz Maszkiewicz 329
76. Stanisław Oświęcim 330
77. Marek Korona 331
78. Grzegorz Knapski (Cnapius) 331
79. Konstanty Szyrwid 332

Przekłady Psałterza i Biblji, kancjonały, postylle i katechizmy.

1. Psałterze 333
II. Biblje 334
Jan Leopolita (Nicz) 334
III. Kancjonały 337
Piotr Artomius (Krzesichleb) 338
Zofja Oleśnicka 338
IV. Postylle 340
V. Katechizmy 341

Różnowiercy szermierze.

1. Jan Seklucjan (Jan z Siekluk) 342
2. Mikołaj Rej 345
3. Jan Malecki (Jan Sandecki) 346
4. Jakób Lubelczyk 347
5. Andrzej Samuel 348
6. Stanisław Murzynowski 349
7. Bernat Wojewódka 349
8. Wojciech Nowomiejski 350
9. Stanisław Lutomirski 351
10. Andrzej Frycz z Modrzewa 352
11. Jan Łaski (Johannes a Lasco) 352
12. Hieronim Malecki 353
13. Marcin Kwiatkowski 354
14. Ostafi Trepka 355
15. Jakób Niemojewski 356
16. Jan Niemojewski 357
17. Samuel Dąmbrowski 358
18. Krzysztof Kraiński 358

19. Szymon Budny 359
20. Stanisław Sarnicki 361
21. Grzegorz Paweł (Pauli) 362
22. Marcin Broniewski (Broniovius) 363
23. Andrzej Wolan 364
24. Grzegorz z Żarnowca (Koszarski) 367
25. Cyprjan Bazylik 368
26. Erazm Gliczner (Skrzetuski) 369
27. Jarosz (Hieronim) Moskorzewski (Moskorzowski, Moscorovius) 370
28. Marcin Czechowic 372
29. Marcin Krowicki 374
30. Piotr z Goniądza (Gonesius) 375
31. Stanisław Farnowski (Farnovius) 375
32. Simeon Teofil Turnowski 376
33. Jan Turnowski 377
34. Wojciech z Kalisza (Albertus Calissius) 377
35. Erazm Otwinowski 378
36. Piotr Statorjusz (Stojeński) 379
37. Melecjusz Smotrycki 380
38. Hipacy Pociej 382
39. Piotr Mohiła 383
40. Kasjan Sakowicz 384
41. Sylwester Kossów 384
42. Hieronim Zahorowski 385
43. Stanisław Lubieniecki (Starszy) 385
44. Andrzej Lubieniecki 386
45. Jonasz Szlichtyng 386

Szermierze (polemiści) i apologieci katoliccy.

1. Stanisław Orzechowski 387
2. Marcin Kromer 387
3. Stanisław Hozjusz 387
4. Benedykt Herbest 388
5. Walenty Kuczborski 388
6. Jakób Wujek 389
7. Stanisław Karnkowski 392
8. Marcin Białobrzeski 392
9. Stanisław Sokołowski 393
10. Hieronim Powodowski 394
11. Piotr Skarga Powęski 395
12. Kaspar Wilkowski 402
13. Stanisław Grodzicki (Grodicius) 402
14. Stanisław Reszka (Rescius) 403
15. Kacpar Sawicki (Cichocki) 405
16. Kacpar Cichocki 405
17. Marcin Śmiglecki 406

18. Marcin Łaszcz 406
19. Andrzej Jurgiewicz 407
20. Marcin z Klecka 408
21. Mateusz Bembus 408
22. Mikołaj Łęczycki (Lancicius) 409
33. Mikołaj Cichowski (Cichovius) 410

Rzecz pospolita Babińska 410

B. Poeci.

1. Jan Kochanowski (Jan z Czarnolasu, Joannes Cochanovius) 411
2. Mikołaj Sęp Szarzyński 428
3. Sebastjan Fabjan Klonowic (Acernus) 429
4. Stanisław Porębski 433
5. Anonim-protestant 434
6. Autor „Proteusa“ 435
7. Autor „Historji która się stała w Landzie“ . . . 435
8. Autor „O zburzeniu Sodomy“ 435
9. Autor „Tymatasa“ 435
10. Autor „Wenecji“ 436
11. Autor „Odpowiedzi wszetecznemu Francuzowi“ . . 436
12. Autor „Epicedion“ 436
13. Malcher Pudłowski 436
14. Walenty Jakubowski 437
15. „Lament Hrehora Ościka“ 437
16. Tobjasz Wiszniowski 438
17. Mikołaj Kochanowski 438
18. Marcin Laterna 439
19. Marcjan Kobiernicki 440
20. Mikołaj z Wilkowiecka 440
21. Jędrzej Kochanowski 441
22. Jan Rybiński 442
23. Maciej Rybiński 443
24. Sebastjan Grabowiecki 444
25. Piotr Ciekliński 445
26. Jan Smolik 446
27. Tomasz Bielawski 447
28. Andrzej Zbylitowski 448
29. Piotr Zbylitowski 450
30. Jan Achacy Kmita 451
31. Adam Czahrowski 452
32. Paweł Zaborowski 453
33. Grzegorz Piotrowski 453
34. Stanisław Grochowski 453
35. Eljasz Pielgrzymowski (Pilgrimovius) 458

36. Jan Szczęsny Herburt 458
37. Jan Daniecki 461
38. Stanisław Witkowski 462
39. Sebastjan Lifftel 462
40. „Pobudka sławnej Korony Polskiej“ 462
41. „Lament serdeczny jednej paniej“ 463
42. Marcin Paszkowski 463
43. Szymon Szymonowic 464
44. Jan Żabczyc 470
45. Jan Głuchowski 472
46. „Zdanie wolnego szlachcica 473
47. Andrzej Lechowicz (Loeaechius) 473
48. Seweryn Bączalski 474
49. Kasper Miaskowski 474
50. Abraham Rożniatowski 476
51. Marcin Błażewski (Błażowski) 477
52. Piotr Kochanowski 478
53. Kasper Twardowski 479
54. Szymon Zimorowic 480
55. Salomon Rysiński 482
56. Jakób Gębicki 482
57. Samuel Otwinowski 483
58. Piotr Gorczyn 484
59. Henryk Chełchowski 484
60. Jan Dominik Morolski 485
61. Stanisław Słupski 485
62. Jan Aleksander Korejwa 486
63. Jan Karol Dachnowski 487
64. Łukasz Gębicki 487
65. Adrjan Wieszczycki 488
66. Jakób Żebrowski 488
67. Walerjan Otfinowski 489
68. Adam Jarzębski 489
69. Rafał Leszczyński 490
70. Krzysztof Arciszewski 491
71. Stanisław Orzelski 492
72. Andrzej Rysiński 492
73. „Lament chłopski na pany“ 493
74. „Admetus Rex“ 493
75. Wawrzyniec Chlebowski 493
76. Maciej Głoskowski 494
77. Olbrycht Karmanowski 495
78. Danjel Naborowski 496
79. Stanisław Serafin Jagodyński 497
80. Jerzy Szlichtyng 499
81. Andrzej Leszczyński 500

„Literatura sowizdrzalska“ 500

Jan Jurkowski 502
Jan Dzwonowski 503

Dramat w XVI i XVII w.

I. Misterja (dyjalogi biblijne) 504
II. Dyjalogi szkolne [a) Dyjalogi nie jezuickie; b) Moralitety; c) Dyjalogi jezuickie] 505
Marcin Łaski (Lasius) 507
III. Dyjalogi religijno-polemiczne 508
IV. Komedje mięsopustne 510
Piotr Baryka 512
V. Dramat klasyczny 512

Powieść w w. XVI i XVII.

I. Apokryfy 514
II. Legiendy 515
III. Facecje 515
IV. Powieści i romanse 516

Pieśni XVI i XVII w. 521

Piśmiennictwo polskie barokowe w okr. od poł. w. XVII-go do poł. w. XVIII (1650—1750) 525

A. Poeci.

1. Bartłomiej Zimorowic 528
2. Samuel Twardowski 531
3. Jan Gawiński 534
4. Wacław Potocki 536
5. Wespazjan Kochowski 545
6. Krzysztof Opaliński 550
7. Andrzej Morsztyn 551
8. Hieronim (Jarosz) Morsztyn 554
9. Zbigniew Morsztyn 557
10. Jan Grotkowski 558
11. Stanisław Morsztyn 559
12. Łukasz Opaliński 560
13. Jan Białobocki 561
14. Marcin Słonkowicz 562
15. Marcin Nieborowski 563
16. Autor poem. „Satyr podgórski“ 563
17. Krzysztof Piekarski 563
18 Marcin Borzymowski 564
19. Jerzy Lubomirski 564
20. Łazarz Baranowicz 565
21. Andrzej Wiszowaty (Vissovatius) 566
22. Rafał Leszczyński 567

23. Stefan Jan Ślizień 567
24. Samuel Leszczyński 567
25. Walenty Odymalski 568
26. Szymon Gawłowicki 568
27. „Oblężenie Jasnej Góry“ 569
28. Tłumacz „De partu Virginis“ Sannazara 569
29. Jakób Teodor Trembecki 570
30. Marcin Kostyn (Costin) 570
31. Anna Stanisławska 571
32. Mateusz Ign. Kuligowski 571
33. Adam Korczyński 572
34. Wojciech Stan. Chrościński 572
35. Jan Alan Bardziński 574
36. Jędrzej Wincenty Ustrzycki 575
37. Stanisław Herakljusz Lubomirski 576
38. Józef Wadowski 581
39. Klemens Bolesławjusz (Boleslavius) 581
40. Jakób Boczyłowic 581
41. Stanisław Niewieski 582
42. Danjel Bratkowski 582
43. Krzysztof Niemirycz (Niemierzyc) 583

B. Prozaicy.

1. Andrzej Maksymiljan Fredro 583
2. Aaron Aleksander Olizarowski 585
3. Andrzej Kochanowski (Alexander a Jesu) 585
4. Aleksander Lorencowicz 586
5. Hadrjan Pikarski 587
6. Tomasz Młodzianowski 588
7. Chryzostom Gołębiowski 589
8. Gabrjel Krasiński 590
9. Joannicy Galatowski 590
10. Jan Aleksander Gorczyn 591
11. Jan Jonston 592
12 Jan Heweljusz (Hewelke) 592
13. Stanisław Solski 593
14. Adam Adamandy Kochański 594
15. Kacper Drużbicki 595
16. Wojciech Tylkowski 596
17. Stanisław Lubieniecki (Młodszy) 596
18. Andrzej Olszowski 597
19. Stanisław Bużeński 598
20. Jan Chryzostom Pasek 598
21. Stefan Wydżga 601
22. Pamiętnik t. zw. Łosia 602
23. Stefan Franc. Medeksza 603
24. Jan Antoni Chrapowicki 604

25. Joachim Jerlicz 604
26. Jan Wład. Poczobut Odlanicki 604
27. Jan Golljusz 605
28. Jan Markowicz 605
29. Mikołaj Jemiołowski 606
30. Mikołaj Dyakowski 606
31. Jan Kazimierz Waza 607
32. Jan Sobieski 608
33. Jakób Sobieski (młodszy) 609
34. „Modlitewnik król. Marji Kazimiery“ 609
35. Wojciech Wijuk Kojałowicz 609
36. Augustyn Kordecki 611
37. Stanisław Kobierzycki 613
38. Wespazjan Kochowski 613
39. Wawrzyniec Jan Rudawski 613
40. „Domina Palatii“ 614
41. Maciej Kaźmierz Treter 615
42. Krzysztof Zawisza 615
43. Kazimierz Zawadzki 616
44. Samuel Grądzki 617
45. „Recepta na to, abyśmy się długo w ojczystej ziemi osiedzieli“ 617
46. Joachim Pastorjusz (Hirtenberg) 618
47. Jakób Michałowski 619
48. Paweł Potocki 619
49. Marcin Radymiński 620
50. Stanisław Temberski 621
51. Stan. Józ. Bieżanowski 622
52. Wojciech Bartochowski 623
53. Jan Kazimierz Woysznarowicz 623
54. Jan Kwiatkiewicz 624
55. Teofil Rutka 624
56. Jakób Kazimierz Haur 625
57. Krzysztof Hartknoch 626
58. Franciszek Meniński (Mesgnien) 626

Tablica chronologiczna . . . . . 628—645

Dopełnienia („Kronika Oliwska“.— Mikołaj Polak.—„Retoryka“ Marcina z Miedzerzecza.— Sędziwój z Czechła.— Jakób z Gostynina.— „Modły katechizmowe“.— Przekład Statutu Piotrkowskiego.—Najdawniejsza mowa polska.— Przekład Statutu Ormiańskiego.—Jerzy Argiglobyn.—Andrzej Drzążyński.— Filip Padniewski.— Leonard Gorecki.— Michał Sędziwój.— Michał Boym.— Rafał Leszczyński.— Gaweł Kościelski.— Hieronim Baliński i Piotr Myszkowski.—Jerzy Lemka.— Marcin Ruff.— Jędrzej Taranowski.— Erazm Sykst.— Sebastjan Sleszkowski.— Krzyszt. Franc. Falibogowski.— Adam Grodziecki.—

Szczęsny Żebrowski. — Krzysztof Kochanowski. — Mikołaj Lubomski. — Franciszek Śmiadecki. — Jan Ponętowski. — Krzysztof Okuń. — Stanisław Kołakowski. — „Satyra na Pszonkę". — Jan Eysymont. — Jan Bojanowski. — Aleksander Kochowski. — Stanisław Makowiecki. — Sambor Młoszowski. — Andrzej Żydowski. — Piotr Jacek Pruszcz) . . . . . 646—656

Uzupełnienia i sprostowania . . . . . 656—671

Skorowidze 672

a) Wykaz pisarzów polskich 672
b) Wykaz dzieł autorów nieznanych, niedawno poznanych lub niepewnych 687
c) Wykaz pisarzów i dzieł obcych w książce wspomnianych 693

WOJEWÓDZKA I MIEJSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA w BIAŁYMSTOKU
B/1150
BIBLIOTEKA w BIAŁYMSTOKU Publiczna Miejska
CZYTELNIA Lo. 13761/I
Библиотека им. Горького г. Белосток
80 —